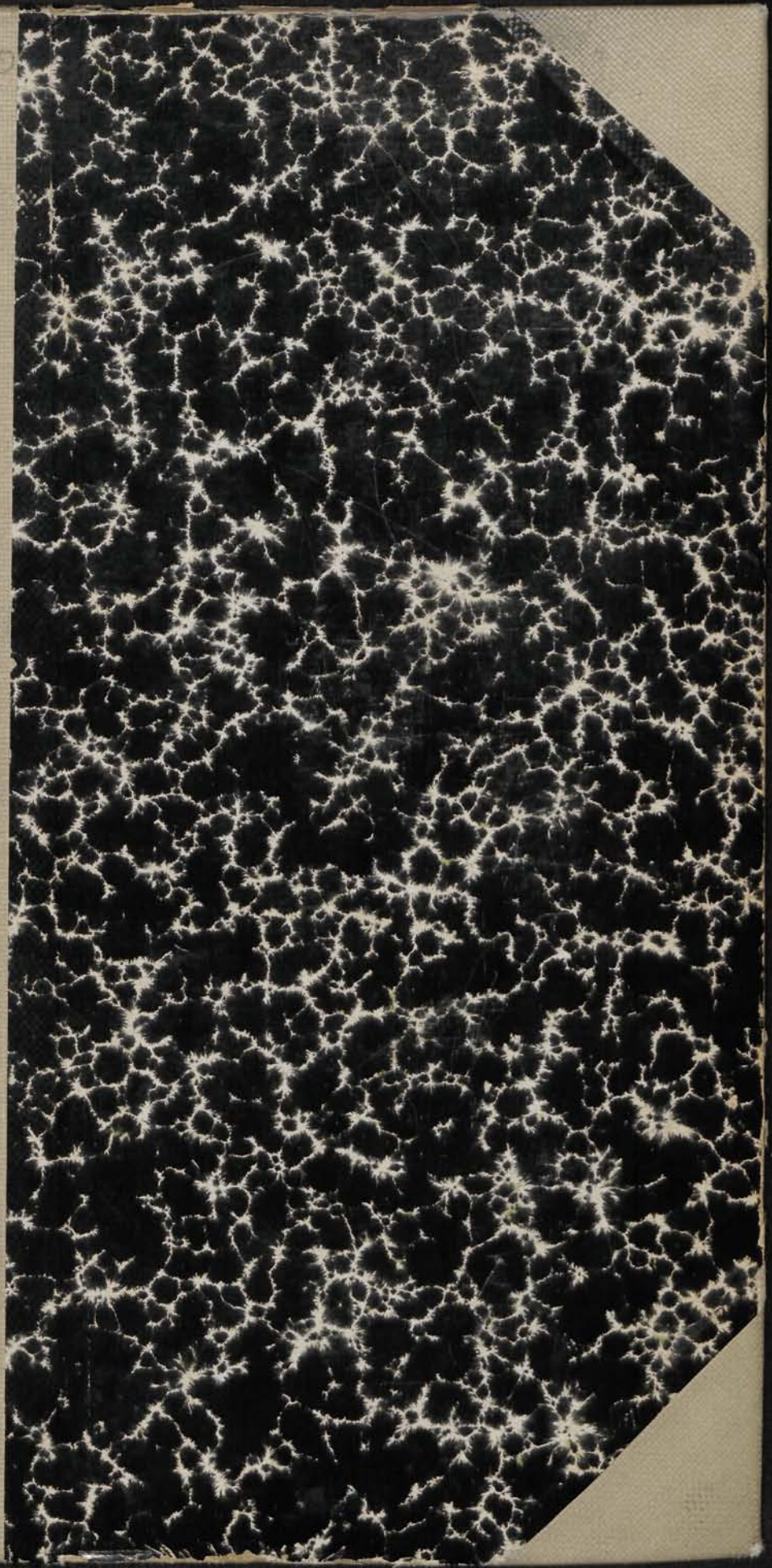

DE INDISCHE GIDS

DE INDISCHE GIDS

STAATKUNDIG, ECONOMISCH
EN LETTERKUNDIG TIJDSCHRIFT
ONDER HOOFDREDACTIE VAN

GEORGE NYPELS

TWEE EN VIJFTIGSTE JAARGANG

II

⟨Aflevering VII—XII⟩

KONINKLIJK INSTITUUT
voor
TAAL-LAND- & VOLKENKUNDE
van
NEDERLANDSCH-INDIË

N.V. Drukkerij en Uitgeverij
J. H. DE BUSSY
AMSTERDAM — A°. 1930

De Sultan van Ternate

DOOR

A. KRUISHEER.
Generaal-Majoor O.I.L. b.d.

In een Oost-Indische kroniek, opgenomen in het avondblad D. van het *Vaderland* van 24 Sept. 1927, kon men o.m. lezen:

„Brengen wij even in herinnering, dat de sultan van Ternate „in 1915 moest worden verbannen. Hij had met opstandige „elementen van een der tegenover liggende eilanden samenge- „spannen tegen het Nederlandsche gezag, en eene beweging ge- „steund, die aan een controleur het leven kostte.

„Ter voorkoming van ongeregeldheden, heeft men hem, met „gebruikmaking van een list, van Ternate weggehaald.

„Toen hij ontdekte, dat hij ontvoerd werd, heeft hij zijn gouden „pajong, teeken zijner waardigheid, in machtelooze woede over- boord geworpen."

Op d.z. verzoek werd eenige dagen later, in hetzelfde blad, eene korte rechtzetting van deze onjuiste voorstelling van zaken op- genomen.

Nu 2 September 1929 ten residentiehuize te Ternate sultan's zoon Iskander Mohamad Djabir Oesman, geïnstalleerd werd tot sultan van Ternate, kan het nog zijn nut hebben, de wijze waar- op, en de omstandigheden waaronder de vader destijds zijne waardigheid verloor, in de herinnering terug te roepen.

In den avond van 12 September 1914, toen de oorlog overal in de lucht zat, werd de eerst ruim een maand te voren te Djailolo (Halmaheira) geplaatste vertegenwoordiger van het Nederland- sche gezag, de controleur Agerbeek, met een drietal politie- dienaren in zijne woning aangevallen en vermoord door een groot aantal lieden uit de kampongs Toeada en Todowongi. Onmiddellijke aanleiding voor die daad was verzet tegen eene nieuwe — meer nauwgezette wijze van aanslag van de reeds eenige jaren vroeger ingevoerde inkomstenbelasting.

Zendeling J. Fortgens, die tijdens het gebeurde te Djailolo woonde, geeft in zijn opstel „De zendingsarbeid in Djailolo, Halmaheira", opgenomen in de Mededeelingen van het Nederlandsche Zendingsgenootschap, een uitvoerig relaas van het gebeurde, waarin o.a.

„Men heeft verondersteld, dat wijlen controleur Agerbeek „on-„tactvol" zou zijn opgetreden en de bevolking in het harnas „heeft gejaagd, door toepassing van drastische bepalingen.

„Naar onze meening, die gegrond is op een 14-jarig wonen „onder de bevolking van Halmaheira, en dus verondersteld mag „worden der waarheid nabij te komen, was de heer Agerbeek „een ambtenaar, die veel tact bezat om met de bevolking om te „gaan; kalm en bezadigd trad hij op, maakte grappen met de „Inlanders, en wist te gelijk zijn prestige te bewaren."

9 u. n.m. van den 12en, dus nog denzelfden avond, bereikte het bericht van den moord Ternate, en 2½ uur later vertrok de paketstoomer, die juist op de reede lag, met den resident en 1 brigade infanterie, onder een luitenant, en 1 dito gewapende politie, naar Djailolo, waar die 40 man ten 1 u. 30′ v.m. debarkeerden.

Reeds in den voormiddag werd de brigade infanterie, nabij de plaats, door eene ± 80 man sterke bende aangevallen, maar deze moest met achterlating van 4 dooden en 2 geweren afdeinzen, na den onzen een verlies van 1 doode en 3 gewonden te hebben toegebracht.

Den volgende morgen rukte de luitenant Ouwerling met zijne brigade op naar een kampong in de buurt, Porniki, waar opnieuw tegenstand werd ondervonden en waarbij die officier doodelijk- en een sergeant ernstig gewond werden. De troep ging toen terug, de luitenant bleek reeds overleden toen men Djailolo bereikte. Het vuur werd bij den vijand met Nederlandsche commando's geleid, blijkbaar door een gegageerd militair, en scheen in het bijzonder op de Europeanen gericht te zijn geweest.

Ook van Ambon uit was er den 14en eene brigade, onderluitenant Eland, heengezonden en wel per gouvernementsstoomer „Valk", maar toen 5 u. nachts het telegram, betreffende het sneuvelen van den luitenant kwam, zond de militaire commandant hem den kapitein Lasonder met nog eene brigade achterna, en wel op een torpedojager der marine. Dat schip, hoewel een etmaal later vertrokken, zette er zoo'n vaart in, dat het nog vóór de „Valk" te Djailolo kwam. Luitenant Eland was natuurlijk zeer verbaasd, daar den kapitein aan te treffen, van wien hij twee dagen te voren te Ambon afscheid had genomen.

De troep betrok in de door de bevolking verlaten kampong

Toeada een bivak en de kapitein ging er direct met twee van de drie brigades op uit, om de kwaadwilligen op te sporen. Veel succes had hij daarbij niet, omdat verder gezocht werd dan noodig bleek.

De vijand op zijn beurt meende, dat de kans schoon was, om de achterblijvenden te overrompelen. Dat gebeurde 22 September, maar hij kwam daarbij van eene koude kermis thuis, want luitenant Eland wist de 80 man sterke bende met een verlies van 9 dooden en 7 voorladers terug te drijven. Onzerzijds gaf die affaire slechts een gewonde.

Volgens latere berichten liet ook de hoofddader van den aanslag op den controleur op dezen dag het leven. In alle gevallen vond de vijand het verlies te zwaar, en de bende ging geheel uiteen.

Het stoffelijk overschot van controleur Agerbeek en luitenant Ouwerling, werd naar Ternate overgebracht en daar onder groote belangstelling begraven.

Het verzet had zich zoo goed als geheel bepaald tot de bevolking van de Ternataansche kampongs Toeada en Todowongi. Vele Alfoeren uit de in de nabijheid gelegen kampongs, waren dadelijk na den moord op den controleur, en wel op aandrang van de Ternatanen, mede tot deelname aan het verzet overgegaan, doch reeds een paar dagen na het sneuvelen van luitenant Ouwerling kwamen eenige tientallen hunner zich te Djailolo bij den resident melden.

Ontmoetingen van belang vonden na 22 September niet meer plaats en in het begin van October meldden zich weer enkele uitgewekenen bij den inmiddels met het civiel bestuur over Halmaheira belasten kapitein Lasonder.

Voor de opsporing van de nog afwezige deelnemers aan den moord, gaf men zich veel moeite, maar dat was te vergeefs.

De sultan van Ternate had laten weten, dat vrouwen en kinderen van de verzetslieden op zijn eiland een toevlucht hadden gezocht, maar omtrent het verblijf van deze laatste, liet hij zich niet uit.

Het bleek, dat die families reeds in den nacht van 12 September hunne woonplaatsen verlaten hadden en naar Ternate waren overgestoken.

Meer en meer kwam kapitein Lasonder tot de overtuiging, dat het gebeurde niet maar een eenvoudig belasting-oproertje was geweest, want de atmospheer bleef onzuiver, het bleef broeien en men wist toch niet, waar men het zoeken moest. Men vermoedde, dat Ternate er achter zat, had daarvan echter geen zekerheid, alleen waren er aanwijzigingen, dat de sultan van

meerdere voorvallen intijds kennis had gedragen, zonder er den resident mededeeling van te doen.

Eindelijk, n.l. in November, ontving het bestuur een bericht van den vorst, dat zich op het eiland Hiri, ten noorden van Ternate een zestigtal verzetslieden ophielden.

Van de inmiddels op last van den Gouverneur-Generaal belangrijk versterkte bezetting van Ternate, trokken er ettelijke brigades heen, en werkelijk vond er eene ontmoeting met een groote groep gewapenden plaats, waarbij vijf dezer sneuvelden en een drietal gevangen gemaakt werd. De rest wist weer te ontkomen en in den nacht naar Ternate over te steken.

Wel vielen er toen nog een paar in onze handen, maar voor de opsporing van alle andere, deed de sultan verder niets, hoewel het toch vrij wel vaststond, dat zij op het eiland gebleven waren en zich onder de bevolking schuil hielden.

Op Halmaheira zelf was niemand te vinden. Kapitein Lasonder trof op een zijner tochten echter een kist met kleedingstukken van den vermoorden controleur aan. De naam van den roover werd daarmede tegelijk bekend, immers was de man zoo snugger geweest er zoowel zijn belastingbiljet als zijn wapenpas bij in te sluiten.

5 December 1914 arriveerde te Ambon de adviseur van B.B. de heer Frylink.

Daags daarop scheepte schrijver dezes zich met dien hoofdambtenaar in op de „Camphuys", met bestemming Ternate.

Uit den aard der zaak was ook zijne meening, dat aan den sultan de eisch van *loyale* medewerking bij de opsporing der schuldigen aan den moord te Djailolo moest worden gesteld.

Kort na onze aankomst had er een bijeenkomst met dien sultan ten residentiekantore plaats, waarbij hem een week tijd werd geschonken, om van die medewerking te doen blijken. Was die niet voldoende, dan zouden daaruit de noodige conclusies worden getrokken.

Waar Zijne Hoogheid zich in een vast jaarlijksch inkomen van *f* 45.000 verheugde, was dat toch wel het minste, dat van hem gevorderd kon worden.

Dat het ditmaal ernst was, kon de vorst ook daaruit opmaken, dat er een flotillevaartuig voor zijn paleis kwam te liggen, waarvan de kanonnen uit zijn voorgalerij te zien waren.

De resident toonde zich buitengewoon clement, want nog tot 22 December werd den vorst tijd gelaten, om de bewijzen van zijne medewerking te geven.

Dien dag verscheen hij ten 9 u. v.m. ten residentiekantore in

gezelschap van zijn zoon, den kapitein laoet, beiden in eenvoudige Europeesche kleedij, het hoofd bedekt met den eigenaardigen in een punt uitloopenden witten hoofddoek, die alleen door leden van het vorstelijk huis gedragen mocht worden.

Terwijl Zijne Hoogheid ten kantore den resident en den heer Frylink wachtte, marcheerden eenige brigades uit ons fort naar de ngaro-lamo — het tuighuis — en naar het paleis van den sultan, ter voorkoming van demonstraties, en om een oogje te houden op de groote hoeveelheid vuurwapenen, die daar geborgen waren.

Andere brigades patrouilleerden op den pasar, werden voor eventualiteiten in het fort gereed gehouden, terwijl een enkele zich bij het residentie-kantoor opstelde, om daar nadere bevelen af te wachten.

Zooals het lange wachten reeds had doen vermoeden, luidde des sultans antwoord volmaakt onbevredigend, daarom deelde de resident hem mede, dat waar het zoeken met en ook door hem niet scheen te gaan, zulks zonder hem zou geschieden — maar daarvoor was het gewenscht, dat het eigen gebied tijdelijk door hem verlaten werd, en hij dus om te beginnen bij zijn buurman, te Batjan, ging logeeren. Schrijver dezes werd uitgenoodigd, zoowel den sultan als diens zoon per „Zwaluw" derwaarts te geleiden. Ook de heer Frylink besloot de reis mede te maken.

Van het residentiekantoor togen de beide inlandsche grooten rechtstreeks naar den gouvernementsstoomer — waarop zich ook de gereed gehouden brigade inscheepte — en men ging direct onder stoom.

Van een „listigen" opzet was bij dit alles dus absoluut geen sprake, integendeel de vorst heeft 14 dagen tijd gehad om zich te bedenken. Dat de oplossing voor hem geen onverwachte was, bleek wel uit zijn gelaten, rustige, waardige houding aan boord.

Van een in „machtelooze woede overboord werpen van de gouden „pajong", is mij ook niets gebleken. Integendeel, de vorst gedroeg zich als een gentleman, en bij onze aankomst te Batjan, dankte hij mij met een handdruk voor de goede zorgen aan hem en zijn zoon gewijd.

Dank zij de genomen voorzorgen, had de verwijdering ook te Ternate geenerlei ongunstige gevolgen.

Orde en rust werden absoluut niet verstoord, zelfs de achtergebleven familie aanvaardde het feit met niet minder gelatenheid dan de sultan zelf.

Te Batjan kreeg de vorst een onderdak in de haastig daarvoor gereedgemaakte, sinds lang leegstaande controleurswoning, in de bijgebouwen waarvan ook de brigade onder werd gebracht.

De sultan van Batjan nam op zich, voorloopig in de voeding van zijn collega te voorzien.

Nauwelijks waren wij te Ternate geëmbarkeerd, of zekerheidshalve legde de detachementscommandant beslag op de ruim 300 stellen wapens — meest voorladers — die op het sultansterritoir werden aangetroffen.

Een voorloopig bestuur bestaande uit de landsgrooten, Abdul Rahman bin Joenas, Abdoel Kadir bin Pamadja en Joesoef bin Abdul Madjid, werd tijdelijk met de leiding der zaken in het sultanaat belast, terwijl een officier, de 1e luitenant H. A. Soeters, zich de functie van civiel gezaghebber van het eiland zag opgedragen.

Zijn taak was vooreerst de sultansbevolking te registreeren om aldus er achter te komen, welke lieden er feitelijk niet thuishoorden.

Zoo vielen in het eerste semester van 1915 alle opstandelingen van Djailolo successievelijk in onze handen.

Bij het gerechtelijk onderzoek bleek, dat velen hunner zich direct na den moord naar Ternate hadden begeven, om, ten huize van vrienden en verwanten, daar den loop der zaken kalm af te wachten.

De resident deed het sultansgebied flink aanpakken. Begonnen werd een weg over het eiland, dus om den piek van Ternate te maken, waartoe het in de drie eeuwen van onze bezetting nimmer gekomen was. Kampongs, erven, huizen, alles kreeg een beurt, en van tegenwerking van wie ook was geen sprake.

Een militaire verkenner bracht het eiland geheel in kaart.

Het nader onderzoek in de opstandzaak bevestigde het uiterst laakbare van de door den sultan en den kapitein laoet aangenomen houding.

Deze droeg beslist het karakter van tegenwerking.

„Waar bovendien — aldus het Koloniaal Verslag — de persoon „van den sultan, in verband met zijne gebleken gezindheid en „den van hem uitgaanden invloed, een ernstige hinderpaal vormde „bij alle pogingen om zijn gebied tot meerdere ontwikkeling te „brengen, en hij een gevaar opleverde voor rust en orde, werd „hem niet vergund naar Ternate terug te keeren, maar werd hij „bij Gouv. Besluit van 23 Sept. 1915, no. 47, — dus ongeveer één „jaar na het gebeurde — van zijne waardigheid ontheven, en „hem en zijn oudsten zoon, die van denzelfden geest doortrokken „was, Bandoeng tot verblijfplaats aangewezen."

In October 1915 kwamen zij daar aan.

Bij ontstentenis van een opvolger, werd de Raad van Landsgrooten definitief met de waarneming van het gezag belast.

Deze Raad legde de „korte verklaring" af, die bij Gouv. Besluit, dato 10 Mei 1916, werd goedgekeurd en bekrachtigd.

Aan het Hoofd van Gewestelijk Bestuur van Ternate werd opgedragen nauwlettend toe te zien op opvoeding en onderwijs van de drie nog minderjarige zoons van den sultan, teneinde tegelegenertijd daaruit een keuze te doen voor een opvolger.

De oudste, Mohamad Djabir, vertrok voor zijne opleiding naar Weltevreden.

Dat is nu het waarachtig verhaal van de verbanning van den sultan van Ternate As sulthan Tadjal-masoel bi'-inajat al Hannam Siradjal-Molk Amiraddin Iskander Monawar aç-Cadiq Mohamad Hadji Oesman Wahoewa min aladilin Sjah.

De reeds geciteerde heer Fortgens, die de zaak van zijn kant beschouwde schreef:

„Intusschen heeft het Gouvernement door deze daad een krach-
„tige, zoo niet de krachtigste rem weggenomen, welke de geeste-
„lijke en maatschappelijke ontwikkeling van Halmaheira vooral
„van de Westkust, tegen hield.

„De geest van het nog alom heerschende geestelijke en maat-
„schappelijk doodende Ternatanisme, moest plaats maken voor
„den weldadigen invloed van het Nederlandsch gezag. Moge tot
„bereiking van dit schoone doel, bestuur en zending samen-
„werken."

Zoo zij het.

De woelingen in Indochina.

La Vague Rouge, het bekende zeer actieve orgaan van l'Entente internationale anticommuniste, bevatte in zijn Februari-Maartaflevering een artikel over Indochina, in verband met de ongeregeldheden die daar in de eerste maanden van het jaar zijn voorgekomen. Dr. Gustave Gautherot doet in deze uiteenzetting eerst de beteekenis van het Fransche kolonisatiewerk in Indochina tot haar recht komen, om daarna de gebeurtenissen van den dag aan de orde te stellen. Wij werken deze hier verder uit, tot heden bij, en laten hem nu 't eerst aan 't woord.

De algemeene handelsbeweging van Indochina nam toe:

1919	1	milliard	802	millioen	fr.
1924	4	„	257	„	„
1928	7	„	246	„	„

De opbrengst van steenkolen, zink en tin steeg van 5.500.000 piasters in 1918, tot 16.500.000 in 1927.

De gouvernements diensten, op gebied van bestuur en wetenschap, de landbouwvereenigingen, de bewonderenswaardige arbeid der bevolking werken samen om de ontginning van den bodem uit te breiden en te verbeteren. Aan de rijstcultuur — traditioneele rijkdom van het land — zijn de rubber, koffie, thee, rietsuiker, e.a. als cultures toegevoegd. In Zuid-Indochina was den 1en Juni 1928 voor 200.000 H.A. concessie verleend voor hévéa-aanplant, waarvan 54.000 in exploitatie.

De groote vlucht van deze werkzaamheid wordt bevorderd door de ontwikkeling van openbare werken. De waterwerken hebben 80.000 H.A. in N. Anam en Tonkin vruchtbaar gemaakt, en meer groote irrigatiewerken zijn in aanleg. Het net der aangelegde wegen bereikte in 1928 een totaal van 24.700 K.M. De Trans-Indochina spoorweg nadert zijn voltooiing en strekt zijn vertakking uit tot diep in Cambodja en Laos. De Mekong is, niettegenstaande de versnellingen, bevaarbaar gemaakt en de vaart is door kanalen in W.-Indochina aangevuld. De havens van Saigon en Haiphong worden gemoderniseerd, evenals de minder

belangrijke van Tourane en Benthuy, een haven is ontworpen ten bate van Centraal Anam. Een bakendienst stelt de kusten veilig.

De economische vooruitgang zou er niet zijn zonder het ten beste gegeven Fransche vernuft en zonder het Fransche kapitaal, dat alleen al in de laatste vijf jaren met 2 milliard fr. toevloeide.

De voordeelen komen geenszins alleen de 200.000 kolonisten ten goede.

Volgens een voorstelling van het communistische blad *Humanité* zou de grond aan den inboorling ontrukt zijn. Maar op 1.900.000 H.A., die in Cochinchina bebouwd zijn, behoorden in 1928 1.600.000 aan inlanders, en van 1.000.000 H.A. in concessie aangevraagd betroffen 800.000 H.A. aanvragen van inboorlingen.

De werkzaamheid van de Anamieten neemt overal een groot aandeel. Zoo vinden wij vermeld, dat van 1923—1927 aan Europeesche aannemers openbare werken waren toegewezen tot een som van 1.857.900 piasters, terwijl de som voor de Anamitische mededingers 4.356.417 p. bedroeg.

De provinciale administratie is overal in handen van inboorlingen. Met uitzondering van enkele „emplois d'autorité" zijn de bestuurskaders zelfs opengesteld voor de inboorlingen.

Het is nu aan de vooraanstaanden onder de bevolking zich bekwaam te toonen om de opengestelde plaatsen in te nemen.

Het openbaar onderwijs kan de élite daar heen leiden. De scholen worden door 300.000 leerlingen bezocht. Beurzen vergemakkelijken de toegang tot de hoogere studiën. De lycees zijn vol. De hoogeschool van Hanoi voltooit den onderwijs-cyclus.

De balie en de rechterlijke functiën staan open.

In Cochinchina zijn reeds inlandsche „juges de paix" benoemd; in Tonkin is een korps mandarijnen toegevoegd aan de rechtbanken 2e klasse; in Anam, waar de rechtspraak nog niet ontwikkeld is, wordt een poging gedaan om de inlandsche wet te verzachten en te preciseeren; in Laos is het gewoonterecht wettig geregeld; in Cambodja is de hervorming der rechtsinstituten voltooid.

Deze verscheidenheid in handelwijze berust op den gedachtengang, dat de hervormingen zich moeten aanpassen aan de mentaliteit van het volk, aan zijn opvattingen en begrippen.

In dezen geest is ook de „Grand Conseil indichinois" ingesteld, die in October 1929 werd ingewijd. Gekozen door de plaatselijke raden voor de Fransche- of de inlandsche belangen, door de Kamers van koophandel en landbouw, beraadslagen de 28 Fransche- en de 23 inheemsche leden van dien Grooten Raad, over belastingen en leeningen, in een vereenigde vergadering.

Daarbij geldt geen onderscheid van ras, want, zeide de Gouverneur-generaal P. Pasquier, bij de installatie, de instelling berust op het vertrouwen en op een oprechten wensch van innige en rechtstreeksche samenwerking tusschen de vereenigde elementen van een onverdeelbaar Fransch-Indochina.

Bij de sluiting der eerste vergadering op 3 November kon Z.Exc. verklaren:

„Zoo kan Indochina een geheel van bekwame, onafhankelijke mannen vereenigen, bekwaam, om in een zeer juist begrip van het openbaar welzijn, de hoogere belangen van het land te behandelen, bekwaam ook tot innige, nuttige samenwerking met den Gouverneur-Generaal, aan wien zij daadwerkelijke, verlichte medewerking verleenen, bekend als zij zijn met de behoeften van Indochina.

Wat mij bijzonder getroffen heeft, is dat ik herhaaldelijk bij Uwe zittingen de vorming van een *esprit indo-chinois, d'un sentiment indo-chinois* kon aanwijzen.

Dank zij U zal de politiek zich vrij ontwikkelen, niet slechts een economische, financieele, inheemsche of sociale van het land, maar kortweg de politiek van Indochina."

Na een uiterst beknopt overzicht van hetgeen Frankrijk voor de ontwikkeling van Indochina gedaan heeft, bespreekt de Schr. in *L. V. R.* de main-d'oeuvre.

Dit vraagstuk is vooral van beteekenis voor de groote plantages in het zuiden. De arbeidskrachten worden geleverd door de dichter bevolkte streken van Anam en Tonkin. Deze laatste provincie heeft 7 millioen inwoners, de bevolking groeit jaarlijks met 3 % aan, een recruteering van 25000 à 30000 koelies p. j. beteekent dus de emigratie van ongeveer $^1/_6$ van den aanwas. De arbeiders bieden hun diensten in vrijblijvende verhouding aan, of zij teekenen een verbintenis voor bepaalden tijd. Zij staan onder de bescherming van de „code du travail", alsmede onder die van de voorschriften betreffende hygiëne, huisvesting en gezondheidsmaatregelen. De arbeidscontroleurs hebben politie-bevoegdheden. Zij leggen er zich al meer en meer op toe de arbeiders in bescherming te nemen tegen de wervers en de caids, die als bemiddelaars optreden.

De dagloonen verschillen van 35 ct. in Tonkin, 40 in Midden-Anam, 50 in Phanthiet, tot 60 in Dariac.

Deze opsomming ten goede wordt dan verbroken door de aanhaling uit een brief den 18 September 1928 door de Vereeniging van planters gericht tot den Gouverneur-Generaal Pasquier. Zij schreven:

„De meest verontrustende gebeurtenissen volgen elkander in

toenemende mate op in de rubber-plantages: ongegronde klachten tegen Europeanen, deserties, diefstallen, bedreigingen; Anamitische opzichters en Europeesche assistenten vermoord; vroeger veroordeelden die, na eenmaal ergens weggezonden te zijn, daar onder een valschen naam, met valsche bewijsstukken terugkeeren, en met voornemens van persoonlijke wraakuitoefening.

Deze arbeidsvoorziening levert niet alleen dwaze uitkomsten, maar zij werkt het zich-vormen van gisting-organisaties in de hand, brandpunten, waarvan het ontstaan krachtig behoorde te worden tegengegaan, instede van ze oogluikend toe te laten."

Tout comme chez nous, denken de planters in Nederlandsch-Indië. In Indochina heeft men ook oog gehad voor hetgeen zich in onze Oost had afgespeeld, terwijl men er de gebeurtenissen in China tevens als zeer nabij voelde.

Hetgeen door de planters gesignaleerd werd was niet als een opzichzelfstaand verschijnsel te beschouwen, het was een van de uitingen van den geest van verzet, die, door drijvers opgewekt, in menigen anderen vorm waargenomen werd. Onder de tienduizenden koelies, onttrokken aan hun eigen omgeving, was het niet moeilijk gehoor te vinden voor opruiende theoriën. Politieke organisators ontzien zich niet van de medewerking van misdadigers partij te trekken, lezen wij in *L. V. R.*

Indien de afbrekers van het gezag aan hun eigen krachten overgelaten waren, zouden zij niet veel vermogen, maar zij voelen zich gedragen door den steun van Moskou. Door dezen invloed krijgt bijna elk vraagstuk een ander karakter, dan 't, op zich zelf beschouwd, in het kader van eigen land en volk zou hebben.

Het Moskou-bedrijf richt zich reeds sedert jaren op den geest van Indochina. In het Uitvoerend Comité van de Internationale, heeft de Anamiet Goea Nyoe een plaats en deze heeft de propaganda in zijn vaderland tot speciale taak. Het Bureau voor Midden-Azië te Tackkent, heeft verschillende instellingen, waarvoor ook roode zendelingen in Indochina werken. De Sovjetambassade te Peking en het Chineesch-Anamitische Comité te Canton geven ijverig aandacht aan Indochina. Van 1925 tot heden is een opvolging van feiten te vermelden, in welke ook de bekende Liga tegen de overheersching en de koloniale onderdrukking een rol heeft vervuld.

Het gebied onder Fransch opperbestuur is een schakel geworden in de keten, over welke de *Correspondance Internationale* (Sovjet-orgaan) van 19 Februari j.l. kon schrijven: „Thans is er geen enkel land meer in het Verre Oosten, dat niet door de communistische propaganda wordt beroerd. China, de Philip-

pijnen, Siam, het schiereiland Malakka, Indonesië en Britsch-Indië vormen een keten van landen, waar de geëxploiteerde arbeiders en landbouwers onder leiding van communisten met geestkracht in verzet komen tegen het hun door de inheemsche bourgeoisie en de imperialisten opgelegde juk."

In Frankrijk beijvert de communistische pers zich het geloof ingang te doen vinden, dat de kolonie in vollen opstand is. In Indochina wil zij het geloof doen doordringen, dat het Fransche proletariaat zelf het imperialisme veroordeelt. Van de vele artikelen, welke met deze strekking geschreven zijn, halen wij hier 't laatst vermelde aan, in de *Humanité* van 29 Januari 1930 verschenen, onder dit opschrift: „Au cours de la discussion du budget des colonies, Jacques Doriot montre le martyre de l'Indo-Chine dressée contre l'oppression impérialiste."

Een deel dier perscampagne wijdt zich aan het opzetten tot antimilitaristische daden. Hiervoor worden zelfs afzonderlijke bladen uitgegeven, zooals *Caserne, Aviateur, Avant-Garde*. In het nummer van 22 Februari van dit laatste blad kwam een artikel voor: „Vive la lutte du peuple indo-chinois."

De Anamitische arbeiders, die in vrij groot aantal in Parijs wonen, en de studenten, die er eenige jaren doorbrengen, laten zich gemakkelijk tot de communistische opvattingen verleiden. De communisten halen hen op verschillende wijzen aan en nemen hen op in een gemeenschap, die de samenleving te Parijs hun anders niet biedt.

Had de Schr. in *L. V. R.* hetgeen voor Indochina gedaan werd op den voorgrond gezet, hij komt zoo toch tot datgeen waarin hij meent, dat de Fransche regeering en het koloniale bestuur gemis aan voortvarendheid en kracht toonen, zoodat de verantwoordelijkheid voor de betreurenswaardige voorvallen, die zich reeds tot een de rust bedreigende Indo-chineesche beweging hebben ontwikkeld, ook op hen neerkomt.

In Juni 1927 verscheen te Parijs de *Nation Annamite*, het wilde het orgaan in Europa zijn van de Anamitische onafhankelijkheidspartij (P. A. I.). Het verklaarde niet voor afscheiding te ijveren, aangezien het zich op den grondslag stelde van een verbonden Anam en Frankrijk, het verzekerde ook niet communistisch te zijn. Maar al heel spoedig bekende het blad kleur. Het was gericht tegen de Fransche overheersching. Op de meest eenzijdige wijze veroordeelde het alles wat op de Fransche bestuursmaatregelen en handelingen betrekking had en werd de proletarische revolutie voorgesteld als de eenige uitweg om tot een gewenschten heilstaat te komen. Studenten waren de meest geestdriftige schrijvers van dergelijke beschouwingen.

De P. A. I. had Nguyên-thê-Truyèn tot oprichter, een scheikundig ingenieur „licencié ès-sciences et licencié en philosophie", deze was tevens politiek directeur van het orgaan. De andere leden van de redactie of vaste medewerkers waren ook wetenschappelijk goed onderlegde Anamieten.

Wanneer jonge mannen, welke zich dergelijke denkbeelden en opvattingen eigen hebben gemaakt, naar hun land terugkeeren, worden zij daar veelal predikers van anarchistische beginselen en bevorderen zij sociale wanorde.

Tegen hen, die kleur bekennen, weet men welke houding aan te nemen, maar de *Vague Rouge* doet uitkomen, dat de ondermijning van het gezag in Indochina ook wordt bewerkt door invloedrijke personen, die, naar den uiterlijken schijn, met dit gezag op goeden voet staan.

Er bestaat een constitutioneele Indochineesche partij. Haar hoofdleider is de heer Bui-quang-Chiêu. Deze beweert in de *Tribune Indo-Chinoise,* naar de Fransch-Anamitische samenwerking te streven om van Frankrijk een politiek statuut te verkrijgen, dat, met behoud van de Fransche souvereiniteit, aan de Anamieten de rechten verzekert noodig voor de gelijktijdige ontwikkeling van hun nationale en individueele persoonlijkheid.

Zijn partij wil hervorming, doch is niet revolutionnair. Haar program van actie blijft bij het redelijke. Het bevat wenschen, die in Nederlandsch-Indië reeds tot verwezenlijking gekomen zijn, of die ten onzent als gematigd worden beschouwd. De Fransche politiek staat er ook niet afkeerig tegenover. De heer Bui-quang-Chiêu kan als levend voorbeeld hiervoor aangehaald worden, hij toch is tegelijkertijd, vice-president van den Kolonialen Raad van Cochinchina en Inlandsch gedelegeerde van den Indochineeschen Grooten Raad. Toch beschouwt de *Vague Rouge* hem niet als loyaal. In dezelfde *Tribune Indo-Chinoise* overlaadt hij de Gouverneurs-generaal met onbeschaamden beleedigenden spot, verwijt hij den heer Pasquier een schrikbewind te voeren, en houdt hij hem vermanend Nederlandsch-Indië ter leering voor. In dit, onder zijn invloed staand orgaan, worden uitdrukkingen ten beste gegeven als „les Annamites traités en bétail", als „les Français pratiquent une politique à fins inavouables en ayant à la bouche des paroles hypocrites de paix et d'amour, d'ordre et de progrès auxquelles le peuple d'Annam se refuse à accorder le plus lèger crédit."

Diezelfde Anamitische hoogwaardigheidsbekleeder beschuldigt Europa door de schaamtelooze exploitatie van den zwakste door den sterkste, kiemen van haat, giststof voor wrok te hebben gezaaid, in de harten van het drie-vierde van het menschelijk ge-

slacht. Europa, dat onherstelbaar de wereldoverheersching heeft verloren, heeft, tegenover de snelle ontwikkeling der gele en zwarte rassen, het verlorene als zoodanig te aanvaarden en zich goedschiks voor te bereiden op een toekomst van overeenstemming in een vernieuwde samenleving.

Zoo voegen gedachten en woorden zich naar de taal van Moskou, en zij volgen het van daar gegeven voorbeeld ook ter verschooning van misdaden, wanneer daarin iets gezocht of gelegd kan worden van een uiting van rassenwrok of klassenhaat.

Zoo verdwijnt, volgens *La Vague Rouge*, in Indochina, de grens, die men er meent te kunnen trekken tusschen nationalisten of constitutionalisten en communisten. Zij werken allen voor een zelfde zaak, op 't gekomen oogenblik zullen zij dezelfde hulpmiddelen gebruiken, dezelfde wapenen, dezelfde groepen, zonder dat er feitelijk verschil zal zijn aan te wijzen. Het Oosten is immers ook het land van de geheime vereenigingen, van het verbergen van de gedachte en de daad. Toch breekt het Bolsjewisme langzaamaan overal door den schaduwsluier heen.

De Sovjet-geïnspireerde *Correspondance Internationale* van 15 Januari 1930 verkondigt ronduit, dat de opstand geleid wordt, in overeenstemming, door de geheime organisatie van de Anamitische nationalistische partij, door die van de Anamitische revolutionnaire jeugd, en door die der onwettige revolutionnaire vakvereenigingen.

Vertoont de invloed van Moskou zich meer en meer, het communisme blijft echter voornamelijk nog in het duister en in het verborgene doorwerken. De cellen zijn talrijk in de havenplaatsen, maar wroeten ook elders ijverig voort. Onder het Chineesche gedeelte van de bevolking van Cochinchina vinden zij veel aanhangers, ook onderwijzers en eenige ambtenaren. Intellectueele leiders zijn o.m. de advokaat Charles Cancellieri, die lang in Moskou is geweest, Phan-hoï-Cham en Nguyên-an-Ninh. In door hen georganiseerde volksbijeenkomsten, die soms door een groote menigte worden bijgewoond, wordt er op aangedrongen zich toch eindelijk van de Fransche overheersching te bevrijden, de Franschen worden onwaardigen genoemd, gemakkelijk te overwinnen, zelfs met stokken en snijtuig, door hun uiterst gering aantal.

In Indochina bestaan vele fanatiek godsdienstige geheime vereenigingen. De communistische leiders hebben hun invloed ook tot deze weten te doen doordringen. Die instellingen willen zich in beginsel slechts aan godsdienstige en wijsgeerige overpeinzingen en daden wijden, maar het fanatisme wordt geleid tegen de vreemdelingen. Komt 't ooit tot een uitbarsting, dan zal de geest

van Moskou met alle kracht stoken, om dien godsdienstijver in dienst van de revolutie te stellen.

Evenals elders richt de roode propaganda zich ook op het leger, dat nog de moeilijkst te overwinnen hindernis vormt. Tegen dat er militaire vertooningen in het openbaar moeten plaats hebben, zooals parades op nationale feestdagen, worden allerlei aansporingen tot de burgerbevolking gericht, om daar niet heen te gaan, maar zich aan te sluiten bij de gelederen der communistische partij, die zich gereed maakt voor den eindstrijd. In de kazerne wordt de soldaat in stilte aangezet tot ongehoorzaamheid, tot afval, tot bevorderen van wanorde. Hij wordt aangespoord om de geheime vereenigingen en de opiumkitten te bezoeken. De officieren kennen de taal van het land niet, zij zijn slechts doortrekkenden in Indochina. Voor hun omgang met den inlandschen soldaat is de inl. onderofficier als tusschenpersoon noodig, en, volgens het oordeel van generaal Noguès (1926) en van den oud-Gouverneur-generaal Albert Sarraut (1930), zijn deze onderofficieren slechts „min of meer" te vertrouwen.

Om een voorbeeld te geven van de wijze waarop onder de soldaten en matrozen wordt gewerkt, wordt de volgende passage weer gegeven van een oproep tot alle in Indochina dienende Franschen gericht (*Asie française* nr. de novembre 1929):

„Organiseert U! Weigert langer de waakhonden te zijn bij de tronen en de brandkasten. Weigert te strijden tegen de Sovjet-Unie. Weigert te strijden tegen uw Chineesche en Indochineesche broeders. ..... Keert uw wapenen tegen hen die U bevelen; vormt Sovjets; eischt uw onmiddellijke terugzending naar Frankrijk, en willigen uw chefs den terugkeer naar uwe gezinnen niet in, repatrieert U dan zelf!"

In Februari 1929 werd een Europeesch werver van Inlandsche werkkrachten, Bazin geheeten, vermoord door een Inlandsch concurrent, Nguyên-tan-Long. De zaak op zich zelf zou niet van heel veel belang zijn geweest, de verstandhouding tusschen de mededingende wervers kan allicht aanleiding tot conflicten geven. Maar in het proces werd een schoonzoon van den moordenaar betrokken, die in Bolsjewikische propaganda gemoeid was geweest, en 't onderzoek leidde nu tot de ontdekking van een uitgebreide revolutionnaire organisatie.

Door de gevonden documenten volgde de aanhouding van 200 bij de omwentelingsplannen betrokkenen. 77 werden veroordeeld tot zware straffen. Onder hen waren 19 militairen, meest onderofficieren, en een twintigtal studenten en onderwijzers. Het werd noodig geoordeeld de school voor vervolg-onderwijs der Anami-

tische onderofficieren en die der soldaten-kinderen te sluiten, aangezien deze Bolsjewikisch besmet werden verklaard.

Was dit plan bij tijds ontdekt en verijdeld, de berichten, welke de pers een jaar later bracht over het gebeurde in Yen-Bay, kwamen het bewijs leveren, dat de kwade geest bleef doorwerken.

In den nacht van 9 op 10 Februari 1930 werd het militaire kamp bij het fort te Yen-Bay, waar de Fransche officieren geen kwaad vermoedden, om 2 uur aangevallen door een troep van eenige honderden Inlanders, deels burgers, deels tirailleurs. Zij overvielen het kampement, vermoordden den kapitein Jourdan, den luitenant Robert, dan adjudant Cunéo, de sergeanten Damour en Chevalier, terwijl nog 2 andere officieren en 3 Fransche onderofficieren gewond werden.

Majoor Le Tacon had de verblijfplaatsen weten te bereiken van de twee compagnieën, die binnen het fort gelegerd waren. Van daar werd tegen de rebellen opgetreden, die de wijk namen naar de wildernis. Achtervolgd, werden 112 schuldigen gevat, 60 burgers, 52 militairen.

Terzelfder tijd waren op meer punten bewegingen op touw gezet, om zoo het zenden van versterking naar Yen-Bay te voorkomen. De volgende dagen kwam 't in verschillende plaatsen tot ongeregeldheden. Het bestuur slaagde er overal in de orde te handhaven, maar uit alles sprak toch, dat men met een breed opgezet plan te doen had gehad, waarbij de belhamels gerekend hadden op het meegaan van de bevolking en de troepen.

Wij hebben tot hier, in hoofdzaak, 't artikel van *La Vague Rouge* weergegeven. Zoowel over het gebeurde te Yen-Bay, als over de andere, omtrent denzelfden tijd, ondernomen aanslagen hebben de bladen in Nederland en in Indië uitvoerige mededeelingen, gehad, die nog vele bijzonderheden bevatten, welke in het boven weergegeven artikel niet zijn vermeld.

Aan een ander Fransch blad ontleenen wij de volgende passage uit de rede, welke de Gouverneur-generaal P. Pasquier heeft gehouden bij de teraardebestelling van de slachtoffers van Yen-Bay.

Na de gevallenen herdacht en geëerd te hebben, vervolgde Z.Exc.:

„Les misérables qui voudront, par des attentats répétés, arrêter notre action civilisatrice, se heurteront à la puissance inébranlable de la France souveraine.

Déjà les mesures rapides et énergiques prises par les pouvoirs civils et militaires et concertées depuis longtemps portent leurs fruits. Les arrestations suivent de près les crîmes commis.

Demain la commission criminelle distribuera les châtiments mérités.

Sans se lasser, avec la ferme volenté de maintenir l'ordre et d'assurer la sécurité et la tranquillité publiques, le gouvernement poursúivra les factieux et les zélateurs de théories étrangères impies et mortelles, les exécuteurs des plans concertés hors de l'Indochine."

Bij de behandeling en afdoening der relletjes, door een speciale rechtbank, is bekwame spoed betracht. Volgens een Havas-telegram van 28 Mrt. werden 39 doodvonnissen geveld, kregen 32 beschuldigden levenslang, 9 twintig- en 1 vijf jaren dwangarbeid, werden 5 tot deportatie veroordeeld. Het telegram voegde hieraan toe, dat het meerendeel der veroordeelden om gratie heeft verzocht.

Wij breken hier ons verslag van de behandeling der Yen-Bay-zaak even af om het inzicht weer te geven van iemand, aan wien gezag tot oordeelen toegekend mag worden.

De *Haagsche Courant* gaf in haar *Koloniaal Bijblad* een interview, dat haar Parijschen correspondent mocht hebben met den heer Jabouille, resident van Anam, met verlof, interview dat aangevraagd was naar aanleiding van de boven vermelde troebelen. Deze speelden zich af nadat de resident de kolonie verlaten had, maar hij heeft zelf in 1928 toch ook tegenover relletjes gestaan en de berechtiging van de daarmede gepaard gaande vonnissen geleid. Wat hij hierover mededeelde is zeker interessant maar voor ons hier van minder belang dan het antwoord dat hij gaf op de vraag, in hoever hij na het nu gebeurde den toestand al dan niet somber inzag. Hij zeide:

„In het geheel niet. Maar ik herhaal, wat ik in den beginne zei: onder deze conditie, dat men streng blijft toekijken *en dat men dadelijk onverbiddelijk optreedt bij het minste, wat er ook maar gebeurt.*"

Nu is 't zeker merkwaardig, dat de redactie van het *Kol. Bijbl.* van de *H. Ct.*, die het verloop van het Yen-Bay-proces toen nog niet kende, daarbij aanteekende, dat in de Fransche pers, na de gebeurtenissen in Anam, géén commentaren zijn verschenen, welke een geest van défaitisme ademen, en dat er over het optreden der autoriteiten in Indo-China géén „Vragen aan den minister" werden gesteld en géén interpellaties in de Kamer werden gehouden, middelen, waarvan bepaalde groepen in Nederland gretig gebruik hebben gemaakt, toen einde December op Java vele huiszoekingen werden gelast, waarvoor bij de bevoegde autoriteiten alle aanleiding bestond.

Er worde hier tweeërlei onderscheiden. De instemming met de opvatting van den Franschen resident, en de terechtwijzing aan onze Tweede Kamer. Men kan 't in beide opzichten met de bedoeling van de *H. Ct.* au fond eens zijn, maar door de verdere houding van de Regeering en de Kamer in Frankrijk is het daar gegeven voorbeeld een bespotting geworden van het kordate woord van den heer Jabouille en een bewijs, dat de Fransche volksvertegenwoordigers in interpellatie-lust aan de onzen niets toegeven. De Fransche Senaat heeft zich ook nog met de kwestie bemoeid, en aan de Regeering eenige vragen voorgelegd.

Wij zullen over een en ander meer te vertellen hebben nu wij den draad van ons verslag weer opvatten.

Toen de eerste vonnissen geveld waren, berichtte de *Telegraaf*, 1 Maart, dat de Gouverneur-generaal 13 doodvonnissen en andere veroordeelingen tot levenslangen dwangarbeid bekrachtigd had. Hierop bestaat hooger beroep bij het Hof van cassatie te Tonkin, dat Europeesche en Anamitische leden telt. Dit heeft, zoo werd 3 Maart bericht, unaniem ongunstig op het hooger beroep geadviseerd. Doch hiermede was de laatste instantie nog niet doorloopen. Wij lazen in *La Dépêche Coloniale* van 3 April:

De heer Fr. Piétri, minister van Koloniën, zich geplaatst vindende tegenover de tegenstrijdige interpretaties, in de pers en bij besprekingen in het openbaar geopperd, ten aanzien van het delicate vraagstuk der gratie-verzoeken van de door het gindsche crimineele hof veroordeelden, heeft zich voor advies gericht tot het raadgevend comité voor twistvragen, dat in het Departement van Koloniën zitting heeft, onder voorzitterschap van den heer Deloncle, staatsraad.

Tot nu toe was dit comité, samengesteld uit vooraanstaande persoonlijkheden uit de magistratuur, de rechtskundige faculteit en de balie, voornamelijk geroepen zich uit te spreken over bepaalde gevallen, geschillen over personen of zaken betreffende.

De minister heeft zijn besluit, om de brandende vraag, betreffende de beginselen van het strafrecht in de koloniën, aan dit comité voor te leggen, door een communiqué aan de pers ter algemeene kennis gebracht.

Het snelle recht in Indochina, verloopt zoo wel in heel traag recht in Parijs.

En de zaak is in Parijs nog verder op de lange baan geschoven.

La Dépêche Coloniale van 12 April heeft dit duidelijk doen uitkomen.

Bij de Kamer van afgevaardigden kwamen drie verzoeken tot het houden van interpellaties in, t.w. van de heeren Taittinger,

Outrey en Moutet, in verband met de Yen-Bay gebeurtenissen. In overeenstemming met den minister van Koloniën zijn de diepgaande besprekingen uitgesteld tot den eersten Vrijdag in Juni na de hervatting van de zittingen, na het Paaschreces.

Een uitstel van twee maanden, waarna de diepgaande besprekingen in de Kamer dan nog eerst zullen volgen.

Maar, zooals dit in Frankijk gebruikelijk is, werd bij het vaststellen van haar orde van den dag toch reeds gelegenheid gegeven even op het onderwerp der aangevraagde interpellaties in te gaan.

De heer Taittinger ziet in Yen-Bay het optreden van een goed georganiseerd complot, op touw gezet door uit Kanton gekomen raddraaiers, die bevelen van Moskou afkomstig opvolgden.

De heer E. Outrey vraagt inlichtingen betreffende de tegenstrijdige inzichten, die bestaan omtrent het rechtmatige van de gratie-verzoeken. De heer M. Moutet oefent kritiek uit op het crimineele hof van Hanoi, waarvan hij de vonnissen niet kan aanvaarden.

De minister oogstte van vele zijden warme toejuiching bij de korte beantwoording der korte uiteenzettingen.

Hij zette voorop, dat zijn departement ten volle de door de autoriteiten in Indochina genomen maatregelen dekt. Dan hield hij een gloedvolle rede, die vooral een afstraffing van den socialistischen interpellant Moutet moest zijn, en daarbij zeide hij o.m.

Wat de wijze betreft, waarop het crimineele hof zijn taak vervuld heeft, verzekert de minister, onder toezegging van het bewijs hiervoor te zullen leveren, dat deze onberispelijk is geweest. Als het hof verplicht is geweest harde slagen toe te dienen, dan is dit omdat 't recht had te doen over buitengewoon zware misdaden.

Ter zake van de verzoeken om gratie, gericht tot het hoofd van den Staat, is de persoonlijke opvatting van den minister dat dit recht buiten twijfel staat, maar, daar om deze vraag, ook in Indochina, een zekere beweging ontstaan was, heeft hij toch het advies willen inwinnen van het raadgevend comité, boven vermeld. En hij kon de mededeeling doen, dat dit comité met algemeene stemmen verklaard heeft:

1e. De verzoeken om gratie ingediend naar aanleiding van de veroordeelingen tot de doodstraf, uitgesproken door de *commission criminelle*, ingesteld bij decreet van 25 September 1896, zijn in behandeling te nemen,

2e. De President van de Republiek heeft op die verzoeken te beslissen.

President Doumergue heeft niet op het meer uitvoerige Kamerdebat gewacht, om een uitspraak te doen. Van de 13 ter dood veroordeelden is dit vonnis door hem voor 4 gehandhaafd, van welke 2 militairen (Anamitische korporaals). Voor 3 is de straf veranderd in levenslange dwangarbeid, allen Inlandsche militairen. 3 zijn veroordeeld tot levenslange opsluiting in een vesting, deze zijn geen militairen. De overige 3 kregen verbanning (1 militair, 2 burgers).

Voordat deze beslissing bekend was had het hof te Hanoi den 28en Maart 39 doodvonnissen geveld, waarvan de dossiers te Parijs onderzocht werden.

Den 9en Mei had te Hanoi de voltrekking van de vonnissen van de vier hoofdleiders, zonder incidenten, plaats.

Den 27en Mei werd aldaar weer het doodvonnis over 10 opstandelingen uitgesproken, die weer een gratie-verzoek richtten tot het hoofd van den Staat.

De voltrekking van de doodstraf zelf verliep zonder plaatselijke incidenten. Maar om de beslissing van den President in de hem voorgelegde vonnissen en om de veroordeelingen tot andere straffen door het hof te Hanoi [1]) heeft zich wel in Indochina en in Parijs een reeks van incidenten gegroepeerd.

Men kan daarin zien den bekenden drang om in veroordeelde opstandigen slachtoffers en helden te vereeren, in dit geval is daarbij gekomen de hoop en verwachting de raadslieden van den President der republiek en het staatshoofd zelf te imponeeren bij de te beoordeelen gratie-verzoeken. De opstokerij van Sovjetagenten uit Moskou of Canton, communistische raddraaiers en Anamitische heethoofden tracht zich voorts overal en steeds te doen gelden. Deze weet in elk voorval, in elke beslissing voedsel voor nieuwe stokerij te vinden. Wordt een vonnis bekrachtigd, dat wordt het nationalisme opgezweept tot protest. Wordt een doodvonnis in andere straf veranderd, dan wordt dit uitgebuit om eenerzijds aan te zetten tot volharden met het imponeeren van den hoogsten rechter, die daarvoor „blijkbaar" wel bevattelijk is, en tevens om anderzijds het geloof ingang te doen vinden dat het staatshoofd zelf de gevelde doodsvonnissen „afkeurt", waardoor het gezag van den Hanoischen rechter wordt ondermijnd. En dit wordt dan weer prachtig propaganda-materieel. Bij dit alles wordt bovendien de kolonie in Parijs, en Frankrijk in

---

[1]) Wij laten bij onze opgaven de vele andere straffen in eerste instantie opgelegd en nader bekachtigd buiten beschouwing.

de kolonie uitgespeeld tot stut en steun van de agitatie over en weer.

Bij de teekenen van onrust is doorgaans niet precies aan te wijzen, welke dezer drijfveeren het krachtigst in werking zijn geweest, maar zij zijn in elk geval en in alle gevallen alle er min of meer in te vinden.

Wij laten hier nu in bonte rij de opsomming van eenige gebeurtenissen en getroffen maatregelen volgen.

Parijs heeft een tehuis gekregen voor daar vertoevende Anamitische jongelui. Toen dit 22 Maart j.l. geopend werd, vereerde de President der republiek de plechtigheid met zijn tegenwoordigheid. De minister van Koloniën Piétri hield een rede, waarin hij, zich richtende tot den President o.a. zeide, dat diens tegenwoordigheid „affirme solennellement, devant cette cité des étudiants indochinois, une volonté généreuse que la République tire de sa plus lointaine doctrine: celle de hauser tous les peuples à l'égalité de l'esprit..." Tot de sprekers, die na hem het woord voerden, behoorde ook een Anamitisch student, die namens zijn medestudenten zou optreden. Maar deze werd hierin gehinderd door uitroepen en andere luidruchtige wijzen van protest. Aan de demonstratie kon slechts een eind worden gemaakt door het ingrijpen van de politie, die de manifestanten verwijderde, en er enkelen wegens verzet moest arresteeren.

1 Mei, een 100-tal inboorlingen hield een betooging te Ben Thoey. 't Kwam tot een vechtpartij waarbij 5 betoogers werden gedood, 14 gewond en een 50-tal aangehouden, maar bij een eerste ontmoeting was de politie tot wijken gebracht.

6 Mei, opstandelingen, onder leiding van communisten, drongen een concessie in de omgeving van Hanoi binnen, zij doodden 4 inboorlingen. Bij een vervolging door de politie werden 20 onruststokers neergelegd, 20 gewond en vele gearresteerd.

14 Mei, het hoofd van den veiligheidsdienst begaf zich, met 3 ondergeschikten van Sadec naar Chô-Moi, waar een manifestatie was aangekondigd. Hij ontmoette een menigte van ongeveer 1000 man, die roode vlaggen droeg, waarop de sikkel en de hamer. Deze namen een zoo dreigende houding aan, dat, het hoofd van den veiligheidsdienst, zich omsingeld ziende, last gaf tot vuren. Twee manifestanten werden gedood en eenige gewond. De menigte ging uiteen. Na aankomst van versterking uit Long-Xoeyen werd een tiental in arrest gesteld.

In Omon, provincie Cautho, trokken eenige honderdtallen manifestanten, met roode vlaggen, op naar de hoofdplaats. De hoofdbestuurder van de provincie trok hen te gemoet met een

detachement. Hij kon de menigte, na een overleg van uren, tot uiteengaan overreden. De voornaamste leiders werden aangehouden.

Daarna werd gemeld, de gouverneur Krautheimer is den toestand ter plaatse gaan opnemen en heeft maatregelen getroffen om de veiligheid te verzekeren.

Een 100-tal jonge Indochineezen, arbeiders en studenten, hebben den 22en Mei te Parijs een manifestatie gehouden in Faubourg St. Honoré. Toen de stoet voorbij de Elysée trok beproefde de politie hen uiteen te doen gaan. Hierdoor ontstond een handgemeen, tevens deden enkele betoogers een poging om in de Elysée te komen, om tot den President van de Republiek door te dringen. Een student werd licht gewond, een tiental, dat zich niet naar de bevelen van de politie wilde voegen, werd naar het commissariaat opgebracht. De aangehoudenen verklaarden te hebben willen betoogen tegen het vonnis van Yen-Bay.

In 't laatst van Mei namen Indochineesche studenten deel aan een communistische demonstratie op het kerkhof Père Lachaise; ook dit had aanhoudingen ten gevolge.

Besprekingen, door den minister van Koloniën met de betrokken hooge ambtenaren gevoerd, brachten tot het besluit, dat de manifestanten terecht zouden staan wegens verzet tegen de politie; voor zoover zij in de communistische actie betrokken zijn, kunnen zij worden vervolgd wegens opruiing tegen de veiligheid van den staat.

30 Mei werd (wij zijn nu weer in Indochina) bij een betooging tegen de inning van belastingen te Chamoi, door de politie gebruik gemaakt van haar vuurwapens. 3 inboorlingen werden gedood, 2 hunner en 1 politieman gekwetst. Op de dooden en gewonden werden vlugschriften met sikkel en hamer gevonden.

La Dépêche Coloniale van 29/30 Mei bevatte 't volgende bericht:

„Ten gevolge van de vergadering van de *Ligue des droits de l'homme* heeft de heer Outrey, afgevaardigde voor Cochinchina, aan den president van de Kamer het verzoek gedaan, een interp. te mogen richten tot den minister van Openbaar onderwijs, t.z.v. de *propagande abominable*, die de professor in philosophie aan het lyceum Concordet, de heer Félicien Challaye, zich heeft veroorloofd te maken, in tegenwoordigheid van Anamitische studenten, tegen wat hij noemt: *le régime infame en Indochine de la dictature capitaliste, policière et financière qui étouffe les aspirations du peuple indochinois*, en waarbij hij te gelijker tijd opeischt: *l'émancipation complète de toutes nos colonies et leur liberté absolue.*"

Het blad voegde twee dagen later hieraan toe: „De communistische afgevaardigde Berthon heeft een interpellatie aangevraagd, *sur les arrestations et expulsions arbitraires de nombreux individus appréhendés par la police pour avoir participé à des manifestations de solidarité en faveur des condamnés de Yen Bay*".

31 Mei werd het besluit bekend van den minister van Binnenlandsche zaken, waarbij 13 Indochineesche studenten, die in Frankrijk hebben deelgenomen aan verschillende politieke manifestaties op den openbaren weg en die hiervoor in hechtenis werden gesteld, uit Frankrijk worden gewezen. Zij zijn spoedig nadien te Marseille scheep gegaan naar hun land. (Deze maatregel heeft in de Fransche pers algemeene instemming gevonden, maar wij lazen niet, dat daarbij ook de vraag gesteld werd, wat met die jonge mannen verder moet gebeuren bij aankomst in hun land).

La Dépêche Coloniale van 31 Mei sprak ook over andere overwegingen en voornemens. De Yen-Bay gebeurtenissen hebben de aandacht van den minister van Koloniën gevraagd voor noodzakelijke militaire hervormingen. Sedert 1 Maart volgen zittingen van het *comité consultatif de la défense des colonies* elkander op in Oudinotstraat, onder voorzitterschap van den minister François Piétri. In het laatst van Mei konden de rapporten besproken worden, welke, op verzoek van den minister, zijn opgemaakt door den gouverneur-generaal van Indochina en door generaal Aubert.

Hierbij zijn bestaande misstanden erkend, waarop overigens ook van andere zijden reeds gewezen is. In de eerste plaats geldt als zoodanig de onbekendheid van de officieren en Fransche onderofficieren met de landstaal. Zij zijn voor het overbrengen van alle bevelen aangewezen op inlandsche tusschenpersonen. Anamitische cursussen zullen verplicht gesteld moeten worden voor alle Fransche militairen in Indochina in functie.

De Militaire School van Saint-Cyr geeft geen lessen in het Anamitisch. Kan dit onderwijs daar niet gegeven worden, dan worde aan de aanstaande officieren gelegenheid gegeven colleges te volgen aan de School van Oostersche talen te Parijs.

De voordeelen sedert den oorlog verbonden aan het verblijf in Indochina stelden de officieren daar in een bevoorrechte positie, zooals dit ook voor de civiele functionarissen het geval is. Maar terwijl de ambtenaren, magistraten en administrateurs blijvend voor de kolonie bestemd waren, bleef voor de officieren 't stelsel der overplaatsingen naar verschillende overzeesche gebieden in toepassing, zoodat zij in West-Afrika, Madagascar, Indochina en Oceanië konden terecht komen. Men is nu tot het

inzicht gekomen, dat een officierskorps voor Indochina onontbeerlijk is.

Bij de beoordeeling van het vraagstuk der recruteering van de Anamitische troepen, wees het comité er met voldoening op, dat op 14000 inlandsche soldaten, slechts 435 uit het leger hadden moeten worden verwijderd ten gevolge van de Yen-Bay muiterij [1]). Dit leidde haar tot handhaven van de *statu quo*. Tevens werd echter de recruteering aanbevolen van Moïs en Thaoes mannen, stevige bergvolken, wier loyale gevoelens boven alle verdenking staan.

Behalve maatregelen, wier uitwerking zich eerst in een verdere toekomst kan doen gevoelen, werden ook voorzieningen in het dadelijk noodige besproken. Een bataljon van het Vreemdelingen legioen zal binnenkort de troepenmacht gaan versterken. De Fransche afdeelingen, die bestemd waren te repatrieeren, worden in Indochina aangehouden. Een vendel van Fransche onderofficieren zal worden gevormd, waaruit het legercommando steeds zal kunnen putten voor de aanvulling van alle in de kaders openvallende plaatsen.

2 Juni. De Gouverneur-generaal van Indochina en de Gouverneur van Cochinchina bezochten de gebieden van Sadec, Long-Xoeyen, Omon en Cautho, waar de rust verstoord is geweest. Zij werden opgewacht door de bijeengeroepen inlandsche hoofden. De Gouverneur-generaal bracht hun de plichten van hun waardigheid in herinnering, en ging daarna over tot de uitreiking van eere-medailles aan hen, die zich bijzonder verdienstelijk hebben gemaakt tijdens de jongste voorvallen.

3 Juni werd uit Saigon gemeld, dat zich daags te voren weer ernstige incidenten hadden voorgedaan. Een groep van 700 betoogers wilde in gesloten gelederen naar het ten Noord-Westen van Saigon gelegen Vinh Long opmarcheeren. Een afdeeling van 1500 soldaten werd gezonden, om den optocht te beletten. Aan het hoofd van den stoet liepen vrouwen en kinderen, die, naar gemeld wordt, roode vlaggen met de Sowjet-ster zouden hebben gedragen. Toen aan het bevel, den stoet te ontbinden, geen gevolg werd gegeven, dreven de militairen de betoogers uiteen, waarbij velen in een aan den weg grenzend moeras terecht kwamen. Naar men zeide werden echter allen gered. Er werden 120 personen gearresteerd, waarvan naderhand weer 40 werden losgelaten.

---

[1]) Is dit cijfer, dat in verhouding moet worden beschouwd met de door de opruiende propaganda bereikte troepen, en niet met het geheele leger, inderdaad zoo gunstig en geruststellend te noemen?

Zooals van zelf spreekt geeft de Fransche pers veel Indochina-commentaar.

Belangwekkend is wat de bekende oud-koloniale-gouverneur G. Angoulvant schreef *(L. D. C.* 21 Mei).

De houding van het departement van Koloniën geeft aanleiding tot zeer ernstige kritiek, zoowel wat de dwaze veranderingen van opvatting betreffende de jurisprudentie aangaat, als wat het recht van gratie betreft.

In 1896, zoo lezen wij, was uitgemaakt, door artikel 31 van het decreet van 15 September, dat de Gouverneur-Generaal, op overeenstemmend advies van den Conseil de protectorat, beslist op de voorziening in gratie bij gewoon besluit, en dat hij in geval van verwerping, de onmiddellijke uitvoering zal kunnen bevelen.

In 1926 verleende de gouverneur-generaal van Indochina, Varenne, gratie in het geval van Tham-Boi-Chaoe; het departement hield bij zijn antwoord een slag om den arm, het verklaarde „que les textes réglementaires pourraient être interprétés comme lui donnant dans l'espèce le droit de grâce".

In 1930, weer voor de kwestie gesteld, wil men tijd winnen. Men vraagt de opvatting van juristen, altijd tot haarklooverij genegen, die tot de ontdekking komen, dat het recht van gratie alleen door het hoofd van den Staat kan worden uitgeoefend. De heer Angoulvant vindt hier gelegenheid erop te wijzen, dat dit recht in Nederlandsch-Indië aan den Gouverneur-generaal is toegekend.

De afdoening was en is zoo op de lange baan geschoven, waar alles juist vooral om snelheid van bekrachtigen en afdoen vraagt.

Octave Homberg zoekt *(L. D. C.* 3 Juni) den oorsprong van het kwaad in de miskenning van de beteekenis van dit feit: de Aziaten eenerzijds, Frankrijk anderzijds, bezitten sterk van elkander verschillende beschavingen, waarvan de tegenstellingen, ja de tegenstrijdigheden vooral niet vergeten mogen worden. Onze westersche beschaving berust op een godsdienst, waarvan vele beginselen zijn overgegaan in onze begrippen van recht en in onze zeden, zoo zelf dat de geesten, die zich geheel vrij hebben gemaakt van elke godsdienstige practijk, toch leven naar de zedelijke wetten geleidelijk bevestigd door de eeuwen van christendom. De Aziatische beschaving, ouder in enkele opzichten, moet geenszins geminacht worden. Zij gaat ook uit van een godsdienst, die de moreele, zoo persoonlijke als sociale, opvattingen beheerscht. Daar handelen zij, die zich vrijdenkers noemen, eveneens onder den invloed van geërfde opvattingen, of zij dit weten willen of niet. Het verleden van Europa en dat van Azië

zijn verschillend. Zij vormen twee onderscheiden werkelijkheden, die niet tot één terug gebracht kunnen worden.

En nu is het juist die reductie, die unificatie, welke eenige politici hebben willen beproeven. Zij hebben de politieke assimilatie tusschen het Westen en het Verre Oosten mogelijk geacht. Octave Homberg zegt z.z. altijd gepleit te hebben voor een politiek van associatie, gegrond op den wederzijdschen eerbied der godsdiensten en de vereenzelving van de belangen.

De poging tot overplanting staat nu voor haar mislukte oogst.

De Anamieten overgeplant naar Europa, leggen hier hun geloof, hun georven eigenschappen, hun traditioneele beschaving af, maar zij zijn niet in staat de onze op te nemen. Van onze beschaving zien zij slechts den buitenkant, zij bootsen bewegingen na zonder de beteekenis ervan te begrijpen. Zij overdrijven in menig opzicht. Onze ondeugden en slechte eigenschappen nemen zij veelal gemakkelijker over dan het goede. Deze ongelukkig verplanten, deze ontwortelden, worden, in hun land teruggekeerd, de dragers der kiemen, de overbrengers der ergste sociale kwalen.

De Schr. juicht ook de terugzending van eenige belhamels toe. Men erkenne de proef als mislukt. De gouverneur-generaal ontvange de noodige instructies zich voortaan te onthouden aan de jonge Anamieten gelegenheid te bezorgen om in Frankrijk de theorie en de practijk van het verzet te komen leeren. [1])

De *Matin* gaf een interview door den gouverneur-generaal Pasquier verleend aan den journalist Léo Gerville Réache. Daaraan is 't volgende ontleend.

De beginselen door Wilson naar voren gebracht hebben een zonderlingen neerslag gevonden in de hersenen der Anamitische studenten, die in Frankrijk onderwijs zijn komen genieten. Het heden gevoelt dien terugstoot.

Een vergeeflijke ijdelheid, een begrijpelijk verlangen van superioriteit ook heeft er een te groot aantal Anamitische gezinnen toe gebracht hun kinderen naar Frankrijk te zenden, om er het onderwijs te krijgen, dat de universiteiten en de scholen van uiteenloopenden aard hun in ruime mate kunnen schenken. Vreemd, verlaten in Parijs of in een der andere groote steden, verloren in die groote Fransche gemeenschap, wier goede eigenschappen het blijvend evenwicht van de Fransche maatschappij hebben verzekerd, maar die deze verlatenen niet hebben leeren begrijpen,

---

[1]) Wel hard voor de regeering deze les te krijgen, nadat zij zoo pas een studentenhuis voor Anamieten te Parijs, met ophef en luister, heeft geopend. Ook deze Schr. geeft niet aan, wat de bestemming moet zijn van naar hun land teruggezonden, en alsnog te zenden, mislukte studenten.

hebben de jonge Anamieten toegegeven aan de verlokking der gemakkelijk te verkrijgen genoegens en van verdachte vriendschapsaanbiedingen. Zij zijn veelal de uitverkoren prooi geworden van propagandisten, die de eenzamen te gemoet zijn getreden. In de eerlijke meening slechts te luisteren naar eigen nationale verlangens, hebben deze zonen van gegoede burgers en rijke Anamieten zich tot organen van het communisme laten maken.

Er zijn in Indochina geen communisten, zal men zeggen. Terecht. Er zijn geen inheemsche communistische predikers. Maar 't valt de verkondigers van het bolsjewisme slechts al te gemakkelijk hun denkbeelden ingang te doen vinden bij dit naïve, verontruste volk, dat in zijn eigen volksorganisatie de grondgedachte van het communisme kan vinden in de samenstelling van de dorpen, zooals dit feitelijk het geval is voor den grondslag van alle oorspronkelijke gemeenschappen, voordat deze zich in voortgezette beschaving ontwikkelden — doch niet meer daarna! De Anamitische gemeente is, als 't ware, een sowjet.

Een toepassing en uitbreiding van dit begrip ten opzichte van de grootere gemeenschap houdt de ontwikkeling tegen, stuurt haar in een verkeerde richting. Dat is echter juist wat de agitatoren willen en zij vinden vor dit streven in deze omstandigheid een gemakkelijken steun voor hun propaganda en hun drijven.

De *Petit Parisien* heeft Louis Roubaud naar Indochina gezonden en verschillende artikelen van diens hand gepubliceerd. Wij doen er enkele grepen uit.

„'t Is onjuist zich wijs te maken, dat de revolutiekoorts niet tot de volksmassa is doorgedrongen. De massas, die in beweging komen, komen uit het binnenland." Na deze verklaring nader uitgewerkt te hebben, riep hij uit: „A quoi bon nier? Mieux vaut analyser le mal que le cacher. Le mouvement révolutionnaire d'Annam a une tête et un corps."

Hij heeft een der leiders, van den overval van Yen-Bay, Nguyên Thê-Hoc ondervraagd.

Deze was, als voornaamste aanvoerder bij de slachting, ter dood veroordeeld. Hij maakte den indruk van een bedeesden jongeling. Hij had de hoofdleiding gehad en was van den avond tot den morgen meester geweest eerst van de kazerne, daarna van 't fort en vervolgens van de stad Yen-Bay. Willig antwoordde hij op de gestelde vragen.

— Hoeveel burgers hebben met U de zaak op touw gezet? — Vier.

— En hoeveel militairen? — Vier korporaals.

— Wat is Uw bedrijf? — Ik ben landbouwer te An-My.

— Tot welke partij behoort gij? — Tot Quoc-Dan-Dang.

— Welken rang bekleedt gij in die partij? — Verbindingsagent, binnen de partij.

— Wie gaf U bevelen? — Een afgevaardigde van het centrale comité.

— Welke bevelen had gij gekregen? — Het garnizoen van Yen-Bay voor onze zaak winnen. Officieren en Fransche onderofficieren dooden, mij meester maken van de militaire etablissementen der stad, de vrouwen en de priesters sparen, het persoonlijk eigendom en de katholieke kerken eerbiedigen.

—En daarna? — Daarna, had ik geen bevelen meer.

— Aannemende, dat gij in alles geslaagd waart, wat kreegt gij dan te doen ?— Ik weet 't niet. Ik geloof, dat het comité mij naar China zou zenden.

— Maar Yen-Bay is nog niet Anam! Het bezit van een kleine stad zou de nationalistische partij toch nog niet meester hebben gemaakt over het geheele land. — Ik had mij alleen met Yen-Bay te bemoeien. Andere agenten moesten in andere deelen, denzelfden dag, op overeenkomstige wijze optreden.

— Dus moesten, den 11en Februari 1930, alle steden van Anam in handen komen van de revolutie. — Dat meende ik.

Men ziet 't, de leider van de gebeurtenissen in Yen-Bay was slechts uitvoerder van de instructies van het hoofdkwartier, zonder te trachten zich van de verdere strekking ervan een denkbeeld te vormen.

In de geheime vereenigingen en haar machtige organisatie moet, volgens Roubaud, de sleutel worden gezocht van de alarmeerende gebeurtenissen.

Zij verspreiden misnoegen door te spreken over de misbruiken der mandarijnen, de stijging van den rijstprijs, het onvoldoende van de loonen en de te hooge belastingen. Zij wakkeren het onafhankelijkheidsverlangen der jongeren aan, zij wekken de sociale idealen der Anamitische studenten op. De verhitte breinen koopen vrij elken ochtend in Parijs hun communistisch dagblad, in een kioske van de boulevard Saint-Michel. De geheime organisaties buiten ook, zoowel in Azië als in Parijs, de overstroomingen, de epidemiën, de hongersnooden in Indochina uit voor de door hen nagejaagde doeleinden. Alle middelen zijn haar goed.

Zoodra de Kamer van afgevaardigden, begin Juni, weer haar zittingen in le Palais-Bourbon hervat had, stelde zij de over Indochina aangekondigde interpellaties aan de orde. Deze hebben de Vrijdagzittingen van 6, 13 en 20 Juni gevuld en de voortzetting werd toen op 27 Juni gesteld. Op het oogenblik, dat wij dit

schrijven kunnen wij het geheele verloop dus nog niet overzien. Maar hetgeen in de drie reeds doorloopen namiddagen door de reeks van sprekers ten beste is gegeven, heeft de bekende feiten en inzichten slechts in uitvoerige uiteenzettingen herhaalt. De minister-president, de heer André Tardieu, heeft van zijn groote belangstelling blijk gegeven door den 13en naast den minister van Koloniën plaats te nemen en door aan diens verklaring, met enkele interrupties, nog verhoogde beteekenis te geven.

Den 6en kwamen achtereenvolgens aan het woord de heeren Moutet socialist, Taittinger voorzitter van de commission des colonies en Outrey, wij hebben het onderwerp hunner interpellaties boven reeds in 't kort kunnen vermelden. De heer Moutet riep o.a. „Mais pourquoi certaines propagandes trouvent-elles si facilement écho dans les populations indigènes? Voilà le vrai problème!" Het wil ons voorkomen, dat de vraag van groote politiek waarop 't in hoofdzaak aan komt in deze formule niet slecht is samengevat. Maar met 't antwoord, dat de socialistische afgevaardigde dan gaf, dérailleerde hij omdat zijn roode bril hem belette de seinkleuren te onderscheiden. De volgende sprekers hebben zich echter geen van allen in de zoo gestelde vraag van groote binnenlandsche politiek verdiept. Voor den heer Taittinger: „Aucun doute: autrefois l'Indochine était un pays tranquille, plein de confiance dans la France. La propagande communiste est passée par là, comme elle agit partout, notamment aux Indes néerlandaises, aux Indes anglaises". Hij concludeerde tot de noodzakelijkheid der hervorming van de onderwijsmethodes, die vooral gericht moeten worden op het beroepsonderwijs, tot de dringende noodzakelijkheid van legerhervorming, tot de toepassing van een streng recht en tot de instelling van een billijker verdeeling van de fiscale lasten. Volgens hem: „le mal n'est qu'en surface". De heer Outrey bracht in herinnering hoe hij sedert meer dan vier jaren aan 't waarschuwen is tegen de communistische propaganda in Indochina. Hij sloot zich echter bij den heer Taittinger aan, waar deze, geruststellend, toch volle vertrouwen heeft uitgedrukt in de regeering „pour prendre d'urgence toutes les mesures que demande la situation."

Ook de minister heeft het vooral gehad over de maatregelen, die te nemen zijn tegenover den noodtoestand, zooals deze zich momenteel à la surface teekent. In de vraag van diepere grootpolitiek, die van de betere associatie van het Westen en het Oosten, in verband met de speciale Indochineesche toestanden en verhoudingen, in de beteekenis van die vraag is hij niet diep doorgedrongen en; van het antwoord daarop zal 't toch mede afhangen in hoever voor de toekomst vooruitzicht bestaat op ver-

zoening en samenwerking van de loyalen onder de Anamitische nationalisten met het Fransche beleid.

De minister heeft in zijn uitvoerige herinnering aan hetgeen in den laatsten tijd in Indochina gebeurd is en aan hetgeen dientengevolge van regeeringswege is gedaan, een uitstekend overzicht gegeven van den huidigen stand van zaken en hij heeft flink de verantwoordelijkheden aangewezen en voor zijn aandeel aanvaard. In zijn uiteenzetting van de voornemens voor de toekomst stelde hij verschillende in de pers geopperde (hier boven aangehaalde) denkbeelden aan de orde, en gaf hij de volgende samenvatting van zijn plannen (*L. D. C.* van 15—16 Juni bevat een uitvoerig uittreksel van 's ministers rede, waaraan deze samenvatting is ontleend).

De minister zeide dan de voorgenomen middelen onder twee hoofden te willen groepeeren, in overeenstemming met den dubbelen oorsprong van het kwaad.

In de eerste plaats, de werkzaamheid van het bolsjewisme tegen alle Europeesche koloniën in Azië: dat is de vijand van buiten. Zoo verklaarde de spreker onder luide toejuichingen, die herhaald werden bij de daarbij aansluitende verzekering, dat de regeering vast besloten is zich door niets te laten weerhouden in haar bestrijding van dit drijven. Niet een van de belhamels of van de propagandisten die in Indochina in onze handen vallen zal, aldus de minister, ontsnappen aan de strengheid van een, een jaar geleden ingezette, onderdrukking, welke zal worden voortgezet zoolang als 't noodig zal zijn. Zij die zich laten meeslepen in een beweging, welke wij als misdadig beschouwen, zullen op hun beurt gestraft worden. Alle geheime vereenigingen of andere genootschappen, van welke vaststaat, dat zij direct of indirect in die beweging betrokken zijn, zullen worden vervolgd of ontbonden.

Ten tweede, de plaatselijke misbruiken, die aanleiding kunnen geven tot een gerechtvaardigde ontevredenheid en zoo tot een communistische uitbuiting, ziedaar de onzichtbare vijanden binnen. De regeering zal overgaan tot alle door de omstandigheden geboden maatregelen, en zij zal deze, waar noodig, gepaard doen gaan met de verwisseling van personeel, of zelfs met de verplichte middelen, die haar noodzakelijk zullen blijken voor de stipte uitvoering van het militaire, administratieve, economische en sociale program, waarvan de Spr. vooraf de bijzonderheden had aangewezen.

Tusschen den 13en en den datum der voortgezette Indochina-interpellatie, 20 Juni, bracht een telegram het bericht van de

terechtstelling op 17 Juni van dertien veroordeelden, en daaraan werd een merkwaardige publicatie toegevoegd:

Te Yen Bay zijn heden dertien Anamitische nationalisten terechtgesteld, die in Maart wegens het deelnemen aan de revolutionnaire beweging ter dood werden veroordeeld. Onder hen bevinden zich een aantal vooraanstaande leiders der opstandige beweging, o.a. de 26-jarige Nguyên Thê-Hoc, die in Frankrijk gestudeerd heeft en dien men de ziel der nationalistische organisatie acht. Kort voor zijn terechtstelling heeft hij een uitvoerig schrijven gericht aan alle Fransche afgevaardigden in de Kamer. In dit schrijven zet hij de grondslagen van de revolutionnaire beweging uiteen en geeft hij de wegen aan, die de Fransche regeering zou moeten volgen om den vrede in Indochina te herstellen. Hij zegt, dat zijn landgenooten sedert meer dan zestig jaar door Frankrijk geknecht zijn. Daarom heeft hij de Nationalistische Anamitische Partij gesticht, met het doel, aan de Fransche heerschappij in Indochina een einde te maken en er een republikeinsch-democratische regeering te vormen. Wanneer de Franschen echter in het land willen blijven, zullen zij aan hun brute geweld-methoden een eind moeten maken en mogen zij de uitspattingen van hun koloniale ambtenaren niet langer dulden. Zij dienen de materieele en zedelijke ellende van het volk op te heffen en de bevolking haar meest elementaire rechten terug te geven: vrijheid van beweging, vrijheid van onderwijs, vrijheid van vereeniging en vergadering en vrijheid van drukpers [1]).

Den 20en Juni kwam in de Kamer het eerst aan het woord Alexandre Varenne, socialist, die de voorganger is geweest van den heer Pasquier, als gouverneur-generaal van Indochina. Zijne beschouwingen kwamen die, welke de afgevaardigde Moutet den 6en had gehouden, zeer nabij. Hij stelde voor een commissie naar Indochina te zenden, tot het instellen van een onpartijdig onderzoek. Daarna sprak de heer Caudace, een der drie negers, welke in de Fransche Kamer zitting hebben. Hetgeen hij in 't midden bracht is samen te vatten in deze zijne woorden: l'Indochine aux Indochinois, c'est une utopie communiste. Ten slotte sprak de heer Thoumyre, die de Fransche politiek in Indochina, evenals de vorige spreker verdedigde, o.a. met deze woorden: L'Indochine n'a jamais été indépendante. Avant nous, elle a longtemps subi la cruelle domination des Chinois. Si demain nous abandonnions l'Indochine, nous la livrerions à l'anarchie ou à la tyrannie du bolchevisme. [2])

[1]) Boven werd, in het interview voor de *Petit Parisien*, gezegd, dat N. T. H. landbouwer zou zijn, en een willig uitvoerder van bevelen, waarvan hem de verdere strekking niet bekend was, dit stemt niet overeen met de verklaring, dat hij een ontwikkelde jonge man was en een bewust leider van de communistische actie.

[2]) Wij kunnen nog juist melding maken van een Havas-bericht over de op 27 Juni beëindigde interpellatie.

De Kamer heeft met 325 tegen 260 stemmen de socialistisch-radicale motie van orde verworpen, waarin de uitzending van een commissie van onderzoek naar Indochina gevraagd werd. Daarna werd de politiek van de regeering t.a.z. van Indochina goedgekeurd.

Bij al het te berde gebrachte is telkens weer sprake van duidelijke bewijzen, dat Moskou in al die revolutionnaire woelingen de hand heeft, en wordt daarnaast ook meermalen de wenschelijkheid uitgedrukt van een handelen in gemeenschappelijk overleg tusschen de mogendheden, die in Azië de gevolgen ondervinden van de Russische- en de Chineesche invloeden. Tusschen Indochina en Nederlandsch-Indië zijn besprekingen ter zake aanhangig. In het bezoek van den vorst van Siam aan Java heeft men een aanwijzing willen zien, dat ook van die zijde het overleg is ingezet. Met Singapore is dit practisch van zelf reeds geruimen tijd gaande. Maar in hoever een en ander gericht is op het gemeenschappelijk volgen van een zelfde methode tot beveiliging van orde en rust zal nog moeten blijken.

Afgescheiden van hetgeen de verschillende regeeringen in overeenstemming zullen doen, is 't voor elk harer zaak leering te trekken uit datgeen wat zich in het gebied der anderen afspeelt.

Dit indachtig, is hetgeen in Indochina gebeurd is en de wijze waarop de zaken en gebeurtenissen zich daar verder zullen afwikkelen voor Nederlandsch-Indië van groote beteekenis en van dadelijk belang.

22 Juni 1930.

Nog iets over Eenheid van Europeanenrecht in Indië.

(Naschrift bij blz. 233 der Maart-aflevering.)

DOOR

Dr. (mr.) I. A. NEDERBURGH.

In het opstel „De aanstaande gelijkstelling met Europeanen" in *De Indische Gids* van Maart 1930 werd op blz. 226 e.v. de stelling verdedigd, dat eenheid van recht voor de Europeanen in Ned.-Indië gewenscht is en door de wet — ook door art. 131 der Indische Staatsregeling — voorgeschreven wordt. Nu blijkt echter, dat deze stelling aanleiding heeft gegeven tot een misverstand, dat bij deze moge worden weggenomen.

Van hooggeachte zijde wordt mij namelijk geschreven, dat mijn opvatting van genoemd artikel in dit opzicht niet juist kan zijn en tot steun daarvan wordt aangevoerd: „Zou in uw systeem ook niet het verschillende Europeanenrecht voor verschillende *gebiedsdeelen* veroordeeld moeten worden? De assistentenregeling (materieel arbeidsrecht) wel geldende in het eene gewest en niet in het andere; het verschillend geregeld procesrecht voor de residentiegerechten op Java en Madoera en voor de buitengewesten? Niemand twijfelt er aan, dat art. 131 dergelijke variaties toelaat."

Deze opmerkingen zijn volkomen juist, raken echter mijn stelling niet, bewijzen alleen, dat zij verkeerd begrepen is. Ik keerde mij niet tegen territoriale verschillen, maar tegen verschil van recht voor ondergroepen binnen de hoofdgroep Europeanen. Wanneer een wijziging in het Europeanenrecht wordt gemaakt, kan tengevolge van art. 95, 4e lid, der Ind. Staatsregeling in de Buitengewesten voor de Europeanen ook een ander recht gelden dan op Java en Madoera; maar in dit geval, en evenzoo in de eerstgenoemde, is er geen verschil tusschen de

eene soort Europeanen en de andere: voor *alle* Europeanen geldt hetzelfde privaatrecht, maar dit kan verschillen — dan echter voor allen — naarmate van de plaats, waar zij zich bevinden of zekere aanspraken willen doen gelden.

Wanneer de wetgever verder wil gaan en, behalve territoriale verschillen, ook verschil van soorten binnen de hoofdgroep Europeanen invoert, dan ontaardt het begrip „Europeaan", dan wordt niet alleen het beginsel van concordantie verwaterd, maar gaat men regelrecht in tegen het streven naar éénheid, en wil men in Indië niet alleen de bestaande en nog onmisbare nationale verscheidenheid in stand laten, maar van dit land zelfs een internationaal kamp maken op rechtsgebied.

Wat bij de beschouwing van het denkbeeld van een tolunie Nederland—Indië vergeten wordt!

DOOR

A. DE GRAAFF.

> De deelen van het Rijk blijken niet tot hun hoogste economisch effect ten opzichte van elkaar gecoördineerd.
> Ir. L. J. M. Feber in *Handelsberichten*, 22ste jg.

Het denkbeeld van een tolunie tusschen het Europeesche en de Overzeesche gedeelten van het Nederlandsche Rijk mag zich in een steeds grootere belangstelling verheugen. Eenerzijds is deze belangstelling misschien een uitvloeisel van de talrijke publicaties en van de acties, welke in den laatsten tijd zijn gevoerd en de verhouding van Nederland en Indië in het algemeen betroffen, anderzijds, en zeker niet het minst, is zij een gevolg van het feit dat, in regeeringszaken zeer goed ingewijde personen, zich over deze vraag hebben geuit. Meerdere tijdschriftartikelen [1]), welke in den laatsten tijd zijn verschenen, mogen als bewijs van deze vernieuwde belangstelling gelden. De onmiddellijke aanleiding van deze publicaties was het, in 1929 verschenen, boek van Mr. J. J. Schrieke getiteld: „De Indische Politiek". Wij zijn niet ver van de waarheid, wanneer wij opmerken, dat passages uit de beschouwingen van dezen bij uitstek deskundigen persoon, groote verbazing opgewekt hebben. Met de verbazing echter, die bij sommige groeide tot verontwaardiging, kwam ook de kritiek. Er is wel geen plaats in het boek van Mr. Schrieke, die zooveel kritiek heeft moeten ondervinden, als die, waarin de toluniegedachte ter sprake kwam. Van de kritieken vermelden

---

[1]) Wij noemen o.a.: „Opmerkingen en aanteekeningen over het denkbeeld van een tolunie Nederland—Ned.-Indië, door A. J. Schabeek, C. van den Bussche, Dr. H. M. Hirschfeld en Mr. F. M. Baron van Asbeck (*Kol. Studiën*, Febr. 1930).

wij in het bijzonder die van Prof. J. van Gelderen [1]) en die van Prof. Mr. M. W. F. Treub [2]).

Wanneer wij de vraag stellen, hoe het handelsverkeer tusschen Nederland en Indië geregeld moet zijn, dan moeten wij dit vraagstuk eerst tot een meer algemeene gedaante herleiden. Niet dat hier de vraag: vrijhandel of protectie opnieuw besproken zal worden. Immers deze vraag is eigenlijk niet objectief te bezien. Veel meer is het kwestie van axioma's. Bovendien valt hier weinig nieuws te vermelden, zoowel vrijhandelsgezinden als protectionisten komen steeds weer met dezelfde argumenten. Als grondslag van ons opstel zullen we aannemen dat vrijhandel het juiste standpunt is. Over protectie zal dan ook niet gesproken worden.

De vraag is hoe het handelsverkeer tusschen de deelen van één Rijk behandeld moet worden, indien deze deelen ver uit elkaar liggen, of wel: hoe moet in één Rijk, waarvan de deelen ver van elkaar verwijderd liggen, de binnenlandsche handel behandeld worden. Voor de te volgen politiek zijn volgens deze wijze van probleemstelling twee gegevens van belang: 1°. dat wij te doen hebben met handel binnen een rijk en 2°. dat de deelen van het rijk ver van elkaar verwijderd liggen. Wij zullen eerst het probleem oplossen alsof alleen het eerste gegeven bekend was en daarna zien of het invoeren van het tweede gegeven aan onze conclusie, uit het eerste gegeven getrokken, iets verandert.

Alvorens wij daartoe overgaan, moeten wij echter onze wijze van probleemstelling verdedigen en zien welke voordeelen deze manier heeft boven die van anderen. Wij zullen daartoe eerst een critisch overzicht geven van de beschouwingen, welke enkele van de hiervoor genoemde schrijvers over dit punt hebben gegeven en dit overzicht besluiten met een uiteenzetting van de argumenten, welke voor onze wijze van probleemstelling pleiten.

Allereerst dan de beschouwingen van Mr. Schrieke. Zooals bekend, is Mr. Schrieke een voorstander van een tolunie tusschen Nederland en Indië. De groote lijnen van zijn betoog zullen wij hieronder weergeven.

Een eerste vraag is of Mr. Schrieke een voorstander is, van protectionistische of actieve handelspolitiek. Het antwoord vinden wij snel en laat geen twijfel open. Over de actie van de „Vereeniging voor Actieve Handelspolitiek" zegt de Schrijver (pag. 148): „Het is intusschen duidelijk, dat voor wie aan vrijhandel wenscht vast te houden, dit voorstel onaanvaardbaar is."

---

[1]) „Een tolunie Nederland—Indië?" (*Kol. Studiën* 1929, pag. 436).

[2]) „Nederland—Indonesië" (*Pol. Econ. Weekblad* 1929, pag. 5).

Een tweede vraag is: Hoe ziet hij het handelsverkeer tusschen Nederland en Indië? Of scherper geformuleerd: Is de schrijver bij zijn beschouwingen ook uitgegaan van het tot op heden vrij algemeen aanvaarde standpunt, dat Indië voor het vraagstuk van het handelsverkeer voor Nederland buitenland is en omgekeerd? Deze vraag meenen wij bevestigend te moeten beantwoorden, hoewel er in de beschouwing van Mr. Schrieke ook een plaats is aan te treffen, die op het tegenovergestelde standpunt zou kunnen wijzen.

De volgende passage van zijn beschouwingen heeft alleen zin, wanneer hij Indië gelijk stelt met buitenland. Hij schrijft bij het bespreken van de vraag of het instellen van de tolunie een daad van vrijhandel of protectie is: „Zij zal dan ook gepaard moeten en kunnen gaan met bereidheid om wanneer anderen zich, met terzijdestelling van hun douane-barrières, bij de nieuwe economische eenheid wenschen aan te sluiten, dezen met open armen te ontvangen." Deze passage is alleen verklaarbaar, indien Mr. Schrieke Indië als buitenland heeft beschouwd. Bij onze wijze van probleemstelling zou deze passage overbodig zijn. Vanuit ons gezichtspunt is de verhouding van Nederland en Indië er één van binnenlandsche politiek en is het aansluiten van een vreemde mogendheid bij de tolunie een vraag van buitenlandsche handelspolitiek. Zoo gezien behoeft het instellen van een tolunie Nederland—Indië absoluut niet mede te brengen, dat men beslissingen neemt over de buitenlandsche handelspolitiek. De instelling van de tolunie Nederland—Indië heeft dan met de vraag, in hoeverre het wenschelijk is met vreemde mogendheden een tolunie te sluiten, niets te maken.[1])

Thans zullen wij de opmerkingen weergeven, welke door anderen gericht zijn tegen het boek van Mr. Schrieke.

In de eerste plaats dan het artikel van prof. Van Gelderen. Wat de algemeene grondslagen betreft staat prof. Van Gelderen ook op vrijhandelsstandpunt, hoewel niet heelemaal consequent. Dit moge o.a. blijken uit het volgende: De instelling van een tolunie Nederland—Indië is, volgens prof. v. G., niets anders dan een daad van protectie voor de Nederlandsche industrie en zou slechts daartoe dienen, dat Nederland in Indië kon importeeren ondanks de hoogere productiekosten. Hetgeen de vrijhandelaar dadelijk

---

[1]) Het onaangename woord „tolunie" gaf allicht ook aanleiding tot verwarring. Bij het gebruik van dit woord denkt men in het spraakgebruik steeds aan 2 verbonden eenheden. Getuige o.a., dat men steeds spreekt over „een tolunie tusschen twee landen" en nooit van „een tolunie van één land". Zie verder artikel in *Pol. Econ. Weekblad*, 1e jaargang no. 15.

verwerpt. Maar ..... er is nog een reden waarom prof. v. G. de tolunie verwerpt. Hij schrijft (pag. 447):

„Door de tolunie wordt de concurrentiekracht of zoo men wil de voorsprong in techniek en organisatie van de Nederlandsche industrie boven de moeizaam ontstane, nog weinig ontwikkelde Indische nijverheid kortweg vernietigd. Doch, wat nog belangrijker is, het perspectief van deze politiek is bestendiging van een uitsluitend agrarisch Indië.

Men behoeft de overigens reeds verstomde illusies over een snelle industrialiseering van Indië volstrekt niet te deelen, ja, men kan zelfs beamen, dat voor de tropische landen een navolging van de eenzijdige of overwegende industrialisatie van Europa en Noord-Amerika noch wenschelijk, noch denkbaar is, om toch allen grond aanwezig te vinden om te weigeren op deze wijze de zwakke kiemen van industrie-ontwikkeling radicaal te verstikken.

Het gaat hier om het belang van eenige bedrijven, die inderdaad nog niet groot zijn, maar die toch, vooral voor het in een impasse geraakte, eenzijdig agrarische, arme Java een uiterst welkome versterking van productieve kracht beteekenen.

Hoe zal het bij volledig vrijen invoer in Indië uit Nederland de batikkerij, de metaalindustrie, constructiewerkplaatsen, de zeepfabrikatie, de papierfabrikatie, de sigaretten-industrie vergaan?"

Waar blijft thans het productenkosten argument van prof. v. G.? De bovenstaande passage is een zuiver protectionistische uiting. Indien het juist zou zijn, dat deze industrieën te gronde zouden gaan als gevolg van de tolunie, dan zou dit als een bewijs kunnen gelden, dat het instellen van de tolunie een daad van vrijhandel[1]) is en wat betreft deze goederen zal leiden tot verlaging van de kosten van levensonderhoud.

Nog een ander punt uit het betoog van prof. v. G. willen wij hier even vermelden en toelichten.

„Er zijn", zegt hij „duidelijk twee typen van tolunies te onderscheiden, n.l. 1°. die van de Midden-Europeesche Staten en 2°. die tusschen moederland en kolonies". Over de eerste groep zegt hij „dat de tolunies, welke de Midden-Europeesche Staten met elkaar sloten, alle even zoovele pogingen genoemd kunnen worden om

---

[1]) Hoewel wij overtuigd zijn van de moeilijkheden, welke zich voordoen bij de vraag of de instelling van een tolunie een daad van vrijhandel of protectie is, kunnen wij ons niet vereenigen met het standpunt van Prof. v. Gelderen, dat de instelling een daad van protectie is. Indien wij volgens dit standpunt zouden redeneeren zou afschaffing, zij het dan ook gedeeltelijk, van tariefmuren protectie zijn en dus omgekeerd zou het instellen van tarieven een daad van vrijhandel zijn, hetgeen ons moeilijk houdbaar voorkomt.

tot het scheppen van grootere binnenmarkten, tot het wegnemen van belemmerende grensmuren tusschen gebieden, die, en hierop mag vooral den nadruk vallen, vrijwillige, natuurlijke, cultureele en politieke eenheden vormden..... De tolunie is de bezegeling van een staatkundige eenheid."

„Deze tolunies", zoo lezen wij, „zijn meestal protectionistisch. Deze protectionistische strekking nu is persé en van nature eigen aan het tweede type van tolunie..... Het protectionistische van deze tolverbonden schuilt niet allereerst of meest in de hoogte van de tolmuur, die moederland en koloniën verbindt, doch in het feit, dat binnen de tolmuur twee gebieden duidelijk onderscheidbaar in ethnisch en economisch opzicht zijn samengevoegd. Hierdoor krijgt het industrieele deel alleen reeds een voorsprong op zijn eigenlijke concurrenten, de andere Europeesche industriecentra..... Tot deze groep van de tolunies zou de tolunie van Mr. Schrieke behooren."

De vraag is nu of de tolunie tusschen Nederland en Indië wel thuis behoort bij de tweede groep. De staatkundige eenheid, die een kenmerk van de 1ste soort tolunies was, is er. En spelen natuurlijke en cultureele eenheden nu wel zoo'n rol? Er zijn staten op te noemen, die zeker op dit punt even groote verschillen vertoonen, en die wij toch als een rijkseenheid zien. Rusland b.v. Iedereen zou het vreemd vinden als er tolgrenzen tusschen de deelen van Rusland zouden zijn. En toch is er geen cultureele eenheid en nog minder een natuurlijke eenheid. Of noemt men Noord-Rusland met zijn poolklimaat en de Krim met het Middellandsche Zeeklimaat een natuurlijke eenheid. Men kan wel zeggen, dat de deelen van Rusland elkaar in zekeren zin economisch aanvullen, maar dan geldt dit eveneens voor de deelen van het Nederlandsche Rijk. En de bescherming is niets grooter dan wanneer er in een rijk gedeelten zijn, die economisch verschillend zijn. Zie bijv. binnen het Europeesche Nederland. Daar is landbouw en industrie en men kan evengoed zeggen, dat de Nederlandsche industrieën reeds een voorsprong hebben op hun eigenlijke concurrenten, de Europeesche industriecentra. Dit argument heeft voor een tolunie niets geen bijzondere beteekenis en dus moet er niet meer belang aan toegekend worden, dan dat wij aan dit zelfde argument toegepast op één rijk toekennen. Hetzelfde geldt voor de bovenvermelde Indische industrieën. Wil men dit voorkomen, dan is slechts één politiek mogelijk n.l. algeheele vrijhandel. Het is dus evenmin juist, dat aan de 2e soort tolunie persé en van nature een protectionistische strekking moet worden toegekend. De divergentie in den aard van de productiegebieden komt meer voor. En de hoogte van het invoerrecht heeft zeer zeker invloed.

Die is er beslissend voor, of er sprake is van een, door de bescherming voor de buitenlandsche concurrentie, afgesloten markt. De z.g. protectionistische neiging zou dan gelden voor ieder rijk, waarbinnen verschillende soorten industrieën werkzaam zijn, onafhankelijk van de hoogte van het invoerrecht. Dan zou alleen vrijhandel over de geheele wereld de mogelijke oplossing zijn. Maar de vrijhandelaars erkennen ook de mogelijkheid van z.g. fiscale tarieven, n.l. als deze zoo laag zijn, dat hiervan geen protectionistische werking kan uitgaan. Wij zullen er niet over twisten of de huidige tariefstelsels van Nederland en Indië protectionistisch werken, maar wij kunnen uit het voorgaande betoog afleiden, dat indien de tolunie Nederland—Indië de z.g. fiscale tarieven zou heffen er van protectie geen sprake behoeft te zijn.

Wij hebben nu tevens gezien, dat de scheiding van de tolunies in twee groepen niet goed houdbaar is. Verschillen op het eene gebied, kunnen wel degelijk samengaan met een eenheid vanuit een ander gezichtpunt.

Op het betoog van Prof. Treub zal hier niet nader ingegaan worden. Elders [1]) is het uitvoerig besproken en de waarde, die aan de verschillende argumenten toegekend moet worden, overwogen.

Ook de opmerkingen van Mr. Hirschfeld, die het handelspolitieke gedeelte behandelt uit het bovengenoemde verzamelartikel, zullen wij slechts terloops bespreken. Deze schrijver gaat niet uit van vrijhandel als het meest gewenschte. Niet dat hij aan den vrijhandel geen beteekenis meer toekent, maar hij merkt op, dat de vrijhandel al reeds sedert ± 50 jaar uit de practische politiek meer en meer wordt teruggedrongen. Hoewel landen als Nederland, indien zij opnieuw hun handelspolitiek moesten motiveeren, waarschijnlijk wel de bestaande tariefwetten zouden handhaven, zegt de schrijver, zouden zij toch daaraan heel andere motieven dan vroeger ten grondslag leggen.

„Nu mag men hieruit niet afleiden, dat de beginselen, die als basis van de vrijhandelstheorie dienen, geen beteekenis meer hebben voor de handelspolitiek." Maar Mr. Hirschfeld meent, dat „op grond van deze overwegingen dient vooropgesteld te worden, dat het een fout is, gezien de economische ontwikkeling van de laatste tientallen jaren, bij de vorming van een tolunie de gedachte aan den vrijhandel op den voorgrond te stellen".

Terecht schrijft Mr. Hirschfeld, die zich er niet over uitlaat of

---

[1]) *Kol. Studiën, Febr.* 1930, door Mr. Hirschfeld. *Pol. Econ. Weekblad,* 1e jaargang no. 15, door A. de Graaff.

hij voorstander of tegenstander van de tolunie is, dat men eerst de structuur van de markten moet nagaan en dan de daarbij passende handelspolitiek construeeren.

Wat ons bij het lezen van de hierboven vermelde beschouwingen het meest opviel, is, dat de verhouding van Nederland en Indië in het Koninkrijk steeds bij deze beschouwingen niet in aanmerking werd genomen. Veelal bleef zij onvermeld en een bespreking van de beteekenis ervan vonden wij nergens (Mr. Schrieke noemt art. 1 van de Grondwet wel, maar dit is voor de rest van zijn betoog irrelevant). De oude opvatting, dat voor deze vraag Nederland voor Indië buitenland is en omgekeerd, wordt nog als de maatgevende aangenomen. Toen in 1872 werd besloten de preferentieele behandeling niet meer te doen plaats vinden, kwam men er toe ervan te spreken, dat Nederland in Indië met het buitenland gelijk gesteld werd. Hier is op zichzelf natuurlijk niets tegen. Maar minder juist is het, dat men er toe over ging Nederland met buitenland te vereenzelvigen.

Dit geschiedde geheel ten onrechte; dat Nederland met het buitenland gelijk gesteld werd bij deze regeling, brengt niet mede, dat het inderdaad buitenland is. Het was dus even onjuist, dat men bij een nieuwe oplossing van het vraagstuk van de handelspolitieke verhouding van Nederland en Indië, dit punt (Indië voor Nederland buitenland), dat niet anders was dan een resultaat van een oude oplossing, als een gegeven ging beschouwen. Reeds eerder meenden wij te mogen opmerken, dat het onhoudbare van deze zienswijze lag in het feit, dat het tot stand komen van een tolgrens, wel de gelijkstelling met het buitenland rechtvaardigde, maar dat het een cirkelredeneering is om hieraanvolgend te zeggen: Indië is buitenland. Er is hier wel degelijk sprake van één rijk, temeer waar het bestaan van de tolgrens afhangt van een Nederlandsche handeling.

Veel juister achten wij daarom de wijze, waarop de heer D. C. Renooy ons probleem stelde (in *Pol. Econ. Weekblad*, no. 19). Hij merkte op, dat er inderdaad geen sprake kan zijn van buitenland, hoewel hij toch een tegenstander van een tolunie is, echter op gronden, die in een verder deel van ons betoog besproken zullen worden.

Onze stelling kan ook nog berusten op een tweede overweging: Art. 1 van de Grondwet: „Het Koninkrijk der Nederlanden omvat het grondgebied van Nederland, Nederlandsch-Indië, Suriname en Curaçao", is door prof. Kleintjes aldus uitgelegd, dat de Nederlandsche Staat onder zich heeft vier naast elkaar staande hoofddeelen: de bovengenoemde territoriale rechtsgemeenschappen. Deze zijn onderling zelfstandig. De drie nader aangeduide

overzeesche rechtsgemeenschappen zijn in rangorde geplaatst naast en niet onder het rijk.

In *De Indische Gids* van Juli 1929 heeft schrijver dezes een vergelijking gemaakt tusschen het verkeer der rijksdeelen en dat tusschen provincies of gemeenten. Maar ook zij, die dezen uitleg van art. 1 niet aanvaarden, zullen met ons kunnen meegaan in de zienswijze, dat Indië geen buitenland is, alleen reeds op grond van het feit, dat Nederland de Indische tarievenpolitiek beheerscht.

Wij hebben zoo betoogd, dat het onjuist en verwarrend is, Indië als buitenland te beschouwen en dat Indië inderdaad moet gelden als een deel van het Rijk, dat er dus niets tegen is het verkeer tusschen Nederland en Indië te beschouwen als het verkeer binnen één rijk, waarvan de deelen echter door een grooten geografischen afstand zijn gescheiden. Zoo hebben wij gezien, dat het onjuist is, wanneer anderen bij hun beschouwingen met dit punt geen rekening houden.

De eerste vraag, die nu opgelost moet worden is, hoe het handelsverkeer binnen een rijk in het algemeen behandeld moet worden. Over deze vraag zal wel geen verschil van meening bestaan. Vrijheid van verkeer is hier het beste. Daardoor zal een maximum aan nut ontstaan en zal het mogelijk zijn een economische eenheid te verkrijgen. Dit probleem is al zoo lang geleden unaniem op deze wijze opgelost, dat wij dit hier verder kunnen laten rusten.

Wij komen dan tot de tweede vraag. Kan het feit, dat de deelen van een rijk ver van elkaar verwijderd liggen, onze conclusie beinvloeden? In theorie is dit zeer zeker mogelijk. Wanneer de deelen van het rijk geheel op zichzelf staande economische eenheden zijn, die met elkaar niet het minste contact hebben, zijn er geen bezwaren om van onzen regel van vrijheid van verkeer af te wijken. Hier kan moeilijk gesproken worden van een economisch effect van de coördinatie. Dit is eigenlijk nihil, of men hier nu al tariefmuren tusschen de verschillende deelen van het rijk opstelt, brengt niet de minste verandering. Intusschen is dit geval wel zeer theoretisch gesteld, het zal practisch bijna nooit voorkomen. Wat zien wij in de werkelijkheid? Er bestaat een handelsverkeer tusschen de verschillende deelen van een rijk. Brengt thans ook het invoeren van tariefmuren geen bezwaar met zich mede? De maatstaf was of het hoogste economisch effect werd bereikt, dan wel dat het gevolg van deze tariefmuren zou zijn, dat het economisch effect verminderde. Deze vraag is veel moeilijker te beantwoorden en moet eigenlijk geval voor

geval nagegaan worden. Toch zijn er wel enkele algemeene punten aan te geven.

Het eerste punt is dan wel of dit handelsverkeer van vitaal belang is voor het economisch leven van de deelen van het rijk. Dit kan men niet zien aan de enkele import- en exportcijfers, maar hiervoor is de heele handelsorganisatie van de deelen kenmerkend. Wanneer blijkt, dat de deelen economisch op elkaar zijn aangewezen zou het onjuist zijn, om hiertusschen tariefmuren op te bouwen; immers bij het eerste gedeelte van onze vraag, het verkeer binnen één rijk, lieten we ze ook wegvallen, juist omdat hier een economische eenheid zou kunnen komen. In het geval, dat de deelen economisch op elkaar zijn aangewezen, kunnen tariefmuren het economisch effect slechts verminderen, nooit vermeerderen.

In de practijk liggen tal van gevallen tusschen deze twee uitersten in. Het zijn al die gevallen waarin het belang van het handelsverkeer wel niet vitaal is, maar toch ook niet uiterst gering. Hier moet natuurlijk geval voor geval beoordeeld worden, maar in het algemeen is toch nog wel op te merken, dat het invoeren van handelsbelemmeringen aan dezen handel meestal geen voordeelen brengt; of de nadeelen, hieraan toegebracht, opwegen tegen voordeelen van anderen aard (zoowel economisch als fiscaal) zal in elk geval op zichzelf beslist moeten worden.

Bij de beschouwing van den handel tusschen de deelen van het Nederlandsche Rijk, kunnen wij ons beperken tot het verkeer tusschen Nederland en Indië, omdat het verkeer tusschen de andere deelen naar verhouding minder belangrijk is.

Wij kunnen er natuurlijk niet aan denken hier de relaties tusschen Nederland en Indië zorgvuldig te ontleden. Dat valt buiten het kader van dit artikel. Wij moeten ons beperken tot algemeene opmerkingen.

Het belang, dat het economisch leven van Nederland bij Indië heeft, is in de laatste jaren der 19de eeuw en in de 20ste eeuw gestadig bezig zich te veranderen. In hooge mate hangt dat samen met de verandering in de structuur van het Nederlandsche bedrijfsleven.

Meer en meer is het agrarisch element daarin teruggedrongen en heeft zich het industrieele element op den voorgrond geplaatst. Van deze structuurverandering van het Nederlandsche bedrijfsleven heeft Prof. Dr. Z. W. Sneller gezegd:[1]) „Nederland heeft

---

[1]) Prof. Dr. Z. W. Sneller: De ontwikkeling der Nederlandsche Export Industrie, pag. 25.

de industrialiseering te aanvaarden als een noodwendigheid, opgeroepen door het „fatum der bevolkingsvermeerdering", dankbaar te aanvaarden tevens in hare mogelijkheid, ondanks den beperkten voorraad van inheemsche grondstoffen, door zijn gelukkige ligging met zijn aan alle zijden opene grenzen en door zijn voogdijschap over een levenskrachtig, naar fabricaten steeds ruimer vragend tropisch gebied".

Hieruit blijkt wel, dat het Nederlandsche bedrijfsleven de Indische markt noodig heeft, meer dan ooit het geval geweest is. Het is daarom duidelijk, dat de wijze waarop het handelsverkeer tusschen Nederland en Indië behandeld wordt voor de Nederlandsche industrie van het grootste belang is. Wanneer men nu moet constateeren, dat het aandeel van Nederland in den import en export van Indië relatief steeds achteruit gaat en dat de plaats, die Nederland inneemt in den buitenlandschen handel van Indië, veel minder belangrijk is dan die welke Engeland, Frankrijk, enz. innemen in den handel van hun overzeesche gewesten, dan is het niet ten onrechte, dat men zich af gaat vragen of het huidige tarievenstelsel wel het beste is.

Feber [1]) heeft opgemerkt: „Maar ook dan kan men zich niet onttrekken aan den indruk, dat Nederland als exportland ten opzichte van Indië stil staat, terwijl de behoeften van Indië machtig groeien als onmiddellijk gevolg van zijn krachtige economische ontwikkeling. Het behoeft wel geen betoog, dat zulks niet alleen van belang is met het oog op Nederlands internationale positie als koloniale mogendheid, maar ook uit een oogpunt van welvaartspolitiek, zoowel voor het Rijk der Nederlanden in zijn geheel als voor het Nederlandsche deel van het Rijk in het bijzonder".

En de bestudeering van den toestand bracht Feber tot de conclusie: „De deelen van het Rijk blijken niet tot hun hoogste economisch effect ten opzichte van elkaar gecoördineerd."

Het is duidelijk, dat deze conclusie zoowel voor het Nederlandsche als voor het Indische bedrijfsleven van groot belang is. Het is daarom, dat wij hier de gedachte „een tolunie Nederland—Indië" naar voren brengen, wetende dat het doen wegvallen van tariefmuren binnen een Rijkseenheid altijd een gunstigen invloed gehad heeft op de samenwerking van haar deelen. Binnen de Rijkseenheid heeft zich tot op heden steeds, door den algeheelen vrijhandel een maximum aan nut kunnen ontplooien. Ook al

---

[1]) L. J. M. Feber: De Nederlandsche belangstelling voor Indië en de internationale positie van het Rijk. *Handelsberichten*, 22ste Jaargang, no. 1091, pag. 199.

moge in ander opzicht de Duitsche tolunie een minder juist voorbeeld zijn, wat in dit opzicht met een toleenheid te bereiken is, kan Duitschland ons leeren. Met het verloopen van het getij, verzet men de bakens. Wanneer het blijkt, dat het huidige tarievenstelsel nadeelig is geworden voor het bedrijfsleven, omdat het karakter daarvan is veranderd, dan zal men de tarieven bij de veranderde economische en staatkundige constellatie moeten aanpassen en overgaan tot het doen verwijderen van de tolgrenzen binnen ons Rijk, welke, volgens Prof. Nederburgh [1]) in onzen tijd iets onnatuurlijks zijn. En de huidige staatkundige constellatie, die der eenheid van het Rijk, maakt de verdediging van de toleenheid heel wat gemakkelijker dan die van de tolunie van vóór 1870.

Het is intusschen duidelijk, dat de Indische producent niet in gelijke mate, althans niet langs directen weg, van de instelling van de tolunie zal kunnen profiteeren. De oorzaak daarvan is, dat Nederland in verhouding een kleine afnemer is van de Indische producten.

Wel is echter mogelijk, dat er langs indirecten weg voordeelen voor het Indische bedrijfsleven uit de tolunie voortvloeien. Onjuist lijkt ons echter datgene wat prof. Van Gelderen schrijft als hij bespreekt de vraag: „Welke dan zijn voor de hand liggende en tastbare nadeelen, die Indië als consument en als producent van een tolunie heeft te duchten?" Hij zegt dan: „Als te verwachten voordeelen wordt door de voorstanders van de tolunie of van differentieele rechten tweëerlei genoemd: in de eerste plaats, dat beschermd door het tolrecht, de Nederlandsche industrie de concurrenten (in het bijzonder Japan) in meerdere of mindere mate weder van de markt zal bedrijven, en ten tweede, dat de vrij-ingevoerde goederen in Indië goedkooper zullen worden, omdat het thans daarvan geheven invoerrecht wegvalt. Zoo valt b.v. op manufacturen, welke de voornaamste markt vormen, waarop thans den nationalen strijd woedt, 10 % invoerrecht weg.

Het is duidelijk, dat de twee verwachtingen alleen binnen zekere grenzen tegelijkertijd kunnen worden verwezenlijkt. Zou de prijs der goederen hier te lande tot het volle bedrag van het invoerrecht vallen, dan ware elk voordeel voor de Nederlandsche industrie verdwenen en is ook niet in te zien, waarom dan haar concurrentie-kracht zou toenemen."

Het valt niet moeilijk aan te toonen, dat het bovenstaande

---

[1]) *Pol. Econ. Weekblad*, 1ste jaargang, no. 10, blz. 78.

minder juist is. Nemen wij het geval der manufacturen, waarop prof. Van Gelderen wijst. Indien de Nederlandsche exporteur 10 % voorsprong zou krijgen boven den buitenlandschen en de prijs dientengevolge ook met 10 % zou dalen, dan heeft de Nederlandsche exporteur toch een veel grootere concurrentie-kracht gekregen. Niet omdat de prijs, die hij voor zijn product maakt is gestegen, maar omdat hij den buitenlandschen concurrent gedwongen ziet tegen een prijs aan te bieden die 10 % hooger is. Hij zal daardoor veel meer orders kunnen krijgen en het zal mogelijk zijn, dat de buitenlandsche producenten van de markt verdwijnen zonder dat de Nederlander, volgens prof. Van Gelderen, aan concurrentie-kracht had gewonnen. Men ziet nu dat de vraag van de concurrentie-kracht heelemaal niet is een vraag van een hoogere opbrengst per product. Bovendien kan de vergroote omzet zijn totale winst aanzienlijk hebben doen stijgen. Daarnaast is 't mogelijk, dat door den meerderen omzet zijn kosten per exemplaar zijn gedaald en hij dan ook per exemplaar meer winst zou kunnen behalen. Omdat de buitenlandsche industrie moeilijker kan afzetten zal misschien zijn afzet-organisatie minder geld kosten. Deze extra-winsten zullen echter den Indischen consument ten goede komen, door de concurrentie van de Nederlandsche producenten onderling. Wij willen niet aannemen, dat wij zoo hebben aangetoond, dat het prijsniveau in Indië zal dalen, maar wel meenen wij hieruit te mogen besluiten, dat de opvatting van prof. Van Gelderen, dat het prijs-niveau zal stijgen, nog niet bewezen is.

Ook het derde gevaar dat prof. Van Gelderen noemt, n.l. dat van retorsie- of represaille-maatregelen genomen door het buitenland, is slechts denkbeeldig. Het buitenland zal niet denken aan actieve handelspolitiek en zal den geschapen toestand niet onbillijk noemen. Achten wij de tariefvermindering, welke Cuba in Amerika geniet onbillijk? Zoo zijn er tallooze voorbeelden.

Van onbillijk kan men slechts spreken, waar men deze houding zelf niet heeft aangenomen. Maar Mr. Baron van Asbeck heeft in zijn artikel in *Kol. Studiën* weer eens opnieuw laten zien, welke de houding van het buitenland geweest is. Wanneer Nederland de differentieele rechten weer in zou stellen, dan zou niets anders gedaan worden, dan wat andere landen reeds meer dan een kwart eeuw geleden deden. Toen deed zich daar de industrialisatie gevoelen en niet bij ons. Toen was er nog geen reden om de anderen te volgen. Nu de industrialisatie zich ook in Nederland sterker gaat doen gevoelen, zal niemand het ons kwalijk nemen, dat wij als de laatste de stap doen, waarin anderen ons voorgingen. Bovendien is de beteekenis van deze daad veel minder

dan die van de andere landen, omdat de tarieven bij ons veel lager zijn en het verschil nog onbelangrijk is te noemen.

Ofschoon er groote politieke en economische verschillen bestaan vergelijkt men de tolunie Nederland—Indië wel met die van het Britsche Rijk. Prof. Van Gelderen bijv. meent (op pag. 449), dat deze laatste veel gemakkelijker zal gaan op grond van de kleine markt die Nederland vormt. Toch brengt een tolunie in het Britsche Rijk veel meer moeite mede o.a. door de geheel andere economische constellatie van verschillende Dominions en hun protectionistische politiek.[1])

Wij hebben nu betoogd:

1°. dat ten onrechte bij de beschouwing van de vraag van de handelsbelemmeringen tusschen Nederland en Indië geen rekening werd gehouden met het staatsverband;

2°. dat afwijking van den regel van vrijheid binnen een Rijkseenheid slechts te rechtvaardigen is in bepaalde gevallen;

3°. dat alle andere landen in den tijd waarin zij zich bevinden in een toestand van stijgende industrialisatie, evenals die, waarin Nederland zich thans bevindt, tot vergrooting van hun binnenlandsche markt zijn overgegaan;

4°. dat de nadeelen, welke z.g. verbonden zijn aan de tolunie Nederland—Indië, geenszins voldoende zijn aangetoond, terwijl wel aangetoond is, dat de huidige regeling, welke misschien een halve eeuw geleden gerechtvaardigd was, thans niet meer tot het hoogste economisch effect kan voeren;

5°. (het geheel samenvattend) dat het gewenscht is, de huidige tarievenregeling te verlaten en te komen tot zoodanige regeling der fiscale tarieven, dat de Nederlandsche invoer in Nederlandsch-Indië, in Suriname, in Curaçao en omgekeerd hiervan is vrijgesteld.

---

[1]) Men zie: *The Political Quarterly*, 1° jg. no. 2, pag. 231, prof. Gregory: Empire free trade.

Bibliothèque coloniale internationale. Institut colonial international. Bruxelles. Session de Bruxelles de 1929.

DOOR

Dr. H. G. HEIJTING.

Le régime et l'organisation du travail des indigènes dans les colonies tropicales.

Extension intensive et rationelle des cultures indigènes. Enquête résultats.

Compte rendu de la session tenue à Bruxelles le 24—25—26 Juin 1929 [1]).

Het eerstgenoemde deel werd in dit tijdschrift reeds behandeld door Mr. Dr. W. M. G. Schumann [2]), die daarbij ook het een en ander mededeelde, zoowel over het Institut colonial international en zijne zittingen om de twee of drie jaren als over de Bibliothèque coloniale internationale, zoodat nu alleen op de twee overige boekwerken de aandacht wordt gevestigd.

In het in de tweede plaats genoemde geschrift vermeldt de Belgische rapporteur ter zake M. de Wildeman, dat reeds vóór 1923 in alle Koloniën en onderscheiden kringen van belangstellenden in België van eenige bezorgdheid was gebleken over de afname van de inheemsche bevolking der koloniën in de tropen, zoowel door de groote sterfte onder volwassenen en kinderen als door de vermindering der geboorten en schreef men zulks niet alleen toe aan het heerschen van zekere ziekten doch daarnaast aan ontoereikende voeding en gezondheidszorg alsmede aan te zwaren lichaamsarbeid als gevolg van de gebrekkige verkeersmiddelen.

---

[1]) Het eerste werk telt 345—, het tweede 673—, het derde 483 bladzijden, de prijs van elke volume is 100 francs.

Het boek is gedrukt: Etablissements généraux d'imprimerie. Bruxelles, 14 Rue d'Or. 1929.

[2]) Zie afl. September 1929, blz. 1011.

De vijf stellingen ter zake door hem geponeerd zijn de volgende:

1. De ontwikkeling der cultures van en voor den inboorling heeft een duidelijken invloed op het ontstaan van een beter loonenden handenarbeid, op de stabiliteit van het inheemsche familieleven, op de gezondheid der inheemschen en daardoor op de toename van de bevolking.

2. Het stichten van talrijke scholen voor inlanders waar vooral de landbouw practisch wordt onderwezen, de vermeerdering van de plant- en landbouwkundige proefstations, van coöperaties en vereenigingen van producenten gesteld onder de leiding van deskundigen, de samenwerking tusschen technisch-administratieve diensten en de arbeiders zijn volstrekt noodzakelijk voor de uitbreiding en rationeele ontwikkeling der cultures van inboorlingen.

3. Het is noodig, dat de hoofden der administratie en der landbouwkundige diensten, gezamenlijk zoeken naar de middelen, die leiden tot een blijvende vestiging der inheemschen teneinde de noodlottige gevolgen van hun zwerflust te voorkomen — blijkende uit de vernieling van boschreserve en uit waardevermindering van den grond — om allengs en zoo spoedig mogelijk het onzeker gemeenschappelijk bezit over te doen gaan in het individueel bezit door den Staat beschermd.

4. De plaatselijke industrialisatie van een deel der door de inboorlingen uit cultuur en pluk verkregen producten is noodzakelijk. Zij zal aan de kolonie de middelen verschaffen om ondeugdelijke transporten te vermijden, om den handenarbeid meer loonend aan te wenden en om zich los te maken van vreemdelingen, omdat men dan de meest noodige artikelen voor zijn eigen economische ontwikkeling onder zijn bereik verkrijgt.

5. Om deze beginselen rationeel en met goed gevolg te kunnen toepassen, moeten de koloniale besturen een goed overdachte landbouwpolitiek uitdenken, uit te voeren door goed onderlegde en onder strenge tucht staande ambtenaren en beambten.

Deze stellingen zijn besproken in de zitting van het Institut colonial international in 1924 te Rome gehouden en opnieuw in de zitting van 1927 te 's-Gravenhage, waar besloten werd een onderzoek plaatselijk in de verschillende koloniën in te doen stellen aan de hand van een zestal vraagpunten te richten aan de koloniale gouvernementen.

Het resultaat van dit onderzoek is neergelegd in het onderwerpelijk boekwerk, waarin opgenomen zijn de antwoorden van de navolgende koloniën:

a. in Afrika: Afrique equatoriale Française, Afrique occidentale Française, Côte d'Ivoire, Guinée, Haute Volta, Mauritanie, Niger, Sénégal, Angola, Basutoland, Congo Belge, Gold Coast, Kenia, Madagascar, Maroc, Nigeria, Nyasaland, Rhodesia du Nord, Rhodesia du Sud, Somaliland, South West Africa, Uganda;

b. in Azië Burmanie, Ceylon, Indo Chine, Iles Philippines.

Van de Italiaansche kolonies is geen tijdig antwoord ontvangen zoodat de heer Wildeman uit reeds bestaande bronnen gegevens geput heeft voor een nota ter zake door hem zelf opgesteld.

En wat Nederlandsch-Indië betreft, is instede van een antwoord op de vraagpunten een omstandige nota ingezonden door het Departement van Landbouw te Batavia, waaruit de rapporteur De Wildeman een extract heeft vertaald.

Een resumé van deze enquête (résultats) zal dezelfde rapporteur nader indienen op de volgende zitting van het Institut colonial international.

De (driedaagsche) twintigste zitting bijgewoond door leden uit Engeland, België, Spanje, Frankrijk, Italië, Nederland en Portugal werd geopend door den Kroonprins Leopold van België, die in de eerste plaats er op wees, dat kolonisatie gehoorzaamt aan de natuurwet der zwaartekracht, welke de geestkracht van de plaatsen harer hoogste ontwikkeling doet dalen naar gebieden, waar de beschaving op lager peil staat, mede voldoet aan een economische wet door te beletten, dat schatten in den bodem opgetast voor een ieder nutteloos zouden blijven en tenslotte beantwoordt aan het ideaal van recht en menschelijkheid door aan de bevolkingen naarmate van haar beschavingspeil te brengen: veiligheid, gezondheidszorg, welvaart, intellectueele en zedelijke waarden, alles in het belang van een betere toekomst.

Daartoe is echter, vervolgde Prins Leopold een gezamenlijk pogen van alle koloniale mogendheden noodig, zooals terecht begrepen is door het Institut colonial international.

Het derde boekdeel bevat behalve het verslag der vergaderingen nog twee bijlagen getiteld:

1e. Les conseils réprésentatifs des possessions africaines par M. Camille Fidel.

2e. Enquête sur l'extension intensive et rationelle des cultures indigènes dans les colonies tropicales par M. E. de Wildeman.

Aangezien voornl. de inhoud dezer twee bijlagen het onderwerp heeft uitgemaakt der besprekingen, laten wij het korte resumé hiervan voorafgaan door een beschouwing van die bijlagen in de volgorde, waarin zij in het boek voorkomen, dus met

onderbreking van de mededeelingen uit het in de tweede plaats aan het hoofd van dit artikel geplaatste boekwerk.

Het onderzoek naar de vertegenwoordigende volksraden in Afrika is ingesteld:

a. in de Fransche bezittingen: Algérie, Tunis, Maroc, Afrique occidentale, Togo, Cameroun, Afrique équatoriale en Madagascar;

b. in de Britsche bezittingen: Union Sud Africaine, Afrique du Sud-Ouest, Afrique du Sud, Rhodesia mériodionale, Rhodesia septentrionale, Nijasaland, Kenija, Ouganda, Tanganijika, Zanzibar, Nigeria, Gold Coast, Sierra Leone, Gambie en Soudan;

c. in de Portugeesche koloniën: Iles du Cap Vert, Guinée, Iles S. Thomé et Prince, Angola en Mozambique;

d. in de Italiaansche koloniën: Tripolitaine en Cyrénaique;

e. in Congo Belge.

De uitkomsten van dit onderzoek noopten den rapporteur deze stellingen te poneeren:

1. In de Afrikaansche kolonies en protectoraten, waar de inheemsche bevolking van zekere beschaving in aanraking komt met de Europeesche kolonisten kunnen de centrale vertegenwoordigende raden in een bepaalde verhouding bestaan uit Europeesche leden en gekozen inheemsche leden. De keuze der laatsten moet plaats hebben door een beperkt kiescollege, dat zekerheid biedt ten aanzien van zekere maatschappelijke en intellectueele eischen.

2. Daarentegen is wegens het tegenwoordig beschavingspeil der meeste tropische Afrikaansche kolonies slechts een beperkte deelname der inboorlingen aan de centrale vertegenwoordigende raden mogelijk.

3. In beide gevallen kan de voortschrijding slechts langzaam gaan en mag aan de inheemschen geen breed opgezette keuzevertegenwoordiging worden geschonken met belangrijke bevoegdheden waarvan zij geen behoorlijk gebruik zouden kunnen maken en die mogelijk later teruggenomen zouden moeten worden en beduidende conflicten kunnen veroorzaken.

4. In de kolonies op laag beschavingspeil staande, moet voorzoover de maatschappelijke toestand der inheemsche bevolking geen vertegenwoordiging in de centrale raden toelaat, hare bescherming in die raden eerder worden toevertrouwd aan hooge koloniale ambtenaren dan aan Europeesche kolonisten of vereuropeeschte inboorlingen, die niet in staat geacht kunnen worden de bevolkingswenschen en behoeften kenbaar te maken.

5. Indien het ontwikkelingspeil der inboorlingen het toelaat, zou het nuttig zijn, hun gevoelen te doen uiten door tusschenkomst van hunne hoofden, hetzij benoemd, hetzij door het gebruik aangewezen en zouden dergelijke locale raden op hun beurt vertegenwoordigers in de centrale raden kunnen kiezen.

6. Ongeacht het beschavingspeil der inlanders verdient hun vertegenwoordiging door de leden van het eigen ras, hetzij benoemd, hetzij gekozen door een beperkt kiescollege de voorkeur boven de vertegenwoordiging door Europeanen.

7. Naarmate van de ontwikkeling der koloniale bezittingen, is het nuttig het bevolkingsaandeel in de publieke zaak, wat uitvoering en toezicht door bevoegde personen betreft, allengs te vergrooten. Dit resultaat kan worden bereikt, hetzij door in den vertegenwoordigenden raad te vermeerderen het aantal der niet-officieele leden tegenover de officieele, of dat der gekozen leden tegenover de benoemde, of dat der inheemsche leden tegenover, de Europeesche, hetzij door aan een vooraf slechts adviseerenden raad, beslissingsbevoegdheid te verleenen, hetzij door gelijktijdig het aantal inheemsche vertegenwoordigers te vermeerderen en de bevoegdheid der raden uit te breiden.

Bij de bespreking in de vergadering gaf de rapporteur deze toelichtingen.

In Belgisch Congo, en Fransch Centraal Afrika, bestaat zoo goed als geen vertegenwoordiging van inboorlingen en in de wetgevende raden der Britsche bezittingen van Oostelijk Centraal Afrika zijn de inlanders niet vertegenwoordigd. De Zuid-Afrikaansche Unie heeft een parlement, waarin de inheemschen slechts in beperkte mate zijn vertegenwoordigd en nog wel door Europeanen. Wèl hebben zij dáár eigen locale raden zooals ook in andere Britsche bezittingen en het meerendeel der Fransche bezittingen in de tropen. In enkele deelen van het Britsch gebied bestaan zelfs ware kleine inheemsche parlementen. In de Italiaansche kolonies in Lybië, vroeger bedeeld met parlementen gekozen volgens algemeen kiesrecht komen nu slechts raden voor met benoemde leden waarin het getal Italianen dat der inboorlingen overtreft. In de centrale raden der Britsche bezittingen hebben alleen in het westen de raden een meer of minder belangrijk getal inlandsche leden, voornl. in de Goudkust. De raden der Fransche kolonies in West-Afrika (behalve Sénégal) en in de Fransche mandaatlanden Togo en Cameroun bestaan uit hooge ambtenaren (hoewel in de minderheid) uit andere Fransche leden en uit gekozen of benoemde inheemschen. In Algerië en Tunis hebben de centrale raden zoowel een Europeesche als inheemsche (de minderheid vormende) vertegenwoordiging, beide gekozen. Op

Madagascar worden de raden gevormd door Franschen en gekozen inboorlingen, ongeveer gelijk in aantal; Sénégal heeft een gekozen raad bestaande uit meerendeels inlanders. In de Portugeesche kolonies van Afrika hebben de inheemschen ten aanzien van de verkiezingen dezelfde politieke rechten als de Europeanen. De centrale raden in de Fransche bezittingen hebben minder bevoegdheid dan die in de Britsche gebieden. In Algerië en Tunis behoeven de besluiten der centrale raden de goedkeuring van het Fransche parlement en gouvernement. In de Fransche tropische kolonies (behalve Sénégal) genieten de raden slechts adviseerende bevoegdheid. Zoo ook de bestuursraad in Marokko en de raden (economische en financieele) op Madagascar, in de Italiaansche kolonies en in Belgisch Congo.

In de vergadering werd door enkele leden de aandacht gevestigd op de wenschelijkheid om rekening te houden met het bestaan, reeds van oudsher, van raden door de inboorlingen zelf gevormd. B.v. boven de familie staat de groep met een raad en een hoofd. Daarboven de stam met zijn adviseerenden en uitvoerenden raad, verder de priesterrepubliek, voorts het vorstendom of sultanaat met den vorst benoemd door den raad van oudsten en die geen besluit neemt zonder raadpleging van zijne ministers. Herinnerd werd aan een brief van het Hoofd der Basuto's aan Koningin Victoria van Engeland luidend, dat wanneer H. M. de wetten der Basuto's wilde veranderen, zulks alleen mogelijk was met instemming van den raad der Basuto's.

Een ander achtte het raadzaam om in verband met het reeds bestaan van belangrijke groepeeringen van uitsluitend inlanders, geen gemengde raden te stichten, doch liever de Europeesche gemeenschap afzonderlijk te houden.

Nadat de rapporteur medegedeeld had, dat hij zijn onderzoek kortheidshalve niet heeft uitgebreid tot de familie, de groep en den stam en dat hij twijfelde aan het nut van het opzettelijk gescheiden houden der Europeesche en inheemsche gemeenschappen werden zijne stellingen door de vergadering aangenomen.

Wij vervolgen nu de resumtie van de zittingsverslagen door het weergeven van het besprokene over:

Enquête sur l'extension intensive et rationelle des cultures indigènes dans les colonies tropicales.

Hierboven noemden wij reeds de gebieden, waar dat onderzoek werd ingesteld. De resultaten daarvan gaven den rapporteur aanleiding tot deze conclusies (zeer bekort teruggeven), welke ongeveer parallel loopen aan zijne mede reeds hooger vermelde vijf stellingen.

Gezien het belang van den landbouw, zoowel kapitalistisch als inheemsch, voor de economische toekomst der kolonies en de noodzakelijkheid om in het bizonder de pogingen van den inboorling te steunen, die bestemd is de ware producent te worden, moet men een agrarische politiek instellen waartoe de volgende maatregelen noodig schijnen:

Het scheppen van een bizonderen diensttak voor de inheemsche cultures als deel van het centraal Koloniaal Europeesch beheer, die belast zal worden met het verzamelen van de internationale gegevens betreffende dit voor de toekomst der tropische kolonies hoogst belangrijk onderwerp.

Het scheppen in de kolonies, naar het voorbeeld in Nederlandsch-Indië gegeven van een uitgebreiden landbouwkundigendienst bevattende een afdeeling landbouw-economie in nauw verband staande met den agrarischen dienst in het moederland en met den dienst der inboorlingen-zaken.

Deze bureaux behooren te bestudeeren alle hulpmiddelen waarover de Staat beschikt tot ontwikkeling van den landbouw bij de min of meer achterlijke inheemsche bevolkingen en daaraan ware te verbinden een dienst voor de bevolkingsgronden, voor credietverstrekking en coöperatie, voor industrialisatie en voor standaardisatie (standaardproducten).

Alle genoemde diensttakken moeten beheerd worden door ambtenaren in Europa speciaal opgeleid voor den kolonialen landbouw.

Om dezen landbouw te bevorderen, hetzij beoefend door kapitalisten, hetzij door en voor de bevolking, is men genoodzaakt de gewenschte maatregelen te nemen tegelijk in het moederland en in de kolonie.

De wetenschap is hier zooals overal elders de grondslag van het gebouw, dat men met moed en volharding moet oprichten in het zedelijk en economisch belang, zoowel van de gekoloniseerden als van den kolonisator.

Gedurende de vergaderingen heeft de rapporteur die conclusies als volgt toegelicht:

Het landbouwwerk in de tropen kan alleen door inboorlingen worden verricht en het is gebleken, dat zij zich gemakkelijk kunnen aanpassen aan cultuurverbetering door instructeurs aangebracht. Een verbeterde intensieve cultuur door inlanders toe te passen, moet gecontroleerd worden en indien de gouvernementen nauwkeurige reglementen ter zake willen samenstellen en deze behoorlijk doen toepassen, zal het mogelijk wezen door inboorlingen grondstoffen van uitstekende hoedanigheid te doen voortbrengen. In Nederlandsch-Indië heeft men dergelijke voor-

schriften minder noodig omdat aldaar bevoegde personen langdurig in landsdienst blijvend, op proefvelden voor den inlander demonstraties geven ter verbetering van den landbouw. Wij moeten in de kolonies de landbouw doen onderwijzen door instellingen van particulieren, van missionnarissen en van den Staat. Overal waar men een dergelijke leerschool heeft geopend, waren de resultaten belangrijk, vooral in Nederlandsch-Indië. Resumeerend zeide de rapporteur ten slotte:

Het is in het belang van alle cultures om ze door inboorlingen te doen uitoefenen onder het toezicht van gouvernementsinstellingen, terwijl de verwerking der ruwe grondstoffen geschiede in moderne fabrieken met Europeesch kapitaal.

Bij de bespreking ter vergadering maakte men o.m. bezwaar tegen de antithese „inheemsche en kapitalistische cultures" vooral omdat aan de uitdrukking „kapitalistisch" een ongunstige beteekenis gehecht kan worden en achtte men de vervanging door „Europeesch" beter geschikt. Bovendien voerde men tegen den rapporteur aan, dat deze den inboorling „den waren producent" noemende blijkbaar wilde, dat de kapitalist voor hem het veld zou ruimen en zich tevreden stellen met de industrieele afwerking der landbouwproducten van inlanders. Ook heeft hij in dat verband aanbevolen de mijn-exploitatie te beperken, blijkbaar omdat zij alleen door kapitalisten mogelijk is. Maar — vroeg men — wat moet er dan gebeuren met Caledonië, Tonkin en Laos waar de mijnindustrie overheerschend is? En hoe dan in Indo-China waar in talrijke landbouwondernemingen (caoutchouc, thee, koffie enz.) vele millioenen door Europeanen gestoken zijn?

Dikwerf wordt West-Afrika aangehaald als voorbeeld hoe de inboorlingen-cultuur alleen reeds kan voldoen aan de wenschen bij de kolonisatie gesteld. Doch wat Sénégal althans betreft, is toch gebleken, dat wel groote uitvoer van door inlanders geteelde aardnoten de finantieele positie van de kolonie heeft verbeterd, doch de schaduwzijde is, dat men de teelt van eigen voedingsmiddelen heeft moeten beperken, zoodat de rijst-invoer in de laatste zes jaren ongeveer vijf maal zoo belangrijk als vroeger moest worden.

Anderzijds daarentegen werd een Fransch Gouverneur-Generaal aangehaald die te Marseille heeft verklaard, dat wel eenige Europeesche plantages als model nuttig kunnen zijn, maar dat de massa-productie toch door inlanders wordt geleverd. En in West--Engelsch Afrika is de vraag „What is wrong in West-Africa" beantwoord met „insane competition", terwijl ook een Engelsch oud-koloniaal onder-secretaris in West-Afrika eens heeft te kennen gegeven, dat de landbouwexploitatie van dat ge-

bied moet blijven in handen van inboorlingen en dat alleen het transport en het onderwijs verbetering behoeven.

Weder anderen betoogden, dat in kolonies waar ook Europeanen den landbouw beoefenen de vooruitgang belangrijker is dan in West-Afrika en wees men dan op de resultaten in Nederl.-Indië verkregen ook in Indo-China, op Madagascar, in Algerië, Tunis en Marokko.

Bizondere vermelding verdient, dat zooals een Italiaansch lid te berde bracht, in Italiaansch Somali de Hertog der Abruzzen aan het hoofd staande van een landbouwconcessie, de gronden in stukken heeft verdeeld en aan inlanders toegewezen, die op de helft van het aandeel uitvoerproducten moeten teelen voor den concessionaris en op de andere helft vrij zijn voor zich zelf voedingsmiddelen te planten. Zij ontvangen daartoe landbouwwerktuigen en in hun dorp zijn een hospitaal, een kraamvrouweninrichting en andere nuttige instellingen opgericht.

In de volgende vergadering wijst een der leden er op, dat wanneer volgens het ideaal van den rapporteur alle inboorlingen kleine landbouwondernemers zijn geworden, niemand beschikbaar zal overblijven als arbeider voor de openbare werken, voor handel en industrie. Dezelfde spreker betoogt voorts, dat de aanplant van suiker niet vrij aan den inlander kan worden overgelaten, omdat de fabrieken der Europeanen zekerheid moeten hebben ten aanzien van vaste hoeveelheden aan te voeren riet, wat de inlander niet kan waarborgen.

Hetzelfde geldt de palmolie die fabriekmatige bereiding vereischt. Van andere zijde echter werd gewaarschuwd tegen te groote uitbreiding der cultures van Europeanen, omdat de noodige inlandsche arbeiders dan gaan ontbreken, zooals is voorgekomen in Britsch Kenya, waar zelfs een enkele onderneming daardoor in nood geraakt, overgedragen moest worden aan inlanders. In Belgisch Congo heeft zich hetzelfde gebrek aan arbeiders voorgedaan en trachtte men daarin te voorzien door ze in grooten getale met hulp van het bestuur te betrekken uit verderaf gelegen streken, die ze dan voor geruimen tijd moesten verlaten wat echter tot gevolg had dat, wegens tal van redenen, zoowel bij de verplaatste inboorlingen als bij de achtergeblevenen de geboortecijfers in die mate daalden, dat het voortbestaan van het ras gevaar liep. Dezelfde spreker sloeg — in aansluiting aan het gevoelen van den rapporteur voor — om den inboorling te nopen door krachtsinspanning zelf de noodige uitvoerproducten te teelen, daarbij finantieel gesteund door den Staat. Met verwijzing o.m. naar den toestand in Nederlandsch-Indië achtte hij het mogelijk, dat onder de inlanders, allengs een hoogere sport op

de beschavingsladder bereikend, zou ontstaan een klasse van werkgevers en voorzoover deze misbruik zouden willen maken van de gelegenheid om hun armere landgenooten te exploiteeren, moest dat euvel door den wetgever worden ondervangen.

Weer een ander spreker toonde aan, dat b.v. de katoencultuur wil die behoorlijk loonend zijn meer kapitaal en energie vereischt dan de gewone inboorling in tropisch Afrika bezit, zoodat de productie onbelangrijk blijft. In Angola daarentegen waar naast de inheemsche katoenteelt ook Europeanen zich daarmede bezighouden, is het verschil in opbrengst beduidend. Hetzelfde is aldáár het geval met de oliepalmcultuur. Hij haalt als een spreekwoord der inboorlingen aan „Ce sont les fous et les blancs qui travaillent plus que de besoin". En wat aangaat het advies van den rapporteur om landbouwcrediet te geven en de coöperatie te bevorderen, meent hij, dat de inlander in het algemeen daarvan nog geen gebruik kan maken omdat hij het nut daarvan niet kan of wil inzien, zooals in Angola is gebleken. Het bestuur heeft dáár voor de katoencultuur het noodige zaad verstrekt, doch na den oogst slechts met moeite de betaling kunnen invorderen en gegeven zaad voor den maïs-aanplant werd dikwerf opgegeten inplaats van uitgeplant.

Weder een ander lid vond het geen belangrijk euvel, dat in Sénégal zooveel grondnoten door de inboorlingen werden geteeld, dat zij te weinig grond overhielden voor den aanplant van rijst. Hetzelfde immers — merkte hij op — gebeurt in menig deel van Europa waar men zich bij voorkeur toelegt op het gewas, dat het meeste voordeel oplevert. Indo-China toont aan, dat het land welvarend kan worden door de inheemsche cultures en dat de inboorling zonder hulp van Europeanen export-artikelen kan voortbrengen, bewijst de cacao uit de Goudkust, de palmnoot en de palmolie uit Nigerië, de katoen uit Uganda. Maar daarom — meende hij — behoefde de cultuur door Europeanen evenwel niet te worden belemmerd en stelde in dat verband een amendement voor op de conclusies van den rapporteur.

Deze tenslotte weder aan het woord komende verklaarde echter zijne stellingen te moeten handhaven, zoodat de voorzitter in overweging gaf om, gehoord de groote verscheidenheid van inzichten gedurende de vergaderingen ontwikkeld, geen stemming te houden, doch ieder op zijn standpunt te laten, dat door publicatie ter kennis van belangstellenden zou worden gebracht.

Aldus werd besloten en eindigde deze bespreking van een onderwerp, dat reeds twee malen vooraf door hetzelfde Institut colonial international was behandeld.

Indië en de Nederlandsche Volksvertegenwoordiging

DOOR

Mr. J. J. VAN BOLHUIS.

De Indische begrooting in de Eerste Kamer: nalezing. — De Tweede Kamer en de Indische zender. — De Surinaamsche begrooting in de Eerste Kamer.

Omtrent de Indische begrooting voor 1931 is reeds een en ander bij Aneta-bericht van 16 Juni medegedeeld; het ware dus dwaasheid, op mijn vorig stukje over de behandeling van de Indische begrooting voor 1930 in de Eerste Kamer een uitvoerige nabetrachting te doen volgen. Slechts zij geconstateerd, dat de noodzakelijkheid van „eenige tijdelijke lichte belastingverhoogingen" wel aantoont, dat zij gelijk hadden, die met den heer Van Kempen in de Tweede en mr. Fock in de Eerste Kamer den financieelen toestand niet zóó gunstig achtten als door de Tweede Kamer-leden Cramer en Joekes verzekerd werd. De omstandigheid, dat b.v. de marktprijs van tin den productieprijs nadert, stemt ook al niet hyper-optimistisch. „Zorgwekkend" echter is de toestand niet; met verstandig beleid zal ook in deze moelijke tijden een rationeele ontwikkelingspolitiek gevolgd kunnen worden.

* * *

Kan de financieele toestand hier voorshands onbesproken blijven, — wel is het zaak, enkele woorden te wijden aan de beroemde kwestie der al-of-niet-inwendige aangelegenheden. Mr. Fock toch, die later bij zijn geestverwant Koster steun vond, heeft op 9 Mei geconstateerd, dat minister Koningsberger indertijd uitdrukkelijk heeft gezegd, dat hij de poenale sanctie beschouwt als een zaak, die niet valt onder de inwendige aange-

legenheden van Indië. „Wij zullen dus" — concludeerde de oud-gouverneur-generaal naar aanleiding van deze verklaring van 's ministers voorganger — „te zijner tijd deze zaak in de Staten-Generaal in behandeling krijgen en dan zal de tijd gekomen zijn om over het voorstel van de planters (en) over eventueele andere voorstellen van Kantoor van Arbeid en Indische Regeering nader te spreken."

Minister De Graaff heeft hierop geantwoord, dat men aan de staatsrechtelijke consequenties van de onderscheiding in inwendige en niet-inwendige aangelegenheden van Nederlandsch-Indië, „te veel beteekenis verbindt, wat aangaat de bevoegdheid van den Nederlandschen wetgever." Immers, wanneer de Kroon of de Staten-Generaal van meening zijn, dat een onderwerp, hoezeer ook uit zijn aard een inwendige aangelegenheid van Indië, om bepaalde redenen de bemoeienis vordert van den wetgever in Nederland, bestaat daartoe ten volle vrijheid. De heer Koster was het ten aanzien van dit concrete punt met deze uiteenzetting niet geheel eens. „Ik heb gehoord — aldus de liberale afgevaardigde — dat het is een interne aangelegenheid, die eventueel ook wel op verzoek hier kan worden behandeld; ik meen echter, dat het geen interne aangelegenheid is, maar een aangelegenheid van groote internationale beteekenis. Daarom zou ik het op prijs stellen van den minister de verzekering te mogen krijgen, dat wijzigingen van eenige beteekenis van de poenale sanctie zullen worden onderworpen aan de goedkeuring van de Staten-Generaal."

Hierop heeft de minister op 13 Mei het volgende bescheid gegeven — een bescheid, dat Mr. Mendels niet bevredigde, aangezien het z.i. hier een aangelegenheid betrof, die louter en alleen bij ordonnantie moest worden geregeld:

> „Toen mijn ambtsvoorganger dit onderwerp behandelde, nam hij daarbij een ander standpunt in ten aanzien van een eventueel ingrijpen door de Staten-Generaal in de Indische wetgeving dan ik. Zijn standpunt was dat van een scherpe scheiding in dien zin, dat, wanneer de Nederlandsche wetgever eenige inwendige aangelegenheid van Indië aan zich wenschte te trekken, die aangelegenheid daarmede ophield te zijn een interne aangelegenheid. Mijn standpunt is dat niet. Naar mijn meening blijft een interne aangelegenheid ook dan een interne aangelegenheid, en is het alleen de Nederlandsche wetgever, die gebruik maakt van zijn recht om ook daartoe zijn bemoeienis uit te strekken. Zoo ook bij de poenale sanctie, een onderwerp, dat in beginsel geregeld wordt bij ordonnantie, derhalve bij een product van Indische, niet van Nederlandsche wetgeving. Dit laatste behoeft niet te beletten, dat de Staten-Generaal, om in dezen niet verder te gaan, kunnen wenschen om met de Indische denkbeelden in kennis te worden gesteld, vóór een beslissing wordt genomen en gaarne zal ik overwegen, hoe dit practisch mogelijk zal zijn, ook al betreft het, naar

ik zeide, in beginsel hier een onderwerp van bemoeienis van den ordonnantie-wetgever. Ik zal trachten een weg daartoe te vinden. De keuze daarvan late men aan mij over."

Over het vraagstuk der interne aangelegenheden, waaraan mr. A. Neytzell de Wilde onlangs belangwekkende beschouwingen heeft gewijd, is hiermede nog allerminst het laatste woord gezegd. Volgens de voorstelling van den minister wordt het grootendeels een kwestie van geven en nemen, wat antipoden gelijk den heeren Koster en Mendels te opportunistisch toeschijnt.

* * *

Ten opzichte van de bestuurshervorming rijst deze kwestie niet, althans niet in dezen vorm. Mr. Fock, zelf geen bewonderaar van de ééne groote provincie Sumatra, waartoe minister De Graaff zich indertijd heeft laten bekeeren, heeft daarover op 9 Mei het volgende gezegd: „Er zijn er, die betwijfelen, of het een inwendige aangelegenheid is, omdat een hervorming, die zoo ingrijpt als de invoering van een provincie voor geheel Sumatra met invoering van Raden voor afdeelingen en voor Inlandsche volksgemeenschappen, ver uitgaat boven hetgeen men kan beschouwen als inwendige aangelegenheid. Doch de wet schrijft nu eenmaal voor, dat de instelling van een provincie bij ordonnantie geschiedt." Deze afgevaardigde drong er echter op aan, den post voor de bestuurshervorming (die de volksvertegenwoordiging dan toch in elk geval zou bereiken, ook al zou zij niet de ordonnantie ter beoordeeling krijgen) niet op de hoofdbegrooting, maar op een speciale suppletoire begrooting te brengen, opdat verwerping mogelijk zou zijn, zonder dat verder eenige stoornis in den verderen dienst werd gebracht. Wat dus beteekent, dat ook bij een onbetwiste „inwendige aangelegenheid" de Staten-Generaal nog wel een woordje kunnen medespreken, ook al is hun taak in dat geval meer repressief dan preventief. De vrijzinnig-democratische hoogleeraar Kranenburg was het met deze opvating van den liberalen veteraan eens. Minister De Graaff zelf gaf het volgende bescheid, dat deze heeren wel zal hebben bevredigd:

„Het is bekend, dat ik in de Tweede Kamer het voornemen heb aangekondigd, om als het ware in aansluiting aan een stelpost de zaak voor te brengen, min of meer zooals ik dit indertijd gedaan heb met de algemeene voorstellen omtrent die hervorming. Als zoodanig zal bijv. zijn te kiezen het traktement van den Gouverneur, dat op zich zelf wel geen bezwaar zal opleveren, maar waaraan men dan kan vastknoopen een bespreking van de te gelijker tijd medegedeelde algemeene lijnen van de bestuurshervorming in de Buitengewesten. *Dit zal dan geschieden bij suppletoire begrooting.*

Minder voldaan zal prof. Kranenburg wellicht zijn geweest over de wijze, waarop de minister zich afmaakte van de critiek van prof. Van Vollenhoven op het administratieve deel der bestuurshervorming.

* * *

Prof. De Savornin Lohman heeft o.a. betoogd, dat het oud-Volksraadslid Middendorp in de toekomst niet met „gezagsoefening" zou moeten worden belast (advies, dat veronachtzaamd is). Ook heeft hij gewaarschuwd tegen te groote aanmatiging van het Internationaal Arbeidsbureau, tegen de wereldtuteel „der niet-koloniale naties" in Genève, waar op 56 mogendheden 48 of 46 voorkomen, die geen enkele kolonie bezitten en toch lustig meebedillen, vooral als zij opgezweept worden door Nederlanders en Nederlandsche onderdanen gelijk de heeren Kupers en Hadji Salim. In dit verband heeft de Utrechtsche hoogleeraar met instemming de woorden van den Franschen minister van koloniën, François Piétri, geciteerd, die aldus luidden: „A vous parler trés sincèrement, nous aurions trouvé plus logique, et nous ne sommes pas les seuls à penser ainsi, qu'une question aussi étroitement, aussi specifiquement colonial ne fût point traité par 54 puissances dont, à ma connaissance, 46 ne possèdent pas la moindre colonie." Dit klemt te meer, aldus prof. De Savornin Lohman, aangezien menigmaal bij de andere mogendheden de onbaatzuchtigheid en objectiviteit verre te zoeken zijn.

Deze zelfde afgevaardigde bleek zeer ingenomen met de actie van het Nederlandsch-Indonesisch verbond hier te lande zooals die door de heeren Frans en Noto Soeroto gevoerd wordt. Voorzoover propaganda voor de saamhoorigheid van Nederland en Indië in de bedoeling ligt, verdient die actie ook stellig toejuiching. Echter is het de vraag, of prof. Lohman beseft, dat de heer Noto Soeroto niet geheel hetzelfde beoogt als hijzelf. Op 13 Mei toch heeft de christelijk-historische afgevaardigde zijn instemming betuigd met de volgende passage in het program der Roomsch-Katholieke Staatspartij: „Voortgezette voorbereiding van staatkundige zelfstandigheid, binnen het Rijksverband, van de deelen des Rijks buiten Europa, onder handhaving der Nederlandsche leiding." Dat volgens de heeren Schmutzer en Janssen ook aan het eindpunt der ontwikkeling Nederland primus inter pares zal zijn bij de toekomstige federatie van zelfregeerende nationale staten constateerde hij verder met instemming. Hij hecht dus aan de *Nederlandsche leiding*. In *De Indische Gids* van Mei 1930 heeft men echter een citaat uit *Oedaya* kunnen lezen, waaruit blijkt, dat de heer Noto Soeroto aanstuurt op een Staten-

bond (Bondsstaat?) Nederland-Indonesië, waarin de toekomstige positie van Nederland een ander karakter draagt, waarin de souvereiniteit van Nederland veel minder reëel is, dan prof. Lohman voor den geest schijnt te staan. Weliswaar is dit maar toekomstmuziek, doch het is toch wel goed, dat thans reeds de juiste grenslijnen getrokken worden.

* * *

Moet ik nog melding maken van het pleidooi van prof. Anema voor de Zondagsrust? Van de geringe waardeering der heeren Fock en De Graaff, de groote waardeering van prof. Kranenburg voor de uitdrukking „vertrouwenspolitiek", welke de landvoogd kortelings gebruikt heeft? Ik meen het bij de simpele constateering te kunnen laten, evenals ik mij er toe kan bepalen, vast te stellen, dat de Eerste Kamer in een latere vergadering (12 Juni) zonder zweem van debat de overeenkomst met de Bataafsche betreffende de ontginning van aardolie in een terrein in het gouvernement der Molukken goedgekeurd heeft, waartegen de sociaaldemocraten aan de overzijde van het Binnenhof ernstige bezwaren geopperd hadden.

* * *

Bij de interpellatie-Boon over de zendtijdverdeeling in Nederland, welke op 27 en 28 Mei in de Tweede Kamer plaats had, is ter loops ook gerept van de gevaren, die zouden rijzen, als het politiek sectarisme zich van den Indischen zender meester maakte. Kort daarop kwam het uitermate belangrijke bericht, dat de N. V. Philips Omroep Holland—Indië haren zender met ingang van 1 Juli buiten werking zou stellen, als de oorspronkelijke opzet miskend werd. De oprichters, die alles zelf gefinancierd hebben, al gewerd hun later steun van het officieele Indië, hebben de zendinstallatie bestemd voor de verzorging van uitzendingen naar Nederlandsch-Indië, uitsluitend liggend op het gebied van kunst, wetenschap, ontspanning, sport en nieuwsberichten, terwijl uitzendingen van godsdienstigen aard niet zouden worden uitgesloten. Het advies van den in Indische aangelegenheden stellig totaal ondeskundigen Radio-raad, een advies, dat de Phohi slechts circa 3/5 van den zendtijd laat en de rest over allerlei sectarische omroepvereenigingen verdeelt, dat o.a. ruim een kwart van den resteerenden tijd aan de roode V.A.R.A. toebedeelt, een advies, dat als maximum voor uitzendingen in het Maleisch 10 pCt. stelt, dat den Islam negeert en aan de Ned. Christelijke Radio Vereeniging, den Katholieken Radio Omroep en de Vereeniging Arbeiders Radio Amateurs alle evenveel zend-

tijd geeft, ofschoon er in Indië veel meer Inlandsche protestanten dan Katholieken zijn en men er de socialisten met een kaarsje moet zoeken; een advies, welks opvolging opzweepende politieke propaganda in het vooruitzicht stelt en de gevaarlijkste consequenties zou hebben, is schier alom in Indië met verontwaardiging ontvangen. Het minste wat men kan eischen is zeker, dat Indische regeering en Volksraad over deze zaak hun welgemotiveerd oordeel kenbaar maken. Het zou voor de luisteraars in Indië een ramp zijn als de „Phohi" haar nuttig werk moest staken. Dat zij baas in eigen huis wil blijven, is alleszins begrijpelijk. Trouwens, ten opzichte van Indië is er geen „gedrang in den aether"; de socialisten en de rechterzijde kunnen desgewenscht — al is het principieel ongewenscht — elk op eigen kosten een zender bouwen. Gelukkig beseft b.v. ook een blad als de christelijk-historische *Nederlander*, dat aan dergelijke vraagstukken, dat ook aan een gedeeltelijke annexatie van de door particulier initiatief opgebouwde en waarlijk-neutrale „Phohi" groote bezwaren verbonden zouden zijn. Het beste zal zijn, dat Indië (de Volksraad inbegrepen) zich in deze zaak, die allereerst Indië zelf raakt, ter dege doet gelden.

* * *

Over Suriname werd ook in de Eerste Kamer niet veel bemoedigends gezegd. Dit landbouwgewest — immers, dat is en blijft het bovenal volgens den oud-Gouverneur Fock, al zijn er enkele petroleum-optimisten — is tot dusver door pech achtervolgd. Als de regeering nog eens extra-concessies deed, gelijk b.v. onder minister Koningsberger geschied is, die den planters algeheele vrijstelling van de immigratiekosten waarborgde en de geneeskundige belasting niet meer van hen liet heffen, bleven de verwachte contra-praestaties uit. Het advies van den Ondernemersraad, dat den stoot tot bovenbedoelde concessies gegeven heeft, is, gelijk mr. Fock op 14 Mei zuchtend in herinnering bracht, niet gevolgd door daden: er is van die zijde geen kapitaal ter beschikking gesteld.

Ontbreekt in die kringen blijkbaar ten opzichte van Suriname het sterkend optimisme, dat met ondernemingsgeest gepaard pleegt te gaan, — de regeering zelve demonstreert evenmin een door niets geschokte blijmoedigheid. Integendeel, zelfs een deel van den spoorweg, die eens een nieuwe aera scheen in te luiden, wordt opgebroken; de inkomsten blijven al te zeer beneden de kosten. De eens gekoesterde meening, dat langs lijnen van geleidelijkheid het jaarlijksche subsidie aanzienlijk zou kunnen worden ingekrompen, is sinds lang prijs gegeven. De bijdrage van

Nederland blijft sluitpost en heeft eer neiging te stijgen dan te dalen. Millioenen 's jaars zonder perspectief, — het is waarlijk een teleurstellende stand van zaken.

Intusschen blijft men zoeken en tasten en hebben velen den moed nog niet geheel opgegeven. Mr. Fock heeft op 14 Mei nog eens belangstelling gevraagd voor de cultuur van sinaasappelen en voor de vruchtencultuur in het algemeen.

> „Het staat vast," — aldus de liberale afgevaardigde — „dat deze cultuur in Suriname goed kan aarden, maar er zijn allerlei bezwaren voor het transport bij den uitvoer en voor de wijze van inkoopen van de kleine landbouwers. De kleine landbouwers zouden van die cultuur kunnen profiteeren, maar nu blijven zij met de sinaasappelen zitten; zij laten ze dikwijls aan de boomen rotten, omdat zij ze niet kunnen verkoopen. Wanneer men een organisatie maakt, om die sinaasappelencultuur goed te doen exploiteeren en voor inkoop en transport te zorgen, zou dat in het belang van de kolonie zijn. De Regeering zegt: Het zou wenschelijk zijn, dat de Regeering nu eens openlijk verklaarde, dat zij bereid is een zeker bedrag als voorschot of subsidie te geven, liefst aan een Nederlander, die Nederlandsch kapitaal voor die sinaasappelcultuur wil beschikbaar stellen en daarvoor wil werken door het inrichten van een inkoopcentrale, waarbij dan voorlichting wordt gegeven door den directeur van landbouw, vooral met het oog op de veredeling van de vruchten, die — wil men tot een goeden export komen — noodzakelijk is.
>
> .....Er moet komen een inkoopcentrale, waardoor ook voor de kleine landbouwers zekerheid gegeven wordt en tevens gezorgd wordt, dat zij hun cultuur goed verzorgen. Er moet voor een goede verscheping worden gezorgd, zoodat de afzet geregeld loopt."

De minister van koloniën sprong na deze woorden niet in de lucht, verheugd over nieuwe kansen en mogelijkheden; zijn koel scepticisme verliet hem ook ditmaal niet. Typeerend is het volgende zinnetje: „Inderdaad biedt, naar ik meen, *ten deele schijnbaar, ten deele in werkelijkheid* dat bedrijf voor Suriname vooruitzichten aan." De Surinaamsche sinaasappels — gaf minister De Graaff toe — komen juist ter markt in een jaargetijde, waarin elders de sinaasappelproductie schaarsch is. Ook is het suikergehalte groot. Edoch — en hier scheen de minister de feilen óók bij de producenten te zoeken — de afnemers hadden niet de noodige zekerheid, dat zij zouden ontvangen wat besteld was en de selectie en verpakking lieten bovendien soms te wenschen.

Van den Gouverneur van Suriname had de minister op 14 Mei juist vernomen, dat de sinaasappelcultuur op het oogenblik voor den grooten landbouw geen perspectieven biedt, maar voor den kleinlandbouwer een zeer geschikt bedrijf is.

Dit laatst dus zoowel voor den Europeeschen als voor den niet-Europeeschen landbouwer, te meer nog wanneer, wat afzet en

vervoer betreft, de omstandigheden verbeterd zijn." Met den Gouverneur zou de minister „tot tastbare resultaten" trachten te komen.

In *Het Vaderland* van 23 Mei (Avondblad A), vindt men een hoofdartikel, dat deze korte ministerieele mededeelingen van een ongezouten critisch commentaar voorziet. „De vruchtencultuur en -export van Suriname" luidt de titel. Verbazing wordt daarin uitgesproken, dat de minister, die over „betrekkelijk geringe resultaten" der sinaasappelcultuur geklaagd had, niets van de jongste gunstige wending scheen te hebben geweten; dat hij evenmin op de hoogte scheen van hetgeen zich ter bevordering van dit bedrijf gedurende den jongsten tijd in de West heeft afgespeeld:

> „Is het, aldus *Het Vaderland,* den minister van Koloniën niet bekend — zoo schrijft men ons van geachte zijde — dat gouverneur Rutgers aan de Kamer van Koophandel in Paramaribo eenige maanden geleden een subsidie van *f* 10.000 heeft toegestaan om een handelsvertegenwoordiger op Curaçao te vestigen om aldaar sinaasappelen en andere voortbrengselen van Suriname te importeeren? Is het den minister niet bekend, dat de heer Benjamin, die tot handelsvertegenwoordiger op Curaçao is benoemd, aldaar een groot afzetgebied gevonden heeft; en dat deze meer sinaasappelen en andere producten verkoopen kan, dan Suriname op het oogenblik kan voortbrengen? Men moet wel aannemen, dat de minister van de toestanden op Suriname slecht op de hoogte is....."
>
> Inderdaad valt uit deze mededeelingen de conclusie te trekken, dat de Minister van hetgeen in Suriname voorvalt onvoldoende op de hoogte is. Want dat de Minister het toestaan van een subsidie voor een handelsvertegenwoordiger op Curaçao en de door dezen handelsvertegenwoordiger behaalde gunstige voorloopige resultaten aan de Kamer zou hebben onthouden, terwijl hij daarvan op de hoogte was, is natuurlijk niet aan te nemen. Al blijft het een raadsel, dat in de blijkens de rede van den Minister „dezer dagen" ontvangen brief van Gouverneur Rutgers, die juist over de sinaasappelcultuur liep, omtrent één en ander niets is medegedeeld." [1])

Het Vaderland constateert, dat het betrekkelijk optimisme van de heeren IJzerman, Van Boetzelaer van Dubbeldam, Joekes en Lovink in de Tweede Kamer en van mr. Fock in de Eerste Kamer dus volstrekt niet in alle opzichten misplaatst is, en spreekt de hoop uit, dat „het verloopig gunstige resultaat, met de handelsvertegenwoordiging te Curaçao behaald, den minister moge leeren, waar het Suriname geldt, niet te somber te zijn en niet

---

[1]) In het avondblad (A) van 20 Juni komt de redactie van *Het Vaderland* op deze zaak terug; in dit nieuwe artikel geeft zij o.a. een citaat uit de Memorie van Antwoord van den Gouverneur, betreffende de Surinaamsche begrooting voor 1931.

alles af te wijzen, wat ter verbetering van den toestand aldaar wordt aanbevolen."

* * *

Zouden het optimisme, het initiatief en de voortvarendheid, welke het Haagsche blad bij minister De Graaff tevergeefs zoekt, ook in ander opzicht invloed ten goede kunnen oefenen? In *De Tel.* van 5 Juni betoogt prof. J. G. Sleeswijk, die indertijd Suriname bezocht heeft, dat ook een rationeele houtexploitatie in Suriname reden van bestaan zou hebben. Minister De Graaff ziet „misschien een lichtpunt" in de boschexploitatie, die hij als een der kansjes der komende jaren na de koffiecultuur en de bauxiet-ontginning noemt, maar is toch heel wat gereserveerder in zijn verwachtingen dan de Delftsche hoogleeraar.

Dan is er de kwestie der mechaniseering van het groot-landbouwbedrijf. Mr. Fock heeft ook dit punt op 14 Mei aangeroerd. Had de minister te kennen gegeven, dat een nieuwe proef zou worden toegejuicht, maar dat de regeering die proef niet zou nemen, — mr. Fock meent, „dat het gewenscht is, dat een commissie van deskundigen eerst nagaat of in Suriname zulk een mechanisatie wel mogelijk zal zijn. Dit houdt ook verband met de denkbeelden over emigratie naar Suriname van Nederlandsche landbouwers." Voor dit laatste denkbeeld voelt mr. Fock op dit oogenblik nog niet zoo heel veel, maar hij geeft toe, dat het bij een behoorlijke voorbereiding anders kan loopen dan op grond van vroegere zoogenaamde mislukkingen voorspeld zou moeten worden. „Maar dan moet er ook komen een mechaniseering, want de Europeesche landbouwers zijn niet geschikt om in dat klimaat gewoon landbouwerswerk te doen."

De minister zelf heeft daarna toegegeven, dat een degelijk voorbereide, ernstige proefneming op grootere schaal met de mechaniseering van den landbouw nog moet plaats vinden, zoodat voorbarige twijfel misplaatst zou zijn. Over de zaak heeft thans een gedachtenwisseling met den gouverneur Rutgers plaats. „Ik hoop", aldus minister De Graaff op 14 Mei, „dat een rijpe overweging van de zaak tot de slotsom zal leiden, dat — desgewenscht met zekeren steun, in welken vorm ook, van Regeeringswege — ook daarin een aannemelijke kans op verbetering van den landbouwtoestand in Suriname mag worden gezien."

Dat is iets, maar niet zoo ontzettend veel. De Kameroverzichtschrijver van het *Handelsblad,* die zelf onlangs de West bezocht heeft, achtte zich zelfs gerechtigd tot de slotsom, dat het debat, geopend door mr. Fock's weloverdachte opmerkingen over de mechanisatie van het landbouwbedrijf en over de mogelijkheid

van de ontwikkeling eener vruchtencultuur „verliep in het zand van het departementale gebrek aan geloof in Suriname en 's ministers onaandoenlijkheid."

Hopen wij, dat deze journalist ditmaal al te zwartgallig is geweest. Intusschen is het een veeg teeken, dat er nog steeds Kamerleden zijn, die, gelijk nu weer de heer De Jong, de vraag, of er nog kleinigheden ontbreken aan de (aan Suriname opgedrongen) financieele gelijkstelling van openbaar en bijzonder onderwijs, veel belangrijker achten dan Suriname's economischen nood, die althans aan eerstbedoeld onderwerp veel meer aandacht wijden dan aan laatstgenoemd probleem. Toch heeft de heer De Jong (een der katholieke senatoren) ook nog iets over dit laatste punt in het midden gebracht. Zijne conclusie luidde als volgt: „Wanneer deskundigen, die Suriname kennen, mij zouden zeggen, dat een welvaartsplan, dat vele millioenen in eens zou vragen, te verantwoorden is, dan zou ik gaarne mijn stem daaraan geven, liever dan stelselloos jaarlijks drie millioen in den Surinaamschen put te werpen."

Een veeg teeken is het ook, dat, gelijk men kortgeleden in een brief uit Suriname aan de *N. Rott. Ct.* heeft kunnen lezen, in de Surinaamsche Statenvergadering ernstig meeningsverschil tusschen diverse leden der Koloniale Staten en den gouverneur aan den dag trad, zoodat b.v. de aftredende voorzitter zich op heftige wijze beklaagde over het tactloos en eigenmachtig optreden van den heer Rutgers, en jammerend uitriep, dat niets was verwezenlijkt van de verwachtingen, die omtrent den tegenwoordigen gouverneur als tropenlandbouwkundige waren gekoesterd. Wie in dezen schuldig of onschuldig is, onderzoek ik thans niet; dat sinds dien een soort van verzoening heeft plaats gehad, ontken ik niet; wel echter betreur ik het van ganscher harte, dat nu ook dit er nog bij moest komen. Als dr. Rutgers louter en alleen regent en deskundige wil zijn en elke partij-politiek buitensluit, zal men het bij wederzijdschen goeden wil op den duur echter wel eens worden.

VARIA.

MOHAMMADIJAH'S OPWEKKER.

De „Soeara Mohammadijah", een der door de bekende Islamitische sociale vereeniging *Mohammadijah* uitgegeven tijdschriften, gaf een vers tot opwekking van den Mohammedaan, waarbij de aanteekening was gesteld: „Wijze: De Internationale". *Het Indische Volk* nam het vers op in zijn 1 Mei-nummer. Het luidt aldus:

Di Timoer soedah bertjahaja,
Mata hari soeda terang
Bangoenlah kawan semoea(nja)
Mendjaga Hadits dan Qoer-an

Hoebaja mendapat selamat
Oentoek selama-lama
Oemat Islam jang berkata:
Marilah kita bersatoe. } 2 ×

Haroes kami menetapi
Printahnja Toehankoe,
Jang dibawa Nabi Kita
Djeng Mohammad nama. } 2 ×

Is het niet teekenend, dat juist voor een opwekking tot getrouwe godsdienstplichtvervulling de wijze van het Lied der socialistische liederen is gekozen, mede in verband met wat de leiders der P.S.I.I., de politieke vereeniging der Islamieten hier te lande, zoo dikwijls aan den volke verkondigden, dat de Islam geheel socialistisch is opgebouwd en gedacht? Zoo vraagt *Het Indische Volk*, waarna het, voor zijn lezers, die geen Maleisch verstaan, deze geïmproviseerde vertaling eraan toevoegt, die ook op de wijze van De Internationale te zingen is.

In het Oosten wordt het licht, het daghet.....
De zon klimt hoog en hooger al.
Wordt nu wakker, Broeders, allerwegen
Staat voor Woord en Qoer-án nu pal!

Onze hoop op levenslange zegen
Is wat ons steeds te samen bindt,
Om het Woord des Islams te vervullen.
„Vereenigt U, weest eensgezind!" } 2 ×

Makkers, volbrengt in eerbied
Allahs wil, hier op aard
Aan ons reeds door Mohammad,
Zijn Profeet, geopenbaard. } 2 ×

P. F. D.

SURINAME. WIE VOLGT?

In *Humfelds financier* schreef Mr. Dr. P. H. W. G. van den Helm over handelsbetrekkingen tusschen Suriname en Curaçao. In het Nr. van 2 April vroeg hij:

„Ik hoorde al van plannen voor eene rechtstreeksche scheepvaartverbinding (de kustlijn van de K. N. S. M. doet er 10 dagen over) met een Duitsche lijn. Moeten vreemdelingen dat weer afsnoepen? Van vreemdelingen gesproken: de invoer in Suriname is nu al voor 30 % in handen van Amerikanen; het in Suriname geïnvesteerde Nederlandsche kapitaal bedraagt 19 millioen, het Amerikaansche 14 millioen. Sprekende cijfers. Waar is nu de Nederlandsche ondernemingsgeest? Er is wat groots te doen in de West. De Bataafsche ging voor. Wie volgt?"

HAAI-VISSCHERIJBEDRIJF IN INDIË.

't Geld is bijeen om haai te vangen,
Het s.s. „Both" kleedt men er voor aan;
'k Hoop niet te lezen: Bot gevangen
En naar de haaien is het geld gegaan.

De *Haagsche Post* 26 April '30.

P. v. B.

WEDIJVER IN HET SUEZKANAAL.

De netto tonnemaat van het verkeer door het Suezkanaal gedurende het eerste kwartaal 1930 bedraagt slechts 8.360.000 ton, tegen 8.533.000 in het overeenkomstige tijdsverloop van 1929, toen echter de bedrijvigheid bijzonder groot was. De vermindering van de handelsoperaties wordt grootendeels goedgemaakt

door de sterke vermeerdering van het postvervoer. De Britsche vlag ging met 179.000 ton achteruit en de Nederlandsche met 4000, terwijl de Duitsche met 26.000 toenam. Dientengevolge kwam de Duitsche met een aandeel groot 10.8 pCt. op de tweede plaats, die door de Nederlandsche met 10.2 pCt. geruimd moest worden.

Duitschland heeft geen eigen koloniën meer, maar weet een plaats te vinden in het overzeesch gebied alom.

BRUGGENHOOFD-MENSCHENHOOFD.

In zijn overzicht van het verhandelde in de Nederlandsche Volksvertegenwoordiging, in de Mei-aflevering van *De Indische Gids*, bracht Mr. J. J. van Bolhuis (blz. 448), als staaltje van agressief bijgeloof, den volkswaan in herinnering, dat Europeanen voor de fundamenten hunner gebouwen kinderhoofdjes rooven.

Het *Politiek Economisch Weekblad* van 21 Mei releveerde het bestaan van dit verhaal en voegde hieraan toe: „Wij behoeven natuurlijk niet te betoogen, dat dergelijke feiten zich nimmer hebben voorgedaan. De vraag dringt zich hierbij echter op, hoe het mogelijk is, dat sommige Inlanders zulke zotte denkbeelden kunnen koesteren."

Wij herinneren ons omtrent den oorsprong een verhaal gehoord te hebben. Het geloof zou in 't bijzonder gelden voor den aanleg van de fundamenten voor bruggenbouw. En hiervoor moet 't eerst een bruggenhoofd gelegd worden. Die uitdrukking in het Maleisch overgebracht, zou den oorsprong zijn geworden van 't benoodigde *hoofd*. Schijnbaar te gezocht of te naïef om in ernst geloofd te worden, zijn er toch wel meer verhalen op niet-deugdelijker grond tot overleveringen geworden. De inlandsche fantasie, eenmaal op een dergelijk punt gericht, kan het waangeloof uitgebreid hebben tot den roof en de slachting, om het noodzakelijke hoofd te krijgen. En die waan kan waanzinnig maken.

MAANDELIJKSCHE REVUE VAN BROCHURES EN VAN TIJDSCHRIFT- EN DAGBLADARTIKELEN.

DEN HAAG, 15 Juni 1930.

INHOUD:

De beteekenis van de vrouw in den inheemschen landbouw der koloniën. — Mussolini en de wereldvrede. — Het drama van de rubber. — De afbakening van de zuidgrens van Suriname.

De beteekenis van de vrouw in den inheemschen landbouw der koloniën. In Augustus komen de boerinnenbonden te Leuven in internationaal congres bijeen. Voor die gelegenheid is aan den heer A. J. Koens te 's Gravenhage om een inleiding verzocht over de beteekenis van de vrouw in den inheemschen landbouw der koloniën. De door hem ingediende bijdrage geven wij hier weer.

In de meeste koloniën wijkt het landbouwbedrijf sterk af van hetgeen wij als zoodanig in onze samenleving kennen. Daardoor neemt de vrouw in dat bedrijf een andere plaats in dan de boerin in onze landbouwindustrie, waarom het beter is de term boerin niet te gebruiken, als men de landbouwende vrouw in de koloniën bedoelt. Onder boerin verstaan wij de vrouwelijke helft der bedrijfsleiding in het klein- en middenbedrijf in onzen landbouw. Een dusdanige positie kan de inheemsche vrouw in de koloniën slechts zelden innemen. Behoudens uitzonderingen, vindt men in den inheemschen landbouw der koloniën nog geen klein- en middenbedrijven, tenminste niet in vorm en consequentiën gelijk aan hetgeen wij daaronder in de West-Europeesche maatschappij verstaan.

Neemt alzoo de inheemsche vrouw in de koloniën niet dezelfde positie in als haar Europeesche zuster, haar positie is er niet minder belangrijk en niet minder eervol om.

De beteekenis van het werk van de vrouw in den inheemschen landbouw der koloniën is voor het leven aldaar zóó groot, dat een korte belichting daarvan niet alleen interessant is, doch ook van belang, als men dien landbouw in aard en bedoeling goed wil begrijpen. Bovendien geeft een begrip van de beteekenis der vrouw in den inlandschen landbouw der koloniën gelegenheid de historie van eigen landbouw beter te begrijpen,

daar in een der vorige ontwikkelingsperioden van onzen landbouw de vrouw ongeveer dezelfde beteekenis zal moeten gehad hebben als die, welke nu de inheemsche vrouw bezit in haar landbouw. Bijzondere lokale voorwaarden kunnen de positie van de vrouw in het inlandsche landbouwbedrijf in diverse landen enkele nuanceeringen aangebracht hebben, in alle landen, welke op dezelfde ontwikkelingstrap staan, is de beteekenis der vrouw in de landbouwindustrie gelijk.

De eerste mensch, die tot landbouwen kwam, was de vrouw. Het laagste niveau, waarop een primitieve samenleving kan staan, is een ongeorganiseerde roofhuishouding, waarbij zonder eenige voorbereiding vruchten, zaden, bladeren, wortels enz. uit den natuurvoorraad geannexeerd worden. Men kent dan nog geen landbouw. Het zal moeilijk zijn in onze koloniën nog menschen te vinden, die op deze eerste trap van ontwikkeling staan. Zelfs de Papoea's en de Koeboe's van N.-I., die den naam hebben, nog in primitieven staat te verkeeren, kennen reeds landbouw. Deze landbouw ontstond uit de behoefe zich, onafhankelijk van de periodiciteit van klimaat en plantenleven, plantaardig voedsel te kunnen verschaffen. De vrouw was, doordat zij vrouw en ook doordat zij moeder was, meermalen gedwongen langer op één plaats te vertoeven dan de mannen, die voor inzamelen van producten uit bosch, veld en water meestal ambulant waren, zij had meer behoefte dan de man het voedsel makkelijk winbaar in de nabijheid harer tijdelijke en toch meer langdurige nederzetting te harer beschikking te hebben. De natuurlijke uitgroei van het leven der menschen, waarbij de vrouw het middelpunt der familie werd, deed haar ook de eerste landbouwende mensch worden. Aan den man kwamen de sportieve, de sociale en de religieuse verrichtingen in de samenleving, aan de vrouw de economische. Bij de dorpen der meest primitieve volkeren onzer koloniën vindt men dan ook reeds omheinde tuintjes, die aangelegd zijn en onderhouden worden door de vrouwen en opgroeiende kinderen der nederzetting. Slechts als bij verdere ontwikkeling van dezen primitieven landbouw het noodig is, zwaar werk te doen, o.a. het vellen van boomen, dan komt eerst de man met zijn grootere lichaamskracht de landbouwende vrouw ter hulpe, echter blijft het eigenlijke landbouwwerk, als planten, wieden en oogsten nog geheel het werk van de vrouw.

Aanvankelijk verbouwt de vrouw hoofdzakelijk knol- e.a. overjarige gewassen. Zij stoot daartoe op willekeurige plaatsen gaten in den grond van een schoongemaakt, meestal omheind, veldje om er stekken, knollen e.d. in te planten. Later komt zij ook tot

verbouw van granen en peulgewassen. De teelt hiervan eischt meer intellect, daar bij verbouw van laatstgenoemde gewassen meer gelet dient te worden op de periodiciteit in de klimaats- en weersverschijnselen en in het plantenleven dan bij teelt van knol- e.a. meerjarige gewassen. Merkwaardig is, dat dan de man door zijn meerdere ervaring omtrent natuurverschijnselen opgedaan als jager, zwerver, visscher, medicijnenman enz. aandeel krijgt in de leiding van het landbouwbedrijf o.a. door het bepalen van plant- en oogsttijden e.d.

Bij verdere ontwikkeling gaat de graanvrucht domineeren in den landbouw. Aan bewerking van den grond wordt dan nog steeds weinig gedaan, daar men over het algemeen grond genoeg ter beschikking heeft en men, telkens als zware bodembewerking noodig is om den grond weer opnieuw bebouwbaar te maken, een ander grondstuk kan ontginnen. De noodige ontginning is dan het werk der mannen, terwijl al het overige werk, d.z. alle cultuurhandelingen, steeds aan de vrouw blijft, t.w. poten, zaaien, wieden en oogsten.

Waar bij sterke vermeerdering der bevolking de noodzakelijkheid ontstond in beperkten tijd meerdere malen op hetzelfde grondstuk met zijn landbouw terug te komen, kwam men tot ploegbouw. Parallel daaraan liep het in dienst stellen van het getemde wilde rund als trek- en ploegdier, het een en ander kon echter de taak der vrouw als landbouwster weinig verlichten. In het algemeen werd het ploegen het werk van den man. Kwam men daarbij, met name bij den rijstbouw, tot bouw op bevloeide velden, dan kwam in den regel alle arbeid, noodig voor aanleg van bevloeiingswerken, waterverdeeling en waterafvoer, voor rekening van den man. Maar al het overige landbouwwerk, dat nu nog noodig was, bleef, en blijft nu nog, voor het meerendeel der inheemschen onzer koloniën, taak voor de vrouw.

Als voorbeeld moge gegeven worden de gang van zaken bij een der voornaamste inheemsche culturen in de koloniën, bij den natten rijstbouw. De man behakt het veld, legt de bevloeiingsgoten aan en herstelt de andere noodige bevloeiingswerken. De vrouw helpt hem met vlakken der kweekbedden en velden. De vrouw bezaait het kweekveld, trekt na enkele weken de zaailingen en bindt die in bosjes. Mannen en jongens vervoeren de bosjes zaailingen naar de velden. De vrouwen en meisjes planten er. Later wieden de vrouwen er, twee of drie keer met tusschenpoozen van enkele weken. Het snijden der rijsthalmen, het bundelen, het drogen en het transporteeren van den oogst is vrouwenwerk, ofschoon bij het laatste ook mannen en jongens helpen.

Groot transport en optassen in schuren is echter bijna uitsluitend mannenwerk.

Ook bij een andere belangrijke cultuur der inheemschen, de koffiecultuur, doet de vrouw het meeste van het veldwerk. Vrouwen hebben de jonge zaailingen of opschietelingen uit de oude koffietuinen verzameld en planten die tusschen de droog-gekweekte rijst op de velden uit. Vrouwen wieden tusschen de koffieboompjes en plukken de koffiebessen. Vervolgens spreiden zij de koffie ter droging in de zon uit en stampen de harddroge vruchten om de koffieboonen vrij te maken. Ook zij winnen en sorteeren de boonen en vullen de zakken er mee. Het transport is meestal het werk der mannen.

Zoo gaat het ook in de inheemsche thee-aanplantingen, waar verreweg het grootste deel van het cultuurwerk aan de vrouw komt, vooral wieden en plukken. Evenzoo in de inlandsche rubbertuinen waar de vrouwen planten, wieden en tappen. Het eigenaardige aspect van de inheemsche bouwvelden en inlandsche plantages van Java en Sumatra, waar groote gezelschappen van vrouwen, veelal in kleurige kleedij, bijeen te vinden zijn voor het theeplukken, rijst planten, wieden of oogsten, vindt men ook in andere koloniën. Allen kenmerken zich door de belangrijke beteekenis, welke het vrouwenwerk er in den landbouw heeft. Moge er bij voortgaande ontwikkeling der inlandsche maatschappij en van haar landbouw geleidelijk een vervaging komen van de oorspronkelijk zoo scherpe grens tusschen de functies der beide geslachten in de landbouwindustrie, toch blijft de vrouw er de eerste plaats als landbouwster behouden.

Opmerkelijk is het, dat zij die plaats blijft behouden, als de vrouw door haar sociale positie boven de anderen uit geplaatst is. De vrouwen van dorpshoofden en andere grooten, wier land- en plantagebezit soms zeer uitgestrekt is, nemen toch nog daadwerkelijk aan vele landbouwwerkzaamheden deel te midden harer minder bedeelde zusters in haar samenleving. Men zag dit zelfs te midden der landbouwende slavinnen.

Niet zelden huwt een inboorling een vrouw meer met het doel een flinke landbouwkracht te erlangen dan zich een levensgezellin te verwerven.

* * *

Mussolini en de wereldvrede. De Schr. van de rubriek „Uit den verren vreemde" in *Het Koloniaal Weekblad* gaf (29 Mei) een beschouwing ten beste over: Mussolini en de wereldvrede. Na den duce bezien te hebben, zooals de kritiek hem voorstelt na zijn

vele oorlogszuchtige redevoeringen in de laatste Mei-maand, komt de Schr. ook tot een anderen opzet van de zaak.

De waarneming kan echter ook van een gansch ander standpunt uit geschieden, zegt hij. Overal waar men, na den grooten oorlog, over wereldvrede heeft hooren spreken, hebben enkele groote mogendheden zich de rol toegekend van wereldrichters te zijn. Frankrijk, Engeland en de Vereenigde Staten van N.-Amerika hebben zich hiertoe opgeworpen. In den Volkenbond geven Frankrijk en Engeland den toon aan. Japan en Italië hebben in naam ook een plaats als permanent aanzittenden in den Raad van den Volkenbond, maar Londen en Parijs laten aan Tokio en Rome duidelijk voelen, dat deze op den tweeden rang behooren te blijven. Na de toelating van Duitschland mag dit zich in den Volkenbond ook niet vrij uitspreken. De andere leden van den Volkenbond blijven achteruit gesteld. Bij alle nadien belegde bijeenkomsten, gericht op de bevestiging van den vrede, is dit evenzoo het geval geweest. In Washington, Genève, Locarno, Parijs, den Haag, Londen, zijn 't òf Frankrijk en Engeland te zamen, òf in combinatie met de Vereenigde Staten van N.-A., zooals voor het Kellogg-pact en de marine-beperking-conferentie, geweest, die zich tot opperrichters willen maken. Bij die gelegenheden zijn Japan en Italië niet vergeten, maar hun werd toch weer meer de rol toegedacht van de mogendheid, die er nog bij gehaald werd, dan die van de gelijkwaardige, die van meet aan volle recht van meespreken had.

Waar het zaak is voor de toekomst nieuwe verhoudingen te scheppen, zooals die in een bond van staten ook door de kleinere gewenscht wordt, waar men niet meer een recht van den sterksten op den voorgrond wenscht te stellen, waar men het over abdicatie van de geweldsmacht eens wil worden, daar moet tot hen, die zich het beschikkingsrecht over de anderen willen toekennen, die alleen de oude machtsmiddelen willen afschaffen indien hun het behoud der oude macht toch verzekerd wordt, uitgesproken worden, dat zij niet bij voorbaat ongerustheid mogen doen ontstaan over de aanmatiging, waarmede zij den nieuwen toestand beheerschen willen. De Ver. Staten geven reden tot die ongerustheid door hun optreden t.o.z. van Midden-Amerika; Franrijk en Engeland doen 't door te beproeven in den Volkenbond de leiding geheel in handen te houden, de drie te zamen door in conferentie uit te maken wat den grooten heeren gelieven zal.

Indien een der kleine mogendheden haar stem hiertegen had doen hooren, zou zij als een keffend hondje gekarikaturiseerd zijn. In het optreden van Italië kan 't goede gezien worden om

't op te nemen voor alle, die zoo klein gehouden werden en in de toekomst blijvend klein gehouden moesten worden.

Het wil ons voorkomen, dat de politiek van Mussolini zoo beschouwd een goede zijde heeft, ja, tot zekere hoogte, als correctief noodig was en is voor de gevaarlijke neiging van de genoemde drie grootmogendheden om een algemeenen vrede in de wereld te roepen, waarin zij de oppermachtige, onaangevochten heerschers zullen zijn.

Hiermede is echter niet gezegd, dat *de wijze,* waarop hij de, aldus beschouwd, op zich zelf sympathieke roeping vervult, ook sympathiek is. Het tegendeel moet zelfs erkend worden. Indien een staatsman als Stresemann, om een enkelen naam te noemen, zich een dergelijke taak gesteld had, zou hij de instemming van binnen- en buitenland hebben weten te verwerven en zou hij door allen begrepen zijn. Wel een tegenstelling met Mussolini!

De Mussolini-politiek brengt, zooals zij nu gevoerd wordt, ongeacht welke drijfveeren haar dan eigenlijk in beweging stellen, ook het zeer groote gevaar mee, van een bedreiging van den vrede te zijn. Zij zweept in Italië de hartstochten op, tot vijandelijke uitingen tegen het buitenland, in 't bijzonder tegen Frankrijk. In Frankrijk vindt dit zijn weerklank. De naties schreeuwen elkander vijandig toe. Gewapend Italië, sterk te land en ter zee, geprikkeld tot verhoogden eigenwaan, zal, overal waar Italianen wonen — en dat is in alle werelddeelen, een luttel voorval tot een incident van beteekenis kunnen maken. De wedren in bewapening, waartoe Italië Europa oproept, de toon waarin Mussolini de vredespredikers beantwoordt, zijn vraag om 't recht van jonge volkeren om zich zoo noodig door kracht van wapenen een ruimere plaats op aarde te vermeesteren, dit alles vormt een bedreiging voor alle volkeren, niet 't minst ook voor ons land, dat een begeerd gebied heeft in Oost en West.

Dit alles samenvattend, spreekt er, volgens den Schr. in het *K. W.*, de wenschelijkheid uit, dat een mogendheid den moed zal hebben om de groote mogendheden onversaagd en volhardend voor te houden wat Italië haar thans wil doen gevoelen en erkennen, en dat zij die mogendheden daarbij zal doen inzien, dat deze door hiervoor blind te blijven een Mussolini-politiek uitlokken, die de wereld in gevechtspositie houdt.

Wil Nederland niet die mogendheid worden?

* * *

Het drama van de rubber. De heer J. M. Palm heeft de geschiedenis van de rubber, in *Het Vaderland* van 7 Juni, tot een drama teruggebracht, waarvan het vierde bedrijf in het tegen-

woordige speelt, terwijl de vijfde acte thans wellicht geënsceneerd wordt.

Eerst driehonderd jaren van onnutte bekendheid van den Braziliaanschen boom. De volharde pogingen van den Amerikaan Charles Goodyear, tweede acte. Na 1839 de Amerikaansche rubberfabricage, onrein, onzekere kwaliteit, beperkt nut.

Het vierde bedrijf begint met de overbrenging van de heveazaden door den Londenaar Wickham naar Kew Garden en den aanleg van tuinen te Ceylon. Naar Malakka overgebracht ontwikkelt de cultuur zich zoo, dat het Maleische schiereiland het rubberland van de wereld werd. Amerika werd overvleugeld.

Na deze korte samenvatting van het eerste gedeelte van het artikel, laten wij den heer Palm zelf aan de beurt.

„De plantagerubber is zuiverder, gelijker van aard, dan de wilde; de opbrengst is regelmatig. De wilde rubber, het minderwaardige product, met onzekeren aanvoer, geraakt op den achtergrond. Engeland beheerscht de markt, met de Nederlanders als opportunisten naast zich.

Nu ontwikkelt zich de strijd tusschen Engeland en Amerika. Wat het eerste land bezit, heeft het tweede noodig. Zeventig procent van de consumptie gaat naar de Ver. Staten; de automobielindustrie stelt hooge eischen. De Engelschen drijven de zaak op de spits door het plan Stevenson van productie- en leveringsbeperking om de prijzen op rendabele basis te houden.

De Amerikaan gunt den Engelschman zijn voordeel, wil een behoorlijken prijs betalen, bedankt er echter voor om gevild te worden. Na eenige jaren wordt het plan Stevenson ingetrokken, de schade voor de Engelschen is niet gering; de Nederlanders hebben van de hoogere prijzen partij getrokken, hun betrekkelijk klein percentage van de wereldproductie kon de markt niet bederven. Doch Nederlands aandeel stijgt tot 35 pCt. van de wereldproductie.

Intusschen begint Amerika zich te roeren; Amerikanen houden niet van afhankelijkheid van goederen, noch van vreemde wetten. En Amerikaansch kapitaal wenscht spoedige dividenden, evenals thuis. Plantages in vreemde landen trekken de beleggers niet aan. Doch zij moeten wel. Echter niet op Engelsch of Nederlandsch gebied, daar kunnen zij moeilijk dwingen, wanneer omstandigheden dit zouden vorderen.

Dus Ford trekt de Braziliaansche jungle in, krijgt concessie voor twee millioen hectaren mysterieus land, waarvan in 1933 duizenden hectaren zullen zijn beplant. Firestone sluit een overeenkomst met Liberia, de negerrepubliek aan de Westkust van Afrika; geen beter klimaat, geen betere grond, dan juist daar,

onder den equator. Een millioen hectaren zijn daar in concessie gegeven en binnen eenige jaren hoopt Firestone het te beleven, dat duizenden auto's van Californië tot Nieuw-York op banden van Afrikaansche rubber over de gladde Amerikaansche wegen zullen snellen.

Intusschen weder een nieuwe phase, wellicht de opening van een vijfde acte in het rubberdrama. In Duitsche laboratoria zitten chemici aan de proeftafels, over retorten en chemische preparaten. Zij zoeken synthetische rubber, meer belovend dan de steen der wijzen uit de Middeleeuwen! Het geheim is reeds gevonden, zegt men, doch de prijs, de commercieel mogelijke prijs!

Wie zal het winnen? De concrete productie van het Oosten, de toekomstdroom der Amerikanen of de mogelijkheden van de Duitsche wetenschap?"

* * *

De afbakening van de zuidgrens van Suriname. De West acht het niet onwaarschijnlijk, dat ook in Suriname binnenkort zal worden aangetoond, welke goede diensten het vliegtuig kan bewijzen om streken, die totdusverre schier onbereikbaar waren, op de meest gemakkelijke wijze in enkele uren te naderen. Men weet, dat Brazilië het initiatief genomen heeft, om eindelijk te komen tot een vaststelling van de grenzen der Guyana's. In verband daarmede zal ook Suriname eenige expedities zenden naar de zuidgrens der kolonie.

Men is op dit oogenblik bezig het noodige voor te bereiden voor het uitzenden van drie expedities naar de Braziliaansche grens, en wel langs de volgende routes: Corantijn—Coeroeni—Sipaliwini, Marowijne—Tapanahony—Paloemeu en Marowijne—Lawa—Litani. Een tocht naar die grens is onder de tegenwoordige omstandigheden een reis van een paar maanden over eindelooze reeksen watervallen en stroomversnellingen. Slaagt men er in om per vliegtuig de reis te doen, dan kan men in één dag heen en weder een uitstapje daarheen maken.

Zoolang men geen zekerheid heeft of van vliegtuigen kan worden gebruikt gemaakt, moet de zaak voorloopig nog worden opgezet alsof alles per vaartuig moet geschieden. Wij hoorden spreken van een zestig corjalen, die noodig zouden zijn, met een vrij groot aantal arbeiders, opzichters, enz.

Van Braziliaansche zijde is men reeds sedert eenigen tijd druk in de weer. Verschillende verkenningen hebben van die zijde plaats gehad, terwijl onlangs ook van Demerara een grensexpeditie naar het zuiden is vertrokken.

Ook indien het mogelijk blijkt voor het vervoer der expedities

van vliegtuigen gebruik te maken, blijft het toch een ontzaglijk werk. Over de geheele breedte der kolonie zullen, op bepaalde punten, astronomische plaatsbepalingen moeten worden verricht. Als grens tusschen Suriname en Brazilië geldt de waterscheiding tusschen het stroomgebied der Amazone en de rivieren die van het zuiden van Suriname naar den Atlantischen Oceaan stroomen. Die waterscheiding wordt gevormd door het Toemoec Hoemac-gebergte en het Acarai-gebergte.

In het zuiden der Guyana's, liggen op de Braziliaansche grens, savana's en daarop is de hoop gevestigd, dat men van vliegtuigen gebruik zal kunnen maken. De bovenrivieren zijn meerendeels te smal en te rotsachtig voor het neerdalen van vliegtuigen. Bij een der jongste verkenningen is de Braziliaansche generaal Rondo per vliegtuig neergedaald in dit gebied.

Alvorens een beslissing genomen wordt, zal het noodzakelijk zijn, dat men per vliegtuig eenige verkenningen doet. De afstand van Paramaribo tot de Braziliaansche grens is ongeveer acht honderd K.M., een afstand, die per vliegtuig in 4 uren kan worden afgelegd.

Behalve de technische moeilijkheden, die in elk geval te overwinnen blijven, is de onderneming ook niet ongevaarlijk, wat betreft de dierlijke zoowel als menschelijke bewoners van het woud. De Indianen in het grensgebied hebben de Goeje en zijn manschappen weinig vriendelijk ontvangen en er zal waarschijnlijk veel tact noodig zijn om botsingen met deze menschen te voorkomen.

Wanneer de expedities zullen vertrekken, is nog niet bekend.

KOLONIALE LITERATUUR.

Over den landbouw in Nederlandsch-Indië, door M. B. Smits. Hoofd der afdeeling landbouweconomie van het Departement van landbouw, nijverheid en handel. Uitgave van J. B. Wolters, Groningen — den Haag — Weltevreden, 1929. Prijs *f* 4.50.

Het werk heet in de eerste plaats bestemd te zijn voor het onderwijs aan de opleidingsscholen voor Inlandsche ambtenaren en aangezien de taak van de voorlichting aan den Inlandschen landbouwer thans van het Inlandsch bestuur is overgegaan op den landbouwvoorlichtingsdienst werd het noodig geoordeeld om het vroeger gegeven onderwijs in de landbouwtechniek te doen vervallen en goeddeels te vervangen door dat in landbouweconomie en sociologie.

Dit laatste in verband met de omstandigheid, dat de Inlandsche ambtenaar toch nog voortdurend te maken heeft, zoowel met den Inlandschen — als met den ondernemingslandbouw.

Het is vooral de bedoeling geweest te doen uitkomen, dat de ontwikkeling van den landbouw zeer afhankelijk is van uitwendige factoren, dat de natuurlijke, economische en sociale omstandigheden in Indië zeer verschillen van die in Europa, zoodat dit werelddeel niet als model kan dienen, evenmin de ondernemingslandbouw.

Op een afdeeling waarin algemeene beginselen worden behandeld, ook de landbouw in overige werelddeelen volgt de beschrijving van den landbouw in Nederlandsch-Indië, n.l. voedselvoorziening, ondernemingsbedrijf van Europeanen, Inlandsche landbouw in de buitengewesten en op Java en Madoera, veeteelt, bosschen en ten slotte de bevordering van den landbouw door landbouwcrediet, volkscredietwezen, vereenigingswezen en Staatszorg.

In zijn streven om de aanstaande Inlandsche ambtenaren de noodige economie en sociologie op populaire wijze voor te houden is o.i. de schrijver goed geslaagd zoowel wat betreft, die wetenschappen in het algemeen als hare toepasselijkheid op Nederlandsch-Indië.

Eevenwel meenen wij, dat het vroegere leerplan bevattende de grondslagen van de landbouwtechniek (bodemkennis, bemesting, selectie, plantenteelt enz.) niet geheel behoorde te worden los-

gelaten, omdat de Inlandsche ambtenaren toch nog de schakel vormen tusschen de Inlandsche landbouwers en de Europeesche ambtenaren van den voorlichtingsdienst. Hoewel zelf geen voorlichter meer, moet de Inlandsche ambtenaar o.i. toch een voldoende begrip hebben van de zaken, die de Europeesche voorlichter den eenvoudigen Inlandschen landbouwers wenscht duidelijk te maken, en dit betreft hoofdzakelijk toch die landbouwtechniek.

In dit verband is ons dan ook opgevallen, dat in het handboek niets vermeld is omtrent de althans op Java nauwlettend in acht genomen 12 *mongso's* n.l. juiste jaargetijden door de ervaring plaatselijk aangewezen voor de verschillende bewerkingen van den bodem, voor den aanplant en het onderhoud van allerlei gewassen, opgenomen in tal van handschriften en ook wel in boeken samengesteld door intellectueelen in overleg met ervaren landbouwers.

Het leerboek bevat op menige plaats jaarstatistieken in allerlei vorm wat zeer welkom is doch over eenige jaren de noodzaak brengt om die aan te vullen.

Naast deze algemeene aanteekeningen vallen nog enkele van bizonderen aard te maken.

De schrijver b.v. schijnt te meenen, dat in Nederlandsch-Indië, zoowel de vestiging der landbouwende bevolking, als de cultuur van droge, ja zelfs van sawah-padi, in het boschrijke gebergte is voorafgegaan aan die in de laagvlakte (blz. 23—27).

De waarneming van het proces bij vrijwillige bevolkingsontginning van onbebouwde streken leert echter anders. Men begint steeds waar die ontginning het gemakkelijkst is. N.l. in de nabijheid van een rivier(tje) met boven het watervlak gelegen vruchtbare slib-oevers om daarop droge padi en andere gewassen te teelen, daarna komen aan de beurt de hoogeropgelegen ravijnen en dalen zonder bosch en liefst waar een beek of riviertje door stroomt om daaruit t.z.t. het water te kunnen afleiden naar een lager gelegen vlak terrein voor den sawahaanleg. Eerst daarna wendt men zich naar het boschrijk gebergte. Dit het laatst, omdat de ontginning van bosch zwaar werk is, ongeveer even zwaar als de droogmaking van de moerassen in de alluviale vlakte, die daarom ook in de laatste plaats in aanmerking komen.

De heer Smit maakt de juiste opmerking, dat intensief onderhoud wel eens schadelijker voor den rijkdom van den grond kan zijn dan extensief onderhoud, tenzij gelijktijdig bemesting met humusvormende stoffen wordt toegepast, (blz. 41/44), waartoe echter de Inlandsche landbouwer in het algemeen zelden overgaat. Hij noemt dan ook, o.i. terecht, extensieve landbouw een doelbewuste beperking van arbeid en kapitaalsaanwending en bij de

beoordeeling of intensieve landbouw wel de voorkeur verdient moet vooral worden nagegaan wat ten slotte (netto) voor den landbouwer overschiet.

In den tijd van de Gouvernements koffiecultuur — merken wij hierbij op — heeft men dan ook kunnen constateeren, dat dikwerf de extensieve vrijwillige koffieteelt der bevolking meer voordeel opleverde dan de intensieve in de gouvernementstuinen.

Daarentegen kunnen wij den schrijver niet bijvallen, waar hij zegt (blz. 50), dat het communaal grondbezit de ontwikkeling van het landbouwbedrijf tegenhoudt. Dit zou alleen opgaan voor communale gronden met jaarlijksche verdeeling, doch dat komt thans weinig meer voor, terwijl de communale grond met vaste aandeelen — de normale vorm voor dat grondbezit — evengoed als de individueel bezeten grond van vader op zoon overgaat.

De heer Smits deelt mede (blz. 62), dat wel eens de inwoners van een dorp in onbetaalden arbeid gezamenlijk een irrigatieleiding hebben aangelegd. Wij kunnen daaraan toevoegen, dat b.v. in de voormalige gewesten Kedoe en Bagelen op eigen initiatief, doch met vergunning van hoogerhand wel eens een geheel district zelfs meerdere districten tezamen ook wel een geheel regentschap onbetaalde dienstplichtigen uitzond voor het graven van een belangrijke bevloeiingsleiding of het bouwen van een stuwdam in een rivier, ten eigen bate. Deze stuwdam van tijdelijk materiaal werd dan eerst later door een irrigatie-ingenieur in betaalden arbeid permanent gemaakt.

Het betoog dat een Inlander het tegen loon in diensttreden bij een vreemdeling vernederend acht en dat hij daarom bij een overeenkomst zelfs met een landgenoot de betaling in natura verkiest boven geld (blz. 67) is althans wat den Javaan betreft niet volkomen juist. Deze is al zoo lang gewend in loondienst bij Europeanen te treden zonder eenig gemoedsbezwaar en het betalen in natura bij Inlanders onderling houdt verband met het meerdere gemak; het benoodigde geld kan eerst verkregen worden bij verkoop van het product. En wat de buitengewesten betreft, meenen wij te weten, dat ook dáár — in afgezonderde streken — de onwil om als daglooner (koelie) geld te verdienen voortspruit uit ongewoonte of uit de omstandigheid, dat men ook zonder dien arbeid in zijn levensonderhoud kan voorzien.

De schrijver doet er goed aan in dit handboek (blz. 120) de z.g.n. drainage-theorie te bestrijden n.l. de voorstelling van sommigen, dat de belangrijke winsten der Europeesche ondernemingen van landbouw en nijverheid die naar Europa afvloeien aan den rijkdom van Indië zouden worden onttrokken.

De heer Smits heeft zijn boek — zooals reeds boven aangeduid — hoofdzakelijk bestemd voor de aanstaande Inlandsche

ambtenaren. Wij vermeenen, dat het ook geraadpleegd zou kunnen worden door de jongelieden, die in Nederland opgeleid worden voor de Indische cultures. Ht.

Het Indische fiscale winstsplitsingsvraagstuk in de practijk. Bijdrage tot de oplossing van het internationale probleem ter voorkoming van dubbele belasting door A. E. C. van Saarloos, Oost-Indisch Hoofdambtenaar l.l. Hoofd van het belasting-accountantskantoor Batavia. N. V. Nijgh en Van Ditmar's Uitgevers-Mij., Rotterdam, 1930.

Bovengenoemd vraagstuk, dat wel algemeen de belangstelling geniet, wordt echter niet overal op dezelfde wijze opgevat of oplosbaar geacht. In theorie is men het er over eens, dat de wetgeving voor de internationale ondernemingen de belasting moet verdeelen evenredig aan de economische voordeelen in ieder land door die ondernemingen behaald, doch in de practijk wil men liefst de belasting heffen in den Staat waar het domicilie van het bedrijf is gevestigd.

Dit criterium wordt niet in Nederlandsch-Indië toegepast en volgens den schrijver terecht omdat, aangezien de domicilies van de in Indië geplaatste kapitalen meestal in het buitenland liggen, iedere mogelijkheid van reciprociteit zou zijn uitgesloten, terwijl deze te Genève (Volkenbond) daarbij toch als voorwaarde is gesteld.

Laat staan wat het buitenland betreft, zelfs tusschen Nederland en Indië bestaat terzake niet steeds overeenstemming. De Nederlandsche fiscus b.v. meent, dat de rente van hier berustende beleggingen der in Indië werkende ondernemingen geen Indische bedrijfswinst is, zooals de Indische fiscus beweert. Dat die belegging hier (domicilie) geschiedt is toevallig en bij gebrek aan werkkapitaal in Indië wordt dergelijke belegging dikwijls beleend, doch — meent de heer Van Saarloos — de dividenden en rente van het onderpand zijn daarom nog geen Nederlandsche beleggingsbate, want die winst staat toch niet los van het bedrijf in Indië.

De vestiging van een bijkantoor in Indië als economische voorpost van het modern grootbedrijf is noodzakelijk en dáár is de plaats waar het productieve zaad ontkiemt, dat de wortels voortbrengt van den boom waarvan de kruin reikt tot in Nederland (wettelijk domicilie). De schoone vogels (directie, commissarissen enz.), die in den boom hun nest bouwen, zijn wel in Nederland doch voor het gedijen van den boom is de kruin toch niet meer maatgevend dan de wortels!

Dan worden enkele concrete gevallen behandeld. B.v. een Nederlandsch bedrijf, dat allerlei inkoopt voor groote technische werken in Indië uit te voeren, mag niet een inkoopwinst voor hier berekenen tegen een percentage gebaseerd op het verschil tusschen den inkoopsprijs in Europa en in Indië, want dáár is geen engros-markt en bovendien met den inkoop alleen wordt geen winst voor het bedrijf gemaakt.

Voorts het scheepsvaartbedrijf. De fiscus hier mag niet uitgaan van het standpunt, dat het bedrijf wordt uitgeoefend dáár waar de cargadoors zetelen, dus op het land en niet op zee.

Dan de Zeehaven met Kolenstation te Sabang. De winst is niet in hoofdzaak te danken aan het complex van handelingen bestaande in koop en verkoop van kolen, doch in de eerste plaats aan de bij uitstek gunstige ligging van Sabang, dat economisch van zeer bizondere beteekenis is voor de winstvorming.

Men heeft wel eens voorgeslagen om in Indië alleen die winst te belasten, welke nawijsbaar in Indië is gemaakt, doch de heer Van Saarloos betwijfelt de uitvoerbaarheid daarvan en geeft voor de practische oplossing van het winstsplitsingsprobleem de voorkeur aan de analytische methode, n.l. het bedrijfseconomisch onderzoek voor ieder bedrijf in het bizonder.

Dit laatste is gewoonlijk mogelijk, omdat hoe langer hoe meer ieder Eur. bedrijf, dat de economische mogelijkheden in Indië wil benutten, er toe overgaat aldáár een eigen nederzetting te stichten en dus op die wijze van zelf binnen het bereik van den Indischen fiscus komt.

Intusschen zal men soms voor de winstsplitsing toch moeten uitgaan van de rentabiliteit van het bedrijf in zijn geheelen omvang en daaruit dan de Indische winst afleiden b.v. is dat het geval met het Indisch bankbedrijf. Hierbij zal een winstverdeeling kunnen worden afgeleid evenredig aan de gemiddelden der door derden ter beschikking gestelde geldmiddelen in Indië en in Nederland.

Dit generaliteitsprincipe (totale bedrijfswinst als grondslag) gaat evenwel niet op voor de nederzetting in Indië van een groote Japansche bank, omdat deze tevens is een circulatiebank op Formosa en ook nog andere buitenlandsche credietbronnen heeft.

Gebruik makend van boven aanbevolen analytische methode doet de schrijver vervolgens ten opzichte van enkele bedrijven een bepaalde winstsplitsing aan de hand.

B.v. voor den importhandel wordt 75 % van de totale winst beschouwd als in Indië te zijn gemaakt. Aldus de regel waarop uiteraard uitzonderingen toegelaten moeten worden b.v. bij import van monopolie (merk) artikelen, waarbij dan de winst

in Indië verkregen op 90 % kan worden geschat. Mede een uitzondering vormt een hier gevestigde uitgeverszaak van schoolboeken met een eigen verkoopsorganisatie in Indië. Daarbij kan de winst niet verdeeld worden in een uitgevers- en boekhandelaarswinst, omdat soms de uitgever zelf den verkoop in handen moet nemen. Daarom wordt voorgesteld de totale winst van het geheele bedrijf te verdeelen naar den omzet in beide landen behaald.

Ten aanzien van de scheepvaart wordt medegedeeld dat, althans voor de „Nederland" en de „Rotterdamsche Lloyd", deze formule in gebruik is:

$$\text{Indische winst} = \tfrac{1}{2} \times \frac{\text{Indische vrachten en passages}}{\text{totaal vrachten en passages}} \times \text{totale winst.}$$

Daarentegen door de Java-China-Japan Lijn wordt in Indië aan vennootschapsbelasting betaald 12 % over het bedrag berekend volgens de formule:

$$\frac{\text{vrachten en passage binnen Indië} \times \tfrac{1}{2} \text{ vrachten en passages van en naar Indië}}{\text{totale bruto vrachten en passages}} \times \text{totale winst.}$$

Bij export van thee behoort het totale bedrijfsresultaat als Indische winst aangemerkt te worden na aftrek van enkele niet onder het Indisch bedrijfsdoel te rangschikken factoren, van weinig belang, als b.v. de rekeningcourant rente (Londen-Indië), de vergoeding voor de in Londen verzorgde in en verkoop enz.

Wat de uitvoer van tabak aangaat wordt 25 % van de winst aan Nederland (Amsterdam) toegewezen. Voor den handel in citronella-olie 40 %; voor den peperhandel 80 %. Bij den rubberhandel tot een bedrag van 6 % van het kapitaal, een verdeeling naar rato van de waarde der gekochte en verkochte hoeveelheden te Londen en te Batavia, en de meerwinst of minderwinst in verhouding tot de gegeven orders door Londen en Batavia.

Wat de suikerfabrieken betreft kan niet aan winstsplitsing gedacht worden, omdat de winst op verkoopen in de eerste hand geheel in Indië wordt behaald.

Ten slotte vat de heer Van Saarloos zijn gedegen studie, die wij uiteraard slechts wat de hoofdzaak aangaat en dan nog zeer beknopt en in populairen vorm hebben weergegeven, in de volgende conclusies samen:

a. de ondernemings-technische bedrijfshandelingen in Indië en elders te verheffen tot grondslagen van de Indische fiscale winstsplitsing is principieel onjuist;

b. het fixeeren van bepaalde winstsplitsingsmaatstaven voor bedrijfsgroepen in het algemeen is practisch onmogelijk;

c. de individueele behandeling van de winstsplitsingsproblemen is dus in eerste instantie als grondslag noodzakelijk;

d. het sluiten van wederkeerigheidsovereenkomsten is voor Indië onmogelijk, omdat als regel de wettelijke domicilies der dáár werkende ondernemingen in het buitenland zijn gevestigd;

e. het winstsplitsingsvraagstuk is niet zonder meer langs juridische wegen tot oplossing te brengen, maar is in eerste instantie een economisch en een organisatorisch probleem.

Tot toelichting van de punten *d* en *e* brengen wij in herinnering, dat nadat economische en technische deskundigen ter zake, rapporten hadden ingediend aan den Volkenbond in 1928 te Genève regeeringsafgevaardigden bijeenkwamen om naar aanleiding van die rapporten een basis te zoeken voor de sluiting van tractaten tot voorkoming van dubbele belastingheffing, waarna een permanente commissie is ingesteld om zich verder met dat probleem bezig te houden. **Ht.**

Adatrechtbundels bezorgd door de Commissie voor het adatrecht en uitgegeven door het Koninklijk instituut voor de Taal-, land en volkenkunde van Ned.-Indië, deel 32. Zuid-Sumatra. 's Gravenhage. Martinus Nijhoft 1930 — prijs *f* 5.50.

Zooals gewoonlijk een lijvig boekdeel (468 blz.) met veel wetenswaardigs over allerlei onderwerpen, die met het adatrecht verband houden.

Zoo blijkt daaruit b.v., dat het uit eigen initiatief vormen van federaties van adatgemeenschappen dikwijls voorkwam, zoo ook het gezamenlijk overleg van radja's tot behartiging van gemeenschappelijke belangen (zie blz. 90—93—319—352—442). Over het voor Indologen belangwekkende pepadon-wezen in de Lampongs, waarover een 13-tal schrifturen handelen en genoemd worden, vindt men herhaald gegevens (blz. 264—281—328—406—412—418—424). Die pepadon vermoedelijk een nabootsing van den vorstentroon is een langwerpig vierkante voetbank van zwaar duurzaam hout, gedurende het kort gebruik beplakt met gouden plaatjes of zilveren Spaansche daalders, voor welker bezit men 12 karbouwen ten behoeve van een feestmaal moet slachten en *f* 600 aan het marga-hoofd betalen. Tot dezen troon laten de hoofden zich verheffen, omdat daarmede de grootst mogelijke eer is behaald.

Uit een Engelsch gegeven van 1764 is overgenomen de mededeeling, dat toen in Benkoelen wel eens een kind of de vrouw of een verwant van een in gebreke blijvenden schuldenaar ingevolge de wet, in pand is gegeven aan den schuldeischer (blz. 302).

Een ander wreed gebruik werd gevolgd bij het afleggen van

den eed door een aanklager, die n.l. een ring of stuk geld uit een kokende vloeistof met de bloote hand moest halen en door zich niet te branden den beklaagde schuldig verklaard kreeg. Of wel de aanklager moest door een gat in een plank zijn tong steken waarlangs dan een stuk gloeiend ijzer werd gestreken. Was geen brandwonde het gevolg, dan beteekende dat de juistheid der beschuldiging.

Dit boekwerk prijkt met een portret van den heer O. L. Helfrich, laatstelijk resident van Benkoelen, steeds nog de bekende Sumatra-specialiteit en lid van de adatrecht-commissie.

Ht.

Encyclopaedie v. N.-I. Aanvullingen en wijzigingen, afl. 22. Hoofdred. Prof. D. G. Stibbe, Red. in N.-I. Dr. J. Stroomberg. Martinus Nijhoff, 's Gravenhage.

Een artikel handelt over Bond van N.-I. Kunstkringen. De eerste kunstkring is in 1901 te Batavia opgericht. In 1916 kwam de Bond tot stand. Tot 1922 heeft deze een min of meer kwijnend bestaan gehad. In dat jaar betrok hij ook muziek in zijn werkingssfeer. Sedert is hij tot bloei gekomen. Zijn groot arbeidsveld maakt de taak van den bond, bij het in N.-I. gevoeld gemis aan Westersche kunst en kunstenaars, van zeer groote sociale beteekenis. (Waarom wordt bij den bond over *haar* sfeer en over *haar* taak geschreven?) Aan de literatuur-opgave zou nu alweer het gedenkschrift kunnen worden toegevoegd, dat de Bandoengsche Kunstkring ter gelegenheid van zijn 25-jarig bestaan het licht deed zien.

In het interessante stuk over de beoefening der sterrenkunde in N.-I. komt het aandeel van de particulieren Dr. J. M. Mohr (midden 18e eeuw) en K. A. R. Bosscha (in onzen tijd) goed tot zijn recht, en worden de waarnemingen der zonsverduisteringen besproken, die (1901, 1926, 1929) aan de toch goed opgezette Nederlandsche expedities niet veel succes hebben gebracht.

Middenstandvereenigingen bestaan in Medan, Batavia, Bandoeng, Semarang, Djokja, Soerabaja, Soekaboemi. De Europeesche middenstandsbeweging is thans allerwegen merkbaar. In 1927 werd door de regeering een vertegenwoordiger van deze in den Volksraad benoemd. In 1928 werd het eerste middenstandscongres te Batavia gehouden. Daar kwam tot stand de „Federatie van middenstandsvereenigingen".

De Indische centrale aanschaffingsdienst bezorgde over 1929 voor *f* 24.500.000 aan goederen. Aangenomen mag worden, dat de I. C. A. in de laatste jaren gemiddeld p. j. van 2 tot 3 millioen

gulden goedkooper aanschafte dan wanneer de diensten en bedrijven dezelfde goederen rechtstreeks hadden betrokken.

Deze aflevering behandelt verder: Analyse laboratorium; laboratorium voor materiaalonderzoek; verkoopkantoor van 's lands mijnbouwproducten; normalisatie in N.-I., die o.m. beoogt het bereiken van goedkoopere productie en betere kwaliteit; betalingsbalans in N.-I., in verband met een t.z. door den Volkenbond genomen resolutie; arbeidsbeurzen; klimaat, met vele overzichten van verrichte waarnemingen; aardbevingen; natuurwetenschappelijke raad van N.-I.; cassave; drinkwater; kropgezwellen; vitamines, een artikel met vele persoonsaanwijzingen, die voor een encycl. o.i. te kort zijn met een vermelding zonder meer; korte levensberichten van K. Wijbrands, Hadji Fachrodin en Kiahi Hadji Achmad Dahlan.

The Colonial Service by Sir Anton Bertram. Cambridge University Press. London. Pr. 10 s. 6 d. net.

Het losse buitenblad, dat de mooie rood-linnen band beschermt, omschrijft den inhoud nader aldus: „An account on general lines of the administrative machinery of the Crown Colonies, Protectorates and Mandated Territories of the British Empire."

Het boek geeft, in 280 blzn., een overzicht van den Britschen dienst over het gedeelte van het Britsche overzeesche gebied, gelegen buiten de dominions met zelfbestuur, Indië en Soedan. Het verdiept zich niet in de geschiedkundige ontwikkeling van de verschillende types van regeering of bestuur. Het wil slechts de algemeene lijnen van de bestuurswerkzaamheid, zooals deze thans wordt uitgeoefend, duidelijk trekken.

De schrijver vermeldt, dat hij is: „formerly Attorney General of the Bahamas; Puisne Judge, Cyprus; Attorney General of Ceylon; Chief Justice of Ceylon; and President of two Special Commissions appointed to inquire into the affairs of the Orthodox Patriarchate of Jerusalem."

Aan de opsomming van deze kwaliteiten voegt hij nog de mededeeling toe, dat „the right honourable Lord Passfield, His Majesty's Secretary of State for Dominion Affairs and the Colonies", de opdracht van het boek wel heeft willen aanvaarden.

De taak, om een overzichtelijke uiteenzetting en samenvatting tevens te bezorgen van den kolonialen dienst in zijn velerlei vormen en schakeeringen, was geen gemakkelijke. De Schr. heeft er zich, naar 't ons voorkomt, op uitnemende wijze van gekweten.

Minister Amery heeft in 1927 bij gelegenheid van de Colonial

Office Conference gezegd, dat er letterlijk gesproken, eigenlijk geen koloniaal rijk bestaat en evenmin zoo iets als een koloniale dienst; zijn departement had te doen met 36 verschillende regeeringen, die elk volkomen gescheiden zijn van het overige, en die, wat bestuur, financiën, wetgeving en alle binnenlandsche aangelegenheden betreft, op zich zelf staan.

Ligt hierin al een aanwijzing opgesloten van de moeilijkheden, waarvoor Sir Anton Bertram zich geplaatst vond, hij stond bovendien ook niet voor de behandeling van een onwrikbare stof, welke hij in een vastgelegde gedaante had weer te geven. De organisatie van den Britschen kolonialen dienst kan wel op lijnen wijzen, die stevig en vast getrokken zijn of schijnen, maar er komen in hoofdzaken en in onderdeelen toch onophoudelijk zóóveel veranderingen, dat een schrijver, die op een beklonken vasten vorm zou willen wachten, zijn boek nooit ter perse zou kunnen bezorgen. Dit heeft de Schr. van The Colonial Service ook ondervonden. Hij heeft vóórdat hij den eigenlijken tekst van zijn boek kon aanbieden, de mededeeling moeten doen, dat intusschen weer twee belangrijke stukken verschenen zijn het *Ceylon Report en het East African Report.* Zij moesten verder nog in behandeling genomen worden, zij bevatten zeer gewichtige beschouwingen en voorstellen, men kon niet uitmaken tot welke resultaten zij zouden voeren, maar zij wezen in elk geval weer op de waarscijnlijkheid van toekomstige wijzigingen in de administrative machinery.

Hierbij teekenen wij even aan, dat wij in een Londensche correspondentie van medio Februari lazen: „zooals men weet is de nieuwe grondwet voor Ceylon, gebaseerd op de aanbevelingen van de Donoughmore-commissie, onlangs met een uiterst kleine meerderheid van de Wetgevende vergadering van het eiland aangenomen, en we zullen dus vermoedelijk binnenkort een merkwaardig experiment te aanschouwen krijgen, regeering door middel van commissies uit een met wijd kiesrecht verkozen parlement". (Prof. Dr. P. Geyl, in *De Loc.* 21 Mrt.).

Een nog geenszins beklonken vasten vorm dus.

Het werk, nu in boekvorm verschenen, werd oorspronkelijk opgezet voor een in 1928 en 1929 door Schr. te houden reeks lezingen in de London School of Economics.

Het eerste hoofdstuk geeft een algemeen aardrijkskundig overzicht van hetgeen onder de uitdrukking „kroonkolonie" is te begrijpen.

Dan wordt in het hoofdstuk „The Governor" behandeld: *The constitutional basis of Colonial Government; the Governor's Royal Instructions and Commission — Concentration of respon-*

sibility in the Governor — The Governor as the King's representative — The Executive Council.

The control of the Secretary of State; nature of Colonial Office Government — Impending changes; the Ceylon and East African Reports.

Wij geven deze ontleding van het hoofdstuk als aanwijzing van de manier waarop de Schr. zijn lezers vertrouwd tracht te maken met het aandeel, dat elke functie of elk onderdeel in het geheele samenstel van den kolonialen dienst heeft. Op overeenkomstige wijze worden daarna aan de beurt gesteld: The Colonial Secretary and the Machinery of Government; Direct and Indirect Rule; The Organisation of Law and Justice; The Courts; The Legislature.

Deze hoofdstukken leeren, dat de normale sfeer voor den dienst van een Britsche kolonie deze is: bestuurd door een gouverneur, handelend volgens koninklijke opdracht en koninklijke instructies, bijgestaan door een colonial secretary, een attorney general e.a., executive councillors en een Hoogste hof, en zijn wetgevende macht uitoefenend door bemiddeling van een Wetgevenden Raad.

In het laatst van de vorige eeuw heeft zich daar naast nog de vorm ontwikkeld der verantwoordelijkheid, die aanvaard wordt over protectoraten.

De Engelsche vlag waait over dergelijke protectoraten in Tropisch Afrika, in the Straits Settlements, the F. and U. Malay States, Labocan, drie gebieden in N.-Borneo en Fidji.

Van nog jongeren datum is de instelling van Volkenbondsmandaat-gebieden. Binnen de bemoeienis van den Britschen kolonialen dienst zijn hierdoor gekomen: Kameroen, Togoland, Tanganyika, Palestina, Transjordanië en Irak.

Aan elk dezer nieuwe vormen wijdt de Schr. een uitvoerige uiteenzetting — voor elk toch ongeveer 40 blzn. — en tot slot geeft hij den tekst van art. 22 van het Volkenbondsverdrag, waarbij het mandatensysteem werd ingesteld.

Voor wie op de hoogte was van de werkwijze van den Britschen kolonialen dienst, heeft dit boek weinig of geen nieuws gebracht. Toch zal de overzichtelijke bewerking van de moeilijk te rangschikken materie ook hem welkom zijn.

In den laatsten tijd trekt het koloniale vraagstuk — in de meest uitgebreide beteekenis, welke aan deze uitdrukking gegeven kan worden — meer en meer aandacht, in al ruimer kring van belangstellenden. Al grooter wordt 't aantal van hen, die weten willen, die meer weten willen of die beter weten willen. Het wil ons voorkomen, dat de cursussen van Sir Anton Bertram daarom aan velen gewenschte, nuttige leering kunnen brengen.

WETENSCHAP, KUNST EN INDUSTRIE.

EEN FACULTEIT DER LETTEREN IN N.-I.

De wde. Directeur van Onderwijs en Eeredienst in N.-I., Dr. B. O. J. Schrieke, heeft een „Nota inzake de oprichting en de organisatie van een Faculteit der Letteren in N.-I., met kostenraming" gepubliceerd, ten einde openbare gedachtenwisseling uit te lokken. De voorstellen en uiteenzettingen berusten op besprekingen door den w.den Directeur gehouden met de heeren Dr. F. D. K. Bosch, Prof. R. A. Dr. H. Djajadiningrat, Dr. G. W. J. Drewes en Prof. Mr. J. van Kan.

De gedachte, dat N.-I. een eigen faculteit der letteren behoort te bezitten, is eerst een tiental jaren geleden opgekomen.

Na het tot stand komen van de technische hoogeschool, van de rechtshoogeschool en de omzetting van de Stovia in een geneeskundige hoogeschool is een strooming ontstaan, die in een Oostersch-literaire faculteit zou uitmonden.

De nota van den w.den Directeur v. O. en E. is een uitvoerig stuk, het behandelt Voorgeschiedenis; Doel der faculteit; De faculteit en de toekomstige ontwikkeling van het hoogeronderwijs in N.-I.; Organisatie en studieplan; Kosten.

Djåwå, het tijdschrift van het (Indisch) Java-Instituut, heeft de nota in haar geheel opgenomen in zijn Mei-aflevering van dit jaar. Te verwachten is, dat bevoegden zullen ingaan op de uitnoodiging tot openbare gedachtenwisseling. Die Mei-aflevering bevat reeds een leekenbetoog (door H. O.) voor de oprichting van een „Centraal Instituut voor de Indonesische Literaturen" als dringenden eisch naast en bij een literaire faculteit.

Hoewel wij de kosten-kwestie niet als het alles beheerschende naar voren zouden willen brengen, nemen wij hier de daaraan gewijde paragraaf toch over, omdat deze eigenlijk een korte samenvatting behelst van het zakelijke in het geheele plan.

Wat de personeelskosten aangaat, deze zijn afhankelijk van de wijze waarop de verschillende leerstoelen zullen worden bezet, hetgeen weder afhangt van de keuze der personen. Eerst als deze gevonden zijn, is het mogelijk uit te maken welke combinaties van vakken getroffen kunnen worden. Verschillende combinaties zijn daarbij in theorie denkbaar.

Vermoedelijk zullen zes gewone hoogleeraren noodig zijn, bijv.

voor de vakken: Sanskrit (en cultuurgeschiedenis van Zuid- en Oost-Azië), Arabisch (en instellingen van den Islam), vergelijkende taalkunde der Indonesische talen, welk vak wellicht met een ander te combineeren valt, Javaansch, geschiedenis (van Europa, benevens nieuwe geschiedenis van Nederlandsch-Indië) en Nederlandsch (taal- en letterkunde) [1]). Voorts moet gerekend worden op twee buitengewone hoogleeraren, n.l. een voor archaeologie (oude geschiedenis en kunstgeschiedenis van Zuid-Oost-Azië) en een voor een of meer bijzondere talen van den archipel; bovendien eventueel een lector voor de paedagogiek.

De kosten van een en ander zijn te begrooten als volgt:

6 gewone hoogleeraren, 6 × 12 × *f* 1200.—	= *f*	86.400.—
2 buitengewone id. , 2 × 12 × „ 250.—	= „	6.000.—
1 lector, 12 × *f* 900.—	= „	10.800.—
Toelage voorzitter der faculteit 12 × *f* 250.—[2])	= „	3.000.—
Standplaatstoelagen 7 × 12 × *f* 50.—	= „	4.200.—
Totaal	= *f*	110.400.—

Het verdient opmerking, dat in de bovenstaande opgaven alleen die personeelskosten zijn verwerkt, die ten laste van hoofdstuk V der begrooting komen. Geen rekening is derhalve gehouden met de kosten van overtocht, uitrusting en pensioneering.

Wat de materieele uitgaven betreft, deze zijn als volgt te omschrijven:

Studiebeurzen	*f*	2.500.—
Bibliotheek	„	14.000.—
Hoogere kosten van administratieven en huishoudelijken aard[3])	„	2.500.—
	f	19.000.—

De kosten van de aanschaffing van boeken en tijdschriften zijn geraamd op hetzelfde bedrag, dat de Rechtshoogeschool aan hare boekerij ten koste legt. Wellicht zal in het eerste jaar een hooger bedrag b.v. *f* 20.000, noodig zijn.

De totale kosten van de faculteit der letteren kunnen derhalve begroot worden op *f* 110.400 + *f* 19.000 of tezamen rond *f* 130.000 's jaars.

---

[1]) Voor Maleisch is reeds een gewoon hoogleeraar aan de Rechtshoogeschool verbonden.

[2]) Deze komt te vervallen zoodra het ambt van rector magnificus der Universiteit wordt ingesteld.

[3]) De kosten voor den Oudheidkundigen Dienst, die bereids op de begrooting voorkomen, worden hier niet afzonderlijk vermeld.

Omtrent de vraag, in hoeverre het gebouw der Rechtshoogeschool, dat de zetel zal worden van de Universiteit te Batavia, geschikt kan worden gemaakt voor de behoeften der nieuwe faculteit, kan het volgende worden medegedeeld.

De bestaande groote collegekamers kunnen zonder bezwaar ook voor de faculteit der letteren worden gebezigd. Voor kleinere collegekamers, die als seminarium voor de studenten en tevens als werkkamer voor den hoogleeraar kunnen dienen, is echter niet voldoende ruimte aanwezig. In verband daarmede is een uitbreiding van het bestaande gebouw niet te vermijden.

Deze uitbreiding zal tevens kunnen dienen ter behartiging van een belang, dat reeds in § 4 werd voorgestaan: de wenschelijkheid, de werkzaamheden van den oudheidkundigen dienst en die van den te stichten taal- en volkenkundigen dienst te verbinden aan die van de faculteit der letteren. Daartoe zullen beide diensten moeten worden ondergebracht in het gebouwencomplex aan het Koningsplein, hetgeen tevens een noodzakelijke verbetering beteekent voor den oudheidkundigen dienst, die thans op zeer gebrekkige wijze in een gehuurd perceel (à *f* 180.— per maand) is gehuisvest.

De aangewezen oplossing schijnt nu deze, dat het hoofdgebouw van de bibliotheek, voor welker aanbouw op de begrooting voor 1930 als eerste termijn een bedrag van *f* 125.000 is uitgetrokken, voorzien wordt van een bovenverdieping. Van de ruimte die aldus wordt verkregen, zal pl.m. een derde gedeelte door den oudheidkundigen dienst worden ingenomen; het overblijvende kan worden ingericht voor werkcollegekamers der nieuwe hoogleeraren en voor den taal- en volkenkundigen dienst. De kosten van deze tweede verdieping kunnen geschat worden op *f* 60.— à *f* 70.000.— Dit bedrag kan slechts ten deele ten laste van de nieuwe faculteit worden gebracht, vermits de Oudheidkundige dienst ook zonder deze een verbeterde huisvesting ten zeerste behoeft; bovendien komt alsdan de maandelijksche huursom van het perceel in de Museumlaan ad *f* 180.— te vervallen. De voorgestelde oplossing heeft derhalve het voordeel, dat zij met geringe kosten aan uiteenloopende behoeften bevrediging schenkt.

KOLONIAAL LANDBOUWMUSEUM 1929.

Het meest belangrijke in het jaarverslag van het Koloniaal Landbouwmuseum te Deventer over 1929 is de mededeeling, dat, door het gestadig aangroeien der verzamelingen, de behoefte aan meer ruimte zich dringend doet gevoelen, terwijl tegelijkertijd

voorziening in ruimere berggelegenheid voor de boekerij der Middelbare Kol. Landbouwschool noodzakelijk is geworden. Bij het bezoek van den minister van Binnenlandsche Zaken en Landbouw, Mr. J. B. Kan, aan het museum en aan de school, op 14 Januari 1929, konden deze aangelegenheden met Z. Exc. besproken worden, en werd toezegging van medewerking zijnerzijds verkregen.

Het bestuur heeft zich, met machtiging van de algemeene vergadering, tot den minister gewend, met het verzoek aan het museum de middelen te verschaffen, benoodigd voor de beoogde verbouwing, alsmede voor het aanbrengen van centrale verwarming, de totale kosten zijn begroot op rond *f* 22.000. Het verslag kan nog geen antwoord van den sedert opgetreden nieuwen minister van B. Z. en L. melden.

Het museum geniet een jaarlijksche subsidie van het Departement van Koloniën van *f* 1500. Voorheen kreeg het gelijk bedrag van B. Z. en L., doch in den tijd der algemeene besnoeiingen is dit op *f* 1200 gebracht. Aan den minister is nu verzocht dit weer op *f* 1500 te brengen, daar het moeilijk is de rekening sluitend te maken.

Zoowel voor het museum als voor de boekerij werden aanwinsten ontvangen.

De verzamelingen zijn weer ten dienste gesteld van het onderwijs aan de M. K. L.-school. Tot de bezoekers behoorden ook weer leerlingen van verschillende onderwijs instellingen te Deventer en eenige andere plaatsen.

MEDEDEELINGEN VAN HET PATHOLOGISCH LABORATORIUM TE MEDAN. No. 7. 1929.

De tabellen en grafische voorstellingen geven meer dan het opschrift vermeldt, waar dit luidt: De sterfte der contractarbeiders ter O.K. van Sumatra en in Atjeh in 1928, door B. M. van Driel, geneesheer der Tabak Mij. Arendsburg Soengei Sengkol, bij Medan. Het, bij Varekamp & Co. te Medan, gedrukte overzicht toch geeft naast de sterftecijfers ook die der afkeuringen, zoodat men een indruk krijgt van het geheele verlies aan arbeidskrachten.

Anderzijds brengt 't weer minder aan de titelbelofte; van enkele hospitalen ter S.O.K. en in Atjeh waren de opgaven niet volledig of te laat ontvangen, deze zijn daarom geheel buiten beschouwing gelaten.

De publicatie, die uit een wetenschappelijk oogpunt beschouwd van onmiskenbare beteekenis is, heeft practische waarde voor

alle centra waar in de tropen vele arbeidskrachten aan 't werk gesteld worden, en zij bevat ook voor den leek, die er een blik in slaat, interessante cijfers.

Zoo leest men uit de tabellen, dat de sterfte aan dysenterie in Medan gering (8), in Siantar groot (76) was, dat in alle negen centra van opname tuberculose vele slachtoffers vergde (te zamen 224), de ziekten der ademhalingsorganen, speciaal pneumonie, veel meer leiders ten grave hebben gevoerd (451) dan malaria en typhus, in hun verschillende vormen, te zamen (130).

De afkeuringen vonden vooral haar oorzaak in longtuberculose, psychose en asthma bronchiale.

Beri-beri droeg tot het sterftecijfer weinig bij, en wordt als reden van afkeuring zelfs niet vermeld.

Zelfmoord bleef in elk der ressorten een plaats innemen (totaal 33), evenals moord.

Lepra wordt als doodsoorzaak niet opgegeven, maar was wel de reden van een 56 tal afkeuringen.

Opvallend gering is 't verlies aan arbeidskrachten door ankylostomiasis, mijnwormziekte.

De behandelde bevolkingsgroep bestond in 1928 uit 276.498 arbeiders (allen, die aanwezig zijn geweest, gemiddeld, of op ult. December?). Hiervan waren Javaansche mannen 173,353, Javaansche vrouwen 71.297, Chineezen 30.604, Vóór-Indiërs 1244. Alle opgaven zijn voor elk dezer groepen afzonderlijk gespecificeerd. Dit is eveneens geschied voor elk der ressorten: Medan, Bindjei, T. Poera, L. Pakam, Kisaran, K. Pinang, Langsa, T. Tinggi en Siantar.

Naar 't ons voorkomt, had tabel VII: Totaal verlies van arbeiders (door sterfte en afkeuringen), zich niet mogen bepalen tot de sterfte aan de daarin opgesomde ziekten. Voor 173.353 wordt het verlies door sterfte daar vermeld als 636, door afkeuren als 440. Brengt men de verliezen door andere ziekten mede in rekening, dan moet bij 't eerste getal nog 667, bij het laatste nog 349 gevoegd worden, 't totaal verlies wordt dan, instede van 1076, 2092. Deze kanteekening geldt evenzoo voor de totalen der verliezen in die tabel opgesomd voor vrouwen, Chineezen en Vóór-Indiërs.

Indachtig, dat de beteekenis van dergelijke statistische overzichten toeneemt met 't aantal gegevens, waarover de samensteller beschikt, mag de hoop worden uitgesproken, dat ook die hospitalen ter S.O.K. en in Atjeh, wier gegevens ditmaal nog buiten beschouwing moesten worden gelaten, voor den vervolge bruikbare medewerking zullen verleenen.

CATALOGUS VAN 's RIJKS ETHNOGRAPHISCH MUSEUM. MOLUKKEN I.

Met deze uitgave is het XXIe deel van den algemeenen catalogus bezorgd. Dr. H. H. Juynboll, directeur van 's Rijks Ethnographisch Museum te Leiden, behandelt in dit eerste gedeelte van de Molukken: Soela-eilanden, Boeroe, Ambon en Ceram, doch dit laatste eiland nog maar gedeeltelijk, de rest volgt in Molukken II. Het nu verschenen deel is 150 blz. groot 8°. 't Werk is gedrukt bij Boekhandel en drukkerij v/h. E. J. Brill, Leiden.

De ethnographica van elk der eilanden zijn stelselmatig over 11 of 12 groepen verdeeld.

Van elk voorwerp zijn vermeld het nummer, de naam, een beschrijving, de voornaamste afmetingen, veelal literatuur-opgave, soms bijzonderheden over de bestemming, a.a.z.

De Soelagroep neemt hier in verhouding tot haar ethnographische beteekenis en tot de verzameling der andere groepen een zeer ruime plaats in. Toevallig is 's Rijks Museum in het bezit gekomen van een groot aantal voorwerpen van die eilanden afkomstig, in 1914 geschonken door den heer P. van Hulstein.

In het hoofdstuk Ambon zijn ook de Oeliassers en Banda opgenomen. De inleiding zegt, dat deze eilanden uit een ethnographisch oogpunt van weinig belang zijn.

In de literatuur-verwijzingen treft het zeer veelvuldig voorkomen van catalogi van tentoonstellingen, waardoor gewezen wordt op het blijvend element in deze korte vertooningen van een seizoen.

Indien de verzamelingen te Leiden nog niet worden uitgestald zooals zij het om haar beteekenis zouden verdienen, dan komt deze wetenschappelijk nauwgezette catalogus het daar wetenschappelijk gerangschikte toch op zoodanige wijze ter beschikking van de wetenschap stellen, dat hij als 't ware een sprekend museum wordt.

Een 9-tal platen, met een 50-tal goede illustraties, helpen den lezer om zich een denkbeeld te maken van vorm en type, waar deze in de korte beschrijvingen niet duidelijk genoeg konden worden gekarakteriseerd.

De grenzen van ons koloniaal gebied.

(Uit nagelaten papieren van wijlen J. van Roon),

samengesteld door A. TISSOT VAN PATOT.

I. BORNEO. [1])

Het voornaamste tractaat, waarin erkenning van onze rechten op Indië is vastgelegd, is dat van 1824, te Londen met Engeland gesloten. Daarin werd ons in het algemeen de vrije hand gelaten, om ons gezag nader te bevestigen en uit te breiden over de eilanden van S. E. Azië. Van eene begrenzing naar het oosten is daarbij geen sprake, zoodat het ons niet verhinderd zou hebben om ons gezag te vestigen in den geheelen archipel en zelfs niet, om het nog meer oostelijk uit te breiden over de eilanden wereld in den Grooten Oceaan, voor zoover niet reeds andere staten (Portugal, Spanje, Engeland en Frankrijk) aanspraken konden doen gelden. Het is b.v. bekend, dat Engeland ons loyaal gelegenheid heeft gegeven, onze aanspraken als ontdekkers op Nieuw-Zeeland te doen gelden, alvorens het zelf in bezit te nemen. T. v. P.

Nadat Engeland ons de koloniën teruggegeven had, zag de Indische regeering haar krachten dadelijk ten volle in beslag genomen door verzet van verschillende streken tegen ons gezag. Het goede gevolg daarvan was echter, dat dit gezag althans over geheel Java, S- en W-Sumatra en SW-Celebes rechtsgeldigen grondslag kreeg. Verder was het eigenlijk alleen in een deel van de Molukken behoorlijk gevestigd, met de rest bemoeide zich de regeering zoo goed als niet. In het tractaat van 1824 was verder

---

[1]) Wijlen de heer v. R. was begonnen de noodige gegevens omtrent Oost- en West-Indië bijeen te brengen, doch alleen omtrent Borneo en Suriname zijn de aanteekeningen vrijwel volledig. (Zie *De Ind. Gids* 1930, blz. 262).

bepaald, dat Engeland zich niet zou vestigen op de eilanden ten S. van Singapoer, zoodat wij t.a.v. den Riouw archipel vrij veilig stonden. Andere volken bemoeiden zich toen toch nog niet met koloniale politiek. Dat de geheele archipel (uitgez. de Filippijnen en Port. Timor) ons gebied was, konden wij zelf wel krachtens oude traditie aannemen, op staatsrechtelijke gronden berustte die opvatting niet en onze onverschilligheid daaromtrent zou ons duur te staan komen.

In 1838 besloot James Brooke, gewezen Britsch-Indisch officier, in wien de geest van Raffles was gevaren, tot een tocht naar den archipel, met 't geheime plan er een of meer punten uit te zoeken en te verwerven voor britsche vestigingen in den trant van Singapoer. In Juli van dat jaar vertrok Brooke met zijn goed bemand en gewapend jacht naar Borneo en wel naar Serawak, eene onderhoorigheid van Broenei. Hier verwierf hij al dadelijk voor britsche schepen het recht om handel te drijven, met uitsluiting van de nederlandsche. In 1840 hielp hij den radja bij het dempen van plaatselijke onlusten en verkreeg hij het landschap Serawak als leen van den sultan van Broenei, tegen een jaarlijksche schatting. Deze handelingen van Brooke zag onze regeering aanvankelijk met opzet(!) werkeloos aan. Baud meende toch, dat het traktaat van 1824 de vestiging van britsche kantoren in Broenei niet verbood. Zoolang Br. alleen als huurder of pachter van Broenei optrad, verzette hij zich dus niet, maar de toestand werd anders, toen Serawak geheel van Broenei werd losgemaakt en Br. benoemd werd tot agent van Engeland ter noordkust van Borneo. Hier protesteerde onze regeering tegen, doch zonder eenig succes. In 1847 staakte de engelsche regeering eenvoudig den hierover gevoerden pennestrijd, benoemde Br. tot haar commissaris en consul-generaal bij den sultan van Broenei en de onafhankelijke hoofden, benevens tot gouverneur en militair bevelhebber van het eilandje Laboean, dat tot vlootstation werd ingericht. In hetzelfde jaar sloot Engeland ook met Broenei een tractaat, waardoor dit rijk in sommige opzichten onder engelsch gezag kwam.

De vestiging van Br. in Serawak had voor ons toch het voordeel, dat Baud een onderzoek ging instellen naar onze souvereiniteitsrechten, waaromtrent slechts weinig bekend was. In 1836 moest o.a. onze regeering op de vraag van Engeland, welke hoofden in den archipel onder onzen invloed stonden, ten eenenmale 't antwoord schuldig blijven. Brand (? schrijffout voor Baud? T. v. P.) heeft uitstekend werk verricht, om uit die onzekerheid te geraken. Op zijn aansporing werden vele oude contracten met aan Nederland leenroerige staten vernieuwd en hunne verhouding tot ons gezag

op behoorlijken grondslag gevestigd. Verder werd spoedige bevestiging van ons gezag in verschillende streken noodig geacht, wegens den toenemenden lust van europeesche staten tot het stichten van koloniën. De min. v. kol. beval daartoe aan, onder vermijding van alle opspraak: het dempen van onlusten, het regelen van ontstane geschillen, het doen van natuurkundig onderzoek enz.; kortom, een reeks van maatregelen, die weinig in overeenstemming waren met de in dien tijd als axioma gehuldigde onthoudingspolitiek. Er werd een gouvernement Borneo en onderh. gevormd, waar volgens de beginselen van James Brooke ter bescherming en beschaving van den Dajak bestuurd moest worden. Deze had er zich toch als rechtvaardiging van zijn optreden in Serawak op beroepen, dat de staatkunde der nederlanders een stelsel volgde van uitsluiting van beschavende vreemdelingen, van onderdrukking der inboorlingen en van stoken tusschen de inlandsche staten, waardoor de maleische groep, dit Eden van de oostersche zeeën, tot een regeeringloosheid en verwarring waren vervallen, strijdig, zoowel met de rechten der menschheid, als met die van den vrijen handel. Naast Nederland moest daarom Engeland in die streken post vatten, met vrijgevige en vredelievende beginselen.[1])

Een onvoorziene (? Was Br. nog geen voldoende waarschuwing geweest?) gebeurtenis verplichtte trouwens de regeering ook hare rechten op de oostkust van Borneo op hechter grondslagen te vestigen. Een andere engelschman, Erskine Murray, naar het schijnt begeerig om eenzelfde rol als Brooke te spelen, was met twee gewapende schepen naar Koetei gegaan en, hoewel deze tocht op eene mislukking uitliep, vond de commissaris-inspecteur van Borneo, Riouw en Lingga er toch een aanleiding in, om de betrekkingen tot Pasir, Koetei en Boeloengan te hernieuwen. Ter handhaving van onze souvereiniteit over deze streken tegenover andere mogendheden werden bij besl. van 28 Febr. 1846 al de Berouwsche landen tot eene onderhoorigheid van Nederland verklaard en sloot de res. v. Bandjermasin nieuwe contracten af met de vorsten van Pasir, Koetei, Boeloengan, Goenoeng Taboer en Sembialoeng.

Eene kleine 40 jaar na de vestiging van Brooke ontstond een nieuw geschil. De sultans van Solok en Broenei deden in Dec. 1877 en 1878 tegen vaste jaarlijksche cijnzen aan de hh. Dent en v. Overbeck afstand van een zeer uitgestrekt gebied, uitmakende het noordelijk deel van Borneo, als welks zuidgrens de

---

[1]) E. de Waal. Onze Indische financiën. Nieuwe reeks aanteekeningen. I. Inleiding: staatkundige gegevens. 's-Gravenhage, Martinus Nyhoff. 1876.

Seboekoe-rivier werd aangeduid. De genoemde heeren droegen hun rechten over aan de British-North-Borneo-Company, aan welke door de britsche regeering bij besl. v. 1 Nov. 1881 een charter werd verleend, waarbij die maatschappij in zekere opzichten onder gouvernementeele contrôle werd gesteld en onder meer werd bepaald, dat zij zich t.a.v. geschillen met vreemde mogendheden aan de beslissing der britsche regeering moest onderwerpen.

De vestiging van deze maatschappij trok meer dan ooit de aandacht op dit gedeelte van den archipel. Zoowel binnen — als buitenlandsche bladen wijdden daaraan telkens artikelen, terwijl ook in onderscheidene tijdschriften beschouwingen werden opgenomen. Blijkbaar waren nog velen in ons land in de overtuiging, dat het tractaat van 1824 vestiging van Engeland op Borneo niet toeliet. J. E. de Sturler komt in 1881 echter in zijn proefschrift [1]) tot de slotsom, dat hiervan geen sprake is en P. J. B. C. Robide v. d. Aa is het in zijne bespreking van dit proefschrift volkomen met den steller eens. Hij zegt daarin o.a.: „Evenmin als Nederland door het tractaat van 1824 het recht verloor, zich ergens aan den oosterwal van Azië, b.v. in Achter-Indië te vestigen, zag Engeland af van de bevoegdheid, later in een of ander der Oost-Indische eilanden bezit te verwerven en behield het, buiten Sumatra, volkomen vrijheid, zulks te doen — overal, waar Nederland of een andere koloniale mogendheid geen oudere rechten kon doen gelden." In de Tweede Kamer traden in 1822 de hh. Wintgens en des Amorie v. d. Hoeven als woordvoerders op en beschouwden de aangelegenheid uit geheel verschillend standpunt. De eerste beschouwde het gebeurde als eene vernieuwde schending van het tractaat van 1824, als eene miskenning van onze rechten, als eene benadeeling van onze koloniale en handelsbelangen, waartegen de regeering nadrukkelijk had behooren op te komen. De andere daarentegen achtte den loop, dien de zaak genomen had en waardoor de oorspronkelijk vrij avontuurlijke onderneming van den oostenrijkschen baron v. Overbeck geworden was tot een wel gevestigde onderneming onder toezicht van eene energieke en ordelievende regeering, ten hoogste verblijdend en geruststellend.

De regeering stelde zich op het standpunt, dat zij eene groote verantwoordelijkheid op zich zou laden door een geschil te doen

---

[1]) J. E. de Sturler. Het grondgebied van Nederlandsch-Oost-Indië in verband met de tractaten met Spanje, Engeland en Portugal. Acad. proefschr. ter verkrijging v. d. graad v. dr. in de staatswetenschap. Leiden 1881. Besproken door R. v. d. A. in het Ind. Gen. 29—3—1881.

ontstaan met een rijk, dat zijnerzijds niets meende te doen, dan zijn onbetwistbare rechten uitoefenen en dat nog wel over een punt, waaromtrent in Nederland zelf zoo groot verschil van meening bestond. Zij beriep zich daarbij op de reeds vermelde bespreking van Robide v. d. Aa, die daarin o.a. gezegd had: „Reden of recht om te protesteeren tegen de tegenwoordige vestigingen der compagnie aan de rivieren Pappar en Tampasoek op Borneo's oostkust, hebben wij niet. Eerder mogen wij ons verheugen, dat die nederzettingen, voorheen woeste streken, tot hooger ontwikkeling gebracht worden en dat onder de beschaafde(?) bevolking aldaar zeeroof tegengegaan wordt. Waarlijk, geen welbegrepen staatkunde kon Nederland nopen de opkomst van die handelsonderneming te belemmeren, *zoolang zij tegen ons geen daden van slechte nabuurschap verrichtte of zich binnen de grenspalen van ons gebied gezag aanmatigde.*" (Curs. v. R.).

Onze regeering had vóór 1840 in N-Borneo post moeten vatten, om de vestigingen van Br. en de B. N. B. C. te voorkomen. Zulks had kunnen geschieden, zonder met onzen ouden bondgenoot (? T. v. P.) in lastige verwikkelingen te geraken, maar men liet de kans voorbijgaan. Dit kan thans betreurd worden, maar in verband met de toestanden van vroeger is de vraag gewettigd, of het toen verantwoord mocht heeten, de grenzen van Indië zoo wijd uit te zetten. Men bedenke, dat nog in 1874 onze regeering aan de kamers moest verklaren, niet te weten, welke landen van Indië al of niet onder ons rechtstreeksch bestuur stonden.

De Eerste Kamer nam het *fait accompli* aan, zooals het daar lag; dus ook het feit, (zooals de red. v. *De Indische Gids* in 1881 schreef), dat de heer Van Overbeck en zijn agenten jarenlang en op Borneo, en in Weenen en in Londen aan de verwezenlijking der plannen hadden kunnen werken, zonder dat de bestuursambtenaren in Indië of de nederlandsche diplomaten in Europa iets in al dat drijven bespeurden, tenminste zonder dat onze regeering blijk gegeven had iets te weten of te vermoeden van hetgeen er gaande was.

Evenals de geschiedenis met Serawak, had ook deze tweede ontnuchtering toch wel goede gevolgen. De Kamers drongen er bij de regeering op aan, de grenzen te regelen van de souvereiniteit, die Nederland op Borneo bezat, vooral ter voorkoming van onaangenaamheden met onze nieuwe buren. De min. v. kol. merkte op, dat daaromtrent niet zoo groote onzekerheid heerschte, als verondersteld werd en verwees daarbij naar de grenzen, zooals die bij staatsbladen waren vastgesteld. Deze grenzen waren echter eenzijdig vastgesteld en werden, wat

N-Borneo betreft, niet door Engeland erkend. In Indië had men, zij het ook wel wat laat, wel werk van de zaak gemaakt. Zoodra vernomen was, dat de concessiën van de hh. D. en v. O. zich uitstrekten tot aan de Seboekoerivier, liet de regeering dadelijk onderzoeken, of daardoor niet de door ons aangenomen noordgrens van ons gebied overschreden werd, daar deze grens, ingevolge het met den sultan van Boeloengan gesloten verdrag, aan de kust werd gevormd door den Batoe Tinagat en verder landwaarts in door de Tawaorivier. In het laatst van Juni 1883 vertrok de voor onze nieuwe vestiging te Moeara Tawao bestemde controleur naar zijn standplaats en bleef daar, niettegenstaande de B. N. B. C. onze rechten op de landstreek tusschen de rivieren Tawao en Seboekoe bleef betwisten. Wist de B. N. B. C. echter wel eens, waar de Seboekoe eigenlijk lag? Op de admiraliteitskaart van 1881 droeg de inham van de zee ten N. van het eiland Sibetik dien naam, terwijl de rivier in werkelijkheid veel verder naar het S. uitmondt. En was men bovendien aan engelsche zijde wel gehaast om een nauwkeurige grens te bepalen en wilde men daar niet liever op zien komen spelen? Den 7en Dec. 1888 deelde de heer Brantsen v. d. Zijp in de Tweede Kamer mede, dat in de vergadering van Mei 1885 van het Royal Colonial Institute door admiraal Mayne bij bespreking van de B. N. B. C. gezegd was: „Geen grens is tot nog toe bepaald geworden. Ik ben echter niet zeer zeker, of deze toestand niet beter is. Een grens zou ons bezit bepalen binnen zekere beperkingen, waardoor wij wellicht liever niet gebonden waren". Onze regeering bleef echter waakzaam en moest dat ook wel zijn, niet alleen op Borneo, maar ook in andere deelen van den Archipel. De australische staten vormden zich meer en meer tot een gesloten federatie onder blijvend engelsch protectoraat en gaven reeds in die staatsrechtelijke hoedanigheid een eerste teeken van leven, door, met goedvinden en op aansporing zelfs van het „Home Government" SE. Nw.-Guinee, de voorliggende en enkele meer E. en NE. gelegen eilanden te annexeeren. In de onmiddellijke nabijheid daarvan had nu Duitschland belangen verworven in den Bismarckarchipel en NE.-Nw. Guinee en in dat land kwamen belanghebbenden er rond voor uit, dat zij zich, als zij er heil in zagen om ook W.-Nw. Guinee in te rekenen, niet zouden laten weerhouden door de z.g. aanspraken van Nederland. Het was te begrijpen, dat na de doorgraving van de landengte van Panama de Stille Oceaan het tooneel van een nieuwe groote handelsbeweging zou worden en steeds sterker de aandacht zou trekken, zoodat wij op onze hoede moesten zijn. Hoewel nu van engelsche zijde nimmer een dergelijke grootspraak als van duitsche zijde gehoord werd, was het

toch zeer noodig, scherp te omlijnen, hoever zich de beide invloedssferen op Borneo uitstrekten en toen onze regeering in het begin van 1889 de mededeeling ontving, dat de britsche het protectoraat aanvaard had over Serawak, Broenei en Br. N. Borneo, haastte zij zich, de noodige voorstellen te doen voor eene behoorlijke grensregeling. Gedurende de daarop volgende besprekingen liep men in Juli 1889 vast op het grensgeschil ter oostkust. Van nederl. zijde werd volgehouden, dat het gebied tusschen de Tawao en Seboekoerivieren behoorde tot Boeloengan, welk rijk, krachtens de contracten met zijn sultans, deel uitmaakte van Ned.-Indië, en dat dus de sultan van Solok[1]), dat gebied niet aan de B. N. B. C. had kunnen afstaan. Van britsche zijde werd beweerd, dat bedoeld gebied deel uitmaakte van Solok en dat de afstand daarvan aan de B. N. B. C., gedagteekend 22 Jan. 1878 anterieur was aan het contract tusschen Boeloengan en het Ned. Ind. Gouv. van 2 Juni 1878, zijnde dit laatste het eerste contract met den sultan, dat door de nederl. regeering aan de britsche was meegedeeld. (Het eerste contract, van 1850, was niet aan de britsche regeering medegedeeld, omdat volgens het oordeel van onze toenmalige regeering art. 3 van het Londensch tractaat niet de mededeeling vorderde van contracten, die strekten ter bevestiging van rechten, anterieur aan dat tractaat).

Daar duidelijk bleek, dat de besprekingen niet tot een resultaat zouden leiden, opperde de britsche gedelegeerde het denkbeeld, het geschil door een compromis op te lossen. Aangezien dit de eenige manier scheen om het zoo lang hangende geschil te beeindigen en tevens de grensregeling over de geheele breedte van Borneo te verkrijgen, stemde onze regeering in beginsel met dat denkbeeld in. De gevoerde onderhandelingen leidden tot eene overeenkomst, gesloten op 20 Juni 1891, waaruit wij de artikels, betrekking hebbende op het beloop der grens, overnemen.[2]).

Bij een voorloopige overeenkomst in 1890 was reeds bepaald, dat op de oostkust de parallel van 4° 10′ als grens zou worden aangenomen, waarna door het nederl. opnemingsvaartuig Banda (luit. t. z. 1e kl. L. A. F. J. v. Oyen) en het eng. opn. vaartuig Egeria (commander Mostyn Field) het snijpunt was bepaald van deze parallel met de oostkust van Borneo en de westkust van Sibetik, waar voorloopig houten baken waren opgericht. Hetzelfde geschiedde op de oostkust van Sibetik en tevens werd onderzocht, of de Simenggarisrivier dicht bij de kust deze parallel overschreed. De artikelen nu luiden:

art. II. De grens zal van 4° 10′ NB. westwaarts vervolgd

---

[1]) Soeloe. [2]). Zie ook: Verg. *Indisch Genootschap* 13 Mrt. 1906.

worden en in een W.N.W. richting loopen tusschen de Simenggaris en Soedangrivieren tot het punt, waar de meridiaan van 117° O.L.v.Gr. de parallel van 4° 20′ NB. snijdt, met het doel de Simenggarisrivier tot het nederl. grondgebied te doen behooren. De grenslijn zal dan westwaarts de parallel van 4° 20′ volgen, totdat zij het hoogste punt bereikt van de bergketen, welke op die parallel de waterscheiding vormt tusschen de rivieren, die naar de NW.kust en die welke naar de E.kust van Borneo afstroomen, met dien verstande, dat, ingeval de Simenggaris of eenige andere rivier, welke ten S. van 4° 10′ in zee valt, na opneming de gestelde grenslijn blijkt te overschrijden binnen een afstand van 5 geogr. mijlen, deze zoodanig zal worden gewijzigd, dat zulke kleine gedeelten of bochten van rivieren in het nederl. grondgebied worden ingesloten; eene gelijke concessie wordt door de nederl. regeering gedaan t.a.v. eenige rivier, welke uitmondt benoorden 4° 10′ op het gebied der B. N. B. C., doch zuidwaarts de grenslijn overschrijdt.

Art. III. Van het hoogste punt van den bergketen, bedoeld in art. II tot Tandjoeng Datoe aan de westkust van Borneo, zal de grenslijn de waterscheiding volgen van de rivieren, die afstroomen naar de NW. en W.-kusten benoorden Tandjoeng Datoe en van die, welke afstroomen naar de W.-kust bezuiden Tandjoeng Datoe, de zuidkust en de oostkust bezuiden 4° 10′ NB.

Art. IV. Van 4° 10′ NB. ter oostkust zal de grenslijn oostwaarts vervolgd worden langs die parallel over het eiland Sibetik; het gedeelte van dit eiland, dat gelegen is ten N. van die parallel zal onvoorwaardelijk behooren aan de B. N. B. C. en het gedeelte ten S. van die parallel aan Nederland.

Op de kaart van Borneo, in 1902 uitgegeven door den Top. Dienst is de grens in overeenstemming met deze artikelen geteekend.

In art. V werd verder vastgelegd, dat de juiste ligging der grenslijn later in onderling overleg zou worden aangewezen op de tijdstippen, die de nederl. en britsche regeeringen daarvoor geschikt zullen oordeelen.

Nadat in 1899 het opnem. vaartuig Flores nieuwe baken had opgericht, daar die van de Banda verloren waren gegaan, werden ten slotte in 1901 grenspalen geplaatst op de oostkust van Borneo en de oost- en westkust van Sibetik door de opnem. vaartuigen Makasser (luit. t. z. 1e kl. Hoven) en Waterwich (lieut. command. Lyne). De uitzetting van de grens aan de kust was hiermede afgeloopen; voorloopig werd aan die in het binnenland niet gedacht.

Langzamerhand vermeerderde de kennis van het grensgebied.

De B. N. B. C. drong van het N. af door in het stroomgebied der Sembakoeng (zuid van de Seboekoe uitmondend), terwijl ook van onze zijde verkenningstochten werden uitgevoerd. Onbekendheid met den juisten loop van de grens gaf spoedig aanleiding tot grensgeschillen ten gevolge van sneltochten, belastingkwesties en het doordringen van handelaren. Daarbij hadden de beide regeeringen verschillende opvatting van art. II van het tractaat. In 1905 werd door de britsche regeering ingestemd met onze interpretatie, volgens welke de grens *in rechte lijn* loopt naar het snijpunt van den meridiaan van 117° OL met de parallel van 4° 20′ NB., *behoudens het geval, dat de loop van een rivier een kleine afwijking van de grens noodzakelijk maakt.* Na besprekingen tusschen de regeeringen in Europa werd verder besloten om ook de grens op het vaste land uit te zetten[1]). In de daarvoor aangewezen commissie werden benoemd: voor Indië de kapt. v. d. gen. staf P. v. Genderen Stort, de ing. v. d. triang. brigade J. H. G. Schepers en de luit. t. z. 2e kl. E. A. Vrede; voor Br. Borneo H. W. L. Bunbury, off. of the 1st class, B. N. B. civil serv. en G. St. V. Kedell, surveyer. De totale sterkte der expeditie bedroeg 245 man.

De eerste ontmoeting tusschen de nederl. en eng. commissarissen vond plaats op den 8en Juni 1912. Den 12den d.a.v. vertrok de expeditie naar de boven-Sembakoeng, den 1en Febr. 1913 werd het terrein der werkzaamheden voor goed verlaten en den 17en d.a.v. het verslag te Tawao geteekend. Niettegenstaande de instemming van de eng. regeering met de nederl. interpretatie van art. II hadden de commissieleden tijdens de expeditie meermalen geschil van meening hierover. Begin Nov. legden zich de eng. leden echter bij de nederl. opvatting neer, welke als volgt luidde:

Het stroomgebied van een rivier, ter oostkust uitmondend bezuiden 4° 10′ behoort geheel tot het nederl. gebied, indien dat stroomgebied de theoretische grenslijn (dus de boven omschreven rechte lijn) met niet meer dan 5 geogr. mijlen overschrijdt. Geschiedt dit *wel*, dan wordt op het snijpunt van de theor. grenslijn en de rivier een grenspaal geplaatst. Het stroomgebied van de zijrivieren, uitmondende benedenstrooms van den grenspilaar behoort dan tot het nederl. gebied, dat van de zijrivieren, uitmondend bovenstrooms van de pilaar tot het engelsche gebied, mits de stroomgebieden van deze zijrivieren ook weder de theor.

---

[1]) Verslag der commissie tot uitzetting van de tusschen het Nederl. gebied en Britsch Noord-Borneo vastgestelde grens, ingesteld bij besl. v. d. G.G. d.d. 9 April 1912, no. 1 en 30 Oct. 1912, no. 38. (Batavia. Landsdrukkerij 1913).

grenslijn niet met meer dan 5 geogr. mijlen overschrijden. Doen zij dat wel, dan wordt met de zijrivieren gehandeld als met de hoofdrivier. Behalve grenspalen aan enkele rivieren zou dus op deze wijze een natuurlijke grens verkregen worden, gevormd door waterscheidingen.

In de toelage: „Boundary delimitation between the Netherland possessions and the state of Br. N. Borneo" is de grens tot Boekit Padas, het hoogste punt, bedoeld in art. III van de overeenkomst, nauwkeurig omschreven en verder verwijzen wij naar de in het verslag opgenomen kaart 1:250.000. Bij beschouwing van die kaart blijkt, dat ons gebied voor een groot deel de theor. grenslijn overschrijdt en slechts een zeer klein deel ten S. van die lijn aan Br. Borneo kwam.

In de eerste helft van 1914 werd door den 1en luit. D. A. M. Q. Boeye en afgevaardigden van Br. N. B. de grens afgebakend op Sibetik. Zoodoende was de grens tusschen de B. N. B. C. en Boeloengan geheel bepaald, maar met het oog op mogelijke verwikkelingen is het zeer gewenscht, dat ook die van af Bt. Padas tot Tandj. Datoe goed vastgelegd wordt.

Wat betreft de grens tusschen Sambas en Serawak is de Djagoeïstreek langen tijd oorzaak geweest van onaangenaamheden. Reeds in het begin van de 80er jaren zag ons bestuur in, dat alleen door het uitzetten van de juiste grenslijn een einde gemaakt zou kunnen worden aan de voortdurende kwesties tusschen beide staten, in hoofdzaak omtrent belastingbetaling en ladangbouw. In het contract van onze regeering met Sambas van 23 Aug. 1877 werd als grens met Serawak reeds de waterscheiding aangenomen en nauwkeurig omschreven (*De Ind. Gids* I. 1881). Hierin heet het o.a.:

Van den langen bergrug G. Raja valt de oosthelft binnen de Sambassche grenslijn, hebbende deze rug, die een gegiste absolute hoogte van 700 voeten bereikt, eene strekking van WNW naar ESE. Van den top des G. Raja loopt de waterscheidende grens naar den top des G. Andau of Kedjatan, waartusschen een afstand is gelegen van ongeveer ¾ geogr. mijl. Op de toppen dier beide bergen zijn ook bronnen gelegen van beekjes, de namen voerende van S. Kajen en S. Ketoengngan, die naar de S. Loendoe in Serawak stroomen. De G. Andau of Kedjatan, op wier SW helft voor een gedeelte de bronnen der tot het stroomgebied van Sambas behoorende S. Separau gelegen zijn, wordt gerekend de absolute hoogte van 400 voeten niet te boven te gaan. Van af G. Andau of Kedjatan loopt de waterscheidende grenslijn in een richting van SE ten S over een heuvelrij, zich meer verheffende dan de tusschen G. Rasau en G. Raja lig-

gende heuvelrij, voort tot aan den G. Djagoeï, die een absolute hoogte heeft van p.m. 1600 voeten. Over het grondgebied van Sambas vloeien van de W-helft van den G. Djagoeï af: de S. Mambeai en de S. Pajong, terwijl aan de tegenovergestelde NE-helling van dezen berg soengies ontspringen, zooals o.a. de S. Serieken, die tot het stroomgebied van Serawak behooren. De waterscheidende grenslijn vervolgt van af den G. Djagoeï in een SSE richting haren loop langs den oosterhelling van den G. Kiesam, van waar die lijn over eenige lagere heuvels heenstrijkt en weder SSE opklimt in den G. Apie, ook genaamd G. Goembang, die gerekend wordt een absolute hoogte van p.m. 1700 voeten te bereiken. Op de N-helling van dezen G. Apie of G. Goembang is een klein plateau gelegen, van welks W-rand de kreek of S. Goembang naar het stroomgebied van Sambas afvloeit en, na zich met de S. Liang vereenigd te hebben, in de Sambasrivier wordt opgenomen. Op den E-rand van datzelfde plateau ontspringt de tot het riviergebied van Serawak behoorende S. Serago, aan welke kreek de Dajaksche kampong Goembang is gelegen, zoodat de tegenwoordige, aldus omschreven ligging dezer kampong, over welke vroeger een grensgeschil ontstond, tot het gebied van Serawak behoort. Deze kampong, die 46 huisgezinnen telt en ter hoogte van ongeveer 500 voeten b.z. gelegen is, ligt op 110° 6′ O.L.v.Gr. en op 1° 19′ NB.....

Bij de opneming van de Westerafdeeling in 1886—'95 werd de grens overeenkomstig deze omschrijving vastgelegd in de kaart. Zij klopte met de werkelijke waterscheiding en deze was bij het verdrag van 1891 als grens aangenomen. Niettemin duurden de moeilijkheden met Serawak voort, voortvloeiende uit de vestiging van Serawaksche Dajaks aan onze zijde van de grens. (Uit de bovengenoemde kampong Goembang? T. v. P.) In 1901 en 1911 brachten de residenten Bakker en v. Driessche de moeilijkheden weder ter sprake en het doet eigenaardig aan, dat deze residenten, ja zelfs de fg. adviseur voor de bestuurszaken der buitenbezittingen in overweging geven, een dergelijke zaak op voorloopige basis, zonder bindende kracht te beslechten, alleen maar onder voorbehoud, dat zoowel de radja van Serawak als het nederl. gouvernement eenige onderling vast te stellen bepalingen zullen teekenen.

Terecht was de Raad v. Indië eene andere meening toegedaan en adviseerde in het commissoriaal rapport van 29 Juni 1911, no. 15325 den G.G., ter zake het welmeenen van den heer min. v. koloniën te vragen", daar het een kwestie gold, waarin de regeering van Engeland gekend moest worden, daar deze de overeenkomst van 1891 had onderteekend. Weer bleef de zaak han-

gende en werden geen afdoende maatregelen genomen. In 1921 werd de 1e luit. v. Nieuwenhuizen op verzoek van den ass. res. Velsing naar de Djagoeïstreek gezonden om aanwezige geweren in beslag te nemen, waarbij het tot een botsing kwam. Nu werd definitieve vaststelling van de grens opnieuw ter sprake gebracht en op den 16en Sept. had te Koetjing een samenkomst plaats van den res., de ass.-resn. van Pontianak en Singkawang en den res. van de 1e division van Serawak met diens secretaris. Naar aanleiding hiervan kwam 15 Nov. d.a.v. eene commissie bijeen te Sataäs (in de betwiste strook). Gedurende deze bijeenkomst deelde het hoofd van Sataäs den heer Velsing mede, dat de Dajaks in het betwiste gebied bij hun benoea (stam) wilden blijven en dat ⅔ van die benoea tot Serawak behoorde, krachtens de waterscheidingsbepaling. Dit hoofd wees er ook op, dat zijn kampong zich reeds 55 jaar als Serawaksch had beschouwd en nimmer de als waterscheiding vastgestelde lijn als juist had erkend, doch altijd de benoeagrens. (? Bedoeld zal wel zijn, dat zij nimmer de waterscheiding als grens hadden erkend. De mededeeling klopt overigens niet met bovenstaande aanhaling uit de grensomschrijving van Sambas, waarin van een kampong Sataäs niet gerept wordt. T. v. P.) Eene beslissing werd niet genomen. In 1922 kwam weder eene gemengde commissie bijeen, waartoe o.a. behoorden de heer Crocker als opnemer van Serawak en de heer Linzbauer, landmeter-topograaf der landschapskassen te Pontianak, maar deze technici(?) bepaalden zich tot het uitzetten van eenige denkbeeldige rechte lijnen zonder aansluiting aan de waterscheiding of nabijgelegen astron. stations, dus van eene definitieve vaststelling der grens was geen sprake. Eindelijk werden op voorstel van den legercommandant bij gouv. besl. v. 30 April 1923 afdoende maatregelen genomen. Er werd vastgesteld, dat het betwiste gebied door den Top. Dienst in kaart gebracht zou worden op grootere schaal dan bij de eerste meting was gebeurd en dat na afloop daarvan een gemengde commissie zou samenkomen teneinde in gemeenschappelijk overleg de grens vast te stellen. De kaart werd vervaardigd, de grens uitgezet en op 9 Sept. 1923 had de onderteekening plaats van kaart en overeenkomst.[1]).

In deze commissie hadden zitting: namens de ind. regeering F. K. H. Brodhaag, ass.-res. v. Singkawang, J. F. Later, civiel gezagh. v. Sambas, Mohamed Ali Tsafioedin, sultan v. Sambas

---

[1]) Kort verslag omtrent de vaststelling op het terrein van een grensgedeelte in de Djagoeïstreek tusschen Serawak en het landschap Sambas. Jrvsl. Top. Dienst. 1923.

en D. W. Buys, kapt. der inf., gedetach. bij den Top. D. Namens Serawak waren aangewezen: C. S. Griffiths, superintendent of the Lands- and Surveydepartment te Sitoe en F. H. Kortright, distr. officer van Upper-Serawak te Baoe.

Wanneer men de kaart tegenover blz. 102 van het verslag beziet, zal blijken, dat de grens, voorkomende op de kaart van Borneo 1:200.000 naar het westen is verlegd en zelfs ten W. van de waterscheiding ligt, zoodat ten nadeele van Nederland niet de hand is gehouden aan art. III der overeenkomst van 1891. Tijdens de besprekingen in 1921 deelde de heer Crocker mede, dat de waterscheidingsovereenkomst tot stand was gekomen, zonder dat Serawak gehoord was, of althans, zonder dat met de reeds lang bestaande bezwaren was rekening gehouden. Hij handhaafde daarom de aanspraken op gebied, over de waterscheiding gelegen. Het blijkt uit de nieuwe meting, dat de waterscheiding niet volkomen juist *op de kaart geteekend was* (vermoedelijk is zij tijdens de eerste meting slechts geschetst), maar dit veranderde niets aan haar ligging *in het terrein*. O.i. had dan ook de kwestie moeten worden opgelost, door te constateeren, dat het betwiste gebied volgens de overeenkomst van 1891 op *ons* gebied viel. Het komt ons voor, dat de heer Crocker wel wat al te veel de leiding heeft gehad en teveel overwicht heeft uitgeoefend.

Zooals wordt medegedeeld, vormt de Rajaketen (de Dajaks kenden dezen naam in het geheel niet, doch zij wordt reeds genoemd in de grensomschrijving van Sambas) de werkelijke waterscheiding tusschen Sambas en Loendirivier. Den hoogsten top van den Raja niet als grens aan te nemen, maar een punt ± 5 km W. daarvan, is dus al zeer willekeurig. Dat men van dit laatste punt een ruim uitzicht heeft over het geheele gebied en een pilaar op het hoogste punt binnen enkele jaren zou wegspoelen, omdat de grond daar zeer los was, zijn nu niet dadelijk redenen om een deel van ons gebied weg te schenken en te breken met de eenmaal vastgestelde natuurlijke grens. Door bij de vaststelling der grens af te wijken van de overeenkomst van 1891 is de weg geopend voor verschillende nieuwe uitleggingen en daarom zal het aanbeveling verdienen, zoo spoedig mogelijk de geheele grens tusschen Tandj. Datoe en B. Padas af te bakenen en dit klemt het meest voor die gedeelten, waar de waterscheiding even weinig geprononceerd tot uitdrukking komt, als in de Djagoeïstreek.

II. SURINAME.

„Dat er bij de eerste inbezitneming van de landstreken in den NE-hoek van Zuid-Amerika niet dadelijk gedacht werd aan

nauwkeurige grensbepalingen, zal wel niemand verwonderen en wanneer er in de eerste tijden al sprake is van „limiten", had men gewoonlijk de kuststreek op het oog en bleef de grensscheiding in het, trots de fantasiën der cartografen, onbekende binnenland onzeker of eenvoudig buiten beschouwing. Welke waarde konden die eindelooze wouden ook hebben voor de uiterst geringe bevolking dier volksplantingen, bij welke landbouw op den voorgrond stond en die jaren achtereen de handen vol had met het afweren der aanhoudende aanvallen van buitenlandsche en binnenlandsche vijanden."

Aldus dr. H. D. Benjamins in zijn uitgebreid artikel: „De grenzen van Nederlandsch-Gyana" in het T. K. N. A. G. 1898, en wiens doorwrochte studie met uitgebreid bronnenmateriaal bij de samenstelling van dit gedeelte van ons opstel van onschatbare waarde is geweest.

De schrijvers van aardrijkskundige hand- of leerboeken bepalen zich bij het omschrijven der ligging van Nederlandsch-Guyana, d.i. Suriname, gewoonlijk tot de eenvoudige mededeeling, dat dit gebied gelegen is tusschen Fransch- en Engelsch-Gyuana en willen zij wat uitvoeriger zijn, dan wordt gezegd, dat de grenzen van Suriname in het W. gevormd worden door den Corantijn, in het E. door de Marowijne, in het S. door het Toemak-Hoemakgebergte en in het N. door den Atlantischen Oceaan. Dat lijkt vrij eenvoudig, maar schijn bedriegt. Er staat toch nog niet vast, wat onder de Corantijn en de Marowijne verstaan moet worden en daarmede hangt, zooals wij zullen zien, ook de S.-grens in de lucht.

Toen in 1799 Suriname en Berbice in engelsche handen waren gevallen, werd tusschen de beide gouverneurs de Friderici en van Batenburg een overeenkomst gesloten, waarbij de Corantijn als grenslijn werd aangenomen en bij de teruggave van Suriname aan Nederland in 1816 werd die overeenkomst stilzwijgend erkend.

Van onze zijde is die grenslijn nimmer betwist, daarentegen is wel een poging gedaan, om de grenzen van Berbice naar het E. te verleggen. In 1813 deed n.l. Robert Gordon, gouverneur van Berbice, het voorstel om het district Nickerie bij zijn gebied te voegen, daar het te ver van Paramaribo en in het algemeen ver van de oude kolonie Suriname gelegen was, doch de engelsche regeering besliste afwijzend.

Staat dus aan de hand der geschiedenis wel vast, dat de grens tusschen Suriname en Britsch-Guyana wordt gevormd door de Corantijn, toen de overeenkomst werd gesloten, kende men slechts den benedenloop van deze rivier, van haren oorsprong wist men

niets. Dr. Benjamins schrijft daaromtrent: „Op de meeste kaarten van de 17e en 18e eeuw en op verscheidene uit deze eeuw, wordt deze machtige stroom afgebeeld als een kleine rivier, zelfs kleiner, dan de Coppename en niet verder naar het S. loopende dan tot 5, 4 of 3 graden NB. Het is duidelijk, dat de grillig kronkelende lijnen, die den stroomloop moeten voorstellen, niet het product zijn van gedane opmetingen, maar van de fantasie der kartografen, slechts matig in toom gehouden door de berichten van reizigers, die op hunne beurt hun kennis ontleenden aan inlichtingen van inboorlingen".

In de jaren 1840—44 werd Br. Guyana ingevolge een opdracht van koningin Victoria bereisd door Robert Schomburgk. Zijn kaart geeft den stroomloop van de Corantijn van af op ± 2° NB. gelegen bronnen tot de uitmonding in zee, doch, zooals later bleek, niet volledig. Daar het vaststond, dat de Corantijn de grensrivier was, spreekt het vanzelf, dat men ook van onze zijde den stroomloop, zooals hij door Schomburgk geteekend was, stilzwijgend als de juiste grens erkende. Het gold hier een zuiver aardrijkskundige kwestie; van een in bezit nemen van eenig deel van het nagenoeg onbewoonde gebied der boven-Corantijn door Nederland of Engeland is nimmer sprake geweest.

Schomburgk's kaart werd tallooze malen gereproduceerd en zoo bleven de zaken tot 1871, toen de Corantijn opnieuw werd opgenomen door C. Barrington Brown, die van gouvernementswege belast was met geologisch onderzoek. Brown ontdekte in de maand October een tak van de Corantijn, die aan Schomburgk onbekend was gebleven en waaraan hij den naam gaf van „New River". Hij onderzocht zoowel deze rivier, als de Koeroeni, die door Sch. voor de verlenging van de Corantijn was gehouden. „On the twentieth — zoo verhaalt hij — we arrived at the junction of the main channel of this and the small channels of the new river and measured its width and depth, finding it to be 138 yards wide, with depths across, varying from 8 to 28 feet. On reaching the main channel of the new river, we found it to be 272 yards wide, having a depth from west to east varying from 6 tot 30 feet. From this measurements it will be seen, that the new river is fully twice the size of what has hitherto been regarded as the Corantyne river, but which really is only a branch."

De Nieuwe rivier, die in breedte, diepte en lengte den anderen tak overtreft en ook geacht moet worden meer onmiddellijk de richting van de rivier voort te zetten, zou dus, zooals dr. Benjamins zegt, de hoofdrivier en derhalve de grensscheiding zijn,

waaruit zou volgen, dat het gebied tusschen de Corantijn en de Nieuwe rivier tot Suriname behoort.

Van engelsche zijde heeft men zich t.a.v. dit punt beroepen op het verslag van de Corantijnexpeditie in 1910/11, doch daarbij geheel over het hoofd gezien, dat deze expeditie ten eerste in het geheel geen officieel karakter droeg en zich ten tweede absoluut niet met de grensvraag heeft bemoeid. Haar doel was uitsluitend, om het terrein te exploreeren, dat gelegen was ten E van het gebied, dat Schomburgk en Brown onderzocht hadden. De kwestie heeft meer de aandacht gehad van de expeditie Stahel, die op verzoek van den gouverneur van Suriname den waterafvoer mat, zoowel van de Koeroeni als van de Nieuwe Rivier en daarbij constateerde, dat de laatste ongeveer 1¾ maal zoo groot was.

Deze bevinding van de expeditie Stahel sluit dus geheel aan bij de meening van Brown.

Omtrent de westgrens der kolonie staat het volgende vast:

In verband met een giftbrief van koning Karel II van Engeland van 2 Juni 1662 mag worden aangenomen, dat de kolonie Suriname zich oorspronkelijk uitstrekte tot *over* den rechteroever der Marowijne, die dus geen grensrivier was. De Marowijne ontstaat uit de Lawa en de Tapanahony en toen de boschnegers zoo gevaarlijk werden voor de plantages, dat het zaak werd hen zoo ver mogelijk van de bewoonde streek te verdrijven, was het, in verband met het bovenstaande, logisch, dat een militaire post gevestigd werd aan de Lawa, zonder dat men zich bekommerde om de vraag, of deze, dan wel de Tapanahony de hoofdtak van de Marowijne was. Daar verder alle gevestigd gezag voor de kolonie voordeeliger was, dan de onzekere toestanden, die de ontvluchte slaven veroorzaakten, liet men het oogluikend toe, dat de Franschen posten vestigden aan den beneden-Marowijne, waardoor langzamerhand de meening gevestigd werd, dat deze rivier de grens tusschen het nederl. en fransch gebied vormde. Daar de Franschen echter de Tapanahony als de hoofdrivier beschouwden, betwistten zij ons later ook het gebied tusschen de beide bronrivieren, zoodat er behoefte kwam aan een grensregeling. In 1861 werd een commissie uitgezonden, die met het oog op latere grensregeling moest onderzoeken, welke van de beide takken als de hoofdrivier beschouwd diende te worden, zoodat van de aangelegenheid een aardrijkskundig vraagstuk werd gemaakt, niettegenstaande nimmer in eenig tractaat de Marowijne als grensrivier was aangenomen, en wij door oude vestiging op het betwistte gebied rechten hadden verkregen. In 1888 werd de kwestie

aan scheidsrechterlijke uitspraak onderworpen, waarbij vorenbedoelde rechten erkend werden.

Hiermede is de grenskwestie echter nog niet geheel opgelost, daar de Lawa zelve ook weder uit twee takken ontstaat en het thans weer de vraag is, welke van deze beide als hoofdstroom moet gelden. De commissie van 1861 had slechts één van beide, de Itanie opgenomen, daar zij deze als de voortzetting van de Lawa beschouwde. De andere tak is later door Coudreau opgenomen, die bevond, dat beide rivieren „sont a peu près d'égale importance". Verder zal nog uitgemaakt dienen te worden, hoe de grens langs de rivier precies loopt. Volgens den giftbrief van Karel II kunnen wij gevoeglijk aanspraak maken op de geheele rivier, maar indien beide partijen mochten overeenkomen den „thalweg" als grenslijn te beschouwen, zal het boven Albina zeer moeilijk zijn om uit te maken, waar deze eigenlijk loopt.

In het S. eindelijk ligt de grens aardrijkskundig vrij vast. Volgens het op 5 Mei 1906 te Rio de Janeiro tusschen Nederland en Brazilië gesloten verdrag wordt toch de grens tusschen Brazilië en Suriname gevormd door de waterscheiding tusschen het stroomgebied der Amazone en dat van de stroomen, die zich noordwaarts in den Atlantischen Oceaan storten. Deze omschrijving kan alleen aanleiding tot moeilijkheden geven, voor zoover er gebied zonder afwatering voorkomt. Het schijnt wel, dat Brazilië genegen is om mogelijke geschillen door afbakening van de grens te voorkomen. Volgens berichten in de Surinaamsche bladen toch zou in 1929 een braziliaansche expeditie in het grensgebied zijn aangekomen, met het doel voorloopige gegevens te verzamelen om te komen tot definitieve grensregeling. Er schuilen hier echter adders onder het gras. Het verdrag toch bepaalt: dat de waterscheiding de grens vormt, *vanaf de britsch-nederlandsche tot de fransch-nederlandsche grens* en, zooals wij gezien hebben, liggen deze beide grenzen juist nabij de waterscheiding nog in het geheel niet vast. Het zal dus zaak zijn, in een eventueel nader grensverdrag met Brazilië alles te vermijden, wat aanleiding zou kunnen geven aan onze ooster- en westerburen om te beweren, dat wij blijkbaar onze aanspraken op de betwiste gebieden opgeven.

De Koninklijke Paketvaart Maatschappij en haar nieuwe overeenkomst met de Regeering

DOOR

M. A. J. KELLING.

Sedert 20 Februari 1930, den datum waarop het ontwerp der nieuwe overeenkomst tusschen de Regeering en de Koninklijke Paketvaart Maatschappij voor het publiek bekend is gemaakt, heeft dat concept-contract heel wat tongen en pennen in beweging gebracht, zoowel in officieele en deskundige kringen, als daarbuiten. Dit is ook zeer begrijpelijk, wanneer men bedenkt, dat het hier gaat om een overeenkomst voor langen duur (15 jaar), die niet alleen de Regeering als Gezags-orgaan en de K. P. M. als groot-onderneming-op-zich-zelf betreft, maar waarbij behalve de twee contracteerende partijen, de belangen van millioenen menschen betrokken zijn en die voor de economische ontwikkeling en voedselvoorziening van geheel N.-I. (vooral van de Buitengewesten) buitengewoon belangrijk is. Bovendien zijn aan deze overeenkomst ook binnenlandsche en buitenlandsche politieke gevolgen verbonden, zoodat de onderhandelingen tusschen Regeering en K. P. M. de publieke aandacht méér dan waard zijn, niet alleen in Indië maar ook in Nederland, waar de ontwerp-overeenkomst binnenkort aan de Staten-Generaal zal worden voorgelegd.

Indië is een land, dat in hooge mate afhankelijk is van een behoorlijk verkeer over zee. Een geregelde en welverzorgde verkeersverbinding, niet alleen met de overige deelen der wereld, maar vooral ook onderling tusschen de verschillende deelen van den Archipel, welke het Nederlandsch gebied in Oost-Azië vormt, is als één der eerste eischen voor een behoorlijk bestuur te beschouwen en als het meest noodige middel om deze landen tot verdere economische ontwikkeling te brengen.

De opeenvolgende Regeeringen hebben dat ingezien en daarom steeds getracht daarin op de beste wijze te voorzien. Staatscon-

trôle op, althans Staats-bemoeienis met, de inter-insulaire Indische scheepvaart is dan ook natuurlijk en verklaarbaar. Wanneer wij dit inzien, moet het bevreemding wekken, dat bij velen nog steeds de meening bestaat, dat de Regeerings-overeenkomst alleen voor de K. P. M. monopolistische voordeelen afwerpt. Veel meer bestaat er bij de Regeering behoefte aan een dergelijke contractueele regeling met een daartoe bevoegde krachtige particuliere onderneming, teneinde de bij Haar in deze berustende verplichting na te kunnen komen. Dit moet hier eens duidelijk uitgesproken worden, vooral tegenover degenen, die uitsluitend de K. P. M. als bevoorrechte partij beschouwen en, gespeend van alle zakelijke begrippen, zelfs pleiten voor een exploitatie van het scheepvaartbedrijf „in eigen beheer" door de Regeering!

Wanneer — zooals bij de behandeling der periodieke verlengingen der Regeeringsovereenkomst geschied is — iemand vraagt: „waarom de Regeering van een land als Indië, dat in hooge mate van een goede scheepvaart en tarief-politiek afhankelijk is, niet volgens dezelfde beginselen de staatsbemoeienis met het zeetransportwezen zou uitbreiden, welke in Europa tot aanleg en beheer van Staats-*spoorwegen* leidde", ... ziet men pas goed, welke gevaren er verbonden zijn aan de openbare behandeling, c.q. critiek, van dergelijke bij uitstek technische quaesties. Voor iemand, die niet in het scheepvaartbedrijf geweest is, zijn er bij de behandeling van de onderhavige overeenkomst dan ook zooveel voetangels en klemmen, dat hij uit welbegrepen eigen- en algemeen belang beter zal doen een veel- (of niets-) zeggend stilzwijgen te bewaren, dan de insiders te vermaken en de outsiders op een dwaalweg te brengen, door vragen als de hierboven aangehaalde.

Degene, die ondanks alle mislukkingen der Staatsexploitatie van het scheepvaart-bedrijf in het buitenland (denk o.m. aan de Emergency-Fleet der U. S. A.) nòg voorstander van die waanvoorstelling is, leze eerst de zaakkundige weerlegging van den heer G. Alting du Cloux in *Koloniale Studiën* [1]) vóór hij de menschen met nuttelooze debatten verder ophoudt. Gelukkig heeft de Regeering van N.-I. dit van den aanvang af begrepen en reeds in vroegere jaren werd het onderhouden van bepaalde diensten en het vervoer van Mail door middel van vrije inschrijving aanbesteed. Langen tijd is het vervoer in dezen Archipel in handen geweest van de N.-I. Stoomvaart Maatschappij, een met Engelsch

[1]) „Het Scheepvaartbedrijf en Staatsbemoeienis", 2e Jaargang, 1e deel blz. 85 e.v.

kapitaal werkende onderneming. Eerst in 1888 werden door de Regeering onderhandelingen aangeknoopt met een Nederlandsch concern voor het onderhouden van geregelde diensten in den Archipel voor de jaren 1891—1895, welke leidden tot een contract met de Directeuren der Stoomvaart Maatschappij „Nederland" en „Rotterdamsche Lloyd" en de oprichting der Koninklijke Paketvaart Maatschappij. Het eerste wetsvoorstel „houdende machtiging tot het sluiten van een overeenkomst voor de bediening van de Paketvaart in den Nederlandsch-Indischen Archipel" kwam in Maart 1888 bij de Tweede Kamer in behandeling en werd kort daarna aangenomen. Hierin vinden wij het duidelijkst de primaire gronden voor den band tusschen Regeering en K. P. M., *die nu dus reeds meer dan 40 jaren bestaat.*

Het ligt niet in mijn bedoeling hier een historisch overzicht te geven van de op elkaar volgende Regeeringsovereenkomsten, temeer waar dit reeds meer dan éénsvan bevoegde zijde werd gegeven, o.m. door Dr. M. G. de Boer in de *„Geschiedenis der Amsterdamsche Stoomvaart"* [1]), Dr. E. B. Kielstra *„Geregelde Stoomvaartdiensten in Nederlandsch Indië"* [2]) en J. D. Brand *„De scheepvaart in N.-I. vóór en na de oprichting der Koninklijke Paketvaart Maatschappij"* [3]). Zij echter, die in Volksraad en Staten-Generaal het woord willen voeren over het onderhavige contract, zullen goed doen zich de moeite van het lezen der bovenaangehaalde geschriften te nemen, willen zij tenminste eenigszins in de materie georiënteerd zijn.

Hier zij slechts gememoreerd, dat de Regeering in 1888 bij het aangaan der eerste overeenkomst is uitgegaan van drie beginselen: 1e. Zij moest kunnen rekenen op een *geregelden* dienst van alle transporten, niet alleen op losse lijntjes, die heden bestaan en morgen opgeheven worden; 2e. het verkeer, vooral in de Oostelijke deelen van den Archipel, moest ontwikkeld worden; 3e. het verkeer moest ook overigens in de goede richting worden geleid.

De overeenkomst met de K. P. M. werd telkens verlengd. De vigeerende is geldig tot 31 Januari 1931.

Zooals men daaruit zien kan, bepaalt zij o.a. dat tegen een vastgestelde vergoeding op de lijnen der Maatschappij de Post zal worden vervoerd, terwijl het Gouvernement zich tevens verbindt om de landsreizigers, -goederen en gelden uitsluitend met de schepen der K. P. M. te vervoeren.

---

[1]) 2e deel, 1e stuk, blz. 105 e.v.
[2]) *Tijdschrift voor Economische Geografie.*
[3]) *De Indische Gids,* 1929, blz. 82 e.v.

Daartegenover verbindt zich de Maatschappij een bepaald aantal vaste lijnen (in het tegenwoordige contract een 30-tal) met een voor iedere lijn vastgestelde frequentie te bevaren. Bovendien onderhoudt de Maatschappij vele niet-contractueele diensten, w.o. ook enkele buitenlandsche lijnen.

Wanneer wij, als Nederlanders, objectief bezien, wat de K. P. M. in de afgeloopen 40 jaar verricht en bereikt heeft, kunnen wij niet anders dan met de meeste bewondering spreken over het resultaat van den arbeid harer leiders: *In alle opzichten is méér bereikt, dan verwacht kon worden.*

Moest men vroeger, bij plotseling opgekomen behoeften, schepen zoeken en tegen hooge prijzen charteren, thans staat der Regeering elk oogenblik van den dag een vloot van goed onderhouden en wel geoutilleerde schepen ten dienste, waarvan sommigen in korten tijd tot hulp-kruisers kunnen worden omgebouwd.

De vaart is buitengewoon ontwikkeld, terwijl de navigatie in handen is van uiterst bekwame en ervaren Hollandsche zeelui.

Afgezien van de enorme voordeelen, die de K. P. M. heeft afgeworpen voor den Indischen handel en de Indische culturen, steunde zij de Vaderlandsche scheepsbouw op ongeëvenaarde wijze: vrijwel alle schepen der K. P. M. werden op Nederlandsche werven gebouwd.

De overeenkomsten werden niet alleen naar de letter, maar ook naar den geest *op de meeste loyale wijze* nagekomen.

Duidelijk is in de afgeloopen 40 jaren gebleken, dat een krachtige Nederlandsche Stoomvaart Maatschappij als de K. P. M. voor Indië *onmisbaar* is, bovenal voor zoovele streken, die niet licht bezocht zouden of zullen worden door vrachtzoekenden, dus uit louter commercieele motieven.

Van den beginne af, heeft de K. P. M. zich onderscheiden door durf en ondernemingsgeest. De jaarlijks door haar Bestuur gepubliceerde cijfers toonen aan, dat ook de niet-contractueele lijnen steeds toenamen. In de verslagen jaarlijks door de Directie in Indië aan den Raad van Bestuur gericht, wordt telken jare gesproken van pioniersarbeid, van het openen van nieuwe lijnen, welke voorloopig verliesgevend zullen zijn, maar voor de toekomst iets beloven. Voor de economische verheffing van achterlijke deelen van den Archipel zijn deze lijnen van groot belang geweest; voor de maatschappij hebben zij niet zelden tot groote teleurstellingen geleid. Elk jaar worden in het genoemde verslag de verliezen samengevat, die op dergelijke wijze geleden zijn en die dikwijls de van regeeringswege genoten subsidie belangrijk overtreffen; in een willekeurig gekozen jaar, 1912, bedroeg

bijv. de regeeringssubsidie *f* 457.498, het saldo der verliesgevende lijnen daarentegen *f* 717.857! Als de K. P. M. alle lijnen, die niet rendabel waren en het in de eerste jaren wel niet zouden worden, zorgvuldig had gemeden, zou zij wellicht in het oogenblikkelijk belang harer aandeelhouders hebben gewerkt, maar het doel, dat men bij haar oprichting nastreefde, de economische verheffing van achterlijke deelen van den Archipel, zou dan niet bereikt zijn.

Van beteekenis was daarbij ook, dat de K. P. M. haar bedrijf uitoefent onder omstandigheden zóó moeilijk, als elders niet veel zullen worden aangetroffen. Men bedenke, dat in den Archipel meer dan driehonderd havens moeten worden aangeloopen en wel havens, die in den meest uiteenloopenden toestand verkeeren. Aan den eenen kant moderne, met alle hulpmiddelen van den tegenwoordigen tijd geoutilleerde havens, toegankelijk voor diepgaande schepen, waar alles er op berekend is, om in zeer korten tijd reusachtige hoeveelheden lading te kunnen verwerken. Aan den anderen kant ontelbare primitieve havens, waar elk hulpmiddel ontbreekt, bereikbaar soms langs lastige vaarwaters, waaromtrent de bestaande zeekaarten vaak niet voldoende gegevens bevatten, over banken, die zich voortdurend verplaatsen. Elders weer open reeden, waar bij ongunstigen wind uit zee ternauwernood aan lossen of laden kan worden gedacht. Op sommige reeden moeten de schepen aanhoudend onder stoom blijven liggen, in afwachting van een gelegenheid tot ontscheping; laadprauwen en barkassen worden vaak zwaar beschadigd of gaan verloren.

Door al deze oorzaken werd de maatschappij gedwongen haar vloot samen te stellen uit schepen van een oneindige verscheidenheid: uit snelstoomers met alle denkbare comfort voor den passagierdienst, uit schepen van een gecombineerd type, die naast passagiers een aanzienlijke hoeveelheid lading kunnen vervoeren, uit cargobooten, die groote hoeveelheden steenkolen kunnen vervoeren, eindelijk uit een zeer groot aantal kleine vaartuigen, die zich in allerlei ondiepe geulen kunnen wagen en zich soms door de modder werken om allerlei kleine kustplaatsjes te bezoeken en aldus de verste uithoeken van den Archipel in verbinding brengen met de centra van het verkeer. Daarnaast nog stoomlichters en hekwielers, de laatste voortbewogen door een groot op het achterschip aangebracht wiel, welke de rivieren van Borneo en Sumatra opvaren en het binnenland in verbinding brengen met de kust.

Daarbij komt dan nog, dat de lading vaak op zeer primitieve wijze verpakt ter verscheping wordt aangeboden. Op de eene

plaats moet hout worden geladen, elders rubber, gom-damar, coprah, rotting, gambir en andere boschproducten, soms in groote hoeveelheden, dan weer bij enkele zakken. Vaak moeten de schepen zoover van de kust blijven, dat de lading van verren afstand moet worden aangevoerd en honderden meters door het water naar de laadplaatsen moet worden gedragen.

Hoe aanlokkelijk het voor mij zelf, en nuttig, ja noodig het voor velen in het Moederland — die straks mee zullen praten over de verlenging van het nieuwe contract — zou zijn om hier nader in te gaan op de economische en financieele zijde van het bedrijf der K. P. M., het bestek en de bedoeling van mijn artikel laten dat niet toe. Belangstellenden verwijs ik kortheidshalve o.a. naar de heldere verhandelingen terzake in het meergenoemde boek over de *„Geschiedenis der Amsterdamsche Stoomvaart"* en de voordracht van den heer J. H. Hummel, gehouden voor de Nederlandsche Afdeeling van de Nederlandsch-Indische Maatschappij van Nijverheid en Landbouw op 28 Maart 1913 te 's-Gravenhage (opgenomen in *De Indische Mercuur* van 15 April 1913, No. 15) en vervolgens een door het Bureau „Industria" te Amsterdam in 1924 uitgegeven artikel van Dr. G. M. de Boer: De Koninklijke Paketvaart Maatschappij in „Neêrlands Welvaart".

Het vorengaande moge voldoende zijn als inleiding tot eene vruchtbare beschouwing van het nieuwe ontwerp-Regeeringscontract.

Reeds bij de behandeling van het ontwerp der thans nog geldende overeenkomst, was de wenschelijkheid gebleken van eene alzijdige belichting van het vraagstuk der bediening der Paketvaart in den N.-I. Archipel. In verband daarmede werd bij Gouvernementsbesluit van 6 October 1926, No. 58 ingesteld de *Inter-departementale Paketvaart-Commissie*, die tot taak had de grondslagen te bestudeeren, waarop een nieuwe overeenkomst met de K. P. M. ware te sluiten, en tevens opdracht had, de Kamers van Koophandel en Handelsvereenigingen terzake te hooren. *Een meer onpartijdige behandeling kon dus niet gewenscht worden; het huidige ontwerp kan dan ook beschouwd worden als het gecristalliseerde product van het Indische bedrijfsleven.*

Alle 5 Kamers van Koophandel en alle 12 Handelsvereenigingen zijn door vermelde commissie geraadpleegd over eventueel gewenschte wijzigingen in- of aanvullingen op de loopende overeenkomst. Van de Handelsvereeniging te Menado werd geen antwoord ontvangen, evenmin van de Kamer van Koophandel te Makasser (wel van de Handelsvereeniging aldaar), noch van

de Handelsvereeniging te Padang (wel van de aldaar bescheiden Kamer van Koophandel. Van de anderen kwamen antwoorden binnen.

Van geen der colleges zijn klachten over de tarieven ontvangen; evenmin trad eenige wensch tot verbetering of aanvulling van de overeenkomst naar voren, zoodat de Regeering het onder deze omstandigheden niet noodzakelijk achtte de thans aanhangig gemaakte nieuwe overeenkomst aan genoemde colleges ter advies voor te leggen, te minder omdat deze overeenkomst ook voor de gemeenschap verbetering biedt. Op alleszins bevredigende wijze is dus voldaan aan de toezegging van den Minister van Koloniën, vervat in de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer betreffende het geldend contract (Bijlagen Tweede Kamerzitting 1925—1926, 184.6) namelijk, dat de Kamers van Koophandel in Indië over de contractsherziening zouden worden geraadpleegd.

Hoewel algemeen bekend was, dat een ontwerp-contract te verwachten viel en de tarieven der K. P. M. door de eind Augustus 1929 ingediende motie-Middendorp c.s. in het brandpunt der publieke belangstelling werden geplaatst, terwijl aan alle Kamers van Koophandel in Indië uitdrukkelijk advies werd gevraagd, is van de gelegenheid om zich eigener initiatief over de thans geldende tarieven uit te spreken en om bezwaren tegen het tegenwoordig contract te uiten, uiterst spaarzaam gebruik gemaakt. *Men mag dus aannemen, dat de Indische samenleving zich met dit nieuwe ontwerp kan vereenigen,* want de enkele critische aanvallen — vooral op hare tarieven-politiek — heeft de Directie der K. P. M. volkomen kunnen weerleggen en het onjuiste in de redeneering van menigen outsider onomstootelijk bewezen.

Een nadere beschouwing over het nieuwe contract zou dus gevoegelijk achterwege kunnen worden gelaten, ware het niet, dat de behandeling van het ontwerp in den Volksraad aanleiding geeft tot enkele opmerkingen, die ook voor de toekomst van belang kunnen zijn.

In de eerste plaats aangaande den *bedrijfsvorm.* Zooals in het Afdeelingsverslag staat te lezen, waren verscheidene leden van oordeel, dat de Regeering de vereischte zekerheid ten aanzien van het zeevervoer van Landsreizigers en goederen op de juiste wijze gezocht heeft. *Zij zagen terecht in een voortzetting der contractueele verhouding met de K. P. M. de beste oplossing voor het zeevervoervraagstuk,* mits bedoelde verhouding aan het Land de vereischte zekerheid verschaft, n.l. van een regelmatig aan

behoorlijke eischen beantwoordend vervoer tegen billijke prijzen, en tevens in zich sluit den waarborg van de bediening van het verkeer te water, welke voor dezen Archipel van zoo groote beteekenis is. Voor een anderen bedrijfsvorm zou h.i. eerst dàn reden kunnen bestaan, wanneer de Regeering reden tot klachten had over de prestaties van de K. P. M., hetgeen, naar zij meenden te weten, volstrekt niet het geval is.

Volkomen terecht wordt weder voorgesteld het zeevervoer voor het Gouvernement zooveel mogelijk in handen te leggen van één krachtige maatschappij. *Hierdoor toch wordt het algemeen belang het best gediend.* Weliswaar is het bij het vervoer te land anders, aangezien, zooals de toestanden zich in Indië hebben ontwikkeld, het beter is het spoorwegvervoer in handen te geven van verschillende ondernemers, doch het zou onjuist zijn te zeggen, dat hierin tegenspraak schuilt: spoorwegvervoer is in hoofdzaak regionaal en het scheepvaartvervoer in den Indischen Archipel is het niet. De behoefte van het Landsvervoer, vallende onder het groot-archipel-contract (dat is dus buiten het z.g. bulkvervoer), is op geen wijze aan rayons gebonden. Alleen daarom reeds was het in 1888, toen de Gouverneur-Generaal werd gemachtigd om een overeenkomst te sluiten met een of meer Nederlandsche gegadigden, juist, dat het Landsvervoer niet werd gesplitst over verschillende in bepaalde rayons werkende kustvaartmaatschappijen. Voor het Land zou dit verlies van tijd en geld, verbonden aan overlading, hebben meegebracht en daarnaast zouden scheepvaartmaatschappijen, welke voor het Landsvervoer slechts een bepaald rayon zouden bedienen, onder de toenmalige omstandigheden vermoedelijk nooit zijn gekomen tot de levenskracht, welke de K. P. M. heeft ontwikkeld en die de Maatschappij in staat heeft gesteld om de tegenwoordige accommodatie en „service" aan te bieden. Mede door de uitgifte van het Landsvervoer aan ééne onderneming, heeft men hier een buitengewoon goed verzorgd zeevervoer over den geheelen archipel gekregen. Als de wet weer de oude bewoordingen zou bevatten, zou dit, indien het contract zou worden gesloten met een andere maatschappij dan de K. P. M., leiden tot concurrentie in het vervoer, waardoor het algemeen belang geschaad zou worden. De spoorwegen hebben dit, daar waar zij niet regionaal waren, steeds bewezen. In Nederland voerde dit tot de reeds tot stand gekomen fusie; in Amerika, waar men aanvankelijk denzelfden misslag heeft begaan, is men ernstig bezig om de fout te herstellen.

Vele leden verklaarden zich dan ook ingenomen met het bij de onderhandelingen met de K. P. M. bereikte resultaat, waardoor

o.m. de jaarlijksche kosten voor het land aan passages en vrachten — derhalve zonder inbegrip van de verlaging der vergoedingen voor postvervoer en verplichtingen — met rond 18 % zullen dalen. Zij brachten hulde aan de vertegenwoordigers van den Lande, die dit resultaat hebben weten te verkrijgen en uitten woorden van waardeering voor de tegemoetkomende houding der Maatschappij.

Het kwam sommigen hunner echter voor, dat méér waarde gehecht moet worden aan het belang van de Indische samenleving bij uitoefening van overheidstoezicht — waarin tot dusverre, naar hunne meening, tekort geschoten is — op de gestie der voor het economische leven van den archipel zoo gewichtige grootste vervoersonderneming hier te lande, dan aan het belang van het Indische Gouvernement bij een zoo behoorlijk en billijk mogelijk vervoer van zijn reizigers en goederen.

Hoe weinig begrip van bedrijfsleiding sommige menschen hebben, blijkt uit het Afdeelingsverslag, waarin enkele leden publicatie eischten van bepaalde bedrijfsuitkomsten en de Maatschappij aan een bepaalde winstverdeeling en afschrijvings- en reserveeringspolitiek wenschen te binden! T.a.v. de winstverdeeling der Maatschappij vestigden deze leden de aandacht op § 7 van de toelichting op de motie-Middendorp c.s. en de §§ 22—25 en 29—30 der Memorie van Antwoord op het terzake verschenen Afdeelingsverslag. Ook wat de afschrijvingen der K. P. M. betreft, verwezen zij naar het hieromtrent in de aangeduide stukken medegedeelde. Voorts zouden zij in het contract maatregelen — bijv. *het eischen van publicatie van meer gegevens omtrent de financieele politiek der Maatschappij(!)* — getroffen willen zien tegen geheime reserveering welke — naar zij meenden te weten — door de K. P. M., o.m. in den post crediteuren, wordt toegepast en h.i. op *f* 7 à 8 millioen moet worden becijferd. Ook achtten zij een bepaling noodzakelijk, waarin het eischen van dubbele vracht, zoomede geheim rabat en geheime tarieven, waardoor het der K. P. M. bijv. mogelijk zou zijn een bepaald kolenbedrijf tot den ondergang te brengen door het toestaan van lagere tarieven aan andere bedrijven, worden verboden. Zij betreurden het, dat de ingediende stukken geen melding maken van pogingen om te geraken tot bezuinigingen als aangegeven in § 30 van eerder bedoelde Memorie van Antwoord, waardoor de thans hooge tarieven zouden kunnen dalen, alsmede van een verplichte publicatie van tractementen en tantièmes. Voorts wilden zij vernemen of het, met het oog op het gevaar van voortgaande kartelleering in het scheepvaartbedrijf in de komende 15 jaar en de hiervan te verwachten grooter

machtspositie der K. P. M., niet wenschelijk zou zijn om bedingen op te nemen, gaande in de richting van een anti-trust- en kartelwetgeving. Ten slotte zouden zij in het contract een bepaling willen opgenomen zien, dat het Land preferent is — tegen koers van uitgifte — bij uitbreiding van het aandeelenkapitaal der Maatschappij. Gaarne zouden zij met het inzicht der Regeering over alle door hen bepleite maatregelen in kennis worden gesteld. Men ziet het: een heel verlanglijstje, alsof het persoonlijke verjaarscadeaux betreft!

Het is begrijpelijk en gelukkig, dat vele leden zich met dit betoog geenszins konden vereenigen. Goedkeuring van het feit, dat de Regeering een eindweegs ging in de o.a. door de motie-Middendorp c.s. bepleite richting van het bedingen van voordeelen en Regeeringsbemoeienis, sluit geenszins in, dat verder gaan in die richting nuttig en wenschelijk zou zijn. Een en ander zou erop neerkomen, dat de Maatschappij zich bij contract zou moeten onderwerpen aan een volledige Staatscontrôle op, en een ingrijpende staatsbemoeienis met haar bedrijf. Daargelaten, dat het uiterst onwaarschijnlijk is, dat de K. P. M. voor een zoodanig contract zou zijn te vinden, zoodat het Land van het stellen van dergelijke voorwaarden ernstig nadeel zou kunnen ondervinden, zal de Maatschappij eerder bereid zijn tot een voordeelige overeenkomst, indien zij in deze wordt vrijgelaten. *Ook zou een zoodanige intensieve contrôle en bemoeienis vanwege het Land een kostbare maatregel zijn.* Dergelijke knellende banden zijn in ons bedrijfsleven ongewenscht: zij passen in de socialistische gedachte, doch vele ervan miskennen de beteekenis, de bestaansvoorwaarden en *het nut van een grootbedrijf.* Waren dergelijke voorwaarden destijds aan de K. P. M. gesteld, dan zou zij zoo'n vlucht niet hebben kunnen nemen. Op enkele bijzondere punten blijkt het nadeel der voorgestelde maatregelen duidelijk. Zoo zou publicatie van bedrijfsuitkomsten voor de K. P. M. het gevaar medebrengen, dat de — bij een contract steeds mogelijke — concurrentie zich zou werpen op de meest rendabele lijnen, tengevolge waarvan de tarieven op die lijnen lager, doch de overige zooveel te hooger zouden worden.

Een ander punt betreft de *afschrijvingen.* Dat hooge afschrijvingen het behoud van hooge tarieven in de hand werken, moet beslist ontkend worden. Integendeel, *die afschrijvingen voorkomen leeningen, waarvan de rente later uit de tarieven zou moeten worden betaald.* Voorts heeft de practijk uitgewezen, dat de door de K. P. M. toegepaste — ongetwijfeld groote — afschrijvingen niet *te* hoog zijn geweest, waarbij men zich beroepen kan op het feit, dat, ondanks dergelijke afschrijvingen, in 1922 de

aandeelen der K. P. M. op 72 stonden en slechts een laag dividend werd uitgekeerd.

Terecht werd ook ontkend, dat de door de Maatschappij gevoerde tarieven-politiek uit een oogpunt van algemeen belang aanvechtbaar zou zijn. Het heeft geen zin na te gaan, welke winsten door de Maatschappij gemaakt zijn. De eenige vraag, die hier beantwoording eischt is deze: *of de tarieven billijk zijn in vergelijking met de tarieven elders, dus met den gemiddelden wereldvrachtprijs.*

Wat de afschrijvingspolitiek der Maatschappij betreft, voegden deze leden aan het hierover reeds opgemerkte toe, dat, in stede van deze te kenschetsen als een afkeurenswaardige wijze om de gemaakte winsten te besteden, met erkentelijkheid behoort te worden geconstateerd, dat de Maatschappij — dank zij de groote vrijheid van beweging, welke zij bij het nog loopend contract bezat — de winsten slechts voor een deel heeft uitgekeerd en voor het overige heeft aangewend tot uitbreiding van haar vloot. *Deze omvangrijke en uitnemend geoutilleerde vloot komt der gemeenschap over den geheelen archipel ten goede en is een waarborg, dat, ook al mocht de Maatschappij moeilijke tijden doorleven, hetgeen volstrekt niet onwaarschijnlijk is, een geregelde functionneering verzekerd is.* Aan het wijs beleid van de Maatschappij is het te danken, dat, ofschoon het maatschappelijk kapitaal slechts *f* 30 millioen bedraagt, de gemeenschap profijt heeft van een vloot ter waarde van ruim *f* 80 millioen. Als het Gouvernement het bedrijf zou willen overnemen of met een andere maatschappij een contract zou willen aangaan, zou daarmede dus een kapitaal van ruim *f* 80 millioen gemoeid zijn. Dit kapitaal zou bij gelijke tarieven en gelijke winsten slechts 5 % opbrengen, zoodat van tariefsverlaging geen sprake zou kunnen zijn.

Wanneer men verder de opmerkingen en „eischen" leest, die sommige leden van den Volksraad aan den K. P. M. zouden willen stellen, staat men als zakenman werkelijk verbaasd over de absurditeit, neen: de brutaliteit, waarmede men bij het sluiten van een contract om personen en goederen te vervoeren, vérgaande „waarborgen" gaat stellen *om zich met het geheele bedrijf te kunnen bemoeien;* eischen, welke men niet stelt aan concurreerende maatschappijen, die mitsdien indirect bevoordeeld worden. Zij vergeten, dat het hier een contract betreft, met wederzijdsch goedvinden van beide partijen te sluiten. *De voorwaarden zijn derhalve aan grenzen gebonden, eenerzijds door wat men volgens eigen inzicht redelijkerwijs mag verlangen, anderzijds door wat de andere partij bereid is toe te zeggen.* Daarnaast bestaat ruimte voor de vraag of, en zoo ja, in hoeverre de

Overheid termen aanwezig acht ten bate van het algemeen belang dwingend op te treden of de gestie van de Maatschappij te beïnvloeden.

In haar Memorie van Antwoord gaf de Regeering blijk van een juist inzicht in den besten bedrijfsvorm. Zij deelde ten volle de meening dier leden, die van oordeel zijn, dat voortzetting der contractueele verhouding met de K. P. M. de beste oplossing is voor het zeevervoers-vraagstuk in den Archipel, mits die verhouding zoowel aan het Land als aan de gemeenschap voldoende waarborgen biedt. Zij vestigt er de aandacht op, *dat de K. P. M. in de afgeloopen 40 jaren, gedurende welk tijdperk deze contractueele verhouding reeds bestaat, de overeenkomst immer nauwlettend is nagekomen.*

Den leden, die het betreurden, dat over de reeds vòòr de totstandkoming van het loopend contract gerezen vraag of de contractueele verhouding tusschen den Staat en de Maatschappij niet een geheel andere behoort te zijn, wordt er op gewezen, behoudens de mededeeling, dat de K. P. M. niet tot samenwerking in den vorm van een gemengd bedrijf bereid is, dat het vraagstuk van den bedrijfsvorm ook thans ernstig is overwogen, waarbij wederom tot dezelfde slotsom is gekomen als vervat in de bijlage van de Memorie van Antwoord op het Afdeelingsverslag nopens de thans geldende overeenkomst (zie Volksraadstukken, 1ste gewone zitting 1925, Ond. 9 — stuk 5). De daarin vervatte beschouwingen van den toenmaligen Minister van Koloniën zijn nog steeds geldig.

De Regeering kan dan ook de meening dier leden, die de voorkeur geven aan een octrooi, waarbij het Land boven een bepaald winstpercentage progressief zou kunnen deelen in de winst, dan wel een concessie, al dan niet met eene naastings-clausule, niet deelen. Beide bedrijfsvormen toch zouden, zooals ten rechte in het Afdeelingsverslag wordt opgemerkt, sluiting van alle havens voor andere schepen dan die der K. P. M. medebrengen, hetgeen de ontwikkeling van het vrije scheepvaartbedrijf onmogelijk zou maken en elke concurrentie à priori zou uitsluiten. Het behoeft geen nader betoog, dat deze maatregel van alle zijden protest zou uitlokken.

Ook naar de meening der Regeering heeft een naastingsclausule, bij welken bedrijfsvorm ook, geen zin. *Afgezien van het enorme bedrag, dat met overname van de vloot der K. P. M. gemoeid zou zijn, kunnen het commercieel inzicht en de handelsrelaties der Maatschappij* (bij doorvrachten naar het buitenland enz.), *haar ervaring e.d. — welke het Staatsbedrijf zou missen —*

— *niet hoog genoeg worden aangeslagen.* Weliswaar is in het voorgestelde contract wederom de mogelijkheid geopend om één of meer schepen over te nemen, doch zulks zal alleen plaats hebben in abnormale omstandigheden, dus indien het normale bedrijf der Maatschappij niet in een incidenteel optredende urgente behoefte voorziet. Dat van een naastingsclausule een zekere stimulans voor de Maatschappij zou uitgaan, meent de Regeering te moeten betwijfelen, daar de K. P. M. zeer wel zou begrijpen, dat overneming van haar vloot onoverkomelijke moeilijkheden voor het Land zou medebrengen. Overigens moge worden bedacht, dat het der K. P. M. vrij zou staan de uit naasting voortvloeiende gelden te benutten om nieuwe schepen in de vaart te brengen en daarmede het Staatsbedrijf concurrentie aan te doen.

De Regeering deelt de meening der leden, die van oordeel zijn, dat het feit, dat Zij een eindweegs ging in de bepleite richting van het bedingen van voordeelen voor Land en gemeenschap, geenszins insluit, dat naar ingrijpende *Staatsbemoeienis* met- en *volledige Staatscontrôle* op het bedrijf der K. P. M. moet worden gestreefd. De contractueele verhouding tusschen het Land en de Maatschappij beoogt toch het scheppen van waarborgen voor de handhaving van een uitgebreid, zich over den geheelen archipel uitstrekkend lijnennet, regelmatig bevaren door aan bepaalde eischen beantwoordende schepen, waarmede tevens landsreizigers en goederen op voordeelige voorwaarden worden vervoerd. Het is der Regeering mogelijk gebleken bij de terzake handelende overeenkomst tevens het algemeen belang te behartigen door het bedingen van invloed op de particuliere tarieven, en Zij meent erin te zijn geslaagd dezen invloed in de voorgestelde overeenkomst in belangrijke mate te vergrooten. De Regeering kan echter niet inzien, waaraan Zij het recht zou kunnen ontleenen de K. P. M. bij dit contract te verplichten tot een bijzondere wijze van winstverdeeling, een bepaalde afschrijvings- en reserveeringspolitiek en tot publicatie van haar bedrijfsuitkomsten, kortom tot alle desiderata, die in de toelichting der motie-Middendorp en de Memorie van Antwoord daarop tot uiting kwamen en waarnaar het Afdeelingsverslag verwijst. Evenmin acht Zij aanleiding aanwezig om incidenteel in de voorgestelde overeenkomst bepalingen op te nemen gaande in de richting van een anti-trust- en kartelwetgeving.

Terecht acht de Regeering het ook uiterst onwaarschijnlijk, dat de K. P. M. tot een zoodanig contract zou zijn te vinden. Ook vond Zij geen aanleiding aanwezig bij de overeenkomst te bepalen, dat het Land preferent is bij uitbreiding van het aandeelen-

kapitaal, aangezien toch het daarvoor benoodigd geld veel beter voor andere doeleinden zou kunnen worden benut. Het feit, dat de Maatschappij geen nut ziet in een gemengd bedrijf, geeft overigens aan te nemen, dat zij voor zulk een bepaling weinig zal gevoelen.

Dit wat den bedrijfsvorm aangaat. Lang en breed is ook gediscussieerd over *de gevolgen van een eventueel niet-sluiten van het nieuwe contract.*

Door verscheidene leden werd erop gewezen, dat het niet-sluiten van een contract in de eerste plaats ten gevolge zou hebben, dat geen zekerheid meer zou bestaan, dat afgelegen deelen van den archipel geregeld worden bezocht; vermoedelijk zou de K. P. M. de verlieslijnen onmiddellijk los laten, hetgeen o.m. gevaar zou opleveren voor de richtige bestuursvoering in de betrokken deelen van Indië. Voorts zou het contractueel bedongen toezicht van het Land op de particuliere tarieven der Maatschappij verloren gaan, terwijl de in het contract neergelegde waarborgen voor het Nederlandsch karakter der Maatschappij (punt *f* van het wetsontwerp) evenzeer zouden verdwijnen. Bij het niet-vernieuwen der overeenkomst zou bovendien binnen den korten tijd, welke hiervoor beschikbaar zou zijn, de vraag onder het oog moeten worden gezien, op welke wijze het landsvervoer in den vervolge ware te regelen. Werd ook verder, doch dan zonder of althans met minder rabat, van de schepen der K. P. M. gebruik gemaakt, dan zou zulks belangrijk hoogere kosten medebrengen, terwijl hierdoor niet zou worden voorzien in de door de Maatschappij verlaten, onrendabele verbindingen met de afgelegen deelen van den archipel. Voor het onderhouden van bedoelde verbindingen zou dan òf van eigen middelen, òf van de diensten van een andere scheepvaartmaatschappij gebruik moeten worden gemaakt. Voorziening in genoemde vervoersbehoefte met eigen middelen zou niet wenschelijk zijn, daar de Regeering de verantwoordelijkheid voor de juiste vervulling van een dergelijke taak bezwaarlijk zou kunnen aanvaarden en, deed Zij dit toch, tevens verplicht zou zijn de bediening van het geheele vervoer te water in den archipel op zich te nemen, hetgeen zou voeren tot onaanvaardbare financieele gevolgen. Een contract met een andere scheepvaartmaatschappij zou, zoo al mogelijk, evenzeer ernstige financieele consequenties hebben. Werd een overeenkomst gesloten alleen voor het bevaren van onrendabele lijnen, dan zou een hooge schadeloosstelling moeten worden toegekend, terwijl bij een contract, waarbij het geheele Landsvervoer aan de contracteerende Maatschappij werd verzekerd, deze op de rendabele lijnen ernstige concurrentie van de

K. P. M. zou ondervinden en dientengevolge — ondanks mindere ervaring en geschiktheid voor het zeevervoer hier te lande — zeer hooge financieele eischen zou stellen. In het laatste geval zou bovendien een zeer hoog bedrag moeten worden toegekend met het oog op het treffen van walvoorzieningen (o.a. woningen, loodsen, kantoren), waarvan de contracteerende vervoersonderneming gebruik zou moeten maken. Daarenboven zou de kans bestaan, dat bij een mogelijkheid tot het elders op voordeeliger wijze aanwenden van hare schepen, een dergelijke maatschappij zich uit dezen Archipel zou terugtrekken. *In haar Memorie van Antwoord laat de Regeering duidelijk lezen, dat zij bovengenoemde bezwaren geheel deelt en er niets voor gevoelt de contractueele verhouding met de K. P. M. te verbreken.*

Reeds in mijn inleidende beschouwingen wees ik er op, van welk pragmatisch bestuursbelang het is, dat de Indische Regeering te allen tijde kan beschikken over een model-vloot als die der K. P. M. Wanneer er geen nieuw contract zou worden gesloten, zou de efficiente bestuursvoering, vooral in de afgelegen deelen van den archipel, zéér worden bemoeilijkt, zooal niet geheel illusoir worden. Bovendien zou het thans bedongen toezicht op de particuliere tarieven der Maatschappij en waarschijnlijk ook het bedongen rabat verloren gaan.

En last but not least: de in het contract neergelegde waarborgen voor handhaving van het nationaal karakter der K. P. M. zouden evenzeer verdwijnen. Terecht acht de Regeering de handhaving van het Nederlandsche karakter *„van uitzonderlijk belang"* en Zij zou niet dan zeer ongaarne weder met een buitenlandsche maatschappij een contract aangaan, temeer waar het resultaat der met de K. P. M. gevoerde onderhandelingen over de nieuwe overeenkomst, geen reden geeft om met buitenlandsche gegadigden in verbinding te treden. Is het eigenlijk niet treurig, dat Nederlanders in hun critiek op deze overeenkomst zóó ver gaan, dat zij de Regeering dwingen moesten nog een dergelijke verklaring af te leggen? Hebben zij zich een oogenblik de blamage ingedacht, dat een *Buitenlandsche* Maatschappij in een *Nederlandsche* kolonie een dergelijke belangrijke transport- en secundaire bestuurs-functie moest vervullen? Chauvinisme is toch maar alles!

Nu we het toch hebben over het *Nederlandsch karakter der Maatschappij* is het, voor de verdere besprekingen in Holland, goed hier nog even te wijzen op het groote belang van de in het contract opgenomen bepaling voor den Nederlandschen Scheepsbouw. Tusschen 1909 en 1923 bouwde de K. P. M. voor *f* 52.800.000, waarvan voor ruim *f* 51.500.000 in Nederland. Na

laatstgenoemd jaar zijn *alle* schepen der Maatschappij in Nederland gebouwd, met uitzondering van de door de Engelschen „gerestitueerde" „Tasman", de „Segah" en 2 hekwielers. In de jaren 1924—1928 bouwde de K. P. M. voor nagenoeg hetzelfde bedrag *f* 52.100.000, als in het tijdvak 1909—1923. Hieruit blijkt niet alleen, dat het Nederlandsche karakter der Maatschappij sterk stijgende is, *maar tevens hoeveel werkgelegenheid zij aan duizenden Nederlanders verschaft.*

Aangaande *het toezicht op de particuliere tarieven* lezen wij in het Afdeelingsverslag, „dat de Maatschappij zich bereid verklaarde aan alle gerechtvaardigde bezwaren der Regeering tegemoet te komen". Deze redactie, eveneens gevolgd in art. 29, lid 1, „kwam verscheidenen leden minder gelukkig voor" (!). Uit de toelichting op het ontwerp der vigeerende wet blijkt (verg. 1ste gew. zitting 1925, Ond. 9 — st. 3, blz. 8), dat met het bovenstaande bedoeld zijn: bezwaren ten aanzien van de particuliere tarieven, eene beperking, welke, ter voorkoming van misverstand, in den tekst van punt *l* van het wetsontwerp en het daarmede overeenkomend 1ste lid van art. 29 der ontwerp-overeenkomst ware op te nemen. Het woord „gerechtvaardigde" deed bij deze leden de vraag rijzen, of de gerechtvaardigdheid der bezwaren door den Gouverneur-Generaal dan wel de Maatschappij moet worden beoordeeld. Waar dit blijkbaar ter beoordeeling staat van den Gouverneur-Generaal en deze zeker geen ongerechtvaardigde bezwaren naar voren zal brengen, zou het genoemde woord gevoeglijk kunnen vervallen. Met het oog op de reeds eerder (bij punt *g*) aangeduide bedenkingen tegen het woord „Regeering" gaven de hier aan het woord zijnde leden in overweging de redactie van het betrokken zinsdeel te doen luiden als volgt: „en aan alle bezwaren van den Gouverneur-Generaal ten aanzien van bedoelde tarieven tegemoet te komen".

Eenige andere leden oordeelden het noodig, dat de K. P. M. niet alleen ten aanzien van haar tarieven, *maar ook ten aanzien van andere onderdeelen van haar bedrijfspolitiek* aan gerechtvaardigde bezwaren der Regeering tegemoet dient te komen. Zij dachten o.a. aan de accommodatie en voeding voor passagiers! Ook al zouden daarover geen klachten zijn binnengekomen, bewijst zulks niet, dat er geen bezwaren bestonden en allerminst, dat er in de komende 15 jaren geen zullen rijzen. (Sic!). Zoo voortredeneerende, zou men nog heel wat denkbeeldige bezwaren, *die zich mogelijk zouden kunnen voordoen* gedurende den duur van het contract, kunnen bij fantaiseeren. Wij Nederlanders moeten het onze landgenooten toch vooral niet te gemakkelijk maken!

Het beoogde scherper toezicht op de particuliere tarieven der K. P. M. werd vrijwel algemeen toegejuicht, ook wegens de preventieve werking, welke van een zoodanig toezicht zal uitgaan met betrekking tot een verhooging van de tarieven.

Teneinde beter te kunnen beoordeelen van welken aard de bestaande grieven zijn, werd door eenige leden aangedrongen op overlegging van een staat van de over de K. P. M. geuite klachten, welke bijv. de laatste 2 jaren bij de verschillende Departementen (met name die van Marine, Financiën, Gouvernementsbedrijven, Landbouw en Binnenlandsch-Bestuur) zijn ontvangen. In dien staat zouden de datum en de plaats van herkomst, van de klacht, de korte inhoud, de behandeling en het resultaat dier behandeling zijn te vermelden. Is dit eigenlijk niet absurd? De K. P. M. op het beklaagden-bankje voor Zijne Excellentie het Volksraadslid! Klachten moèten er zijn: komen zij niet vrijwillig, dan maar forceeren ..... Men moet toch wàt op het beleid der K. P. M. aan te merken hebben?

Over de beste wijze, waarop eerder-bedoeld toezicht zou kunnen plaats hebben, bestond verschil van meening. Door sommige leden werd de voorgestelde instelling van een *Zeevervoersraad*, waardoor scherper toezicht gewaarborgd wordt, met instemming begroet. Zij waardeerden het, dat de K. P. M., hoewel de Maatschappij geen concessie heeft en niet onder octrooi vaart, ook in deze blijk heeft gegeven van groote tegemoetkomendheid. Voorts wezen zij erop, dat, ook al zou aan den gedachten Zeevervoersraad geen beslissingsrecht worden toegekend, de groote moreele invloed, welke ongetwijfeld van de publicatie der adviezen van de in deze tot oordeelen meest bevoegd te achten personen op de gestie der K. P. M. zal uitgaan, niet moet worden onderschat. Vele andere leden uitten bedenkingen met betrekking tot de aan bedoelden Raad toegedachte taak en de voorgestelde samenstelling.

Bij de bespreking van de taak van het College werd uitgegaan van de gedachte, dat de Gouverneur-Generaal ingevolge het bepaalde in het 3e lid in geval van gebrek aan overeenstemming met de K. P. M. *verplicht* zal zijn den Zeevervoersraad te hooren.

In tegenstelling tot de door enkele leden verkondigde meening, dat het juist gezien is het hooren van den Zeevervoersraad alleen dan verplichtend te stellen als over een wijziging der particuliere tarieven een geschil ontstaat tusschen den Gouverneur-Generaal en de Maatschappij, waren verscheidene leden van oordeel, dat de voorkeur moet worden gegeven aan een permanenten Raad, die zoowel op eigen initiatief als op verzoek van den Gouverneur-Generaal (al dan niet bij geschillen met de K. P. M.) advies

uitbrengt over de particuliere tarieven der Maatschappij. Slechts indien het den Zeevervoersraad vrij staat te adviseeren over periodieke herzieningen — bijv. ten behoeve van het particulier hout- en rotanvervoer — en over de hoogte van de particuliere tarieven der Maatschappij, en indien daarnaast de adviezen van het college, evenals die van den Raad van Bijstand voor de Staatsspoor- en Tramwegen, openbaar moeten worden gemaakt, zullen waarborgen aanwezig zijn, dat de economische ontwikkeling van Indië niet wordt geschaad door de tarievenpolitiek der K. P. M. Een zoodanige contrôle achtten de hier aan het woord zijnde leden temeer noodig, waar onder de vigeerende overeenkomst, mede als gevolg van de hoog gestelde limieten, welke in de practijk nimmer zijn bereikt, klaarblijkelijk geen gebruik is of kon worden gemaakt van de in artikel 31, lid 1 van het geldende contract geopende mogelijkheid tot het drukken van de particuliere tarieven. Bovendien worden thans de Landstarieven direct afhankelijk gesteld van de particuliere tarieven, zoodat het Landsbelang nog nauwer daarbij betrokken wordt, vooral omdat dit nieuwe beginsel meer gevaar medebrengt, dat de Maatschappij de particuliere tarieven zoo hoog mogelijk zal trachten te houden, ook al dient te worden toegegeven, dat de ontvangsten der K. P. M. uit het Landsvervoer slechts klein zijn vergeleken bij die uit het particuliere vervoer.

De voorgestelde samenstelling van den Zeevervoersraad werd door eenige leden, die van meening waren, dat de kundigheid van het college niet door uitbreiding zal worden vergroot, juist geoordeeld, waartegenover vele anderen wijziging geboden achtten.

In de eerste plaats zou het naar het oordeel van sommige leden, aanbeveling verdienen te bepalen, dat, instede van den hoofdinspecteur, hoofd van den dienst van Scheepvaart, in den Zeevervoersraad zitting heeft een door den Gouverneur-Generaal aan te wijzen vertegenwoordiger van het Land. Zoodoende is de Landvoogd vrij om, naar gelang van de omstandigheden, eventueel een ander in den Raad te benoemen, hetgeen o.m. van belang is met het oog op de mogelijkheid, dat tijdens den loop van het nieuwe contract zal worden overgegaan tot de instelling van een Departement van Verkeerswezen, waaraan dan wellicht de persoon zal zijn verbonden, die als vertegenwoordiger van het Land in den Zeevervoersraad als het meest kundig kan worden aangemerkt.

Ten tweede werd door verscheidene leden op uitbreiding aangedrongen. Over de vraag op welke wijze dit zou kunnen geschieden, bestond bij hen echter verschil van meening. Sommigen hunner zouden het voldoende achten indien ook economische

belangen (bijv. door het hoofd van de technisch-economische afdeeling van het Departement van Gouvernementsbedrijven of door een landbouwconsulent) in den Raad werden behartigd, anderen wenschten daarnaast de Inlandsche en Chineesche bevolkingsgroepen te doen vertegenwoordigen, terwijl weer anderen de opneming van een accountant en een afgevaardigde van den Middenstand, de Kamers van Koophandel, het Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel en van het particulier belang, dat meer dan het Landsbelang bij de particuliere tarieven is betrokken, bepleitten. Eensgezind was men 't hierover dus lang niet.

Evenzeer waren deze leden verdeeld over de vraag, of bij eene zoodanige uitbreiding de voorgestelde pariteit in de samenstelling ware te handhaven. Verschillende hunner betoogden, dat, waar de Zeevervoersraad een adviseerend college zal zijn, aan wiens advies — hoewel dit uiteraard gewicht in de schaal zal werpen — de Gouverneur-Generaal bij het nemen van zijn beslissing niet gebonden is, de bij een arbitrage-commissie vereischte pariteit geenszins noodzakelijk is. Van pariteit is bij den ontworpen Raad trouwens toch reeds geen sprake, omdat — zoo merkten enkelen dezer leden op — de hoofdinspecteur van Scheepvaart meer als vertegenwoordiger van een neutrale dan als afgevaardigde van een belanghebbende partij moet worden beschouwd.

Anderen stelden hiertegenover, dat de K. P. M. zich vermoedelijk alleen dan met een uitbreiding van den Zeevervoersraad zal kunnen vereenigen als daarbij pariteit betracht wordt. Met het oog hierop zouden enkelen hunner de mogelijkheid geopend willen zien, dat de Zeevervoersraad, indien een der partijen dit verlangt, wordt uitgebreid met twee leden, van wie de een door den Gouverneur-Generaal, de andere door de Maatschappij wordt aangewezen. Het voorzittend lid ware dan door de vier overige leden te doen benoemen op de wijze als in het ontwerp-contract aangegeven.

In verband met bovenstaande beschouwingen werd de vraag besproken of het niet mogelijk en — ter vermijding van de moeilijkheid om met de K. P. M. tot overeenstemming te geraken over een uitbreiding van het aantal leden en de bevoegdheden van den Zeevervoersraad — wenschelijk zou zijn om, als van de overeenkomst met de K. P. M., een permanente commissie van advies voor de zeescheepvaart in te stellen, waarnaast de Zeevervoersraad met de hem in het ontwerp toegedachte beperkte taak en samenstelling al of niet zou zijn te handhaven. Verscheidene leden meenden deze vraag bevestigend te moeten

beantwoorden, mits hierbij aan de volgende voorwaarden zou worden voldaan: Wat de bevoegdheid der commissie betreft, alle klachten over de tarieven der zeescheepvaart zouden haar ter fine van advies moeten worden voorgelegd, terwijl haar oordeel zou moeten worden gevraagd over alle aanwijzingen, welke de Regeering aan de K. P. M. wenscht te geven. De commissie zou de bevoegdheid moeten hebben om eigener initiatief advies uit te brengen over tarieven, tarievenpolitiek, toestanden enz. bij de particuliere scheepvaart en om inzage te ontvangen van alle gegevens, waarover de Regeering zelf beschikt of de beschikking kan krijgen. Haar adviezen zouden moeten worden gepubliceerd met uitzondering van die (of die deelen), waarbij gebruik zou zijn gemaakt van vertrouwelijke gegevens. In de commissie zouden zitting moeten hebben: één econoom op handelsgebied, één econoom op landbouwgebied, drie vertegenwoordigers van betrokkenen bij de zeescheepvaart (1 Nederlander, 1 Inlander, 1 Chinees) en één vertegenwoordiger van die scheepvaart zelf. Als voorzitter zou kunnen optreden de hier te lande gevestigde Regeeringscommissaris bij de K. P. M., waardoor de commissie bij adviezen betreffende die maatschappij, op eenvoudige wijze de beschikking over de benoodigde gegevens zou kunnen krijgen. In geval de benoeming van een Regeeringscommissaris hier te lande niet mogelijk mocht zijn, ware het presidium der commissie op te dragen aan den hoofdinspecteur van Scheepvaart, voor wien dan soortgelijke bevoegdheden t.a.v. de K. P. M. zouden moeten worden bedongen als bij het contract met die maatschappij aan den Regeeringscommissaris in Nederland zijn toegekend. De Zeevervoersraad zou dan onveranderd kunnen worden gehandhaafd, waardoor de Regeering de beschikking zou krijgen over twee adviescolleges. Enkelen dezer leden achtten het gewenscht alsdan — en wellicht óók bij niet-verwezenlijking van bovenbepleit denkbeeld — waarborgen in het leven te roepen, dat de gestie van den Hoofdinspecteur van Scheepvaart door aanlokkelijke uitzichten op commissariaten van scheepvaart-maatschappijen niet ten nadeele van het Land en het algemeen belang zou kunnen worden beïnvloed (vgl. artikel 3, lid 4, I. S.).

Bij haar Memorie van Antwoord gaf de Regeering als bijlage een opgave van de over de K. P. M. geuite klachten, welke gedurende de laatste 2 jaren bij het Departement der Marine en van Landbouw, Nijverheid en Handel waren binnengekomen. Voor de welwillende Volksraadsleden, die overlegging van dat zonden-register hadden geëischt, moet het bepaald een tegenvaller zijn geweest, dat daaruit bleek, dat bij de Departementen van Financiën, Gouvernementsbedrijven en Binnenlandsch-

Bestuur géén klachten waren binnengekomen. Het heeft mij werkelijk verwonderd, dat zij toen niet gevraagd hebben, een lijst te mogen ontvangen van de klachten, die „redelijkerwijs" binnen hadden kunnen komen!.....

De Regeering vereenigt zich met de leden, die waardeering uitspraken voor de betoonde tegemoetkomendheid der K. P. M. tot aanvaarding van een scherper toezicht, niettegenstaande de Maatschappij noch concessie heeft, noch op octrooi vaart. Ook de Regeering is van oordeel, dat van den voorgestelden Zeevervoersraad een groote moreele invloed kan uitgaan. Zij deelt de meening der leden, die van oordeel zijn, dat de kundigheden van dit College niet door uitbreiding zullen worden vergroot. Deze uitbreiding is bovendien te minder noodzakelijk, omdat het ambtelijk lid immer adviezen kan inwinnen bij op bepaalde punten in het bijzonder competente Landsdiensten, Kamers van Koophandel, Handelsvereenigingen enz.

Hoewel de Regeering geen bezwaar heeft aan het Opperbestuur in overweging te geven de samenstelling van den Zeevervoersraad in dier voege te wijzigen, dat instede van den hoofdinspecteur, hoofd van den dienst van Scheepvaart, daarin een door den Gouverneur-Generaal aan te wijzen vertegenwoordiger van het Land zitting heeft, teekent Zij aan, dat het in Haar voornemen ligt voornoemden dienstchef, die toch belast is met het toezicht op de richtige naleving van de overeenkomst, als Haar vertegenwoordiger in het College aan te wijzen.

De Regeering staat sympathiek tegenover den naar voren getreden wensch: te komen tot een organisatie op verkeerseconomisch gebied. De taak van den Zeevervoersraad zou inderdaad zeer wel kunnen aansluiten bij een dergelijke organisatie en de Regeering acht het niet uitgesloten, dat deze zal voortvloeien uit de thans aanhangig zijnde bestudeering van de wenschelijkheid van de instelling van een Departement van Verkeer. Zij acht het echter praematuur met een en ander reeds thans rekening te houden in den tekst van punt 1 van het wetsontwerp.

De Regeering acht geen aanleiding aanwezig waarborgen in het leven te roepen, dat de gestie van den hoofdinspecteur van Scheepvaart door aanlokkende aanbiedingen van scheepvaartmaatschappijen niet ten nadeele van het Land en het algemeen belang zou kunnen worden beïnvloed.

Tot slot een enkel woord over *de vergoeding voor de verplichtingen der Maatschappij*. Uit de toelichting (st. 3, blz. 9—10; st. 4, blz. 47) blijkt, dat de tot dusverre toegekende vergoeding

ad *f* 520.000 voor de in het contract vervatte verplichtingen, tot *f* 200.000 is teruggebracht, aangezien bedoelde verplichtingen, nu de K. P. M. zich in den loop der jaren geheel in het archipelvervoer heeft ingewerkt, van veel minder beteekenis zijn geworden en geen hoogere vergoeding wettigen.

Een en ander geeft geen antwoord op de vraag, op welke wijze het voorgestelde bedrag van *f* 200.000 is becijferd. „De becijfering hiervan achtte men van groot belang, omdat een grooter verlaging der vergoeding geenszins onbillijk leek. Immers, de hier bedoelde vergoeding wordt toegekend voor het verplicht bevaren van lijnen en voor verschillende andere verplichtingen, welke der Maatschappij worden opgelegd. Vinden deze laatste goeddeels, zoo niet geheel, compensatie in de rechten, welke voor de Maatschappij uit het contract voortvloeien en waardoor haar positie in den archipel aanmerkelijk wordt versterkt, de vergoeding voor het verplicht bevaren van lijnen kan zoo al niet geheel vervallen, dan toch aanzienlijk worden verminderd, aangezien verschillende, wellicht zelfs alle — tevoren onrendabele — lijnen rendabel zullen zijn geworden. Ook moge worden bedacht, dat de vergoeding voor de brievenpost, welke tevoren was verwerkt in de totale vergoeding ad *f* 645.000 (*f* 520.000 + *f* 125.000), van *f* 125.000 tot *f* 155.000 is verhoogd."

Door sommigen werd betwist, dat bovenbedoelde vergoeding nog voor vermindering vatbaar zou zijn. Indien geen contract werd gesloten, zou het Land, in stede van 15 %, wellicht — als grootvervoerder — 10 % reductie genieten. De som van *f* 2.952.000, welke volgens het voorgestelde contract in 1927 had moeten worden betaald voor passagiers- en goederenvervoer, als basis aannemende, zou het Land dan 5/85 × *f* 2.952.000 = *f* 173.000 meer hebben te betalen, terwijl de K. P. M. *f* 520.000 — *f* 173.000 = *f* 347.000 minder zou ontvangen. De Maatschappij zal bij het voorgestelde contract *f* 320.000 achteruitgaan en neemt dus voor het verschil ad *f* 27.000 alle uit het contract voortvloeiende verplichtingen op zich, hetgeen wijst op haar groote bereidwilligheid om tot samenwerking te geraken.

In de vergoeding ad *f* 200.000 's jaars is begrepen: een vergoeding ad *f* 75.000 voor het vrij gebruik harer etablissementen en een bedrag van *f* 35.000 waarop de door het Land bedongen vrijstelling van overscheepskosten wordt gewaardeerd. *De Maatschappij ontvangt dus ten rechte slechts f* 90.000 *voor de haar opgelegde verplichtingen*, als:

1e. het regelmatig bevaren van een 30-tal lijnen, die den geheelen archipel omvatten; 2e. het daartoe bezigen van (o.a. wat diepgang betreft) geschikte schepen; 3e. het aanvaarden van

Regeeringstoezicht op de particuliere tarieven; 4e. de instelling van een Regeeringscommissariaat; 5e. het tijdig vervangen van schepen, die een vaarbeurt niet kunnen vervullen; 6e. het te allen tijde beschikbaar stellen van haar schepen voor huur of overname; 7e. het inrichten harer schepen voor militaire doeleinden; 8e. den waarborg voor het nationaal karakter der Maatschappij; 9e. het bouwen harer schepen op nationale werven; 10e. het aanvaarden van een grooter risico bij laden en lossen van Landsgoederen.

Slechts zij, die met het scheepvaartbedrijf op de hoogte zijn, beseffen ten volle, dat genoemd bedrag in geenen deele evenredig is aan de groote en belangrijke praestaties, die op grond van het sub 1e tot 10e hierboven genoemde, van de K. P. M. geeischt kunnen worden. Ook *hier blijkt ten duidelijkste den goeden wil en de daadwerkelijke medewerking der K. P. M. om de Regeering te steunen.*

Het behoeft geen nader betoog, dat het zeer moeilijk, ja onmogelijk is, al deze verplichtingen afzonderlijk in geld te waardeeren. De Regeering kwam er rond voor uit, dat Zij de daarvoor toegekende vergoeding van *f* 90.000 zeker niet te hoog acht. Het bedrag van *f* 200.000, waartoe de voorheen aanmerkelijk hoogere verplichtingsvergoeding is teruggebracht, is dan ook het uiterste minimum gebleken, dat de Maatschappij meende te kunnen aanvaarden.

Het zeer royale standpunt dat de K. P. M. in deze inneemt, blijkt nog duidelijker, wanneer men het steeds toenemend aantal regelmatig bevaren zeemijlen binnen den Archipel beschouwt. Het bedroeg in: 1924 2.562.000; 1925 2.651.000; 1926 2.904.000; 1927 3.085.000 en 1928 3.275.000 zeemijlen.

Ik geloof met het vorenstaande er in geslaagd te zijn, óók degenen, die met Indische zee-verkeersproblemen niet op de hoogte zijn, aan te toonen, van welk eminent belang de K. P. M. voor Nederlandsch-Oost-Indië is en tevens hoe gebiedend noodzakelijk het is, dat Regeering en K. P. M. *blijven* samenwerken om Insulinde tot verdere welvaart en bloei te brengen.

Het feit, dat de K. P. M., in haar 40-jarige relatie met de Regeering, het groot-archipel-contract niet alleen steeds stipt is nagekomen, maar ook véél meer gegeven heeft dan van haar gevraagd werd, *waarborgt* ons, dat zij ook de thans besproken overeenkomst zal ten uitvoer brengen op zoodanige wijze, dat alle wenschen der Regeering ruimschoots zullen worden bevredigd en dat de K. P. M. een waardig, vaardig en krachtig bestuursmiddel zal blijven.

Bandoeng, 1 Mei 1930.

Daendels' wijzigingen in de Strafrechtspraak en het Gevangeniswezen van Ned. Oost-Indië

DOOR

A. HALLEMA.

Gedurende de Republiek vormden de *Oude Bataviasche Statuten*, op last van Antonie van Diemen door den pensionaris van het Hof van Justitie te Batavia gerangschikt, de normen van wet en recht in het gebied der Vereenigde Oostindische Compagnie. 1 Juli 1642 door de regeering aldaar bekrachtigd, gelastte genoemde Gouv.-Gen. omtrent dit oudste Indische „Wetboek" en zijn toepassing,e „dat dit werk, mitsgaders de punten daarin vervat, voortaan gehouden of in acht genomen, zoowel in als buiten regten gebruikt, geallegeerd en daarop door den Regter recht gesproken zoude worden op zoodanige wijze, alsof ieder stuk van hetzelve bij afzonderlijke plakaten gestatueerd en gepromulgeerd ware". In den loop der jaren zijn daar weinig ingrijpende veranderingen en evenmin belangrijke aanvullingen aan toegevoegd, zoodat we gerust mogen constateeren, dat gezegde Statuten langer dan anderhalve eeuw kracht van wet hebben gehad, zonder een gecompileerd wetboek of codificatie uit te maken en waarvan slechts enkele paragrafen of hoofdstukken rechtstreeks betrekking hadden op de eigenlijke Justitie.

In de 19de eeuw krijgen we dan voor Indië de Indische bewerking van den code pénal, van welks geest en begrippen, zoowel het inlandsch als Europeesch strafwetboek was doortrokken, totdat in 1918 „door de invoering van het voor alle bevolkingsgroepen zonder onderscheid geldende Wetboek van Strafrecht voor Nederl.-Indië dit bijkans geheel formeele verschil is vervallen" (Mr. H. J. Scheuer). Voegen we hier nog aan toe, dat het reglement op de Burgerlijke Rechtsvordering, de Faillissementsverordening en het reglement op de Strafvordering als processueele voorschriften in navolging der wetgeving hier te lande voor de Europeanen in Indië gelden en het zg. „Inlandsch

Reglement" het burgerlijk en strafproces der inlanders regelt, terwijl voor de berechting van geringe delicten al sedert 1914 de politie-rechtspraak is ingevoerd, dan hebben we daarmee in groote lijnen de grondslagen der in Ned. Oost-Indië geldende strafwetgeving tot den huidigen dag getrokken. Dit schema laat een drieledige indeeling toe: de tijd der Republiek, de 19de eeuw en de jongste periode na 1918, doch een belangrijke schakel, een tijd van overgang ten aanzien der Indische rechtsbedeeling is toch wel de periode van Daendels' bestuur. Hij toch, daarbij weliswaar geleid en bijgestaan door Mr. W. Muntinghe, was het, die in den aanvang der vorige eeuw nog vóór de invoering der Napoleontische Wetgeving het eerst heeft getracht om gedeeltelijk binnen het raam der bestaande inlandsche wetgeving „den justiciabelen kort en onvertogen regt te doen wedervaren" en er op aandrong, „om den regenten en lageren hoofden zooveel mogelijk de gelegenheid tot het plegen van misbruikten te ontnemen" (Prof. Mr. J. E. Heeres). Zijn regeling van dat inlandsche rechtswezen was trouwens een noodzakelijk gevolg en natuurlijk uitvloeisel van zijn ernstige pogingen, om de aan zijn zorgen toevertrouwde bevolking niet langer over te laten aan de willekeur en het machtsmisbruik harer hoofden. De uitgerevolutioneerde man van gezag eischte thans in zijn nieuwe gebied bovendien stipte gehoorzaamheid van zijn ondergeschikten, hetgeen een nieuwe regeling van de rechtspraak meebracht, waarbij hij als geboren autocraat desnoods persoonlijk ingreep om zelfs den rechters gebiedend op te leggen of voor te schrijven, welk vonnis ze zouden te wijzen hebben. Ook hierin was hij zoowel voorganger als pendant van den zoo grootelijks door hem bewonderden Napoleon. En nog belangrijker zijn de wijzigingen van den IJzeren Maarschalk en Gebieder op het stuk der inlandsche rechtspraak overeenkomstig de adat der verschillende bevolkingsgroepen, waarop men onder het regimé der Compagnie zoo goed als niet gelet had. Door zijn Vredegerichten, rechtbanken voor weinig belangrijke zaken ter behandeling in eersten aanleg, kwam hij aan dien vurigen wensch der inlanders tegemoet, door al reeds dadelijk deze colleges te doen samenstellen uit de eigen elementen des volks: Indische ambtenaren en priesters. De naasthoogere rechtbank, het Landgericht, waarvan elk landdrostambt er een had, was ook overwegend door het inlandsche element bezet, daar zij bestond uit den landdrost als president, een Europeesch ambtenaar als secretaris, terwijl de andere leden uit de inlanders werden gekozen. De landraden van Semarang en Soerabaja waren ingesteld ter berechting van ernstige crimen als doodslag, tempelroof e.d. en om te dienen als hoven van

appèl, waarbij de inlander van de uitspraak zijner eigen lagere rechtbanken in hooger beroep kon gaan. Maar hoofdzaak was, dat thans voor het eerst de rechtspleging geheel overeenkomstig de adat der inlanders geschiedde, hetgeen voor een deel der rechtspraak — en de inheemsche was ook toen de omvangrijkste! — een totale omwenteling en groote verbetering beteekende.

En wat Daendels deed voor de rechtspraak, voorzoover daarbij Europeanen en Vreemde Oosterlingen, burgers en militairen waren betrokken, kan men eveneens als een beteekenisvollen uitbouw van het destijds bestaande beschouwen. Zijn nieuw gegrondveste Hooge Militaire Vierschaar te Batavia ter berechting van militaire vergrijpen en delicten was de eerste grondige verbetering van de militaire rechtspraak in onze koloniën. Hij streefde bij dit alles op de eerste plaats naar een rechtspleging voor de vele millioenen inlanders „overeenkomstig de inlandsche wetten en gebruiken", voor de enkele tienduizenden Europeanen en Oosterlingen naar het geldende stelsel in het moederland, doch in elk geval zouden maatregelen worden genomen, „dat buitensporigheden werden voorkomen en de regtsdwang der Javanen binnen de juiste palen beperkt bleef." En dan het gevangeniswezen, o, dat diep treurige stelsel, — of eigenlijk was het in 't geheel geen stelsel! — van toepassing der vrijheidsstraffen in Indië; hoe dringend eischte dit voorziening, algeheele wijziging en verbetering waaraan Daendels op zijn wijze en naar zijn beste gevoelens van menschelijkheid ook krachtig heeft gewerkt en bijgedragen.

Voorwaar een rijk en aantrekkelijk programma, waarmee wij hier te doen krijgen en dat te meer onze sympathie heeft, daar het een der vele verdiensten van Daendels, — en niet minder die van zijn rechtsgeleerden medewerker, Mr. Muntinghe, — aan de orde stelt, waarop tot heden in zeer beperkte mate de aandacht werd gevestigd. Moge deze studie daartoe een bescheiden bijdrage leveren.

Op de hem eigen korte en krachtige wijze motiveert Daendels in zijn „Staat der Nederlandsche Oostindische Bezitingen [1])" zijn hervorming van Justitie en Politie aldus:

„De uitgestrektheid der jurisdictien, en de weinige regterlijke authoriteiten, welke op het eiland Java werden aangetroffen,

[1]) Uitgegeven onder den volledigen titel van „Staat der Nederlandsche Oostindische Bezittingen, onder het bestuur van den Gouverneur-Generaal Herman Willem Daendels, in de jaren 1808—1811", met drie deelen Bijlagen, ongepagineerd, 's Gravenhage, 1814.

maakten het bereids onmogelijk, den justiciabelen een kort en onvertogen regt te doen wedervaren. Men stelle zich slechts voor, dat de Raad van Justitie te Samarang de dagelijksche regter was van de inwoners van Sourabaya, gelegen op een' afstand van meer dan zeventig mijlen, het welk nog, op verre na, de meest verwijderde plaats niet was. Men stelle zich voor, dat de jurisdictie van schepenen van Batavia zich uitstrekte niet alleen over de Ommelanden, maar zelfs over de afgelegene Jakkatrasche en Preänger Regentschappen. In de regtspleging bij schepenen van Batavia was een schreeuwend misbruik ingeslopen, om namelijk de Javaansche getuigen in criminele zaken, gedurende den geheelen loop van het proces in de boeyen te sluiten en op den voet van criminele gevangenen te behandelen. Deze boeijen waren akelig, *gelijk ook alle de gevangenissen op Java zeer ongezond. De behandeling, welke de gevangenen ondergingen, was verschrikkelijk*[2]). Ik heb niet kunnen begrijpen, dat 'er aan geen herstel daaromtrent, door de menschelijkheid zelve ingeroepen, eerder gedacht is geworden, *ofschoon daaromtrent in het moederland te meermalen klagten waren ingekomen.*

„Het gevaar, waaraan hunne huisgezinnen zich zagen blootgesteld, om middelerwijl of van gebrek te vergaan, of door het zwaard van de na-verwanten der personen, die zij beschuldigd, of tegen welke zij getuigenis gegeven hadden, omtekomen, had het natuurlijk uitwerksel op onbeschaafde en wraakgierige menschen, dat men zich aan de gewone regtspleging onttrok, en het verkieslijker vond, zijn eigen regter te zijn.

„Van daar de toenemende roof, doodslagen en brandstigtingen, welke niet behoorlijk werden tegen gegaan; terwijl eene volslagen werkeloosheid der politie de algemeene veiligheid geheel deed verloren raken, zoodanig, dat vele Europeesche ambtenaren zich, niet zonder regtmatigen angst, uit Batavia naar hunne landgoederen of tuinen in de Ommelanden begaven. Bij mijne komst op Java werden, dagelijks, in de Ommelanden tot in de voorsteden der hoofdstad toe, allerlei aanrandingen, roof en moorden aan Chinezen gepleegd, en in het voorige jaar was men verpligt geweest, den militairen arm te gebruiken tegen geheele horden van Bantammers, die, jaarlijks, na het eindigen van den rijst-oogst, de Ommelanden afliepen, en hunne strooperijen tot voor de poorten van Batavia bedreven.

„Het gebied van Java's Noord-Oostkust leverde een niet minder schandelijk tooneel van allerlei euveldaden op: jaarlijks werden de Tolpoorten afgeloopen; de Chinezen vermoord en hunne

---

[2]) Cursiveering van mij. H.

woningen verbrand; welk lot, gedurende het jaar 1808, toen ik mij te Samarang bevond, aan meer dan twintig Tolpoorten en geheele Dessa's te beurt is gevallen. De opstand in het Cheribonsche rijk, waarvan ik reeds meermalen gesproken heb, had dit gedeelte onzer bezittingen aan verwoesting blootgesteld; zoodat zich allerwege het schrikbarendst vooruitzigt vertoonde, en onze bezittingen zich in het dreigendste gevaar bevonden."

Tot zoover Daendels, ofschoon zijn beschouwingen over den miserabelen staat, waarin zich bij zijn komst in Indië het Justitiewezen bevond, nog op verre na niet ten einde zijn. Doch het vorenstaande zij voldoende om den indruk te vestigen, hoe noodig hier een krachtige hand moest ingrijpen en hoe in-ziek ook in dat opzicht het lichaam van den staat in deze Nederlandsche kolonie was. Daendels weet de slechte rechtsbedeeling ook aan de schriel opgezette rechterlijke organisatie en aan de karige bezoldiging van de leden der rechterlijke macht. Geheel de periode van het V. O. C.-bewind was het voor de meeste lagere Compagniesdienaren steeds scharrelen geweest, om hun magere tractementen aan te vullen met meestal onbehoorlijke winsten, door sluikhandel en allerlei andere onwettige inkomsten [1]) verkregen. Daendels zag wel dadelijk in, dat zoowel de hoogere als lagere ambtenaren geen behoorlijke bezoldiging genoten en mitsdien zich zelf nog andere middelen van bestaan moesten verschaffen, alleen al om het „ambtgeld" een zg. inkoopgeld ten bate der regeering en ter verwerving van hun ambt, te kunnen opbrengen. Vooral voor de dienaren van Justitie en Politie werkte dit fnuikend en funest, doordat een onafhankelijke en zelfstandige rechtspraak daarmee groot gevaar liep en eigenlijk onmogelijk werd. Teekenend is de opmerking van Daendels in zijn Staat enz.: „Van daar de onmogelijkheid eener goede en eerlijke directie (ten aanzien van het landsbestuur in 't algemeen); van daar, dat de begeerte, van eenige schatten te vergaderen, *('t geen met naar Oost-Indiën te gaan ook in het moederland bijna voor*

[1]) Ziehier een heel rijtje van dergelijke ongeoorloofde en desondanks toegelaten „emolumenten": *morshandel* (verkoop van 's lands producten); *overwichten* (producten bij het ledigen der magazijnen overgebleven buiten den inslag); *minwichten* (bij den uitslag); *spillagie* (onttrokken aan het „vermis" bij de verantwoording van den goederenvoorraad in de magazijnen, door onjuiste en ongecontroleerde opgaven); *stille winsten* (uit den handel in verboden waren als amphioen, rijst); *contributiën* (geschenken bij publieke verpachtingen, vivres en huishoudelijke benoodigdheden); *hommages* (geschenken in geld bij Nieuwsjaars- en andere gelegenheden, voor reizen en dergelijke plechtigheden); *heerendiensten* en het afkoopen derzelve, waardoor duizenden Javanen ook voor particuliere diensten onttrokken werden aan den landbouw en andere voorziening in hun behoeften.

synoniem werd gehouden) meestal tot buitensporigheden oversloeg, waaraan paal noch perk te stellen was. Het eene kwaad teelde het andere"[1]).

De justitie op Java had daarvan sinds lang de nadeelige gevolgen ondervonden. Van de schepenbank te Batavia, van den Raad van Justitie te Semarang en van de Raden der Buitenkantoren werd geäppelleerd op den Hoogen Raad van Justitie te Batavia. Dit college moest bestaan uit een President, die òf ex officio Raad van Indië was òf den rang alszoodanig had, en telde verder negen gewone of ordinaire en drie geässumeerde leden. Van de ordinaire leden waren er doorgaans slechts drie aanwezig, aangezien er ook slechts drie plaatsen vervuld waren, want ..... ook zij werden slecht betaald! Het tractement van een ordinaris lid was 3600 rijksd., van een geässumeerd lid slechts 2400 rijksd., zonder dat de Hooge Regeering, met welke deze Raad van Justitie geregeld over hoop lag, maatregelen wenschte te nemen, om genoemde tractementen met de waardigheid van leden van den Hoogen Raad in overeenstemming te brengen. Daardoor konden tevens de gevolgen niet uit blijven, welke uit het niet behoorlijk bezoldigen van rechters kunnen ontstaan. Een ander gebrek, dat den Hoogen Raad van Justitie aankleefde, was, dat zijn leden het oppergezag der Hooge Regeering niet altijd eerbiedigden, ja, erger nog, het gezag dier regeering nu eens openlijk dan weer langs bedekte wegen trachtten te ondermijnen, in dit verkeerde streven aangemoedigd door het in het moederland bestaande antagonisme tusschen beide colleges, om in de autoriteit van den Hoogen Raad een tegenwicht te scheppen voor het gezag der Hooge Regeering. Met dat al kon de Hooge Raad van Justitie in Indië daardoor de verdenking niet ontgaan, dat het vrijspreken van vermogende lieden wegens gebrek aan bewijs, (zooals het immer heette), naar klasse-justitie riekte, terwijl men den gewonen man wegens geringe delicten als het verkoopen van een pondje amphioen veel te zware vonnissen zag ondergaan[2]). Ook de ten-uitvoer-legging van vonnissen en het transport der gevangenen lieten veel te wenschen over en Daendels had bij zijn komst dienaangaande reeds veel klachten vernomen. Maar, zegt hij zelf, „het stond niet aan mij, desaangaande in onderzoek te treden; dan, wat er ook van zijn mogt, het was zeker, dat de integriteit en reputatie van het hoogste collegie van justitie geheel en al onbevlekt hadden be-

---

[1]) Staat, blz. 6.
[2]) Staat, blz. 17.

hooren te zijn." Het constateeren van dit laatste feit was zeker al een zeer bedenkelijke omstandigheid.

De onveiligheid op de meestal ongebaande wegen, voor rijtuigen bijkans niet te gebruiken, zelfs niet in de Bataviasche Ommelanden, was voor een groot deel te wijten aan een te geringe en beslist onvoldoende overheidszorg voor het verkeerswezen. Met de toenemende ongezondheid der naar Hollandsch model gebouwde binnenstad was dat de oorzaak, dat ook Batavia meer en meer ontvolkt werd, „en de gedachte op eene verplaatsing van den zetel des Gouvernements aanhoudend veld won, het welk eene groote daling in de prijzen der eigendommen in de omstreken der stad voortbragt." Ook op ander terrein werkte de toenemende criminaliteit funest op de economische en sociale toestanden, speciaal voor die in Batavia en omstreken. Een aan de duurdere levenseischen voldoende normaal- of standaardloon der politioneele en justitioneele autoriteiten zou een beter toezicht op en bestraffing van vagebonden, roovers en andere misdadigers voorkomen, tot activiteit aansporen en een goede stimulans voor de ontwikkeling van het zoo noodige plichtsbesef bij de dienaren der wet zijn, zoodat Daendels niet ophield, met voor de verbetering der salarissen van de landsdienaren te werken. „De maatstaf der bezoldiging behoort hier niet slechts een toereikend middel van bestaan te wezen, maar 'er moet een uitzigt zijn, om langs den regten weg zoo veel te kunnen winnen, dat men, na een gedeelte van zijn' leeftijd in Oost-Indiën te hebben doorgebragt, aan eene terug reize, kunne denken. Onderscheiden tractementen zullen, uit dit oogpunt beschouwd, nog dienen verhoogd te worden; en in de eerste plaats, dat van den Gouverneur-Generaal [1]), voorts dat der leden van de Hooge Regering en van den Hoogen Raad van justitie, enz., waar boven nog een' iegelijk van hen de middelen om zijnen staat op eene geoorloofde wijze te verbeteren, dienen overgelaten te worden [2])."

De rechterlijke organisatie bij Daendels' komst was van de volgende samenstelling. Batavia had nog steeds zijn schepenbank, onder welker jurisdictie ook ressorteerden de Ommelanden met een oppervlakte van 18 bij 12 mijlen en de eenigste landen in particulier bezit, benevens de Jacatraansche en Preanger Regentschappen, een veel te groot rechtsgebied voor één rechtscollege. Ten aanzien van de civiele rechtspraak waren voor de stad Batavia daarmee belast de schepenen, voor de

---

[1]) Het tractement van Daendels' opvolger Janssens, werd door het Fransche gouvernement verdubbeld.

[2]) Staat, blz. 109.

Ommelanden een drossaard en gecommitteerden tot en over de zaken van den Inlander, voor de vorengenoemde Regentschappen de drossaard alleen. In het geheele gouvernement van Java bestond slechts één rechtbank, de Raad van Justitie te Semarang, samengesteld uit leden der Gouvernementsregeering, gepresideerd door de in functie zijnde gouverneurs of hun substituten, zoodat eigenlijk het burgerlijk, militair en rechterlijk gezag vereenigd was in den gouverneur. De politie was ten deele overgelaten aan de civiele gezaghebbers en ten deele aan de militaire autoriteiten in elk gouvernement. Eindelijk waren al de ambtenaren in de onderscheiden etablissementen onderworpen aan den rechtsdwang van den Hoogen Raad van Justitie, welke te Batavia resideerde.

Vooral de inlandsche rechtspleging eischte in de eerste plaats voorziening. Behalve wat wij daarover hiervoor reeds opmerkten, moge de reorganisatie naar Daendels' voorschriften hier een plaats vinden. „Het behouden der Javaansche gewoonten sloot ook de voortduring der wetten en regtspleging in, zoo voor het burgerlijke als het lijfstraffelijke, waarbij echter gezorgd was, dat buitensporigheden voorgekomen en de rechtsdwang der Javanen binnen de juiste palen beperkt bleven.

„Er zijn twee groote Landraden opgerigt. De een vergaderde te Samarang, de ander te Sourabaija; voorts werd er in elk Landdrostambt een Landgerigt, en in elk Regentschap een Vredegerigt gehouden. Een Landgerigt had den prefect tot voorzitter en was verder zamengesteld uit Regenten en Bepattijs [1]), of uit zeven der voornaamste ingezetenen. De Groot Jaxa [2]) nam daarbij den post van Fiscaal waar, en de Boekhouder dien van Scriba. Bij het Landgerigt werden alle burgerlijke en lijfstraffelijke zaken afgedaan, met uitzondering nochtans van zoodanige, welke tot de regtbank des Landraads behoorden. De Landraad te Samarang bestond uit de leden van het Landgerigt en uit een der Regenten om de Oost en één om de West. De Landraad te Sourabaija had den Gezaghebber tot Voorzitter en de eerste Regenten van Sourabaija en Grissee, benevens die van Lamongang, Sidaijoe, Bangil, Passarouang en Pamacassang tot leden. De Landraad deed uitspraak in zaken van tempelroof, schending van graven, en doodslag, waaraan zich de eene Javaan jegens den anderen schuldig maakte. In dien Raad werden ook de misdaden beoordeeld, van welke Regenten, Bepattij's, Jaxa's, derzelver familien en andere aanzienlijke ingezetenen beschuldigd werden.

---

[1]) Thans is een patih de secretaris van een regent.

[2]) Een djaksa is nog steeds een inlandsch officier van justitie.

De Vredegerigten, waarvan er één in elk Regentschap gehouden werd, deden alle zoo genoemde kleine zaken af, onder beroep op de Landgerigten. Zij bestonden uit Regenten, Bepattijs, Pangoelons [1]) en vergaderden tweemaal 's weeks. Alle zaken, waarin Europeërs, Chinezen, Maleijers, Bougineezen en andere vreemdelingen, *gemeenschappelijk met inlanders*, betrokken waren, en voorts alle zoodanige, welke, gelijk brandstichting, roof, geweld, de openbare veiligheid verstoorden, behoorden tot de Europeesche Regtbanken [2])."

Tot de reorganisatie-maatregelen van Daendels „op de Noord-Oostkust" (grootendeels de tegenwoordige provincie Oost-Java) behoorde ook de instelling van den Raad van Justitie te Soerabaja en de begrenzing van zijn jurisdictie (28 Sept. 1808), omvattende „den geheelen Oosthoek"; de stichting van en bespreking over de nieuwe gevangenissen, die in deze districten gedurende 1808—'14 gebouwd zijn en „dat op de behoorlijke behandeling der gevangenen orde is gesteld." Ook werden krachtige maatregelen genomen tegen de moordenaars en brandstichters en vastgesteld, dat deswege bij strandrecht zou worden gevonnist door extra-ordinaire Commissies uit de Raden van Justitie te Semarang en Soerabaja.

In navolging met het hier te lande ingestelde Hoog Nationaal Gerechtshof [3]) was ter voltooiing van de rechterlijke organisatie in onze Oostindische bezittingen gedacht aan een Hoog Gerechtshof ter vervanging van den bestaanden Hoogen Raad van Justitie, waarop vooral Schimmelpenninck sterk had aangedrongen, die tevens had voorgesteld niemand van het zittend college des Hoogen Raads in het Indische Gerechtshof benoembaar te verklaren, blijkbaar om schoon schip te maken. Door de veranderingen in het Hollandsche bestuur was van de instelling van dit hoogste rechtsinstituut in onze koloniën intusschen nog niets gekomen, doch Daendels wist „waaraan hij zich te houden had." Hij begon dan ook dadelijk met de reorganisatie van den bestaanden Hoogen Raad, „voornamelijk echter, omdat de zamenstelling en inrigting van dien Raad, als mede het sijsthema, 't welk in denzelven heerschte, met de nieuwe orde van zaken onbestaanbaar waren."

Maar niets was moeilijker, dan om de rechte en voor hun taak berekende mannen te vinden „ten einde aan een' iegelijk goed en

---

[1]) Een pengoeloe is eigenlijk een Mohammedaansch priester, die krachtens zijn geestelijk en godsdienstig ambt aan de beraadslagingen deelneemt.

[2]) Staat, blz. 43.

[3]) Dr. H. T. Colenbrander, Schimmelpenninck en Koning Lodewijk, Amsterdam, 1911, blz. 126 v.v.

onvertogen regt mogt wedervaren" en zonder opnieuw strubbelingen te krijgen tusschen de voornaamste organen van den staat. Het ging Daendels dan ook ter harte, dat hij tot dat einde voor de keuze van President en Leden de benoemde functionarissen eigenlijk uit andere diensttakken moest overplaatsen en derhalve de regeering op andere punten benadeelen. Want goede krachten voor het bestuur waren er ook destijds in de koloniën nog maar dun gezaaid. „Inmiddels", schrijft hij in zijn „Staat", heb ik nogtans het genoegen mogen smaken, in de reörganizatie van het justitiewezen zoo wel geslaagd te zijn, *dat hetzelve* als eene der heilzaamste veranderingen mag beschouwd worden" [1]).

De naam „Hooge Raad van Justitie en Justitiële zaken" bleef wel bestaan doch het college zelf onderging door een nieuwe instructie een totale en grondige wijziging, terwijl verder de macht en het gezag, bevoegdheid en plichten van den Gouv.-Generaal in zaken, de Justitie rakende, voor 't vervolg nauwkeurig omschreven en afgebakend werden ter voorkoming van conflicten. Zoowel instructie als acte van benoeming der leden van den nieuwen Hoogen Raad dateeren van 15 Augustus 1809, ingevolge waarvan de samenstelling van het college de volgende werd: President Mr. H. W. Muntinghe; Vice-President Mr. W. F. van Panhuijs; gewone leden of Raden: W. M. Keuchenius, M. T. Knibbe, G. N. de Witt, A. H. Smissaert, J. H. van IJsseldijk; buitengewone leden of extra-ordinaris Raden: J. van Sevenhoven en K. Lakke; Advocaat-Fiscaal L. Heukevlugt; Griffier: C. Ellinghuizen. De tractementen dezer functionarissen waren ook opnieuw vastgesteld in dier voege, dat den president een salaris van 15000, den vice-president 10000, den gewonen raden 6000 en den buitengewonen raden 4000 rijksdaalders werd toegekend.

Bij de vaststelling der instructie had Daendels er rekening mee gehouden, ook al als winst van vroegere ervaringen, „dat in bezittingen op den afstand van meer dan 4000 mijlen van het Moederland, de vertegenwoordiging van de Souvereiniteit geenszins bij twee, van elkander onafhangelijke magten kan bestaan, maar dat de eene aan de andere moet gehoorzamen, zijnde daarbij echter aan den Hoogen Raad vrij gelaten, klagten bij het Hollandsche Gouvernement in te brengen, indien de reclames wierden afgewezen." Het plan, om den Hoogen Raad en de Schepenbank uit de binnenstad van Batavia over te brengen naar het Molenvliet, kon Daendels voorloopig nog niet uitvoeren, docht wel zocht hij ijverig naar een betere en passender behuizing.

Doch hij zocht het niet enkel in de verbetering der justitie of

---

[1]) Staat, blz. 67.

in een doeltreffender organisatie der rechterlijke macht, doch ook in herstel der politie om te voorkomen liever dan te genezen. Toen hij in 1808 met Java en zijn bevolking kennis maakte, was het vooral in de Bataviasche Ommelanden allerminst veilig; „zij leverden zelfs dagelijks verschrikkelijke tooneelen op van de geweldigste rooverijen en de gruwzaamste moorden." Reeds Gouverneur-Generaal Jacob Mossel (1750—'61) had daarvan in 1754 de oorzaken opgegeven, doch maatregelen van de zijde der Indische regeering, zoowel als van Heeren XVIIen waren achterwege gebleven. Om hierin te voorzien en de veiligheid in 't algemeen te bevorderen, stelde Daendels den 14 Maart 1808 voor, om de jurisdictie der schepenen van Batavia over de Ommelanden in te trekken en die te beperken tot het rechtsgebied binnen de linie der buitenposten, waarbij als grondslag zou genomen worden de begrenzing van huizen en tuinen binnen en buiten de stad, die vielen onder de belasting van een half procent. In de tweede plaats wenschte hij den Gecommitteerde tot en over de zaken van den inlander niet langer te handhaven en hem doen vervangen, voorzoover het de jurisdictie van Batavia betrof, door den Hoofdschout, en daarbuiten door den Drossaard der Ommelanden. Deze werd tevens belast met de rechtspleging zoowel in crimineele als civiele zaken en met al hetgeen verder tot behoud der veiligheid en een goede politie noodig mocht zijn, onder voorwaarde, dat hij op vaste plaatsen en periodiek zijn zittingen hield, bij voorkeur in drie meest nabij gelegen plaatsen zuid-oost-west bij tourbeurten en minstens drie à viermaal 's jaars, waarbij hij zich niet mocht laten vervangen. Behalve dat hij daar in persoon moest verschijnen, zouden twee der voornaamste landeigenaars of plantagebezitters hem als assessoren assisteeren, die gekozen moesten worden uit het district, waar zitting werd gehouden, volgens een daarvan op te maken rooster. Als griffier zou een secretaris fungeeren, op voordracht van den Drossaard te benoemen en verder zou onder toezicht van de laatste in elk district een schout gedeeltelijk de taak van het Openbaar Ministerie vervullen vooral ten aanzien van het opsporen der misdadigers en het inwinnen van zg. „precedente informatien". Dit voorstel werd in zooverre aangevuld door een besluit van 3 Maart 1809, dat tengevolge van de uitbreiding van Hollands grondgebied op Java nog een vierde „Schoutsambt" (vgl. onzen ouderen term Schoutambacht) werd ingesteld, terwijl de Bat. Ommelanden in twee kwartieren werden verdeeld, een oostelijk en een westelijk, waarvan de grens ongeveer samenviel met den grooten weg van Batavia naar Buitenzorg. „Door deze middelen is het justitiewezen in de Ommelanden op een behoorlijken voet

gebragt en zijn de veiligheid en gerustheid aldaar langzamerhand hersteld", verklaarde Daendels later tot zijn voldoening [1]).

Te voren waren de regenten verplicht geweest behalve om „kruisers" in de vaart te brengen ter beteugeling van de zeerooverij ook „Pradjoeritz" of onbezoldigde inlandsche soldaten in dienst te houden ter handhaving van de veiligheid op de landwegen. Doch dit instituut had weinig diensten bewezen en daarom werd het opgeheven. Ter vervanging er van werd hun nu opgelegd „in den dienst der Posterijen onder genot van derzelver voordeelen te voorzien en de herbergen behoorlijk te onderhouden." Ook werden nieuwe politie-troepen uitgerust op kosten der regenten, georganiseerd in een corps Djaijang Sekars of zg. strikruiters, die rust en veiligheid moesten handhaven. Dit legertje telde aanvankelijk voor geheel Java ongeveer 1000 man, spoedig tot 1450 opgevoerd. De manschappen werden gerecruteerd uit de voorname inlandsche families, hadden den rang van mantri, terwijl tot belooning van hun diensten aan den lande de vaceerende betrekkingen van demangs en mantri's aan hen bij voorkeur werden aangeboden. Hun uitmonstering en bewapening kwamen met die van de cavalerie overeen met dit onderscheid, dat laatstgenoemd corps de gele en de strikruiters, — welke naam door het bovenstaande tevens wordt verklaard — de witte kleuren droeg. „Men heeft aan hetzelve grootendeels het herstel der veiligheid op Java te danken," schreef Daendels naderhand met even groote voldoening als die over de verbeterde justitieele organisatie in de Ommelanden [2]). Maar men vergete niet, dat door de inbezitneming der onveilige Bantamsche landen, waar het reeds zoo lang had gespookt, de algemeene veiligheid wel zeer toegenomen en bij voortduring gewaarborgd was.

Van het oude behield Daendels echter ook datgene, wat hem voor zijn nieuw systeem het meest van pas kwam. Zoo werd de oude ordonnantie op de politie, geldende voor de jurisdictie der stad Batavia, den 23sten Mei 1809 opnieuw bekrachtigd, waaraan wij het volgende curiositatis causa ontleenen. Bij dezelve was onder anderen aan alle Chineezen, Inlanders en Slaven verboden, om des avonds zonder licht of gewapend langs 's heeren wegen te gaan; en aan de Inlandsche bedienden der Justitie, om zich na zonsondergang gewapend in het Chineesche kamp te begeven, tenzij behoorlijk in hun monteeringen gekleed of met toestemmingsbriefjes van hun officieren voorzien; zijnde wijders aan een iegelijk de vrijheid gegeven alle onbekende en verdachte

---

[1]) Staat, blz. 34.
[2]) Staat, blz. 46.

personen, hetzij vrijen of lijfeigenen, van binnen de heggen of paggers hunner erven van 's avonds te half zeven tot 's morgens te half zes uur niet alleen met geweld te weren, maar zelfs desnoods op hen los te branden of anderszins af te maken; „door welke maatregelen, vereenigd met een waakzaam toezigt, ook de Stad Batavia tot den staat van volkomene veiligheid is te rug gebragt [1])."

Als Daendels dan ook het batig saldo zijner zeer persoonlijke regeering in onze koloniën samenvat in zijn „Staat", is de post „Justitie" daarvan niet een der minst winstgevende: „De vergelijking van de voormalige met de laatste inrigting van het justitie wezen zal niet vorderen, dien aangaande uit te weiden, naardien de goede gevolgen daarvan te allezins blijkbaar zijn. De justitie kwam, als 't ware, overal de misdaden voor [2]), en verleende eene gelijke bescherming aan allen". „De slaaf was in veiligheid tegen de mishandeling van zijnen meester; de Javaan tegen die van zijn hoofden of der europeesche ambtenaren. De gevangenen werden met menschlievendheid behandeld. De justitie werd ondersteund door eene waakzame politie, waardoor de beste inwendige veiligheid en zekerheid verkregen was [3])."

In chronologische volgorde kunnen we nog de volgende besluiten van Daendels noemen, die betrekking hadden op de justitioneele aangelegenheden, de bevordering van een goede rechtspraak in het belang der justiciabelen en de verzekering van orde en rust onder de bevolking:

Besl. d.d. 25 *Januari* 1808, waarbij den fungeerenden Officieren van Justitie werd gelast, om ingevolge de vigeerende wetten en ordonnantiën ten strengste alle excessen te laten straffen, welke eigenaars zich ten aanzien van hun lijfeigenen zouden mogen veroorloven.

Besl. d.d. 1 *Maart* 1809, volgens hetwelk alle crimineele vonnissen vóór hun executie aan den Gouverneur-Generaal ter bekoming van het fiat executio moesten worden gepresenteerd.

Besl. d.d. 18 *April* 1809, in verband met het voorgaande, waarvan een nadere interpretatie gegeven werd met uitzonderingsbepaling ten aanzien van vonnissen op het stuk van amokmaken.

Besl. d.d. 4 *April* 1809, bepalende modificaties opzichtens de toepassing der inlandsche wetten en gebruiken door de Land-

---

[1]) Ibidem, blz. 61.

[2]) In de laatste 18 maanden van Daendels' bewind zijn er — volgens diens eigen getuigenis — slechts weinig Javanen en een Eur. ambtenaar in handen der justitie gevallen.

[3]) Staat, blz. 115.

raden en Landgerichten in acht genomen, mitsgaders de bepaling der soorten van straf.

Besl. d.d. 30 April 1809, handhavende de gestelde orders op het spijzigen en behandelen der gevangenen, die zoowel in gevangenissen als in hospitalen verbleven.

Vooral door dit laatste besluit werden, — altijd volgens Daendels, — de herhaalde klachten en grieven betreffende de slechte behandeling der lijfeigenen en gevangenen weggenomen en daarom moeten we vooral dit besluit even nader onder oogen zien. Het betreft het meest de lichamelijke verzorging der gevangenen, die zooveel te wenschen overliet, ja in meer dan één opzicht barbaarsch en onmenschelijk wreed was. Wij hebben daarover op een andere plaats [1]) al een en ander meegedeeld, vooral wat betreft het Tuchthuis voor lichtzinnige en gedebaucheerde vrouwen te Batavia. Maar in de gevangenissen voor mannen heerschten nog treuriger toestanden. De z.g. Gevangenis van Staat in de Voorpoort van het Bataviasche Kasteel, waar de Raad van Justitie recht deed, n.l. in de zaal aan den oostkant van het Kasteelplein, zoomede de „Burger Boeyen" naast het in 1710 herbouwde stadhuis boden wel een beter logies aan de om crimineele delicten of civiele zaken gedetineerde mannen dan de vochtige stadhuiskelders, wel terecht „boeyen", „hokken" en „putten" genoemd, die vooral in de 17de eeuw veelvuldig zijn gebruikt, doch de verblijven waren ook in de jongere gevangenissen slecht, de behandeling vanwege het personeel, cipier en knechts, hard, de gang van het proces traag, zoodat de preventieve detentie dikwijls onnoodig lang gerekt werd en de beri-beri voltooide en overnam, wat de rechter en fiscaal of baljuw van Batavia verzuimden!

De mededeelingen over de gevangenistoestanden van den Landsarchivaris van Batavia, Dr. F. de Haan, in diens standaardwerk „Priangan" [2]) stemmen hiermee volkomen overeen en geven zelfs een nog somberder indruk van de toepassing der vrijheidsstraffen, waarvan het volgende ten bewijze. „Meer gewoon echter dan de dood vóór het Stadhuis (te Batavia, n.l. door een der levenstraffen), waar Schepenen recht deden, was het verkwijnen in de gevangenhokken beneden hunne vergaderzaal. In onverschilligheid voor het lot van degenen die om een of andere

---

[1]) Vgl. het Java-nummer van „De Hollandsche Revue", No. 24, 21 December 1928, blz. 1209—1211. Over de gevangenissen voor mannen aldaar 1211—1215.

[2]) Met ondertitel „De Preanger-Regentschappen onder het Nederlandsch Bestuur tot 1811", deel I, blz. 472.

reden achter de traliën waren geraakt, overtrof Batavia misschien het vaderland zelfs, zoodat bij eene vrijheidsberooving van eenigen duur de beri-beri den strafrechter het werk uit de handen nam. Het gold voor een daad van menschenmin, een verdacht persoon maar spoedig in den ketting ten arbeid te stellen; dat bood hem meer kans op lijfsbehoud dan een verblijf achter slot en grendel, waar niet alleen de gewone gevangenisziekten zijn leven bedreigden maar ook bittere honger werd geleden; „ellende en gebrek van genoegsame levensmiddelen", zei de Raad van Justitie in 1736, deden „veeltijds" de gedetineerden omkomen. Het ergste daarbij was, dat Inlanders zoo dikwijls op bloote suspicie in de gevangenis raakten en dat die van Schepenen steeds volgepropt zat met slaven, die door hunne meesters voor eenigen tijd den cipier waren toegezonden bij wijze van correctie. Bij dit talrijk gezelschap werden degenen opgesloten wier tegenwoordigheid bij een crimineel proces noodig was, getuigen zoowel als beklaagden. Neemt men nu in aanmerking dat Dirk van Hogendorp de gevangenis de ongezondste plek noemt van het over de gansche wereld om zijne ongezondheid beruchte Batavia[1]), dat Daendels (zeker geen philanthropisch nagelbijter) de behandeling der gedetineerden als „verschrikkelijk" betitelt, dan wordt het klaar waarom zoo weinigen hunner den dag in Mei of December[2]) zagen aanbreken, waarop Schepenen de statelijke vertooning coram populo hielden die voor hunne justitie gold.

„Er zijn in de 18de eeuw wel eenige sporen van verbetering in het lot der tijdelijke bewoners van de boei aan te wijzen; er werd gaandeweg iets meer voor hunne voeding gezorgd en in 1798 zelfs verordend dat zij ingeval van ziekte naar het Binnenhospitaal zouden worden overgebracht, maar aangezien dat hospitaal reeds was afgekeurd om zijne ongezondheid, zal dit wel geene verandering van belang gebracht hebben in het sterftecijfer. Bovendien liep men gevaar, hetzij in de boei hetzij in het Kettingkwartier of het oord van verbanning door den rechter

---

[1]) Dr. F. de Haan teekent hierbij aan als bij uitstek in de gelegenheid om een onderzoek in loco in te stellen: „Het is een bezoek aan het stadhuis waard om de vijf vroegere gevangenkamers, uitkomend op de ommuurde plaats achter 't gebouw, te zien, drie onder de oude vergaderzaal van Schepenen, twee onder die van den Raad van Justitie. Alleen bij de deur kan men rechtop staan. Licht en lucht komen door eene opening met geweldige dubbele traliën. De ruimte der kamers is zoo beperkt, dat de gevangenen elkaar daarbinnen verdrongen moeten hebben."

[2]) De Schepenen kwamen tweemaal per jaar samen om executie te doen, in het laatst van Mei kort vóór de verkiezing van hun college, ter gelegenheid van de herdenking van Jacatra's bestorming en de tweede maal in December.

vergeten te worden. Soms raakten de stukken in het ongereede en was heel niet meer na te gaan op grond waarvan men was opgesloten of tot hoeveel jaar ketting men was veroordeeld. Verdachten die „tot nader order" waren aangehouden, zagen dikwijls die order niet opdagen en bleven dan in hun „hok" tot de beri-beri haar werk had verricht. En eindelijk — de geluksvogel die de velerlei gevaren ontsprong waarmee het Stadhuis hem bedreigde —, kon niet loskomen zonder den cipier voldaan te hebben: kaal en naakt keerde hij naar de bovenlanden terug. Inderdaad, al waren de toestanden die te Batavia te dezen aanzien werden gevonden eenigermate in overeenstemming met die in Nederland, al was het verschil ten kwade tot op zekere hoogte accidenteel, een gevolg van plaatselijke bijkomstigheden, toch blijft het lijfstraffelijk recht der Compagnie (en de toepassing der vrijheidsstraffen) *een der zwartste vlekken op het tafereel harer grootheid*" [1]).

En niet alleen de rechters vergaten niet zelden de verdachten, doch ook de cipiers deden dit wel ten aanzien van de preventief gedetineerden, want..... dit was in hun voordeel. En een gewetenloos en wreed mensch doet of laat voor eenige realen veel, zoo ook wel de cipiers van Batavia. Want al zwoer hij „genige gevangens eenige extorsie, gewelt ofte overlast te doen: maer zich in alle saken, dit ampt concernerende, te dragen, als een eerlijck man ende vroom dienaar van de Justitie toestaet ende betaemt", in de praktijk van het vak kwam hiervan weinig tot zijn recht, daar de behandeling der gevangenen geheel afhing van de meerdere of mindere humaniteit en baatzucht des cipiers, die volgens contract met de voedselvoorziening belast was en er dus voordeel bij had, dat het aantal porties zoo weinig mogelijk was. En daarom vergat hij de gevangenen wel eens met opzet, of bij ongeluk en stak het geld voor de spijsuitdeeling in den zak, waardoor de gevangenen dan maar moesten verhongeren!

Verder bestond de dienst van den cipier in het houden „van opsicht op de gevangens ende gevankenisse", in verband waarmee hij een borgtocht van 100 realen moest stellen, in het geregeld bijhouden der registers van de gevangen en gehechte personen „bij naem ende toenaem mitsgaders wanneer, bij wien ende om wat saken zij in hechtenisse geseth sijn." Natuurlijk had hij er voor te waken, dat geen gevangene uitbrak, moest daartoe meermalen per dag surveilleeren „ende voornamentlijck toe sien, dat niemant na 't avontmael eenigh vier, licht, geweer ofte andere instrumenten bij hen hebben, mett welcke eenige

[1]) Cursiveering van mij, H. ,

effractie soude connen doen." Daarom mocht hij ook niemand tenzij met uitdrukkelijke vergunning van den baljuw en fiscaal bij de crimineele gevangenen toelaten en moest de ter dood veroordeelden of wegens een „capitael crimen" gedetineerden voortdurend „in de boeijens" houden.

Voor al deze diensten kreeg hij een schrale belooning van 20 gulden per maand, later iets verhoogd, doch die clandestien vermeerderd kon worden met allerlei inkomsten, weldra als emolumenten beschouwd:

1°. „sluijtgelt van ijder persoon voor sijn in- en uijtsluijten",
2°. „dagelijcx tafelgelt, volgens den tacx, daer ijder gevangen opgeset is",
3°. winst op ..... wijn of sterken drank. Vooral deze laatste bate was de ergste!

Ter verklaring van deze bijzondere inkomsten dienen nog even te worden meegedeeld, dat de cipier voor de gevangenen drieërlei tafel moest houden en wel de goedkoope voor den laagsten rang, berekend op $^1/_8$ reaal per persoon en per dag voor crimineele gevangenen en om schuld gegijzelden, een tweede soort tegen ¼ reaal p. p. en p. d. voor van misdaad verdachten en om een civiele actie ingeslotenen en de derde of hoogste klas met een tarief van ½ reaal p. p. en p. d., bestemd voor „gequalificeerde personen", die in gijzeling gezet waren. Daar nu de gevangenen en speciaal de preventief gedetineerden voor hun eigen onderhoud in de gevangenis moesten zorgen, was in verband met de afdracht dezer gelden bepaald „welck costgelt bij de gevangens betaelt sal worden, 't sij deselve bij den cipier willen eten ofte niet, sonder dat (deze) daeromme eenige rechtpleginge sal behoeven te houden, alsoo hem wegens sijn cost ende sluijtgelt parate executie vergunt wert." De gevangenen konden dus wel hun eten op een bepaald uur aan de gevangenis laten brengen en behoefden dus niet van een der gemeenschappelijke en particuliere tafels van de cipiers gebruik te maken, doch waren niettemin verplicht om hun aandeel in het zg. sluit- en tafelgeld van dezen functionaris bij te dragen. En zijn verkoop van alcoholhoudende dranken aan de gevangenen, — hoe ergerlijk deze faciliteit in onze oogen moge zijn! — was destijds voor de cipiers in Batavia zoowel als voor de tucht- en spinhuismeesters in de Hollandsche steden een welkome aanvulling voor de karige bezoldiging, een zeer bedenkelijke vorm van het huidige, doeltreffende cantinestelsel in onze gevangenissen en kazernes. Een contradictio in terminis lijkt daarbij het volgende voorschrift van den Bataviaschen cipier, t.w. dat hij „bequaem, geschikt (moest) huyshouden ende wel toesien, dat in de gevanckenissen

geen oneer gepleeght, gedobbelt, *droncken gedroncken*, ofte eenige quaestieuse tijtcortinge geëxerceert worden; moet oock de gevangenhuysen alle dagen doen uijtvegen ende behoorlijck reijnigen, opdat de gevangens door stanck, vuijlicheijt ende ongemack geen *dobbele miserie* en lijden". Jammer genoeg, dat hun in de praktijk maar zelden een dubbel leed en veelvuldige ellende bespaard bleven.

We hebben bij deze Bataviasche cipiersinstructie uit de Bat. Statuten wat langer stilgestaan dan eigenlijk wel overeenkomt met de korte periode van Daendels' bestuur, waarover wij schreven, doch zijn maatregelen ter verbetering van het gevangeniswezen beoogden met behoud van het bestaande eenheid te brengen in de behandeling der gevangenen door ook de karige bezoldiging der cipiers op hooger peil te brengen, tevens met toekenning van meerdere verantwoordelijkheid aan deze dienaren der wet en doeltreffender contrôle op hun ambtsbediening van de zijde der rechtsprekende en vonniswijzende colleges. Ook op dit terrein verloochende de zoon der revolutie niet zijn streven naar gelijkheid voor de Wet, in de eerste plaats ten aanzien van hen, die rechtstreeks aan de zorgen van Vrouwe Justitia werden toevertrouwd. Verder was het hem een doorn in het oog, dat de gevangenen van den Raad van Justitie en die van de Schepenen niet gelijkelijk werden behandeld en „dat men niet bedacht schijnt geweest te zijn, dezelve te brengen op een gelijken voet, niettegenstaande deze eenparigheid overtuigend rust op de billijkheid, dat de gevangenen eene gelijke behandeling (moeten) genieten." Wel kwam hem de inrichting voor dit doel vanwege den Hoogen Raad van Justitie beter voor dan die van de Schepenen te Batavia, doch hoofdzaak was voorloopig reeds een zelfde basis voor de lichamelijke verzorging der gevangenen aan te geven.

De cipier van 's Lands wege (vonnissen Hoogen Raad van Justitie) en die van Stads wege (vonn. Schepenen v. Batavia) zouden voortaan elk een vast tractement krijgen van 150 rijksdaalders per maand, betaalbaar voor $^4/_5$ in „papieren van credit" en voor $^1/_5$ in specie. Daarentegen zouden hiermede vervallen al hun vroegere baten voor onderhoud der boeien, het schoonhouden van de rechtszaal e.d., blijkens „de Memorie van menage" d.d. 28 Augustus 1795 voor eerst bedoelden functionaris bedragende ruim 632 rijksd. ten laste van de landskas en 500 rijksd. voor den tweede ten laste der stedelijke uitgaven. Van dit jaarloon moesten zij echter betalen alle kosten wegens onderhoud van de vertrekken der „Collegien van Justitie, van de boeien en gevangenhokken, „waar toe zij zich de noodige koelies en gereedschappen zelve moeten aanschaffen." Wel kregen zij de rijst voor

de gedetineerden en geconfineerden tegen denzelfden prijs als andere particulieren, gerekend tegen 40 pond per hoofd en per maand, maar dit sloot tevens in, dat elke gevangene nu een gelijke portie kreeg en elke tariefberekening en het meten met verschillende maten ten strengste zou verboden zijn, waarbij de presidenten der beide rechtscolleges voor de contrôle zouden zorgen.

Daendels bekrachtigde de afschaffing van die ongelijke bedeeling, vooral waar het gold de verschillende behandeling van Europeanen, Inlanders en Vreemde Oosterlingen, nog eens uitdrukkelijk in deze woorden, die wij hier in originali inlasschen:

„Dat met afschaffing der distinctie in het besluit der Hooge Regering, van den 17 November 1772 gemaakt, tusschen het kostgeld voor een Europees en Chinees, voor een christen Inlander en voor een Mahomedaan of ander onchristen, generalijk aan de Cipiers voor kostgeld zal worden gevalideert, zes stuivers daags per hoofd, papiere of kopere munt, voor alle 's Heeren gevangenen, in aanmerking nemende de dure tijden, en dat deze distinctie bij Schepenen geen plaats vindt, waar door dan ook aan de Cipier alle redenen worden afgesneden, om zich wegens eene gebrekkige verzorging der gevangenen te kunnen verschonen; nademaal het niet wel doenlijk is een gevangene, ofschoon een Inlander zijnde, voor drie stuivers 's daags, als bij het even gedachte besluit bepaald is, van goede spijze te voorzien."

Het kostgelden-stelsel bleef niettemin bestaan evenals het galgemaal, waarvoor de cipier wegens het verstrekken van „extra-ordinaire spijs" vijf rijksdaalders per hoofd in rekening mocht brengen. De gewone gevangeniskost bestond uit rijst, visch, zout, groenten of wel andere gekookte spijzen naar gelegenheid van tijd en schoon, zuiver drinkwater. De schouten en substituut van den Drossaard der Bataviasche Ommelanden mochten voor de verstrekking van dit voedsel aan gevangenen van 's Heeren wege eveneens zes stuivers per hoofd en per dag in rekening brengen zonder echter „gevangenisrijst" of ander voedsel in nature voor gedetineerden tegen gereduceerden prijs te ontvangen. Staatsgevangenen, in de Boeien gesloten, zouden van 's landswege van kleeren „in natura" worden voorzien na daartoe gedane aanvraag bij den Hoofdadministrateur van het departement van Batavia.

Het boven beschreven kost- of tafelgeld werd eveneens vermeerderd in dier voege, dat de crimineele gevangenen, die van den cipier een betere tafel dan het gewone menu verlangden, nu gesplitst werden in 2 vermogensklassen: gewone personen, die 12 stuivers en gequalificeerde personen, die 24 stuivers per dag betaalden, of zooveel minder of meer, als het College van

Justitie, waaronder de cipier ressorteerde, bepaalde naar gelang van tijd en kwaliteit der personen. De in des cipiers woning „simpelijk" gegijzelde personen zouden „een ordentelijke tafel moeten hebben" „na het fatsoen en de qualiteit der gegijzelden", zulks ter beoordeeling van het desbetreffende College van Justitie. Voor dit onderhoud mocht hij 12 stuivers per dag in rekening brengen, als de om particuliere schulden gegijzelde een Europeaan was en 6 stuivers, als het een inlander of Chinees betrof. Ook voor het onderhoud der ten zijnent ontvangen lijfeigenen, „die bij executie ingebragt, of door hunne Heeren en Vrouwen dan wel hare gevolmagtigdens of executeuren den Cipier ter bewaring worden aanbevolen" [1]), mocht hij zes stuivers p. p. en p. d. declareeren.

Van 's lands wege werden den cipiers of hun substituten voortaan ook geen sluitgelden meer toegekend, daar het betalen van „blok- en sluitgeld" met ingang van 1 Juni 1809 was vervallen, doch wel mochten de cipiers voor „sluit- en ontsluitgeld een ieder, die zich onder hunne custodie bevinden zal, *particulier*" een klein bedrag in rekening brengen.

Daar er zich natuurlijk geen ziekenvertrek of inrichting van dien aard in of bij de Boeien bevond, moesten de zieke gevangenen zoo noodig ter verpleging in het hospitaal worden opgenomen, waar de ziekenvader wegens kostgelden ⅓ meer in rekening mocht brengen dan voor het levensonderhoud der gevangenen als tax was gesteld, daar de man anders te kort kwam [2]).

Op deze wijze hoopte Daendels de rechtspleging beter aan haar doel te doen beantwoorden, de gevangenissen in een beteren staat van bewoning te brengen, waar althans het lot van den gekerkerde verzacht werd vergeleken bij den slechten toestand gedurende de 17de en 18de eeuw. Hij voelde al iets voor herplaatsing in de maatschappij en werkte dus meer of minder bewust mee om de huidige reclasseeringsgedachte vasten vorm en gestalte te geven. Daarom kantte hij zich ook tegen de gruwelijke verminkingsstraffen als het gerechtelijk afkappen van handen

[1]) Met een paar simpele advertenties uit den eersten jaargang van de *Bataviasche Koloniale Courant* wil ik het treurige lot dier stumpers even demonstreeren: (ex. uit de Bibl. d. Kon. Mil. Academie te Breda).

„Uit de hand te koop, een slaaf genaamd Pluto van Balij, dispensier, koussenbreijer, huisjongen en lampopsteker, *te bevragen bij den Cipier van 's Lands boeijen.*" (B. K. C. No. 24, Anno 1810).

„Uit de hand te koop, een slaaf genaamd Louis van Mauritius, complete lijf jongen, kapper- en scheerder, huis- en tuin-jongen, lampopsteker en koussenbreijer, nader onderrigting te bekomen *bij den Cipier van de Burger boeijen.*" (B. K. C. alsvoren).

[2]) Bijlagen, dl. II, No. 34.

en voeten in Semarang en Demak: „een straf, die de ondervinding geleerd heeft, dat niet alleen niet strekt tot afschrik, maar veele hunne verminkte leden op nieuws tot roof en misdaad misbruiken, hen brengt tot last der maatschappij en *buiten staat stelt om door den arbeid een beter bestaan en levenswijs te zoeken;* als mede dat de form van regtspleging volgens welke, een misdadiger of dadelijk wordt vrijgesproken, *of jaren achter een in den kerker blijft zuchten,* in gevalle de beledigde persoon of de naastbestaanden van eene nedergeslagenen geen regt mogten eischen of de jaren nog niet bereikt hebben, om zulks naar de wet te kunnen doen [1])."

Al moet ten slotte ongetwijfeld worden toegegeven, dat „het middelpunt van Daendels' denken en arbeid was de glorie van Maarschalk Daendels" [2]), aan den anderen kant kan ook niet worden ontkend, dat in hem leefde het streven naar beter en gelijk recht voor allen, voor welke idee hij warm werd, misschien wel te veel decreteerde als zijn afgod Napoleon, maar te weinig door- en uitvoerde, in hoofdzaak zich beperkte tot Batavia en zijn onmiddellijk aangrenzend gebied en dus dit belangrijke onderdeel van het staatsgezag te eng-begrensd zag, maar door zijn hervorming van de strafrechtspleging en het gevangeniswezen in onze koloniën in elk geval voortbouwde aan wat officieele personen en commissies (Staatscommissie van 1803 tot regeling van de rechtsmacht der Schepenen!) vóór hem tot stand hadden gebracht. In zooverre is Nederland zoowel als Indië hem dan ook dank verschuldigd; immers hij die het goede bedoelt en wil, handelt reeds goed.

---

[1]) Bijlagen, dl. II, No. 27.

[2]) Dr. F. de Haan in „Priangan", dl. I, blz. 496.

Egypte's Onafhankelijkheid

DOOR

GEORGE NYPELS.

De Egyptische delegatie was op haar reis van Kaïro naar Londen toen wij den vorigen keer in dit tijdschrift over het verloop der politieke onderhandelingen spraken (*D. I. G.* 1930, I, blz. 377). In de eerste zes maanden van het loopende jaar speelde zich de geschiedenis van het ministerie Nahas Pasja af, de herhaling van: wie 't onderste uit de kan wil hebben, krijgt het lid op den neus.

Nahas was de vierde Egyptische premier die te Londen kwam onderhandelen sedert de formeele onafhankelijkheidsverklaring in 1922. Zijn voorganger Mahmoed Pasja had (zooals dit uitvoerig door ons is medegedeeld) met den Britschen minister van Buitenlandsche zaken Arthur Henderson een ontwerp-verdrag samengesteld, dat aan de verwachtingen van de meest vooruitstrevenden leek te kunnen voldoen. Bij de onafhankelijkheidserkenning van het Egyptische koninkrijk had Groot-Brittanië voor een viertal punten reserves gemaakt: bezetting van de zône van het Suezkanaal; de capitulaties, die wat de internationale rechtspraak betreft, ook voor de onderdanen van andere vreemde mogendheden gelden; de bescherming van vreemdelingen en minderheden; het bestuur over Soedan. Ten opzichte van al deze punten kwam het labour-ministerie de wenschen der Egyptische nationalisten in zeer ruime mate te gemoet. Zooals men weet, aanvaardde Mahmoed de voorwaarde van het uitschrijven van algemeene verkiezingen voor een parlement, zonder welk lichaam hij 't, als dictator, met goedvinden van koning Foead tot dien had gesteld. Die verkiezingen gaven een overstelpende meerderheid aan de Wafd-partij; haar leider Nahas Pasja aanvaardde de opdracht om een ministerie samen te stellen. Hij nam daarin uitsluitend Wafd-mannen op. De zoo samengestelde regeering mocht zich niet tevreden stellen met het ontwerp-verdrag waar-

aan de naam van Mahmoed verbonden was, zij moest een eigen-, een Wafd-overeenkomst krijgen. Maar Henderson had verklaard, dat het ministerie MacDonald niet tot verdere concessies bereid zou zijn. Toch werden besprekingen aangeknoopt en deze leidden ertoe, dat Nahas, met een drietal andere ministers, naar Londen ging. Van Britsche zijde was men blijkbaar bereid op enkele onderdeelen der te treffen overeenkomst nog wat toe te geven, waardoor de Wafd-regeering dán van een eigen bedongen ontwerp zou kunnen spreken. De wenschen en verwachtingen der Egyptische ministers hadden, zoo meende men, dezelfde strekking, anders toch hadden de heeren wel in Kaïro kunnen blijven. Men mocht dus goede verwachtingen koesteren.

Spoedig vernam men waarheen Nahas 't vooral zou willen sturen: ontruiming van het Egyptisch gebied door de Britsche troepen, Soedan onder overwegend Egyptisch beheer.

De delegatie telde niet minder dan 23 leden, o.w. Makram Ebeid minister van Financiën, Wacif Ghali Pasja minister van Buitenlandsche zaken en Osman Moharram Pasja minister van Openbare werken. Zij werd in Engeland met groote onderscheiding ontvangen.

Van Britsche zijde namen, behalve de minister van Buitenlandsche zaken Henderson, die de conferentie presideerde, o.m. aan de beraadslagingen deel: Thom Shaw minister van Oorlog, Lord Passfield minister voor de Dominions, Lord Thomson minister voor de Luchtvaart, Sir Percy Loraine Hooge commissaris in Egypte en Sir Robert Vansittart permanent onder-staats secretaris van Buitenlandsche zaken.

Bij de opening der conferentie, op 31 Maart, zeide Henderson, dat hij weigerde met de mogelijkheid van een mislukking rekening te houden. Hij verwachtte als uitkomst van de beraadslaging, dat de betrekkingen tusschen Groot-Brittanië en Egypte op een basis van duurzame vriendschap en bondgenootschap gevestigd zouden worden en dat Egypte als vrije, souvereine en onafhankelijke staat een rol in de gemeenschap der naties zou spelen welke met zijn vroegere grootheid en zijn modernen vooruitgang in overeenstemming was. Hij hoopte vol vertrouwen, dat de samenwerking met succes bekroond zou worden.

Nahas Pasja verklaarde, in zijn antwoord, overtuigd te zijn, dat een bevredigend onderling accoord gesloten zou worden. De Egyptenaren waren gekomen om tusschen de twee landen betrekkingen te vestigen, welke gegrond zouden zijn op vertrouwen en vriendschap, de eenige hechte grondslag voor een eervolle en duurzame regeling. Tot besluit zeide hij, dat de „moeder van alle

beschaving", haar deel opeischte in het gemeenschappelijke vredelievende werk der vrije naties. Het is natuurlijk dat Groot-Brittanië, de moeder der vrijheid, het binnentreden van Egypte in den Bond van volken met vreugde zou begroeten.

Vrij spoedig drong uit de conferentie-zaal in het Foreign Office te Londen, waar de beraadslagingen gevoerd werden, echter het gerucht naar buiten, dat men niet kon opschieten. De zittingen volgden elkander in groot aantal op en namen zelfs de nachten in beslag. Men hoorde spreken over de „fantastische eischen" van Nahas.

Den 17en April deelde Henderson in het Lagerhuis mede, dat de verklaring, welke hij gehoopt had vóór het Paaschrecès te kunnen afleggen over de onderhandelingen met Egypte, moest worden uitgesteld. Men had gemeend volledige overeenstemming te bereiken vóórdat het Huis werd verdaagd, doch enkele belangrijke punten veroorzaakten nog moeilijkheden en in verband daarmede was men overeengekomen de onderhandelingen te verdagen tot na het parlementair recès.

Op verzoek der Egyptische delegatie waren de besprekingen geschorst totdat zij gelegenheid zou hebben gehad met de regeering te Kaïro van gedachten te wisselen.

Het moeilijkste punt vormde Soedan. Egypte vroeg een gemeenschappelijke regeering, een condominium, volkomen pariteit. Engeland wenscht de oppermacht over het bovenwater van den Nijl te houden en het acht de belangen van het land en van de Britsche eigendommen en rechten niet voldoende verzekerd als de Egyptische nationalistische ijver zich daar aanmatigend kan doen gelden.

Den 23en April bracht een Reuter-telegram uit Kaïro het volgend bericht, dat de mislukking der conferentie inluidde:

„Gisteravond is een Egyptische koerier met een vliegtuig uit Londen gearriveerd, om een memorandum over te brengen van de delegatie over de tegenwoordige moeilijkheden in de Engelsch-Egyptische onderhandelingen. De ministers hebben het verslag besproken tot 2 uur dezen ochtend en zullen vandaag weer bijeenkomen.

Volgens het blad *Mokattan* wordt de houding van de delegatie ten aanzien van den Soedan door de Egyptische openbare meening goedgekeurd. Welken goeden wil Henderson overigens aan den dag moge leggen, de delegatie kan de wettige rechten van Egypte op den Soedan niet opgeven."

Bleek uit deze wijze van doen, dat Nahas, met drie leden van zijn ministerie, als gevolmachtigde vertegenwoordigers, toch niet de vrijmoedigheid hadden om over den tekst van een ontwerp-verdrag — wij leggen nadruk op *ontwerp*, de ratificatie door het

Egyptische parlement zou immers noodig blijven — te beslissen, de in Kaïro gebleven regeeringspersonen voelden zich evenmin geneigd tot het doorhakken van den knoop. 't Duurde lang alvorens de koerier naar Londen werd terug gezonden. Had de Londensche delegatie geen gebruik willen maken van de gelegenheid om per telegraaf van gedachten te wisselen, zij had ten minste nog het vliegtuig te baat genomen, maar de Kaïrosche autoriteiten lieten den koerier Dr. Satah-ed-Din 1 Mei eerst scheep gaan naar Syracuse. Daar zond Nahas hem een vliegtuig te gemoet.

Eenige Engelsche bladen waagden de onderstelling, dat het wachten een uitkijken was geweest naar het verloop van den onrustbarenden gang van zaken in Britsch-Indië, om daarmede rekening te kunnen houden tot meer of tot minder toeschietelijkheid ten opzichte van Londen.

Toen de onderhandelingen, na aankomst van den koerier te Londen, den 5en Mei hervat werden, werd de hoop gevoed om tot een vergelijk te kunnen komen vóór 8 Mei, datum waarop Henderson naar Parijs moest vertrekken, voor de verdere doorreis naar Genève, waar hij zitting moest gaan nemen in de vergadering van den Volkenbondsraad.

Den 6en Mei bracht echter een officieel communiqué aan de pers, waarin erkend werd, dat de toestand niet zonder moeilijkheden was. Zij betroffen voornamelijk den status van Soedan en enkele punten van meer ondergeschikte beteekenis.

Dienzelfden dag liep het gerucht, dat de Egyptische delegatie het denkbeeld had geopperd om de conferentie een jaar uit te stellen.

Weer werd intusschen dag en nacht door-geconfereerd. Henderson stelde zijn vertrek een halven dag uit. Maar het resultaat was geen ander dan dat hij den 8en Mei zelf nog in het Lagerhuis kon verklaren: „Ondanks oprechte en vriendschappelijke pogingen van weerskanten zijn de Engelsch-Egyptische onderhandelingen mislukt."

Van Egyptische zijde werd een dergelijke verklaring gepubliceerd. Beiderzijds gaf men de verzekering, naar eigen opvatting, tot de uiterste grens van toegeeflijkheid te zijn gegaan. Henderson sprak ook uit, dat de deur nog altijd open stond; indien één der partijen den toestand hiervoor gunstig mocht achten, dan is het ontwerp-tractaat er nog altijd om op nieuw overwogen te worden; intusschen zou nu alles in Egypte bij 't oude blijven. In de door Nahas afgegeven verklaring kwam het volgende voor, dat geruststellend, ja veel belovend kon klinken: Wij hebben een verdrag van vriendschap met Engeland verloren, maar wij hebben

onze levende vriendschap gevonden, hetgeen belangrijker is dan wat ook.

Den 19en Mei werd de thuiskomende delegatie te Kaïro geestdriftig verwelkomd. Den volgenden dag legde Nahas in de Egyptische Kamer een verklaring af, waarin hij de goede gezindheid van den Britschen minister van Buitenlandsche zaken prees en het vertrouwen uitsprak, dat een overeenkomst betreffende Soedan toch nog spoedig zou kunnen worden tot stand gebracht.

De Voorzitter der Nationalistische partij, Abdoel Hamid Bey, tapte uit een ander vaatje. Hij bracht de delegatie hulde voor haar te Londen aangenomen houding; zijne instemming betuigende met het afbreken der onderhandelingen, voegde hij daaraan echter toe, dat hij hoopte dat de Egyptische regeering nooit weer met de Britsche in onderhandeling zou treden. Hij vond dat 't nu duidelijk was, dat alle Engelsche partijen, met miskenning van alle rechten, Egypte bij het empire willen inlijven. Egypte moet toonen bereid te zijn zich elk noodig offer te getroosten teneinde zijn rechten te handhaven en te doen eerbiedigen.

Dit is de toon geworden waarin ook Nahas en zijn ministers, bij hun verder optreden, zijn overgeslagen.

Henderson had, vóór zijn vertrek naar Genève, de uiteenzetting van het verloop der Londensche onderhandelingen in een witboek toegezegd. Dit boek werd den 22en Mei gepubliceerd. Het bevatte, uit den aard der zaak, vele bekende gegevens. Minder bekend was, dat bij de Engelschen de bedoeling had bestaan voor de Britsche bezetting in een overeen te komen strook ten Oosten van het Suezkanaal een termijn van 20 jaren aan te nemen, waarna het vraagstuk der veiligstelling van de kanaalvaart ter regeling aan den Volkenbond zou worden voorgelegd.

Inderdaad was Soedan de struikelblok geworden. Egypte eischte vrije immigratie van zijn onderdanen in Soedan, en volkomen gelijkheid in bestuursaangelegenheden en in militaire machtsuitoefening. Ten aanzien van de immigratie had Henderson de toezegging gedaan, dat de gouverneur-generaal van Soedan instructie zou krijgen om den toeloop van Egyptenaren niet onredelijk te beperken, maar een invasie kon niet onbeperkt worden toegelaten. Door vervanging van Britsche krijgsmacht door Egyptische, zoodat daar gelijkheid van sterkte zou komen en zou moeten blijven, zooals geëischt werd, zou Engeland zich de macht en middelen ontzeggen om het rustig voortbestaan te verzekeren van hetgeen het in Soedan tot stand gebracht heeft en om er de belangen van de eigen landgenooten en de inheemschen te beschermen.

Koning Foead kwam in een moeilijke positie. Hij heeft zijn medewerking verleend om tot het ontwerp Mahmoed-Henderson te komen. Hij heeft de algemeene verkiezingen laten spreken. Hij heeft zich naar de uitspraak gevoegd. Hij heeft dit zonder tegenzin gedaan, de Wafd zou nu kunnen toonen in hoever haar partijpolitiek practisch in daden zou zijn te verwezenlijken. De mislukking van Londen heeft den vorst zeker een teleurstelling gebracht, Z. M. beschouwde hetgeen te verkrijgen zou zijn geweest door de Mahmoed-Henderson overeenkomst als een zeer groote winst. Indien de nationalistische regeering de daarin opgesloten voordeelen had aanvaard en indien zij daarna gedurende eenigen tijd het bewijs had geleverd met wijs beleid het schip van staat te kunnen besturen, dan zou verder nog wel weer een stap in de richting van onvoorwaardelijke onafhankelijkheid te zetten zijn geweest, en dan zou aan Londen ook het vertrouwen en het geloof kunnen worden geschonken, die het vraagt om aan Egypte meer invloed in Soedan te durven toekennen. Koning Foead vernam dus liever de stem, die sprak van een mogelijkheid van het hervatten der nu afgebroken onderhandelingen, dan die welke een dergelijke mogelijkheid honend afwijst.

Het is dan ook weer tot een conflict tusschen koning en Wafd gekomen. Het Wafd-kabinet ging zóó ver in extremistische richting, dat samenwerking met den vorst niet mogelijk bleef. Als naaste aanleiding tot de crisis werd het geschil vermeld over het wetsontwerp tot bescherming der grondwet. Egypte heeft, zoo zette de *N. R. Ct.* van 20 Juni de zaak uiteen,

„twee perioden gekend, waarin het parlement naar huis is gezonden en de regeering zonder wetgevende macht geregeerd heeft. Dit druischt in tegen de beginselen van een gezonde democratie, maar de Wafdistische meerderheid had het ernaar gemaakt. Haar extremistische politiek had telkens onoverkomelijke moeilijkheden in de betrekkingen met Engeland verwekt en toen bleef den Koning geen andere uitweg. Hierbij komt, dat de Wafd-partij haar meerderheid niet aan de politieke overtuiging van het gros van het Egyptische volk te danken heeft, dat trouwens nog weinig begrip van politiek heeft, maar minder mooie overredingsmiddelen en politieke corruptie bij de verkiezingen heeft toegepast. Sjeiks en andere hoofden werden, wanneer zij een onafhankelijk standpunt in de politiek wilden innemen, met ontslag bedreigd en zelfs is beweerd, dat de politie kiezers met de zweep gedwongen heeft om voor de Wafd te stemmen. Het is dus de vraag, hoe het parlement na werkelijk vrije verkiezingen zou samengesteld zijn.

Nahas' wet wilde toekomstige pogingen, om de parlementszitting te schorsen of buiten de grondwet om te regeeren, als hoogverraad bestempelen en ministers, die daartoe de hand leenden, met langdurige gevangenisstraffen en zware boeten bedreigen. In de practijk zou dit neerkomen op duurzame bestendiging van de macht der Wafd-partij en het tegenhouden van gezonden vooruitgang, omdat de Wafd, gelijk zij in de onderhandelingen over het tractaat met Engeland getoond heeft, telkens eischen stelt die buiten

de perken van de „Real"-politiek gaan. Nahas heeft in een rede erop gezinspeeld dat nog andere dingen dan het conflict over de wet tot bescherming der constitutie het kabinet zijn taak onmogelijk hadden gemaakt. Dit slaat blijkbaar op de groote oeconomische moeilijkheden in Egypte.

De daling van de katoenprijzen heeft de regeering bewogen uit reservemiddelen groote katoen voorraden op te koopen waarop zij, toen de daling steeds verder ging, zwaar verloren heeft en waarmee zij nu nog altijd zit. Het vooruitzicht, dat de nieuwe oogst over eenige maanden onverkoopbaar zal blijken, heeft een ernstig probleem geschapen. De met katoen bebouwde oppervlakte is van hoogerhand beperkt, maar wegens de crisis op de wereldmarkt heeft dit niet het noodige effect gehad. Tengevolge van de inflatie van tien jaar geleden, toen de katoen zulke goede prijzen opbracht, zijn de pachten en de waardeering van dien grond nog te hoog, maar de regeering dorst hiertegen niets te ondernemen, om zich niet haar rijkste en machtigste aanhangers tot vijanden te maken.

Mogelijk heeft de Wafd-partij de constitutioneele kwestie op een ongelegen tijdstip aan de orde gesteld, omdat zij geen weg meer wist met de oplossing van de moeilijkheden van den landbouw en het liever aan anderen overlaat, onpopulaire maatregelen te nemen. Voor een handig leider als Nahas-Pasja is het dus verlokkelijker nu met zijn partij oppositie te voeren. De parlementsleden van de Wafd-partij hebben onder zijn leiding dan ook besloten, elke regeering te bestrijden die geen meerderheid in het parlement achter zich heeft."

Uit deze en dergelijke beschouwingen mag men opmaken, dat de Wafd-regeering, nadat zij uit Londen slechts een negatief resultaat kon meebrengen, behoefte had aan iets positiefs, iets dat zij den volke als een door haar bezorgde winst kon voorhouden.

Nahas had met zijn nieuwe wetgevende maatregelen een herhaling van den staatsgreep van Juli 1928, die het land geruimen tijd zonder parlement liet, onmogelijk willen maken. Nu koning Foead zich echter niet liet vinden voor het strafbaar stellen van hetgeen nog wel eens noodig kon blijken, heeft de Nahas' politiek juist het tegenovergestelde bewerkt van hetgeen zij ten deze vroeg. Daar het parlement 187 Wafd-vertegenwoordigers telt tegenover slechts 27 van andere kleur, en daar in de Wafd-partij geen groep zich los wenscht te maken van de Nahas' eischen, moest de crisis leiden tot de vorming van een ministerie buiten die partij.

De koning vond Ismael Sidky Pasja bereid een kabinet te vormen uit leden van de Ittehadistische en liberale partijen.

Dadelijk is stemming tegen het nog te vormen ministerie gemaakt. De Wafd besloot elk kabinet te bestrijden, dat niet berust op een Kamermeerderheid. Optochten en betoogingen werden in Kaïro georganiseerd. De politie moest optreden. Alle toegangen tot het paleis moesten bijzonder bewaakt worden. Versterking door legerafdeelingen moest niet alleen voor Kaïro, doch ook voor

andere plaatsen, zoo voor Tanta, een bolwerk der Wafdisten, worden aangevraagd.

Sidky is erin geslaagd een kabinet samen te stellen; zelf heeft hij de portefeuilles van Binnenlandsche zaken en van Financiën genomen. Het ministerie meldde zich als neutraal aan, de groote lijnen van zijn politiek bleven buiten de netelige kwesties, zij waren gericht op het verzekeren van de openbare veiligheid in het geheele land, verlichting van den druk der financieele crisis, handhaving zoo mogelijk van de regeering op constitutioneelen grondslag.

Uitlatingen van Wafd-zijde wezen op voornemens om het nieuwe ministerie reeds bij de eerste zitting van het parlement door de overweldigende Wafd-meerderheid tot aftreden te dwingen. Leidde dit tot parlements-ontbinding, dan zouden binnen 30 dagen nieuwe verkiezingen moeten volgen, die, 't spreekt van zelf, aan de Wafd weer een sterke meerderheid zouden bezorgen.

Zoo is Foead er toe gekomen den 21en Juni het parlement voor een maand te verdagen. Zoo wordt het land dus weer geregeerd zonder volksvertegenwoordiging.

Ondanks dit besluit kwam den 23en Juni een 100-tal afgevaardigden en senatoren in het parlementsgebouw bijeen. Nahas Pasja vroeg den aanwezigen om een eed af te leggen, dat zij de grondwet zouden handhaven. De politie verhinderde den verderen voortgang van deze bijeenkomst.

Den 26en d.a.v. voerde Nahas weer 't woord op een vergadering te Kaïro, waar een 700-tal senatoren, kamerleden en leden van provinciale raden tegenwoordig was. Hij kondigde de vorming aan van een speciaal comité, waarin voor elke provincie 2 leden zitting kregen, ten einde met het nationalistische partijbestuur samen te werken. Tegen ongrondwettige maatregelen van de regeering zal een directe actie moeten worden gevoerd en als middel werd non-coöperatie genoemd. Over de nadere bijzonderheden zou het comité verder beraadslagen. De vergadering ging met dit voorstel eenparig accoord.

De propaganda wordt ook in het binnenland persoonlijk door Nahas en andere hoofdfiguren van de Wafd geleid. Zoo is hij naar Zagazig, op 40 mijl ten N. van Kaïro, geweest. Op de tusschenstations waren betoogingen te zijner eere georganiseerd. Bij een daarvan te Bilbeis kwam 't tot relletjes, waarbij dooden en gewonden vielen.

Den 1en Juli verscheen een publicatie van Sidky Pasja, waarin de premier zegt,

„dat men overal het gevolg van de ophitsingen van Nahas Pasja begint te voelen. Hij predikt openlijk den opstand, waardoor overal eeden worden af-

gelegd, die in strijd zijn met de openbare orde. Ondanks de onverschilligheid van het publiek over het algemeen en de afkeuring, die de ophitsing van Nahas Pasja bij alle redelijke menschen ontmoet, kan de actie een vruchtbaren bodem vinden onder de slechte naturen, die altijd in alle landen bereid zijn om onrust te stoken. Daarom zijn er strenge maatregelen getroffen om onlusten te voorkomen te Zagagig, waar Nahas redevoeringen zal houden.

Ongelukkigerwijze is te Bilbeis, waar de trein van Nahas Pasja stil hield, het gepeupel, opgehitst door een afgevaardigde, die den leider van de Wafd vergezelde, het station binnen gedrongen en zijn 2 officieren en 2 soldaten en ambtenaren ernstig gewond. De politie verdedigde zich en 2 aanvallers werden gedood.

De regeering zal een dergelijke agitatie niet toestaan en is besloten om de openbare orde te handhaven onder de Europeanen en de inlanders. Zij zal daartoe alle middelen gebruiken, die zij tot haar beschikking heeft."

Den 7en Juli kondigden Nahas en andere Wafdleiders een reis aan naar Mansoerah, hoofdstad van de provincie Dakaliyeh, onderweg zouden zij vergaderingen en betoogingen houden. De regeering had deze verboden en schreef nu strenge instructies uit. Buiten het station te Mansoerah had zich den 8en een groote menigte verzameld, die het politiecordon verbrak toen Nahas in zijn auto zichtbaar werd. De menigte wierp met steenen naar de politie. De auto reed op de politie in. Militairen losten toen een salvo, waardoor verschillende betoogers gewond werden. Toen is 't tot vechten gekomen. Er zijn 6 dooden gevallen, van deze 3 in regeeringsdienst, bovendien werden 21 agenten en 13 soldaten gewond.

Nadat de macht aan politie en soldaten tot 700 versterkt was, werd de rust hersteld. Nahas moest, tot zijn vertrek per trein naar Kaïro, in een particulier huis blijven.

De onrust in het land bleef voortduren.

Den 13en Juli vaardigde Foead een koninklijk besluit uit, waarbij het parlement voor de nog resteerende drie weken der zitting werd gesloten. De zitting zou in den herfst weer „kunnen" worden geopend. Natuurlijk protest van de zijde der Wafd.

Extremisten schreven voor den 15en Juli te Alexandrië een staking van 2 uren uit, bij wijze van herdenking van de in Bilbeis en Mansoerah gevallen slachtoffers. In verband hiermede kwam 't daar tot betoogingen. De jonge, roerige elementen kregen daarbij de overhand. De politie moest vuren. 17 menschen werden gedood, een 400-tal gewond. Nadat Egyptische troepen ter hulp gekomen waren werd de rust en orde hersteld.

De Britsche troepen namen eenige beschermende maatregelen voor consulaten en haven-magazijnen, maar hielden zich opvallend neutraal.

Tot de maatregelen nu door de overheid genomen behoorde ook het verbod van verschijnen van drie groote Wafd-bladen.

Den 21en Juli werden ernstige onlusten verwacht, aangezien de afgevaardigden van de Wafd besloten hadden, op den dag waarop de maand van verdaging van het parlement verstreek, den toegang tot het parlementsgebouw te forceeren.

Uit alles was gebleken, dat de Wafd-partij in aantal de sterkste is, maar dat de regeering haar aandurfde. Engeland wilde zich buiten het conflict houden, dat zij, volgens haar verklaring, als een Egyptische binnenlandsche aangelegnheid beschouwde. Toch kreeg de Egyptische regeering een waarschuwing uit Londen, dat zij aansprakelijk werd gesteld voor de veiligheid der vreemdelingen en werden twee Engelsche oorlogschepen naar Alexandrië gedirigeerd. Een zelfde waarschuwing was tot Nahas gericht als leider der oppositie-partij; officieele erkenning dus van diens positie. Men kreeg den indruk, dat de sympathie van MacDonald en Henderson meer in de richting van Nahas dan van Sidky gaat. Te verklaren is dit wel. Nahas en de Wafd zij door de algemeene verkiezingen aangewezen, welke op aandrang van het Labour-ministerie uitgeschreven zijn geworden. 't Ligt ook in den aard van elke vooruitstrevende partij voorkeur te geven aan een regeering, die op regelmatige wijze uit de verkiezingen is voortgekomen, boven een die tegen den parlementswil in het bewind voert. Maar de Britsche regeering heeft pas zelf ondervonden, hoe de Wafd door overdreven eischen het redelijke offert aan het onbereikbare. Zij had, met deze ondervinding rekening houdende, de positie van koning Foead milder kunnen beoordeelen, dan zij 't blijkbaar doet. Men meent dat haar houding sterk kan zijn beïnvloed door de groote economische moeilijkheden waarin Engeland zich tegenwoordig bevindt. Als de sterke Wafd de bedreiging uitvoert van een boycott der Britsche producten zou dit het Britsche rijk en de Labourpartij zeer ten nadeele kunnen komen. Daarom zou men deze partij te vriend moeten houden. Spreekt hier zelfbewust Groot-Brittanië? Als Londen zoo toont waar zijn zwakke zijde is, moet 't er op rekenen door de Wafd-partij in niets ontzien te worden, indien deze eens de almachtige regeeringspartij mocht worden.

Het zoogenaamde neutraal blijven, maar het tevens waarschuwen van de Egyptische regeering op de wijze zooals dit nu geschied is, met de zending van twee oorlogsschepen tevens, is door Sidky Pasja inderdaad beschouwd als een inmenging in de Egyptische zaken, welke de regeering ontstemt. Nahas daarentegen heeft er Henderson om geprezen en voor bedankt. Zonderlinge verhouding weer. De extremistische nationalist die de zending van vreemde schepen prijst, de gematigde minister die Engeland voorhoudt, dat Egypte geen vreemde waarschuwing en geen vreemde schepen noodig heeft.

Voordat den 21en aangebroken was, vernam men dat de Wafd terug gekomen was van haar besluit om dien dag het Kamergebouw te forceeren.

Den 20en hield de Wafdpartij onder voorzitterschap van Nahas te Kaïro een vergadering. Besloten werd een afvaardiging naar den koning te zenden, om Z.M. namens ⅔ van het parlement dringend te verzoeken een buitengewone zitting van het parlement bijeen te roepen op 26 Juli.

Volgens het inzicht van de bladen, die commentaar op dit verzoek gaven, was de bedoeling elke verantwoordelijkheid voor eventueele onlusten bij voorbaat af te wijzen en op den koning over te brengen. Volgens de grondwet toch, is de koning verplicht een buitengewone zitting van het parlement bijeen te roepen, wanneer ⅔ van het aantal afgevaardigden hem daarom verzoekt.

Tot zoover konden wij het verloop der zaken weergeven bij het afsluiten van dit overzicht. Wij kunnen er nu nog een zeer beknopte samenvatting van de na 20 Juli ontvangen telegrammen aan toevoegen.

Indien de Wafd-leiders de bedoeling hebben gehad op 21 Juli betoogingen te voorkomen dan is weer gebleken, dat ook hier de leiders de eenmaal opgeruide massa niet meer in de hand hebben. Dien dag toch is 't in Kaïro en Port Said tot bloedige straatgevechten gekomen, ook in andere plaatsen was 't onrustig, zelfs heeft men de veiligheid in het Suez-kanaal bedreigd geacht. De politie, bijgestaan door Egyptische troepen, heeft ten slotte de orde weten te herstellen en verzekeren.

Koning Foead heeft, op raad van minister Sidky, het verzoek voor de buitengewone parlements-zitting op 26 Juli niet ingewilligd.

De houding van het Labour-ministerie is in het Britsche parlement en in de Britsche pers veroordeeld. Ook in het buitenland. Vooral de Fransche en de Italiaansche pers beschuldigden Engeland ervan in zijn taak, als beschermer van de vreemdelingen en als waker over de veiligheid in het Suez-kanaal, te kort te schieten. Mussolini kondigde aan twee oorlogsschepen naar Egypte te zenden ter bescherming van de daar wonende 40.000 Italianen. 't Aantal Franschen is er 20.000.

Henderson is er toe overgegaan de Wafd wat krasser toe te spreken, en in het Lagerhuis zeide hij den 21en, dat de houding van Engeland „must be guided by the future course of events".

Na de weigering van den koning kwam de leiding der Wafd tot het besluit den 26en toch de buitengewone zitting te houden. De regeering trok een sterke troepenmacht in Kaïro samen, die het parlementsgebouw en de omgeving bezette.

De z.g.n. buitengewone parlementszitting is door de Wafd kort na middernacht (van 25 op 26 Juli) *in het clubgebouw der partij* gehouden. Daar is een motie van wantrouwen in de regeering van Sidky aangenomen. Aangekondigd is, dat de politiek van burgerlijke ongehoorzaamheid onverwijld zal worden ingezet, te beginnen met het niet betalen der belasting.

Voor de kans op geheele onafhankelijkheid is door Nahas Pasja en de Wafd niets gewonnen.

26 Juli 1930.

MAANDELIJKSCHE REVUE VAN BROCHURES EN VAN TIJDSCHRIFT- EN DAGBLADARTIKELEN.

DEN HAAG, 15 Juli 1930.

INHOUD:

Een sultanshuwelijk in Ternate. — De toestanden in de panglongs. — De sluiting van de P.H.O.H.I. — Waarom de Engelschen de vliegtochten Nederland—Indië remden. — De toekomst onzer kinderen. — Handboek voor verlofgangers.

Een sultanshuwelijk in Ternate. Tezelfder tijd, dat *De Indische Gids* het interessante artikel „de Sultan van Ternate" gaf (vorige afl. blz. 577), van de hand van generaal A. Kruisheer, bracht de mail hier *De Loc.*, van 5 Juni, waarin een correspondentie uit Ternate over de echtvereeniging van den nieuwen sultan met de dochter van den sultan van Batjan. Wij geven de beschrijving der plechtigheden hier weer, als een vervolg-hoofdstuk op de minder opwekkende gebeurtenissen, die generaal Kruisheer had te boekstaven.

„De Sultan van Ternate trad op 12 en 13 Mei j.l., naar Mohammedaanschen adat, in het huwelijk met de oudste dochter van den sultan van Batjan, boki Mariam.

In September van het vorige jaar werd de bevolking van Ternate en van de districten, daaronder ressorteerende, verblijd met een nieuwen sultan, sinds de oude sultan Oesman en de kapitein-Laoet, Prins Poetra Mohamad bin Oesman, in 1915 naar Bandoeng werden geïnterneerd.

Voor de bevolking is dit nimmer prettig geweest; ze heeft zich sindsdien gevoeld als kinderen zonder vader, levend in een land dat vervloekt was; heeft verlangend uitgezien naar het oogenblik waarop de kedaton weder bewoond zou zijn.

Het heeft de regeering goedgedacht den zoon van den verbannen sultan als zoodanig aan te stellen. Deze, nu Ternate's vorst geworden, was nog niet gehuwd en hoewel de bevolking zich reeds zeer verblijdde een nieuwen sultan op den ouden troon te zien, nòg meer verheugd zou de bevolking zijn, wanneer naast hem op den troon zitten zou de „toean poetri". Dan pas zouden 't land en de arbeid wederom gezegend worden. Welvaart en vrede zouden terugkeeren en de goden zouden weer kunnen wonen te

midden van de inwoners van Ternate aan den voet van den berg Gamalama.

De resident van Ternate en andere genoodigden woonden te Batjan gedeeltelijk de huwelijksplechtigheid bij. Den 19den Mei arriveerde de sultan van Ternate met zijn jonge vrouw te Ternate. Er was van de ontvangst heel veel werk gemaakt. Het sultansgebied, want een gedeelte van het eiland behoort niet tot het sultanaat maar wordt rechtstreeks door het gouvernement bestuurd, was feestelijk versierd. Veel groen en vlaggen langs de tot de kedaton leidende wegen. Vele eerepoorten waren opgericht om hulde te betuigen aan het jonge paar. Ook de kedaton was in feesttooi.

Al heel vroeg in den morgen was de bevolking op de been en begaf zich in de richting van de residentie-pier, waar de sultan, die per Nora, een klein gouvernementsstoombootje, zou arriveeren, aan wal zou stappen. Drommen menschen verzamelden zich daar, evenals bij de kroning op 2 September 1929 het geval was, van nabij en van ver langs de beide kanten van den „strandweg". Op zee velen in prauwen om nog beter te kunnen zien. Hier lagen eveneens gereed de prauwen „Kagoenga" — waarin alleen de sultan zitten mag — een drietal begeleidende, mooi versierde prauwen van de overzeesche districten Sahoe, Djilolo en Makian.

Reeds lang voordat de boot te zien was, galmde over het water de eentonige klank der tifa-slagen, deze dreunde weg tusschen de poorten van Tidore en Maitara, van Halmaheira en Makian.

Om negen uur verscheen in de verte de „Nora". Wegens den sterken stroom schoot het bootje slechts zeer langzaam op, zoodat om 10 uur de ontscheping middels de hoofdprauw kon plaats hebben. De prauwen „Kaoenga" waren de „Nora" reeds tegemoet gevaren om hun blijdschap te toonen en om feestelijk de „toean poetri" van Ternate in te halen. Na de ontvangst op de pier door een bestuursambtenaar en het districtshoofd van Zuid-Ternate, door de ambtenaren van den sultan zelf en hunne echtgenooten, door de Mohammedaansche geestelijkheid, ging de stoet, waarin zich ook bevond de toean poetri en de oude sultan Oesman van Batjan, naar de residentiewoning. Daar waren reeds het geheele B. B.-corps en de Plaatselijke Militaire commandant met hunne dames aanwezig om met de jonge echtgenoote van den sultan kennis te maken.

Het was de bedoeling om daarna in de gereedstaande praalwagens door de stad naar de kedaton te rijden. Helaas begon het zoo hard te regenen, dat daaraan de eerste uren niet kon worden gedacht. Vele kijklustigen verdwenen om een onderdak te

zoeken. Om 12 uur werd het pas droog en kon het programma worden afgewerkt.

De sultan en zijn echtgenoote recipieerden ter eere van hun huwelijk op den avond van den 20sten Mei. Het was er vol. Velen hadden van de gelegenheid gebruik gemaakt om den sultan, die onder de Europeesche bevolking evenzeer een goeden naam heeft, en zijn jonge vrouw de hand te drukken.

De resident sprak een kort woord in verband met het andere doel van de receptie, n.l. ter installatie in en officieele ingebruikname van de kedaton na de verbouwing. Hij herinnerde aan de verplichting van het nageslacht van den sultan om tot in lengte van dagen dat gebouw te bewonen.

De sultan stelde dankend een dronk in op H. M. de Koningin, welke dronk door den resident gelijktijdig werd gewijd aan den sultan van Ternate en de toean poetri, waaraan door de aanwezigen volgaarne gehoor werd gegeven.

Als attractie werden dansen gegeven, een zuiver Ternataansche vrouwendans, een oude dans uit den Portugeeschen tijd, die wellicht in het land van herkomst reeds lang is uitgestorven, en een vrouwelijke dansa-dansa. Zoowel de dansjongens als de meisjes, die onder leiding van een derema stonden, waren in kleurige costuums. Eerbiedig sembah-makend kwamen en gingen ze.

Dien avond werd er ook door de gasten gedanst. Twee strijkjes zorgden voor het programma. Voor alles was buitengewoon zorg gedragen. De toean poetri heeft zich doen kennen als een goede gastvrouw.

Ook voor de bevolking was voor een feestprogramma gezorgd ter eere van de ingebruikneming van de kedaton en het huwelijk van den sultan, van welk programma een pasar malem en enkele voetbalwedstrijden het voornaamste deel vormden."

* * *

De toestanden in de panglongs, Een Aneta-bericht kon melden, dat, als gevolg van de, sedert 1925 begonnen, intensieve bemoeienis der arbeidsinspectie met de gruwelen in de panglongs, de toestanden belangrijk zijn verbeterd. De panglongs worden eens in de 3 of 4 weken bezocht. Het resultaat van deze intensieve contrôle is duidelijk te constateeren in de nog slechts zeer sporadisch voorkomende gevallen van mishandeling van Chineesche contractanten. De goede huisvesting van de arbeiders der panglongs blijft uiteraard een moeilijke vraagstuk, als gevolg van de ver van de bewoonde streken verwijderde ligging en het herhaaldelijk verplaatsen van vele panglongs. De geneeskundige behandeling is tegenwoordig belangrijk beter, mede tengevolge van de aanwezig-

heid van artsen op de Europeesche ondernemingen. Het gouvernement heeft thans de toestanden in de panglongs vrijwel in handen. Het eenige wat ontbreekt, is het uitoefenen van gunstigen invloed op de wervingstoestanden te Singapore, maar ook daarvoor zijn maatregelen in overweging.

In herinnering brengende wat *De Indische Gids* vroeger te melden had over de toestanden in deze houtaankap-bedrijven in Bengkalis en den Riouw-Lingga-archipel ('t laatst Jrg. 1928 I, blz. 67), voegen wij nu aan bovenstaand bericht 't een en ander toe, dat ontleend is aan *Kroniek* 1929, *Oostkust van Sumatra-Instituut* (blz. 90).

Een bezoek van den gouverneur van S. O. K. in Juni 1929 aan de panglongs in Bengkalis deed weder eens de aandacht vestigen op dit Chineesche boschkapbedrijf, dat sedert de meer intensieve bemoeiingen van Boschwezen en Arbeidsinspectie zeer is verbeterd. De perceelen voor exploitatie bestemd worden nu door den houtvester aangewezen, die aan de ontginning steeds hoogere eischen stelt. De houten sleepbanen werden meer en meer door railbanen vervangen, die reeds bij een 30-tal panglongs in gebruik zijn; gemiddeld zijn zij 5 K.M. lang.

Per jaar wordt ± 3000 H.A. bosch gekapt.

De misstanden op de panglongs moeten zoo goed als verdwenen zijn en de geneeskundige verzorging is goed.

Om hier een denkbeeld te geven van de beteekenis van het panglongbedrijf, teekenen wij nog aan dat er in 1927 (laatste opgave) 2400 Chineesche koelies werkzaam waren, de *productie* bedroeg toen 280.000 ton hout en ± 14.000 ton houtskool. In 1929 bedroeg de *uitvoer* uit het geheele gewest: wildhout 197.000 t., brandhout 9000 t., houtskool 23.000 t.

Moge de kroniekschrijver over 1930 kunnen melden, dat de misstanden in de panglongs „verdwenen zijn", een uitspraak welke hij over 1929 nog niet durfde geven.

* * *

De sluiting van de P.H.O.H.I. Den 1en Juli heeft dr. C. J. K. van Aalst, president-commissaris van de N. V. Philips' Omroep Holland—Indië (Phohi), ter gelegenheid van de laatste uitzending van de Phohi, voor dezen zender een rede gehouden.

Spreker richtte zich in de eerste plaats tot hen, voor wie de Phohi is opgericht, dat zijn alle personen, zeide hij, verbonden aan onze bankinstellingen, stoomvaart-, handels en cultuurondernemingen en hun familieleden en voorts tot de talrijken, die meeluisteren en ook van de uitzendingen der Phohi genieten

en die wij gaarne te dezen opzichte in onzen familiekring hebben opgenomen.

Het treurige nieuws zal ik u maar dadelijk mededeelen. De maatregel, die u al waarschijnlijk reeds werd aangekondigd, moet helaas worden genomen: onze zender wordt tot nader order gesloten.

Gij hebt zonder twijfel met belangstelling den strijd gevolgd, die door de verdeeling van den zendtijd in Nederland is ontstaan en gij zijt u ongetwijfeld bewust geworden van het gevaar, dat ook de Phohi-uitzendingen bedreigt. Het zal u bekend zijn, dat het bestuur in zijn vergadering van 27 Mei besloten heeft, dat, zoo de Minister van Waterstaat er toe mocht willen overgaan op de Phohi dezelfde regeling toe te passen, die ten aanzien van de andere omroepvereenigingen van kracht is verklaard, op 1 Juli tot sluiting van de Phohi zou worden overgegaan. Na deze verklaring zijn besprekingen gevoerd met en namens de ministers van koloniën en waterstaat. Zij hebben nog tot geen resultaat geleid.

Het is goed, dat gij allen u rekenschap geeft van de juiste toedracht der zaak, omdat die ten aanzien van de Phohi verschillend is van die andere omroepvereenigingen. Het is — men begrijpe dit goed — geen eisch van de regeering, dat de Phohi van haar zendtijd een gedeelte aan de andere omroepvereenigingen afstaat. Het was tot voor kort zelfs geen eisch van de omroepvereenigingen zelf. Het is louter en alleen het gevolg van de Radiowet en haar interpretatie door den Radioraad. De voorgeschiedenis van deze wet mag ik met een enkel woord memoreeren.

Bij de behandeling van de Radiowet in de Tweede Kamer rees destijds oppositie tegen de monopoliseering van den omroep naar Indië. Politiek gegroepeerd en geïnspireerd als nu eenmaal vanzelfsprekend een politiek lichaam als de Tweede Kamer is, kon men er zich niet algemeen mee vereenigen, dat, indien er slechts één golflengte voor de uitzendingen naar Nederlandsch-Indië beschikbaar was, „gekleurd" nieuws over de Phohi geheel zou kunnen worden geweerd. Het amendement-van Dijk, luidende: „Bij het verleenen van een machtiging door den minister van waterstaat wordt, de Radioraad gehoord, de beschikbare zendtijd naar billijkheid verdeeld over de omroeporganisaties, die voldoen aan nader bij dezen algemeenen maatregel van bestuur te stellen eischen", werd na aangenomen te zijn bij het betreffende wetsontwerp ingelijfd, dat hierop tot wet bekrachtigd werd.

Ongeveer een maand geleden verscheen daarop het advies van den Radioraad, welke, wat den omroep naar Indië betrof, bleek de woorden „beschikbare zendtijd" zoo te interpreteeren, dat

daaronder wordt verstaan de zendtijd, waarover de Phohi de beschikking heeft. Die interpretatie is o.i. onjuist en wij baseeren ons o.a. op hetgeen het Kamerlid Joekes destijds bij de behandeling van het amendement-van Dijk heeft opgemerkt.

Hieruit volgt, dat, wanneer voor een bepaalden zender een zendvergunning naar Indië wordt gevraagd, de regeering rekening dient te houden, niet met het aantal zenduren, welke op dien zender beschikbaar komt, maar met het totale aantal zenduren voor Indië, welk aantal verband houdt met de voor de voor verbinding met Indië beschikbare golven.

En behalve over onze golflengte, heeft Nederland over nog twee golflengten de beschikking.

Door die o.i. verkeerde interpretatie door den Radioraad van den beschikbaren zendtijd zal bij het verleenen van de machtiging om onzen zender definitief in werking te stellen, verlangd worden, dat die zender, door de uitvindingen van Philips mogelijk gemaakt en door het initiatief van Philips' Radio en een groep van Nederlandsche handels- en cultuurlichamen tot stand gebracht, eveneens zal kunnen worden gebruikt door de omroepvereenigingen, die noch bij de oprichting, noch in eenig ander verband hierbij waren betrokken.

Het bestuur van de Phohi heeft van den aanvang af duidelijk doen uitkomen, waarom het dit niet kon toestaan. De vennootschap is destijds opgericht, voornamelijk met ideëele bedoelingen, om het personeel van de maatschappijen, welke bij de oprichting waren betrokken, een opbeuring te geven door een nauweren band te leggen tusschen Nederland en koloniën. De opzet is geweest een programma te geven, dat vrij zou zijn van politieke tendenzen. Dit principe is door de directie tot dit oogenblik toe met consequentie doorgevoerd.

Dat dit programma in Indië ingang en, naar men gerust ook zeggen mag, algemeen waardeering vond, is voor de oprichters het bewijs geweest, dat zij daarmede den juisten weg bewandeld hebben. Nu via ons personeel de Indische ambtenaar en anderen, in het kort, de Indische samenleving, van de uitzendingen der Phohi mee geniet, is er geen reden, af te wijken, van de bedoelingen, die bij de oprichting hebben voorgezeten, af te wijken op een wijze, die rechtstreeks tegen die bedoelingen ingaat, en die overigens naar onze meening door de Indische samenleving uitdrukkelijk niet wordt gewenscht. Het zou meer zijn dan het bestuur redelijkerwijze verwachten mag.

Te meer, omdat het hier een experiment betrof, dat aanzienlijke geldelijke offers vroeg, waar slechts ideëele satisfactie tegenover stond. *f* 600.000 zijn daarvoor vrijwillig door talrijke

ondernemingen bijeengebracht. Bovendien moest ƒ 200.000 jaarlijks op de exploitatie worden toegelegd. Wij meenen, dat het een eisch van billijkheid is, dat niet een ander hiervan de vruchten plukt. Wie dergelijke vruchten plukken wil, getrooste zich dezelfde moeite en kosten. Er zijn immers twee andere golflengten, die voor Indië te gebruiken zijn. Het bouwen van een zender staat niemand in den weg.

Wij wenschen baas te blijven in eigen huis en daarin slechts toe te laten datgene wat in overeenstemming is met onzen oorspronkelijken opzet. Tegen een contrôle van onze uitzendingen door de door den minister ingestelde commissie hebben wij niet het minste bezwaar.

De minister is gebonden aan de Radiowet. Een wet is echter niet onherroepelijk. Zij kan steeds door een nieuwe wet worden gewijzigd of vervangen. Het is dan ook duidelijk, dat, indien de minister zich vereenigt met de o.i. verkeerde interpretatie van wat onder „beschikbaren zendtijd" in het geval van Indië moet worden verstaan, er maar één oplossing is: wijziging van de Radiowet.

En wel zoo, dat de bewuste bepaling ten aanzien van den Indischen omroep niet van toepassing worde verklaard. De telegrammen, die ons uit alle deelen van Nederland en onze overzeesche gewesten, van vertegenwoordigende lichamen en vertegenwoordigers van vrijwel alle gezindten hebben bereikt, wijzen op de wenschelijkheid daarvan.

Wij hebben in overweging gegeven, een wetswijziging als bovenvermeld bij de Staten-Generaal in te dienen. Kan de minister aanleiding vinden die indiening toe te zeggen, dan is het bestuur van de Phohi bereid, mits hem geen moeilijkheden in den weg worden gelegd, nog eenige maanden met de uitzending voort te gaan, tot de beslissing is gevallen. Het woord is dan aan onze volksvertegenwoordiging. Mocht zij de wet niet veranderen, dan weet de Indische samenleving waaraan de definitieve staking van de uitzendingen is toe te schrijven.

De Nederlandsch-Indische bedrijven hebben zich, ondanks de moeilijke positie, waarin zij zich als gevolg van de voortgaande prijsdaling van de cultuurproducten bevinden, bereid verklaard met de fourneering van de benoodigde bedragen voort te gaan, indien zij in staat gesteld worden te handelen overeenkomstig den oorpronkelijken opzet van de zaak.

Voorts is door ons te kennen gegeven, dat wij, indien niet tot wetswijziging wordt overgegaan, bereid zijn onzen zender aan de regeering te verkoopen, opdat zij hem exploiteere op de wijze als zij meent, dat met het meeste nut kan geschieden.

Tot slot nog dit. Indien onze luisteraars van hun zijde een beweging op touw willen zetten, ten einde steun te geven, aan de pogingen, welke de ministers van Koloniën en Waterstaat wellicht in het werk zullen stellen om ons te bevredigen, dan kan ons dit slechts aangenaam zijn. Doch — en nu heb ik alleen het recht tot het personeel onzer maatschappijen te spreken — wij zijn er van overtuigd en rekenen er op, dat, hoezeer gij u ook teleurgesteld zult voelen, uwe uitingen toch correct en waardig zullen blijven.

* * *

Waarom de Engelschen de vliegtochten Nederland—Indië remden. In *The New Statesman* van 15 Juni schrijft Robert Byron een interessant artikel onder den titel: The freedom of the skies. Byron heeft jaren in Engelsch-Indië gezeten en zich daar bijzonder voor het vliegen geïnteresseerd. Zoo heeft hij al het mogelijke gedaan om met de K. L. M. Fokker mee te gaan, maar toen de gelegenheid zich aanbood, kon hij niet mee. Thans in Londen, deelt hij zijn ervaring mede uit de dagen in Engelsch-Indië. Hij schrijft dan hoe Nederland steun aanbood voor den Engelschen dienst op Australië, hoe Engeland het niet zonder dien steun kan stellen en vervolgt dan:

Ondanks dat alles „hebben wij hun opzettelijk toestemming geweigerd om een eigen postdienst naar Java over ons Indië in te stellen. Het plan van dezen dienst was opgemaakt met medeweten der autoriteiten in Indië en Londen. Doch slechts één week voor de opening van dien postdienst werd de toestemming achtergehouden, waardoor den Hollanders het grootst mogelijke ongerief werd berokkend. Alleen een twaalftal vluchten werden toegestaan, die om de 14 dagen werden ondernomen, en waarbij de Hollanders telkenmale Karachi twee dagen eerder bereikten dan onze eigen machines. Doch hoewel de Hollandsche dienst zuiver een postdienst was, en slechts een enkelen passagier vervoerde, werd de beslissing om niet meer dan twaalf vluchten toe te staan, gehandhaafd, met het schoone excuus, dat de Indische vliegvelden voor reparatie werden gesloten. Ik was in dien tijd zelf in Indië, en ik weet, dat de Indische vliegvelden niet waren gesloten, niet wegens reparatie, of waarom dan ook. Karachi heeft er twee, die beide in uitmuntenden toestand verkeerden. Dat van Jodhpur was, op kosten van de Maharadja juist klaar gekomen, en was dus perfect. Dat van Delhi verkeerde in denzelfden toestand. Ik landde op en vertrok van deze drie plaatsen in de eerste week van Februari. Het vliegveld van Allahabad is een der beste ter wereld en onafhankelijk van de weersgesteldheid. Dat van Dum

Dum, bij Calcutta, was juist in dier voege hersteld, dat de regen er geen invloed meer op zou hebben, en gedurende de veronderstelde periode van reparatie werden er dagelijks vlieglessen gegeven. Men had geen evidenter uitvlucht kunnen aanwenden. Deze politiek van obstructie kon allen door jaloezie worden ingegeven."

* * *

De toekomst onzer kinderen. In zijn openingsrede van het Congres van het Indo-Europeesch Verbond zei onze Voorzitter: „Als Uwe kinderen de lagere school hebben afgeloopen, dringt hen dan niet naar de kantoorkruk, maakt ze toch los van de klerkenbaan en laat hen toch ook op ander gebied werk zoeken."

Deze woorden waren mij uit het hart gegrepen, terwijl daarentegen Congresvoorstellen als die van de afd. Modjokerto, om bij de Regeering stappen te doen teneinde de toename van inlanders bij de Gouvernementsdiensten te temperen, bij mij altijd een groot gevoel van teleurstelling opwekken, omdat mij daaruit telkens weer blijkt hoe velen onzer bondsbroeders nog onvoldoende doordrongen zijn van den ernst der tijden, aldus de schrijver van een artikel in *Onze Stem* van 9 Mei. Hij zegt dan verder:

„Nog steeds heeft het meerendeel onzer leden een bijzondere voorliefde voor een Gouvernementsbetrekking; men kan daarin desnoods meegaan voor de hoogere betrekkingen, waarin naar wij hopen nog vele jaren Europeanen geplaatst zullen kunnen worden, maar laten we toch niet langer struisvogel-politiek voeren en eindelijk eens rondweg erkennen, dat zich binnen afzienbaren tijd zóóveel inlanders voor de lagere betrekkingen zullen aanmelden, dat practisch gesproken daarin geen Europeanen meer benoemd zullen worden, terwijl de betrekkelijk geringe ontwikkeling, welke voor dergelijke functies wordt vereischt, den sollicitanten daarnaar ook bij particuliere lichamen weinig kans op plaatsing biedt.

En laten al die onbemiddelde ouders, die volgens de toelichting bij het voorstel van Modjokerto nu de verzuchting slaken: „Konden wij maar met inlanders worden gelijkgesteld", toch ééns tot het besef komen, dat de werkmans- en boerenstand niets, maar dan ook totaal niets, minder eervol is dan de ambtenarenstand. Voor mij beteekent de werkman in zijn blauwe kiel, de boer in zijn khaki hemd, heel wat meer dan het klerkje in zijn mooi gesteven toetoepje. Dat men toch bedenke, dat zij, die de productie voortbrengen, hetzij dat die bestaat uit landbouwproducten, hetzij uit voortbrengselen der industrie, de kracht, de kern van een

volk vormen en dat de djoeroetoelissen slechts de noodzakelijke werktuigen der producenten zijn. Nog kort geleden las ik de uitspraak: „Overal ter wereld waar men een uitgebreiden landbouwstand heeft, wordt deze als een der meest waardevolle elementen van den staat beschouwd". Dit wordt steeds meer ingezien en steeds meer wordt thans de boer op den voorgrond geplaatst en naast hem de handwerksman, als noodzakelijk voor de voortbrenging van alle in de bedrijven noodige werktuigen en gereedschappen.

En wat ziet men hier? Dat ouders slechts die jongens, die de lagere school niet kunnen volgen of, omdat zij te oud worden, daar af moeten, deze tenslotte en ten einde raad naar de ambachtsschool zenden; dat op heel Java maar 2 of 3 huishoudscholen bestaan, eenvoudig omdat ook de meisjes steeds naar de scholen worden gejaagd in de hoop op eenig diploma, om toch maar een administratieve betrekking te kunnen krijgen.

En jonge kerels, die niets kunnen en niets weten, worden door velen onzer altijd nog goed genoeg geacht om *kleine landbouwer* te worden, let wel: niet als knecht in een bestaand bedrijf, maar als zelfstandig werker in een landbouwbedrijfje, alsof voor den landbouw niet evengoed kennis en vooral ook economisch inzicht en karakter vereischt worden om daarin te slagen.

Bondsbroeders, dat *moet* veranderen. Indien wij willen, dat de I. E. V. idealen ooit verwezenlijkt worden, in dezen zin, dat de Indo-Europeanen als een krachtige, zelfbewuste bevolkingsgroep in deze maatschappij een plaats kan opeischen, dan moeten deze verderfelijke ideëen ten spoedigste verdwijnen en moeten wij binnen den kortst mogelijken tijd kunnen wijzen op een krachtige kern van boeren en ambachtslieden.

Maar dan moet ook de kleine man, die niet in de gelegenheid is zijn kinderen een hoogere wetenschappelijke opvoeding te geven, zijn *allerbeste* en *flinkste* jongens sturen naar de landbouw en ambachtsscholen; dan moet hij zijn meisjes, na het verlaten der lagere school, opvoeden tot bekwame, degelijke huisvrouwen, die zonder veel vreemde hulp haar man later een gezellig en goed onderhouden tehuis kunnen geven.

Laat men toch niet uit het oog verliezen, dat de landbouw een vak is, waarvoor niet in de eerste plaats schoolsche kennis, doch wel ervaring en kennis der natuur noodig is; dat het dus zeker wel twee geslachten zal duren eer wij van een Indo-boerenstand zullen kunnen spreken en dat wij leven in een tijd van zoo'n snelle evolutie, dat het werkelijk te bezien zal zijn of wij nog den tijd zullen hebben ons gedurende 2 geslachten daarop voor te be-

reiden, teneinde ons bestaan als Europeesche groep temidden der inlandsche samenleving te kunnen handhaven.

Hulde, eerbiedige hulde, wensch ik te brengen aan onze voortrekkers op de Giesting, die zelf met hun kinderen daar hebben durven aanpakken en zoodoende één geslacht voorsprong hebben gekregen, doch dit moest geen kolonie zijn van 80, maar van minstens 8000 zielen, willen wij daar een stevig bolwerk hebben, waarop de anderen in geval van nood zullen kunnen terugvallen.

Daarom weg met al dat gejammer over verloren klerkenbaantjes, en liever vandaag dan morgen Uw kinderen geleid op den eenigen weg voor hun behoud als Europeaan: den landbouw en het ambacht".

* * *

Handboek voor verlofgangers, 1930. Ned.-Indische Uitg. Mij. den Haag. De 10de uitgave van dit, door de Ver. van Indische verlofgangers bezorgde, handboek legt weer getuigenis af van den gezonden, practischen geest, die op alles wat van deze vereeniging uitgaat zijn stempel drukt.

Behalve aan de vele rubrieken, die elk jaar opgenomen worden en die het werkje tot een nuttigen gids maken, is ditmaal ook een plaats toegedacht aan de herdenking van het tienjarig bestaan der vereeniging en aan een historisch overzicht van Het Verlofsreglement voor Europeesche ambtenaren.

KOLONIALE LITERATUUR.

De Britsch-Indiërs in Suriname, door Rudolf Karsten. Martinus Nijhoff, Pr. *f* 2.60.

Bij Martinus Nijhoff is verschenen een werk onder bovenstaanden titel, waaraan is toegevoegd: een korte schets benevens een handleiding voor de beginselen van het Hindi, door Rev. (waarom niet zendeling?) Rudolf Karsten, die zendeling is bij de Evangelische Broedergemeente in Suriname. Een voorwoord schreven de heeren mr. F. G. Schalkwijk, oud-kantonrechter van Paramaribo (thans rechter in de arrondissements-rechtbank te Rotterdam) en prof. dr. J. Ph. Vogel te Leiden.

Dat eerst 57 jaren nadat de eerste Britsch-Indiërs in Suriname aankwamen (een bevolkingsgroep, die thans ongeveer een vierde van de geheele bevolking van het gewest uitmaakt) een werk als dit verschijnt, moet zeker verwondering baren, maar het stemt ons nu tot vreugde en erkentelijkheid aan den schrijver en degenen, aan wie wij de verschijning ervan te danken hebben.

Het is mij bekend, dat mr. Schalkwijk reeds vóór 1926 met de plannen t.z. rondliep in Suriname en dat hij den heer Karsten bereid vond het werk aan te pakken. Aan zijn voortvarendheid is het dan ook te danken, dat de studie van den heer Karsten kon verschijnen met steun van het Kon. Inst. v. d. taal-, land- en volkenkunde van N.-I., het Surinaamsch gouvernement en den Ondernemersraad, en dat eindelijk — na overwinning van veel moeilijkheden — een zeer lezenswaardige schets over deze voor Suriname zoo belangrijke groep der bevolking, met een spraakleer en woordenlijst in het Nederlandsch het licht heeft gezien ten behoeve van allen, die in het gebiedsdeel Suriname werken of zich voor de aanvaarding van een taak aldaar voorbereiden.

Het boek bestaat uit twee deelen. Het eerst deel behandelt de Britsch-Indiërs in Suriname, het tweede de beginselen van het Hindi. De heer Karsten geeft in 41 bladzijden allereerst de korte geschiedenis hunner immigratie. De afschaffing der slavernij in 1863 was de aanleiding tot het sluiten van een tractaat met Engeland om plantagearbeiders in Britsch-Indië te werven. (Wist de heer Karsten van de samenkoppeling van die tractaten: Siak-

tractaat (en Atjeh), koelietractaat en afstand van de kust van Guinee, waar onze vlag sedert 1592 had gewapperd?)

Op 4 Juni 1873 kwamen de eerste Britsch-Indiërs in Suriname aan, ten onrechte daar dikwijls „koelies" genoemd, om 17 jaren later door de Nederl. Indiërs te worden gevolgd. Van 8 Oct. 1876 tot 4 Febr. 1878 stond de werving stil om op 17 Maart 1918 voor goed te eindigen. Wij lezen dan van kolonisatie, die er uit is voortgevloeid, de welvarende landbouwersstand die ontstond, hun economische en cultureele beteekenis in de Creolensamenleving. „Suriname mag zich gelukkig rekenen, dat het deze arbeidzame, nijvere en spaarzame menschen onder zijn bewoners telt. Zonder hen zou er noch van den grooten, noch van den kleinen landbouw veel terecht zijn gekomen".

Dan worden de „kasten" behandeld in het land der geboorte en in Suriname, hun priesters, hun godsdienst en taal. Er zijn twee hoofdgroepen Hindoes (± 22000) en Mohammedanen (± 8000) beide met eigen taal, Hindi en Oerdoe, ook wel Hindostani genoemd. Dan de sekten der Hindoes en der Mohammedanen. Aan den toestand der vrouwen en het familieleven wordt een paragraaf gewijd, om te worden gevolgd door een verhandeling over eten, drinken en eedsaflegging. Kennen de Britsch-Indiërs nauwelijks de Engelsche wet, de Hollandsche kennen zij nog minder. Toch moeten zij zich aanpassen in de nieuwe omgeving, voor wie hun taal, zeden, opvattingen en gewoonten nog steeds een gesloten boek zijn.

Na de beschrijving van de woning lezen wij over de nationale kleeding en sieraden, waarmede de mannen hun vrouwen tooien en die soms heele schatten vertegenwoordigen, den familiezin en teedere bezorgdheid voor de kinderen. De feestdagen worden besproken, het bezoekafleggen, de gastvrijheid en omgangsvormen. De schrijver wijdt verder paragrafen aan huwelijk, geboorten, sterven en begraven en wij leeren de beteekenis der namen, welke zij aan hun kinderen geven.

Het vereenigingsleven is onder deze groote groep menschen nog maar matig ontwikkeld. De in 1910 gestichte „Surinaamsche Immigranten Vereeniging" veranderde haar naam in 1924 in „Opkomst van Bharat" (d.i. de oude naam van Britsch-Indië). Anderen stichtten in 1911 de vereeniging „Vrijheid en Recht" en in 1924: „Aanvang van een nieuw Tijdperk".

De zending onder hen vingen de Roomsch-Katholieken in 1904 aan. Een school voor godsdienstonderwijs werd opgericht, in 1910 een kerkje te Paramaribo, in 1913 een opvoedingsgesticht voor jongens en in 1915 een voor meisjes. In 1918 een landbouwkolonie. De Evangelische Broedergemeente (Herrn-

hutters) ving in 1901 de zending aan, die zich langzaam ontwikkelde. Een kerk te Paramaribo werd in 1908 ingewijd, voorafgegaan door een school in 1905, waar zij in hun moedertaal, maar vooral in het Nederlandsch worden onderwezen. Het tweede hoofdstation in 1909 te Frederiksdorp opgericht werd in 1917 naar Alkmaar overgeplaatst, waar een kinderhuis werd geopend. Zoo werken beide missies samen aan de opvoeding van de Britsch-Indiërs in hun nieuwe vaderland.

Na al deze nuttige uiteenzettingen volgt deel 2 in bijna dubbelen omvang als het eerste, behandelend de meest gebruikte van de 147 verschillende talen, die in Britsch-Indië gesproken worden, het „Hindi", een taal, die meer dan 100 millioen menschen spreken. Voor hen, die een diepere studie daarvan willen maken, verwijst de schrijver naar verschillende bronnen. Bij het devanagari-schrift (d.i. lettergreepschrift) behandelt schrijver de letterteekens, uitspraak, klemtoon en schriftteekens. Daarop volgen de rededeelen en woordvorming, syntaxis en briefstijl. Een serie korte zinnen aan het dagelijksch leven ontleend maakt het mogelijk een gesprek te leeren voeren. Hierop volgen lees- en spreekoefeningen en een alphabetische woordenlijst, Nederlandsch-Hindi, tot besluit.

Ten behoeve van den West-Ind. leergang voor de opleiding van naar West-Indië uit te zenden ambtenaren kan het Handboek goede diensten bewijzen en terecht acht mr. Schalkwijk, die zulk een groot deel in de totstandkoming heeft gehad, het een Groot-Nederlandsch belang, dat wij als koloniale mogendheid niet meer afhankelijk zijn van Engelsche en Duitsche werken. Dat was beschamend. Het goed uitgevoerde en met zorg geschreven boek is een groote aanwinst in de koloniale literatuur. Onzes inziens dient ieder ambtenaar in Suriname het in zijn bezit te hebben en bij geen plantage-opzichter mag het ontbreken.

Nederland heeft voor deze menschen een taak te vervullen, die het bij hun overvoer op zich nam. Te lang heeft het geduurd, eer het dat begreep. Dat de eerste Britsch-Indiër dit jaar zitting heeft genomen in de Koloniale Staten is een feit van groote beteekenis.

FRED. OUDSCHANS DENTZ.

Verslag omtrent den toestand der Ned. Handel-Mij., in het boekjaar '29. Druk J. H. de Bussy, Amsterdam.

Aan dit altijd zeer belangwekkend verslag ontleenen wij ditmaal eens alleen gegevens van algemeenen aard, betreffende

Nederlandsch-Indië. Van de aangelegenheden, de maatschappij zelf betreffend, stippen wij slechts aan, dat het dividend voor de aandeelhouders op 10 % is gesteld, en dat op het agentschap Suriname een verlies werd geleden van ruim *f* 432.000.

Uitvoerhandel. Voor den uitvoerhandel van N.-I. is het jaar 1929 zeer ongunstig geweest. De prijzen der export-artikelen bewogen zich op Java in den regel boven de pariteit der buitenlandsche markten. De concurrentie van Chineesche en Arabische handelaren was in dezen tak van handel sterk merkbaar.

Invoerhandel. De resultaten van den invoerhandel waren in hooge mate teleurstellend. Doordat de toestand in den aanvang van het jaar zich niet ongunstig liet aanzien, hebben schier alle importhuizen aanzienlijke hoeveelheden goederen uit het buitenland betrokken, waarvoor bij de geringe koopkracht der inheemsche bevolking geen afzet te vinden was. Hierbij kwam nog, in het bijzonder wat de textielgoederen betreft, de concurrentie van Japan, welk land wederom terrein op de Europeesche industrie veroverde. De uit dat land geïmporteerde weefgoederen voldoen wat de qualiteit aangaat elk jaar aan steeds hoogere eischen. Wil de Europeesche nijverheid zich niet definitief zien verdringen uit een belangrijk afzetgebied als N.-I. sedert tal van jaren voor haar is geweest, dan zal zij aan deze mededinging haar bijzondere aandacht hebben te schenken.

Scheepvaart. Het scheepvaartbedrijf heeft in 1929 niet aan de goede verwachtingen beantwoord, welke bij den aanvang des jaars daarvan werden gekoesterd. Het jaar zette vrij gunstig in wat betreft de vraag naar scheepsruimte voor Europa, allengs deed de depressie in den handel zich echter sterker gevoelen, zoodat de schepen meermalen met wanruimte moesten vertrekken. De inkomende lading uit Europa gaf gedurende de eerste 8 maanden van het jaar geen merkbare vermindering in volume te zien. De laatste maanden van het jaar verminderde ook dit vervoer, hetgeen verband hield met den onbevredigenden toestand van den importhandel. De vrachten op Europa ondergingen geen noemenswaardige wijzigingen. De concurrentie in de vaart op de Oostkust van Noord-Amerika werd, doordat enkele maatschappijen haar diensten uitbreidden, scherper. Ook de Java—New-York lijn ging daartoe over, door in plaats van haar tiendaagschen dienst een wekelijkschen in te stellen. De aangeboden lading op deze route was onbevredigend. De Java-Pacific lijn breidde haar twee-maandelijksche verbinding uit tot een drie-wekelijksche. De scherpe mededinging deed de vrachten echter dalen. Hetzelfde deed zich voor bij de Java-Bengalen lijn. De op die route berekende vrachten daalden tot het peil, dat voor charter-schepen geldt.

Het vervoer van passagiers tusschen N.-I. en Europa bleef gelukkigerwijze zeer levendig. De Nederlandsche stoomvaart-maatschappijen profiteeren van de omstandigheid, dat steeds meer touristen deze koloniën in hun reis-programma opnemen. De passage-tarieven ondergingen geen wijziging. Nieuwe mailschepen werden niet in de vaart gebracht. Het vervoer van pelgrims naar Djeddah onderging den invloed der verminderde koopkracht van de inheemsche bevolking. De Koninklijke Paketvaart Maatschappij voegde wederom een aantal nieuwe schepen aan haar vloot toe. De nieuwe dienst, welke deze maatschappij met moderne groote schepen tusschen Australië en Singapore onderhoudt, kon zich in een toenemende populariteit verheugen. De vaart op China en Japan was minder winstgevend dan het voorgaande jaar.

Mijnbouw. De exploitatie van Regeeringswege der in Benkoelen gelegen Tambang-Sawah- en Lebong-Simpang-mijnen leverde in 1929 wederom bevredigende resultaten op. De productie van de voornaamste goud- en zilvermijnen in N.-I. bedroeg 80.096 oz. goud en 876.284 oz. zilver met een opbrengst van *f* 5.076.500 tegen in 1928 *f* 4.726.585 en in 1927 *f* 5.159.649.

De verkoop van het Banka-tin bleef toevertrouwd aan het Bureau van Verkoop van 's Lands Mijnbouwproducten van het Departement van Gouvernementsbedrijven. De concurrentie tusschen de gewoonlijk alleen op orders van buitenlandsche relaties koopende firma's en instellingen, bleef even scherp als voorgaande jaren. Als gevolg van overproductie trad in 1928 een daling van den tinprijs in, die zich in het afgeloopen jaar voortzette. De prijs kwam vooral de laatste maanden van het jaar op zeer laag niveau.

De prijs van steenkool was in het jaar 1929 zoo laag, dat de exploitatiekosten van de aan den Lande toebehoorende Ombilin- en Poeloe Laut-mijnen nauwelijks gedekt konden worden. Met de exploitatie van de eveneens aan het Land toebehoorende Boekit Assam-mijnen werden betere resultaten bereikt. Niet alleen zijn de uit die mijnen verkregen steenkolen van een betere hoedanigheid, maar de kostprijs is ook lager. De Ombilin-mijnen leverden een productie op van 583.954 ton tegen 507.146 ton in 1928. De Poeloe Laut- en Boekit Assam-mijnen produceerden respectievelijk 173.383 ton en 358.789 ton, tegen 173.574 en 322.165 ton het vorige jaar.

Financieel gebied. Ook in 1929 bleef geld het geheele jaar ruim beschikbaar. De Javasche Bank verhoogde haar rentetarieven op 25 Februari en 22 Juli, zonder dat dit geldtoevloeiing uit het buitenland naar Java ten gevolge had. Deze verhoogingen hadden

evenwel een gunstigen invloed op de resultaten der particuliere banken. Tot uitgifte van schatkist-promessen ging de Regeering in 1929 niet over. Het ruime tegoed bij De Javasche Bank, waarover zij de beschikking had, maakte dit onnoodig.

De officieele verkoopkoers voor telegrafische overmakingen van Batavia naar Amsterdam heeft zich het afgeloopen jaar door een buitengewone stabiliteit gekenmerkt. De variaties bewogen zich tusschen 100¼ en 100⅜. Het jaar eindigde met een officieele noteering van 100⅜.

De stemming op de effectenmarkt is gedurende het afgeloopen jaar ongunstig geweest. De daling der prijzen van de voornaamste producten dezer landen kon niet anders dan een drukkenden invloed oefenen op het koerspeil der effectenmarkt. Nadat aan het eind van het vorige jaar een koersniveau was bereikt, waarop aankoopen niet voldoende aantrekkelijk meer schenen, trad voor bijna alle rubrieken een belangrijke koersdaling is. Gelukkigerwijze hebben noch de geweldige hausse op de New-Yorksche en Amsterdamsche effectenbeurzen noch de daarop in October gevolgde débâcle, de koersen hier te lande medegesleept. De handel in obligatiën behield een kalm aanzien. De noteering van verschillende goede fondsen kwam op een zoodanig niveau, dat het rendement zich op ultimo December om de 6 % bewoog.

Konink. Ver. Koloniaal Instituut. Afd. Handelsmuseum. Inlichtingen en onderzoekingen in 1929. Uitgave van het Instituut. Druk J. H. de Bussy, Amsterdam. Prijs. *f* 2.—.

In de rubriek „Wetenschap, enz." is gezegd, dat de adviezen door de Afd. Handelsmuseum weer afzonderlijk zullen worden uitgegeven; „weer", d.w.z. terugkeer tot den toestand van 1913. Het verslag vormt mededeeling No. XXVI van het Instituut en is No. 8 van de Afdeeling.

Hetgeen de voorlichtingdienst in deze uitgave als resultaat van in 1929 verrichte onderzoekingen ten dienste van alle belangstellenden en belanghebbenden stelt, is verdeeld over de volgende hoofden: aetherische oliën; bodem en bemesting; dierlijke producten; geneesmiddelen; gommen en harsen; hout; koffie; minerale grondstoffen; oliën en vetten; plantenziekten en -plagen; rubber; specerijen; suiker; tabak; vezels; vruchten (b.v. gedroogde bananen, Curaçaosche oranjeschillen, sucade); zetmeelgewassen (vruchtenmeel); terwijl onder varia verschillende onderwerpen worden behandeld, als b.v. hulp aan zuster-

instellingen, speciale destilleerapparaten, stereoscoopkijkers. Illustraties verduidelijken, waar noodig, den tekst.

Kennismaking met den inhoud zal niet alleen aanwijzing en leering kunnen geven over de onderwerpen waarover advies is ingewonnen, maar zij zal ook het besef bijbrengen van wat alzoo aan de afdeeling Handelsmuseum gevraagd kan worden, wier onderdeel voor wetenschappelijke onderzoekingen zich blijkbaar bewust op den bodem van het practische handelsleven blijft stellen.

Het kapokbesluit toegelicht, door Ir. W. L. Utermark. Druk J. H. de Bussy, Amsterdam. Prijs *f* 1.—.

Dit werkje werd geschreven naar aanleiding van het feit, dat bij K.B. van 6 Maart j.l. de Warenwet van toepassing werd verklaard op het artikel kapok. Van 1 Juli af wordt kapok beschermd in den zin dier wet.

Kapok is een veel gebruikt artikel. In 1928 voerde Nederland een kleine 5½ millioen K.G. in, welke voor bijna 70 % uit N.-I. kwam. 't Heeft dus wel nut de strekking van het K.B. meer algemeen bekend te maken. De Schr. brengt ons eerst op de hoogte van het ontstaan van het besluit. Dan wijst hij er op dat dit tweeërlei beoogt: vervalsching te bestrijden en den goeden naam van de Java-kapok in bescherming te nemen.

Over nomenclatuur, economisch, botanisch en uit den handel, over de kapokproductie in N.-I. (met illustraties), over die in andere landen, over persing en export, over eigenschappen en toepassingen, over onderzoekingsmethoden, over dit alles worden waardevolle gegevens verstrekt, waardoor het werkje (50 blzn.) een zeer ruime opvatting van zijn toelichtingsbelofte blijkt te hebben.

Het is nu uitgegeven als No. 53 van de Berichten v. d. afd. Handelsmuseum v. d. Koninkl. Ver. Koloniaal Instituut. Het verscheen eerder in de afleveringen van 23 April tot 4 Juni 1930 van *De Indische Mercuur*. De berichten v. d. afd. Handelsmuseum zijn, evenals de andere publicaties van het Koloniaal Instituut, te verkrijgen bij de Centrale Boekerij, Mauritskade 62, Amsterdam.

WETENSCHAP, KUNST EN INDUSTRIE.

GENOOTSCHAP NEDERLAND—SIAM.

Het bezoek van den Koning van Siam aan N.-I. in Augustus 1929 is aanleiding geworden om uitvoering te geven aan het reeds lang bestaand plan om in Holland te komen tot de oprichting van een Genootschap Nederland—Siam. Dit Achter-Indische Koninkrijk, land van rijke mogelijkheden en fantastische schoonheid, heeft, naar het inzicht der oprichters, van Hollandsche zijde geenszins de belangstelling, die het in vele opzichten behoorde te hebben. Hieraan mag het voor een groot deel worden toegeschreven, dat de Nederlanders zoo'n gering aandeel nemen in de exploitatie van Siam's hulpbronnen en dat ten onzent de kennis omtrent de Siameesche beschaving en toestanden zoo gering is.

Het mag inderdaad vreemd genoemd worden, dat er in Holland zoo weinig belangstelling voor en kennis nopens dit uitgestrekte rijk aangetroffen wordt. Dit is te opmerkelijker, daar de „Loffelijke Compagnie" wel degelijk de mogelijkheden en beteekenis van Siam realiseerde en levendige en uitgebreide handelsbetrekkingen met dit land onderhield. Met recht kan gezegd worden, dat Nederland het eenige Europeesche land is, waarmede Siam nagenoeg onafgebroken in vriendschappelijke relatie heeft gestaan. Het is te betreuren, dat thans vele andere naties een aanmerkelijk belangrijker positie in Siam innemen dan wij, Hollanders!

Hierin hoopt het genootschap verandering te zien komen. Meerdere kennis nopens elkander en levendige belangstelling aan te kweeken achten de oprichters iets, waardoor beide vrije landen gediend zullen zijn. Het nieuwe genootschap stelt zich ten doel de goede betrekkingen op geestelijk, maatschappelijk en economisch gebied tusschen Nederland en Siam te versterken en de wederzijdsche waardeering te vergrooten door het verbreiden van kennis omtrent en het bevorderen der belangstelling voor elkaar's cultureele prestaties in den ruimsten zin des woords.

In de eerste circulaire kon reeds gemeld worden:

„Zeer tot ons genoegen mochten enkelen van ons, tijdens een

onlangs beëindigde reis door Siam, voor ons plan de hooge medewerking der Siameesche autoriteiten verwerven. Met name Zijne Koninklijke Hoogheid Prins Purachatra van Kambaeng Bejra, Minister van Handel en Verkeer, Zijne Doorl. Hoogheid Prins Sakol Varavarn, Directeur-Generaal van Volksgezondheid en de Directeuren der Koninklijke Siameesche Spoorwegen betoonden ons metterdaad hulp door het verstrekken van waardevolle gegegevens omtrent Siam en prachtig plaatmateriaal. Ook van Nederlandsche zijde mochten wij reeds krachtige medewerking en vele betuigingen van instemming ontvangen. Wij verwachten dan ook, dat het nieuwe Genootschap zal toonen een goede reden van bestaan te hebben en een groote medewerking alom in den lande zal ondervinden."

Het lidmaatschap kost *f* 5.— p. j., voor den donateur *f* 10.— p. j. Men kan zich aanmelden bij den heer L. D. Petit, van Breestraat 21, Amsterdam, Z.

DE NEDERLANDSCH-INDISCHE SPOORWEG-MIJ. IN 1929.

Aan het verslag over 1929, uitgebracht door den Raad van beheer te 's-Gravenhage ontleenen wij eenige mededeelingen, die voor Indië beschouwd kunnen worden als uitingen van verschijnselen van meer algemeenen aard.

De opbrengst van het reizigersverkeer was met *f* 3.309.195 minder dan in 1928 toen zij *f* 3.449.453 bedroeg. Tegenover deze daling stond een vermeerdering van de opbrengst uit het goederenvervoer, dat van *f* 17.407.875 steeg tot *f* 18.066.831. Vat men het geheel te zamen, dan was de totale bruto opbrengst in 1929 *f* 449.802 hooger dan 't voorafgaande jaar, een vermeerdering met 2,11 %.

De tariefsverlaging (zie *De Ind. Gids*, 1929 II, blz. 1000) voor reizigersvervoer, heeft het vervoer in de 3e kl. Inlanders doen toenemen, maar dit kon de totale opbrengst toch geen stijging doen aannemen. In de overige klassen ging een deel van het vervoer door de concurrentie van het motorvervoer verloren. Ook deed de algemeene achteruitgang van den economischen toestand zich reeds gevoelen.

In het vorige jaarverslag werden eenige factoren vermeld, waarvan een ongunstige invloed op het goederenvervoer werden verwacht. Ofschoon die verwachtingen wel zijn verwezenlijkt, zijn andere omstandigheden dit vervoer ten goede gekomen, zoodat de uitkomsten die van het zeer gunstige jaar 1928 toch nog aanzienlijk hebben overtroffen. In de eerste maanden was een

aanzienlijke hoeveelheid suiker, uit den oogst van 1928 opgeslagen, nog naar Semarang over te brengen en gaf een meerder vervoer van melasse een ruime extra bate, hier kwamen bij een belangrijk vervoer van grond en een zeer ruime olieproductie in het Rembangsche. De import van rijst nam toe.

Het verslag laat den volgenden, niet opwekkenden toon over 1930 hooren. Naast een ongunstige wending in de economische omstandigheden der bevolking, heeft de algemeene prijsdaling van de producten der groote cultures op geheel Java een ernstige malaise doen ontstaan. De in de laatste maanden van 1929 ingetreden daling van het vervoer blijft aanhouden, terwijl de mededinging der vrachtauto's aanzienlijke winstderving meebrengt, waardoor de bedrijfsuitkomsten van 1930 zich verre van gunstig laten aanzien.

Het verslag bevat reeds een overzicht van de opbrengsten over de maanden Januari tot en met April van 't *thans loopende jaar*. Dit geeft als totaal van de opbrengsten dier vier maanden *f* 4.425.000, terwijl dit cijfer voor dien tijd over 1929 was *f* 6.377.910.

Het dividend is gesteld op 15 %, tegen 17 % over 1928.

KONINKL. VER. „KOLONIAAL INSTITUUT". AMSTERDAM. 19de JAARVERSLAG 1929.

Wel een omvangrijk overzicht van gebeurtenissen en werkzaamheden. Het verslag bereikt, met bijna 200 blzn., groot 8° ten naaste bij dezelfde dikte als dat over het voorafgegane jaar, maar, waren de door de afdeeling Handelsmuseum verstrekte inlichtingen en volbrachte onderzoekingen vroeger in het algemeen jaarverslag opgenomen, dit maal zijn deze daarentegen in een afzonderlijken band uitgegeven, die, met het daarbij behoorend register, zelf weer bijna 200 blzn. gewoon 8° omvat.

Wanneer wij hier de aandacht vragen voor het jaarverslag moeten wij ons altijd tot enkele grepen eruit bepalen, die een denkbeeld kunnen geven van aard en wezen, doel en nut van het instituut. Dit maal willen wij eens volstaan met één aanhaling. Zij is ontleend aan het verslag, uitgebracht door Dr. W. A. P. Schüffner, directeur der afdeeling tropische hygiëne en spreekt boekdeelen, als voorbeeld van wat het Amsterdamsche instituut wil en kan.

„De in het laatste verslagjaar aangekondigde onderzoekingen over gele koorts werden begonnen, nadat de voorbereidingen met het overbrengen van muggeneieren uit Indië en de aanleg van kweeken genoeg waren gevorderd.

Onverwachts kregen deze voorgenomen onderzoekingen een meer officieel karakter, doordat de Hoofdinspecteur te Weltevreden ons instituut verzocht, in het belang van Nederlandsch-Indië de vatbaarheid der Indische apen en muggen te willen onderzoeken. Evenals wij staat ook de Hoofdinspecteur met zijn staf in Indië op het standpunt, dat deze onderzoekingen tot geen prijs in Indië mogen geschieden; het gevaar voor een ongewilde verspreiding is veel te groot. Ondergeteekende wil niet nalaten, te wijzen op de nauwe samenwerking tusschen Indië en Nederland, die door het vraagstuk der gele koorts tot stand komt. Indië is door de omstandigheden als het ware gedwongen de hulp van het Instituut in het moederland in te roepen. De noodzakelijkheid van een Tropeninstituut in Nederland kan niet beter bewezen worden. Na verschillende vergeefsche pogingen het van Londen verkregen virus op apen (macacus rhesus) te doen aanslaan, werd ons door Dr. de Vogel het versche virus bevroren in een thermosflesch uit het laboratorium van Prof. Pettit in Parijs gebracht, en met succes verder geënt. Het kon sindsdien in onze laboratoria door entingen op apen en door voeding van muggen met besmet apenbloed, welke muggen dan maandenlang infectieus blijven, aangehouden worden.

De proeven hebben glashelder in het licht gesteld, dat onze Indische muggen evenals die van Centraal-Amerika de gele koorts kunnen overbrengen, en dat ook onze Indische apen voor het virus, zij het ook in een anderen graad, ontvankelijk zijn. Er behoeft dus in Indië slechts de vonk in het kruitvat te slaan — in casu de import in Indië van het virus — en er zal een catastrophe plaats hebben, die niet te overzien is.

Een erfelijkheid der besmetting, van andere zijde wel aangenomen, blijk bij de muggen niet te bestaan. Door het ziektegeval van één der medewerkers, dat sterk aan een dengue-achtige ziekte deed denken, en door de eigenaardige immuniteitsverhoudingen bij de Mac. Sinicus, Cynomolgus en Nemestrinus (apen uit een gebied dus, waar de ziekten der dengue-groep sterk endemisch zijn) rees bij ons het vermoeden, dat mogelijk bepaalde ziekten uit de Dengue-groep immunologisch met gele koorts verwand zouden kunnen zijn. Een soortgelijk vermoeden is ook reeds door Prof. Bonne uitgesproken voor een Dengue-achtige ziekte, die hij in West Indië waarnam. Het onderzoek in deze richting zal zeer nauwkeurig moeten geschieden, omdat het waarschijnlijk is, dat niet alle leden der dengue-groep als gelijkwaardig te beschouwen zijn. Het is echter mogelijk experimenteel uit te maken, of deze onderstelde verwantschap, die voor de epidemiologie der gele koorts van groote beteekenis kan blijken, inderdaad in dezen vorm bestaat. Aan deze werkzaamheden, tot nu toe over de drie laboratoria van ons instituut verdeeld, zal Prof. Bonne, voor zoover het de ongevaarlijke Denguegroep betreft, in Indië actief deelnemen.

De kosten van dit vrij dure onderzoek (het instituut moet voor het standaardproefdier (macacus rhesus) *f* 25.— betalen) worden gedeeltelijk door Indië gedragen. Voor verschaffing en toezending van Javaansche en Sumatraansche apen zorgt de Dienst voor de Volksgezondheid, in het bijzonder Dr. Brug, de directeur van het Geneeskundig Laboratorium te Weltevreden.

Uitdrukkelijk wil de ondergeteekende hier aanteekenen, dat deze uitgebreide onderzoekingen vrij veel werk ook van het lagere personeel, aan hetwelk de zorg voor de apen was toevertrouwd, vergden, en tevens een hooge mate van voorzichtigheid en oplettendheid ter voorkoming van besmettingen. Het slagen van de proefnemingen is dan ook mede aan hun goede diensten te danken. Dat het besmettingsgevaar inderdaad groot is, werd ook bij ons weer bewezen, daar ondanks alle voorzorgsmaatregelen een van onze mede-

werkers een gelukkig licht verloopende gele koorts doormaakte. Deze gebeurtenis, die ons uiteraard veel zorg baarde, heeft overigens ook een goede zijde: de immuniteit hierdoor verkregen, vrijwaart den betrokkenen tegen verder besmettingsgevaar."

In de rubriek „Koloniale literatuur" van deze aflevering vindt men nog een en ander, dat weer wijst op de uiteenloopende werkzaamheid van het Koloniaal Instituut.

OOSTKUST VAN SUMATRA-INSTITUUT. KRONIEK 1929.

Mededeeling No. 18, ook thans weer samengesteld door den heer M. L. Lusink, archivaris van het instituut, is uitgebreider (150 blzn.) dan haar voorgangster. De veelheid der vraagstukken in het, voor Deli veel bewogen, jaar 1929 aan de orde gekomen en de gebeurtenissen, die, als de onveiligheid in de cultures, algemeen aandacht hebben getrokken, hebben den overzichtsschrijver tot groote uitvoerigheid verplicht.

Een lange reeks van jubilea vermeldt o.m.: de Handelsver. Amsterdam (50 jr.), de Deli Plantersver. (50 jr.), de Deli Mij. (60 jr.), de Vakver. v. assistenten (20 jr.), de Deutscher Ver. (30 jr.).

Onder het hoofd: Politiek leven, lezen wij: „Evenmin als in 1928 hadden in het kroniekjaar ernstige rustverstoringen plaats, maar toch bleek telkens weer, dat *extremistische elementen* onvermoeid actief waren. Bestuur, politie en justitie in samenwerking met de planters waren echter op hun qui vive en namen de noodige voorzorgen en maatregelen. Of er verband bestaat tusschen de politieke agitatie en de aanslagen op de ondernemingen is niet aan te toonen, doch vermoedelijk zullen de laatste aan de eerste niet vreemd zijn."

Geen ernstige rustverstoringen, maar de kroniek somt toch een lange reeks op van gebeurtenissen, die tot arrestaties, veroordeelingen, interneeringen of terugzending naar Java aanleiding gaven.

Op de begrooting 1930 is suppletoir uitgetrokken *f* 350.000 voor versterking en reorganisatie der politie in het gewest. Een verblijdende gebeurtenis na de vele klachten over onvoldoende sterkte der beveiliging op de ondernemingen en de toenemende criminaliteit.

Met ingang van 1 Juni zijn inspectie-afdeelingen van het Veiligheidstoezicht in N.-I. ingesteld. De IVe afd. omvat de gewesten O.K. van Sumatra, Atjeh, Tapanoeli en W.K. van Sumatra, met Medan als standplaats van den inspecteur.

Het hoofdstuk Arbeidsaangelegenheden, waarin alles wat de onveiligheid in de cultures betreft in herinnering wordt gebracht, somt een 80-tal ernstige bedreigingen en aanslagen op, tegen assistenten, tandils, mandoers in Deli, waarbij dan nog komt de moord op Mevrouw G. J. Landzaat—van Rijnberk in Juli gepleegd.

Wat over de poenale sanctie zooal te doen is geweest, speelt nu tot in Genève en tot in de Ver. Staten van N.-Amerika.

Treffend is de opname, zonder commentaar, van dezen zin:

„Omtrent assistenten-huwelijken verscheen een waarschuwing van den Kerkeraad der Gereformeerde Kerk te Medan in Nederlandsche kerkelijke bladen tegen het ongehuwd of althans onverloofd uitkomen van cultuur-geëmployeerden, en waarin wordt verkondigd, dat *het grootste deel der ongehuwden vroeg of laat geestelijk en lichamelijk-zedelijk te gronde gaat.*"

Nog een greep hier en daar.

De landrechter te Medan behandelde in 1929 10026 zaken, tegen 8188 in 1928, 't verschil is grootendeels veroorzaakt door overtredingen der automobiel-verordeningen.

De rubberuitvoeren van het gewest bedroegen:

	1927	1928	1929	
ondern.	62.000	64.000	67.000	ton
(latex)	234	3.900	3.600	„
bevolk.	17.000	19.000	21.600	„
	79.234	86.900	92.200	ton

Het is opmerkelijk hoeveel gevallen van smokkelarij in 1929 werden gesignaleerd en vervolgd: arak, lucifers, sigarettenpapier, opium, zout (Bengkalis).

De verdeeldheid onder de Christen-Batakkers bleef voortduren, zij kwam nu en dan in verscherpten vorm tot uiting. De kroniek geeft voorbeelden van min-christelijke en min-stichtelijke handelingen, tot zelfs in de kerk te Medan.

Politioneele Systematiek, Taakverdeeling en Organisatie

DOOR

D. H. MEIJER.

Inleiding.

Sedert het tijdstip, dat wij het Indische politievraagstuk aan eene beschouwing onderwierpen [1]) en een lijn uitstippelden waarlangs, naar onze meening, de ontwikkeling van eene moderne Indische politieorganisatie zich zal bewegen, om het doel te bereiken van eene Staatspolitie, welke niet tot een volksvijandig element zal uitgroeien, zijn er stroomingen zichtbaar geworden [2]), welke ernstig beschouwd dienen te worden, waarna al dadelijk dient overwogen te worden, of deze stroomingen kunnen voeren tot het bovenomschreven doel.

Het vraagstuk van de politioneele taakverdeeling en dientengevolge dat van de politieorganisatie, wordt geheel beheerscht door de taakomschrijving van de politie. In het bovenbedoelde opstel „Het Politievraagstuk", vestigden wij aldus de aandacht op eene politioneele systematiek, welke in Frankrijk en naar ons sedert gebleken is, ook in Duitschland, reeds gangbaar is geworden [3]):

„Door Nederlandsche juristen wordt de politietaak gewoonlijk onderscheiden in: *rechterlijke* (repressieve) *politie*, wier taak het is de strafbare feiten vast te stellen en de schuldigen aan de justitie ter bestraffing over te leveren; en de *administratieve* (preventieve) *politie*, wier taak bestaat in het voorkomen van

---

[1]) Koloniale Studiën 1928, No. 1, blz. 50—90.

[2]) A. Hoorweg: Politie, Leger en Veiligheid in Nederlandsch-Indië, De Indische Gids 1929, Nos. 2 en 3, blzn. 357 e.v. en 443 e.v.

Hoofdbestuur van de Vereeniging van Hoogere Politieambtenaren: Bestuurshervorming en Politieorganisatie, Ned. Ind. Politie Gids 1930, No. 1.

[3]) Kol. Studiën 1928, No. 1, blzn. 56 en 69.

strafbare feiten en in het algemeen in het handhaven van de orde (Winckel).

„De indeeling, welke Locard geeft [4]), wil ons juister voorkomen, terwijl bij het zoeken naar eene oplossing voor het organisatievraagstuk daarvan bovendien met meer succes gebruik kan worden gemaakt:

1. De *rechterlijke politie* (police judicaire), wier taak het is de misdadigers te ontdekken en eventueele misdrijven te voorkomen. Zij is het bij uitstek *intellectueele orgaan* der politie.

2. De *veiligheidspolitie* (police d'ordre), wier taak het is de orde en rust te handhaven. Zij werkt dus voornamelijk preventief en is het *machtsorgaan* van de politie, dat zoowel ter beschikking dient te staan van de rechterlijke politie als van

3. de *administratieve politie* (police administrative)".

Tot bijzondere voldoening stemt het, dat Prof. Mr. C. van Vollenhoven in zijn opstel *„Politie Overzee"* [5]) instemt, zoowel met de o.a. door: der Kinderen, Winckel, Kleintjes en Beumer niet aanvaarde Fransch-Duitsche systematiek, als met onze meening, dat met het gebruiken van deze indeeling, ook de taakverdeeling en de oplossing van het organisatorisch vraagstuk benaderd wordt. Aldus omschrijft Van Vollenhoven de politietaak van regeerorganen:

„.....hun bevoegdheid en gebondenheid om door toezicht of zoonoodig, door dwang te bewerken, dat de geregeerden hunnerzijds doen of laten, wat het hun plicht is te doen en te laten." Verder: „Dat wil zeggen: toezicht en dwang niet alleen over hen, die bij de rechterlijke macht (privaat- en strafrecht) zijn veroordeeld of worden vervolgd, doch evenzeer over hen die zich aan voorschriften buiten het terrein van dien rechter (staats- en administratief recht) niet houden..."[6]). Ten slotte: „Het uitblijven van onmisbare wettelijke voorzieningen inzake politie zou, zoo in Nederland als in de Indiën, wel eens mede te wijten kunnen zijn aan confusie van gebezigde termen." [7])

De oplossing van het politievraagstuk wordt ook naar ons oordeel beheerscht door een systematische taakomschrijving. Vermijdt men confusie van gebezigde termen en houdt men het doel van ons bestuur in Nederlandsch-Indië voor oogen: het handhaven van de landseenheid en daarnaast het opvoeden van de bevolking tot daadwerkelijk medebestuur in Volksraad, Provinciale

---

[4]) La Police, ce qu'elle est, ce qu'elle devrait être, blzn. 21—31.
[5]) Koloniaal Tijdschrift 1930, No. 2, blzn. 133—158.
[6]) T.a.p., blz. 133.
[7]) T.a.p., blz. 158.

Raad en Locale Raden, dan zal men met behulp van deze systematiek kunnen beoordeelen, welk deel der politiezaak zonder schade voor de Landseenheid kan worden afgewenteld op de organen van vertegenwoordigende lichamen. Men zal bovendien kunnen bepalen, welke invloeden ontbindend op de Landseenheid moeten werken en welke stroomingen anderzijds moeten leiden tot eene volksvijandige Politie van militair karakter.

Aangezien deze stroomingen naar ons oordeel thans reeds duidelijk zijn te onderkennen, willen wij — zij het langs een anderen weg — nogmaals gaan verdedigen, wat wij in ons opstel „Het Politievraagstuk" betoogden. Wij willen daarbij de hoop uitspreken, dat mocht te zijner tijd het organisatievraagstuk een onderwerp van bespreking uitmaken in den Volksraad, de politieke hartstochten, welke in ons Indië feller zijn opgelaaid dan te voren, zich zullen gaan leggen, zoodat in een oogenblik van windstilte de horizon helder in het zicht komt: een Staatspolitie, welke niet voert naar een politiestaat volgens oud-Fransch of oud-Duitsch model, doch gegrondvest op de moderne resultaten in dezelfde landen verkregen, zal uitgroeien tot eene kriminalistisch gedifferentieerde Volkspolitie, in dien zin, dat ieder ordelievend ingezetene met de politioneele methoden zal kunnen instemmen.

Van den Berg, Ministerialrat in het Pruisische Ministerie van Binnenlandsche Zaken beschrijft deze nieuwe politiegedachte als volgt [8]): „Sie musz ein gesundes, natürliches Organ des Volks- und Staatsorganismus werden. Solange ein solcher Organismus sich noch nicht gebildet hat, musz sie nicht nur das Machtmittel des Staates zur Erhaltung seiner Autorität und der öffentlichen Sicherheit und Ordnung sein, sondern auch das wichtigste Mittel zur Pflege und Förderung des gesunden Neuaufbaus. Dazu gehört enge Zusammenarbeit mit den anderen Staatsfunktionen, nämlich der Verwaltung, der Justiz und dem Heere....."

Omdat naar onze meening de politioneele begripsverwarring voornamelijk ligt op het terrein van de administratieve politie en men met inachtneming van de nader te noemen taakomschrijving wel in staat zal zijn eene splitsing te maken in politiezorg, welke uitsluitend aan de Staatsorganen dient toevertrouwd te blijven en politiezorg, welke voor overdracht aan organen van de vertegenwoordigende lichamen in aanmerking kan komen, zullen wij onder: „politioneele systematiek", voornamelijk aandacht schenken aan de administratieve politie. Daarna zullen wij de politioneele taakverdeeling beschouwen; om ten slotte onder:

---

[8]) Polizei und Volk, Gersbach Verlag Berlin 1926, blz. 131.

„politie-organisatie", de door eenige gezaghebbende schrijvers behandelde vraag, of de Europeesche bestuursambtenaren in de toekomst politieoverheid moeten blijven en Landsdienaar, dan wel Provinciaal- of Regentschapsambtenaar moeten zijn, ter wille van eene gezonde groei van de politieorganisatie, te beantwoorden.

Politioneele systematiek.

Verschillende definities zijn door de Nederlandsche juristen gegeven aan het onderdeel van de taak der regeerorganen, dat politie heet.

Bool zegt [9]): „De Politie strekt zich over de geheele staatszorg uit, en vormt hiervan als het ware de afwerende, beschermende zijde."

Kist [10]): „Politie is dat deel van de uitvoerende macht, dat den Staat, zijne instellingen, den geregelden gang van het bestuur, de maatschappelijke rust en orde, de personen en hunne rechten tegen aanranding en gevaar beschermt, door waakzaamheid, hulpbetoon en dwang."

Van Eik schrijft [11]): „Politie is die staatszorg, welke alle feiten moet voorkomen, die de openbare orde, rust en veiligheid zouden verstoren, of de rechten der personen zouden krenken, en mede moet werken ter ontdekking van de gepleegde feiten en ter opsporing van de daders."

Het preventieve karakter van de politietaak, door Van Vollenhoven met *toezicht* aangeduid, spreekt bij Bool, Kist en Van Eik respectievelijk uit de woorden: „afwerende, beschermende zijde"; „waakzaamheid, hulpbetoon" en „voorkomen".

Het repressieve karakter van de politietaak, door Van Vollenhoven en Kist met *dwang* aangewezen, beschrijft Van Eik met: „ontdekking van de gepleegde feiten" en „opsporing van de daders".

Heeft Van Vollenhoven o.i. duidelijk bewezen, dat naast bestuur, rechtspraak en regeling (wetgeving), politie als afzonderlijke overheidsfunctie moet worden aanvaard, nu rijst de vraag of naast de onderscheiding: rechterlijke politie en veiligheidspolitie, het maken van een derde soort politietaak geboden is.

Wanneer men onder rechterlijke politie verstaat: het opsporen van gepleegde strafbare feiten en het overleveren van de daders aan de justitie; onder veiligheidspolitie het handhaven van de

---

[9]) De Politie, haar wezen en organisatie (Leiden 1887).

[10]) Praeadvies voor de Nederlandsche Juristenvereeniging (handelingen 1893, dl. 1, blz. 193).

[11]) De algemeene beginselen van het internationaal politierecht, J. van Eik.

orde en rust en het voorkomen van strafbare feiten, dan is daarmede gedacht aan de handhaving van de maatschappelijke orde voorzooveel ontleend aan het privaat- en strafrecht. Wij zullen echter zien, dat het staats- en administratiefrecht eveneens toezicht en dwang van noode heeft, indien men zijne bepalingen niet tot een doode letter zou willen laten verworden.

De practijk in Nederland en in Indië wijst uit, dat de wetgeving heeft geleid tot het ontstaan van wat Locard noemt [12]): *police administrative;* Prof. dr. J. Hirsch en dr. C. Falk: *„Wirtschafstpolizei"* [13]).

Haarman [14]) spreekt van: „administratieve of technische politie" en omschrijft dit onderdeel van de politietaak als volgt: „...de Administratieve of Technische Politie, bestaande als regel uit deskundige ambtenaren en belast met een bepaald gedeelte van de Politiestaatszorg. Zij is ondergeschikt aan het Departement, waarvan de zorg meer bepaaldelijk uitgaat en onderscheidt zich in zooverre van de gewone Politie, dat haar taak niet alles omvattend is, doch zich beperkt tot de materie, die haar uitdrukkelijk wordt toevertrouwd."

Dat de administratieve politie zoowel repressief als preventief kan optreden, wordt door Haarman al dadelijk erkend.

Van Vollenhoven wijst als onderdeelen van de administratieve politietaak aan: de arbeidsinspectie, de onderwijsinspectie, de bouwpolitie, de gezondheidspolitie, de veeartsenijkundige politie, de marktpolitie en constateert, dat men in Nederland vergat: „dat de politie naast het werk der gerechtelijke (in hoofdzaak: crimineele) politie ook dat der administratieve politie kent." [15])

In Nederland kent men o.a. de volgende onderdeelen van de administratieve politie.

1. De *gezondheidspolitie,* belast met de handhaving van de gezondheidswet 1919, bestaat uit onderdeelen belast met de handhaving van de wettelijke voorschriften betreffende:

a. besmettelijke ziekten; *b.* artsenijbereidkunst en warenwet, hygiëne van bodem, water en lucht; *c.* volkshuisvesting; *d.* kinderhygiëne; *e.* tuberculosebestrijding; *f.* drankbestrijding en vleeschkeuringswet; *g.* de absinthwet.

Onder gezondheidspolitie rekenen wij ook de rijkszuivelinspectie, belast met de handhaving van de boterwet 1900.

---

[12]) La Police, etc., blzn. 24—31.

[13]) Polizei und Wirtschaft, Gersbach Verlag Berlin 1926, blz. 91.

[14]) Geschiedenis en inrichting der Politie in Nederland; J. W. Haarman, Samson, Alphen a/d Rijn.

[15]) Kol. Tijdschrift 1930, No. 2, blz. 142.

2. De *arbeidspolitie.*

Hieronder valt in de eerste plaats de arbeidsinspectie, belast met de handhaving van de arbeidswet 1919. De ambtenaren van deze inspectie zijn rijksambtenaren en zijn bevoegd tot het opsporen van strafbare feiten omschreven in de arbeidswet.

Arbeidspolitie is ook het handhaven van de ongevallenwet 1921; van de ouderdomswet 1919; van de Radenwet 1913; de invaliditeitswet 1913 en de ziektewet 1913.

De *mijnpolitie* is eene bijzondere arbeidspolitie en bestaat uit rijksambtenaren van het mijnwezen, die uitsluitend bevoegd zijn tot het opsporen van overtredingen der arbeidswet en veiligheidswet op de mijnen, zoowel onder als boven den grond.

Ook de *havenarbeidspolitie* is eene bijzondere arbeidspolitie en bestaat uit ambtenaren van de Inspectie van den havenarbeid.

3. De *bedrijfs-* of *nijverheidspolitie* zorgt voor de handhaving van de stoomwet 1896: onderzoek en beproeving van stoomtoestellen.

4. *Onderwijspolitie* is de handhaving van de lager-onderwijswet 1920 en van de leerplichtwet. De ambtenaren van de Rijksonderwijsinspectie zijn bevoegd tot het opsporen en constateeren van overtredingen.

5. *Veeartsenijkundige politie* is ook staatstoezicht en omvat o.a.:

a. zorg voor den algemeenen gezondheidstoestand van den veestapel;

b. wering en bestrijding van besmettelijke veeziekten;

c. wering en bestrijding van hondsdolheid bij honden en katten;

d. keuring van vleesch voor uitvoer bestemd (veewet 1920).

Het verbod van vervoeren van vee bij mond- en klauwzeer in de besmette gebieden en de handhaving van dat verbod door veeartsen en algemeene politie is een voorbeeld van administratieve politieuitoefening.

6. Ook de ijkwet; de wet op den waarborg; de belastingwetgeving en de waterstaatswetgeving, de bepalingen van waterschappen en polderbesturen bevatten elementen van administratief-politioneel karakter.

Wanneer men na deze opsomming bedenkt, dat zij bij lange niet volledig genoemd mag worden, omdat iedere gemeente verordeningen heeft gemaakt waarmede het ontstaan van een stuk administratief-politioneel werk verbonden was; wanneer men overweegt, dat in Nederlandsch-Indië het terrein van de administratieve politie gestadig groeit en dat men daar nog mag bij-

voegen: de zoutpolitie, de opiumpolitie, de sedert 1915 opgeheven koffiepolitie (cultuurstelsel), de spoorweginspectie(politie), de beveiliging van de zee- en kustvaart, dan zal men ons ten goede houden, dat wij geen poging tot verdere opsomming wagen. Wij willen liever de bestaansredenen van deze politie overwegen.

De ontwikkelingsgang van de moderne wetenschappen — vooral de medische-, sociale- en technische wetenschappen — bracht met zich mede, dat het inzicht ontstond, dat de maatschappij niet slechts beschermd diende te worden tegen crimineele vergrijpen, doch dat ook bescherming tegen andere vaak nog grootere gevaren hoogst noodzakelijk was.

Zoo ontstond door den drang der tijden een geheel van voorschriften betrekking hebbende op:

1. De bescherming van alle ingezetenen tegen: besmettelijke ziekten; bedorven of minderwaardige eetwaren; slechte woningbouw; brandgevaar; doch ook tegen gevaren van zedelijken aard. Toezicht op: drukpers; invoer van druk- en plaatwerken; filmvertooning; radio; onderwijs.

2. De bescherming van bepaalde groepen van ingezetenen tegen bedrijfsgevaren. Deze bepalingen waren gericht op het verkrijgen van *arbeiders-* en *arbeids*zekerheid en beperken derhalve de vrijheid van den ondernemer t.o.z. van de inrichting van zijn bedrijf(veiligheid), doch ook zijn vrijheid t.a.v. arbeidsduur, arbeidsloon en ontslag. In Indië bezitten wij in den dienst van het Stoomwezen en Veiligheidstoezicht (Departement B. O. W.) en **het Kantoor van Arbeid** met de arbeidsinspectie, landsorganen, welke o.a. een administratief-politioneele taak hebben.

3. De bescherming van den economischen toestand van het gemeenebest.

Hieronder worden gerekend de bepalingen nopens de instandhouding van landbouw en veeteelt; de bescherming der wildhoutbosschen(irrigatietoestand); de waterstaatswetgeving. Ook het verkeerswezen, waaronder men mag verstaan niet alleen: wegen- en bruggendienst, kustverlichting en bebakening, spoorwegdienst, doch ook het zich snel ontwikkelende vliegwezen, heeft een nasleep van administratief politioneele bemoeienis.

4. Bepalingen houdende handhaving van de wetgeving tot inkomstenverzekering aan het gemeenebest.

Het gemeenebest heeft voor zijn voortbestaan de beschikking noodig over bronnen van inkomsten. Zoo ontstonden de belastingwetgeving; de in- en uitvoerrechten en accijnzen; het monopolie voor de zoutaanmaak. Het monopolie voor de opiumverkoop valt hier slechts ten deele onder, aangezien het bedoeld is als een middel tot bescherming der bevolking d.m.v.:

a. het verbod van papaveraanplant;

b. het monopolie van invoer van opium en een stelsel van verboden kringen.

De koffiepolitie, sluitsteen van het koffiecultuurstelsel, was echter zuiver mercantilistisch van karakter.

Hiermede komen wij derhalve tot de volgende vierledige onderscheiding van de administratieve politie:

1. Politie tot bescherming van alle ingezetenen tegen andere gevaren dan de krimineele.
2. Politie tot bescherming van speciale groepen van ingezetenen.
3. Politie tot bescherming van den economischen toestand van de gemeenschap.
4. Politie tot handhaving van de bepalingen nopens de inkomsten van de gemeenschap.

Men kan dadelijk toegeven, dat de repressieve en preventieve funktie ook werkt voor de administratieve politie. In het verleenen van vergunningen voor tal van werkzaamheden, het nemen van quarantainemaatregelen, het verbieden van vervoer van vee of uitvoer van levensmiddelen, het toezicht van de douane op den invoer van vuurwapens en munitie, herkent men preventieve arbeid.

Het opsporen, bij een plaats gehad hebbend fabrieksongeluk, van eene schending van de veiligheidswetgeving en van den voor die schending verantwoordelijken persoon; het opsporen van iemand die zich schuldig maakt aan overtreding van een regeling omtrent waterverdeeling en het vervolgen van dien overtreder is repressieve arbeid.

Op deze wijze komen wij tot eene tweeledige onderscheiding van de politietaak:

Horizontaal: 1. rechterlijke politie; 2. veiligheidspolitie; 3. administratieve politie.

Vertikaal: preventieve en repressieve functie.

De horizontale onderscheiding, bepaalt het veld van politieuitoefening; de vertikale heeft betrekking op de tweeledige functie van het politioneel optreden. De gangbare gelijkstellingen: rechterlijke- of repressieve politie; veiligheids- of preventieve politie, zijn naar onze meening niet zuiver.

Het orgaan der rechterlijke politie: de *recherche,* kan wel degelijk preventief optreden, zooals het orgaan der veiligheidspolitie, de *geuniformeerde* politie, repressief kan handelen.

Een voorbeeld van recherche, welke preventief werkt, is het geval van de ambtenaren, die, op de hoogte van een voorgenomen misdrijf, de daders opwachten en stuiten, zoodra van eene straf-

bare poging sprake is. De recherche heeft dan het plegen van het misdrijf voorkomen.

De geuniformeerde politie, op straat patrouilleerende (preventieve functie), ontdekt het plegen van een strafbaar feit, arresteert den dader en levert hem ter bestraffing aan de Justitie over en treedt daarmede repressief op.

Wanneer wij bedenken, dat het aantal gemeenschappen met regelingsbevoegdheid in Indië steeds zal toenemen (bestuurshervorming), dat dientengevolge het administratief politioneele veld al wijder zal worden, dan moet wel dadelijk een klaar beeld voor onze oogen staan van de organen, die bevoegd zullen zijn tot regeling (wetgeving) en die bevoegd tot politie. Immers indien men slechts incidenteele beslissingen zou gaan nemen, al naar gelang zich momenteel de noodzakelijkheid van regeling van een bepaald onderwerp voordoet, zou eene verwarring kunnen ontstaan, welke tot desorganisatie van jaren bestaande en betrouwbare centrale landsorganen zou kunnen voeren.

Politioneele taakverdeeling.

Dat de rechterlijke en veiligheidspolitie aan het centrale gouvernement dient te worden gelaten, gelijk wij betoogden in ons opstel „Het Politievraagstuk", wordt door Van Vollenhoven beaamd[16]: „Ongetwijfeld zal men dat deel van het politiewerk, hetwelk tegenover de burgers voorschriften handhaaft waarvan openbare rust en orde afhankelijk zijn, in handen laten van het centrale gouvernement, gelijk na 1919 ook voor Engelsch-Indië vanzelf scheen te spreken."

Hoorweg[17] hoopt, dat de gemeentepolitie nimmer zal ontstaan: „omdat het overal als een sluipend gif het organisme der algemeene of staatspolitie zou binnendringen en eene ontbindende kracht zou worden, terwijl juist het Landsbelang eischt een groot, goed opgeleid, homogeen politiekorps voor geheel Indië".

Speciaal tot voorlichting van de Indische stadsgemeenteraden, die een actie voeren voor een burgemeester — politieoverheid, moge nog gewezen worden op het volgende.

Van den Bergh[18] beschrijft aldus het Nederlandsche politiestelsel:

„Es war natürlich, dasz die Polizeiorganisation unter diesen Verhältnissen örtlich und kommunal gegründet war. Sie entstand

---

[16] T.a.p., blzn. 156—157.
[17] De Indische Gids, No. 3, blz. 451.
[18] Polizei und Volk, blzn. 110—111.

als typische Selbstfunktion, ging dann aber einen ganz eigenartigen Weg. Seit 1850 setzten verschiedene Reformversuche ein, hatten indessen im Laufe der Zeit eine gewisse Buntscheckigkeit und Uberorganisation zur Folge, die heute noch nicht ganz beseitigt sind."

„Der Staat führte in jeder Provinz die Aufsicht und ernannte in den Städten den — von der Gemeinde bezahlten — Polizeichef. Der Gemeinde verblieben aber alle Aufgaben der Sicherheits-, Ordnungs-, Baupolizei usw., sowie der Kriminalpolizei, während der Staat nur die Aufgaben weniger örtlichen Charakters, also die Gesundheits-, Wege- und Brückenpolizei an sich zog".

„In den Städten ist zu der bereits stark differenzierten Polizei noch die Verkehrs-, Uberfall-, Wasser-, Sitten- und Zuchtpolizei hinzugekommen. Auszerdem ist aus Sparsamkeitsgründen Polizei und Feuerwehr vereinigt worden. Den staatlichen Bedürfnissen nach zentraler und regionaler Sicherung entsprechend, ist das ganze Land noch überzogen mit einem Netz militärisch aufgezogene Gendarmerie [19]) und der Reichsfeldwacht mit kriminellen, gerichtlichen und politischen Aufgaben."

„Nach dem Kriege wurde überdies infolge des weiter gesteigerten staatlichen Sicherheitsbedürfnisses in die gröszeren Städte eine reine Militärpolizei gelegt, die später wieder allmählich verringert wurde. In Holland entwickelten sich also Selbstfunktion und Zwangsfunktion, örtliche Gemeinde-und zentralisiert-regionale Staatspolizei gewissermaszen von zwei Richtungen gegen einander, ohne zu einer organischen Vereinigung zu kommen."

Alhoewel wij Van den Bergh's waardeering van het plaatselijk karakter der opgesomde politiefuncties niet onderschrijven, is van bijzonder belang het door hem geconstateerde verschijnsel van overorganisatie, van woekering.

Oppenheim—van der Pot [20]) maakt melding van de inzichten der Staatscommissie van 1898: „dat het haar eene niet geringe mate van zelfbeheersching heeft gekost zich te voegen naar den wil van den Minister om bij hare voorstellen het tweeslachtig stelsel der gemeentewet onaangetast te laten en niet het in het leven roepen van eene algemeene staatspolitie in overweging te geven."

„Hoe langer hoe meer eenstemmig — verklaarde zij — was zij gedurende hare beraadslagingen tot de overtuiging gekomen, dat de hoofdkwaal van ons politiewezen gelegen is juist in het twee-

---

[19]) Nl.: marechaussee.

[20]) Gemeenterecht, dl. 2, blzn. 259—261.

slachtige systeem zelf en den invloed, die, ingevolge dat systeem, direct of indirect, aan de gemeentelijke organen verleend wordt op hetgeen is algemeen staatsbelang."

Ook wordt het resultaat besproken van de beraadslagingen van de Nederlandsche Juristen Vereeniging in het jaar 1893; welke vereeniging zich met groote meerderheid van stemmen uitsprak voor eene staatspolitie. Oppenheim—van der Pot maakt echter bezwaren tegen een sterk geconcentreerd staatsorganisme op grond van het feit, dat plaatselijke verschillen en eigenaardigheden niet tot hun recht zullen komen; omdat de centrale politieambtenaar de zedelijke invloed van den burgemeester mist; omdat de Rijkspolitie weliswaar krachtiger, doch ook ruwer zal optreden; omdat deze politie minder volgzaamheid zal ontmoeten dan de gemeentepolitie. Bovenal wordt bezwaar gemaakt tegen uitschakeling van den burgemeester uit de Rijkspolitie om redenen van prestige.[21])

Of men uit de betrekkelijke artikelen 180 en 184—193 gemeentewet mag afleiden, dat de rechterlijke- en veiligheidspolitie, zooals zij gegroeid zijn gedurende de laatste decennia, toekomen aan de gemeenten; of het plaatselijke karakter en de plaatselijke eigenaardigheden niet veeleer een stempel drukken op de administratieve politie, wordt niet principieel besproken.

Wanneer men instemt met de omlijning van de taak van het gemeentebestuur, gegeven door Max Mendelssohn en geciteerd door Hirsch[22]):

1. Verkehrsgemeinschaft;
2. Siedlungsgemeinschaft;
3. Ernährungsgemeinschaft;
4. Arbeitsgemeinschaft;
5. Bildungsgemeinschaft;
6. Gesundheits- und Fürsorgegemeinschaft;

dan ligt de gevolgtrekking voor de hand, dat de gemeente haar zorg zal uitstrekken over: wegen- en bruggenbouw; woningbouwtoezicht; waterleiding-, gas- en electriciteitsvoorziening; marktwezen, slachthuizen en andere deelen van levensmiddelenvoorzorg; arbeidspolitiek; onderwijsverzorging en gezondheidszorg.

Dan is daarmede een — zij het niet volledige — maatstaf gegeven voor het vaststellen van het plaatselijke karakter van bepaalde onderwerpen van regeling.

Wil daarmede gezegd zijn, dat dan ook de politiefunctie, verbonden aan deze plaatselijke regelingen, noodwendig alle aan

---

[21]) T.a.p., blzn. 264—265.

[22]) Polizei und Wirtschaft, blz. 40.

gemeenteorganen moeten worden geschonken? Van Vollenhoven spreekt t.a.v. dit vraagpunt het volgende woord: „Toch dwalen, naar het schijnt, die beoefenaars van Nederlandsch Staatsrecht, die uit artikel 180 gemeentewet opmaken, dat een besturende overheid uiteraard en als vanzelf ook politieoverheid moet zijn."

Wij achten het alhoewel niet *noodzakelijk*, toch heel goed *mogelijk*, dat de organen van gemeenten, regentschappen en provincies met politiebevoegdheden worden belast, doch uitsluitend op het gebied der administratieve politie.

Is de rechterlijke en veiligheidspolitie voorloopig zeker gesteld tegen inmenging van de zijde der stadsgemeenteraden, inmenging van de zijde van regentschaps- en provinciale raden lijkt ons voor de naaste toekomst niet uitgesloten. Heeft de burgemeester-voorzitter van den gemeenteraad, geen bevoegdheden op dit terrein van politie, de Regent is krachtens art. 62 I.R. belast met de zorg voor de handhaving van de politie in zijn regentschap. Als voorzitter van den regentschapsraad kan men hem ondervragen nopens zaken van politioneel beleid — zooals in den regentschapsraad van Bandoeng reeds geschiedde — ja, het schijnt ons in tijden van beroering niet uitgesloten, dat een politiek samengesteld college een begrooting afstemt om redenen buiten de begrooting gelegen.

De persoon van den raadsvoorzitter — landsdienaar, stelt men aldus bloot aan critiek, welke hij op die plaats niet behoeft te beantwoorden, doch die op den duur leiden moet tot vermindering van gezag van den raadsvoorzitter.

Kans op ontheffing van de Regenten van de algemeene politietaak bestaat momenteel niet, doch wij zijn er van overtuigd, dat daarmede de positie van den Regent-raadsvoorzitter zuiverder zou worden.

Een dubieus punt is de vraag, of de Gouverneur der Provincie politieoverheid is. Van Vollenhoven beantwoordt deze vraag bevestigend[23]): de Gouverneur „opereert met de politiekracht, die hij bezit als landsdienaar."

Kennen artikel 119 lid 2 juncto artikel 120 lid 1 van de Indische Staatsregeling den Gouverneur *politie*bevoegdheid, leiding van de rechterlijke en veiligheidspolitie toe? Of concludeert men, dat de buitengewone bevoegdheid, den Gouverneur gegeven bij artikel 68 lid 3 I.R., ingeval de resident verzuimt bij ordeverstoring de bijstand van de gewapende macht te vorderen, instructies te geven en eventueel zelf het noodige te verrichten, vanzelf bevoegdheid op het geheele terrein van rechterlijke en

---

[23]) Kol. Tijdschrift 1930, No. 2, blz. 155.

veiligheidspolitie tot gevolg heeft? Men kan toch niet bedoelen, dat het landsdienaarschap politiekracht impliceert? Algemeene politiebevoegdheden worden immers ontleend aan de bepalingen van Inlandsch Reglement, Wetboek van Strafvordering en Rechterlijke Organisatie artt. 180 en 181? De landsdienaren, die daarin niet vermeld zijn, hebben geen algemeene politietaak.

Is het mogelijk, dat de benoeming van drie adjunct-inspecteurs van politie in de provincie berust op de veronderstelling, dat de Gouverneur politieoverheid is; of heeft deze adjunct-inspecteur slechts tot taak er toe mede te werken, dat de politieorganisatie op peil blijft, welk werk Van Vollenhoven *„bestuurswerk"* noemt en derhalve door den Gouverneur-landsdienaar kan worden verricht? („bestuurszorg", art. 120, lid 1, Ind. Staatsregeling).

Hoe dit ook zij, wij zullen straks constateeren, dat er een strooming bestaat, welke de wettelijke politieoverheid: den resident, wil neerdrukken ten bate van den Inspecteur Hoofd van de Afdeeling Politie van het Departement van B.B., waarbij gebruik wordt gemaakt van den schakel adjunct-inspecteur in de Provincie. [24])

Onder deze omstandigheden is in de toekomst inmenging vanwege de Provinciale raden in zaken van algemeene politie zeer waarschijnlijk.

Indien de locale raden de woorden van Cohen Stuart, voorgehouden aan de z.g. Medebestuurscommissie indachtig zijn: „ten slotte is meer en meer duidelijk geworden, dat het vraagstuk der overdracht van zaken in medebestuur aan de gemeentelijke overheid meer omvat dan alleen de overdracht van een grooter of kleiner deel van de taak van het Hoofd van Plaatselijk Bestuur"; wanneer het geheel van administratief politioneele voorschriften wordt verzameld en overwogen wordt, welk deel daarvan kan worden overgedragen aan gemeente-, regentschaps- en provin-

---

[24]) „Deze afdwaling was noodzakelijk om duidelijk aan te toonen, dat het „opnemen van de provinciale inspectie in het hiërarchisch verband een be„paalde eisch is, zoo mogelijk nog klemmender voor haar, dan voor de alge„meene inspectie." Hoorweg in: De Indische Gids 1929, No. 3, blz. 448.

Vergelijk in verband hiermede ook: De Indische Politiek, Mr. J. J. Schrieke, blz. 91: „De verantwoordelijkheid voor rust en orde moet ten volle op gouverneur, burgemeester en regent rusten. De beide laatstgenoemden behooren daarom de beschikking te krijgen over de algemeene politie in hun kring; een technisch opgeleid politiehoofd moet in de gemeente- en regentschapsadministratie worden opgenomen. De gouverneur beschikt over de veldpolitie en geeft hoogere leiding aan de algemeene politie.

Daartoe wordt hij ter zijde gestaan door een provinciaal politiedirecteur, weder afkomstig uit de voor den algemeenen bestuursdienst opgeleide ambtenaren. Ook in dit ambt staat kennis van de maatschappij op den voorgrond."

ciale raden, dan zou er voor de locale ressorten een behoorlijk arbeidsveld gereserveerd kunnen worden, zonder de taak van de centrale gezagsambtenaren te belemmeren.

De Politieorganisatie.

Aangezien wij thans het vraagstuk van de politieorganisatie — hierna wordt uitsluitend gesproken van rechterlijke- en veiligheidspolitie — willen beschouwen in verband met de zich op Java voltrekkende bestuurshervorming-de Graaff, zullen wij onze aandacht alleen bepalen tot dat eiland, omdat daar de strijd om het behoud van het centrale gezagsorgaan: het B.B.-corps of corps Algemeen Bestuur, het felste woedt.

De leiding van de rechterlijke- en veiligheidspolitie op Java en Madoera is t.a.v. de Inlanders en Vreemde Oosterlingen gelegd in handen van Inlandsche en Europeesche landsdienaren (art. 1 I. R.).

Artikel 3 van het Wetboek van Strafvordering bepaalt, dat de politie t.a.v. Europeanen geleid wordt door: de Hoofden der Afdeelingen en de Officieren van Justitie, onder de opperste bevelen van den P. G. (art. 180/181, R. O.).

Krachtens artikel 68 I. R., luidende: „De resident staat aan het hoofd van de politie in zijne residentie en is bevoegd om tot handhaving daarvan den bijstand der gewapende macht te vorderen.

„De residenten zijn elkaar te dien aanzien wederkeerig hulp en bijstand schuldig.

„Onverminderd het bepaalde bij artikel 180 van het reglement op de rechterlijke organisatie en het beleid der justitie in Nederlandsch-Indië zijn in de provincies de gouverneurs bevoegd om in zake de handhaving van de politie en het daartoe vorderen van den bijstand der gewapende macht aan de residenten de instructies te geven, die hun noodig voorkomen en zoo noodig zelf in te grijpen. Gelijke bevoegdheid hebben de gouverneurs van andere op den voet van artikel 119 van de Indische Staatsregeling ingestelde gewesten", is de resident de dagelijksche politieoverheid. De gouverneurs hebben in een speciaal geval eene buitengewone bevoegdheid. In kwesties van organisatorischen aard, kunnen de gouverneurs als *bestuursautoriteit* (landsdienaar) der Regeering van advies dienen. Naar ons oordeel mogen de gouverneurs echter geen andere bevelen geven aan de residenten dan die, betrekking hebbende op het vorderen van den bijstand der gewapende macht. Vermoedelijk zal de practijk wel anders zijn en dit moet noodwendig voeren tot eene verdere degradatie van de residents-positie.

Aangezien de gouverneur der provincie-raadsvoorzitter, in de naaste toekomst benoemd zal worden, buiten het B.B.-corps, wellicht op voordracht van den provincialen raad en mogelijk vrouwen benoembaar worden verklaard, zooals reeds voor de burgemeesterspost in Nederland geschiedde, is het o.i. geraden al dadelijk den gouverneur-raadsvoorzitter iedere politiebevoegdheid te ontnemen.

Tengevolge van de rapporten Priester en Boekhoudt (1907) ontstond na 1911 de Indische beroepspolitie in moderne vorm. De Europeesche bestuursambtenaar kreeg daarmede een beter middel in handen tot handhaving van de politie in zijn gebied. De banden tusschen dit jonge politiecorps en het oude bestuurscorps werden gaandeweg losser. Sommigen droomden al van geheel zelfstandige Hoofdcommissarissen van Politie, toen plotseling eene ernstige crisis ontstond (1923). Tengevolge van het onderzoek van den toenmaligen assistent-resident van Batavia, Van Helsdingen, kwamen te Batavia en daarna elders, gevallen van ernstige corruptie aan het licht. De Inspectie van de Algemeene Politie, tezamen met de Hoofdcommissarissen gerezen in positie, had ongeveer tusschen de Residenten en den Procureur-Generaal stelling genomen.

Als gevolg van het z.g. Bataviasche politieschandaal, werden de Hoofdcommissarissen terecht wederom ondergeschikt gemaakt aan het afdeelingshoofd en zakte de positie van de Inspectie af tot een adviseurschap inzake politioneele aangelegenheden voor den Directeur van B.B. en den Procureur-Generaal.

Hoorweg[25]) betreurt dezen gang van zaken ten zeerste en spreekt den wensch uit, dat de toestand van vóór 1923 moge worden hersteld. Minder slecht doch „uit den booze" is z.i. de oplossing van Adviseur voor de Algemeene Politie.

De positie van de adjunct-inspecteurs van politie in de provincie dient te worden gereleveerd: salarieering en positie van Inspecteur. Of dientengevolge ook de Inspecteurspositie gereleveerd moet worden: Hoofdinspecteur en salarisverhooging, eventueel Directeur van een nieuw Departement van Politie, wordt niet medegedeeld.

Aan het Europeesche B.B. wordt welwillend aandacht geschonken, voorzooverre het zich gunstig heeft uitgelaten omtrent de uitkomsten bereikt met de ten doode gedoemde Gewapende Politie in de Buitengewesten.

Hoorweg bepaalt zich niet tot voorstellen welke positiever-

---

[25]) De Indische Gids 1929, No. 3, blz. 448.

betering beoogen. De volgende hervormingsvoorstellen worden in overweging gegeven:

De z.g. bestuurspolitie op Java — thans bestaande uit geuniformeerde huisbedienden en staljongens van de Inlandsche ambtenaren — moet goed worden opgeleid en betaald; er moet een opleidingsdepôt voor zijn; de manschappen moeten dienstverband hebben, gekleed en bewapend worden. De bestuurspolitie moet een gezagskern worden voor het Inlandsch B.B.[26])

„Daar die kernen zelfstandiger zullen zijn dan de gekazerneerde en zwaar geëncadreerde veldpolitie, mag hun graad van geoefendheid en betrouwbaarheid stellig niet minder hoog zijn dan de veldpolitie."

Wisselwerking tusschen stads-, veld- en bestuurspolitie behoort er te zijn, opdat de meer ervaren elementen onder de beide eerste korpsen, op wie oefening en tucht het meest ingewerkt hebben, den meer aangenamen werkkring bij de bestuurspolitie zullen kiezen.

Geregelde oefening, jaarlijksch of meerjaarlijksch deelnemen aan herhalingsoefeningen bij grootere eenheden van de stads- of veldpolitie, dan wel een korte detacheering bij een der depôts; technisch toezicht en voortgezette oefening, deze, overigens niet oorspronkelijke, middelen worden aanbevolen tot verbetering, van het, in den huidigen zelfstandigen vorm, nuttelooze bestuurspolitieorgaan.

De veldpolitie ofschoon reeds zwaar geëncadreerd (zie boven), moet nog moderner bewapend worden: met *karabijnmitrailleurs*.

Hoorweg vraagt dan zijn lezer af: „of daarmede de politie op militair terrein gaat grasduinen"[27]). Hij ontkent zulks en verwijst naar landen in Europa en daarbuiten, alwaar de politie militair is toegerust. Verzuimd wordt echter daarbij op te merken:

a. dat de sedert 1918 in handen van gevaarlijke staatsburgers gevallen wapenvoorraad onrustbarend groot was;

b. dat zoowel in Duitschland als in de V.S. geen staand leger van groote beteekenis aanwezig is;

zoodat de veiligheidspolitie aldaar door omstandigheden genoodzaakt militair toegerust moest zijn, omdat zij de militaire taak overnam.

Een voorstel van Van der Jagt, om onschuldige, doch verdoovende gassen op eene woedende menigte af te zenden, is minder

---

[26]) Vgl. het voorstel van M. S., districtshoofd, in de Inlandsche Bestuursgids, jaargang 1, No. 5, om de bestuurspolitie in de veldpolitie te laten overgaan en de dorpspolitie op te heffen.

[27]) De Indische Gids 1929, No. 3, blz. 449.

bloedig dan het voorstel-Hoorweg. Mocht de aanwending van dergelijke uiterste gezagsmiddelen onverhoopt noodzakelijk zijn, dan is het de taak van de legermacht en niet van de politie.

Het intellectueele orgaan van de politie: de rechterlijke politie, wordt niet nader bekeken. Hoorweg constateert slechts, dat de gewestelijke recherche in een eerste stadium van ontwikkeling verkeert en derhalve uitgebouwd moet worden. Het „hoe" wordt niet beantwoord.

Het is betreurenswaardig, dat de adviseerende instantie nog zoo weinig aandacht besteedde aan dit wetenschappelijk deel van de politieorganisatie; doch zulks is o.i. een gevolg van het feit, dat het militaire element (oud-officieren) in de Inspectie eene belangrijke rol vervult. Hoorweg, die met instemming het oordeel van een Volksraadslid citeert, dat de militaire begrippen niet vereenigbaar zijn met de politioneele, bepleit desondanks de benoeming van officieren bij de Inspectie.

Het verwondert ons geenszins, dat de toenmalige Inspecteur Hoorweg een vruchteloozen strijd voerde voor het behoud van de Gewapende Politie tegen het Legerbestuur; aan het Legerbestuur zal niet bewezen zijn, dat er verschil bestaat tusschen politioneel en militair werk. Uit de boven geresumeerde voorstellen-Hoorweg moge blijken, dat het politievraagstuk door militairen bril wordt bezien: deskundig-kriminalistische beschouwingen zoekt men tevergeefs.

Het opstel-Hoorweg (1929) vindt zijn vervolg in het opstel: „*Bestuurshervorming en Politieorganisatie*", van het Hoofdbestuur der Vereeniging van Hoogere Politieambtenaren (1930).

Na eene klaagrede omtrent inmenging van den assistent-resident nieuwe stijl in politiezaken — waarmede wij ten deele instemmen — volgen o.a. de desiderata-Hoorweg: Inspecteur-Hoofd van den Technischen Dienst der Politie, corpschef; de positie van den adjunct-inspecteur in de Provincie gereleveerd; meer zelfstandigheid voor den Hoofdcommissaris. Verder: rechtstreeksch contact tusschen Veldpolitie en Inlandsch Bestuur; geen politiebemoeienis van den assistent-resident nieuwe stijl.

De bedoeling van Hoorweg en Hoofdbestuur is duidelijk: ten koste van het Europeesche B.B. korps moet positieverbetering voor de beroepspolitieambtenaren verkregen worden. Men verliest geheel uit het oog, dat gezonde positieverbetering slechts volgt, wanneer het peil van de uitoefening van de politietaak stijgt. Bij groeiende specialisatie zullen vanzelf voor de beste kriminalisten in het beroepspolitiekorps mogelijkheden tot positieverbetering ontstaan. Men denke slechts aan: de algemeene

recherche, de opiumrecherche; aan de mogelijkheid van het ontstaan van politielaboratoria e.d.

Deze tegen het voortbestaan van een centraal bestuurscorps gerichte actie, ontstaat op een voor het B.B. ongunstig moment. Een van de noodlottige, ongetwijfeld nimmer gewenschte gevolgen van de bestuurshervorming-De Graaff is geweest, eene degradatie van het korps B.B. Meijer-Ranneft heeft zulks reeds dadelijk voorzien. In Volksraad, Regentschapsraad en Gemeenteraad kwam dit streven tot uiting. Het Inlandsch B.B. nam eveneens hier en daar een bepaald onvriendelijke houding aan.

Verschillende gezaghebbende schrijvers bepleiten de *opheffing* van het centrale bestuurscorps.

Schriecke[28]) betoogt, dat het Europeesche B.B. in dienst behoort te komen van de provinciale raden.

Van Vollenhoven[29]) acht van een overgang van het tegenwoordige corps B.B. in dienst van de onderscheiden eilandprovincies, het ontstaan van een gezonder toestand op politioneel gebied afhankelijk. Weliswaar zullen de volkskundige provincieambtenaren het centrale politiewerk moeten temperen en regelen, doch de bestuursambtenaar der toekomst mag geen politieoverheid zijn.

Hoe zal dit temperen en regelen kunnen geschieden wanneer de volkskundige provincieambtenaar geen Politieoverheid is? Moet de volkskundige bestuursambtenaar afhankelijk zijn van de welwillendheid van den beroepspolitieambtenaar?

Ons inziens is de Europeesche B.B.-ambtenaar, die altijd de schakel vormde tusschen Inheemsche en Landsorganen, de aangewezen persoon voor de leiding en de aanwending van de rechterlijke en veiligheidspolitie. Ondanks deze „*leeken*leiding", krijgt het beroepspolitiecorps kansen op uitbouw en groei.

In zekeren zin kan men een parallel trekken tusschen de verhouding: bestuur — leger en bestuur — politie. De burgerlijke autoriteit is in bepaalde gevallen bevoegd de bijstand van de gewapende macht te *vorderen*. Hij kan bevelen dat een straat zal worden „schoongeveegd", doch kan geen invloed uitoefenen op de wijze waarop de bevelvoerende officier de menigte verjaagt.

In zeer bijzondere gevallen treedt het burgerlijk bestuur zelfs terug: staat van beleg.

De normale gezagstoestand is belichaamd in de verhouding bestuur — politie: de bestuursambtenaar draagt de verantwoordelijkheid voor het politioneele optreden in zijn vollen omvang.

---

[28]) Mr. J. J. Schrieke: De Indische Politiek, blz. 90.
[29]) Kol. Tijdschrift 1930, No. 2, blz. 156.

Waarom moet opbouw vergezeld gaan van vernieling van het centrale gezagscorps? Wanneer men van oordeel is, dat de locale ressorten tot ontplooiing kunnen geraken, bij zuivere taakomlijning en -verdeeling, ook zonder het centrale bestuurscorps overbodig te maken, dan begrijpen wij niet waarom niet dwars door het centrale organisme heen geweven kan worden.

Nederlandsch-Indië is nog steeds een politieke eenheid, welke gedemonstreerd dient te worden aan centrale organen. Eveneens moge door de voorstanders van eene poging tot democratiseering van het bestuur (waaronder wij ons gaarne rangschikken) worden bedacht, dat deze pogingen op een politieken chaos moeten uitloopen, wanneer te kwader ure het centrale gezagsorgaan zal worden vernietigd.

Nog kan de Indische Regeering uit de indertijd door de Tweede Kamer verworpen motie-Joekes [30]) de consequentie trekken. Bedriegen de voorteekenen niet, dan staat zulks ook te geschieden:

a. het instellen van grootere residenties en het verdeelen daarvan in afdeelingen;

b. het leggen van de politioneele leiding in handen van de Residenten (gewestelijk) en de Assistent-Residenten (plaatselijk).

Wanneer men dan de jongere groep B.B.-ambtenaren (controleurs) geen politiebevoegdheid geeft, doch wel de bevoegdheid om de werkwijze en organisatie van dorps- en bestuurspolitie te inspecteeren en van de bevindingen rapport te maken aan de politieoverheden (Resident en Assistent-Resident), dan heeft men de punten van wrijving met het beroepspolitiecorps weggenomen.

Want dit is wel de reden van verzet in politiekringen: de assistent-resident nieuwe stijl is een „kleine a.r.", geen hoofdambtenaar. Met het ondergeschikt maken van de beroepspolitie aan dezen bestuursambtenaar degradeert men dat beroepscorps.

Is naar onze meening derhalve wijziging van wetgeving ten nadeele van het bestuurscorps t.a.v. de politioneele bevelvoering ernstig te ontraden; het leggen van die leiding in handen van militair geschoolde beroepspolitieambtenaren zou desiderata van het legerbestuur doen herleven en zou niet voeren naar eene Volkspolitie, doch naar eene Staatspolitie met militair karakter, wier optreden nimmer voldoening zou kunnen geven aan het denkende en loyale deel der ingezetenen.

Utrecht, Juli 1930.

---

[30]) Handelingen Tweede Kamer 1927/1928, blz. 1855.

Staatkundig beleid en bestuurszorg in N.-I. door A. D. A. de Kat Angelino.

(Tweede deel.)

DOOR

Prof. Dr. I. A. NEDERBURGH.

In de September-aflevering 1929 van *De Indische Gids* werden van dit reuzenwerk de twee banden van het eerste deel aangekondigd en besproken. Nu, na slechts één jaar, wacht het tweede deel reeds op een gelijke behandeling. Het is haast ongelooflijk, dat zulk een arbeid zóó vlug is tot stand gekomen, en onze verbazing hierover groeit tot bewondering, wanneer wij van dit tweede deel den inhoud leeren kennen, ... een kennisneming waarvan sommigen wellicht zullen worden afgeschrikt door den grooten omvang ook van dezen band (ruim 700 bladzijden groot formaat); maar ten onrechte, voorzoover volstrekt gebrek aan tijd de nalatigheid niet rechtvaardigt. De rijke inhoud is aan den omvang evenredig. *Veel* korter zou dit deel niet kunnen zijn zonder voor den lezer veel verloren te doen gaan van de daarin gemotiveerde geestdrift des Schrijvers voor de schoone taak, die in de tropen op Nederland rust, en voor de ondanks enkele onvermijdelijke dwalingen zoo voortreffelijke wijze, waarop zij wordt vervuld. Wie dit boek leest krijgt, zelfs wanneer hij meende al op de hoogte te zijn van Indië's aangelegenheden, een anderen, veel meer omvattenden kijk op wat daar gebeurt en wat daar nog te verrichten valt.

En toch..... toch kunnen we het jammer vinden, dat het geheele werk niet bestaat uit één deel, in omvang kleiner dan de helft van één der drie banden. De reden hiervan is duidelijk.

Zooals in de bespreking der eerste twee banden (blz. 1026) reeds is vermeld, zegt de Schrijver zich te richten — met een hoogen lof verdienend doel — tot het Nederlandsche volk en de élite der Inheemsche bevolking van Ned.-Indië en er is grond

voor vrees, dat verreweg het grootste deel der élite van eerstbedoelde groep en het meerendeel der Inheemsche élite zijn werk niet zal uitlezen, misschien zelfs daaraan niet zal beginnen, omdat zij tegen die drie lijvige banden opzien. Voorts wilde hij het werk ook buiten de landsgrenzen van nut doen zijn; maar hoevele vreemdelingen zullen die drie dikke deelen in vertaling gaan lezen om na te gaan of de booze berichten over ons koloniaal bewind laster zijn? Niet geringschatting van het groote werk, maar matige schatting (op koloniaal-rechtelijk gebied) der leeslust en -kracht van een groote massa, welke men toch bereiken wil, leidt er toe te betreuren, dat hetzelfde niet in een zesde of een tiende gedeelte van den omvang kan worden gezegd, en dan dringt zich de vraag op: Zou het niet mogelijk zijn in een boek van 2 à 3 honderd bladzijden, in tot de groote massa sprekenden vorm en stijl, de hoofdlijnen van De Kat Angelino's betoogen weer te geven, desnoods met verwijzing voor nadere toelichting naar het hoofdwerk, dat dan door den lezer kan worden nageslagen over alle onderdeelen, die hem bizonder belang inboezemen of waaromtrent hij zijn overtuiging nader wil vormen? Toegegeven zij echter, dat dit opzichzelf weer een zeer inspannend werk zou zijn; want even moeilijk als volledigheid is soms beknoptheid, wanneer men toch duidelijk en overtuigend wil zijn.

Bij menigen lezer van dit werk zal er een bezwaar tegen rijzen, dat dezerzijds slechts ten deele (voornamelijk wat den titel betreft) als juist kan worden erkend, namelijk dat het bijna uitsluitend is gewijd aan de inheemsche bevolking. De Schrijver geeft hier en daar blijk, dat hij dit verwijt heeft voorzien.

Na gewezen te hebben op de noodzakelijkheid der vorming van een krachtigen, ontwikkelden Inheemschen middenstand, waartoe een algeheele zelfvernieuwing der Inheemsche maatschappij vereischt wordt, erkent Schr. dat de Regeering zonder den invloed der andere bevolkingsgroepen niet bij machte zou zijn dit ontwikkelings-proces voldoende te begunstigen, weshalve zij die hulp dan ook gaarne aanvaardt, al aarzelt zij niet om — waar noodig — den „uitheemschen impetus" ter bescherming van de Inlandsche maatschappij te „breidelen" (blz. 311). Hierop volgt: „Men zal misschien de vraag stellen, waarom de Staat niet reeds nu genoegen neemt met de bestaande maatschappij, welke immers volledig en volgroeid schijnt te zijn, zoodra men het perspectief iets wijder opent en niet langer spreekt van de *Inheemsche*, maar veeleer van de *Indische* maatschappij (d. w. z. alle bevolkingsgroepen te zamen) ....." (blz. 312) „Waarom, zal men zeggen, nog gewacht op de ontwikkeling der Inheemsche maat-

schappij; waarom niet de basis der staatsorganisatie gezocht in deze Indische samenleving"?.....

Het antwoord, op blz. 312 e.v. hierop gegeven komt, in 't kort, hierop neer, dat weliswaar de vreemde bestanddeelen der bevolking door vermenging met de inheemsche meerendeels reeds een overgang vormen tusschen vreemd en inheemsch, maar toch nog altijd opzichzelf staande groepen vormen, die de Indische maatschappij verdeelen in verschillende „lagen, welke een eigen, sociaal-economische functie schijnen te hebben." Welnu, „voor een moderne staatsorganisatie, die een met haar eenheidsstreven correspondeerende maatschappij behoeft, is het niet mogelijk haar ordening en functie ter regeling toe te vertrouwen aan een maatschappij, bestaande uit zoo afgezonderd levende groepen." Deze sferen der Inheemsche, Aziatische en Europeesche bevolkings-groepen zullen „een inniger samenwerking met elkaar, hetwelk volstrekt geen opgaan in elkaar behoeft te impliceeren, moeten verwezenlijken. Zulk een samenwerking nu is alleen mogelijk door de ontwikkeling der Inheemsche maatschappij,"... „Zou de Overheid genoegen nemen met de bestaande, mechanisch gelede *Indische* maatschappij, zou zij aan hâár los van elkaar staande, verschillend georiënteerde en functionneerende groepen alle verantwoordelijkheid toevertrouwen, niets dan frictie en partijdige groepspolitiek ware van zulk een voorbarigheid, van zulk een verwarring van mechanische en organische maatschappij te verwachten" (blz. 313). — Ziedaar een verstandige opvatting; maar de aangehaalde redeneering, vooral het laatste gedeelte, strekt meer om te doen uitkomen hoezeer het boven en vrij van de groepen staande gezag noodig is, dan om te verklaren waarom de aandacht zoo bijna uitsluitend aan de inheemsche groep wordt geschonken. Wij vinden de juistere verklaring eerst in De Kat Angelino's Slotbeschouwingen. Daar wordt erkend, dat de over Indië gestelde Nederlandsche natie „niet alleen het geestelijk en stoffelijk welzijn der Inheemschen heeft te bevorderen, maar ook alle aandacht zal hebben te schenken aan de even redelijke belangen der andere groepen, welke daarmede eerlang een organisch gelede Indische maatschappij zullen moeten vormen." Hierop laat de Schrijver volgen: „*Over die andere groepen is in dit werk gezwegen, omdat het der Inheemsche maatschappij was gewijd,* maar dit zwijgen worde niet uitgelegd als een miskenning van de beteekenis en de rechtvaardige belangen van andere groepen in het kader der Indische maatschappij" (blz. 723, 724).

Ook zonder deze uiteenzetting zou zeker geen lezer iets anders hebben gedacht. Het is duidelijk, dat de heer De Kat Angelino

van den aanvang af niet anders heeft bedoeld dan een helder, volledig inzicht te geven van de taak, welke de bizondere geaardheid der inheemsche bevolking en haar graad van ontwikkeling der Regeering oplegt. Hij heeft met liefde en talent hieraan gearbeid en biedt ons een niet te overtreffen werk aan; maar de titel er van is in zoover verkeerd gekozen, dat het Staatkundig beleid en de bestuurszorg in Ned.-Indië zich over een wijder veld uitstrekken, dan hij zich heeft afgebakend. Niet alleen de zedelijke en stoffelijke belangen der andere groepen, maar ook de verhouding tusschen deze groepen, onderling en tot de inheemschen, baren zorgen. De verhouding tusschen inheemsche en andere groepen stelt zelfs vraagstukken, die althans in de praktijk weinig minder moeite zullen geven dan de door den Schrijver behandelde.

Overigens mag niet beweerd worden, dat hij die andere vraagstukken geheel onaangeroerd heeft gelaten; maar zij zijn toch wel erg op den achtergrond gebleven. Wanneer wij bijvoorbeeld het achtste hoofdstuk over het belastingwezen lezen, vinden wij daar een voortreffelijk geheel, wat de belastingen voor Inlanders aangaat, maar de moeilijkheden, die dit onderwerp biedt ten aanzien van de niet-inheemschen, blijven buiten beschouwing. Hetzelfde zal men ook opmerken in andere hoofdstukken, bijvoorbeeld die over de agrarische politiek (VI), over de arbeidswetgeving (VII), zelfs over de rechtsbedeeling (II) en in zekere mate ook over het onderwijs (III).

Het zij verre van ons deze beperking der te behandelen stof af te keuren; integendeel: zonder dat ware het werk te overstelpend geworden. Het moet ook niet worden beschouwd als een leerboek of encyclopedisch handboek, waarin men over alles uitsluitsel kan vinden. „Dit werk" — zegt Schr. — „streefde in elk zijner hoofdstukken niet zoozeer naar de uitvoerigheid van den vakman, maar meer naar het aanwijzen van de groote lijnen in Nederlandsch koloniale staatkunde" (blz. 718)..... Nu, terwijl het werk *als handboek* niet volledig genoeg zou zijn, geeft het, wanneer het doel alleen was de hoofdlijnen te trekken, misschien wel wat te veel, althans meer dan daarvoor noodig was; maar hiervoor wordt een verontschuldiging aangevoerd, die men moet eerbiedigen, al ware minder uitvoerigheid wellicht praktischer geweest. „Gaarne" — zegt Schr. blz. 718, 719 — „zou zelfs zijn afgezien van de vermelding van een groot aantal bijzonderheden en van de vindplaatsen in Staats- en Bijblad, om zoodoende die (hoofd)lijnen des te scherper te doen uitkomen, maar deze handelwijze scheen niet geoorloofd, aangezien een iegelijk toch ook zooveel mogelijk in de gelegenheid behoort te

worden gesteld om zelf aan de hand van het materiaal, dat hij met behulp van den onpartijdigen wegwijzer door een keur van werken en bijdragen naar believen kan uitbreiden, zich een oordeel te vodmen over de plaats, waar Nederland's overzeesch beleid zich *thans* bevindt."

Inderdaad vindt men achter *elk* hoofdstuk een „literatuuropgave" (achter het eerste hoofdstuk, bijvoorbeeld, eene van vier volle bladzijden). Uitputtend kan zulk een opgave natuurlijk nog niet zijn, maar zij kan van groot nut zijn voor dengeen, die wil aanvangen het behandelde onderwerp zelf te bestudeeren, en levert ten overvloede een bewijs voor de enorme belezenheid des Schrijvers.

Het zou binnen de grenzen eener aankondiging in een tijdschrift niet mogelijk zijn den inhoud van een zoo omvangrijk werk te schetsen. Het zonder meer overnemen van de vóór in het boek geplaatste, uit haar aard dorre inhoudsopgaaf zou al ettelijke bladzijden in beslag nemen. Daarom zal alleen hier en daar een greep worden gedaan.

Het eerste hoofdstuk van dit deel behandelt „het bestuursstelsel" en is m.i. met het vierde over „den opbouw der maatschappij", — dat er in zeker opzicht een vervolg op levert — het interessantste gedeelte van dezen band; zonder dat door deze persoonlijke waardeering eenige afbreuk van de rest wordt bedoeld.

Wij krijgen in dat eerste hoofdstuk een betrekkelijk kort historisch overzicht van de wording der tegenwoordige staatsrechtelijke toestanden en van den huidigen stand van zaken. Zelfs al kan men zich niet in allen deele met de strekking daarvan vereenigen, dan zal men toch erkennen, dat het een kranig stuk werk is.

Tot de meest bekorende regelen reken ik die, waarin de zegenrijke werkkring van den Controleur bij het Binnenlandsch Bestuur als bemiddelaar tusschen de inheemsche bevolking met haar hoofden en het Europeesch gewestelijk en afdeelings-bestuur wordt geschetst. Men leze blz. 84—92, 96—98, 102 (midden). Trouwens het geheele algemeen bestuur wordt, natuurlijk behoudens nergens ontbrekende onvolkomenheden, geroemd. Zoo lezen we op blz. 136: „Ieder jeugdig Nederlander, die staat voor de vraag, welke studie hij moet volgen, aan welk beroep hij zijn leven wil wijden, moge uit het rijke beeld dier bestuurstaak een roepstem hooren, welke hem ten Oosten wijst. — De allerhoogste taak, een taak zonder wederga, wacht den bestuursambtenaar. Het Nederlandsch bestuurscorps is ons eerste garde-

regiment, in welks rangen te dienen als hoogste eer dient te worden beschouwd."

Moge deze roepstem weerklank vinden ook in de harten van hen, die niet door nood gedrongen worden naar den Oost te gaan, maar ook zonder noodzaak, een traditie gehoorzamend, daarheen willen, waar hun een nuttige, eervolle en vaderlandslievende taak kan tebeurt vallen! Een andere vleiende uitspraak voor het bestuur, — het onmisbare stalen geraamte, waarlangs de inheemsche bevolking zich moet kunnen opheffen — vinden we op blz. 402, 403:

„Bovenal is het dan duidelijk, dat de bestuursdienst niet de eerste kan zijn, welke hetzij wordt opgeheven, hetzij ter beschikking van het autonoom leven wordt gesteld, maar juist de allerlaatste. Men zou desnoods in korten tijd tientallen diensttakken (verkeerswezen, waterstaat ..... enz.) aan de huishouding der autonomieën kunnen toevoegen, dan wel deze — hetgeen meer voor de hand ligt — daaraan in medebewind kunnen toevertrouwen, maar met den bestuursdienst zou men zulks onder geen voorwaarde mogen doen. Zoude men al ten aanzien van andere diensttakken zeer ernstige bezwaren te berde kunnen brengen tegen een overhaaste overdracht van onderwerpen, waarvan een zelfstandige locale behartiging voorshands weinig goeds zou doen verwachten, geen dier bezwaren laat zich vergelijken met den ernst der vragen, die oprijzen, zoodra de bestuursdienst in het geding komt. Met dezen verliest de Overheid haar kompas, haar algemeen oriëntatiezintuig, en de bevolking verliest haar besten vriend en tolk, in waarheid haar spraakorgaan."

Deze uitspraak, m.i. juist, is overtuigend toegelicht, maar zal wel niet naar den zin zijn der voorstanders eener zeer ver gaande autonomie, die juist in plaats van de tegenwoordige algemeene bestuursambtenaren, dienaren van het bewind der provincie of der andere „zelfstandige gemeenschappen" hopen te zien komen. De heer De Kat Angelino is dan ook geen voorstander van onmiddellijke of spoedige overdracht van „volledige plaatselijke Regeermacht", althans wat Java betreft. Na op blz. 117 te hebben betoogd, dat vooral op Java de „overcentralisatie" in verband met de intensievere bestuursvorming de behoefte aan decentralisatie deed ontstaan, doordat de Overheidszorg ten slotte te drukkend werd, — gaat hij voort aldus:

„Op Java mag het loslaten (door decentralisatie)) geen verlaging medebrengen van het reeds bereikte zeer hooge bestuursniveau; integendeel, omdat het de kracht van de centrale organisatie en van haar gewestelijk bestuurspersoneel te boven gaat, die zorg nog meer uit te breiden en hooger op te voeren, roept zij

de burgerij in het geweer. Die burgerij, waarvan de Inheemschen 98 % uitmaken, is wel ten deele, doch volstrekt niet in voldoende mate voor het medewerken aan deze taak voorbereid. Daarom draagt de Regeering hare zorgen voorzichtig, het eene voor het andere na, aan de door haar geschapen autonome organen over, nauwgezet toeziende, dat het hooge peil wordt *gehandhaafd*. Het geldt hier de autonomie van organen behoorende tot een modern lichaam van fijnste structuur. Zij moeten daarom aan dezelfde hooge eischen voldoen als de centrale organisatie zelf. Vandaar het wel eens gegispte feit, dat hier geen volledige plaatselijke Regeermacht wordt overgedragen, dat integendeel de huishouding slechts langzaamaan met verschillende onderwerpen van Overheidszorg wordt gevuld."

Wat hierna volgt over de Buitengewesten, waar de toestand anders is, handelt over de „vrijwel geheele Regeermacht", die daar aan *„de landschappen"* is gelaten, en schijnt dus alleen op de niet-rechtstreeks bestuurde gedeelten der Buitengewesten te zien, tenzij aan „landschappen" een in Indië's officieele taal minder gebruikelijke beteekenis wordt gehecht.

Bij de behandeling van het bestuursstelsel wordt dikwijls gebruik gemaakt van het woord *protectoraat*, dat m.i. aanleiding kan geven tot onduidelijkheid en misverstand. Dat woord kan eenvoudig beteekenen „bescherming" en zou dan in verband moeten worden gebracht met art. 45 Ind. Staatsregeling, waar de bescherming der Inlandsche bevolking den Gouverneur-Generaal nog afzonderlijk wordt aanbevolen. Maar hetzelfde woord heeft ook een staatkundige beteekenis en doelt dan op de verhouding tusschen twee Staten, waarvan de eene als beschermer optreedt van den andere, welke laatste daardoor min of meer van zijn onafhankelijkheid inboet. Daar tusschenin schijnt te staan de opvatting van den blz. 93 aangehaalden schrijver *Temple* (Native Races and their Rulers), die bedoelt de wijze waarop inheemsche volksgroepen indirekt worden bestuurd door heerschers, die zich daartoe bedienen van hoofden dier groepen. Zoo is blijkbaar ook de bedoeling van De Kat Angelino, waar hij de uitdrukking „protectoraat" gebruikt in verband met art. 118 Ind. Staatsregeling, volgens 't welk de Inlandsche bevolking, zooveel de omstandigheden het toelaten, gelaten wordt onder de onmiddellijke leiding van haar eigene, van Regeeringswege aangestelde of erkende hoofden (onder het noodige voorbehoud). In dezen zin, nu, lijkt de uitdrukking protectoraat mij ongelukkig gekozen; daar er, naar ons Indië betreffend Staatsrecht, geen sprake kan zijn van een zekere zelfstandigheid der inheemsche bevolkingsgroep, die slechts onder een beschermend toezicht van een andere macht

zou zijn gesteld. Er is slechts één Regeering voor geheel het rechtstreeksch bestuurd Indië, die zich weliswaar om praktische redenen van inheemsche Landsdienaren bedient voor de onmiddellijke leiding hunner landgenooten, maar zonder dezen aan het gezag der overige, algemeene bestuursambtenaren te onttrekken. Het beginsel van genoemd art. 118 is zeer heilzaam; maar het worde niet verkeerd uitgelegd. De heer d. K. A. ziet dit zeer goed in. Hij zegt (blz. 92): „Nu heeft de voorafgaande schets van de inschakeling van het geheel Inheemsche bestel op Java..... wel moeten doen begrijpen, *dat hier van een protectoraat in den waren zin van dezen term niet kan worden gesproken.*" Dan is deze term echter minder gelukkig gekozen en zou hij den minder aandachtigen lezer, aan wien de aangehaalde erkentenis ontsnapte of die niet alles las, tot verkeerde opvattingen kunnen brengen.

Er zijn in het boven besproken eerste en ook in volgende hoofdstukken, wel meer beschouwingen, met welke menige lezer zich niet ten volle zal kunnen vereenigen, — het zou niet anders kunnen — maar het doel dezer aankondiging kan niet zijn het grootsche werk in al zijn onderdeelen te onderwerpen aan een beoordeeling door iemand, die — behoudens eigen overtuiging — zonder bezwaar de vlag moet strijken voor des Schrijvers algemeene kennis, inzicht en hoog staand streven. Veeleer is de bedoeling tot lezen aan te sporen, ook hen die van richting met den Schrijver verschillen, zelfs hen, die meenen geen tijd te hebben om zulk een kolossaal boekwerk te lezen. Laat hen er ten minste iets van lezen, desnoods beginnend in het tweede deel (3e band). Leest daarvan het eerste hoofdstuk en gij zult lust krijgen om verder te lezen; leest het vierde hoofdstuk, dat opzichzelf een leesbaar geheel vormt, en gij zult er over voldaan zijn, dat gij een zoo duidelijk en hartverheffend inzicht hebt gekregen van hetgeen in Indië door het Nederlandsch gezag is gewrocht, van het vele moeilijke, maar eervolle werk, dat ons daar nog wacht; en gij zult met den practischen idealist, die u dezen kijk op de zaak verschafte, instemmen, waar hij (blz. 724, 725) uitroept: „Het is beschamend in onze dagen vooraanstaande Inheemschen te hooren pleiten voor het Rijksverband, hetwelk enkele (?) Nederlanders zich geroepen voelen te ondermijnen of als een faillieten boedel zonder geestelijke en zedelijke waarden te liquideeren."

Antwerpen.
Tentoonstelling-Causerie.

O Koningin der Schelde,
Wat overschoone dag,
Toen ik u laatstmaal zag!
Gij trokt uw muren uit naar 't lommer van den velde,
En waart gedost in feestgewaad,
En droegt den lach op 't lief gelaat.
De wemelende drang van uwe ontelbre kinderen
Scheen me als een dichte zwerm van bontgewiekte vlinderen,
Die zich in 't geurig ruim der lentelucht verheugt,
En 'k sprak: hier woont nog heil en volksgeluk en vreugd!

Het kon een ontboezeming zijn, heden geschreven, zooals zij in Juni 1846 gedicht werd door Ledeganck in „De drie zustersteden: aan Gent, aan Brugge, aan Antwerpen".

De tentoonstelling heet van zeevaart, koloniën en Vlaamsche kunst. Uitgebreider wordt zij officieel bovendien benoemd: van land- en luchtverkeer, van land- en tuinbouw. En hiermede is nog geenszins een juiste begrenzing getrokken. Er is veel uitgestald dat, zelfs bij de ruimste opvatting van den titel, niet binnen de daarin vermelde namen te rangschikken is.

Antwerpen zelf mag zich als een heilig oord in het gebied der Vlaamsche kunst beschouwen. Op scheepvaartgebied neemt het een plaats in onder de voornaamste wereldhavens. De Kongo-ondernemingen worden voor een groot deel van Antwerpen uit bestierd. Antwerpen is de groote stad van het Vlaamsche land bij uitnemendheid geworden [1]).

De tentoonstelling heeft voor de Vlaamsche kunst, in de tijde-

---

[1]) Als recente uiting van bewonderende waardeering halen wij aan: Tien wandelingen in Gent, Brugge en Antwerpen, door Huib Luns. W. L. & J. Brusse's Uitg. Mij., Rotterdam. 1929.

lijke witte stad van den architect Jos. Smolderen, twee permanente gebouwen doen verrijzen, een kerk (ook van Smolderen), waarin de kerkelijke kunst, een schoolgebouw (van Van Averbeke), waarin de schilder-, grafeerkunst en meesterstukken op ander gebied van oude Vlaamsche kunst in groot aantal tot hun recht komen. Antoon van Dijck was Antwerpenaar. Pieter Pauwel Rubens werd uit Antwerpsche ouders (in Siegen, Rijnland) geboren en koos Antwerpen weer tot woonplaats. Hunne werken leven, evenals die van Breughel, Teniers, enz. niet alleen in deze schilderij-uitstalling, maar ook in levenden lijve in 't geestig opgetrokken Oud-België, in straat- en taveerntooneelen.

In een eigen paviljoen spreekt Antwerpen van zijn scheepvaartverkeer. Als een der redenen, waarom de Scheldestad de tentoonstelling van 1930 binnen hare muren wenschte te houden, wordt in den officieelen gids vermeld: „de plechtige inhuldiging van de nieuwe zeevaartinstellingen, welke geroepen zijn om van de Antwerpsche haven de grootste van heel de wereld te maken."

Buiten den eigenlijken Kongo-tempel nemen demonstraties van de groote Antwerpsche maatschappijen, die aan de exploitatie van de Afrikaansche koloniën den stoot geven, een eigen plaats in.

Antwerpen weet zijn goed recht op de eer, om de aandacht van heel de wereld bij gelegenheid van België's eeuwfeest op zich te vestigen, zoo hoog te houden. Antwerpen heeft zelf om die eer gevraagd.

In 1914 was de gedachte opgekomen om in Antwerpen weer eens een wereldtentoonstelling in te richten. Het voornemen was toen deze omtrent den jare 1920 te houden. De oorlog deed dit voornemen terzijde leggen. In 1924 werd 't weer opgevat. Het plan ging geheel uit van Antwerpsche persoonlijkheden. Deze verkregen den steun van het stedelijk bestuur. In October van dat jaar installeerde de schepen van Openbare werken in het stadhuis officieel het Initiatiefcomité. De opdracht strekte toen nog niet verder dan de voorbereiding van de in-werking-stelling. Bij deze installatie stonden tijdstip, omvang, aard der tentoonstelling nog niet vast.

Eerevoorzitters waren de hoogste autoriteiten in provincie en stad — niet de rijks overheid —. In het comité kregen vooraanstaande figuren in den Antwerpschen handel een plaats, met Alfred Martougin, voorzitter der Nijverheidskamer, als voorzitter. Bij de keuze van het tijdstip kreeg thans 1930 de voorrang, het jaar van het eerste eeuwfeest van België's nationale onafhankelijkheid, terwijl voor Antwerpen bovendien gedacht werd aan de,

boven reeds aangestipte, inhuldiging van de nieuwe zeevaartinstellingen. Bij de vervallen vestingwallen werd een geschikt terrein aangewezen. Een oproep tot de bevolking zou een kapitaal van 15 millioen frank (in aandeelen van 500 tot 5000 fr.) moeten bijeenbrengen.

Eerst nadat alles in groote lijnen was bepaald, nadat de stichtingsakte van de maatschappij den 7en April 1926 was verleden, terwijl de inschrijving voor de 15 millioen al in enkele weken volteekend was, werd de regeering er officieel ook in gemoeid. Deze was — 't spreekt van zelf — vooruit in de zaak gekend, haar medewerking werd nu ook vlot toegezegd en verleend.

Intusschen was de taak van het Initiatief-comité overgegaan op den Raad van beheer, die het Kamerlid G. E. van den Broeck, ondervoorzitter van de Handelsrechtbank van Antwerpen, tot voorzitter kreeg, en van een College van commissarissen, onder voorzitterschap van den grooten reeder R. Rotthier, terwijl een Uitvoerend comité, met vèrstrekkende volmacht, uit den Raad van beheer werd benoemd, met A. Martougin als voorzitter.

De practische medewerking van de regeering uitte zich, door de benoeming van een Algemeen commissaris als vertegenwoordiger bij de maatschappij, die de tentoonstelling organiseerde en nu nog beheert, als zoodanig is graaf A. van der Burch opgetreden; voorts door de benoeming van een Hoogere beschermingscommissie, waarvan alle ministers en vele personen van naam in politieke of handelskringen deel uit maken; ook door vele belangrijke inzendingen; verder door de benoeming van een Internationale jury; bovendien niet te vergeten, door subsidies en verschillende gunsten en tegemoetkomingen. De regeering heeft de officieele uitnoodigingen aan alle landen, door bemiddeling van het Departement van Buitenlandsche zaken, doen uitgaan. Koning Albert en koningin Elisabeth aanvaardden de hooge bescherming, Prins Leopold, hertog van Brabant en prinses Astrid namen het eerevoorzitterschap aan.

Door de bemoeienis van de regeering is het denkbeeld der dubbele tentoonstelling uitgewerkt, waardoor Luik als nijverheidscentrum een deel gekregen heeft. De regeering voegde ook een afdeeling landbouw aan de Antwerpsche tentoonstelling toe.

Met volle waardeering van dezen veel omvattenden steun, is de tentoonstelling toch een onderneming van het Antwerpsche particulier initiatief gebleven. De handelswereld heeft niet alleen den stoot er toe gegeven, maar in de vele commissies van allerlei aard hebben de hoogwaardigheidsbekleeders van de Koningin der Schelde, door groote bedrijvigheid, hun adelstitel ten volle eer aan gedaan.

De regeering heeft ook volstrekt niet, door haar aandeel in de Antwerpsche en Luiksche tentoonstellingen, den hoofdtoon van haar feeststemming tot uiting willen doen komen. Wat zij als de nationale viering bij uitnemendheid heeft willen laten gelden, heeft zij, en terecht, in Brussel laten afspelen.

Wij hebben zoo, al pratende over de voorgeschiedenis der Antwerpsche wereldvertooning, veel verteld vóórdat wij nog bij den ingang van de tijdelijke stad zelf gekomen zijn. Nu wij, over den algemeenen opzet zoo veel hebben gezegd, meenen wij er nog even iets aan te moeten toevoegen. Het financieele beleid interesseert altijd velen. Wij maakten reeds melding van het maatschappelijk aandeelen-kapitaal van 15 millioen, evenzoo van het rijkssubsidie en van andere wijzen van steun en tegemoetkoming van regeeringswege. Provincie en stad hielpen op zeer royalen voet mee. Een tombola zal een zuivere som van minstens 10 millioen opbrengen. Dan zijn er de baten van het verhuren van de hallen en de plaatsen in de tuinen (die door de huurders verder zelf weer geëxploiteerd worden), de door vergunninghouders betaalde sommen, de opbrengst van de toegangskaarten en de abonnementen. Deze laatste alleen brachten al 160.000 abonnementen à 50 fr., of 8 millioen, binnen.

Na de mooie Junimaand rekende men op een stellig gunstig geldelijk succes. De regenmaanden, die Juli en Augustus geweest zijn, hebben 't vertrouwen hierop niet weg genomen. Het bezoek is druk gebleven.

Wij staan voor den hoofdingang, die geen ingang is. In het het geheel omheinend hek zijn op een vijftal plaatsen tourniquets aangebracht, waar men in en uit kan. Naast een dezer is een eerepoort met drie booggewelven aangebracht, daarin staan, op hoogen voet, de ruiterstandbeelden der drie koningen. Zij worden te weinig opgemerkt, doordien de stroom — naar de tourniquets — er niet naartoe, maar er voorbij geleid wordt.

Binnen maakt het geheel den indruk van een witte stad van paviljoens, omgeven door keurig aangelegde tuinen, een mooie waterpartij verhoogt het schilderachtige nog. Het geheel, ontworpen door Smolderen, beslaat een opervlakte van ruim 50 hectaren. Vele gebouwen zijn opgetrokken in den soberen stijl, waarin de hedendaagsche smaak zijn schoonheid vindt. Strakke omtrekken, weinig gemarkeerde overgangen, geen ornamenteneffect, schaarsche speling van kleuren. Er zijn uitzonderingen op den regel. Reeds hebben wij gesproken over de permanente kerk- en schoolgebouwen. Oud-België, dat een nevenwijk vormt, is natuurlijk ook niet in nieuw wit. Sunlight waagt 't met een potsierlijk

torentje. Kongo en Marokko trachten een combinatie te vinden van de rechte lijn en Afrikaansche motieven. Groot-Brittanië, dat een bij uitstek gunstige gelegenheid had om architectonisch iets moois te bereiken, gelegen als zijn paviljoen is aan den waterkant, heeft zich niet los weten te maken van de oude sierkunst, die den gevel bedekt met raamomlijstingen, zonder vensters, frontons en overkappingen. Italië hecht aan een meer theatralen stijl.

In den trant, dien onze tijd wil, is 't Deutsches Hansa-Haus wel het meest gedurfd, en lijkt ons het Nederlandsch paviljoen het best geslaagd. De architect H. Th. Wijdeveld heeft er, in medewerking met het bureau Ir. G. J. Langhout, iets zeer goeds van gemaakt.

Elke afdeeling heeft haar eigen architect gehad, zooals zij ook voor 't overige haar eigen commissie had. Het heeft tot Smolderens moeilijke taak behoort aan het geheel toch een zekere eenheid te verzekeren, en hij is hierin naar wensch geslaagd.

Zoowel voor den indruk van het geheel, als voor dien welk elk onderdeel op zich zelf maakt, moet in 't algemeen worden opgemerkt, dat alles bij avondverlichting een ander uiterlijk krijgt. De tijdelijke stad, die over dag, niettegenstaande het drukke bezoek, dat zich over de groote oppervlakte verspreidt en zich meerendeels binnen de gebouwen beweegt, iets betrekkelijk rustigs heeft, verandert dan in een sprookjeswereld van licht en geluid, licht van overal, van alle zijden, uit de lucht, uit het water, verlichting op tal en tal van manieren, in afwisselende kleurschakeering en daar tusschen door geluiden, muziek en gejoel, uit duizend instrumenten en uit vele duizenden kelen. De tentoonstelling 's avonds en de tentoonstelling over dag, dat zijn twee geheel verschillende vertooningen.

Men kan, voor het weergeven van indrukken, uit verschillende manieren kiezen. Wij denken ons in het Nederlandsche paviljoen, en zullen, bij de vermelding van het opmerkelijke, aanknoopingspunten zoeken met hetgeen elders gezien is.

Wij zullen ons daarbij niet bepalen tot verslag-doen. Loven en het wagen van eenige kritiek hier of daar houdt de aandacht wakker. 't Kan ook nog practische beteekenis krijgen. Immers er zijn alweer tentoonstellingen in zicht. Hier komen wij al verwijzen naar punten elders, in den trant zooals wij voornemens zijn dit verder telkens te doen. In de Fransche koloniale sectie staat reeds een maquette van het geheel der West-Afrikaansche wijk voor de tentoonstelling, die in Parijs in aanbouw is voor 1931. In een der vele Belgische paviljoens wordt reeds een kijk

gegund op Brussel, zooals dit zich gereed maakt voor een wereldtentoonstelling in 1935.

Zooeven zeiden wij, dat voor elke afdeeling een eigen organisatie-commissie werkzaam is geweest. Deze had dan haar arbeid weer over comité's te verdeelen. De steden, maatschappijen, groepen, ondernemingen, enz., die in den een of anderen vorm op de tentoonstelling uitkwamen, hadden ontwerp, regeling, uitvoering, financiering weer aan daarvoor verantwoordelijke personen overgedragen. Alles moest passen in den kleinen eigen kring, in den ruimeren kring der naaste omgeving, en al verder gaande ten slotte in den kring van het groote geheel. Van onder op naar boven, van boven af naar beneden, was veel beleid noodig, om al plooiend en passend, de uiteenloopende verscheidenheid steeds weer tot een eenheid, met sprekend karakter, te vormen.

De leiding van alles wat de Nederlandsche afdeeling betreft werd toevertrouwd aan den oud-minister Dr. F. E. Posthuma, bij wien deze in uitstekende handen is. Aan hem, als commissaris-generaal der Nederlandsche regeering, is een uitgebreide commissie toegevoegd, wier leden meerendeels bij en door hun benoeming reeds, zij 't onuitgesproken, een taak was toegedacht.

De schepping van Wijdeveld, die ruim 12.000 M². beslaat, is een der grootste van de vreemde paviljoens. Zij wordt niet alleen geprezen om haar uiterlijk, bij de inwendige indeeling is met de ruimte gewoekerd en is toch ook architectonisch iets moois geleverd.

Vrijwel alle landen hebben behalve de voorwerpenhallen een of meer zalen om te recipieeren, vergaderingen of bijeenkomsten te houden. Zij zoeken 't indrukwekkende liefst in ruimte in breedte en hoogte, een holle hall, die ieder overigens naar eigen trant deftig aankleedt. Italië stelt midden in een groote leegte een verguld schip uit den dogentijd, de vergulde hoofden van koning Emanuel II en Mussolini vormen pendant, schreeuwende fresco's bedekken de wanden. België geeft een tegenstelling, een salon d'honneur, ook wel hoog leeg, maar in zachte kleuren, têer in alle details. De Hansa-steden vullen het schip harer handelskathedraal met vlaggenkleur, die niet onaardig aandoet, maar die toch niets origineels heeft. Bij den ingang van het Kongopaleis de borstbeelden van koning Leopold en van het tegenwoordige vorstenpaar in een omgeving van palmen, de koepelwanden versierd met toepasselijk schilderwerk van Alard L'Olivier, zeker smaakvol, maar zonder eenigen bijzonder treffenden of vernuftigen inval. Dit alles is min of meer vieux jeu.

Dit kan men niet zeggen van de hal, waarin Nederland zijn bijeenkomsten houdt. Geen pronkkamer, die het door gordijnen,

tapijten, marmer, goud of vlaggen winnen wil van al 't overige. De hal vormt op zoodanige wijze één geheel met de aangrenzende deelen onzer tentoonstelling, dat de verdieping der rondgangen er omheen loopt, terwijl men uit die gangen een der aardigste kijkjes van de tentoonstelling op en over de zaal heeft. Over de streng in stijl gehouden kleurenvakken der wanden zijn, als 't ware, losse kleurenschetsen aangebracht, een muurschildering van de droogmaking van de Zuiderzee en fantasieën, die uitstekend passen bij de oorspronkelijke gedachte van dit geheel.

Op een internationale scheepvaarttentoonstelling verwacht men eenige, traditioneel geworden, voorstellingen van havenomvang, havenverkeer, havenbedrijf. Inderdaad is er in Antwerpen dan ook een wedijver in het laten zien van havenwerken, door diorama's, maquettes, dwergweergaven van reuzenkaden, waarover kinder-speelgoed-treintjes loopen, teekeningen, e.d.m. Voorts trachten grafische voorstellingen in cijfers, lijnen, vergelijkende scheepsgrootten, enz. aan de voorbijgangers een indruk mee te geven van de belangrijkheid der betrokken havenbeweging. Danzig geeft in zijn klein paviljoen zelfs niets anders dan een kijk op-en cijfers over zijn haven. Het groote paviljoen van de Hansa-steden, Hamburg, Bremen, Lübeck, laat scheepjes loopen (in heusche vaart) voorbij de kusten, welke de van haar havens uitgaande lijnen aandoen. In Frankrijk en zijn koloniën, in het Britsche wereldrijk, in — enfin in alle landen soortgelijke uitbeeldingen. Antwerpen werkt in zijn eigen paviljoen veel met grafische voorstellingen door muurbeschildering, schepen in verschillende afmetingen geven een vergelijking van het voorheen met het heden, in dezen trant: de tonnenmaat der binnenkomende zeebodems in 1830 was 120.333 ton, in 1929 24.325.103 ton, twee schepen drukken deze verhouding uit.

Nederland is in dezen wedstrijd niet achter gebleven. Zelfs zouden wij hier den eereprijs in het internationaal tournooi aan Rotterdam willen toekennen, voor zijn schepping, die weer de deugd van het oorspronkelijke heeft. Er zijn kijkjes op, voorstellingen van, gegevens over verschillende havens h. t. l. Amsterdam, Vlissingen, Dordt, evenzoo t.a.v. Tandjong Priok, Paramaribo, Willemstad, duidelijk wordt 't aandeel van Nederland in het verkeer door het Suezkanaal in 't licht gesteld, een lichtkaart geeft een beeld van het achterland, waarheen de in Amsterdam en Rotterdam ingevoerde goederen te water worden vervoerd, en zoo is er meer, waarmede Nederland er voor zorgt ook in dit opzicht te Antwerpen de plaats in te nemen waarop 't recht heeft. Maar datgeen, waarvoor wij Rotterdam den prijs zouden willen toewijzen, is juist wat er apart is in zijn uitstal-

ling. 't Is mogelijk, dat elk der zoo pas door ons aangestipte punten door den stroom der bezoekers wordt voorbij gegaan zonder dat iemand er door geboeid wordt, maar dit is niet mogelijk voor de kamer waar de Shell de petroleumvlammen hoog laat oplaaien, zelfs overdag, waar daarnaast de Nederlandsche Rijnvaart Vereeniging, mede voor de constructies van P. Smit Jr. aandacht vraagt, waar — en dit vooral — Rotterdam de paneelwand van een uitgestrekt rondeel doet leven als het gebied van Rijn en Maas, van neven- en bijrivieren, dat de toevoer geeft naar de groote Maashaven, die een vloot in beweging houdt van 1500 Rijnschepen, 1000 binnenschepen, 500 sleepbooten en 320 eigen zeeschepen. Men ziet alle voorname steden in dit land- en watergebied, men kan de schepen zelf tellen.

Een ander hoogst belangrijke zaak waarvoor volle aandacht gevraagd wordt, vormen waterwerken, die de toegangen der havens beheerschen, vooral de sluizen.

Wij weten reeds, dat de plechtige inhulling van de nieuwe Antwerpsche zeevaartinstellingen een der redenen is geweest om de tentoonstelling juist dit jaar te houden en dat de Scheldestad de verwachting uitspreekt om van haar haven de grootste van de wereld te maken. In haar paviljoen geeft zij aan de waterwerken een ruime plaats; zij stelt eenige groote modellen, met kwistig toegevoegde voorlichting, zóó op, dat ook de technisch niet onderlegde zich een denkbeeld kan vormen van alles wat met een dergelijken arbeid gemoeid gaat. Een flinke zaal is b.v. vrijwel geheel gewijd aan de werken der op 31 Augustus 1928 in dienst gestelde Kruisschanssluis.

In het paviljoen, dat de gemeente Amsterdam in de Nederlandsche afdeeling heeft ingericht, is de, door het departement van Waterstaat ingezonden, maquette geplaatst van de nieuwe schutsluis te IJmuiden. Zij is met haar breedte van 50 M. de grootste ter wereld; de Panamasluizen zijn 30,50 M. wijd. Door die sluis kunnen vaartuigen tot 100000 bruto reg. ton inhoud worden geschut. Het verkeer tusschen Amsterdam en zee kan dag en nacht onafgebroken geschieden. Dingen zoo Antwerpen en Amsterdam tegen elkander op. Rotterdam komt er op wijzen, dat zijn havenbassins in open verbinding staan met de rivier, die naar zee voert. Sluizen zijn overbodig.

Uit de feiten en getallen, door de inzenders zelf geleverd, spreekt dat elke haven haar reden van bestaan heeft en vol verwachting van de toekomst is. En dit geldt niet alleen voor de Noordzeehavens. Dezelfde blijde boodschap klinkt van alomme, en dat nog wel in dezen tijd van algemeene inzinking.

De Nederlandsche regeering heeft zich ook niet onbetuigd ge-

laten. De Zuiderzeewerken vormen op zich zelf al een kleine tentoonstelling. Een overzichtskaart op 1 : 100000 geeft de voornaamste vaarwegen van Nederland aan.

De verlichting langs onze kust, zooals deze tot heden bij is, met hare nieuwe electrische Brandarislampen en haren radiodienst, is hier gedemonstreerd. Een denkbeeld wordt gegeven van het veel omvattende der werkzaamheden van den hydrographischen dienst.

Aan de luchtvaart is zoowel in de regeeringsinzending, als bij de particuliere bedrijven op belangwekkende wijze aandacht gegeven, natuurlijk ook voor de verbindingen met Indië. Boven een diorama vliegt, ja vliegt, een Fokker.

De jonge luchtvaartindustrie neemt in menig paviljoen een — vaak niet bescheiden — plaats in. Vakmannen spreken vooral hun bewondering uit voor hetgeen Engeland in dit opzicht heeft weten bijeen te brengen.

Evenmin als men trachten mag alles te willen zien in de geheele tentoonstelling, evenmin mag men er zelfs maar naar streven van een enkele der groote afdeelingen alles op te nemen. België alleen stalt al zooveel uit, dat een Antwerpenaar, die druk van zijn abonnement gebruik maakt, het onmogelijk in vollen omvang verwerken kan. De werkzaamheden van België zijn verdeeld over 21 zelfstandig georganiseerde groepen, waarbij er dan nog een komt voor congressen, conferenties en wedstrijden. Behalve aan alles wat, naar de ruimste opvatting der begrippen, onder den veelvoudigen titel der tentoonstelling te brengen is, is, wij zeiden 't reeds, nog gastvrijheid verleend aan vele artikelen, die daar, met den besten wil, niet onder te rangschikken zijn. Maar er kan ook wel ergens „kolonie" in zitten, zonder dat men het zou vermoeden. Zoo is het groote eeresalon der Belgische afdeeling de nabootsing van de receptie-hal van het paleis, dat de regeering te Kinshasa zal laten bouwen voor den gouverneur-generaal van Kongo, overeenkomstig het plan van architect Moenaert.

Al heeft de Nederlandsche afdeeling, de verhoudingen niet aangenomen van de Belgische, al komt haar ook een eervolle vermelding toe omdat zij zich, meer dan menigen anderen grooten inzender, binnen de perken, door „scheepvaart en koloniën" aangeduid, gehouden heeft, en al hebben wij haar telkens als uitgangspunt voor onze uitstapjes genomen, toch hebben wij niet meer kunnen geven dan een greep hier en daar gedaan. Hebben wij daarbij getuigenis kunnen afleggen van ingenomenheid met hetgeen Nederland onder scheepvaart vertoont, tot onzen spijt

kunnen wij niet enthousiast zijn over hetgeen van tropisch-Nederland aan de voorbijtrekkende massa aangeboden wordt.

Men versta ons wel. De commissie van deze groep heeft van het departement van Koloniën en van particulieren hoogst interessante en ook zeer mooie zaken ter uitstalling gekregen. Maar dit is niet tot een pakkend, treffend geheel gemaakt kunnen worden. Er spreekt, naar den indruk althans dien wij ervan gekregen hebben, geen doelbewust streven uit, om aan de massa iets te zeggen, om aan de massa iets mede te geven.

Zeker de globe, waarop de verbindingen van Nederland met Indië zijn aangegeven, de diorama's van Oost en West, de vele kaarten, w.o. een duidelijke van de Paketvaartlijnen, de tafel met het burgerlijk hospitaal te Batavia, de bamboe brug, irrigatiewerken, het aardige Boeatan-hoekje, de boven reeds vermelde haven-reproducties, zeker deze, en meer andere nummers doen 't goed. Nog interessanter zijn de nauwkeurig bewerkte kaarten waarop gloeilichtjes achtereenvolgens de bemoeienis van ons bestuur doen uitkomen, van de rechtspraak, de vorderingen van den landbouw, dan ook de standplaatsen der garnizoenen, der politie, boven alles is o.i. de aandacht waard de reliefkaart, resultaat van het diepzee-onderzoek. Maar dit alles is uitgestald als in een museum voor geduldige beschouwingen. In nog sterker mate geldt dit voor de enkele fragmenten van Hindoe-kunst, voor de op zich zelf interessante foto-collecties, voor de sarongs, slendangs en andere producten der Indische nijverheidskunst, voor de monsters van cultuurproducten. De bezoeker voelt zich geen oogenblik verplaatst in Indië, als hij zich tusschen al die Indische zaken door voort beweegt.

Onze Indische commissie staat met dit resultaat geenszins alleen. Italië zondigt ten deze, o.i., het ergste. Zijn koloniale afdeeling is, in hoofdzaak, een warenhuis. Frankrijk weet in Marokko, met een eigen paviljoen, wel wat stemming er in te brengen, maar 't is het hoekje dat zoo op alle tentoonstellingen wordt gezien. Voor 't overige houdt het de menigte ook niet vast. Beter slaagt de Britsche afdeeling voor zoover zij van de grootheid van het imperium wil getuigen; maar boeien doet zij de massa toch slechts in enkele punten. Zij slaagt hierin 't beste waar zij een les in de aardrijkskunde geeft. In een koepel, van circa 28 M. middellijn, loopt een marmeren balustrade om een vijver heen, de wereldzee, daarin ligt een groot eiland, het wereldland. Groot, heel groot. Altijd verdringt een menigte van toeschouwers zich aan den zuidrand van deze platte aardkaart, om het lichtspel te volgen dat het wereldgebied onder Britsche vlag telkens doet opleven.

Wij herinneren ons hoe Java lang geleden op de Parijsche tentoonstelling van — was 't niet? — 1889 een der meest bezochte hoeken was. Wajang met gamelan trok de menigte, een rijsttafel-restaurant was er vlak bij. De muziek sloeg zoo in, dat Fransche componisten ze in piano-stukjes overbrachten, en 's avonds hoorde men ze in de boulevard-gelegenheden. Nu pleiten wij volstrekt niet speciaal voor een reprise van deze vertooningen, al is er toch ook niets tegen, ook weten wij dat een poging om te Antwerpen in Boeatan rijsttafel op te dienen is afgestuit op de bepalingen ter voorkoming van brandgevaar, wij willen alleen maar wijzen op de wenschelijkheid en mogelijkheid om de menigte te trekken en te boeien. Wij zullen zoo dadelijk spreken van groepen, die dit te Antwerpen weten te bereiken zonder wajang en gamelan, er zijn dus ook andere middelen, maar de wil om deze te vinden moet er zijn. Een tentoonstelling is iets anders dan een museum. Maar tevens moet de getrokken aandacht dan verder ook naar een gewilden indruk geleid worden, en hierop moet het tentoongestelde dan doelbewust gericht worden. Voor het een zoowel als voor het ander is de Kongo-afdeeling een schitterend voorbeeld.

Laat ons, om onze bedoeling duidelijk te doen uitkomen, eerst nog zeggen, dat in de Belgische afdeeling zelf ook nog een groep is waarin de Kongo-noot aangeslagen is, die namelijk waarin de Belgische ondernemingen haar bemoeienis met de Afrikaansche kolonie in beeld brengen. Maatschappijen, die zich voor katoen, suiker, veefokkerij in het groot interesseeren, die de gemeenschaps- en verkeersmiddelen exploiteeren, enz. geven er aardige uitstallingen, maar dit is toch niet wat wij een model demonstratie zouden willen noemen, om deze te zien moet men het Kongo-paleis zelf binnen treden.

Daar laten diorama's, naar gansch andere opvatting dan die in andere paviljoens, de toeschouwers meeleven in het gebeuren in Centraal Afrika. Men maakt den pionierarbeid van den planter, van den bestuursambtenaar mee. Men verplaatst zich in het werk van de missie en de zending, ook op geheel ander terreln nog dan dat der prediking en der opleiding, vooral zelfs op dat van de lichamelijke verzorging en verpleging. Men ziet de negers in hun werk, in hun genoegens, in hun strijd tegen de vele plagen van het land. Men leert ook de ellende van het leven van blank en zwart kennen. Van het hospitaal voor blanken in Leopoldville, van dat voor negers in Elisabethville zijn er mooie maquetten. De verschillende, zeer uiteenloopende negertypen staan er in levensgroote gekleurde beelden. Men woont jacht-tafereelen in 't oerwoud bij, waarbij tegen olifant en leeuw wordt opgetreden, en

vischvangst met primitieve fuiken en stoute roeiers bij 'n woesten waterval. Een goede uitstalling der voortbrengselen van de cultures, van olifantstanden (tot van een manslengte), van diamant en uranium, enz., blijft een moeilijke opdracht, maar men heeft er hier toch iets beters van weten te maken, dan elders. Voor de cacao draait een fabriek in volle werking.

Wie het Kongo-gebouw bezoekt, verwacht misschien er een reproductie te vinden van het Kongo-museum te Tervueren. Dit is echter volstrekt niet 't geval. De organisatoren hebben het onderscheid begrepen en doen uitkomen, dat tusschen een blijvend plaatselijk museum en een internationale seizoens tentoonstelling behoort te bestaan. Vermelden wij nog, dat de werkzaamheden verdeeld zijn over: I koloniale organisatie, II geneeskunde, hygiëne en bijstand, III onderwijs, zendingen, IV economische en finantieele organisatie, V burgerlijke bouwkunde, vervoermiddelen te land, te water, door de lucht, VI bouwkunst, sierkunst, meubileering, VII minerale producten, VIII plantaardige producten, IX producten uit het dierenrijk, X voedingsproducten voor de koloniën, XI textielproducten en kleederen, XII mechaniek, XIII electriciteit, XIV nijverheidsproducten voor de koloniën, XV kunst, letterkunde, pers, toerisme, sport, lichamelijke opvoeding.

Bij de groepen der zeevaart-tentoonstelling zijn er voorts ook nog die met een voet in de koloniën staan. Naast Kongo zouden wij, als voorbeeld van 'n doelbewuste tentoonstelling, Canada willen noemen. Lang geleden zagen wij 'n Canadeesche afdeeling van een tentoonstelling die in aard en wezen al heel veel had van die, welke nu in Antwerpen staat. Met een nieuwe gedachte komt dit Britsche dominion dus niet. Maar in den ouden vorm is de uitstalling nu *up to date* bijgewerkt. En zij voldoet, o.i. aan den dubbelen eisch: den bezoeker in de sfeer van het land te plaatsen en duidelijk uit te drukken, wat men hem als impressie wil meegeven. De bizon en de bever, de boeiende diorama's der graan- en appelcultures, de pelsenhandel, dit alles in een kleurenrijke omgeving heeft een *je ne sais quoi*, dat de menigte meer pakt, dan veel, dat, op zich zelf interessanter, in andere secties van de Britsche paviljoens al te vlug wordt voorbij gegaan.

Het wordt tijd,dat wij onze causerie besluiten. Nu wij haar overzien, komen wij tot de conclusie, dat wij nog maar bitter weinig besproken hebben, dat wij vooral bitter veel onaangeroerd hebben gelaten. Van de twintig vreemde deelnemers is meer dan de helft zelfs niet genoemd. Uit de opsomming van de groepen, welke voor de Kongo-tentoonstelling in actie zijn, kan men gelezen hebben

hoeveel onderwerpen nog te bespreken zouden zijn, in meerdere of mindere mate zijn deze onderwerpen ook in andere landen aan de orde gesteld. Over de mail- en vrachtbooten ware veel interessants te schrijven. De muziek, het radioverkeer zouden een hoofdstuk verdienen. Een verhaal over deze tentoonstelling, dat Oud-België, het Lunapark, de Lilliputtrein links laat liggen, is door den opgewekten Vlaming bij voorbaat al veroordeeld. Er werd voor elk der deelnemende landen een week georganiseerd. Over de Nederlandsche, die de *N. Rott. Ct.* typeeerde in de uitdrukking „de hachelijke week", ware iets stekeligs te zeggen; zij is een succes geworden.

Met elke tentoonstelling gaan vergaderingen, congressen, uitvoeringen van elken aard gepaard. De Antwerpsche maakt hierop geen uitzondering.

Van de handleidingen, die zich, als boeken, brochures of aanwijzingen ter plaatse, tot gids maken, vermelden wij nog, dat, naast de taal van het exposeerende land en het Fransch, vaak — doch volstrekt niet altijd — ook aan het Vlaamsch de eer wordt bewezen, die het hier toekomt. Zoo zijn de tentoongestelde voorwerpen in de Britsche afdeeling van verklarende opschriften in de drie talen voorzien.

De grootste tekortkoming, die wij ons zelf toekennen, is dat wij niet de overtuiging hebben hen, die nog niet naar Antwerpen getogen zijn, tot het besef te hebben gebracht: dat moet gij gaan zien! De tekortkoming is te grooter, omdat deze causerie ook geschreven werd met de vooropgezette bestemming om dien lezer, welken wij nog tijdig bereiken, tot dit besef te brengen.

Uit het Voorspel van den Java-Oorlog of Revolutionnaire Gedachten van een Europeaan vóór 100 Jaar

DOOR

H. J. SLEGTENHORST.

Een der oorzaken van den Java-oorlog was het verkeerde beleid van den Gouverneur-Generaal Van der Capellen, die Indië bestuurde van 1816 tot 1826. De meeste Europeanen in Indië tijdens het bestuur van Van der Capellen, waren zeer gekant tegen diens beleid. Van der Capellen werd beschuldigd het belang der Europeanen op te offeren aan dat der Inlandsche bevolking, zonder dat daarmee echter het belang der Inlandsche bevolking gebaat was. Men verweet hem, dat zijn bestuur een gevaar voor Indië dreigde te worden, zooals helaas de toekomst dan ook bevestigd heeft. Hij was volgens vele Europeanen niet toegankelijk voor goeden raad en bleef halsstarrig aan zijn verkeerde inzichten vasthouden, tot groote schade van Nederland en van Indië.

Het Europeesche gemoed kan zich tegenwoordig lucht geven in de pers, zoowel in Indië als in het moederland. In die bevoorrechte positie verkeerden de Europeanen van honderd jaar geleden echter niet. Van een Indische pers kunnen we in dien tijd feitelijk niet spreken en zelfs al was die er geweest, dan zou iedere ontevreden opmerking tegen den Gouverneur-Generaal onmiddellijk onderdrukt zijn. De pers in het moederland was in die dagen veel minder belangrijk dan tegenwoordig en bemoeide zich ook veel minder met de Indische voorvallen. Bovendien was de afstand en de slechte verbinding oorzaak, dat de voorlichting van uit Indië veel te wenschen overliet en vaak mosterd na den maaltijd was. Daarbij was de Nederlandsche pers in die dagen ook lang zoo vrij niet in haar critiek als dat heden het geval is.

Critiek op de regeering van Indië in dien tijd zou men dan nog

kunnen zoeken in brochures en boeken, maar ook dat kon voor den schrijver vaak groot gevaar opleveren, met het oog op de geringe persvrijheid, die er in die dagen in Indië bestond, terwijl daar voor een gouvernements-ambtenaar nog het groote gevaar bij kwam zijn betrekking te verliezen.

Daarom loont het de moeite de aandacht te vestigen op een boek, dat in die dagen verschenen is en waarin voor die dagen bepaald revolutionnaire gedachten en gevoelens werden geuit, die scherp vijandelijk waren gericht tegen den Gouverneur-Generaal Van der Capellen. Het boek is te weinig bekend en is daarom waard aan de vergetelheid ontrukt te worden, ook al om de eigenaardige opvattingen en denkbeelden van den schrijver. Noch het boek, noch de schrijver worden genoemd in de Encyclopaedie van Ned.-Indië, een omissie, waarvan we hopen, dat zij in een volgend supplement hersteld zal worden. Voor de geschiedenis van Indië in de negentiende eeuw is dit vrijwel onbekende werk zeer zeker van belang.

De titel van het boek luidt: Vrijmoedige Gedachten over Neêrlands Indië en over de Regering van den Gouverneur-Generaal Van der Capellen.

De schrijver is: J. E. Doornik, med. doct.

Het boek is uitgegeven te Amsterdam, bij C. G. Sulpke in het jaar 1826.

De schrijver was, zooals zijn titel reeds aangeeft, geneesheer. In 1826 was hij bijna negen jaar inwoner van Indië, zoodat hij zich daar omstreeks 1817 moet gevestigd hebben. Al dien tijd had hij te Batavia of in de nabijheid dier stad gewoond en hij was daar, zooals hij zelf zegt „een gezocht geneesheer." Toen hij het boek schreef woonde hij te Kedong Alang bij Buitenzorg. Het boek is in hoofdzaak gericht tegen het besluit van Van der Capellen van Mei 1823, waarbij de landhuurders in de Vorstenlanden hun huurcontracten moesten opzeggen, welk besluit een der oorzaken van den Java-oorlog is geweest. Verder fulmineert de schrijver tegen het monopolie aan de Nederlandsche Handel-Maatschappij, die in 1824 was opgericht, verleend.

Zijn boek heeft in die dagen in meerdere of mindere mate de aandacht getrokken, want in 1827 verscheen bij J. C. van Kesteren te Amsterdam een brochure van een Anonymus tegen het genoemde boek. In de laatste kwarteeuw is ook nog iets over den schrijver verschenen van de hand van J. van Baren, die een artikel aan hem wijdde in het Jaarboek voor Gesch. en Oudh. van Leiden, in 1909.

Het boek begint met een opdracht aan den heer Nahuys, een van de eerste residenten van Djokjakarta, na het Engelsche

tusschenbestuur. Daarna volgen de Voorrede, en de zeven hoofdstukken waaruit het boek bestaat. Als slot vinden we dan nog eenige bijlagen. In totaal telt het boek 314 bladzijden.

Men begrijpt, dat we het boek niet op den voet kunnen volgen, zoodat we moeten volstaan met hier en daar een greep te doen en door aanhalingen den geest van het boek zullen belichten. Hoe vijandig hij den Gouverneur-Generaal V. d. Capellen gezind was, blijkt duidelijk uit de volgende citaten:

„Sedert 1613 had de Hollander etablissementen op Tidor en Celebes, welk laatste eiland voor den handel geschikt, en daarenboven de sleutel is voor de overige specerij-eilanden — een voordeelige toestand, dien de hoovaardij en het gehoor verleenen aan onbevoegde raadgevaars van den heer Van der Cappellen, in 1814 bijna hadden vernietigd, door het uitbreken van eenen oorlog met de inlandsche vorsten, die, ja, wel geëindigd is, maar steeds de vrees wakker houdt voor nieuwe onlusten en waardoor millioenen verspild en honderden Europeanen als slachtoffers van de regeeringsinzichten van den Gouverneur-Generaal Van der Capellen gevallen zijn.

Nu de Gouverneur-Generaal Van der Capellen op Sumatra zijn stelsel van landrenten en heerschzucht heeft overgeplant, is het een bron geworden van ontzettende uitgaven, en tevens een vermeerderde aanleiding van misnoegdheid tegen het Nederlandsche Gouvernement, — een misnoegdheid, die thans over den Indischen Archipel, zoo ver onze bezittingen daar reiken, algemeen verspreid is."

Hoe de schrijver over het koloniale stelsel dacht, blijkt uit de volgende aanhalingen:

„Het koloniaal stelsel der Ouden (hiermee bedoelde hij de Grieken en de Romeinen) was edel en ademde den geest van vrijheid. Dat van Europa heeft altoos de blijken gedragen van een bekrompen geest in Europa, want in al de koloniën is reeds sedert langen tijd de geest rijp geworden, om het recht der meerderjarigheid te verdedigen. De koloniën der Ouden waren onafhankelijk en vrij, stonden op zich zelf in haar staatkundige huishouding. De koloniën van ons Europa waren integendeel niets meer dan bloote pachtgoederen, waarvan het kantoor in Europa bestond en de kantoorbedienden in de koloniën woonden. De koloniën werden aan banden gelegd, om, ware het mogelijk, alle neiging tot onafhankelijkheid in haar eerste kiemen te storen. Daarvandaan dan ook, dat de koloniën van ons Europa voor het grootste gedeelte dat slag van inwoners bezaten, die alleen derwaarts gingen met het oogmerk, om zoo spoedig mogelijk rijkdom te bekomen, terwijl alle staatkundige bedoeling

daarbij verloren ging. De Europeesche volksplantingen waren de verblijfplaatsen voor een zekeren tijd van individuen, die noch het moederland, noch de kolonie op het oog hadden, maar alleen hun eigen behoud en voordeel, en wanneer zij dit machtig waren geworden, keerden zij naar Europa met den rijkdom terug, om daar niet zelden den verkregen buit te spoedig te verbrassen."

„Gij, Heeren in het Moederland, hebt steeds den mond vol van liberaliteit, en in Uw kolonie behandelt gij den inboorling als uw slaaf, en uw Europeaan in de koloniën behandelt gij als uw knecht. B.v. in de Preanger-Landen en in het gebied van Buitenzorg noodzaakt, dwingt gij den Javaanschen planter (want des noods wordt hij met zweepslagen naar uw koffietuinen gedreven), om een geheel jaar in uw plantage te arbeiden tegen 4 rijksdaalders, en daarvoor moet de inlandsche planter u leveren, U, liberale Nederlander, het bergpikol koffie tegen 225 pond, terwijl gij uw pikol slechts uitweegt met een gewicht van 125 pond. Gij predikt tegen de slavernij en legt de verachtelijkste slavernij op aan den vrijen, aan den natuurlijken eigenaar van uw kolonie."

„Zoodra de kolonie op alle punten geregeerd wordt uit het moederland, en dus op den afstand van eenige duizende zeemijlen, zoo wordt dit nadeel geboren, dat de kolonie moet lijden door veranderlijkheid en onbestemdheid, en niet zelden door de onkunde der bestuurders in het moederland, van koloniale belangen. De voor- of tegenspoed hangt ook vaak af van het personeel karakter van den Gouverneur-Generaal en van deszelfs beginselen, naar welke hij de kolonie behandelt, daarvan kunnen de gevolgen zijn willekeur, kwalijkgezindheid en dadelijke ongehoorzaamheid aan uit het moederland ontvangen besluiten."

De lezer die nu uit het bovenstaande mocht besluiten, dat de schrijver sterk geporteerd was voor de onafhankelijkheid van den Inlander, zou zich zeer vergissen. Doornik wilde een vrij en onafhankelijk Indië, dat nog slechts door een zeer lossen band met het moederland verbonden zou zijn, dus zoo iets als de tegenwoordige dominions van Engeland. Hij wilde die vrijheid en onafhankelijkheid echter slechts voor den Europeaan, dus een vrij, onafhankelijk Europeesch Indië, waarbij dus de regeering en machthebbers uitsluitend zouden bestaan uit Europeanen. Hoe hij zich een dergelijk onafhankelijk Indië voorstelt, kan blijken uit de volgende aanhalingen:

„De Hooge Regeering moet bestaan uit acht leden en den voorzitter, die de waardigheid van eersten of hoogsten ambtenaar bekleedt, en van welke de titel moet zijn: President van Neêrlands Indië. — De Secretaris moet een door de letteren beschaafd

man zijn, van een beproefd braaf karakter. De Hooge Regering van Neêrlands Indië moet de wetgevende magt over de kolonie in handen hebben, terwijl de magt der Hooge Regering moet berusten in de zamen stellende leden van dit ligchaam, waar om ook alle besluiten uitgaan van dezelve. De Hooge Regering van Neêrlands Indië aldus zamengesteld, moet het bestuur bezitten over de kolinie, geheel en onverdeeld. Daarin mag zij niet belemmerd worden door eenige magt in het moederland. Alleen wanneer zij in hare wijsheid zulks noodig oordeele, dan correspondere zij met de Staten-Generaal.

Niemand kan tot lid van de Hooge Regering gekozen worden, die dadelijk uit het Moederland is gekomen. Alleen de zoodanigen kunnen gekozen worden, die reeds een verblijf van 10 jaren in de kolonie kunnen aanwijzen en die bovendien den ouderdom van 35 jaren bereikt hebben. Zij moeten reeds in belangrijke posten of andere maatschappelijke betrekkingen zijn werkzaam geweest en daarin uitstekende bekwaamheden, maar vooral eene grondige kennis in de belangen der kolonie aan den dag hebben gelegd. De President van Neêrlands Indië moet gekozen worden uit de leden der Hooge Regering en nimmer daarbuiten. Hij bekleedt deze waardigheid gedurende drie achtereenvolgende jaren, maar is herkiesbaar.

De leden der Hooge Regering moeten gekozen worden uit het Hoog-Geregtshof, uit den Raad van Financiën, uit de Residenten der drie hoofdsteden van Java, uit de belangrijkste handelhuizen van Batavia, waarbij onveranderlijk gevoegd blijven de Chef der Land- en de Chef der Zeemagt.

De kolonie moet naar buiten gedekt zijn door een voldoende zeemagt, daar zij uit eilanden bestaat, die door een zeemagt beter in dwang worden gehouden dan door kostbare bezettingen eener landmagt en dewijl het middelpunt van Neêrlands Indië (Java) zeer zeker het best beschermd wordt door een voldoende zeemagt tegen allen aanval van buiten.

Bij een zoodanige voldoende zeemagt behoeft de landmagt alleen te strekken om de noodige rust en veiligheid inwendig te bewaren en te beschermen. De landmagt van Neêrlands Indië behoeft daarom niet van eene groote uitgebreidheid te zijn, en zulks temeer daarom, dewijl het het wezenlijk belang is der kolonie, om steeds over eene mobile militie te kunnen beschikken, bestaande uit de Europeesche bewoners van Java, van de 18 tot 45 jaren."

Zooals uit het bovenstaande blijkt, moet de schrijver niets van een Gouverneur-Generaal hebben. Hij heeft tegen een dergelijk bestuurder verschillende bezwaren, o.a. de volgende:

„Helt de Gouverneur-Generaal in zijne handelingen van beheer naar dezen of geenen kant beslist over, weldra wordt dit opgemerkt door de ambtenaren, die hem omringen — deze trekken daarvan de voor hen voordeelige partij. Den Gouverneur-Generaal tegen te werken, daarbij is waarlijk geen voordeel te behalen, maar wel door de leiding van den Gouverneur-Generaal te volgen. Daarvoor kan men beloond worden met verhooging van rang, als anderzins. Vrij natuurlijk alzoo, dat zoodanige ambtenaren zich dagelijks nauwkeurig onderrigten omtrent den stand van het kompas en deszelfs declinatie. Treft het ongeluk, dat de Gouverneur-Generaal eene voor de kolonie nadeelige rigting geeft aan zijne handelingen, de ambtenaren volgen gereedelijk dien zelfden weg, want die is gebaand en laat zich dus gemakkelijk bewandelen, terwijl het hun tevens voordeelig is dien weg te volgen."

Over de Inlandsche bevolking geeft de schrijver eveneens verschillende beschouwingen, waarvan wij enkele citaten zullen geven.

„Op Java, als het centraal punt van Neêrlands Indië en van deszelfs betrekkingen in het Oosten, moet de Europeesche bevolking sterk worden vermeerderd, met andere woorden: de kolonisatie moet in volle kracht toenemen. Tot dat einde moeten landbezitters herwaarts komen, die over kapitalen te beschikken hebben (hetzij uit zich zelve, hetzij door daartoe geopende fondsen) om uitgestrekte gronden te ontginnen (zooals Soekaboemi ontgonnen was) en met zich mede brengen gezonde Nederlanders, om hun in den landbouw en veeteelt behulpzaam te zijn.

Wanneer men de inlandsche bevolking van Java regtvaardig behandelt, vrij haren grond laat bewerken en haar de middelen aan de hand geeft om meerdere voordeelen te bekomen, en zij door eene meerdere toenadering der Europeesche bevolking meer huishoudelijk worde opgeklaard, dan behoeft de Europeesche bevolking voor die van Java niet bevreesd te zijn. Zij kan dit alleen zoo lang zijn, als zij die bevolking onderdrukt, onregtvaardig behandelt, de vrije beschikking over haar eigendom ontneemt. De Javaan is een volk, hetgeen men niet noodig heeft te regeren door materieele, coërcitive middelen, men moet en kan het regeren moreel, d.i. door den opgeklaarden geest van den Europeaan, waardoor hij den Javaan zijne minderheid doet opmerken, maar tevens van den kant van den Europeaan den wil, om den Javaan voor te lichten en voort te helpen in zijne ondernemingen in cultuur en industrie."

„Wanneer de Javaan van meer nabij zal hebben leeren kennen de zoo veel betere werktuigen en gereedschappen, waarmede de

Europeaan den landbouw, in deszelfs verschillende takken weet te bestieren, zal hij eerder geneigd zijn om het vernuft van den Europeaan te bewonderen, dan om denzelven te minachten. Men begaat daarbij de dwaling, dat men den Javaan zoo diep onwetend en dom voordraagt, als hij kan geweest zijn vóór 200 jaren, dan waarlijk daarin bedriegt men zich zeer. Hoezeer toch de vorderingen, in het algemeen gesproken, niet aanmerkelijk zijn, die de Javaan in beschaving heeft gemaakt, zoo is het evenwel aan den anderen kant zeker, dat dezelve niet is blijven stil staan, maar wel degelijk is vooruitgegaan, latende, algemeen gesproken, een gezond verstand en daarbij eenen goeden aanleg blijken. Het is thans niets zeldzaams om eenen Javaan, van eene burgerlijke goede familie te ontmoeten, die de Maleische en Javaansche talen spreekt en schrijft, over den landbouw en landelijke oeconomie zeer gezond denkt en spreekt, tamelijk goed rekent, en, in het algemeen, den aanleg duidelijk genoeg doet blijken, dat zijn geest rijp is voor meerdere verlichting. De ambachten van timmerman, schrijnwerker, goud- en zilversmeden, schoenmaker, enz. worden alle op Java door den Inlander gedreven en zulks werkelijk goed. — Plaats den Javaan onder eene liberale regering, laat hem vrij en voor zijn eigen voordeel zijnen grond bewerken — bevorder de toenadering tusschen den Javaan en den Europeaan, en ik durve er borg voor staan, dat men na 25 jaren moeite zal hebben om den Javaan van alsdan in den Javaan van heden te herkennen."

De schrijver geeft ook aan den handel en de industrie in het Moederland verschillende wenken, zooals blijkt uit de volgende aanhalingen.

„Even zoo zeer moet het Moederland daarin voorzien, dat hetgeen het uitzendt, alleszins tot gebruik van en overeenkomstig met het eigendommelijke der kolonie is. B.v. wanneer de Hollandsche lakenfabrikeurs daarover klagen, dat hunne lakens tot kleeding, geen aftrek hebben in de kolonie van Neêrlands Indië, dan is deze klagte eigenlijk gericht tegen henzelve, dewijl zij niet zelden de kolonie lakens toezenden, die zeer geschikt kunnen zijn voor een klimaat van 50 of 60 graden N.B., maar geenszins voor een klimaat van 6 tot 10 graden Z.B.

Laat Nederland, om van vele andere voorbeelden te zwijgen, er in voorzien, dat de roode wijnen, die naar Neêrlands Indië worden gezonden, door derzelver krachteloosheid en slechte bereiding (snijding) der gezondheid niet zoo schadelijk zijn als thans, waardoor de Europeesche bewoner van Neêrlands Indië genoodzaakt wordt om Fransche wijnen te koopen, die Holland niet hebben aangedaan. Laat Nederland zorgen, dat de eetbare waren zoo-

danig worden overgebracht, dat zij tot gezond voedsel kunnen strekken en niet, zooals heden zoo dikwijls plaats heeft, de zaden van bederf en rotting met ruime mate aanvoeren, waardoor men dan ook in Neêrlands Indië heeft begonnen, om deze waren uit Engeland te ontbieden, dewijl de ondervinding geleerd heeft, dat derzelver deugdzaamheid boven allen twijfel verheven is, en zij verzorgd zijn op eene wijze, dat zij langen tijd ongeschonden kunnen bewaard blijven, waartoe ik mij, onder anderen, beroepe op den Russischen reiziger, den Luitenant ter zee Kotzebue, die na drie jaren Engelsche eetwaren op zijn reize om de aarde bewaard te hebben, dezelve bij zijne terugkomst nog even eetbaar en smakelijk bevond, als bij zijne uitreize. Het tegendeel is doorgaans het geval op de Nederlandsche schepen met Nederlandsche provisie, die naar Oost-Indië stevenen. Gedurende de reize, en dat dikwijls zeer spoedig, moet een groot gedeelte daarvan over boord worden geworpen, zooals mij altoos levendig heugt op mijne reize naar Java, hebbende ik met mijne familie, werkelijk honger geleden."

Tot zoover de stem van 100 jaar geleden, die met sommige zijner beschouwingen welhaast een eeuw te vroeg was.

Nederlandsche woorden in het Maleisch

DOOR

GEORGE NYPELS.

Wanneer kan men zeggen, dat een van buiten gekomen woord in een taal is overgegaan? 't Antwoord is niet zoo eenvoudig als 't, bij 't eerste vernemen van de vraag, lijkt.

Neemt iedereen monarchie, communisme, gymnastiek op als zóó ten volle Nederlandsch geworden woorden, dat men niet dadelijk een echt Nederlandsch woord er voor in de plaats weet te stellen, ook andere uitdrukkingen, waarvoor wel een goed woord uit de eigen taal beschikbaar is, hebben volle burgerrecht gekregen, b.v. courage en negotie. Er zijn ook vreemde woorden, die wij als echt Nederlandsch gebruiken ons ternauwernood nog bewust, dat zij van elders gekomen zijn, zooals nobel en front. Deze alle kan men beschouwen als ingelijfd in onze taal.

Maar kent de stadstaal kurhuis, trottoir, show, voor het platteland zijn dit onbegrepen klanken. In elk bedrijf, in elk vak, in elke streek zijn en worden vreemde woorden in omgang gebracht, die niet tot een ruimeren kring doordringen. Ook daaronder zijn er, waarvoor geen eigen woord beschikbaar is of gebruikt wordt (tram, film, typist), andere die zich een plaats veroveren naast een goed Hollandsch woord (typograaf-boekdrukker), weer andere die vreemd blijven en tevens eigen worden (giro, safe).

Moeten dergelijke woorden nu beschouwd worden als in onze taal opgenomen? Men kan ja, men kan neen zeggen.

Zoo staat 't ook met vele vreemde woorden, welke in het Maleisch zijn overgegaan. Evenals men de tegenstelling tusschen stad en platteland in ons land kan maken, kan men deze in Indië maken tusschen die streken waar de bevolking veel met Europeanen in aanraking is gekomen, en die waar zulks niet 't geval is geweest. Europeaan en Inlander hebben beiderzijds de behoefte gevoeld om elkander te begrijpen. De Europeaan heeft

zich beijverd om van de inheemsche taal zooveel te leeren als noodig was om zijn wenschen kenbaar te maken. Het Maleisch had niet voor alle begrippen en zaken een eigen woord beschikbaar; de leemte werd aangevuld met vreemde woorden. Uit dezen oorsprong heeft zich een taal-compromis ontwikkeld, in overeenstemming met de taalbehoefte.

In overeenstemming met de taalbehoefte; hierin ligt opgesloten, dat het compromis zich door verscheidenheid kenmerkt.

Het taalgebied van het Maleisch strekt zich zóó ver uit, dat de aanraking van de inheemsche bevolking met de blanken, in den loop der eeuwen, vermenging met meer dan een vreemde taal heeft doen ontstaan. Daar ik mij in hoofdzaak wensch te bepalen tot het overnemen van Nederlandsche woorden, behoef ik den blik niet verder te laten reiken dan onze Oost, maar ook daar kan op groote verscheidenheid gewezen worden. Waar de aanraking tusschen de oerbevolking en den blanke gering of nihil is geweest zullen de vreemde klanken niet, of uiterst schaars doorgedrongen zijn. 't Andere uiterste vertoonen de drukke havensteden.

Ik verplaats mij in gedachte naar de streken waar de Nederlander en de Inheemsche veel met elkander omgaan en waar elk in eigen omgang met de zijnen de eigen taal gebruikt, terwijl daarnaast voor gemeenschappelijken omgang de compromis-taal in gebruik is gekomen, terwijl echter ook en bovendien over en weer woorden, die van elkander zijn overgenomen, als vreemdwoorden beiderzijds in het *eigen* taalgebruik zijn opgenomen.

Als ik dan zoo zal durven spreken over Nederlandsche woorden, die gebruikt worden wanneer onze landgenooten met Inheemschen in gesprek zijn, maar ook over woorden die, uit onze taal afkomstig, door de Maleisch sprekenden en schrijvenden zelf in hun onderlinge gedachtenwisseling zijn overgenomen, dan moet ik dadelijk toch een algemeen voorbehoud maken, dat op de uitspraak betrekking heeft.

De Maleische tong en het Maleische oor nemen niet willig elke letter- en klankvorming van het Nederlandsch over. Bij de omzettingen komen bepaalde verschijnselen geregeld voor, soms echter lijkt 't weer of men met een grillig klankspel te doen heeft. Tot de vaste regels behooren o.m., dat de f en v veranderen in p, dat onze u en ui moeilijk uit te spreken blijken en in de een of andere variatie op i of op oe worden verwerkt, j en g gaan vaak over in dj, onze sch wordt sk. Tusschenklanken en einduitgangen worden veelal ingeslikt of verzacht. Waar het spraakgebruik tot dergelijke vervormingen is overgegaan, heeft de schrijfwijze deze ook overgenomen.

Bovendien kan in 't algemeen nog worden gezegd, dat vrijwel geen enkel woord met een zuiver Hollandschen klank wordt uitgesproken. Heeft ook in dit opzicht de schrijfwijze dikwijls een poging gedaan om den Maleischen klank tot zijn recht te doen komen, dit is geenszins altijd 't geval. Als men baas of ijs geschreven vindt, brengen de lippen van den Hollander daar toch andere klinkers voor tot uitdrukking dan die van den Inlander. Eigenaardig is echter, dat de westerling, als hij bij het Maleisch spreken een woord uit zijn eigen taal te pas brengt, dit doorgaans op z'n Maleisch uitspreekt.

Lieutenant is door den Nederlander, met volkomen veronachtzaming van de oorspronkelijke beteekenis, overgenomen als luitenant. De Maleier heeft er zooiets als litnan van gemaakt. Spreken Franschman of Hollander Maleisch dan zeggen zij ook litnan.

Alvorens met een alphabetische opsomming van in het Maleisch gebruikte Nederlandsche woorden te beginnen vat ik eerst een paar woordengroepen samen.

Voor vreemde landen en landaarden is onze benaming in gebruik gekomen, maar wanneer uitdrukkelijk het land bedoeld wordt, wordt doorgaans negeri er voor gezet. wil men uitdrukkelijk over een persoon spreken dan duidt orang dit aan.

Belanda of wolanda, Djapan, Djerman (ook Mop), Hindia, Inggris, Ispanjol, Tjina, Prasman of Perantjis (ook Didon).

Dragers van kwaliteiten, of bekleeders van ambten e.d. zijn: bosman, djenderal, dokter, geripir, kasir, konsil, konterlir, materos, opsir, persiden, poerir, pokerol, regen(t), residen, serdadoe of soldadoe, sersan, sipir, skout.

Rekenende op voldoende vindingrijkheid bij den lezer om in 't aan onze taal ontleende ver-Maleische woord de beteekenis terug te vinden, ook al is hij nooit in Indië geweest, zet ik de Nederlandsche vertolking alleen dan erbij als de vervorming (in vorm of gebruik) tot een eenigszins lastig raadsel geworden is.

advertentie, andeel, as.

baas, baj'net, baki, bala, bangkoe, bataljon, beron (brons), bir, boei (gevangenis), bok (van een rijtuig), bol (van een staande lamp), bolsak (matras), bottol (flesch, in ons bottelier).

dangsa, dam (spel), dasi, djas, djelek (leelijk), djoeli (jury), djongos, doewit (duit, geld), dos.

ember, erlodji (horloge).

gadji (gage, loon), galderei, gas, gesper, got, goebernemèn.

kahar (ook kar), kar-pir (d.i. wagen op veeren), kar pos (d.i. postwagen), kakoes (privaat), kamar, kamar bola (societeit), kampemen, kaoes (kous), kap (van een rijtuig),

kapoek, kartjes (van trein of komedie), kartoe, kasmin (kiesman), kasterolli, kelas (klasse b.v. op school), kelintji (konijn), kenaap (tafeltje), keras (kras, sterk), keroon (van een hanglamp), keu, koel (kool, groente), koers (van geld), koesir, kokki, komedie, kompanie, kompor (komfoor), konser (concert), kontan, konterak, koppi, koterek (kurketrekker), kristen.

ladji, laken, lampoe, landrad, lantera (lantaarn), lap (vaat doek), lestrik (electriciteit), lim (lijm, gom), losnim (logement).

manset, masien, maskapai (maatschappij), mester sekola, minit (minuut), moesik, moezikan, mopper (boekoe mopper, klachtenboek), moster.

ongkos, oppas.

paberiek, pak (baal), pak (pacht), pakejan (kleeding), panili (vanille), parada, partai (partij), pas (bewijspas), pas (passen van kleeren), pasemen, pastel (pastei), patikelir (particulier), patroeli, pelanel (flanel), pelekat (plakaat, aankondiging), peles (ook bottel), pelitoer, pergedel (frikadel), perlak (verlakt, lakwerk), perlop, persil (perceel), permilie (familie), permissi (toestemming), persen (geschenk, procent), piano, pistol, plesier, polisie, portefel, porteret, pos (post), pot, preiman (burger), prop (prop, kurk).

rappor (ook repot d.i. rapport), reglemen, reil (rail), rekenin, rekes (rekest), rem (in den trein), roko(k) (sigaar), rom (rum), ronda (ronde, patrouille), ros (roos), roskam.

sekilwak (schildwacht), sekaker (schacheren), sekon (seconde), sekongkol (gekonkel), sekortji (schort), sekotje (schuitje), sekotri (schutterij), sekroep, selada, selei, selop (slof, muil), selot (slot), sen (cent), sep (chef), sepeksi, sepen (dispens, de bediende, die over de spijskast gaat), seperitoes (spiritus), sepoet (spoed, op vrachtbrieven), sepot (hutspot), setan (duivel), snaphaan (geweer), sop (soep), sopi (zoopje, jenever),

takal (takel, katrol), taksir, tapelak (tafellaken), tee, telegram (ook kabar kawat), telegrap, ter (teer), terom, terommel, terompet, testamen.

Hoewel deze opsomming lang geworden is, zou zij nog met vele woorden aangevuld kunnen worden. Elke kleine gemeenschap toch houdt er bovendien een soort Maleisch argot op na. Aan boord, in de fabriek, in de cultures, in de kazerne, in de haven, bij de zending en de missie. Maar ook in elk hoekje of hokje zet dit taal-verschijnsel zich voort, en het geldt dan toch weer voor alle gelijksoortige hoekjes overal. Op het kantor gebruikt men potteloot, penna, anpelop, boekoe, gerippel bij batoe toelis, die ook wel lei wordt genoemd. Ieder kent een vocabulaire van plaat-

selijk of beroeps Maleisch. De nieuwe vindingen van lectriek, ether gaas, de moderne bewegingen van politiek en partij hebben voor nieuwen aanvoer gezorgd.

De spraakmakende Maleische gemeente heeft presentkasjes in zwang gebracht, een uitdrukking, die wij als presentkaasje, een presentje van een jongen, in Nederland minder gebruiken dan in Indië, dat, voorheen vooral, nog al eens met de deugnieten uit het moederland werd bedacht. (De heer C. Lekkerkerker schreef er aardig over in een vroegeren jaargang van „Indië"). Zij noemde frontje, dat als fop-hemd fungeert, kamedja-belazer, en de humor, die in deze aanwijzing schuilt, is niet versleten, de resident-nieuwe-stijl toch wordt wel eens aangeduid als residen-belazer.

In *Mededeeling No.* 5 van 1929 van *Het Nederlandsch Java-Instituut* werd een artikel opgenomen: „Nieuwe woorden in het Javaansch" van den archivaris van het instituut C. Lekkerkerker. De schrijver haalt een reeks woorden aan, die in het Javaansch uit het Portugeesch zijn overgenomen, en hij vermeldt daarbij, dat er in het Moluksche Maleisch nog meer zitten. Zijn studie heeft mij op het denkbeeld gebracht het artikel, dat ik heden geef, te schrijven. De vreemde worden, die hij als *Javaansch* geworden vermeldt, zijn meerendeels ook in het *Maleisch* overgenomen. Daaronder komt slechts een vijftiental karakteristiek Hollandsche voor, deze heb ik in de voorgaande opsomming ook opgenomen.

Opvallend, en zeer eigenaardig in verband met het onderwerp der taalvermenging, zooals dit ons heden bezig houdt, is dat er onder de door Lekkerkerker aangehaalde Portugeesche woorden verscheidene zijn die aan Nederlandsche doen denken, zoodat menig landgenoot er een eigen klank in zal meenen te herkennen. Ik neem er enkele over en voeg er eenige andere aan toe:

beranda (veranda, balkon), bola (bal), gardoe (waker), kareta (rijtuig), pesta (feest), pipa (pijp, buis), roda (rad, wiel), sekola (school), setori (historie, onaangenaam geval), tembako (tabak), tempo (tijd), tenda (tent, huif), tinta (inkt, tint).

Men kan in de Oost ook woorden met een bekenden klank opvangen, die vermoedelijk toch aan andere talen ontleend zijn:

berendi (cognac, brandewijn), djil (jail, gevangenis), kartas (karton, papier), roepia (ropij, gulden), saboen (zeep), sados (dos à dos).

Ik maak hier ook melding van overeenstemmingen, welke vermoedelijk slechts toevallig zijn, zooals bahoe, bouw (vlakte maat), gangsa, gans, tarik, trekken, roemah en het Engelsch room.

Aangestipt moet ook worden, dat er woorden bestaan, wier oorsprong buiten Indië en buiten Nederland te zoeken is, doch die

hun weg naar beide landen gevonden hebben. Men zou geneigd kunnen zijn ze als uit ons land geïmporteerd te beschouwen, terwijl ze van het Arabisch of het Sanskrit afkomstig zijn. Zoo b.v. amber (barnsteen), amin, arak, nama, negori, sama.

Uit dit alles mag men niet tot de opvatting komen, dat het Maleisch als 't ware met Hollandsche en andere vreemde woorden doorspekt is. In verhouding is 't aantal dier woorden niet talrijk, en het Maleisch waarin zij plaats gevonden hebben is zelf goed Maleisch gebleven. Er is in Indië niets te bespeuren van het vormen van een aparte taal. Zelfs daar waar het z.g.n. kazerne-Maleisch gesproken wordt, is dit toch niet tot een taalverschijnsel geworden van gelijken aard als het ontstaan van het Neger-Engelsch van Suriname, het Papiementsch van Curaçao, het Mulatten Spaansch van Zuid-Amerika of van de Philippijnen, danwel de nieuwe Boerentaal van Zuid-Afrika.

Het hier aangevoerde brengt de bevestiging, dat het Nederlandsch slechts aanvulling heeft geleverd voor de benaming van geïmporteerde zaken, toestanden, verhoudingen, begrippen en waardigheden, dat de Maleische tong de woorden op haar manier is gaan uitspreken, en dat de woorden zoo zijn overgegaan ook in de schrijftaal. Dit aanvullingsproces zet zich voort, hiervan getuigt in het tegenwoordige ook de uitgebreide Maleische literatuur.

Nu ik er toe gekomen ben dit overzicht te maken, lijkt 't mij wel interessant ook eens na te gaan, of en in hoever ten deze van wisselwerking, in wederkeerigheid, sprake kan zijn.

Legt men even 't oor aandachtig te luisteren, dan hoort men dra een vrij groot aantal Maleische uitdrukkingen in het Nederlandsche gesprek.

In Indië heeft de Europeaan hetzelfde gedaan wat de inboorling deed. Hij heeft Maleische woorden en uitdrukkingen overgenomen wanneer geen Hollandsch woord beschikbaar was. Hij heeft zich meer moeite gegevens om dit naar 's lands gebruik uit te spreken, dan de Maleier deed ten aanzien van de geïmporteerde vreemde woorden, maar ook de Hollandsche tong heeft een eigen plooi, die niet geheel naar nieuwen trant te wijzigen is. De uitspraak is noch zuiver Maleisch, noch klankrijk Nederlandsch. Het aantal woorden, dat zoo door den Hollander in Indië in zijn dagelijksche taal is opgenomen is talrijker dan men, bij eerste overpeinzen, wel zou denken.

In de taal van de Indo's is de vermenging nog veelvuldiger, en daar voegt de uitspraak zich veelal meer naar die van de Maleische-, dan naar die van de Blanda-tong.

Naar patria teruggekeerend laat de Nederlander zijn Maleische stopwoorden niet in Indië achter. Hij komt zelfs tot de ontdekking, dat hij zich een vrij groot aantal Maleische uitdrukkingen heeft eigen gemaakt, die hij naast en met Hollandsche woorden is gaan gebruiken, ja, die in bepaalde gevallen en voor bepaalde bedoelingen meer typisch uitdrukken wat hij zeggen wil, dan de Hollandsche.

Zoo zijn Maleische woorden in Nederland geïmporteerd.

Daar onder zijn er die alleen in gebruik zijn gebleven waar oud-gasten onder elkander zijn. Maar er zijn er ook, die in veel ruimeren kring burgerrecht hebben gekregen. Ja er zijn er, die te pas worden gebracht door personen, die nooit in Indië zijn geweest, en die zich ervan bedienen, zooals zij dit doen met geïmporteerde woorden uit andere talen.

In M. J. Koenen's bekend „Verklarend woordenboek der Nederlandsche taal (tevens vreemde woordentolk)", zooals dit later door Dr. J. Endepols is uitgegeven, zijn de vreemde woorden opgenomen, die voor een schrijver of lezer, of bij het onderwijs h.t.l. van practisch nut kunnen zijn. Een opsomming van de Maleische woorden, welke in dat handboek voorkomen, naast vreemde woorden aan andere talen ontleend, zou heel lang worden. Zij zouden onderscheiden kunnen worden in: *a*, woorden, die onder de Indischgasten in gebruik blijven en in Indische romans voorkomen, maar die den doorsnee-Nederlander onbekend zijn; *b*, andere, die eveneens aldus in gebruik zijn, doch die ook voor den Hollandschen hoorder of lezer geen onbekende klanken meer zijn; *c*, die welke in ons land in het spraakgebruik opgenomen zijn.

Ik ontleen hier aan die woordenlijst eenige uitdrukkingen, doch heb daar weer zelf eenige andere aan toe gevoegd. De lezer zal ze zelf wel weten in te deelen onder *a*, *b* of *c*. Er zijn eenige termen bij, die van huis-uit zelf eigenlijk geen Maleisch zijn, maar wij hebben ze toch alle van de Maleisch-sprekende Indiërs geleerd. Ik neem als schrijfwijze aan wat de Hollandsche tong ervan gemaakt heeft.

adat, adoe, ajerblanda, akal, Allah, aloen aloen, amok, ampas, atoeran.

baai, baar, baboe, badjoe, bakelai, balei balei, bamboe, bami, bandjir, barang, batik, bedak, benteng, betoel, boeboer, brani.

deng deng, desa, djaksa, doekoen.

gamelan, gendie, getah, goedang, gong, grobak.

hadji, hormat.

islam.

kabaja, kafir, kain, kaki (op z'n bloote kaki's), kali, kampoeng,

kapala, karbouw, kasi'an, klamboe, klapper, klewang, koeli, koewé koewé, kongsi, koran, kota, kris, kroepoek.

('t is niet) lakoe, lombok.

mandi, mandoer, maloe, mata glap, missigit, moesson.

nakal, nasi goreng, njonja, nonna, nonton.

obat, orang (oetan).

pagger, pajoeng, pasar, perloe, pidjit, pikir, pinter, pisang.

radja, rentjong, rimboe, rottan.

sambal, sarong, sawah, senang, sinjo, slendang, slokan, sobat, soedah, soerat, soesah.

tabeh, tandak, tandoe, terlaloe, (be)tinkah, tjandi, toewan (besar), toko, totok — hier zou men ook kasi tjoem en slamat tahoen baroe, tida ada, tida maoe en boleh tawar te pas kunnen brengen —.

wajang, waringin, waroeng.

Abis perkara.

De Regeeringscommissies in Nederlandsch-Indië

DOOR

L. J. VAN DIJK.

Ten vervolge van de door mij samengestelde overzichten van de in Ned.-Indië van Regeeringswege ingestelde commissies (gepubliceerd in *De Indische Gids* van November 1923, Februari 1925, Juni 1926 en Augustus 1928), zijn thans de volgende commissies te vermelden:

Commissie, welke tot taak heeft de bestudeering van de mogelijkheid tot aanleg van *assaineeringswerken* in de Idano-Gawovlakte op het eiland Nias (res. Tapanoeli), welke tevens uit een landbouwkundig-economisch oogpunt of uit anderen hoofde nut kunnen afwerpen (ingesteld September 1929).

Commissie aan welke is opgedragen de Regeering voor te lichten omtrent de vraag of in verband met den tegenwoordigen en in de naaste toekomst te verwachten omvang van het *handelsverkeer* ter hoofdplaats Palembang, bijzondere maatregelen dienen te worden getroffen om in de behoeften van dat verkeer te voorzien, en zoo ja, hoe deze voorziening op de meest economische wijze kan geschieden (verkeerscommissie voor de hoofdplaats Palembang) (ingesteld September 1928).

Commissie van advies inzake de *landbouwnijverheid* op Noord-Sumatra, bestemd om ten aanzien van de gewesten Oostkust van Sumatra, Atjeh en Onderhoorigheden en Tapanoeli, aan de Regeering, de Departementshoofden en de Hoofden van gewestelijk bestuur advies uit te brengen, inlichtingen te geven of voorstellen te doen over aangelegenheden, welke in het bijzonder deze nijverheid betreffen (ingesteld April 1929).

Bataviasche *Medische Bibliotheek*-commissie ter bevordering van de samenwerking tusschen de bibliotheek der Geneeskundige Hoogeschool te Batavia en andere aldaar bestaande boekerijen op medisch gebied (ingesteld December 1928).

Commissie welke tot taak heeft een onderzoek te doen naar de toestanden bij den Inlandschen *middenstand* en eventueel maatregelen te beramen in het belang van dien middenstand (ingesteld Maart 1929).

Commissie tot het instellen van een onderzoek naar de wenschelijkheid van herziening van het reglement op den invoer, het bezit, den aanmaak, het vervoer en het gebruik van *ontplofbare stoffen* en de verdere op explosieven betrekking hebbende regelingen (ingesteld September 1929).

Commissie om het ontwerp tot eene algemeene verordening tot uitvoering van art. 33 der Indische Staatsregeling voor te bereiden, alsmede om van advies te dienen over daarmede verband houdende maatregelen en regelingen, welke eventueel vereischt zullen zijn in tijden van gevaar voor *oorlog* of opstand (ingesteld Februari 1929).

Commissie van advies inzake eene splitsing van de uitgaven op de IXde begrootingsafdeeling in uitgaven voor de defensie en uitgaven voor de handhaving van de binnenlandsche orde en rust (splitsings-commissie *oorlogsbegrooting*) (ingesteld October 1928).

Commissie welke tot taak heeft het doen van een onderzoek naar de doeltreffendheid van de toegepaste werkwijzen bij de departementen en diensten en naar de doelmatigheid van de personeelsformaties (*organisatie*-commissie) (ingesteld April 1929).

Commissie welke tot taak heeft van advies te dienen nopens de technische moeilijkheden, welke zich zullen voordoen, indien de thans in Nederland plaats hebbende aanmaak van Indische postwaarden en plakzegels wordt overgebracht naar het reproductiebedrijf van den Topografischen dienst (*postwaarden*-commissie) (ingesteld Juni 1929).

Commissie welke tot taak heeft de Regeering van advies te dienen nopens de vraag, of het mogelijk en wenschelijk is om, in de eerste plaats in verband met de behoeften van Java en Madoera, naast en tot consolidatie van hetgeen op dit gebied reeds bestaat, wettelijke regelingen in het leven te roepen nopens: *a.* rechtspersoonlijkheid van Inlandsche vereenigingen in het algemeen; *b.* Inlandsche vennootschappen op aandeelen, in het bijzonder; *c.* de rechten en bevoegdheden van zulke Inlandsche rechtspersonen ten aanzien van den grond; alsmede om, voor zoover deze vragen bevestigend worden beantwoord, zoodanige wettelijke regelingen te ontwerpen, waarbij de commissie wordt uitgenoodigd om, wanneer de mogelijkheid en wenschelijkheid der sub *a*, *b* en *c* bedoelde regelingen door haar worden beaamd, zoo spoedig mogelijk, als eerste deel van haar advies, eene alge-

meene regeling der Inlandsche vennootschappen op aandeelen, voor te stellen (commissie voor Inlandsche *rechtspersonen*, C.I.R.) (ingesteld Mei 1929).

Commissie welke tot taak heeft de werking van de thans geldende regeling der rangschikking van Landsreizigers bij het reizen in den Indischen Archipel ingevolge het algemeen *reisreglement* (Ind. Staatsblad 1921, No. 422) te onderzoeken en v.z.n. geformuleerde voorstellen in te dienen tot wijziging van die regeling (ingesteld September 1929).

Commissie welke tot taak heeft: *a.* de invoering voor te bereiden van de nieuwe rechtspleging bij de landmacht en de gewijzigde provisioneele instructie voor het Hoog Militair Gerechtshof; *b.* rekening houdende met de reeds uitgebrachte adviezen, de noodige ordonnanties en Regeeringsverordeningen betreffende het militair straf- en tuchtrecht te ontwerpen en alle overige in verband met de invoering daarvan uit te vaardigen voorschriften, enz. voor te bereiden (commissie voor het militair *straf-*, tucht- en strafprocesrecht) (ingesteld Januari 1930).

Commissie, welke tot taak heeft om der Regeering van advies te dienen nopens de wijzigingen of voorzieningen, welke in of ten aanzien van de artikelen 153 *bis* en *ter* en 161 *bis* van het wetboek van *strafrecht* in hun tegenwoordige redactie noodig mochten zijn, ten einde deze artikelen beter te doen beantwoorden aan het daarmede, blijkens de wordingsgeschiedenis, beoogde doel, waarbij de commissie met name rekening zal houden:

a. met den inhoud van de in Ind. Staatsblad 1930, no. 31, opgenomen ordonnantie van 21 Februari 1930, ter aanvulling van het strafwetboek met bepalingen tot bestrijding van revolutionnaire woelingen; en

b. met de noodzakelijkheid om, ter handhaving van orde en gezag, alsmede in het belang van het functionneeren van de maatschappelijke huishouding, elke daarmede onvereenigbare politieke of economische actie te weren (ingesteld Maart 1930).

Commissie welke der Regeering van raad zal dienen:

I. nopens de wenschelijkheid van de vorming van een Departement van *Verkeerswezen;*

en, indien deze wenschelijkheid wordt erkend:

II. *a.* nopens de samenstelling van zoodanig departement alsook nopens de maatregelen, welke uit die samenstelling ten aanzien van andere departementen, mede in verband met de overdracht van bevoegdheden der centrale overheid op lagere rechtsgemeenschappen, zouden kunnen voortvloeien;

of, indien bedoelde wenschelijkheid ontkend wordt:

II. *b.* nopens de wijze waarop eenheid van verkeers-econo-

mische leiding te verzekeren ware over de, tot verschillende departementen behoorende afdeelingen, diensten en bedrijven, waarvan de werkzaamheid in hoofdzaak het algemeen verkeer betreft (ingesteld November 1929).

Commissie welke tot taak heeft der Regeering van raad te dienen nopens eene herziening van het reglement op het verleenen van *verloven* naar Europa, aan Europeesche ambtenaren in Nederlandsch-Indië, alsmede nopens de naar het oordeel dier commissie hiermede direct verband houdende aangelegenheden (ingesteld Januari 1930).

Commissie welke tot taak heeft: *a.* het verrichten van den voorbereidenden arbeid voor de in 1930 te houden *volkstelling; b.* het ontwerpen van geformuleerde voorstellen omtrent de beginselen, die aan die volkstelling ten grondslag zullen liggen, zoomede nopens de wijze, waarop die zal worden gehouden; *c.* het maken van eene raming van de aan die telling verbonden kosten (ingesteld October 1927).

Commissie tot het instellen van een onderzoek naar de wenschelijkheid en mogelijkheid van monopoliseering der *vuurwerk*-fabricatie (ingesteld September 1929).

Commissie welke tot taak heeft het vraagstuk der *woekerbestrijding* te bestudeeren, te onderzoeken of en in hoever terzake wettelijke of andere maatregelen van overheidswege dienen te worden genomen (ingesteld December 1929).

Commissie welke tot taak heeft het vraagstuk van de beperking van den *Zondags arbeid* in Nederlandsch-Indische havens in studie te nemen en van raad te dienen nopens de vraag of, en in het bevestigend geval in welke mate, zulk eene beperking aanbeveling verdient, zoomede omtrent de vraag welke maatregelen als dan zullen zijn te treffen (ingesteld December 1928).

MAANDELIJKSCHE REVUE VAN BROCHURES EN VAN TIJDSCHRIFT- EN DAGBLADARTIKELEN.

DEN HAAG, 15 Augustus 1930.

INHOUD:

Oost en West en de Vloot. — Blaadje voor het Volkscredietwezen. — Het Plan-Briand en de Overzeesche Gebiedsdeelen. — De dood in de dessa.

Oost en West en de Vloot. Met vrijwel algeheele instemming nemen wij uit *De Nederlander* van 21 Juni het volgende hoofdartikel over, aldus *De Vrijheid* van 1 Juli.

„Op 5 Mei 1930 werd door den Minister van Defensie eene aanvullende begrooting bij de Staten-Generaal aanhangig gemaakt.

Deze aanvulling beperkt zich strikt tot twee punten:

I. eerste termijn voor den bouw van een kleinen kruiser, bestemd voor de scheepsmacht in Oost-Indië *f* 250.000;

II. eerste termijn voor den bouw van een flottieljevaartuig, ter stationneering in West-Indië *f* 520.000;

te zamen alzoo *f* 770.000, waarvan *f* 125.000, de helft van hetgeen wordt gevraagd voor den kruiser, door Nederlandsch-Indië zal worden terugbetaald.

Elk Nederlander, die iets verstaat van de beteekenis van onze koloniën voor de ontwikkeling van ons volksleven — ieder, die den band wil bestendigen, die „Oost en West" met het Moederland verbindt, juicht dit voorstel toe.

Twee kruisers, theoretisch het minimum, dat voldoende geacht wordt voor handhaving van orde en gezag in Aziatisch Nederland, zijn inderdaad in Oost-Indië onmisbaar. Echter een kind kan verstaan, dat de dagen komen, dat althans één der twee thans bestaande kruisers een tijd lang buiten dienst zal zijn, om grondig te worden nagezien. Daarvoor is een reserveschip, van ongeveer gelijke waarde, noodig. De oudere schepen, thans nog voor dit doel beschikbaar, raken versleten. De Minister houdt zich dus voor Oost-Indië aan het allerhoogstnoodzakelijke, door zijne aanvrage te beperken tot *f* 250.000, den eersten termijn voor een kruiser van iets kleiner type dan de bestaande schepen, de „Java" en de „Sumatra".

Een overeenkomstig bedrag, aanvankelijk aangevraagd op de

Marine-begrooting voor 1930, voor den aanbouw van twee onderzeeboot-mijnenleggers, eveneens tot vervanging van verslijtend materieel, werd zelfs teruggenomen; ten einde het totaal-bedrag, voor aanbouw toe te staan, te houden binnen de grens van hetgeen tot dit doel in de laatste jaren is besteed.

Tegen het toestaan der aangevraagde *f* 250.000 voor Oost-Indië kan dus geen enkel bezwaar rijzen.

En dan de *f* 520.00 voor het flottieljevaartuig voor West-Indië! Ging er niet een rilling door ons volk bij het vernemen van den overval op Curaçao?

De groote scheepvaartweg door het Panama-kanaal loopt langs Curaçao. Dit kleine Nederlandsche eiland nam politiek en economisch in beteekenis toe. In zijne onmiddellijke nabijheid liggen de andere Nederlandsche Benedenwindsche eilanden — ligt ook de kolonie Suriname en ligt ook het rumoerige Venezuela.

Onze Marine beschikt niet over een schip, om daar blijvend te worden gestationneerd. De Regeering, overtuigd, dat dit zoo niet kan en mag blijven, stelt nu voor met spoed een schip van bescheiden afmeting op stapel te zetten, om ons gezag in de West-Indische wateren tot steun te zijn.

Men zou denken, dat twee plannen van zoo bescheiden omvang, welker redelijkheid en noodzakelijkheid elk verstandig man erkent, warme toejuiching zouden ontmoeten.

Helaas echter, een deel van ons volk schijnt het verstand te verliezen, zoodra er sprake is van uitgaven tot het onderhouden van onze weermiddelen. Er worden protestvergaderingen aangekondigd. Er wordt een lijst samengesteld van onderscheidene voorzieningen, waarvoor men ook wel gaarne 'n aantal millioenen beschikbaar zag gesteld. Er worden, helaas, ook wel onwaarheden gezegd.

De propagandisten voor de nationale weerloosheid herinneren aan de in 1923 verworpen Vlootwet; zij houden het den onkundigen voor, dat nu eigenlijk hetzelfde wordt voorgesteld, als hetgeen toen door de Tweede Kamer werd afgewezen. Dit is, kort gezegd, een leugen. Ongetwijfeld zet de Minister in zijn heldere, beknopte Memorie van toelichting uiteen, hoe hij zich voorstelt, ook in den vervolge, de vloot op peil te houden — en welke bedragen daarvoor jaarlijks noodig zullen zijn. Maar het groote verschil tusschen den toestand van heden en den toestand, gelijk de voorstanders der Vlootwet dien dachten, is, dat deze laatsten in de Wet de vlootsterkte wilden vastleggen; zoodat de begrootingswetgever voor vele jaren gebonden zou zijn geweest aan hetgeen in de Vlootwet was bepaald. Juist tegen dit binden, tegen dit vastleggen, ging het bezwaar van enkele Kamerleden der Rechter-

zijde. Hier lag ook het bezwaar van Minister De Geer — een bezwaar, dat dubbel zwaar woog, bij het toenmaals ongunstig aspect van 's lands financiën.

Thans blijft de begrootingswetgever vrij.

De eenmaal op-stapel-gezette schepen moeten uiteraard worden afgebouwd.

Maar overigens kan met elke gunstige of ongunstige wending in den politieken of economischen toestand onmiddellijk rekening worden gehouden. De Minister zet, als eerlijk bewindsman, zijne inzichten uiteen. Maar van de Staten-Generaal wordt slechts medewerking gevraagd voor dat deel zijner plannen, met welks verwezenlijking onmiddellijk kan en moet worden begonnen.

Men schermt ook met een reuzen-cijfer aan millioenen, dat in den loop der jaren voor de vloot zal worden uitgegeven; doch men verzwijgt, dat per jaar geen cent meer zal worden besteed dan in de laatste jaren noodig bleek, om onze maritieme weermiddelen eenigszins op peil te houden.

Het is, nationaal gezien, bedroevend, dat er werkelijk groepen in ons Volk zijn, die dit plan op zoo onwaardige wijze tegentreden.

Maar dat de felheid harer oppositie zal breken op den vasten wil eener groote meerderheid, die den band tusschen Oost en West en het Moederland niet wil zien verbroken — daarvan zijn wij overtuigd."

In het bijzonder op het slot van bovenstaand artikel vestigen wij de aandacht. Ook de heer Roodhuyzen heeft kortgeleden in *Het Vaderland* in het licht gesteld, dat elke vergelijking met de (op 26 October 1923 verworpen) Vlootwet, waartegen ook hij ten sterkste gekant is geweest, faalt. Van vlootplannen, die voor vele jaren in de wet worden vastgelegd, terwijl elk jaar de situatie kan veranderen, is thans geen sprake.

„Al deze bezwaren worden door de wijze, waarop de tegenwoordige Minister van Defensie de zaak aanvat, vrijwel ondervangen, maar het zal de S. D. A. P. niet beletten eene actie op touw te zetten, alsof de Regeering met eene tweede Vlootwet kwam, en *Het Volk* wordt thans slechts overtroefd door *De Tribune*, die eene voorstelling van zaken durft geven, alsof van de natie in eens een som van 120 millioen voor de Vloot wordt gevraagd, die dan bestemd zou wezen om mee te werken aan den ondergang van den Russischen heilstaat! Er is nu eenmaal altijd baas boven baas, en den communisten is niets te dol. *De Tribune* noemen is eigenlijk meteen verklaring geven van het feit, waarom de S. D. A. P. in deze zaak partij kiest voor Louis de Visser en Wijnkoop, en tegen Deckers en MacDonald. Met angstige oogen kijkt de

S. D. A. P. naar de eendracht (!) die zich tusschen deze vroegere vijanden bezig is te herstellen en daarom wordt zoo half meedoen weer het parool. Vandaar 't tweeslachtig standpunt, waarvan de S. D. A. P. tegelijk met haar: Wij willen Indië houden, den lichtontvlambaren inlander met de leus: Gij moet eens vrij van Holland, lekker maakt, vandaar zooveel anders, te veel om op noemen. Wat zou het heerlijk wezen, hebben wij wel eens gedacht, als MacDonald den tijd zou kunnen vinden, om aan de Nederlandsche sociaal-democraten een cursus te geven in realiteitspolitiek, maar dat moet helaas tot de vrome wenschen behooren. Men mag, wat Minister Deckers aanvraagt, droeve noodzaak noemen, maar noodzaak blijft het."

Geheel in denzelfden geest schrijft de Haagsche correspondent van de *Zutphensche Courant* (23 Juni) het volgende:

„Terwijl wij dit schrijven brengt de post ons het volgend nummer van *Het Volk* met zijn bijvoegsel *De Notekraker*. De eerste bladzijde wordt geheel ingenomen door een plaat, getiteld „Als de vlootwet er komen zou" en waarop afgebeeld wordt, dat „Nederland gekruisigd" zal worden, geweldige vuurmonden, met groote letters „Militarisme" en nog meer moois. Dat past natuurlijk in de actie, welke de heeren tegen Minister Deckers willen op touw zetten. Nederland moet dus als „militaristisch" worden voorgesteld. Wat een onwaarheid is. Terwijl de heeren zwijgen over- of vergoelijken het militaristisch drijven van hun geestverwanten in België, Frankrijk, Duitschland of Engeland. Wat deden de socialisten in België en Duitschland, toen zij in de regeering zaten, om het militair budget omlaag te brengen? Niets. Maar de „bourgeoisie" in Nederland bezuinigde tientallen millioenen op Defensie! En terwijl men Deckers om zijn militarisme bestrijdt en hier met socialistische middelen tegen de werkloosheid propaganda maakt, prijzen de heeren S. D. A. P.'ers hun partijgenoot MacDonald, die Engelands kolossale vloot op peil houdt en in Britsch-Indië voor het scherpste geweld niet terugdeinst, als een groot vredesvriend, terwijl het Kabinet-MacDonald tegenover de werkloosheid volkomen machteloos staat en de crisis in Engeland, onder socialistisch bewind, veel erger woedt dan in ons land, waar de regeerders volgens de roode heeren tot de bourgeoisie behooren."

Oost en West, — bij onze socialisten heeft de overweging van de daarbij betrokken levensbelangen louter deze uitwerking, dat zij buiten Westen geraken en met Oostersche fantasie de wonderlijkste verhalen opdisschen. Dat heet dan politiek!

Zoo eindigt het stuk in *De Vrijheid*.

* * *

In *Blaadje voor het Volkscredietwezen,* No. 5, 18de Jrg. wijdt Dr. J. C. W. Cramer een uitvoerige beschouwing aan het malaisevraagstuk en de credietverleening door de volkscredietinstellingen. In 't hier volgende is zijn gedachtengang weergegeven.

Voor de Inlandsche bevolking van Java en Madoera was 1928 een over het algemeen gunstig jaar. Minder goede resultaten leverde 1929. De regens kwamen in 1928 laat door, waardoor de oogsten in het volgend jaar tegenvielen. En ook in 1929 was de droge periode langdurig en fel.

Bepaald misoogst bracht 1929 — over het geheel van Java en Madoera genomen — niet, wel kleine oogsten. Het is daarom te verwachten, dat de schrale tijd in 1930 langer duren zal dan in de beide voorgaande jaren; de tani meer moeite zal hebben, zijn budget zonder extra-leeningen in evenwicht te houden tot den West-moesson-oogst dan in 1927 en 1928.

De prijzen der voedingsmiddelen op de passars stonden in verband met de grootere schaarschte in 1929 hooger dan in 1928. Ofschoon de oogsten in 1928 kleiner waren dan in 1927, bleef toch het prijsgemiddelde over 1928 bij de meeste voedingsmiddelen beneden de gemiddelden over het voorgaand jaar. Schaarschte aan voedingsmiddelen werd eerst tegen het einde van 1928 voelbaar.

Er bestaat een groot verschil tusschen voedselgewassen en handelsgewassen, wanneer men nagaat hoe hun prijsverloop de welvaart der Inlandsche bevolking beïnvloedt. Bij de voedselgewassen is het voor de bevolking in haar geheel het consumentenbelang, dat overheerscht, is zij dus gebaat met lage prijzen, Bij de handelsgewassen overweegt het producentenbelang, zijn dus hooge prijzen voordeelig.

De kosten van het levensonderhoud zijn in 1929 gestegen. Het Centraal Kantoor voor de Statistiek publiceert hieromtrent een indexcijfer, dat wordt berekend uit de passarprijzen voor voedingsmiddelen, petroleum en lucifers in verband met het geschatte verbruik daarvan door een gemiddeld Inlandsch gezin. Dit indexcijfer nu was:

Gem. 1927	Gem. 1928	Dec. 1927	Maart 1928	Juni 1928	Sept. 1928	Dec. 1928	Maart 1929	Juni 1929	Sept. 1929	Dec. 1929
160	148	151	146	144	150	153	156	154	159	168

Wanneer men iets wil vinden omtrent de geldinkomsten uit de handelsgewassen, komt men onmiddellijk voor de moeilijkheid, dat preciese cijfers ontbreken. De voornaamste handelsgewassen voor den export zijn: Thee, kapok, klapper — voor de bereiding

van copra en olie — en cassave. Daarnaast kunnen nog tabak, suiker en aardnoten worden genoemd.

Schr. komt aan de hand der beschikbare cijfers tot de conclusie, dat de geldinkomsten uit het meerendeel dezer producten voor de inheemsche bevolking in 1929 kleiner is geweest dan in de voorafgaande jaren, en dat dit zeker het geval is geweest wanneer men de opbrengst der productie in haar geheel samenvat.

Een terugslag van de malaise in de groote Europeesche cultures op de inheemsche maatschappij, door een vermindering van de werkgelegenheid in die cultures, was niet aan te wijzen in 1928. Het was niet door verkleining van hare productie, dat die cultures de malaise trachtten te overwinnen.

Ook werd in 1928 niet vernomen van verlaging der koelieloonen. In 1929 is ook hier echter een voor de Inlandsche bevolking nadeeligen keer gekomen. Uit Banjoemas wordt ontslag van rubbertappers op groote schaal bericht in de tweede helft van 1929, samengaande met daling van de koelieloonen bij de suikerfabrieken. Uit Tasikmalaja vernam men eveneens van loonsverlagingen. Ook de toekomst laat zich niet optimistisch aanzien, daar in twee belangrijke cultures — rubber en thee — een restrictie zal worden doorgevoerd.

Het staat vast, dat de tegenvallende oogsten in 1929, gepaard gaande aan lager prijzen voor enkele belangrijke exportgewassen een zekere malaise onder de inheemsche bevolking van Java en Madoera hebben veroorzaakt, die vooral in de tweede helft van het jaar tot uiting is gekomen. De malaise is zeker niet overal even sterk uitgesproken, doch niettemin ongetwijfeld aanwezig. Uit verschillende streken meldden de controleerende ambtenaren van de Centrale Kas in den aanvang van 1930 symptomen van mindere geldruimte.

Een duidelijk malaise-symptoom is de veel sterker lust om zich als koelie naar elders te verhuren. Weliswaar is de wervingsorganisatie in 1929 uitgebouwd, doch daarnaast zal toch ook geldverlegenheid tot grooter emigratie hebben gevoerd. In 1927 vertrokken als contractkoelie naar de Buitengewesten 71.615 personen, in 1928 63.595, in 1929 81.357. Bovendien scheepten zich in 1929 in 13.390 vrije emigranten tegenover het voorafgaand jaar slechts 9.318.

Het is te verwachten, dat de mindere geldruimte onder de Inlandsche bevolking, die zich vooral sedert het laatste kwartaal van 1929 duidelijk is gaan doen voelen, zich ook openbaren zal in de cijfers van den invoer.

In verband met de geringere geldinkomsten zal de crediet-

behoefte van de Inlandsche bevolking in 1929 wel zijn toegenomen. Een aanwijzing van verandering in de credietbehoefte kan men gewoonlijk het duidelijkst vinden in het verloop der uitleeningen door de pandhuizen. Deze leenden in 1000-tallen guldens uit:

Uitgeleend door de pandhuizen.

	Jan.	Feb.	Mrt.	April	Mei	Juni	Juli	Aug.	Sept.	Oct.	Nov.	Dec.
1928	13.836	13.804	15.218	14.787	12.931	13.280	13.541	12.791	11.951	13.843	14.047	14.906
1929	15.352	13.893	18.688	14.606	13.831	14.330	15.779	15.110	16.011	16.212	16.533	17.327

Een grootere behoefte aan crediet blijkt hier wel duidelijk, vooral na Sept. 1929. Ook reeds de patjeklik van 1929 blijkt moeilijker te zijn geweest dan die van 1928.

Ook de volgende cijfers omtrent het pandcrediet duiden op een malaise in 1929.

	Beleend bij pandhuizen	Gelost uit pandhuizen	Gemiddelde balanswaarde der panden, ingekocht door het gouvernement
1927	f 160.403.000	f 148.661.000	156.000
1928	„ 164.944.000	„ 147.502.000	350.000
1929	„ 187.673.000	„ 175.634.000	850.000

Bij de volkscredietinstellingen kan men niet zulk een directe weerspiegeling van de verandering in de credietbehoefte der bevolking zien. Immers zeker zal eenerzijds het verlangen om bij deze instellingen te leenen bij de bevolking grooter zijn, wanneer ze minder inkomsten verkrijgt; doch anderzijds zullen de volkscredietinstellingen in zulke tijden voorzichtiger zijn in hun uitleenpolitiek.

De uitleeningen der volkscredietinstellingen bedroegen:

Uitgeleend door de desabankjes in 1000-tallen guldens.

	Jan.	Feb.	Mrt.	April	Mei	Juni	Juli	Aug.	Sept.	Oct.	Nov.	Dec.
1928	3.257	3.197	2.928	3.256	3.531	3.484	3.603	3.698	3.542	3.789	3.492	3.612
1929	3.725	3.542	2.982	3.677	3.904	3.720	3.720	4.316	3.772	3.988	3.798	3.718

Uitgeleend door de volkscredietbanken in 1000-tallen guldens.

	Jan.	Feb.	Mrt.	April	Mei	Juni	Juli	Aug.	Sept.	Oct.	Nov.	Dec.
1928	4.441	4.556	4.040	3.471	4.420	4.292	4.743	4.583	4.920	5.387	5.481	5.140
1929	5.353	5.232	3.459	4.581	4.965	4.734	5.342	5.229	5.550	6.145	6.262	5.874

Zoowel de uitleeningen van de desabankjes als die van de volkscredietbanken zijn dus toegenomen van 1928 op 1929. Bij

de eerste categorie instellingen bedraagt de toename over het geheele jaar *f* 3.453.000.—, bij de tweede *f* 7.252.000.—. De toeneming in de uitleeningen bij de dorpsbankjes is niet meer dan normaal, zelfs ongeveer *f* 1.000.000.— minder dan van 1927 op 1928. Wel echter is bij de volkscredietbanken de groei van de uitleeningen abnormaal groot, aanzienlijk grooter dan in de 3 voorafgaande jaren. Van 1925 op 1926 bedroeg hij ± *f* 3.100.000, van 1926 op 1927 ± *f* 4.400.000 en van 1927 op 1928 ± *f* 3.800.000.

Het verloop van de achterstandscijfers der desabanken in geheel Java en Madoera is in 1000-tallen guldens:

	Jan.	Feb.	Mrt.	April	Mei	Juni	Juli	Aug.	Sept.	Oct.	Nov.	Dec.
1928	53	54	59	57	52	47	44	42	39	39	36	36
1929	38	41	47	46	44	41	37	39	42	43	45	40

Men ziet de cijfers in 1929 eerst het gewone dalend verloop volgen in vergelijking met 1928, waaraan men sinds jaren is gewend geraakt bij het steeds meer gedisciplineerd raken van het leenercorps op het gebied der tijdige afbetaling. Na Juli echter komt er een keer en in Dec. 1929 is de achterstand hooger dan in Dec. 1928, een bewijs van een moeilijken schralen tijd in het eerstgenoemde jaar, vergeleken bij het voorafgaande.

Voor de volkscredietbanken levert een vergelijking van de achterstandcijfers in 1928 en 1929 op de volgende getallen voor heel Java en Madoera in 1000-tallen guldens:

	Jan.	Feb.	Mrt.	April	Mei	Juni	Juli	Aug.	Sept.	Oct.	Nov.	Dec.
1928	1.452	2.233	1.538	1.453	1.387	1.386	1.386	1.486	1.525	1.369	1.389	1.301
1929	1.271	1.330	1.377	1.261	1.256	1.325	1.390	1.441	1.490	1.410	1.520	1.486

Dezelfde opmerkingen kunnen hier gemaakt worden als bij het verloop van de achterstandcijfers, betreffende het desabankcrediet. Ook hier komt er een ongunstige wending, echter eerst in de laatste drie maanden van 1929. Niettegenstaande de belangrijke stijging van de uitgeleende sommen is bovendien de achterstand in Dec. 1929 ± 114 % van dien in Dec. 1928, terwijl bij de desabankjes dat percentage is ± 111 %, dus geen zeer groot verschil.

Aan de hand van de cijfers geloof ik te kunnen vaststellen, dat de volkscredietbanken over het algemeen in 1929 niet onvoorzichtig zijn geweest in hun uitleenpolitiek. Evenals bij de dorpsbankjes is bij deze instellingen de achterstand gestegen tengevolge der malaise onder de inheemsche bevolking, wat een natuurlijk verschijnsel kan worden genoemd. Onrustbarend schijnt mij die stijging echter niet.

Toch zij den administrateurs in de eerste maanden een voortdurende voorzichtigheid aanbevolen; een zich op de hoogte houden, of de malaise onder de bevolking blijft bestaan dan wel afneemt. Want er moet in 1929 door de bevolking een belangrijke klap zijn ontvangen in haar welvaart.

* * *

Het Plan-Briand en de Overzeesche Gebiedsdeelen. Dezer dagen werd, zoo schrijft *Het Vad.* van 10 Juli, eerst te Parijs en later ook hier in Nederland, het antwoord gepubliceerd, dat de Nederlandsche Regeering op het memorandum der Fransche regeering omtrent de reorganisatie van een stelsel van Europeesche federale unie heeft gegeven. Een antwoord, dat, hoewel in zeer tegemoetkomenden vorm gesteld, opnieuw getuigenis aflegt van de groote omzichtigheid, die de Nederlandsche Regeering ten aanzien van dergelijke nieuwe plannen pleegt in acht te nemen. Eene omzichtigheid, die overigens blijk geeft van een juist inzicht in de staatkundige positie, die ons land in Europa inneemt.

Het antwoord bevat dan ook, hoe welwillend het moge luiden, een aantal bedenkingen en voorbehouden, sommige duidelijk geformuleerd, andere min of meer bedekt uitgesproken. Evenals elke onderneming, die daartoe in staat is, gaarne stille reserves kweekt, waarop zij in moeilijke dagen kan steunen, bevat dit antwoord een aantal „stille" voorbehouden, die te zijner tijd ongetwijfeld nader zullen worden ontwikkeld en in het licht gesteld. Een van die stille reserves betreft de verhouding van Nederland tot de overzeesche gebiedsdeelen, Nederlandsch-Indië, Suriname en Curaçao. In de zinsnede, waarin de Nederlandsche Regeering terecht opmerkt, dat een federatie niet tot nieuwe tegenstellingen en spanningen zal mogen leiden, deelt zij als terloops mede, dat zij overigens „niet uit het oog zou kunnen verliezen, dat het Koninkrijk der Nederlanden niet alleen het grondgebied in Europa omvat". Daarmede is dan het vraagstuk van de consequenties eener Europeesche federatie voor de overzeesche gebiedsdeelen, een der gewichtigste quaesties die daarbij aan de orde komen, tegelijk gesteld en onbesproken voorbijgegaan.

Wij meenen, dat deze uiterst voorzichtige aanduiding van het vraagstuk in dit stadium een daad is van wijs beleid. Wanneer het straks over het plan eener Europeesche federale unie tot nadere gedachtenwisseling komt, zal er nog gelegenheid genoeg komen, om de vragen, die ten aanzien van de positie der overzeesche gebiedsdeelen rijzen, nader onder oogen te zien. Nederland verkeert overigens niet alleen in de positie, dat er nauwe

banden bestaan tusschen het Rijk in Europa en niet-Europeesche gebieden. Verschillende andere landen verkeeren in een analoge positie.

Is het dus juist, dat onze Regeering zich in haar antwoord tot een aanduiding van deze aangelegenheid heeft beperkt, zonder voorshands een speciaal Nederlandsch standpunt daaromtrent te formuleeren, dit kan voor ons geen reden zijn om het vraagstuk niet in nadere beschouwing te nemen. Integendeel schijnt het van belang, de quaestie van de positie der overzeesche gebiedsdeelen bij het totstandkomen van een Europeesche federale Unie tijdig nader te beschouwen. Wij gaan daartoe te gereeder over, omdat het antwoord op de vraag, welke gevolgen de eventueele vorming van een Europeeschen statenbond voor de niet overzeesche gebiedsdeelen moet hebben, ons niet twijfelachtig voorkomt.

Zou Nederland tot eenige Europeesche federale Unie toetreden, dan zou die toetreding uiteraard alleen mogen betreffen het Rijk in Europa. Een Europeesche statenfederatie zal moeten gebaseerd zijn op de gemeenschappelijke politieke en economische belangen, die uit de ligging van de deelnemende staten in Europa voortvloeien. Het spreekt vanzelf dat de overzeesche gebiedsdeelen, landen van eigen aard, met eigen economische positie en eigen belangen, van zulk een federatie geen deel zullen kunnen uitmaken. N.I. — om ons verder tot dit gebiedsdeel te bepalen — is een Aziatisch eilandenrijk, dat, slechts ten deele zelfstandig, zich overigens onder zeggenschap bevindt van het Nederlandsche koninkrijk. Deze Nederlandsche voogdij maakt N.I. intusschen niet tot een Europeesch land, dat in aanmerking kan komen om deel uit te maken van een Europeesche statenfederatie. Wij gelooven niet, dat dit door iemand zal worden betwist. Men zal ongetwijfeld algemeen inzien, dat een Europeesche federale Unie geen landen in andere werelddeelen kan noch mag omvatten.

Ook is het duidelijk, dat een eventueele Europeesche federale Unie met de bestuursvoering harer deelhebbers in andere werelddeelen geen bemoeienis kan hebben. Zulk een bemoeiing valt geheel buiten den opzet van een Europeesche federale Unie, die berust op de gedachte eener collectieve verantwoordelijkheid tegenover het gevaar, dat den Europeeschen vrede bedreigt..... „tengevolge van den toestand van ongebondenheid, waarin de algemeene economie van Europa zich nog bevindt". De taak eener Europeesche federatie is dus tot de Europeesche politieke en economische verhoudingen beperkt; de bestuursvoering in andere werelddeelen, die door verschillende Europeesche staten wordt uitgeoefend, valt daarbuiten. Zulk een bemoeiing zou

bovendien niet passen bij den ontwikkelingsgang in de overzeesche gebieden, die medebrengt, dat de bestuursvoering naar mate van de groeiende bestuurscapaciteit geleidelijk wordt overgenomen door organen in de overzeesche gebiedsdeelen zelf, opdat deze gebieden ten slotte hun eigen plaats in de volkengemeenschap kunnen innemen.

Zal er dus van directe bemoeiing van een Europeesche federale Unie met de overzeesche gebiedsdeelen geen sprake kunnen zijn, ook indirecte beïnvloeding moet worden voorkomen. Er moet worden gezorgd, dat de totstandkoming eener Europeesche federale Unie ook indirect geen bron van moeilijkheden, van spanningen tusschen de Europeesche landen en de daarmede verbonden gebieden buiten Europa worde. Een Europeesche federale Unie zal zich uiteraard uitsluitend door de belangen van Europa laten leiden. Daartegen bestaat niet het minste bezwaar, mits men de staten, die ook de belangen van gebieden in andere werelddeelen moeten verzorgen, bij de regeling hunner verhouding tot die gebieden volledige vrijheid late. De bestuursvoering in overzeesche gebiedsdeelen wordt met den dag moeilijker. De tijden, dat het belang der Europeesche voogdijvoerende staten het belang der overzeesche gebieden bepaalde, is voorbij. De eigen belangen der bestuurde gebieden leggen hoe langer hoe meer gewicht in de schaal. Bij de behartiging dier belangen is de medewerking van in de overzeesche gebieden aanwezige organen meer en meer noodzakelijk, zoo deze behartiging niet geheel aan deze overzeesche organen wordt overgelaten. In deze omstandigheden zou een beïnvloeding van de delicate verhouding tusschen besturend en bestuurd gebied door een Europeesche federale Unie, die alléén naar de politieke en economische belangen van Europa zou zien, verkeerd en gevaarlijk zijn. Welke rechten overigens aan een Europeesche federale Unie zouden zijn toe te kennen: de Europeesche staten zullen zich volledige vrijheid moeten voorbehouden ten aanzien van maatregelen, die hun verhouding tot door hen bestuurde overzeesche gebieden betreffen. Maatregelen, die deze verhouding raken, moeten hun niet door een Europeesche federale Unie opgedrongen kunnen worden.

De moderne bestuursvoering in de overzeesche gebiedsdeelen, waarbij ten volle rekening wordt gehouden met het belang van de bevolking van deze deelen; de noodzakelijkheid ook van medezeggenschap van en overleg met uit de gebiedsdeelen voortgekomen organen maken vrijheid in dit opzicht niet slechts gewenscht, maar noodzakelijk.

* * *

De dood in de dessa. Wordt in deze particuliere correspondentie uit Salatiga aan de *N.R.Ct.* (6 Juli) niets nieuws verkondigd, zij geeft het bekende op zoodanige wijze weer, dat hierin een bijzondere verdienste erkend mag worden. Door denzelfden correspondent zijn meer goed getroffen schilderingen uit het dessaleven aan de *N.R.Ct.* gezonden.

Pa' Tohir was ziek, doodziek. Heftige koortsen hadden zijn eens zoo krachtig lichaam tot een geraamte vermagerd en telkens deed een droge hoest het uitgemergelde lichaam schokken.

'Mbok Prawiro, zijn vrouw, was er al weken lang bingoeng, uit-haar-doen, van.

Toen de ziekte begon, had ze dadelijk gedacht dat er het een of ander niet in orde was.

Pa' Tohir was kamponghoofd en misschien was er wel de een of ander, die nog naijverig op hem was en nu zijn ziekte of dood wenschte. Ze had er de doekoen bijgehaald, en die oude wijze vrouw had ook dadelijk gezegd, dat er booze machten in het spel waren. Om die onschadelijk te maken werd er een slametan gegeven, waarbij alle familieleden en de buren aanwezig waren.

'Mbok had een paar mooie spierwitte kippen geslacht, want juist witte kippen plegen in dergelijke gevallen te helpen. Maar hier bracht het den armen zieken Pa' Tohir geen verlichting.

Toen maakte de doekoen een smeersel van kruiden met speeksel, waarmee ze het heele lichaam van den lijder inwreef. Dag en nacht brandde er wierook vlak bij zijn balèh-balèh om de kwade invloeden te weren. Den heelen dag en avond kwamen de kennissen aanloopen, om eens te zien of het al wat beter ging. Ze bleven dan een strootje rooken en vulden het bedompte vertrekje met hun rumoerigheid. Telkens werd hun gebabbel overstemd door Tohir's benauwde hoestbuien.

Een zoon van de buren, die in de stad op school was, opperde het idee om den zieke eens naar den dokter te brengen. Op zijn school, de kweekschool, waren ook dikwijls jongens ziek en dan werd de dokter gehaald en na een paar dagen was de patiënt dan gewoonlijk veel beter. Maar daar moest 'Mbok Prawiro niets van hebben. Ze had wel gehoord, dat in de Europeesche ziekenhuizen de doktoren dadelijk klaar staan met een mes, waarmee ze de menschen heelemaal opensnijden. Dan gaan ze dood en niemand in de dessa hoort er ooit meer van.

Gelukkig wist de doekoen nog een heeleboel onfijlbare middeltjes, die één voor één werden toegepast.

En telkens was er weer een nieuw offerfeest, waarop buren en vrienden naar hartelust smulden, biddend, dat Pa' Tohir zou genezen.

Maar de arme was ziek en bleef ziek.

En op een goeden dag, dat de doekoen juist weer bezig was zijn gepijnigd lichaam met een kwalijk riekend medicijntje te behandelen, gaf Pa' Tohir een rochelende zucht, trok nog even krampachtig met armen en beenen en had het volgend oogenblik dit aardsche leven verlaten.

Toen 'Mbok Prawiro de treurmare vernam, trok ze zich gillend de haren uit het hoofd en gooide zich voorover op het lijk. Uit alle huisjes kwamen vrouwen aanloopen en allen gilden krijschend mee. Maar plotseling bedaarde ook weer de smartaanval, want er moest nog veel gedaan worden.

Merkwaardig vlug verspreidde het nieuwtje zich en in minder dan geen tijd was het in de omliggende dessa's bekend, dat het kamponghoofd Pa' Tohir overleden was. Van alle kanten kwamen de menschen met rijst en kippen om de weduwe hun deelneming te betuigen. In het sterfhuis begon dadelijk de groote drukte. Familieleden werden er op uitgezonden om ongebleekt katoen, bloemen en watten te koopen.

Het lijk werd midden in de kamer op een balèh-balèh gelegd, met een grooten pot wierook aan het hoofdeinde.

Op het erf werd nu van losse bamboewanden een kamertje gevormd, waar de doode zou gewasschen worden. Terwijl dit gebeurde, hielden twee familieleden een wit laken boven het lijk, opdat het niet meer door de zon beschenen zou worden. Met dat waschwater moesten de weduwe en de kinderen zich het gezicht wasschen, om hun liefde voor den afgestorvene te bewijzen. Alle lichaamsopeningen van het lijk werden afgesloten met een mengsel van fijngemalen sandelhout en watten en daarna wikkelde men het in een lange reep ongebleekt katoen.

Het lijk werd nu weer naar binnen gebracht, op een balèh-balèh gelegd en overdekt met een halven cylinder van gevlochten bamboe.

De vrouwen hadden intusschen ook niet stil gezeten. Van kembodja's, de eigenaardige vleeschkleurige bloemen, die men altijd op inlandsche kerkhoven plant, hadden ze lange slingers geregen. Die werden over de doodenbaar gehangen en men besprenkelde daarna alles met reukwater.

Toen dit klaar was, moesten de kinderen twee keer onder de baar doorkruipen, opdat de doode in hun herinnering zou blijven voortbestaan.

De priester was gekomen en met de mannelijke familieleden om de baar staande sprak hij 't gebed voor de dooden uit.

Nu tilden de naaste mannelijke bloedverwanten de baar op en de stoet zette zich in beweging naar 't kerkhof.

Voorop eenige mannen met steenen kruiken gevuld met water, potten met wierook en houten blaadjes met bloemen.

Aan weerszijden van de lijkbaar liepen familieleden met groote zonneschermen, om 't lijk tegen de zon te beschermen. Er achter volgde de weduwe met eenige vrouwen en de bloedverwanten van den doode.

De penghoeloe (geestelijke) bad voortdurend en telkens herhaalden allen in koor 't doffe refrein: „Laïllah, Haïllalah, Laïllah, Haïllalah."

Het graf was gedolven onder een grooten kembodja, die zijn naakte grijze takken omhoog hief. Er dicht bij stond een klein boschje van Dracena's, die ook op geen enkel inlandsch kerkhof ontbreken en door hun onverwoestbare levenskracht als zinnebeeld van het eeuwige leven gelden.

Allen schaarden zich om den kuil. De „pasaran", de lijkbaar, werd geopend, en het in doeken gewikkelde lijk werd nu in den kuil neer gelaten.

Weer bad de penghoeloe en zong het koor: „Amin, Amin!"

Een broer van Pa' Tohir bood 'Mbok Prawiro nu de bloeikolf van een pisangstam aan. Met den rug naar 't graf sneed ze deze in tweeën met de woorden: „Hier scheiden onze wegen. Rust in vrede!" Ze wierp de stukken op het graf, goot er 't water uit de kruiken over uit en strooide de bloemen over den kleinen heuvel.

Bij het verlaten van het kerkhof droegen allen er zorg voor, dat zij de eerste zeven stappen niet achterom keken.

Wee hem, die zoo onvoorzichtig was. Over zijn ziel zou de doode macht krijgen en en ontijdige dood zou hem wachten.

In het sterfhuis was men den heelen morgen bezig geweest met koken en braden voor het groote doodenmaal. Ook waren er geldstukken in papiertjes gewikkeld, om straks aan de gasten te geven.

In de binnengalerij stond het doodenmaal klaar. Op matten namen de mannelijke gasten met gekruiste beenen plaats. Aan 't hoofdeinde zat de penghoeloe, die met luide stem verzen uit den Koran reciteerde. Telkens viel het koor der gasten in.

Het vertrek was vervuld van wierookgeur, die uit de steenen padoepaäns omhoog steeg.

Met een luid: „Amin, Amin!", waarbij allen zich met de handpalmen over 't gelaat streken, eindigde het gebed.

De mannen deden zich te goed aan de vele spijzen en achter in de keuken verorberden de vrouwen de restjes van den slametan. Maar nog was de rust van Pa' Tohir's ziel niet verzekerd.

Op den derden dag van zijn overlijden volgde er 's avonds weer

een offerfeest, dit werd herhaald op den zevenden, veertigsten en honderdsten sterfdag.

Daarna zullen de slametans elkaar minder snel opvolgen. Na een jaar en twee jaar zullen vrienden en bloedverwanten weer bijeen komen om 't doodenfeest te vieren.

Eindelijk, duizend dagen na 't verscheiden zal de laatste en grootste slametan plaats vinden. Daar de Javanen hier veelal nog rekenen met de week van vijf dagen, zal het dus precies tweehonderd weken na zijn heengaan zijn, dat de laatste doodenherdenking gevierd wordt.

'Mbok Prawiro is niet rijk meer, maar voor deze plechtigheid zal zij haar sieraden beleenen, want er moet dan een karbouw geslacht worden. En als deze wensch vervuld zal zijn en een jonge sterke buffel tot allerlei gerechten verwerkt het feestmaal opluisteren, dan zal de weduwe gevoelen, dat zij voldoende zorg heeft gedragen voor Pa' Tohir's eeuwig zieleheil. Want dan zal hij ook de ziel van een karbouw bezitten, die hem tot rijdier kan dienen op zijn tochten door de Hemelsche Velden.

En als er een enkelen keer berichten doordringen in de stille dessa over het streven der Jong-Javanen, vooral der vereeniging Mohammadijah, die den Islam willen zuiveren van al deze oude gebruiken en slametans, als zijnde in strijd met Mohammads ware leer, dan lacht ze haar glimlach van oude, wijze vrouw.

Die jongeren spreken geleerde woorden, noemen het animistische en boeddhistische gewoonten, overblijfsels uit den tijd, vóórdat Allah's eenige Profeet de ware godsdienst predikte..... Maar 'Mbok Prawiro zal niet gelukkig zijn voordat zij Pa' Tohir's eeuwige rust verzekerd heeft, doordat zij den goeden ouden adat heeft gevolgd, zij het dan ook ten koste van het grootste deel harer bezittingen.

BUITENLAND.

INHOUD:

Het Panamakanaal niet meer voldoende? — Australisch financieel beleid.

Het Panamakanaal niet meer voldoende? „Geen concurrentie met het Panamakanaal, maar meer om het te completeeren, als zijn capaciteit te klein mocht blijken te zijn, om een strategischen doorgang méér te hebben en het te vervangen, wanneer, tengevolge van eventueele aardverschuivingen, het Panamakanaal weer eens gesloten zou moeten worden." Om al deze redenen denkt Oom Sam er over, een geheel nieuw kanaal door de republiek Nicaragua te graven, van den Atlantischen Oceaan naar de Stille Zuidzee. Amerikaansche marinesoldaten moeten in dit ongelukkige landje, dat eeuwig door opstanden en omwentelingen geteisterd wordt, nu toch reeds de orde bewaren en het zal gemakkelijk vallen een flinke strook land voor het kanaal te krijgen van den tegenwoordigen President, die zich er volkomen van bewust is, dat hij slechts door de Amerikaansche bajonetten op zijn zetel gehouden wordt. Sandino ligt in Mexico voortdurend op de loer om hem eraf te stooten, zoodra de Vereenigde Staten hun troepen terug mochten trekken.

Na deze inleiding geeft de *Haagsche Post* van 12 Juli eenige historische herinneringen, om dan aldus te vervolgen.

Na het desbetreffende regeeringsbesluit van vorig jaar Maart trok een groot aantal Amerikaansche leger-ingenieurs er onlangs op uit, om een degelijke opmeting voor het Nicaragua-kanaal te maken. Prettig zal het daar niet zijn: het is één tropische wildernis, waarin zwermen van stekende en dikwijls giftige insecten, slangen, mieren en wat niet al, een moordend klimaat en bovendien waarschijnlijk nog bandieten, of zooals men ze hier beleefdheidshalve noemt: revolutionnairen. In een vruchtelooze poging om de beide Oceanen te verbinden offerde Balbao eens de levens van meer dan 2000 Indianen. Hoe dit ook zij: er meldden zich veel meer liefhebbers dan noodig waren en in October begon de commissie haar werk. Twee jaren zullen ermee gemoeid zijn om alle mogelijke varianten van het goed 300 kilometer lange kanaal op te meten en de noodige peilingen te verrichten.

Reeds in 1850 begonnen de Amerikanen zich voor een kanaal door Nicaragua te interesseeren en in dat jaar maakte kolonel Childs er een reis, gevolgd door verschillende studies in 1872, 1885 en 1895, terwijl in 1901 een werkelijk project met kostenberekening ontstond, gebaseerd op een opmeting door admiraal Walker, die aangaf dat dit kanaal voor 190 millioen dollars tot stand zou kunnen komen. Mocht die berekening juist zijn, dan kan men veilig aannemen, dat het kanaal nu toch wel 300 millioen dollars zal kosten, oftewel één millioen dollars per kilometer. Uitgaande van de Oostkust, waar in Greytown (San Juan del Norte) het kanaal moet beginnen, volgt men over 150 K.M. de San Juan-rivier; vervolgens gaat het 120 K.M. dwars door het Nicaragua-meer, dat zich slechts 30 K.M. van de Stille Zuidzee bevindt, naar Brito, aan de Golf van dien naam gelegen. Reeds nu verbindt een spoorweg het meer met de kust. De vaargeul door het meer zal vrijwel geheel uitgebaggerd moeten worden en daar de San Juan-rivier zich te veel kronkelt, zal men haar bedding wel niet kunnen gebruiken voor de kanaal-constructie. Het niveau van het meer is 33 meter (niet 134 voet!) hooger dan de zeespiegel. In vier sluizen wil men dit verschil overwinnen en zoo voert men de zeeschepen op naar het meer, om ze vandaar, eveneens in vier sluizen, naar de Stille Zuidzee te laten afdalen.

Een sterke oppositie in Noord-Amerika betoogt, dat een nieuw kanaal door Nicaragua volstrekt niet noodig is, daar het Pamanakanaal met zijn twee dubbele sluizen (dat 375 millioen gekost heeft) minstens nog tot het einde dezer eeuw voldoende zal zijn, vooral wanneer — door nieuwe parallelsluizen, die slechts 50 millioen dollars kosten — de capaciteit van dit kanaal met de helft vergroot wordt. Hierbij mag nog wel opgemerkt worden, dat in het jaar 2000 wellicht een groot deel van het verkeer door middel van luchtschepen zal gaan. Het is dus volstrekt niet gezeg, dat tot den aanleg zal besloten worden, al verkort dit kanaal den afstand tusschen Oost en Westkust der Ver. St. ook met een etmaal varens. Met dit feit voor oogen zal bij menigeen, die de cijfers der kosten vergelijkt, de vraag opkomen: waarom heeft men dan niet dadelijk dit kanaal aangelegd, in plaats van het Panama-kanaal, dat zooveel politiek gekuip noodzakelijk maakte?

Het antwoord is vrij eenvoudig. De Fransche Compagnie du Canal de Panama, een creatie van De Lesseps, den man van het Suezkanaal, zat erg in moeilijkheden en bood het kanaal in aanleg, zooals het reilde en zeilde, met alle concessies, voor 109 millioen dollars te koop aan. Verdere afwerking zou nog 144 millioen vorderen en de Ver. St. besloten dus het Nicaragua-kanaal te construeeren, dat slechts 190 millioen zou kosten. De Cie. du Canal

de Panama was echter bankroet en moest er van af; zij verlaagde de koopsom zóó aanzienlijk, dat de totale kosten gelijk werden. Toen besloten de Ver. St. in 1904 tot den aankoop van het Panamakanaal-in-constructie, dat, zooals we zagen, per slot van rekening ongeveer het dubbele gekost heeft van de aanvankelijke berekening, namelijk 375 millioen dollars. Toch maakten de Ver. St. van Noord-Amerika hiermede nog een goed zaakje, want — behalve de enorme strategische en handels-voordeelen — brengt het kanaal nu reeds 7½ % op van het er in gestoken kapitaal.

Tot zoover het artikel in de *H. P.* Wij stippen even aan, dat voor de staatkundige verhouding van Nicaragua tot de Ver. St. nog in aanmerking is te nemen, dat deze Midden-Amerikaansche republiek lid is van den Volkenbond, die zich echter niet met haar bemoeit.

* * *

Australisch financieel beleid. Wij ontleenen nog een paar notities van anderen aard aan de *Haagsche Post* (26 Juli).

De totale schuld van Australië bedraagt op het oogenblik rond 550 millioen pond sterling. Daarbij komen ongetelde millioenen Britsch kapitaal, die in het land en in gemeenteleeningen werden gestoken. Reeds dertig jaren geleden gingen te Londen stemmen op die waarschuwden tegen de onafgebroken opeenhooping van Australische schulden. Maar tot dusverre kwam het jongste continent steeds zijn verplichtingen na, zij het dan ook op vroegere Russische manier, d. w. z. meerendeels met geleend geld. Thans echter schijnt de politiek van doorloopend leenen en bijleenen tot de onvermijdelijke crisis te hebben gevoerd. Het Australische pond sterling doet te Londen reeds sedert geruimen tijd disagio, het budget heeft een tekort van 36 millioen pond, en niemand schijnt te weten hoe dit deficit kan worden gedekt. Australië noemde zichzelf lang het Paradijs van den Werkman; de werkende stand was er onbetwist de heerschende; en meer nog dan in Engeland hebben de vakvereenigingen, naast veel goeds natuurlijk, onnoemelijk veel kwaads gesticht,door dien zij met hun sociale wetgeving onbesuisd te werk gingen, en vrijwel elken stelregel van gezonde financieele gestie verkrachtten. De Commonwealth heeft, om haren geldnood te lenigen, de tariefmuren verhoogd tot aan de lijn waar vrijwel geen goederen meer over heen kunnen. Spoedig bleek, dat dit invoeren vrijwel onmogelijk zal maken, hetgeen natuurlijk moet reageeren op het exportvermogen. Men geeft dan ook vrijwel alle hoop op dat op die wijze het deficit is weg te werken, zelfs niet voor een noemenswaardig

gedeelte; en men ziet er geen ander gat in dan fundeeren, hetgeen wil zeggen een nieuw beroep op de Londensche geldmarkt. Dit vooruitzicht heeft te Londen echter een manifest uitgelokt van vooraanstaande bankiers en economisten, die aandringen op bezuiniging, en hopen dat de Commonwealth de dwaasheid zal inzien van „omkooping van het volk met zijn eigen geld".

De *Java-Bode* van 25 Juni gaf beschouwingen over de los-van Canberra-beweging, die 't hier voorafgaande aanvullen.

In dezen tijd van economische depressie in de samenleving der staten ziet men hier en daar op onvermoede plekken scheuren en spleten voor den dag komen.

Het jongste voorbeeld hiervan verschaft ons het gemeenebest van Australië. Zoo lang voor wol en graan goede prijzen gemaakt werden, hoorde men weinig van het werelddeel onder het Zuiderkruis. Sinds hierin verandering kwam, zijn de conflicten er niet van de lucht. Scheeps-, haven-, spoorweg-, kolenstakingen volgen elkaar op en dragen natuurlijk niet bepaald bij tot verbetering van den toestand der openbare financiën. Daarbij komt, dat in October j.l. de nationalistische regeering-Bruce vervangen werd door een Labour-bewind, dat wel is waar allerlei drastische maatregelen wil nemen om het groeiende deficit te stoppen, doch zich tevens onwrikbaar op het standpunt stelt, dat levensstandaard en sociale voorzieningen niet mogen worden aangetast.

Nu is ten gevolge van de toenemende industrialisatie van een groot deel van Australië een zekere wanverhouding ontstaan tusschen de staten onderling. De arbeiders, aan wie de op peil gehouden loonen en voorzieningen ten goede komen, wonen voor het overgroote deel in Nieuw Zuid-Wales en Victoria, terwijl een landbouwstaat als West-Australië wel de lasten helpt dragen, doch daarvan slechts zeer weinig vruchten plukt. Deze staat, tachtigmaal zoo groot als Nederland, doch met slechts een twintigste van ons inwonertal, brengt jaarlijks acht millioen pond sterling op aan belastingen enz. hetgeen uitkomt op gemiddeld 240 gulden per hoofd der bevolking; waarlijk geen gering bedrag! En met leede oogen ziet men er, hoe die millioenen voor het overgroote deel ten goede komen aan doeleinden, voor welke de West-Australiërs slechts een matige sympathie hebben.

Het centralisatiestreven van Scullin c.s. heeft de zaak in een acuut stadium gebracht. In Juli toch wenschte hij in het geheele gemeenebest een referendum te doen houden over een voorstel der regeering, dat o.m. beoogt de bevoegdheid tot grondwetswijziging toe te kennen aan het centrale parlement in plaats van, zooals tot dusver, uitsluitend aan de kiezers zelf, en voorts de

competentie van de centrale regeering op industrieel gebied aanmerkelijk uit te breiden. Beide stappen mogen blijkens uitlatingen van kabinetsleden gevoegelijk beschouwd worden als inleidende maatregelen tot de vorming van een staat: Australië.

Voor dat het zoover gekomen is, geeft West-Australië er op ondubbelzinnige wijze blijk van, dat het anders wil. Op de onlangs onder voorzitterschap van den premier Collier en in aanwezigheid van talrijke leden van kabinet en parlement te Perth gehouden vergadering van de Dominion League werd duidelijke taal gesproken. West-Australië wil los, niet slechts van een Vereenigd Australië, het ideaal Scullin, doch ook van het gemeenebest in zijn huidigen vorm. Het wil zelf een Dominion worden. De kans op succes van dit streven kan als zeer gering worden aangeslagen. En met reden: de bronnen van volkswelvaart in de verschillende staten van Australië mogen al uiteen loopen, de geografische en economische eenheid van het continent is zoo onmiskenbaar, dat aan een vernietiging der politieke eenheid eigenlijk niet te denken is. Men mag dan ook veilig aannemen, dat Collier en de zijnen zich bevredigd zullen verklaren wanneer van de penningen der West-Australische burgers een grooter deel dan tot dusver gereserveerd blijft voor hun eigen staat, die deze, gezien een uitermate drukkende openbare schuld, uitnemend gebruiken kan. Een dominion West-Australië echter zal men niet spoedig op de kaart zien verschijnen.

KOLONIALE LITERATUUR.

Beknopt leesboek der Staatsinrichting van Nederland en Nederlandsch-Indië, door C. J. Franssen en J. van Zwijndrecht, Leeraren 1e Gem. Handelsschool met 4-j.c. te 's-Gravenhage en H. J. Mollen, Leeraar H. B. S.— A. M. S. te Malang. J. B. Wolters' Uitgeversmaatschappij N. V. — Groningen — den Haag — Weltevreden. 1930. Prijs ƒ 3.90.

De helft van het net ingebonden boekwerk (totaal 176 blz. en 71 blz. bijlagen) wordt ingenomen door de behandeling van de Staatsinrichting van Nederlandsch-Indië en is de onderwerpelijke Wet (1925) als afzonderlijke bijlage bijgevoegd, terwijl ook daarin voorkomen een foto van een vergadering van den Volksraad en van het College van gedelegeerden.

De stof is op overzichtelijke wijze duidelijk gemaakt voor de leerlingen der middelbare scholen, die men op het oog had; beknopt is het werk echter niet. Wij betwijfelen n.l. of het wel noodig was geweest om den tekst van een vrij groot aantal dagbladberichten, zoomede van de in het boek genoemde officieele stukken, en de grepen uit de verslagen der Indische begrootingsbehandeling op te nemen, die volgens de schrijvers een ongezochte gelegenheid zouden geven om de les te illustreeren. Vermoedelijk vinden de leerlingen het al voldoende de bepalingen zelve te lezen en te onthouden, en zal de belangstelling voor allerlei bizonderheden van de politiek eerst later in hen opkomen, wanneer zij een betrekking vervullen en dan nog alleen voorzoover zij zelf aan de politiek mededoen.

Een loffelijke uitzondering maakte t.d. echter de op blz. 169 voorkomende opname van Java's nieuwe indeeling in residenties, die men niet gemakkelijk elders vindt.

Even willen wij hierbij nog aanteekenen, dat de reproductie van het verslag eener rede in de Tweede Kamer gehouden (blz. 126) niet gelukkig, zelfs verwarrend moet heeten. Immers wordt dáár beweerd, dat de Volksraad zou zijn uitgegroeid van een zuiver adviseerend lichaam tot een *centraal parlement in Indië!* Dat is toch beslist onjuist.

Evenmin overeenkomstig de wetstermen is de naam *Onder-Koning van Indië*, eenige malen door den schrijver zelf gegeven aan den Gouverneur-Generaal.

Laten wij de korte bespreking van dit voor velen nuttig boek beëindigen met de aanteekening, dat de schrijver, die te recht in het leerboek slechts zelden een eigen beschouwing heeft ingelascht, enkele opmerkingen toch heeft gemaakt, die o.i. daarin een plaats verdienen, omdat zij getuigen van een juisten kijk op den onderwerpelijken toestand. B.v. dat het regentschap en de Inlandsche gemeente(desa) beide oud zijn, doch de autonomie van de eerste gemeenschap nieuw is, daarentegen die van de tweede even oud is als de desa zelve. Dat de *ingevoerde democratie* vooral in het autonome regentschap voor een deel haar plaats in het *volks*besef nog moet veroveren (blz. 157). Dat de contrôle van den regent op de naleving der verordeningen en besluiten van den regentschapsraad (en college der gecommitteerden) wel eens een *zwakpunt* wordt genoemd.

Ht.

„De Groote Oost", reisbrieven van C. K. Elout. W. P. van Stockum & Zn., den Haag.

Justus van Maurik bood zijn Indische ondervinding en waarneming aan als indrukken van een totok. De ster-correspondent van de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* heeft zijn Indische aanschouwing en beschouwing tot grondslag gemaakt van een studie, waardoor hij zich tot koloniale specialiteit heeft weten te maken. De hoefijzer-correspondent van het *Algemeen Handelsblad*, de heer Elout, neemt plaats tusschen deze twee uitersten. Hij blijft de journalist, die in korten tijd veel ziet, oog en oor goed den kost geeft en, dank zij de gaven van logisch combineeren en van duidelijk weergeven, over veel in kort bestek op interessante en boeiende wijze weet te schrijven, niet schuchter, niet geleerd.

Wie deze gaven heeft, kan in weinig tijd veel vergaren. De oude reisverhalen van de eerste wereldreizigers gaven niet anders dan dagboekverslagen, en daaronder zijn er die na eeuwen nog hun beteekenis behouden hebben. Een dergelijke pretentie hebben de reisverhalen van den heer Elout natuurlijk niet, maar hier en daar vertellen zij toch nog van ontmoetingen en toestanden, waaruit blijkt, dat de oermensch en de halfbeschaafde sedert Valentijn zijn blijven stil staan, en wij achten het niet onwaarschijnlijk, dat hetgeen zij over de Groote Oost ten beste geven, in later tijden, nog wel eens aanhaling zal vinden als typeering van den toestand in onzen tijd, in vergelijking met dien bij de

eerste kennismaking drie eeuwen geleden en met dien in den bloeitijd van de Molukken. In later tijden, nu „ligt heel die groene en blauwe wereld daar in 't Oosten van den Archipel toch eigenlijk nog te slapen. Droomend van een genialen prins die haar eenmaal wellicht wekken zal" (blz. 131).

De titel van het boek belooft minder dan het werk geeft. Van de 250 blzn. toch zijn er maar 50 gewijd aan wat men gewoonlijk „De Groote Oost" noemt, d.i. het oostelijk eilandengebied van Ned.-Indië.

De Schr. heeft de Molukken en de Minahassa [1]) als het hoofddoel van zijn reis beschouwd, maar hetgeen hij over zijn verblijf ter Oostkust van Soematra, Zuid-Borneo, Flores, Java's Oosthoek, Batavia's ommelanden en de Lampongs mededeelt, vormt voor den lezer geenszins slechts een toegift. 't Ware daarom o.i. te verkiezen geweest het boek met een anderen naam aan te bieden. Onze bespreking moge iets ertoe bijdragen om den aandacht op dit meerdere te vestigen.

Geschiedenis van Nederlandsch-Indië, door Dr. F. W. Stapel. Uitg. J. M. Meulenhoff, A'dam.

Als men ons de vraag stelde: bestaat er thans behoefte aan een nieuw werk over de geschiedenis van N.-I.?, zouden wij deze niet bevestigend durven beantwoorden. Wel kunnen wij ons toch indenken in de opvatting van Prof. Dr. H. Brugmans, die de leiding heeft over de door J. M. Meulenhoff uitgegeven reeks „Nederlandsche Historische Bibliotheek", dat in deze boekerij aan de geschiedenis van Nederlandsch Zuid-Oost Azië een plaats toekomt. Eenmaal tot deze opvatting gekomen, kon, voor de samenstelling, bezwaarlijk een betere keuze worden gedaan dan die van Dr. Stapel.

De Schr. geeft de geschiedenis niet alleen sedert den tijd der eerste aanraking van Nederlanders met de bevolking der verre landen, maar hij diept de oudste aanwijzingen op betreffende de oorspronkelijke bevolking tot voorbij den Hindoetijd. Dan volgt hij de gebeurtenissen in en de ontwikkeling van Indië tot in onzen tijd, ja tot in het loopende jaar: 1 Januari 1930 namen de eerste twee Inlanders zitting in den Raad van Indië (blz. 351). De eerste illustratie is een steen met overoude inscriptie, de laat-

---

[1]) Wij gaven in onze revue van artikelen een der stukken weer door den heer Elout als brieven voor het *Alg. Hbl.* geschreven en die nu in boekvorm verschenen zijn. De Minahassa, de rots van Nederland, zie *De Ind. Gids*, 1929, II, blz. 870.

ste het portret van Raden A. A. A. Djajadiningrat, een der nieuwe leden van den R. v. I.

Dr. Stapel maakt 't den lezer gemakkelijk den geschiedkundigen draad te blijven volgen, de ontwikkeling van het geheel wordt doorloopend in 't oog gehouden, zoodat het verband niet verloren gaat door afleiding naar losse stukken of afzonderlijke onderwerpen. Over de besproken personen en tijdperken is veelal in enkele zinnen de opvatting te vinden, die de Schr. als het oordeel der geschiedenis wil laten gelden; dit verlevendigt dan het relaas.

Wat wij onzen tijd kunnen noemen is behandeld in paragrafen over: De nieuwe koers, De Inlandsche beweging, Bestuurshervorming en Nieuwe staatsinrichting.

De door den Schr. gekozen illustraties zijn goed weergegeven. Van den bekenden brief van Coen, waarin de vaak aangehaalde woorden „Dispereert niet" voorkomen, is het slot in handschrift gereproduceerd. Een register van persoonsnamen vergemakkelijkt 't raadplegen en opslaan. Aan elk hoofdstuk is een literatuurlijstje toegevoegd.

Het boek maakt een goed figuur in de „Nederlandsche Historische Bibliotheek".

Wil de recensent zich tot kritiek zetten, dan zal die, als hij het door den Schr. vooropgezette doel indachtig blijft, geen groote lijnen betreffen. Enkele kantteekeningen slechts.

Bij de literatuur-opgave heeft de Schr., met verklaarbaren ijver, eigen werken zoo tot hun recht doen komen, dat zelfs een ter perse zijnde publicatie al wordt aangekondigd, maar hierdoor wordt bij verschillende hoofdstukken 't gemis meer gevoeld van andere waardevolle bronnen. Een paar voorbeelden: Over het Engelsche interregnum, Sophia Raffles' Memoir of the life and public services of Sir Th. St. Raffles; over de Lombok-expeditie het desbetreffende werk van W. Cool; over de laatste hoofdstukken, A. D. A. de Kat Angelino's Staatkundig beleid en bestuurszorg in N.-I. ('dl. I, medio 1929). Deze zouden o.i. alle een plaats verdiend hebben naast de andere met name vermelde werken (waaronder er ook voorkomen die in 1929 zijn verschenen).

Had de Japansche bladzijde van Nederlandsch geschiedenis in Oost-Azië niet ruimer aandacht verdiend?

Waarom is generaal H. M. de Kock (blz. 253 e.v.) geschreven de Kok? In alle ons bekende werken en in door hem zelf onderteekende stukken vinden wij ck.

Het hoofdstuk „De Inlandsche beweging" besluit (blz. 340) met woorden door den G.-G. Jhr. A. C. D. de Graeff gesproken bij

de opening van de Volksraadszitting in Mei 1928. De bedoeling is blijkbaar daarmede te geven een slot dat pakt. Een schrijver mag dit effect zeker beoogen, maar de geschiedenis weet i.c., dat de landvoogd in die Volksraadszitting de aangehaalde woorden door den Regeeringsgemachtigde voor algemeene zaken nader aldus heeft laten vertolken: „De Regeering ziet en gelooft in een toekomst waarbij Indië volledig zelfbestuur zal genieten en de Nederlandsche leiding kan worden gemist. Zij ziet die toekomst niet met een zekere berusting in hetgeen nu eenmaal onafwendbaar is, maar als bekroning van Haar streven." Zoo vertolkt, tempert, dunkt ons, de geschiedenis zelf wel eenigszins het effect van het slot van Dr. Stapel's 24ste hoofdstuk.

In dit geschiedenisboek van Nederlandsch-Indië zijn de namen niet vermeld van de souvereinen onder wier opperbestuur Nederlandsch-Indië de merkwaardige evolutie van de laatste halve eeuw doorloopen heeft.

Met deze kantteekeningen blijven wij bij hetgeen het boek niet geeft. Door hetgeen het wèl geeft is onze koloniale boekerij verrijkt met een goed overzichtelijke staatkundige geschiedenis van Ned.-Indië.

Mijn kruistocht door Indië, door W. J. Heydeman. Em. Querido's Uitg. Mij., Amsterdam.

Als een onderdeel van de viering, op 10 Oct. 1928, van 't vijftigjarig bestaan der Middelbare Technische School „Amsterdam", werd den directeur, zelf oud-leerling der inrichting, W. J. Heydeman een reis aangeboden naar en door Indië. Dit geschenk kwam van tallooze oud-leerlingen, in gulle samenwerking met de St. Vt. Mij. „Nederland" en de Koninkl. Paketvt. Mij. De reis van een half jaar werd den 26sten Maart 1929 ingezet, toen de heer Heydeman zich te Amsterdam inscheepte op de „Christiaan Huygens."

De reiziger heeft zijn tocht wel onder zeer bijzondere omstandigheden volbracht. Een commissie van oud-leerlingen in Indië stelde het reisplan op. Voor elke etappe werd door een der oud-leerlingen weer een apart programma gemaakt. Veelal logeerde hij bij oud-leerlingen, die zich een hooge plaats in de cultures hebben verworven.

Het werk (228 blzn. met vele scherpe foto's buiten tekst) is als een vrijwillig uitgebracht verslag, als een tegengeschenk aan de talrijke schenkers. Het zal in de eerste plaats dan ook welkom zijn aan hen, die òf bij den opzet, òf bij de uitvoering eenig aan-

deel hebben gehad. Hiermede is echter volstrekt niet gezegd, dat de kruistocht door Indië ook niet interessant zou zijn voor lezers in veel ruimer kring. In hetgeen Schr. kan vertellen over Sumatra, Java, Bali, Balik Papan en Billiton vindt men herhaaldelijk bewijzen, dat hij meer heeft kunnen zien dan bij een reis onder gewone omstandigheden mogelijk zou zijn geweest en meer heeft kunnen hooren dan een ander bezoeker ooit ter oore komt. Over vragen van den dag, over in de cultuurwereld hangende kwesties, over aangelegenheden, die hem bijzonder troffen, heeft hij zich een oordeel durven vormen, en hij geeft dit vrijmoedig weer.

In het laatste gedeelte van zijn verhaal vat hij zijn indruk van Indië o.m. in deze woorden samen:

„Een land, waar de Nederlander zijn energie kan ontplooien en waar hij spoediger een zelfstandige positie met zeer goede vooruitzichten kan veroveren dan in Nederland zelf. Hij kan voor goed terugkeeren op een leeftijd tusschen 45 en 50 jaar en heeft dan een positie bekleed, die men hier te lande veelal eerst tusschen 50 en 60 jaar verkrijgt, zoodat de onderscheidene hooge posten in Indië bekleed worden door menschen in de volle kracht van hun leven." En even verder: „Ook nu nog is Indië een dorado voor den zelfstandigen mensch." Daarbij laat hij dan nog aansluiten: „Maar hij, die geen persoonlijkheid is, die niet met graagte zijne krachten wil ontplooien en die de oud-Hollandsche avontuurlijke geest en durf mist, moet thuis blijven; voor hem is Indië niet geschikt". Wanneer iemand, door dankbaarheid bezield, aan edele schenkers verslag doet over het genotene, past 't niet breed uit te wijden over naverwante mislukten. Maar wanneer men tot een intiem onderonsje komt wil men over hen toch ook wel even praten. Het wil ons voorkomen, dat de heer Heydeman een verdienstelijk werk zou doen als hij, aansluitend aan zijn door ons aangehaalde waarschuwing, ook nog eens verslag deed van hetgeen hij weet of te weten kan komen over de oudleerlingen, die 't niet tot een benijde positie hebben mogen brengen, om zoodoende de goede en de kwade kansen, zoo eerlijk als doenlijk, tegen elkander te laten wegen. Niet allen kunnen 't tot een hooge positie brengen. Hoe laat de toekomst zich aanzien voor hen, die op den tweeden-, op den derden rang zullen blijven? Hoe velen zijn verdwaald, mislukt niettegenstaande zij met goeden wil en goede eigenschappen begonnen?

Hiermede reiken wij echter verder dan zijn beschreven kruistocht, dien wij zeer ter lezing aanbevelen.

WETENSCHAP, KUNST EN INDUSTRIE.

EEN BELANGRIJKE KOLONIALE UITGAVE.

Een memorie-post is op de Indische begrooting voor 1931 gebracht ten behoeve van den eersten inzet van een belangrijke nationale en tegelijk wetenschappelijke onderneming: de geleidelijke overbrenging in druk van de allengs onleesbaar wordende handschriften uit de dagen der Oost-Indische Compagnie, waarin haar geschiedenis vervat is. Het zijn van overheidswege aangelegde reeksen officieele en andere bescheiden, waarin de besluiten der bewindslieden zijn vastgelegd en de gang van zaken in de kolonie uit staatkundig, geestelijk, oeconomisch en maatschappelijk oogpunt, benevens de betrekking van de kolonie tot het moederland, is beschreven. Als zoodanig komen vooral in aanmerking: de resoluties van gouverneur-generaal en raden, de brieven van de hooge regeering aan heeren XVII (afgaande patriasche missiven), de brieven van heeren XVII aan de hooge regeering (aangekomende patriasche missiven), het daghregister des casteels Batavia. Omtrent de beteekenis dezer handschriften zegt de M. v. T. tot den begrootingspost o.m.:

Het behoeft geen betoog, dat hare uitgave in druk van ongemeene beteekenis is voor de beoefening van de geschiedenis der Compagnie, dus van de geschiedenis van Nederlandsch-Indië en van Nederland's koloniale geschiedenis in het Oosten. De uitgave en hare verspreiding moeten worden gerekend te zijn een eereplicht van het land, dat het voorrecht heeft zoo rijke gegevens voor de studie van zijn verleden bijeengebracht te weten in verzamelingen, die slechts op openbaarmaking wachten om gemeen goed te worden van allen, wien die studie en dat verleden ter harte gaan. Het is bovendien van het allergrootste belang, de vervulling van dien plicht met voortvarendheid te ondernemen of, voor zoover reeds ondernomen, voort te zetten, omdat met name de leesbaarheid der zeventiende-eeuwsche handschriften, te Batavia voorhanden ernstig wordt bedreigd.

Wordt de uitgave van de verschillende reeksen ondernomen naar den trant van het Daghregister, in deelen van 800 bladzijden, dan zullen naar schatting benoodigd zijn: voor de Reso-

luties ± 97 deelen, voor de Geheime Resoluties ± 6¼ deel, voor de brieven aan Heeren XVII ± 35 deelen, voor de brieven van Heeren XVII ± 27 à 28 deelen, of totaal ± 166 deelen. De kosten zullen ongeveer *f* 1,080,000 bedragen.

Het is de bedoeling, de uitgave van de drie reeksen gelijktijdig te ondernemen, hetgeen medebrengt, dat begonnen zal worden bij het jaar 1651.

De landsarchivaris te Batavia zal met de bezorging der uitgave worden belast. De overschrijving van den druk van de handschriften kan voorloopig geschieden door den op het landsarchief werkzamen commies.

Aangezien het hier niet alleen een Indisch, doch mede een Nederlandsch nationaal-historisch belang geldt, is omtrent de uitvoering van het plan in overleg getreden met het opperbestuur, waarbij tevens wordt overwogen om een deel der kosten ten laste van de Staatsbegrooting te brengen. In afwachting van het resultaat van dit overleg is voorloopig in de Indische begrooting voor 1931 een memoriepost opgebracht.

HEROPRICHTING VAN DE JAPANSCH—N.-I.-VEREENIGING.

Op uitnoodiging van den vice-president van den Raad van Indië, den heer Ch. J. I. M. Welter, hebben zich in Juni te zijnen huize een veertiental vooraanstaande persoonlijkheden verzameld, teneinde de tien jaar geleden opgerichte Japansch—Nederlandsch-Indische Vereeniging nieuw leven te schenken. De gouverneur-generaal heeft zijn instemming met dit streven doen blijken en zich bereid verklaard eventueel het beschermheerschap te aanvaarden.

In zijn openingswoord heeft de heer Welter er op gewezen, dat de vaak aangehaalde herinnering inzake het bestaan van 300-jarige relaties tusschen Japan en Nederland geen gemeenplaats is [1]), aangezien in deze vriendschappelijke betrekking tusschen de twee landen zich nooit onaangename incidenten hebben voorgedaan, integendeel de banden steeds hechter en inniger geworden, zijn tusschen den leermeester en den leerling, ook al moet worden erkend, dat de leerling in sommige opzichten zijn leermeester boven het hoofd is gegroeid. Het nauwer toehalen van de be-

---

[1]) Zie t.z. bijv. Japan—Nederland in Oost-Azië, door G. Nypels, blz. 16 e.v. De Erven Loosjes, Haarlem.

staande banden achtte hij een groot algemeen belang. Men zou dit kunnen bereiken door het organiseeren van lezingen, tentoonstellingen, het ruilen van boekwerken en het bevorderen van historische onderzoekingen en reizen naar Japan. Ofschoon in Japan reeds vier soortgelijke vereenigingen bestaan, hebben de plannen, tot heroprichting van een Japansch—Nederlandsch-Indische Vereeniging in Indië, reeds weerklank gevonden in invloedrijke kringen in Japan, alwaar men nu overweegt om één groote vereeniging te stichten, welke hetzelfde doel beoogt en alsdan de vier bestaande vereenigingen zal overkappen. Van beide zijden bestaat een duidelijke neiging tot meer toenadering, doch het orgaan daartoe ontbrak.

Nadat de aanwezigen besloten hadden over te gaan tot heroprichting, werd het bestuur als volgt samengesteld: de heer Welter, voorzitter; mr. dr. Buttingha Wichers, penningmeester en de heer Van de Stadt, adviseur voor Japansche zaken, secretaris, terwijl de overige aanwezigen benoemd werden tot bestuursleden. Het bestuur zal verder worden aangevuld. Het beschermheerschap wordt aangeboden aan den gouv.-generaal.

Gepoogd zou worden te Semarang en te Soerabaja een afdeeling op te richten.

MINAHASSA IN NEDERLAND.

De Minahasers hebben in 1679 een verbond met de Nederlanders gesloten tegen de Spanjaarden. Naar aanleiding van dit Nederlandsch-Minahasisch verbond heeft men een historisch openluchtspel samengesteld, dat den 29sten Juni 1929 op het landgoed Over-Holland aan de Vecht tusschen Amsterdam en Utrecht werd opgevoerd. De samenstellers van dit historisch openluchtspel, de heeren Prof. L. van Vuuren en Mr. Dr. van der Helm, hadden eer van hun werk. Kosten noch moeite werden bij de samenstelling gespaard. Wij ontleenen hierover het volgende aan een artikel van Mas Prijohoetomo in de 6e afl. 1930 van *Oedaya*.

Het spel zelf werd op touw gezet door het Utrechtsch Provinciaal Minahasa-Comité, dat zich ten doel stelt gelden bijeen te verzamelen ten bate van een nationaal geschenk aan de bevolking van de Minahasa ter herdenking van den 250sten gedenkdag van het Nederlansch-Minahasisch Verbond, welk geschenk zal bestaan uit een sanatorium voor longlijders en een centrale zieken-inrichting.

Het Historisch Openluchtspel.

Alle factoren hebben medegewerkt om het feest te doen slagen. Er heerschte aan de Vechtoevers, waar de Amsterdamsche Patriciërs uit den tijd der Oost-Indische Compagnie hun lusthuizen omringd door grachten, voorzien van ophaalbruggen, hebben laten bouwen, een echt Minahasische temperatuur.

Het spel stelde voor de historische ontvangst op het landgoed Over-Holland in het paar 1689 van den uit Ned.-Indië teruggekeerden oud-gouverneur der Molukken, Robertus Padtbrugghe, door den eigenaar van het landgoed, Jacob Poppe, die voor die gelegenheid tal van vrienden, de omliggende buitenplaatsen bewonend, heeft uitgenoodigd.

Allereerst daalde van de treden van het bordes van het landhuis een groepje meisjes af, de dochters van de gasten, geleid door de dochters des huizes, om aan H.M. de Koningin-Moeder een bouquet anggrek boelan (een Indische orchideesoort) aan te bieden. Na een sierlijke révérance, waarbij de lange zijden rokken sleepten over het grind, ging het keurig uitgedoste groepje statig in een cirkel weer terug naar het groote huis.

Onmiddellijk achter hen traden de Heer en Vrouwe van Over-Holland, Jacob Poppe en Vrouwe Catarina Poppe-Cromhout de hooge treden af vergezeld van een aantal gasten, want reeds kondigde een jacht-fanfare de komst van een tweede groep gasten aan, en even later kwam door de donkere oprijlaan een stoet ruiters op het voorplein. Hoog wapperden de veeren in de lucht en de sierlijke amazones glimlachten en bogen.

Daarna werd de komst van gouverneur Padtbrugghe aangekondigd. Vergezeld van zijn echtgenoote en eenige vrienden werden zij door den zoon des huizes, die als ceremoniemeester fungeerde, ontvangen en aan de gasten voorgesteld. Met gracieuze buigingen en hoedezwaaien maakten de gasten met elkaar kennis. Er ontstond een levendige, algemeene conversatie; een gegons van stemmen steeg uit de bontgekleurde groep, dat echter geleidelijk verstomde om te luisteren naar hetgeen Padtbrugghe vertelde van zijn wederwaardigheden in Indië en in het bijzonder van het politiek contract dat hij in 1679 met de Minahasers heeft gesloten.

Het gezelschap ging vervolgens naar de landingsplaats om het naderen der „cora-cora", een Indische sloep met de Minahasische hoofden in oogenschouw te nemen. Reeds in de verte hoorde men het eentonige Minahasische gezang, op welks rhythme de roeiers pagaaiden. Daarna landde de Minahasische prauw voor Over-Holland.

Een drietal Minahasische afgezanten gevolgd door een groep vrouwen en muzikanten stegen uit de prauw en naderden den gouverneur Padtbrugghe, onder leiding van diens zoon. Na een hoofsche trotsche buiging hield één der hoofden in een inheemsche taal, die voor alle aanwezigen totaal onverstaanbaar was, een toespraak, waarin hij de bescherming der O. I. Compagnie inriep tegen de Spanjaarden, die de Minahasa vanuit de Philippijnen bedreigden. Padtbrugghe ontving hen vriendelijk en zegde toe hun verzoek bij de Hooge Regeering te Batavia te zullen ondersteunen.

De hoofden vertrokken weder in hun vaartuig, terwijl de vrouwen en muzikanten achter bleven om krontjong-liederen met zang ten gehoore te geven. Vervolgens zette Padtbrugghe zijn verhaal voort.

Opnieuw vernam men het aankomen van de prauw en er landden zestien Minahasische hoofden. Ze schaarden zich rond Padtbrugghe en het historische verbond was gesloten.

Ten slotte vormde Padtbrugghe, Jacob Poppe met zijn uitgenoodigden en de Minahasische hoofden, benevens alle medespelenden, een stoet, die door het prachtige landgoed een rondgang maakte.

DE SEMARANGHAVEN.

De Semarang Zeehaven Commissie (S.Z.C.) stelde in het door haar uitgebrachte rapport op den voorgrond, dat de bestaande haventoestanden te Semarang op den duur niet bestendigd kunnen worden en zij knoopte daaraan de uitspraak vast, dat het belang van handel, scheepvaart en nijverheid meebrengt er zoo spoedig doenlijk de radicale verbetering van de haventoestanden tot stand te brengen.

Over haar rapport heeft een Interdepartementale Commissie (I.D.C.) voor het Zeehavenvraagstuk Semarang zich uit te spreken gehad. Deze noemde het, in navolging van Ir. de Iongh, burgemeester van Semarang, een juist beginsel, dat een goed beheerd lichaam niet met verbetering van toestanden behoort te wachten tot deze ondraaglijk geworden zijn. Op grond van door haar gegeven beschouwingen, kan h.i. besloten worden, dat in de naaste toekomst te Semarang de haventoestanden bij niet-uitvoering van den zeehavenaanleg ondraaglijk worden. Mitsdien verklaart zij dezen aanleg (zij 't ook niet in absoluten zin) urgent te achten.

Over het rapport van de I.D.C. stelde de Afdeeling Havenwezen van het Indische Departement van B.O.W. een nota op. Daarin werd de stelling der urgentie beslist bestreden. De haven van

Semarang is, werd geconcludeerd, gegroeid in de omstandigheden, waarin men thans radicale verbetering wenscht, bij die groei is zij in geen enkel opzicht achtergebleven bij de andere Javahavens, en geen enkele bijzondere omstandigheid wijst er op dat er voor de verdere groei van de Semaranghaven thans hinderlijke belemmeringen zijn ontstaan of in de naaste toekomst zullen ontstaan.

De directeur van B.O.W. Ir. J. Blackstone bood deze nota, bij schrijven van 4 Maart 1927 aan aan den Gouverneur-Generaal, en vereenigde zich met het daarbij ingenomen standpunt, dat er voor het land geen plicht aanwezig is om terzake van den zeehavenaanleg te Semarang eenige voorziening te treffen, dat het integendeel aanbeveling verdient om voor de uitvoering van het betrokken, niet op voldoend gezonde basis berustend, plan onder de destijds geldende geldelijke omstandigheden geen landsgelden beschikbaar te stellen.

Van regeeringswege werd nog een „Commissie tot onderzoek van de mogelijkheid van den bouw van een zeehaven te Semarang" benoemd, die d.d. 22 Juli 1929 haar beschouwingen indiende.

De directeur van B. O. W. Ir. E. H. M. Uljeé bood den Landvoogd, bij schrijven van 5 Januari 1830, de overwegingen aan, waartoe de bestudeering van dit nieuwe commissieverslag (waarin een poging gedaan was om de departementsnota van 1927 te weerleggen) hem hebben geleid. Zijn eindoordeel is, dat hij de conclusies van zijn ambtsvoorganger, Ir. Blackstone, ten volle deelt.

De aandacht van het Departement van B.O.W. blijft echter de ontwikkeling der omstandigheden, welke voor een eventueele oplossing van het Semaranghavenvraagstuk van belang zijn, nauwgezet gade slaan. Als de tijd er voor aangebroken is zal Semarang op behartiging van zijn belangen t.d. mogen rekenen.[1])

Niet alleen de Semarangsche bladen zijn over het directeursadvies slecht te spreken. De Semarangsche correspondent van het *Soerab. Hbld.* is erg boos op Ir. P. J. T. van Buuren, dien het als den samensteller van de nota noemt. Hij besluit zijn critiek op vorm en inhoud dier nota aldus:

„Men zou er zich hier bij hebben neergelegd, indien de heer Van Buuren, na een zuiver zakelijk betoog, den Landvoogd had voorgesteld, met het oog op de depressie-tijden den zeehaven-aanleg te deponeeren. Althans: men zou

[1]) Bij de Landsdrukkerij te Weltevreden is gedrukt en door het Departement der B. O. W. beschikbaar gesteld: Beschouwingen van het Dept. der B. O. W. over de rapporten, uitgebracht inzake het Zeehavenvraagstuk-Semarang.

dan zonder ontstemming, noch wrok van zoo'n eindadvies kennis hebben genomen.

Dat zulks thans wel het geval is, bleek wel toen de Semarangsche zeehaven-commissie ten Gemeentehuize bijeen kwam, om kort te beraadslagen wat thans te doen staat. Besloten werd, bij den Landvoogd een audiëntie aan te vragen, ter nadere uiteenzetting van de bedoelingen der commissie.

Welk een indruk de B.O.W.-nota, zoowel naar inhoud als toon, te Semarang heeft gemaakt, is wel duidelijk gebleken in de redevoering, waarmede de voorzitter der zeehaven-commissie, de heer A. Bagchus, burgemeester van Semarang, de bijeenkomst opende, alsmede uit de korte gedachtenwisseling, welke op deze rede is gevolgd.

Na de mededeeling, dat blijkens het betrekkelijke schrijven van den 1sten gouvernements-secretaris, de landvoogd geneigd is, zich aan te sluiten bij de eindconclusies van het departement van B.O.W. verklaarde de heer Bagchus te gelooven, dat de geheele commissie zijn gevoelen zal deelen, als hij den algemeenen indruk, gewekt door de nota, omschrijft als een van zeer diepe teleurstelling. „Niemand van ons had redelijkerwijs kunnen verwachten, dat de regeering in dezen tijd een volledig gunstige beslissing zou nemen, en niemand van ons zal in dit tijdsgewricht daarop willen aandringen. Ook geloof ik, dat niemand van U verwacht zou hebben, dat het departement van B.O.W. zich dadelijk aan onze zijde zou hebben geschaard. Maar niemand van U zal hebben verondersteld, dat de op onzen arbeid geleverde critiek zoo onheusch zou uitvallen, een critiek als deze, waarin niet alleen elk blijk van waardeering voor het geleverde werk ontbreekt, doch eene, welke den arbeid, door ons allen hieraan besteed met een zekere mate van geringschatting in beschouwing neemt".

Aan de *Ind. Ct.* te Soerabaja ontleende *De Loc.* (5 Juni) ook een scherpe afkeuring van de departementsnota. Wij lezen o.m.:

„De Semarangsche zeehavenkwestie is in hetzelfde stadium gebleven, als vóór het verschijnen van het „advies" van den directeur der B.O.W. Deze en zijn onmiddellijke raadsman achten dien aanleg overbodig; de Semarangsche zeehaven-commissie en met haar de gansche burgerij van deze kota achten dien aanleg niet alleen mogelijk, maar zelfs urgent. De commissie is niet van plan, het erbij te laten.

Zij werd al dadelijk in een spoedvergadering bijeengeroepen door den voorzitter. Deze heeft in een uitmuntende rede de beschuldigingen van het departementshoofd afgewezen en deze al reeds een voorproefje gegeven van hetgeen hem nog te wachten staat naar aanleiding van hetgeen hij gemeend heeft de commissie in de schoenen te mogen schuiven. De volledige beantwoording van hetgeen de directeur der B.O.W. alzoo bij elkander heeft geschreven, zal wel eenigen tijd vorderen. Geen twee jaar en ook niet een jaar. Maar enkele weken toch zeker.

En dan zullen de vertrouwensmannen der commissie een audiëntie bij den G.G. aanvragen om den hoogsten bewindsman van deze landen in te lichten omtrent de relativiteit van de waarde van het hem verstrekte advies.

Het is volstrekt niet gezegd, dat deze stap den aanleg der zeehaven naderbij zal brengen. Wij leven in een tijd van (overigens slechts veronderstelden) geldnood der regeering. Dat men van die zijde voorzichtigheid betracht bij het aanwenden der landsgelden is, op zijn minst gezegd, lofwaardig. Dit behoort overigens altijd te geschieden. Maar zeker heeft de directeur der B.O.W. in zijn laatste geschrift allerminst aangetoond, dat de landsgelden niet nuttig zouden zijn besteed wanneer daarvan een zeehaven te Semarang wordt gebouwd. De commissie stelt zich voor, het nut dier aanwending aan den landvoogd duidelijk te maken. Zij onderschat in het minst niet den tegenstand, welken de Semarangsche zeehavenplannen sedert vele jaren hebben ondervonden van B.O.W.-zijde.

Dit is voor haar echter volstrekt geen reden om krimp te geven. De Semarangsche zeehavencommissie heeft zich vast voorgenomen te blijven strijden, totdat de zeehaven er komt. En gansch Semarang wenscht haar succes in dien strijd".

DE GELIJKSTELLING DER CHINEEZEN.

Men weet hoe het met de gelijkstelling van de Chineezen is gegaan. Zij is eerst jaren bestudeerd, vervolgens nog eens om advies geweest, doch eindelijk kwam de toezegging, dat met Januari 1930 de gelijkstelling een feit zou worden. Intusschen is deze toezegging alweer achterhaald door een nieuwe, namelijk voor 1932.

Helaas, zegt 't *Alg. I. D.* komen wij thans met nieuwe berichten, die het vermoeden moeten wekken, dat ook de toezegging voor 1932 heel wat met zich sleept, zoo veel zelfs, dat deskundigen zich de vraag voorleggen, of ook deze toezegging geen andere interpretatie behoeft. Immers: er is tot nu toe met veel beleid gesproken over de gelijkstelling ten aanzien van het strafprocesrecht. Maar de gelijkstelling moet volledig zijn en dient zich dus ook nog over ander gebied uit te strekken. Daar heeft men bijvoorbeeld het onderwijsvraagstuk. Hoe komt men zoo spoedig aan genoeg scholen om het recht op onderwijs, dat de Chineezen erlangen door de gelijksteling, te vervullen? Is er voldoende personeel en hoe zal onze begrooting er uit gaan zien, wanneer de gelijkgestelde Chineezen van hun recht op Westersch lager onderwijs gebruik gaan maken? Men moet natuurlijk aannemen, dat niet alles in één jaar zich zal aanmelden, doch tegelijk staat wel vast, dat de toeloop dadelijk zeer groot zal zijn.

Dat is één punt, doch er is een ander. De kwestie van het bestuur over de Chineesche groep. Hoe gaat het met het instituut der Chineesche officieren? Zooals men weet, heeft de regeering besloten, dat deze verdienstelijke ambtenaren geleidelijk zullen uitsterven. Doch naar aanleiding van een onderhoud met vooraanstaande Chineesche figuren kunnen wij mededeelen, dat na de officieele gelijkstelling de geleidelijkheid der uitsterving in een geheel ander tempo zal dienen plaats te vinden. De Chineesche officieren blijken namelijk in hoofdzaak populair te zijn bij sommige Europeesche bestuursambtenaren, doch de Chineesche bevolking voelt voor hen zoo goed als niets en het wordt een ledige bewering geacht te zeggen, dat zij invloed zouden hebben. Wij willen ons natuurlijk hierin verder niet mengen, doch stellen vast, dat de aangekondigde gelijkstelling ook voor het bestuur over de Chineesche groep van vèrgaande beteekenis zal zijn.

Er is nog meer. Daar is bijvoorbeeld de positie van het kantoor voor Chineesche zaken, die, naar het voorkomt, geheel anders zal moeten worden. Thans ziet men een rechtstreeksche bemoeienis van dit adviseurskantoor met de Chineesche burgerij, die al jarenlang door links en rechts wordt veroordeeld (wij bedoelen door de linksche en rechtsche Chineesche pers). Evengenoemde Chineesche burgers zijn van oordeel, dat na de gelijkstelling de situatie zal worden, dat de Chineezen, evenals de Japanners, slechts te maken zullen hebben met het bestuur, zich alleen zullen hebben te gedragen naar de wetten des lands en verder geen tusschenpersonen meer zullen ontmoeten, die druk op hen uitoefenen, direct of indirect.

„Wij voelen er niets voor, drie meesters te hebben, wij zijn over het geheel rustige burgers en voelen ons belemmerd doordat voor ons speciaal een paar tusschenfasen zijn ingesteld, zoodat we behalve de eerbiediging van het gezag, nog bovendien talrijke andere eerbetuigingen hebben in acht te nemen. Voor ons is het Europeesch bestuur practisch niet bereikbaar; daar zit het Chineesch bestuur en het adviseurskantoor veel te zichtbaar tusschen".

Aldus de meening dezer heeren, die natuurlijk niet bedoelen, dat ons bestuur het voortaan zonder adviseurs zou moeten of kunnen doen, doch die eenvoudig de positie van den Chineeschen officier en van het adviseurskantoor onjuist vinden. En nu moet men bedenken, dat de Chineesche burger in dit land ook inderdaad tot dusver een zeer merkwaardige positie inneemt. Zeer waarschijnlijk om die reden heeft dan ook het kantoor voor Chineesche zaken geadviseerd voor een volledige gelijkstelling.

Doch tegelijkertijd is hierdoor duidelijk, dat die gelijkstelling ingrijpende veranderingen ten gevolge zal moeten hebben.

Men ziet dus dat het niet alleen om het strafproces gaat. Het gaat ook om het onderwijs en om het bestuur over de Chineezen. Vanzelfsprekend hebben wij, na aldus van Chineesche zijde te zijn ingelicht, ons gewend tot deskundige regeeringsambtenaren en hier vernomen, dat overgangsbepalingen noodzakelijk zullen blijken, zoo schrijft het *A. I. D.*

Er zal, voor de groote groep van Chineesche burger, natuurlijk steeds een groep deskundigen moeten zijn, opdat de wenschen en stroomingen tot uiting komen. Doch de positie dezer deskundigen wordt geheel gewijzigd. Nu is het maar de vraag, hoe al de wijzigingen, die aanstaande zijn, in de praktijk worden uitgevoerd. Naar het ons voorkomt, zal men goed doen, hierover de voornaamste vertegenwoordigers der Chineesche burgerij zelf te hooren en bij het inwinnen van advies niet alleen te rade te gaan bij hen, die tegenover het gouvernement in direct-afhankelijke positie verkeeren, doch ook en vooral bij rustige burgers, die daarvan geheel vrij staan. Het ziet er, zooals gezegd, niet naar uit, dat men in 1932 alles al „voor elkaar" zal hebben en in zoo verre is de kloeke beslissing niet zoo kloek als zij er uitziet. Doch het voornaamste is natuurlijk, dat een groot probleem op de beste manier wordt aangevat, onderzocht en uitgewerkt. En dat moet ditmaal eens niet worden opgelost in den kleinen kring van ambtenaren, doch met medewerking van de geheele groep, waaruit men met eenig beleid stellig de juiste vertegenwoordigers zal kunnen kiezen.

Méér economie en minder politiek

DOOR

Dr. H. G. HEIJTING.

Herhaald reeds wezen wij er op hoe ons Indië allengs verpolitiekt is geworden, in hoofdzaak als gevolg van de goede bedoeling om aan de onderscheiden bevolkingsgroepen eenigen invloed op het bestuur te schenken door hare vertegenwoordigers daaraan eenigermate te doen medewerken. Daartoe achtte men het hulpmiddel der verkiezingen noodzakelijk, en deze brachten uiteraard met zich mede het vormen van politieke partijen en den daarbij onvermijdelijken onderlingen strijd.

Intusschen heeft althans de Inlandsche bevolking eigenlijk iets anders veel méér noodig dan politieke rechten zooals wij menigmaal aanleiding vonden te betoogen, nl. welvaart, ruimer bestaansmiddelen. Zij heeft meer behoefte aan economie dan aan politiek. Ook in het algemeen is o.i. de economische vooruitgang van Indië een meer dringende eisch dan zijn politieke ontwikkeling. Met instemming lazen wij dan ook de redevoering van den voorzitter van den Indischen ondernemersbond te Batavia op de laatste jaarvergadering, waar hij zeide dat in dezen tijd de politieke factor maar al te vaak neiging toont de andere factoren w.o. de economische te overbluffen, dat het belang van een gezond en bloeiend bedrijfsleven in de meeste landen lijdt onder den oorlog van politieke programma's en idealen.

Om ons nu verder te bepalen tot de Inlandsche bevolking in Nederlandsch Oost-Indië willen wij, in bedoeld verband, aan de hand van een Regeeringsmededeeling (Juni 1930) in hoofdtrekken constateeren dat in de allerlaatste jaren de zelfwerkzaamheid van den inboorling op economisch gebied, die hem trouwens van meerdere zijden was aanbevolen, inderdaad is aangevangen en reeds eenig resultaat heeft opgeleverd.

De leidende kringen der Inlandsche bevolking, ook buiten de volksbeweging, toonen in snel toenemende mate te begrijpen dat zij den vooruitgang van het eigen volk zelf moeten helpen bevorderen. Zoowel academisch gevormden als anderen met minder schoolsche ontwikkeling, mannen zoowel als vrouwen, besteden daaraan hun tijd, werkkracht en *ook hun geld*. Die activiteit gaat gepaard met vakkennis, verantwoordelijkheidsbesef en zelfkritiek. Men vraagt niet meer alles aan de Regeering, zooals vroeger, doch pakt zelf aan om iets tot stand te brengen, daarbij hoe langer hoe meer gebruik makend van Westersche techniek en organisatie.

Zeer veel aandacht wordt besteed aan het onderwijs, omdat aan de groote vraag daarnaar de Overheid niet volledig kan voldoen, verder wijdt men zich aan verbetering van de positie der vrouw, aan weezen-, zieken- en armenzorg, kostelooze juridische en economische voorlichting, bevordering van handel en bedrijven, woekerbestrijding, credietverschaffing, coöperatie enz.

Opmerking verdient dat de in de eerste plaats te noemen oudste vereeniging *Moehammadijah*, in 1912 opgericht met het hoofddoel om het godsdienstig leven onder hare leden te bevorderen, thans zich in belangrijke mate wijdt aan onderwijs, weezen-, zieken- en armenzorg en wat het onderwijs betreft het programma van de openbare scholen gebruikend.

Zij beheerde eind 1929 alleen reeds in het gewest Djokdja: 64 volks-, 5 vervolg-, 8 standaard-, 3 Hollandsch-Inlandsche-, 2 schakel-, 1 normaal- en 2 kweekscholen, ook nog 4 normaalleergangen, het meerendeel waarvan Gouvernementssubsidie ontvangt. De nieuwste kweekschool kostte *f* 50.000.—, bedrag dat geheel door de leden werd bijeengebracht.

Voor het onderwijs in het gewest Djokdja is in 1929 totaal aan subsidie ontvangen *f* 63.000.— en aan bijdragen *f* 37.000.—. De inrichting van het weeshuis en het armenhuis te Djokdja wordt door deskundigen geprezen. Poliklinieken komen voor te Djokdja, Imogiri, Kotagedé, Soerabaja, Malang, Solo en Batavia.

In het gewest Soerakarta heeft de vereeniging 1 normaal-, 3 Holl.-Inlandsche-, 1 vervolg-, 11 standaard-, 6 weezen-, 1 meisjes- en 10 volksscholen, bovendien 2 normaal- en 2 schakelcursussen en 1 cursus voor dorpsonderwijzers.

In de afdeeling Batavia voorts 6 Holl.-Inl.-, 1 tweede klas meisjes-, 1 schakel-, 1 volks- en 1 weezenschool. Deze afdeeling doet veel voor werkverschaffing en arbeidsbemiddeling, huisvesting van dakloozen en steun bij begrafenissen.

Vermelding verdient de vrouwenafdeeling *Aisjijah*, die in hoofdzaak den godsdienstzin bevordert, doch ook de zelfstandigheid der vrouw. Zij beveelt aan het dragen van een sluier en laat de polygamie toe als uiterste middel tegen maatschappelijk kwaad, in welk opzicht zij staat tegenover bijna alle andere vrouwenvereenigingen, ook de nationalistische.

De vereeniging Moehammadijah is ook begonnen zich met coöperatie onledig te houden, waartoe zij zich heeft gewend tot den Adviseur van het volkscredietwezen. Zij onderscheidt zich voorts door een nauwkeurige en streng gecontroleerde administratie. Volgens de voor alle diensten in Djokdja samengevatte verantwoording ontving zij aan subsidies ƒ 83.000.— van het Gouvernement en ƒ 6000.— van het Sultanaat, verder aan bijdragen ƒ 76.000.—. Veel wordt verricht door onbetaalde krachten.

Een tweede centrum van actie vormt de *Indonesische Studieclub* te Soerabaja, welker leden wel allen nationalist zijn, doch overigens zeer uiteenloopende politieke inzichten hebben. Deze Club beweegt zich uitsluitend op maatschappelijk terrein, neemt problemen in studie door reëele proefnemingen en stelt na het slagen daarin een zelfstandige organisatie daarvoor in. Die proefnemingen zijn dikwijls kostbaar en slagen niet altijd, doch de kosten worden steeds door de leden bijeengebracht. De Club heeft ingesteld een adviesbureau tegen den woeker en voor het oprichten van coöperatieve vereenigingen, een adviesbureau voor de vakbeweging, een klachtenbureau, 2 jongensinternaten, een vrouwentehuis, een weefschool, de Bank Nasional Indonesia, de Persatoean djagal boemipoetra (Inl. slagersvereeniging) en de Pertoekangan (Nijverheidscentrale), terwijl zij toezicht houdt op een 17-tal coöperatieve bankjes en als orgaan een blad, de *Swara oemoem* (volksstem) 3 maal per week laat drukken op een eigen drukkerij.

Het in de eerste plaats genoemd adviesbureau waarschuwt tegen bemoeizucht en formalisme van ambtenaren, doch vraagt wel voorlichting en waar noodig ook steun van de Overheid, terwijl het vermeent dat evenals in Denemarken, de Regeering met de hulp van het particulier inheemsch initiatief ontegenzeggelijk heel wat grootsch tot stand kan brengen.

Voor de vakbeweging dienen 14-daagsche cursussen en ook bizondere cursussen voor de reeds bestaande 4 vakvereenigingen (chauffeurs, letterzetters, spoorwegpersoneel en huisjongens) een en ander in hoofdzaak om de massa bewust te maken, algemeene ontwikkeling en spaarplicht bij te brengen. In een leidraad wordt de Noord-Europeesche vakvereenigingstaktiek

aanbevolen, het Fransche syndicalisme en de communistische methode afgekeurd.

Het klachtenbureau geeft voornl. voorlichting bij aanrakingen met het gemeentebestuur, b.v. bij verzoekschriften in woningen rooizaken, het openen van gaarkeukens enz.

De Bank Nasional India nam op 1 Januari 1930 over de sedert 1927 bestaande Bank boemipoetra. Deze werd opgericht met een beginkapitaal van ƒ 10.000.— en had de bedoeling na te gaan of sneller, soepeler en meer aan de individueele behoefte aangepaste credietverschaffing mogelijk was dan door de halfambtelijke volkscredietbanken. Er werd 20 % rente gevorderd. In 1927 is ƒ 10.000.— uitgeleend aan 48 personen, in 1928 aan 101 personen ƒ 21.000.— en in 1929 aan 368 personen ƒ 95.000.—. Die zakenuitbreiding was mogelijk door de toename van het depositio van ƒ 1000.— tot achtereenvolgens ƒ 6600.— en ƒ 67.000.—. De achterstand bedroeg na 2½ jaar slechts 0.7 % van het uitgeleend bedrag.

De Bank Nasional India, reeds als rechtspersoon erkend, heeft een kapitaal van ƒ 500.000.—, waarvan ƒ 180.000.— volgestort en kan credietverband vestigen op dezelfde wijze als de volkscredietbanken. Uitgeleend is ƒ 137.000.—, een enkele maal tot bedragen van ƒ 4000.—, ƒ 10.000.— en ƒ 30.000.—.

Voor de coöperatieve bankjes, waarover de Studieclub contrôle uitoefent werd het beginkapitaal geheel door de leden bijeengebracht, die dan ook hunne rechten en plichten duidelijk beseffen. De geheven rente bedraagt 10 % en de resultaten zijn gunstig. Het bezit, de spaargelden en de uitleening beliepen in 1928 achtereenvolgens ƒ 18.700.—, ƒ 6400.— en ƒ 10.470.—. In 1929 waren die sommen ƒ 19.700.—, ƒ 11.250.— en ƒ 125.000.—.

De Inl. slagersvereeniging heeft in 1929 voor ruim ƒ 100.000.— aan natte huiden ingeleverd, na verwerking bestemd voor uitvoer naar het buitenland.

De Nijverheidscentrale Pertoekangan exploiteert een winkel te Soerabaja, genaamd Kunsthandel Java Art Studio

Proefnemingen om de suikerindustrie der bevolking te moderniseeren hebben niet het gewenschte resultaat opgeleverd.

Buiten de genoemde Studieclub om is te Soerabaja door een viertal inheemsche particulieren opgericht de firma *Setia*, een commanditaire vennootschap op aandeelen met een kapitaal van ƒ 100.000.—, waarvan de helft volgestort. Zij heeft een winkel te Soerabaja, filialen op 3 andere plaatsen en 8 agentschappen, verspreid over Java voorkomend. Van de in 1929 gemaakte winst werd 10 % gestort in het reservefonds en 45 % dividend aan aandeelhouders uitgekeerd!

Als derde centrum van actie kan beschouwd worden de onderwijsstichting *Tamansiswo*, die beoogt te geven een methode van onderwijs en opvoeding, passend aan het gezin en den nationalen geest. Het goede uit Europa wordt wel overgenomen, doch vervormd naar eigen aanleg. Naar het eigene wordt gestreefd door toepassing van het aloude Javaansche internaatsysteem, waarbij het onderwijzend personeel met de leerlingen samenleeft en het onderwijs in de eigen taal, cultuur, kunst, geschiedenis en zeden een onderdeel van de opvoeding uitmaakt. Het ambacht en de maatschappelijke nuttigheid worden aangeprezen. Subsidie neemt men niet aan, doch een ieder kan in het fonds der stichting geld storten. Oorspronkelijk in 1922 te Djokdja begonnen, omvat de stichting nu 40 afdeelingen, waarvan 7 in de buitengewesten, met totaal 5140 leerlingen. De moederschool te Djokdja, die door deskundigen gunstig beoordeeld wordt, bestaat uit een mulo-, een lagere- en een schakelschool. Te Soerabaja zijn geopend 2 lagere scholen en 1 kindertuin, te Batavia hetzelfde, te Tegal 1 lagere school en te Malang 1 lagere-, en 1 schakelschool. Op school wordt de politiek geweerd en onlangs is bepaald dat de onderwijzers, behoudens bizondere toestemming, geen lid van politieke vereenigingen mogen zijn.

In de vierde plaats komen de vereenigingen *Boedi Oetomo* en *Pasoendan* in aanmerking.

De eerste organisatie heeft te Djokdja 2 standaardscholen, te Solo 3 standaard- en 1 vervolgschool, te Madioen, Weléri en Ngawi een Holl.-Inl. school, te Patjitan een fröbelschool, te Kediri een meisjesschool en te Batavia een standaardschool. Op sociaal gebied beheert Boedi Oetomo, met een vrouwencomité (Wanito oetomo) naast zich, te Djokdja een internaat, een commissie voor reclasseering en voor woekerbestrijding, te Wonogiri een internaat, te Madioen een leeszaal, een gratis adviesbureau, een steunfonds voor leerlingen aan de mulo- en Holl.-Inl. scholen, een meisjesinternaat en een crediet-coöperatie, te Banjoemas een polikliniek, een bibliotheek en een crediet-coöperatie, te Bandoeng een coöperatieve winkel, te Soesoekan een productie-coöperatie, te Bindjei een coöperatieve transportorganisatie, te Medan een verbruiks- en een credietcoöperatie.

De vereeniging Pasoendan werkt te Batavia met een gratis adviesbureau en een cursus voor het kleinambtenaarsexamen, te Buitenzorg een cursus in het Nederlandsch voor volwassenen, te Poerwakarta een Holl.-Inl.- en een schakelschool; te Soekaboemi hetzelfde, te Bandoeng een Holl.-Inl. school voor meisjes en een gratis adviesbureau, te Tasikmalaja een mulo- en een Holl.-Inl. school, benevens een cursus in het Nederlandsch

voor volwassenen; te Tjimahi een cursus, te Koeningan een schakelschool; te Lèlès een credietbankje, te Soebang een coöperatieve verbruiksvereeniging.

Alle leden van hoofd- en afdeelingsbesturen storten ƒ 1.— 's maands in een fonds, waartoe ook de gewone leden aangespoord worden bij te dragen tot een maximum van ƒ 2.50.

Voorts verdient de *Partai Nasional Indonesia* [1]) afdeeling Batavia de aandacht. Zij heeft een polikliniek, twee rechtskundige consultatiebureaux en een studiefonds voor studenten in het buitenland, dat zijn gelden verkrijgt uit vrijwillige bijdragen der leden en opcenten op de contributie en waarvan ƒ 2.225.— naar Europa is overgemaakt.

Vooraanstaande leiders hebben doen oprichten de Pergoeroean rajat, oorspronkelijk een volksuniversiteit waar les werd gegeven in algemeene en Indonesische geschiedenis, staatsinrichting, volkenkunde en naast het Nederlandsch de 3 andere moderne talen, boekhouden en stenografie. Later is daaraan toegevoegd een Holl.-Inl.-, een schakel- en een muloschool.

De richtlijnen van het onderwijs geven aan dat het wil zijn nationaal-Indonesisch. Men tracht in den leerling te leggen den grondslag voor een geestelijk en lichamelijk harmonisch geheel, van den mensch die steeds met offervaardige blijmoedigheid zich zelf in dienst wil stellen van het Indonesisch vaderland. Daarmede is volgens het bestuur der partij geen vaststaand paedagogisch systeem aangeduid, alleen een poging tot begrenzing van een Indonesische paedagogiek in wording.

Zijn hierboven, doel strekking en resultaat der actie van de groote organisaties in het kort beschreven, thans blijft nog over de arbeid van enkele kleinere associaties en van bizondere personen te constateeren.

B.v. de vereenigingen Perserikatan goeroe Hindia Blanda en de Persatoean goeroe bantoe, beide uit onderwijzers bestaande die op eenige plaatsen Holl.-Inl.- en andere scholen instelden.

Voorts wijden de Inlandsche ambtenaren, vooral die bij het bestuur, zich aan velerlei sociaal werk, ook met name de echtgenooten van Regenten. Wat dit laatste betreft is b.v. te Bandoeng een internaat voor jonge meisjes en een voor studenten der technische hoogeschool opgezet, te Madjalaja een weefschool, te Toeloengagoeng een meisjesschool enz.

Ook de Inlandsche Christenen geven blijken van zelfwerkzaamheid. Zoo te Modjowarno door het inrichten van een kamp

---

[1]) Van deze partij staan vier leiders thans voor den landraad te Bandoeng terecht, verdacht van aanranding van het wettig gezag.

ter ontvangst van zendelingen. Te Bandoeng bestaat de vereeniging Wargi Kristen Pasoendan ter behartiging van het geestelijk en stoffelijk volksbelang; te Djokdja een Christelijke Inl. schoolvereeniging met een standaardschool; te Sidoardjo een vrouwenzendingsvereeniging; te Swaroe een vrouwencomité voor armenzorg en hulp aan kraamvrouwen; te Solo voor onderlingen geldelijken steun; te Malang bijbelkringen en te Tandjongredjo hebben jaarlijks vrouwenconferenties plaats ter bespreking van godsdienstige en maatschappelijke onderwerpen.

In de Bataklanden valt zelfs op een blindeninstituut als resultaat van inheemsch initiatief te wijzen.

Op het gebied van coöperatie moet nog, behalve de hierboven reeds aangeduide instellingen, vermeld worden het bestaan te Batavia van 22, te Bandoeng van 17, te Soekaboemi van 16 en te Soerabaja van 9 coöperatieve instellingen, deels crediet-, anderdeels verbruikscoöperaties van verschillenden omvang, welker leden gehouden zijn een aandeel te nemen (*f* 2.50—*f* 50.—) of een zeker bedrag spaargeld (*f* 0.50—*f* 10.— per maand) in te brengen. De rente bedraagt 10 %.

De verbetering in de positie der vrouw is het doel van menige vereeniging, samengebracht in een federatie genaamd Perikatan perhimpoenan istri Indonesia, waartoe zoowel Katholieke als Moslimsche en nationalistische associaties behooren.

Deze arbeid wordt voortreffelijk gesteund door de jeugdvereenigingen, daar de studeerende jeugd, vooral de meisjes daaronder, veel voelt voor idealen als liefde, trouw en kameraadschap in het huwelijk en goed begrijpt dat de maatschappelijke vooruitgang afhankelijk is van de medewerking der moeders, de opvoedsters van het komend geslacht.

In den laatsten tijd heeft de federatie zich ook gewijd aan de bestrijding van den handel in vrouwen en meisjes.

Ten slotte teekenen wij aan dat verscheiden vereenigingen tot doel hebben de bevordering van inheemsche kunst, dans, zang en gamelanmuziek b.v. te Batavia, Bandoeng, in de gewesten Djokdja en Solo, te Samarang en Soerabaja achtereenvolgens tot een 8-, 8-, 10-, 24-, 5- en 8-tal.

Het bovenstaande overziende, kunnen wij de bekendstelling door de Indische Regeering van de sociale welvaartszorg uit Inlandschen kring voortkomend op dit tijdstip een gelukkig denkbeeld noemen, omdat zij aantoont het aanvankelijk welslagen harer onvermoeide in menige richting ondernomen pogingen om bij den inboorling het vertrouwen in eigen kracht en kunnen op te wekken, bovendien omdat het voor vele Nederlanders,

die Indië een goed hart toedragen, een tot verheugenis stemmende openbaring is dat de tot dusver veel te zwak ontwikkelde zelfwerkzaamheid, zoo noodzakelijk voor den economischen vooruitgang van het volk, nu dan eindelijk toch begint kenbaar te worden.

Laten wij hopen dat de velen die Indië goed kennen, het land en het volk wel liefhebben of waardeeren, maar tot nog toe hardnekkig weigeren te gelooven in de mogelijkheid dat de bevolking door eigen kracht zich tot meerdere zelfstandigheid zou kunnen opwerken, deze mededeelingen zullen lezen en dat die twijfelaars dan de waarschijnlijkheid van dergelijke toekomst hooger zullen schatten.

Inderdaad wat vroeger onmogelijk leek, schijnt toch wel kans te hebben op verwezentlijking.

Lain dhoeloe, lain sekarang.

Veranderingen bij den Inlandschen Landbouw

DOOR

C. J. VAN BIJLERT.

Bij de behandeling van dit onderwerp is het noodig speciaal te wijzen op het verschil in vele opzichten tusschen Java en de Buitengewesten. In de techniek der landbouwvoortbrenging, dus de wijze waarop de gewassen geteeld en verzorgd worden, de wijze van oogsten en oogstbewaring, de landbouwwerktuigen en dergelijke is geen essentieel verschil tusschen Java en de Buitengewesten, zelfs niet tusschen Europa en Indië en men kan het met Professor Ham eens zijn, waar hij, in een voordracht over de „Verdere ontwikkeling der Europeesche en der Inlandsche cultures in Nederlandsch-Indië", concludeert dat „de verschillende op Java voorkomende vormen van landbouwbedrijf zich zonder groote moeite in het in de Europeesche landbouwkundige werken voorkomende schema der landbouwstelsels laten onderbrengen; dat dus in dit opzicht Java geen uitzonderingsland is..... en dat zulks ook met den Inlandschen landbouw in de Buitenbezittingen bij nader onderzoek het geval zal blijken te zijn"; maar economisch, sociaal, politiek is het inlandsch agrarisch vraagstuk zoozeer verschillend van dat der Buitengewesten, dat men haast van antipoden zou kunnen spreken. In de eerste plaats is er het verschil in bevolkingsdichtheid.

Uit het Statistisch Jaaroverzicht blijkt, dat Java in 1927 een bevolking had van ruim 36 millioen en 279 per K.M.^{2}, de Buitengewesten bijna 15 millioen en ruim 8 per K.M.^{2} Bij deze cijfers moeten echter twee opmerkingen gemaakt worden n.l. 1e. dat ze niet absoluut juist zijn, maar slechts benaderingswaarden, die als zoodanig toch zeer bruikbaar zijn om aanwijzingen te geven en 2e. dat cijfers als 279 of 8 per K.M.^{2} slechts gemiddelden zijn en eigenlijk alleen met elkaar mogen worden vergeleken als de

gebieden ongeveer even groot zijn of nagenoeg dezelfde bevolking hebben. Vergelijkt men deelen der Buitengewesten met deelen van Java dan is Bali en Lombok het dichtst bevolkt met 149,5 per K.M.², gevolgd door Sumatra's Westkust met 32,2; het dunstbevolkt op Java is Bantam met 117 per K.M.²

Dat groote verschil in dichtheid heeft niet steeds bestaan; zoo is op Java van 1800 tot 1900 een toename geweest van 4,6 millioen of ongeveer 30 per K.M.² tot 28,3 millioen of 216 per K.M.² en waren in het begin der 19de eeuw vele vlakten, die nu dichtbevolkt zijn nog volkomen wildernis (Kediri, Preanger). Het eigenaardige bij die bevolkingstoename is, dat er gedurende dien tijd bijna geen vooruitgang in de techniek is geweest, geen differentieering in de maatschappij, geen kapitaalvorming of teelt van gewassen, die per eenheid van oppervlakte meer opbrengen. Eerst omstreeks 1890 trachtte men dit laatste meer ingang te doen vinden, wat kan blijken uit een circulaire van den Directeur van Binnenlandsche Bestuur waarin gewezen werd op de wenschelijkheid om van bestuurswege meer belangstelling bij den Inlander te wekken voor het beproeven van andere voordeelige gewassen dan die welke hij gewoon was uit eigen beweging te verbouwen.

Een tweede verschil is, dat op Java de oppervlakte van den bouwgrond niet noemenswaard meer kan worden uitgebreid wegens gebrek aan daarvoor geschikte „woeste" grond, op de Buitengewesten is dit wel zeer goed mogelijk.

Van de ongeveer 18 millioen bouw van Java is ± 10 millioen bouw bevolkingsgrond, ruim 1 millioen voor Europeesche cultuur, ruim 3 millioen bouw djati- en in stand te houden wildhoutbosch, zoodat de rest nog ruim 3 millioen bouw bedraagt, waarin nog alle wegen, spoorwegen, aan bebouwing onttrokken dorpsgronden en alle bergen en onontginbare streken liggen. Voor cultuur blijft dan practisch niet veel meer over dan de ontginning van de bosschen langs de Zuidkust (van Gelderen, *Koloniale Studiën* 1922). Voor de Buitengewesten zijn geen juiste cijfers te geven maar kan de boschoppervlakte, die in 1928 67 % bedroeg van de totale oppervlakte, een aanwijzing zijn dat er nog wel een groote grondreserve is. Van de totale oppervlakte van 1.769.000 K.M.² is daar 1.197.000 K.M.² boschoppervlakte waarvan 61.000 K.M.² aangewezen is om in stand te blijven. Van de 18 gewesten zijn er 9 waarvan de oppervlakte boschgrond meer is dan 50 % van de oppervlakte van het gewest, (varieerend tusschen 61 % en 89 %) en 9 waarvan de oppervlakte minder is dan 50 % (met als grenzen 15 % en 48 %).

Het feit dat de extensieve uitbreiding van de inheemsche landbouwproductie op Java niet meer mogelijk is, op de Buitenge-

westen wel, maakt dat er een verschil is gekomen in de wijze, waarop de toenemende bevolking in haar onderhoud tracht te voorzien.

Een derde verschil is, dat Java veel meer den invloed heeft ondergaan van de inkomende kolonisten, speciaal van de Nederlanders, dan de Buitengewesten. Is de „openlegging" van het laatste gebied eerst daadwerkelijk begonnen tijdens en na Van Heutsz (behoudens de uitzonderingen der landbouwconcessies, die echter geen invloed hebben gehad op den Inlandschen landbouw), op Java werkte sinds langen tijd een Europeesch bestuur in op het agrarisch milieu.

Oorspronkelijk was dit met geen ander doel dan om zeker te zijn van producten voor den uitvoer naar Nederland en werd de voedselvoorziening nog omstreeks 1850 slechts bevorderd om meer zeker te zijn van producten voor den handel. Zoo droeg Gouverneur-generaal Rochussen in 1847, in verband met stijgende rijstprijzen en dalende rendementen, aan de bestuurshoofden op meer aandacht te besteden aan deze cultuur, niet om den Inlander te steunen in de voorziening in zijn voedsel, maar omdat „bij mindere behartiging van den landbouw, uit welke de bevolking hare middelen van bestaan ontleenen moet, op den duur niet met voordeel *producten voor de Europeesche markt* kunnen worden geleverd".

Hebben op Java de Europeanen zoo lang mogelijk verhinderd, dat de Inlanders zouden deelnemen aan het telen van producten voor de wereldmarkt om deze zelfstandig te verhandelen, in de Buitengewesten heeft men van het begin af aan de Inlanders vrij gelaten en het schijnt dat dezen veel energieker zijn en meer handelsgeest hebben dan de Javanen, die tot ± 1850 steeds onder „dwang" zijn geweest.

Naast het verschil in bevolkingsdichtheid en de verschillende politiek heeft men ook als nadeelige invloed voor het grootste deel van Java het feit, dat er overwegend kleinbedrijf is. Het communaal grondbezit, dat door het Gouvernement zoo veel mogelijk in de hand werd gewerkt om de lasten, die op de grondbezitters drukten over een zoo groot mogelijk aantal hoofden te verdeelen, is de oorzaak van de geweldige grondversnippering. In de daardoor ontstane bedrijven, die te klein zijn om zonder bijverdienste in het onderhoud van het gezin te voorzien, wordt qualitatieve productieverbetering tegengehouden.

Vroon zegt in zijn proefschrift (De bevolkingstheecultuur in de provincie West-Priangan): De bedrijven behooren voor het overgroote deel tot de dwerg- en kleinbedrijven, die aan den bezitter zelf niet of even voldoende werk kunnen verschaffen gedurende

het heele jaar door, terwijl een belangrijk percentage, n.l. 25 % van de bevolking, zelfs in het geheel geen bouwvelden bezit en dus door het verrichten van arbeid bij anderen in haar levensonderhoud moet voorzien. Van de grondbezitters op Java en Madoera behooren 47,7 % tot de dwergbezitters (met minder dan ¾ bouw grondbezit), 48 % is klein- (¾—4 B) waarvan 23 % maximaal 1 B, 18 % maximaal 2 B en 7 % maximaal 4 B bezitten, 3,5 % is middel- (4—20 B) en 1,5 % grootgrondbezitter. (Een en ander omtrent den welvaartstoestand der Inlandsche bevolking, door M. A. Neytzell de Wilde).

Geven bovengenoemde vier redenen, die nog te vermeerderen zouden zijn, aanleiding tot het scheiden van Java en de Buitengewesten, dit wil niet zeggen, dat elk deel nu een geheel is. Zijn op Java de plaatselijke verschillen reeds zeer groot, voornamelijk door de natuurlijke factoren (bodem en klimaat), voor de Buitengewesten geldt dit nog meer door de grootere uitgestrektheid (van 95° tot ongeveer 140° OL), maar komt daar nog bij de zeer verschillende ontwikkelingshoogte van de verschillende volken, loopend van de meest primitieve tot de meest moderne. Het is echter niet noodig een verdere scheiding in te voeren, daar een groot deel der Buitengewesten onbesproken zal blijven doordat men daar nog in hoofdzaak productenhuishouding voor eigen gebruik heeft, die van geen belang is voor het verkeer met de buitenwereld.

De Inlandsche landbouw had in de eerste plaats tot taak de voorziening in de behoeften van een afgesloten gemeenschap, die slechts produceerde om de opbrengst ter plaatse te consumeeren. De voedselgewassen die verbouwd werden waren in het Westen hoofdzakelijk rijst, naar het drogere Oosten overgaand in maïs, terwijl in de Molukken sago hoofdvoedsel was. Bovendien werden overal knolgewassen vnl. cassave en bataten geteeld, terwijl de cocospalm voorzag in de behoefte aan vet. De wijze waarop deze producten verkregen werden was echter geheel verschillend al naar de verschillende omstandigheden. Zoo had men in de dichtbevolkte streken van ouds geïrrigeerde rijstvelden, terwijl de knol- en peulgewassen werden geteeld op niet bevloeibare velden, of ook wel op de sawahs nadat de rijst er af was. In de dunbevolkte streken echter vindt men bij uitzondering bevloeide rijstvelden maar wordt rijst of maïs geteeld op ladangs. In den drogen tijd wordt het bosch gekapt en gebrand en in den regentijd geplant, om na één of twee oogsten naar een ander stuk te trekken, waarna de verlaten grond weer bedekt wordt door bosch, savanna- of gras, al naar de intensiteit van rooien en branden en de wijze

van cultuur. Het produceeren voor een gemeenschap, die consumeerde wat gezamenlijk geproduceerd werd, had tot gevolg, dat de leden zeer weinig gedifferentieerd waren. Een eerste eisch aan den landbouwer gesteld om te kunnen slagen was zich zoo goed mogelijk aan te passen aan de wetten van die arbeidsgemeenschap waarbij het geen nut had uit te steken boven zijn andere landbouwers, daar voor een groot deel de vruchten van zijn meerdere opbrengst toch aan anderen ten goede kwamen. De uitkomsten golden dus niet zoo zeer ieder individu als wel de geheele gemeenschap, en dit is dan ook de reden geweest, dat de landbouw gedurende vele eeuwen zoo weinig veranderd is. De volkshuisvesting speelde zich in een betrekkelijk klein gebied af, hetzij door natuurlijke grenzen, hetzij door vijandelijke verhouding met andere stammen, waardoor er geen uitwisseling van gedachten of geestelijke ontwikkeling plaats had. Binnen die groep zullen de rustende grondbezitters niet vooruitstrevend geweest zijn en de jongeren hier niet tegenin hebben durven gaan, daar ze van hen geheel afhankelijk waren, met hen moèsten samenwerken. Hierin is verandering gekomen door de intensieve kolonisatie, die speciaal op Java een groote bevolkingstoename deed ontstaan, doordat er een geordende vredestoestand werd geschapen waardoor een vroeger ongekende binnenlandsche rust ontstond, aan epidemische ziekten, die met eigen middelen niet te bestrijden waren, paal en perk werd gesteld en hongersnooden voorkomen werden door tekorten in bepaalde streken aan te vullen uit andere deelen die een overschot hadden. Maar door maatregelen, die uitsluitend in het eigenbelang der kolonisten werden genomen, werd de inheemsche productie belemmerd. In de eerste plaats moet genoemd worden de monopolistische opkooppolitiek der Oost-Indische Compagnie, welke later werd aangevuld door de dwangcultures, waaruit via het cultuurstelsel van Van den Bosch de tegenwoordige grootcultures ontstaan zijn. Doordat de inheemsche bevolking opzettelijk geweerd werd van de markt kon er geen differentiatie plaats hebben en geen inheemsche handelaarsklasse ontstaan. Was het dus op Java bij dien geweldigen bevolkingsaanwas (in 1800, 1850, 1900 resp. 4,6—11 en 28,4 millioen inwoners) noodig de productie op te voeren, de overvloed van grond maakte het mogelijk door zuiver extensieve uitbreiding meer voedsel te krijgen, waarbij op kleine schaal intensiveering plaats had met betrekking tot de uitbreiding van het bevloeiingswezen, de omzetting van wisselvallige in permanente droge gronden en de toename van den Oostmoesson-aanplant.

De mindere welvaart-commissie heeft enkele cijfers gegeven die, hoewel ze waarschijnlijk te laag zijn doordat de ongeregeld

beplante gronden niet bekend waren, aantoonen de groote toename in de uitgestrektheid der bouwgronden. Van 1839—1860 een stijging van ongeveer 1.850.000 bouw (zonder Vorstenlanden, particuliere landerijen en Madoera) van 1860—1880 van 2.853.000 bouw (idem. idem).

Het veld, waarop de landbouw werd uitgeoefend, werd grooter, maar de voortbrenging kwam niet op een hooger peil; deze uitbreiding heeft tot ± 1890 de grootste beteekenis gehad, daarna trad een factor op die het mogelijk maakte, dat de bevolking ook op andere wijze in haar onderhoud voorzag zonder intensiveering van haar productie, n.l. de invloed der cultures waardoor het mogelijk werd, dat een bevolkingsoverschot een aanvullend inkomen verdiende.

De verdiensten uit werkzaamheden in de particuliere groote landbouwnijverheid zijn zeer belangrijk. Voor 1924 berekende Professor Kielstra dat het totaal, met inbegrip van de suiker, die 114 millioen aan grondhuur, loonen en leveranties aan de Inlandsche bevolking uitbetaalde, op ongeveer 200 millioen was te rekenen. Voor 1922 was het ongeveer 187 millioen gulden. Deze cijfers gelden alleen voor Java en hebben ook alleen daar beteekenis voor den Inlandschen landbouw, daar op de Buitengewesten hoofdzakelijk met contractanten wordt gewerkt en aan de plaatselijk bevolking slechts weinig wordt uitbetaald.

Op Java is dus verandering gekomen in den landbouw door de enorme bevolkingstoename en de opening van plantages door het Europeesche kapitaal, in de Buitengewesten zijn deze laatste slechts van plaatselijke beteekenis geweest, maar daar zijn daarentegen het verbeterde verkeer en de groote vraag naar enkele tropische producten de belangrijkste factoren geweest voor den vooruitgang. In dit opzicht zijn de bewoners op de Buitengewesten er veel beter aan toe dan op Java door hun ruime beschikking over den grond. Het best aansluitend aan hun oude, extensieve wijze van landbouw is de teelt van overjarige landbouwgewassen op de ladangs, waar weinig kapitaal voor noodig is. Reeds zeer lang werd voldaan aan de vraag naar boschproducten; vaak ging men er toe over tegelijk met de voedselgewassen veel gewilde boschplanten aan te planten waardoor het na den oogst weer opschietende bosch rijker werd aan de in te zamelen producten (benzoë, damar, rotan), vaak ging men over tot een primitieve cultuur zooals peper en gambir. Deze dunbevolkte streken kwamen er dus gauwer toe voor de wereldmarkt te produceeren dan de dichtbevolkte, die gedurende vele jaren weinig anders konden leveren dan een surplus dat in gunstigen tijd of in bevoorrechte streken telkens aan voedingsmiddelen werd

voortgebracht. Rijst was van deze de voornaamste; in sommige streken werd bovendien wat maïs uitgevoerd. Voor de voorziening der wereldmarkt van grondstoffen zijn dus de Buitengewesten van veel meer belang geworden dan Java omdat op Java een intensieve voedselbouw is door gebrek aan grond en nog weinig verbouw plaats heeft van intensief te telen handelsgewassen door gebrek aan kapitaal. Wel worden er ook de extensief te drijven thee, kapok en klapper gevonden, maar hierbij dient opgemerkt dat de thee juist voorkomt in de dunbevolkte streek van West-Priangan en de kapok en klapper in dichtbevolkte streken als tusschengewas, weg- of erfbeplanting kunnen geteeld worden.

Dat bij de export van landbouwproducten de Buitengewesten van meer belang zijn dan Java kan blijken uit een studie van Van Gelderen (Mededeelingen van de afdeeling Landbouw No. 6). Van 1894 tot 1921 was op Java het maximum van de export van Inlandsche producten ± 15 % van het Java-totaal; in de Buitengewesten was over dezelfde periode het minimum ruim 30 % van de totaal export (het maximum was 68 %). Per hoofd der Inlandsche bevolking bedroeg het bedrag in de jaren:

	Java	Buitengewesten
1894	*f* 0.28½	*f* 1.73
1906	„ 0.54	„ 3.65
1921	„ 1.88	„ 7.26

waaruit ook duidelijk het verschil blijkt. Uit onderstaande tabel (uit gegevens van denzelfden schrijver), die aangeeft de waarde van den uitvoer van de voornaamste Inlandsche landbouwproducten in duizendtallen guldens in verschillende jaren, blijkt, dat copra het belangrijkste is en blijft, waarbij opvalt dat deze uitvoer van de Buitengewesten in 1922 ongeveer 5½ maal zooveel is als van Java in tegenstelling met 1894 toen Java iets meer uitvoerde. Kwamen in 1894 na de copra: koffie (B. G.), rijst (Java) en peper (B. G.) in 1922 is de volgorde: kapok (Java), koffie (B. G.), peper (B. G.), rubber (B. G.).

De extensief beoefende cultures van langjarige gewassen, n.l. klapper, rubber en koffie, zijn voor de Inlandsche bevolking alleen op groote schaal mogelijk, waar uitgestrekte gronden hiervoor beschikbaar zijn, zooals op Sumatra, de kust- en riviergebieden van Borneo, de Bovenlanden van Midden-Celebes en de Molukken. Op Java zijn veel klappers in Oost-Preanger en Kediri onder invloed van plaatselijk gevestigde industrieën die het vet bereiden en heeft men de koffie in het dunbevolkte Banjoewangi.

	1894		1902		1913		1922	
	Java	B.G.	Java	B.G.	Java	B.G.	Java	B.G.
Arachis	—	—	—	—	2.704	415	2.225	39
Copra	3.375	3.104	7.317	11.329	18.997	31.070	12.215	69.257
Gambir	—	—	—	—	—	—	—	1.306
Kapok	415	15	1.054	177	5.861	754	15.239	794
Katoen gezuiverde	—	—	—	2	188	288	310	190
Katoen ruw	84	74	264	271	251	948	118	310
Koffie	—	4.600	—	3.500	—	5.250	—	12.791
Maïs	—	—	—	—	2.493	1.030	977	7
Klapperolie	—	—	—	—	—	—	4	748
Peper (wit, zwart, lang)	—	2.039	—	4.990	—	10.722	—	12.512
Pinangnoten	213	193	390	2.295	571	3.616	1.131	3.364
Rubber	—	—	—	—	—	—	—	12.000
Rijst gepeld	2.911	30	3.907	280	8.781	376	1.734	112
Rijst ongepeld	27	151	4	95	6	107	—	190
Sagomeel gezuiverde	40	185	105	297	22	384	13	1.234
Sagomeel ruw	—	—	—	744	1	329	—	629
Tabak (krossok, gekorven)	—	—	—	—	—	—	5.012	523
Tapioca meel	—	—	—	—	—	—	4.600	—
Tapioca wortels	—	—	—	—	—	—	616	—
Kapokzaden	—	—	56	—	974	3	1.429	14

Uit bovenstaande is dus gebleken, dat de landbouw van Nederlandsch-Indië is overgegaan van de „geschlossene Hauswirtschaft" tot de „Geldwirtschaft", wat zich o.a. uit in den export van producten; daarbij valt op, dat de waarde der Inlandsche producten van de Buitengewesten veel grooter is dan van Java, zoowel in totaal als in percentage van den totalen uitvoer van elk deel.

Als voorbeeld kan b.v. de volgende tabel dienen met cijfers van 1927 uit de Mededeeling van het Centraal Kantoor voor de Statistiek No. 61:

	In mill. guldens		In procenten	
	Java	Buiteng.	Java	Buiteng.
Uitvoer van Europeesche landbouw producten	589	243	87,3	44,9
Uitvoer van Inlandsche landbouw producten	86	298	12,7	55,1
Uitvoer totaal	675	541	100	100

Ook is gebleken, dat op Java door den geweldigen bevolkingsaanwas de in cultuur genomen grond zoo is toegenomen, dat een verdere uitbreiding hiervan niet meer verwacht kan worden bij verderen bevolkingsaanwas (zie bl. 2) en men dus op andere wijze

de productie moet trachten op te voeren. Gaat men na den rijstinvoer op Java en Madoera, en brengt men voor de abnormale jaren 1921 en 1922 een correctie aan voor de oogstmislukking in 1921, dan blijkt uit de tabel een ononderbroken stijging tot 1918, daarna een hevige depressie en vervolgens een stijging, welke echter ver onder het oude niveau blijft (Smits: Over den Landbouw in Nederlandsch-Indië).

Invoerexcedent van Java en Madoera in tonnen:

1890 t/m 1893	43.141	1919	139.119
1894 „ 1897	91.548	1920	112.879
1898 „ 1901	103.767	1921	185.407
1902 „ 1905	97.920	1922	185.407
1906 „ 1909	126.524	1923	199.898
1910 „ 1913	292.937	1924	205.456
1914 „ 1916	286.042	1925	195.674
1917 „ 1918	375.786		

De Inlandsche bevolking heeft dus na den oorlog (behoudens bij de oogstmislukking in 1921) niet van de gelegenheid gebruik gemaakt om evenveel rijst te koopen als vroeger. Hiervoor kunnen twee redenen zijn n.l., dat de opbrengst gestegen is of dat de bevolking overgegaan is tot het gebruik van ander voedsel. De totaal opbrengst van geoogste droge padi is gestegen, niet zoo zeer door grootere opbrengst per sawah of door uitbreiding hiervan, maar door het in gebruik nemen der droge gronden (tegallans). Toch vertoont volgens Smits de rijstproductie *per hoofd* de tendenz te verminderen.

De landbouwatlas van Java en Madoera vermeldt dat de productie in 1913 bedroeg 1.55 picol, 1916 tot en met 1923 gemiddeld 1.42 picol en in 1924 1.47 picol per hoofd.

Nu is rijst op Java en Madoera wel het belangrijkste maar lang niet het eenige voedingsmiddel en spelen maïs, cassave, bataten, kedelé en andere peulgewassen ook een belangrijke rol. Gaat men het verbruik na van de voornaamste voedingsmiddelen van de inheemsche bevolking, dan blijkt, dat de consumptie van rijst per hoofd afneemt en van de andere voedingsmiddelen toeneemt. Dit kan blijken uit onderstaande tabel:

	1913	1920	1924	1916 t/m 1924
Rijst (gepeld)	1.65	1.40	1.56	1.56
Cassave (versch)	1.15	2.60	2.48	2.17
Maïs (gepeld)	0.47	0.71	0.71	0.61
Bataten (versch)	0.40	0.69	0.52	0.55
Rest	0.17	0.20	0.19	0.17
	3.84	5.60	5.46	5.06
1913 : 100	100	146	142	132

De reden dat de bevolking na den oorlog niet zoo veel buitenlandsche rijst consumeerde als er voor, komt dus meer door de verandering in het menu waardoor meer 2de gewassen worden gegeten, dan door de verhooging der rijstproductie.

Op Java heeft men relatief dicht- en dunbevolkte streken en het is gebleken (Landbouwatlas) dat in het algemeen de streken waar veel padi per hoofd wordt geproduceerd ook een dichtere bevolking hebben dan de weinig produceerende. De relatief dunbevolkte streken kunnen een overschot leveren, òf door goede gronden, òf door naar verhouding groot sawahoppervlak per hoofd waardoor meer geproduceerd kan worden dan voor de plaatselijke behoefte noodig is. Hiervoor is echter noodig verhooging der productie per eenheid van oppervlakte, dat theoretisch kan geschieden door aanwending van meer arbeid en meer kapitaal. Van der Kolff berekent dat een normaal landbouwersgezin, dat 1 bouw aan sawahgrond heeft, jaarlijks nog geen 4 picol rijst voor verkoop overhoudt. Rekent men den zeer hoogen prijs van *f* 10.— per picol, dan is de waarde nog geen *f* 40.—, waaruit „blijkt, dat de financieele baten van den rijstbouw moeilijk het initiatief kunnen wekken tot een streven naar een betere behartiging der cultuur om tot grooter geldelijk voordeel te komen. En juist hiervan zou een drang naar een meer loonend bedrijf kunnen uitgaan." De prikkel tot productieverbetering, waardoor grootere opbrengsten komen, ontbreekt dus. Afgezien daarvan lijkt het me toch niet mogelijk de productie te intensiveeren. Aanwending van meer arbeid gaat niet, omdat, door de groote grondversnippering, een zoo arbeidsintensieve cultuur is ontstaan, dat ze niet in overeenstemming is met de waarde van het gewas, maar alleen mogelijk doordat de producenten aan hun eigen arbeid haast geen waarde toekennen. Uit onderzoekingen van Scheltema is gebleken, dat in de Preanger voor 1 bouw padi aanplant gemiddeld 1360 mannen- en vrouwenuren noodig waren en bij algeheelen handenarbeid 1776 uren, waarbij het kweekbed nog niet eens begrepen was. Voor een zeer intensief Italiaansch rijstbedrijf waren 547 mannen- en vrouwenuren noodig per bouw, terwijl voor een hakvruchtcultuur in Zeeland, die tot de arbeidsintensiefste akkerbouwgewassen van de gematigde luchtstreek behoort, 412 mannenuren per bouw noodig waren.

Inplaats van arbeids-intensiveering zou men dus juist arbeidsextensiveering moeten krijgen. Dit kan door oogsten met de sikkel aan te bevelen of door het wieden te doen met wiedmachinetjes, zooals ze gebruikt worden in den selectie-tuin te Buitenzorg, en waardoor veel arbeid wordt uitgespaard. Door deze middelen wordt echter geen hooger opbrengst per produc-

tie-eenheid bereikt, maar krijgt men alleen dat een groot deel der bevolking en speciaal de grondloozen in steeds moeilijker levensvoorwaarden komt.

Aanwending van meer kapitaal door aankoop van meer produceerende rijstvariëteiten, betere grondbewerking of bemesting is in de overwegend kleinbedrijven zeer riskant, omdat de rente hoog is en de bevolking zelf kapitaalarm, waardoor er geen reserve is bij eventueelen misoogst. De meerdere opbrengst in product door de intensiveering kan niet groot zijn door het kleine grondbezit; de lage prijs van de padi maakt bovendien, dat de meerdere netto-opbrengst niet groot is. Bovendien zou, bij een eenigszins groote kwantiteitsvermeerdering, geconcurreerd moeten worden tegen Burma, Siam en Cochin-China, waar een dunne bevolking is en de rijstteelt zeer extensief gedreven kan worden door overvloed van vruchtbaren grond.

Om te zorgen, dat de toenemende bevolking voldoende voedsel krijgt, is het dus niet gewenscht de aandacht te concentreeren op een eenzijdige intensiveering van de padi-productie, maar veeleer op het teelen van exportgewassen. De teelt van exportgewassen kan bestaan in die van voedsel- en die van handelsgewassen en het best aansluitend op den vroegeren voedsellandbouw zal dus zijn de uitbreiding van de teelt der z.g. tweede gewassen. Hieraan is nog een ander voordeel verbonden. De voornaamste inlandsche landbouwgewassen brengen een zeer ongelijke arbeidsverdeeling mee daar ze sterk afhankelijk zijn van het klimaat met zijn drogen en natten tijd.

Wanneer de regentijd in een bepaalde streek b.v. in December invalt en de droge tijd in Juni, is men met de padi-teelt gebonden aan de periode December-Juni. December en Januari brengen dus een ophooping van arbeid mee voor de grondbewerking en het planten, Mei en Juni voor het oogsten. De periode Juni-December geeft met de padi-cultuur geen verdiensten, maar kan nu gebruikt worden om b.v. grondnoten te teelen. In de dichtbevolkte streken is de bevolking voor het verkrijgen van contanten allereerst gaan werken op de ondernemingen, welke een groote arbeidsgelegenheid hebben, juist in den tijd, dat verschillende Inlandsche gewassen minder arbeid vorderen. In den lateren tijd echter zijn de bewoners van Java en Madoera zich ook gaan toeleggen op de teelt van handelsgewassen (thee, tabak, suiker) maar hebben ook een groote uitbreiding gegeven aan de teelt van de polowidjo. Het voordeel van deze polowidjo is dat ze zoowel op de droge gronden als op de sawahs nà rijst geplant kan worden dus in den *arbeidsloozen tijd;* behalve een

goede vruchtwisseling en verbetering van den grond (Leguminosen) heeft men ook voedsel voor het vee door de bladeren en de stengels te gebruiken. De beteekenis, vooral op Java en Madoera, is zoo groot geworden, dat de totaal geoogste oppervlakte aan 2de gewassen in vele streken grooter is dan aan padi, al moeten ze het ieder afzonderlijk in belangrijkheid tegen rijst afleggen.

De geoogste uitgestrektheden van de voornaamste eenjarige Inlandsche landbouwgewassen op Java en Madoera kan blijken uit onderstaande tabel, die de oppervlakte geeft in H.A. over het jaar 1928:

Sawahpadi		3.051.776
Padi-Gogo	474.382	
Maïs	1.862.429	
Cassave	739.335	
Bataten	149.683	
Aardappels	20.988	
Andere knolgewassen	94.452	
Aardnoten	227.641	
Kedelé	204.501	
Andere Peulvruchten	216.690	
Inlandsche Tabak	176.598	
Andere éénjarige gewassen	475.527	
		4.642.226
		7.694.002

Van de geteelde voedingsgewassen kan een meer of minder groot surplus geproduceerd worden, dat voor uitvoer in aanmerking komt (grondnoten, maïs, tapioca-producten). De beteekenis blijkt duidelijk als een verdeeling wordt gemaakt in Java en dan West- met Oost-Java wordt vergeleken waar de omstandigheden van bodem, klimaat, bevolkingsdichtheid en Europeesche ondernemingen verschillend zijn.

Wordt de splitsing gemaakt zooals in de statistiek van de handelsbeweging dus volgens het achterland van de uitvoerhavens, dan krijgt men voor West-Java de gewesten, die uitvoeren door Batavia en Cheribon (een enkele maal via Pamanoekan), voor Midden-Java, die uitvoeren via Tegal, Pekalongan, Semarang en Tjilatjap (een enkele maal Djapara) en voor Oost-Java via de andere havens.

Gaat men na het aandeel der gewassen in de totaal geoogste oppervlakte, dan blijkt, dat in Oost-Java de productie van voedingsgewassen werd vergroot door de cultuur van maïs en cassave. Toch maakt de dichte bevolking, dat de uitvoer van voedingsgewassen van minder beteekenis was dan in West-Java; de invoer van rijst, die voor Oost-Java in verband met de voeding

[1])	West-Java	Oost-Java
1. Inlandsche plattelandsbevolking in 1925..	8.634.000	12.291.000
2. Totaal oppervlakte in H.A. 1925	4.663.560	5.051.984
3. Bevolkingsdichtheid (1) per K.M.² in 1925	185	243
4. Totaal in cultuur in 1925	2.163.520	3.350.816
5. In % van (2)	46.4	60.—
6. Bevloeide grond in H.A. per hoofd 1923 t/m 1925	0.116	0.093
7. Intensiteit van den landbouw id.	72	125
8. Aandeel der gewassen 1923 t/m 1925:		
Rijst van bevloeide velden.....	81	30
Rijst van droge velden	5.7	3.5
Maïs	1.3	34.3
Cassave.....	3.4	10.5
Bataten	1.3	2.8
Grondnoten	1.5	2.8
Soyaboonen	0.3	2.8
Tabak	0.2	2.8
Andere éénjarige gewassen	5.3	10.5
9. Waarde van den Uitvoer in duizendtallen guldens van 1923 t/m 1925	25.475	33.544
Overjarige handelsgewassen	7.688	7.215
Eénjarige „	4.562	13.663
Overjarige voedingsgewassen	3.891	4.877
Eénjarige „	9.334	7.789
10. Waarde van (9) per hoofd van (1)	2.95	2.73
11. Arbeidsloon van plantages in millioenen guldens	30.5	79
12. Loon per hoofd (11) : (1)	3.50	6.43

der arbeiders op de ondernemingen grooter is dan in West-Java, is afgenomen; het aandeel van de cassave in de totaal oppervlakte is in Oost-Java toegenomen.

	West-Java		Oost-Java	
	1916 t/m 1918	1923-'25	1916-'18	1923-'25
Rijst op bevloeide velden in % van alle gewassen	79	81	28	30
Maïs in % van alle gewassen ..	1.7	1.3	36.7	34.3
Cassave in % van alle gewassen	3.6	3.4	7.9	10.5
Invoer Rijst in tonnen	34.936	51.159	173.929	119.813
Uitvoer Eénj. voedingsgewas per hoofd (9) : (1).....		*f* 1.08		*f* 0.63

De waarde van den rijstinvoer per hoofd der Inlandsche plattelands-bevolking is niet te berekenen, omdat niet bekend is, welk deel door de steden wordt opgenomen en welk deel door het

[1]) Tabellen naar Smits: Over den landbouw enz.

platteland. (Onder Inlandsche plattelands-bevolking wordt verstaan de Inlandsche bevolking verminderd met die uit de steden, die meer dan 10.000 inwoners hebben). Smits neemt aan, dat de helft ten laste komt van de plattelandsbevolking, de helft van de steden en berekent dan, dat de rijstinvoer per hoofd in guldens over 1923—'25 voor West-Java is *f* 0.77 en voor Oost-Java *f* 1.17 waardoor het overschot van de exportwaarde per hoofd (10) wordt voor West-Java *f* 2.18 en voor Oost-Java *f* 1.56. Hoewel deze cijfers dus niet juist zijn door de aanname van de verdeeling van den rijstinvoer, kan men toch wel zeggen, dat het overschot in West-Java veel grooter is dan in Oost-Java. Toch zijn de uitkomsten voor den Inlandschen landbouw in het dichtbevolkte Oosten beter door de loonen die betaald worden door de Europeesche ondernemingen (12) en kan hieruit het groote economische belang blijken van den Europeeschen- voor den Inlandschen landbouw.

De belangrijkheid der tweede gewassen kan ook afgeleid worden uit een cijfer, dat min of meer aangeeft de intensiteit van den landbouw. Drukt men in % uit de oppervlakte waarvan geoogst is, in verhouding tot de oppervlakte, die de bevolking ter beschikking staat (dus de eigen grond verminderd met de verhuurde oppervlakte), waarbij deze laatste op 100 wordt gesteld, dan is de intensiteit (7) voor West-Java 72 en voor Oost-Java 125. Dit laatste beteekent, dat er meer dan één oogst per jaar van een deel der velden is gehaald.

De verhouding bij de export van Inlandsche landbouwgewassen tusschen voedsel- en handelsgewassen is te berekenen uit No. (9) van de tabel en is voor 1923 t/m 1925:

	West-Java		Oost-Java	
Overjarige handelsgewassen	30 %		21.5 %	
Eénjarige „	18 %		41 %	
		48 %		62.5 %
Overjarige voedingsgewassen ...	15 %		14.5 %	
Eénjarige „ ...	37 %		23 %	
		52 %		37.5 %
		100 %		100 %

De waarde van den uitvoer van handelsgewassen is dus in Oost-Java veel grooter dan die van de voedingsgewassen; in West-Java is de waarde van de voedingsgewassen ongeveer gelijk aan die der handelsgewassen. Toch is in Oost-Java veel grooter oppervlak met voedingsgewassen bezet.

In onderstaande tabel is aangegeven de uitvoer van de voornaamste Inlandsche landbouwproducten in tonnen van 1000 K.G. over de jaren 1914 t/m 1916 en 1923 t/m 1925, waaruit te zien is, dat de intensieve éénjarige handelsgewassen (suiker en tabak) vnl. uit het dichtbevolkte Oost-Java komen, de extensieve overjarige (thee) uit West-Java; de overjarige kapok en copra zijn voor beide deelen belangrijk maar het meest voor Oost-Java.

	1914 t/m 1916		1923 t/m 1926		
	W.-Java	O.-Java	W.-Java	O.-Java	
Kapok.....	335	3.419	260	5.268	Overjarige handelsgewassen
Kapokzaad....	570	2.271	915	6.270	
Thee	8.128	—	10.596	—	
Tabak	—	36.200	237	35.609	Eénjarige
Suiker	—	228	—	10.398	
Copra	9.150	7.716	9.300	14.406	Overjarige voedselgewassen
Pinang	2.815	603	5.538	1.096	
Grondnoten....	6.518	2.920	5.991	4.643	Eénjarige
Maïs	863	63.756	—	51.034	
Tapioca-prod. .	29.416	2.876	45.619	17.878	

Bij de éénjarige voedselgewassen valt op, dat in W.-Java de uitvoer van Tapioca-producten veel grooter is dan in Oost-Java. Dit komt omdat in Oost-Java tapioca-plantages voorkomen, die tevens product van de bevolking opkoopen, zoodat hier alleen is opgenomen de uitvoer van den gedroogden cassave-wortel, welk product niet van plantages afkomstig is. De uitvoer van West-Java is in de tweede periode 1.5 × die van de eerste periode, in Oost-Java 6 ×, wat in overeenstemming is met de uitbreiding van den cassave-aanplant.

De teelt van éénjarige handelsgewassen voor export geeft niet alleen per bouw een veel grooter opbrengst in geld, maar maakt ook dat, meer dan bij de éénjarige voedingsgewassen, de landbouwers veel meer actief zijn (wat zich b.v. uit in meer gebruik van kunstmest, meer vraag naar voorlichting) en dat de individueele eigenschappen meer op den voorgrond treden en dus de differentiatie in de Inlandsche maatschappij in de hand gewerkt wordt. Het gaat er niet meer alleen om te weten hoe een gewas verbouwd moet worden, zooals bij het „goederenbedrijf", maar om door middel van goed nadenken en goed rekenen te bepalen, wel gewas en welke cultuurwijze het meeste voordeel opbrengt. Een groote moeilijkheid is, dat bij deze teelt de Inlander sterk afhankelijk is in de eerste plaats van de opkoopers, zooals b.v.

Besoeki heeft getoond met de tabakscultuur, en in de tweede plaats van de prijsfluctuaties op de markt, die op hen veel sterker werken dan op de Europeesche culturen doordat zij nog niet in staat zijn op snelle wijze zich op de hoogte te stellen van veranderingen in de marktconstellatie. (Op Sumatra laat een volksbank dagelijks de rubbernoteering te Singapore telegrafisch bekend maken ten behoeve van de Inlandsche rubberplanters).

Tegen de conjunctuurschommelingen is de Inlander *op den duur* beter gewapend dan de Europeaan, die ook in slechte jaren een groot bedrag moet betalen aan rente van het kapitaal en aan salarissen van employés. De Inlandsche cultuur voor de markt heeft bovendien nog altijd als basis de voedselproductie, die, door den bijzonder korten groeiduur der gewassen, zeer snel opgevoerd kan worden als de nood aan den man komt. Speciaal bij de rubbercultuur in de Buitengewesten bestaat deze mogelijkheid. Maar ook op Java, waar men intensieve cultuur heeft van bevolkingssuikerriet, vervreemdt de landbouwer niet van zijn voedselteelt omdat de rietbouw vruchtwisseling eischt en juist de rijst, vooral op sawahs, hiervoor het beste gewas is om mee te wisselen. Het lijkt me dan ook niet juist om als bezwaar tegen den handelslandbouw aan te voeren, dat Indië daardoor te veel afhankelijk zou worden van het buitenland wat de voedselvoorziening betreft. Dat de Inlandsche suikercultuur op zou kunnen treden als leverancier van grondstof voor de Europeesche fabrieken is momenteel niet mogelijk, omdat de Inlandsche cultuur, vergeleken bij de Europeesche, nog extensief is en deze laatste veel meer kapitaal vereischt (voor bewerking en bemesting) dan waarover de Inlandsche landbouw momenteel kan beschikken.

De Javaansche suikercultuur is dus aangewezen op export naar het buitenland (na verwerking van het gewas) of op het verbruik van de inheemsche bevolking op Java. Van der Kolff schrijft over dit laatste: „in deze richting heeft zij ongetwijfeld een goede toekomst, bij geleidelijke verbetering van den binnenlandschen handel en een daaraan gepaard gaande verruiming van het afzetgebied. Als men nagaat, dat 7 % der geheele productie aan fabriekmatig bereide suiker op Java zelf verbruikt wordt en het gros der bevolking toch feitelijk het inheemsche artikel (ik denk hierbij ook aan palmsuiker) smakelijker acht dan valt hier nog een belangrijk débouché voor haar te veroveren".

Is dus één van de middelen om de snelle en voortdurende toeneming der behoeften van de Javaansche bevolking te bevredigen, de uitbreiding van de teelt van exportgewassen, als zoodanig kan niet meer gelden de vergrooting van de verdiensten door middel van hooger loon op de ondernemingen of door vragen van hooger

grondhuren bij de suikerfabrieken. Het feit dat de Javasuiker industrie kan werken, ligt niet zoo zeer in de gunstige natuurlijke omstandigheden, als meer in de gunstige economische factoren, n.l. lage grondhuren en laag loon door overvloed van werkvolk. Hoe meer vraag er komt naar hooger loon, des te meer zal de suikerindustrie een uitweg moeten vinden door b.v. gebruik te maken van machines en zoo de kosten op den factor arbeid moeten drukken.

Voor de Inlandsche bevolking moet dan het tekort in welvaart gedekt worden door intensiveering van den landbouw, dus door telen van producten die per oppervlakte-eenheid meer opbrengen.

De voor Java besproken toestand vertoont, zooals Smits aantoont, groote overeenkomst met die deelen van de Buitengewesten, waar eveneens een dichte bevolking is en een belangrijke rijstcultuur op bevloeide velden, n.l. Bali en Lombok, Sumatra's Westkust, Tapanoeli en Atjeh. Hier is een arbeidsintensief landbouwsysteem dat minder belooning voor den arbeid geeft dan de extensief beoefende cultures, maar daartegenover aan een grooter aantal menschen een levensonderhoud op dezelfde oppervlakte.

De grootste veranderingen in de Buitengewesten hebben zich voorgedaan in de streken die *het laatst* tot ontwikkeling zijn gekomen door de opname in het wereldverkeer. Op Sumatra is dat b.v. in Djambi door de rubber, in Palembang door de koffie; op Borneo door de rubber en de copra. Uit onderstaande tabel, waarin aangegeven is de uitvoer in tonnen, kan dit blijken:

	W.-kust van Sumatra		Palembang	
	1914–1916	1923–1925	1914–1916	1923–1925
Copra	15215	18414	—	—
Koffie	2176	3787	4878	17978
Hevea-rubber	—	576	163	6552
Gambir	—	—	—	—
Maïs	—	—	—	—

	West-Borneo		Zuid- en Oost-Borneo	
	1914–1916	1923–1925	1914–1916	1923–1925
Copra	33220	58327	1041	2315
Koffie	—	—	—	—
Hevea-rubber	484	11870	559	11300
Gambir	1832	2869	—	—
Maïs	—	—	—	—

	Gouvernement Celebes		Menado	
	1914–1916	1923–1925	1914–1916	1923–1925
Copra	13438	39335	41271	79233
Koffie	—	—	—	—
Hevea-rubber	—	—	—	—
Gambir	—	—	—	—
Maïs	18672	32530	—	—

Nog beter blijken de veranderingen wanneer men voor verschillende gewesten nagaat de groei van het percentage dat de Inlandsche landbouwproducten uitmaken van de totaal waarde van alle uitgevoerde Inlandsche producten (dus ook de veeteelt-, bosch- en visscherijproducten):

	1914	1915	1916	1923	1924	1925
Djambi	21.6	39.9	82.3	98.4	97.3	99.6
West-Borneo	75.9	80.0	88.9	90.2	93.2	96.1
Zuid- en Oost-Borneo	33.1	26.9	49.0	66.4	69.3	82.4
Gouvernement Celebes	69.9	67.4	37.0	67.0	75.6	71.0
Menado	90.2	91.0	91.3	95.2	94.0	94.0
Bali en Lombok	80.9	83.5	75.6	77.5	72.2	74.3
Sumatra' Westkust	—	93.7	—	—	95.2	—
Palembang	—	79.8	—	—	94.6	—

Voor Sumatra blijkt, dat de veranderingen in Palembang en Djambi veel grooter zijn dan b.v. in Sumatra's Westkust, dat reeds lang in het wereldverkeer was opgenomen. Voor Borneo geldt hetzelfde t.o.v. Zuid- en Oost-Borneo, waar zelfs de uitvoer van boschproducten is toegenomen, waarschijnlijk door het steeds meer verbeteren der toestanden in het binnenland. In Celebes waren de toestanden in Menado die in Zuid-Celebes ver voor waardoor daar de verandering niet zoo sterk is geweest. De uitvoer van boschproducten is in Zuid-Celebes eveneens belangrijk gestegen, ook weer door de verbeterde verkeersmiddelen en de grootere veiligheid. Op Bali en Lombok is het percentage achteruitgegaan. Men heeft daar een zeer intensieve rijstteelt met grooten uitvoer van rijst, waarnaast cultuur van cocos en koffie. Van zeer groote beteekenis is de export van vee (rundvee en varkens), die sterker toeneemt dan die van landbouwproducten.

In de dichtbevolkte oude landbouwgebieden hebben dus niet die sterke veranderingen plaats als in de dunbevolkte, pas geopende gebieden.

Als in de gewesten, waar de rijst grootendeels wordt ingevoerd,

betaald wordt door den uitvoer van een enkel exportgewas, hetzij rubber of cocos, peper of koffie, dan worden de uitkomsten van den landbouw zeer sterk beïnvloed door de prijzen van dit eene product. De welvaart is hierdoor aan sterke schommelingen onderhevig. Toch is er geen gevaar voor stagnatie in de voedselvoorziening, daar de Inlander altijd kan terugvallen op zijn voedselteelt.

Het beste zou zijn als een streek zoo min mogelijk afhankelijk was van het slagen van slechts één gewas of van de prijzen op de wereldmarkt. In dit opzicht vertoonen de gebieden met een belangrijke rijstcultuur op bevloeide velden, waarnaast een groote verscheidenheid van exportgewassen, een veel grooter stabiliteit dan die gebieden die in hoofdzaak steunen op één exportgewas.

LITERATUUROPGAVE:

J. VAN GELDEREN. Voorlezingen over tropisch koloniale staathuishoudkunde.

J. VAN GELDEREN. Bevolkingsdichtheid en Landbouw op Java, Koloniale Studiën 1922 (Zesde Jaargang, tweede deel) en Mededeelingen van het Statistisch Kantoor No. 8.

J. VAN GELDEREN. De uitvoer van Inlandsche landbouwproducten, Mededeeling van de Afdeeling Landbouw No. 6.

Dr. G. H. VAN DER KOLFF. Bevolkingsrietcultuur in Nederlandsch-Indië.

LANDBOUWATLAS van Java en Madoera.

W. E. K. BARON VAN LIJNDEN. De economische ontwikkeling van den Inlandschen landbouw (Voordracht voor het Indisch Genootschap 6 November 1925).

MEDEDEELINGEN DER REGEERING omtrent eenige onderwerpen van algemeen belang 1926. De Inlandsche Landbouw.

M. B. SMITS. Over den Landbouw in Nederlandsch-Indië.

STATISTISCH JAAROVERZICHT van Nederlandsch-Indië.

Herman Willem Daendels,
Gouv.-Gen. ter Kuste van Guinea 1816—1818,

DOOR

Dr. W. J. KOPPIUS.

---

9 October 1815 ging de nieuw benoemde Gouverneur-Generaal van de Kust van Guinea: H. W. Daendels, ter reede van Texel, met eenige ambtenaren, o.a. den ingenieur-colonel Starrenberg, de residenten: A. v. Barneveld, Mr. H. I. I. Millet en F. Last, den assistent Brouwer en eenige minderen (handwerkslieden), met de *Corvet Verus* onder zeil. De dokter had zich niet tijdig voor de afreis kunnen aanmelden en zou met een volgende gelegenheid nakomen.

Voorspoedig was de reis niet, men had met stormen te kampen, zoodat eindelijk 16 Dec. een vijftien dagen in *Sierra Leone* werd vertoefd, om de corvet flink na te zien en de schepelingen wat op hun verhaal te doen komen.

In de hoofdstad Freetown maakte Daendels kennis met den Engelschen gouverneur. Het gesprek kwam op den, een half jaar te voren, geleverden slag bij Waterloo, en men dronk op den Hertog van Wellington en den Prins van Oranje.

Hoewel lijdende aan steenpuisten en aambeien, oriënteerde hij zich hier zooveel mogelijk direkt omtrent zijn eigen kolonie. Tot zijn spijt vernam hij dat Jan Nieser, Mulat van geboorte, en vrijburger, veel slaven in Nederlandsch Guinea verkocht, en dat op het oogenblik 4 schepen er nog innamen. Met *zijn* komst zou, in vereeniging met Engeland, de slavenhandel [1]), met alle middelen worden tegengegaan. Het door de natuur zoo rijk begiftigde land, was door de ontvolking over groote gedeelten tot een wildernis geworden. Met genoegen vernam hij dat de z.n. kroenegers van Sierra Leone en Kaap Palmas, die Engelsch

---

[1]) Gedenkstukken: 1815—1825. H. T. Colenbrander, Slavenhandel.

verstonden en spraken, hun land wel voor korter of langer tijd wilden verlaten en niet veeleischend waren. Men was ook in de gelegenheid koffiestruiken in te nemen, die na aankomst werden ingekuild, en later bleken voor planting wel geschikt te zijn.

In overleg met het Departement van Koophandel en Koloniën, liet de Gouverneur: 20 Jan. 1816, het anker vallen te *Axim*. De Venus was langs de uitgestrekte, wegens de hinderlijke branding, slechts van weinig havenplaatsen voorziene kuststrook gevaren, en zoo: *Apollonia*, de eerste residentie, gepasseerd. Doch Axim was het neusje van den zalm. Wel was door klippen, een groote zandbank en de branding, de haveningang, de mond van de kronkelende: Ancobar (slangen)rivier, moeilijk te naderen. Maar men genoot van het schitterende gezicht op het pittoreske land, en van dat op de blanke muren van het fort St. Anthonie, ruim en groot. Men zag de mangroboomen met hun luchtwortels bij vloed in het water staan, terwijl tevens de klapperboomen met hun begeerlijke vruchten het oog bekoorden. Rijstvelden wisselden af met bosschen van die kokospalmen, waarin de dorpen (de *kroms*), als verscholen lagen. Vele waren echter geheel of bijna geheel ontvolkt; de bewoners als slaven verkocht.

Hier werd Daendels begroet door den Commandant-Generaal de Veer, die in den Franschen tijd de kolonie had bestuurd en nu was benoemd in Suriname. Evenmin als op Decima, onder Doeff, had men hier op de forten in dien tijd, de vaderlandsche driekleur neergehaald. Doch moeilijk genoeg had de Veer het gehad. In acht jaar was er geen schip uit Holland overgekomen, de bezitting verarmd, de handel naar de nabije Engelsche kolonie verplaatst, geen traktementen waren er in 4 jaar uitbetaald, enz.

Dat kon nu anders worden. Daendels had zich den opbouw van *de Kust*, ten doel gesteld, echter alleen bereikbaar als de middelen hem daartoe werden geschonken.

De kennismaking met Axim deed verlangens in hem oprijzen. Voor Europeanen heeft het toch een goede weersgesteldheid: groenten konden er, door regen en de koelere lucht, waarschijnlijk het geheele jaar door, worden gekweekt, maar voor tropische gewassen zou het *geheele* bezit een geschikten bodem vinden.

In de 17e en 18e eeuw had men zich vooral met slaven- maar ook met ruilhandel (goud en ivoor) bezig gehouden. De forten der residenties waren de landverhuizerhôtels der aangekochte en voor uitvoer aangewezen slaven.

De schepen die naar Indië voeren, deden hier niet aan, maar op de heenreis de Kaap, en terug St. Helena. Na de opheffing der W. I. C. in 1791, ging alle slaven- en ruilhandel, hard achteruit.

Voor den verbouw van cultuurprodukten stuitte men op onoverkomelijken onwil van den neger, die wel van jenever en rum, desnoods van zoeken *naar* en wasschen *van* goud (in Axim vond men goudkwarts en stofgoud), maar niet van geregelden veldarbeid hield. Jammer, omdat men zooveel vlugger van en naar *de Kust* dan naar Indië kon zeilen.

Er waren dus mogelijk-, maar ook moeielijkheden. De schilderachtige ligging van de havenplaats Accoda, verhoogde nog het effekt van de: joyeuse entrée.

Geen wonder dat Daendels inzag dat Axim, sedert „ondenckelyke tyden" de hoofdplaats van Apollonia, bij goeden wegenaanleg, verbetering van den rivieringang der kustplaatsen, een bezit van den eersten rang kon worden.

Nog langs 4 kleinere kustresidenties voer de Corvet: Dixcove, Boutry, Saccondee, met een goede havengelegenheid, en Chama, om eindelijk: 14 Febr. 1816 het anker te: *St. George del Mina*, de hoofd- en oostelijke grensplaats van ons bezit, te laten vallen. De residentie werd *Elmina* (mijn, goudmijn) genoemd, de geheele kust ook de *Goudkust*. Nomen est Omen! Het was het goud dat eerst de Franschen, daarna de Portugeezen hier heen had gelokt. Minder daarom dan wel om onzen vijanden van den 80-jarigen oorlog: Spanjaarden en Portugeezen, de gelegenheid te benemen met het bezit van hunne koloniën den oorlog te kunnen voortzetten, namen wij, op instigatie van Johan Maurits, Gouverneur van Ned. Brazilië, bezit van de hoofdplaats. Onze koloniën waren samen wel een rijke erfenis van deze worsteling. Het kasteel, (de Engelschen spraken steeds van Elmina Castle), forsch uit zee opdoemende, dateerde van 1482, en maakte met zijn witte muren en kanteelen, tegen de helder blauwe lucht, een machtigen indruk. Des te meer viel tegen de benedenstad, volgebouwd met krotten, besloten in nauwe stegen, die gelegen op een moerassigen bodem met modderpoelen, in kwaden reuk stonden. Hooger op, over de rivier, lag de Gouvernementsstad, in iets betere, maar door de onmiddellijke nabijheid van de vuile negerstad, toch ook hygiënisch nog in slechte conditie. Het geheel werd beheerscht door den Koenraadsburg op den berg St. Jago, van waaruit de Hollanders in 1637 St. George hadden veroverd. 't Was Johan Maurits enkel te doen geweest om, als de Portugeezen, ook hier, uit West Afrika slaven te halen voor onze suikerplantages in Brazilië.

Zooals wij de Portugeezen hadden verdreven, waren wij aan de Kust weer op den voet gevolgd door de Engelschen, die ons overal bestreden waar wij aan den wal kwamen. Eens had Holland van het Westen naar het Oosten: de Ivoorkust, vanaf Kaap

Palmas, de Goudkust en de Slaven- en Oliekust tot aan Benin, aan den Niger bezeten. Engeland maakte het ons echter gaandeweg zóó lastig, dat het ten slotte de geheele Westkust van Afrika opeischte. Dat bracht de Ruyter, in den 2en Engelschen oorlog hierheen, die in 1665 alles weer voor ons heroverde, alleen Cape Coast aan Engeland liet. Ongeveer 3 maal zoo ver Oostelijk als Saccondee Westelijk van St. George lag, vond men weer een flinke havenplaats: *Accra*, in de residentie Anamaboe, met een Deensch (Christiaansburg), een Nederlandsch (Crèvecoeur), en een Engelsch fort (Jamestown). In de nabijheid lag ook het vervallen fort Nassau, Nederland's eerste bezit.

Begin 19e eeuw mochten wij zeker niet meer dan het zesde deel van het eens bezetene, het onze noemen. Terwijl *wij* onze middelen beperkten, kon in de 18e en 19e eeuw *Engeland* er fier op gaan: „we have the ships, we have the men, we have the money too!"

Wij raakten onzen vijand niet kwijt. Tegenover de Hollandsche nederzettingen ging deze toch stelselmatig te werk, n.m. door ze met de hunne te omsluiten. Zoo was het mogelijk Nieuw Nederland in N. Amerika, tot een Engelsche kolonie te maken, eveneens trad hij aan de kust van Guinea op en wist hij in Zuid Afrika de Union Jack over de Boerenrepublieken te planten.

De talrijke negerstammen hadden hier gemakkelijk alle vreemde indringers kunnen verdrijven. Zij waren vechtlustig, maar bevochten meest elkaar; toch hebben de kolonisten daardoor dikwijls wel moeite met hen gehad, zelfs zóó dat na Daendels, beide zeemogendheden de kust wel zouden hebben willen verlaten, maar daar de neger, van nature goedaardig, weinig met den blanke twistte, omdat een vriendschappelijke verhouding niet onvoordeelig was, *èn* ook de rijke bodem steeds weer lokte, bleven de Engelschen, en wij met hen.

Het klimaat was echter berucht, men noemde de kolonie: *het kerkhof der blanken*. Energieke mannen trok het uit het moederland niet tot zich, en den anderen die niet om hun deugden hier kwamen, of een ongeregeld, losbandig leven hadden geleid, hun werd allerminst het: Welkom Vreemdeling! toegeroepen. Om het slechte gerucht waarin de kust van Guinea stond, wilde ook zeker het Fransche bestuur de deportatie hierheen van den Oud-Raadpensionaris: L. P. van de Spiegel en Willem Bentinck van Rhoon, na hun gevangenzetting, bij de stichting van de Bataafsche Republiek, niet toestaan.

Daendels ging geheel uit vrijen wil. De nu 50-jarige, wiens gezondheid wel eens in Indië iets te wenschen had overgelaten, bezat overigens een goede constitutie, en hield er stellig rekening

mee dat hij, hier even als op Java, de moerasdampen voor een gezonder, hooger, oord, kon gaan verlaten, en hij het zoo ook ter Kuste van Guinea wel zou bolwerken.

De benoeming was, ondanks denzelfden titel, voor den oud-bestuurder van den Indischen Archipel, geen onderscheiding. Een kalmere werkkring in een gezonder oord, zou den benoemde bovendien meer ten goede zijn gekomen. Doch hij hield nu eenmaal van een werkzaam leven, èn van het opheffen van moeilijkheden, die er immers waren om overwonnen te worden. Het pleit voor het karakter van den man, dat, waar hij het groote werk op Java, eenige jaren geleden, had verricht, hij het kleinere ter Kuste van Guinea niet schuwde. Hij begreep dat hij als Oud-Generaal van Koning Lodewijk, en vooral van Keizer Napoleon, niet op een schitterende post onder Koning Willem kon rekenen, maar hij was toch niet onvriendelijk door den Vorst ontvangen, en zelfs aan tafel genoodigd. *En*, zou niet alles *vergeven* en *vergeten* worden? Nu in vredestijd, nu het vaderland was herboren, ja zelfs vergroot met de Oostenrijksche Nederlanden, *nu* leek het hem, een van onze koloniën er boven op te helpen.

Niet alleen moest *de Kust* in ons bezit blijven, zij moest ook beter gaan gedijen.

Bij de benoeming had hij echter ook overwegingen van particulieren aard. Hij zou met een groot vermogen uit Indië hebben kunnen repatrieeren, ware het niet dat door Engelsche schepen op den *Javaan* en den *Royal Hollandais* beslag was gelegd [1]).

Beschuldigd van zich in Indië wederrechtelijk te hebben verrijkt, was Daendels later in geldelijke moeilijkheden, en riep hij de adviezen in van Valckenaer. Ook schreef Lebrun aan Napoleon: 1 April 1811: „Cependant cette famille ne reçoit rien de Batavia, et ce qui pourrait lui être envoyé, tombe au pouvoir de l'ennemi. Daendels a eu beaucoup de fautes, malheur de son caractère, mais où il n'est entré, ni infidélité, ni trahison. Je supplïe V. M. de venir au secours de cette famille qui est digne de grand intérêt." Ook door minister Decrès werd de keizer op zijn moeilijke omstandigheden gewezen. Last not least had Daendels een groot huisgezin: 15 kinderen.

De *installatie* had plaats: *11 Maart 1816*, bijna een maand na zijn aankomst. Er was heel wat te regelen geweest met de, zoolang aan haar lot overgelaten kolonie. Met een som van *f* 32,000 was Daendels uit Holland gekomen om achterstallige soldijen, meest van 4 jaar, pensioenen, kostgelden en tractementen

---

[1]) Mevr. D. (Colenbranders Gedenkstukken VI p. 34) vermeldt geldverzending met die schepen.

te betalen. Hij had *f* 28,000 te weinig. Daendels stelde voor een deel in goederen en een deel in jenever te betalen. Vooral het laatste droeg de goedkeuring der inlanders weg. En dan kwam nog het onderhoud der forten en etablissementen.

Daarbij werd hij reeds 14 dagen na zijn ambtsaanvaarding, onaangenaam verrast door een hevigen aanval van de *Baarsche ziekte* (tropische malaria) *èn* door oorlogsrumoer. Een Ashantijnsch leger — het was de derde groote expeditie — was naar Cape Coast Castle, de zetel van het Engelsche bestuur, opgerukt om de Fantijnen te tuchtigen. Zooals Elmina door het kleine Wassa en het groote koninkrijk van Ashanti, aan den noordkant werd begrensd, zoo had het Engelsche Cape Coast dat der Fantijnen in zijn onmiddellijke nabijheid. Telkens waren de Ashantijnen op het oorlogspad tegen de zwakkere Fantijnen.

Wij hielden ons neutraal, maar daar Engeland de laatsten wel uit eigenbelang moest bijstaan, en wij op goeden voet met de Ashantijnen verkeerden, kregen wij wel degelijk ons deel van die strubbelingen. De Engelschen waren afgunstig op onze vriendschappelijke verhouding met het machtige Ashanti, en op ons bezit, dat door goede maatregelen misschien beter kon worden dan het hunne.

De talrijke en beter toegeruste Ashantijnen versloegen de Fantijnen, waarvan duizenden op ons gebied vluchtten. Zij verwachtten te vergeefs van ons hulp. Daendels wenschte de politiek van noninterventie voort te zetten, alhoewel de vriendschap met Ashanti die met onze strandvolken bemoeilijkte. Daendels wilde echter Wassa en Elmina ook te vriend houden.

Het Engelsche Gouvernement verweet het Nederlandsche dat het partij trok voor *zijn* vijand, en de vriendschap voor de Ashantijnen verder dreef dan behoorlijk was. Daendels, die moeilijk Engelsch sprak, intusschen het 10 à 12 dagen afgesloten Cape Coast van drinkwater had voorzien, met al de vluchtelingen dadelijk de handen vol had, moest de ervaring opdoen dat zijn afgevaardigde: Van Neck, door den Engelschen Gouverneur zeer koel was ontvangen. Intusschen — de vrede werd geteekend, en zóó, *dat*, dank zij onze bespreking met een Engelschen garnizoenscommandant, die met Van Neck was terug gekomen, wij er ons bij konden aansluiten.

Zoo kwam dus onze Gouverneur weer op bevredigden voet met zijn buurman, die echter, jammer genoeg, 1 Mei repatrieerde. Op een voorstel van ons om gezamenlijk een paar gezanten naar Koemassi, hoofdstad van Ashanti, te zenden, waarover door White, bij zijn vertrek wel in Cape Coast was gesproken, kwam geen antwoord. Toen daarop Daendels alleen een gezant zond,

waren de Engelschen weer ontstemd. Gelukkig bleek spoedig dat Gouverneur White het schrijven van Daendels, had meegenomen naar Engeland.

Onze vriendschap met Ashanti was niet gestoord geweest. Het kwam Daendels daarom zeer gepast voor een gezant naar het Hof te Koemassi, Ashanti's hoofdstad, te zenden, om zijn ambtsaanvaarding te laten meedeelen. Zijn oog was voor die missie gevallen op W. Huydecoper, een Mulat, die zijn opleiding in Holland had genoten en uitstekend de Ashantijnsche taal verstond. Deze ondernam daarheen, met eenige geschenken van beteekenis voorzien, een reis welke vooral ten doel had krachtige pogingen aan te wenden voor de herwinning onzer handelsrelatiën.

Tevens hoopte Daendels in den koning: *Saay Toetoe VII*, die in 1800 de regeering had aanvaard, een medewerker te vinden voor zijn cultuurplannen.

Van zijn moeilijke reis vertelt Huydecoper op onderhoudenden trant. Als teeken van vriendschap liet Z. M. in Koemassi de Nederlandsche vlag wapperen, *niet* echter om Ashanti's afhankelijkheid van Holland te kennen te geven. *Wij* toch betaalden een jaarlijksche pacht, als men wil, een geldgeschenk aan den Saay (koning).

De gezant werd met een driewerf: *Welkoomt*! zeer hartelijk ontvangen. De koning gaf later te kennen dat hij de vriendschap voor Holland van zijn voorouders had overgenomen. Met den meer toeschietelijken Nederlander kwam de Ashantijn spoediger op dreef dan met den Engelschman. Deze zocht minder een amicale verhouding dan wel de overtuiging te wekken dat van den voortreffelijken Brit, en zijn uitnemend bestuurstalent, ook de bewoners profiteerden, in cultureel, maar vooral ook in economisch opzicht.

Huydecoper ontving direkt geschenken, en *hij* pakte uit: kostbaar fluweel, zijde, taf, gouden kwasten, een parasol met gouden franje, een stok met zilveren knop en ketting, een hoed met dubbel gallon, een galacostuum, waarbij een broek, helaas met lange pijpen, (de Saay had liever kort model gehad om zijn kuiten te laten bewonderen), een Nederlandsche vlag, kisten (kelders) met likeuren en jenever. De koning was met alles ten hoogste ingenomen, ook met de verzekering van den nieuwen Gouverneur dat zijn naam in Europa zeer bekend was, dat hij de vriend was van den koning der Nederlanden, wiens rijk, na den oorlog, viermaal grooter was geworden. De gezant vermeldde verder dat de G. G. veel gewichtiger ambten had gehad, maar naar West Africa was gekomen voor het gemeenschappelijk geluk

van het Rijk van Ashanti, zijn Koning en dat van Elmina, het Nederlandsch bezit ter kuste van Guinea.

De koning ontving den gezant met veel vertoon. Er kwam naar de vrij nette hoofdstad van 60.000 inwoners (St. George del Mina telde ± 12.000), een geweldige toeloop, ook van onderkoningen en rijksgrooten (Caboceeërs). Huydecoper zat onder de schaduw van een grooten boom, de Nederlandsche vlag in den grond geplant. Het was een: shake hands, van belang, en ook een 200-tal van 's konings vrouwen, rijk met goud getooid, maakten haar opwachting.

Daarbij oorverdoovende muziek van trommen, hoorns, gouden fluiten, enz., en een gejoel zonder eind. Na die schitterende ontvangst werden de wederzijdsche verlanglijsten uitgewisseld. Huydecoper's meester zou graag ontvangen 12 paarden, eenige koeien (geen van beide ruim voorhanden), en een 100-tal slaven, voor den akkerbouw — waarbij niet meer dan 25 meisjes —, niet ouder dan 18 jaar en kenbaar aan drie sneden over de wang. Z. M. vroeg: zwart, groen en rood fluweel, chitsen stoffen, suiker, een fleschje om bij hoofdpijn aan te ruiken, purgeerpillen en bloedzuiverende middelen. Huydecoper had ontvangen: 200 bossen pisang, 100 Jammes (een reuzen aardappel) een schaap, een varken, een koe, een negermeisje, 7/8 ons goud, ter waarde van ƒ 35.—, en eenig goud voor de Elmineesche dragers.

In West Afrika heerschte de meening dat den blanken meer verstand, den negers daarentegen het goud was geschonken. Daendels liet Z. M. voorstellen een grooten, breeden weg aan te leggen tusschen Koemassi en Elmina, een handelsweg van 30 voet breedte, waar langs veel meer kon worden vervoerd dan nu met dragers mogelijk was. Het reizen zou oneindig gemakkelijker gaan dan nu te voet of per hangmat. De koning zou er langs te paard kunnen rijden, in het zadel, als de Arabieren, of met paard en wagen. Door den meerderen handel zou 's konings macht en rijkdom nog belangrijk toenemen.

In de allereerste plaats zou Z. M. de grootere geschenken alleen langs een weg kunnen ontvangen, t.w. een spiegel, een spiegelcabinet, bronzen, een zilveren beker (van binnen verguld), èn speciaal een prachtige stoel, zóó kostbaar en brillant als nog nooit was gezien [1]).

Volgens loopende geruchten zou Daendels bij een uitdrager in Amsterdam den eertijds koninklijken zetel van Louis Bonaparte, met fraai beeldhouwwerk, geborduurde kussens, en zijden

---

[1]) Falck's Gedenkschriften, door Dr. H. T. Colenbrander.

kwasten hebben opgekocht om deze te verruilen tegen dien van Ashanti's vorst van louter goud.

Huydecoper zag onmiddellijk dat de ruil niet mee zou vallen: hij ontdekte enkel gouden spijkers en goud aan de rugleuning.

De weg, waarlangs Daendels ook volkplantingen hoopte te vestigen, stuitte, ondanks dat zij in eenige (wel in drie) maanden kon worden gelegd, bij Saay Toetoe op het bezwaar dat hij door het koninkrijk Wassa moest loopen, waarmee Ashanti een *palabber* (Portugeesch woord voor proces, twist), had. Daarop zond de G. G. aan Z. M. reeds direkt den zilveren beker, met verzoek den koning van Wassa minzaam te willen behandelen.

De Koning, die het bezoek van Huydecoper zeer op prijs stelde, kreeg van Ashantijnsche kooplieden berichten dat Daendels zich nogal spoedig driftig maakte en dan oorvijgen uitdeelde, m.a.w. dat hij een slecht mensch was, zoodat Z. M. eens aan zijn bezoeker lachend vroeg of hij bij zijn thuiskomst ook muilpeeren kreeg. Niet alleen daardoor, maar vooral door een in Koemassi aangekomen gezantschap van Jan Nieser, trad er verkoeling op tusschen Saay Toetoe en Huydecoper.

Nieser's gezanten, die meenden dat H. reeds lang weer was vertrokken, berichtten dat Daendels volstrekt geen vriend was van den Koning van Holland, dat hij oorlog wilde voeren met Ashanti en kanonnen en troepen langs den weg wilde laten gaan, dat Huydecoper een spion was, enz.

Z. M. wou zekerheid of met die plannen van den weg goeds of kwaads werd bedoeld. Hij hield Huydecoper aan de praat, maar het was lang geen koek en ei meer met hem. Daendels' gezant had ruim gelegenheid militaire revues, maar ook executies bij te wonen. Opvallend was dat op straat niemand mocht blijven staan wanneer een van 's konings vrouwen, vergezeld door een paar jongens met stokken, passeerde. Men had dan onmiddellijk op de vlucht te gaan. Toen eens iemand dit niet deed, werd hem het hoofd voor de voeten gelegd.

Gelukkig slaagde Huydecoper er in het Hof te overtuigen dat Jan Nieser's gezantschap lasterde. Hij dronk hierop driemaal: *Jurement*, en daarmee had hij het pleit gewonnen. Hij kreeg bij zijn afscheid een olifantstand mee, want katoen kon de Saay hem maar weinig geven hoewel hij hoopte later eenige duizenden ponden, in Ashanti verbouwd, te kunnen zenden. Daendels had graag een contract willen sluiten voor de levering van 100.000ℳ, zonder pitten, en dat tegen vergoeding van kruit en geweren. Ashanti's koning vroeg voor zich bijzondere chitsen en zilveren soepkommen.

Veel en vooral vlug had Huydecoper niet kunnen werken, en beide had de nieuwe G. G. wel gewenscht.

Op zijn thuisreis bleek den gezant dat aan den weg niet veel meer dan een begin van uitvoering was gegeven. Overal staken boomwortels uit en op verschillende plaatsen had de heirbaan onvoldoende breedte. Van direkten invloed hierop was de meegenomen hoeveelheid drank. In 't begin deelde men ruim rond, nu er niet meer was, liet de neger den weg in den steek. Hij was niet gewoon op beloften te werken, hij moest zekerheid, in casu: het geliefde vuurwater, hebben. Daendels had intusschen niet gerust. Voor eigen rekening had hij den weg toch tot Groot Commanie, ruim 3 uren gaans van Elmina, laten aanleggen. Er was ook een Engelsch Commanie, zooals er veel Engelsch was, om en bij ons bezit. De G. G. had vroeger Millet er op onderzoek heen gezonden, die er koele nachten en frissche ochtenden vond, een geschikte bevolking, die Jams en maïs verbouwde en ook had hij er wilde varkens en poelepetaten (parelhoenders) aangetroffen. Bovendien was de bodem goed, en beken gaven stroomend water. *Daags* na dit onderzoek liet de voortvarende Gouverneur met den bouw van een recreatiehuis, voor hem en de andere ambtenaren beginnen. Groot-Commanie lag hoog en was met een licht wagentje gemakkelijk te bereiken. 28 Mei 1816 reed Daendels er reeds heen.

Aan ingenieur Starrenberg had hij begin 1817 opdracht gegeven de rivier: Ancobar in Axim op te varen. Deze kon met een cano roeien tot het vervallen fort Ruyghaver, waarop hij de Nederlandsche vlag plantte. Daar moest, in de nabijheid der goudmijnen, een factorij komen.

Kon het bestuur naar Axim worden verlegd, dan had men een behoorlijken waterweg die een heel eind, tot Dakira, naar Ashanti, voerde. Hoofdzaak was het gezonde klimaat (in Elmina, maar ook in Chama liet het veel te wenschen). De meer verwijderde ligging van de Engelsche bezitting, was ook geen nadeel. Het goede fort: St. Anthonie, zou nog heel wat verandering moeten ondergaan om voor regeeringszetel te kunnen dienen. Culturen konden nergens beter dan hier worden ondernomen, en zoo was van Barneveld, Axim's resident, bezig een proef te nemen met een koffieplantage. Deze sloeg goed aan toen de eigenaar, voor een politieke zending, met kort verlof naar het vaderland moest vertrekken. Zijn planting deed hij over aan zijn plaatsvervanger, die er zich niet voor interesseerde, haar geheel liet vervallen.

Daendels, die met den nieuwen Engelschen Gouverneur op goeden voet wenschte te komen, zond hem een brief, en eenige attenties: kaas, jenever en broodsuiker, artikelen die in Cape

Coast ontbraken. Kort vóór White's afreis had Daendels eenige hevige koortsaanvallen gehad, waardoor hij zeer was verzwakt. Hij moest op krachten komen voor hij Dawson een bezoek kon brengen. Als tolk was Oldenburg meegegaan. Met 15 saluutschoten werd hij verwelkomd.

In afwachting van de hulp van Saay Toetoe voor de levering van katoen en katoenpitten, had de Gouverneur in de nabijheid van St. George del Mina een geschikte gelegenheid gevonden voor den aankoop van grond voor een plantage, n.m. te *Simbo*, een staatje dat door den slavenhandel sterk was ontvolkt, en door de opkomst van Elmina ook achteruit was gegaan. Het voor 2 oncen goud (80 gld.) aangekochte land, vol onkruid, bezat veel pisangboomen. De groote kwestie: *kostgronden* in bezit te hebben, werd daardoor opgelost. Van 10 pisangboomen kon één neger zich een half jaar voeden, het andere half jaar moest hij met milhio (maïs), jammes en napi (vrucht als een aardappel, rood of wit) worden gevoed. Op dezelfde uitgestrektheid kon ook de katoenstruik worden verbouwd. Waarom hechtte Daendels zoo aan katoen? In het laatst der 18e eeuw was men begonnen het in 't groot te verbouwen, vooral te Bombay, Smyrna en Aleppo. Nu vond men in Ashanti ook eenig katoen, maar men rekende dat de kustprovincies een soort zouden leveren die belangrijk beter was. Katoen begon een machtige concurrent van linnen te worden, van veel belang voor de kleeding en de papierindustrie.

Daendels liet ook voor eigen rekening een weg naar Simbo aanleggen. Het had goeden grond, stroomend water, en 't was er gezond.

Allons! hier zou wel iets te beginnen zijn. En Daendels zond bericht naar huis dat zijn oudste zoons moesten overkomen. Hier konden zij met vrucht werkzaam zijn. Voor den wegaanleg gebruikte hij kroenegers uit Sierra Leone, over wier werk hij zeer tevreden was.

Behalve aan den verbouw van koffie en katoen, moest ook aan die van suiker en indigo de hand worden geslagen. Suiker vooral, die het land zelf kon opleveren, en waaraan men hier groote behoefte had. Indigo vond men hier zelfs in het wild.

Van veel belang was de *handel*. Alle monopolie, zooals tot nu toe, in verbinding met Jan Nieser en Carl Rühle, was verboden, vooral van beteekenis voor de cultuur der tropische produkten, Daendels instructie luidde dat onze bezittingen voor den vrijen handel moesten worden opengesteld, zoowel van inheemsche produkten, als van goud, ivoor, enz. Daarom werd een *Huis van Commercie* gesticht: 16 Aug. 1816, een associatie, onder de firma: *H. W. Daendels & Co.* Deelgenooten waren voor ruim 70.000 gld.

de fam. van den G. G. en voor de overige 20.000 waren aandeelhouders: Starrenberg, A. v. Barneveld, H. I. I. Millet, F. Last en J. Spoors (in Holland). De Venus, die wel goederen had vervoerd, bezat toch niet voldoende laadruimte. Daarom werd te Sierra Leone de brik: *de Goudkust* bij gekocht en nam men *de Aurora* in huur.

In het begin ging het met deze onderneming goed, later minder.

De G. G. had ook het oog geslagen op de behoefte aan *volkplantingen*. Hoe zou een groep ambtenaren van 20 personen, met evenveel werklieden en een legertje van 80 à 90 landsslaven, (negersoldaten), hier een kolonie tot bloei brengen, als niet evenals in onze andere en de Engelsche koloniën een contingent blanken, ondernemende en ijverige menschen, zich hier kwam vestigen?

Reeds waren: Constant Jacques en Burchardt Jan, de oudste zonen van den Gouverneur, naar hier op weg om straks met Frans Last een katoenplantage: *de Oranjedageraad*, te Simbo, te stichten. Er konden niet alleen daar, maar ook aan den weg naar Groot Commanie, en vooral in Axim, langs den Ancobar, vele nederzettingen worden ontworpen. En zoo werkte Daendels een plan uit voor de, in den Franschen tijd verarmde families, die met een klein bezit van *f* 5000, een cultuuronderneming hier zouden kunnen beginnen, om weer kapitaalkrachtig te worden. De veldarbeid zou worden verricht door het groote aantal slaven dat nog aan de Goudkust was. Groot was dat doordat nog vele slavenschepen werden aangehouden, waarvan de lading meestal tegen andere, niet levende koopwaar, werd verwisseld. De bevolking had eigenlijk altijd den slavenverkoop in de hand gewerkt, door bij oneenigheden, zelfs bij twisten van kleine stammen de onderliggende partij, ter markt te brengen. Nu was het plan van Daendels de slaven op verschillende plantages te werk te stellen en hen, na een contract van 10 jaar, de vrijheid te geven. Pandelingen (impias), zouden na een zelfden diensttijd, of korter, hun schulden, door hun arbeid kunnen betalen. Hier viel tegen aan te voeren dat men bij oneenigheden met de slavenarbeiders dadelijk een groot aantal tegenover zich had, die allicht door de omwonenden werden gesteund, en waartegen men maar weinig weerbare mannen kon stellen. En zouden de eigenaars dier plantages, bij onderlinge twisten der negerstammen, altijd in hun bezit worden ontzien? Daarom moest het aantal mindere militairen, de landsslaven, belangrijk worden vergroot. Ook had Daendels Saay Toetoe voorgesteld aan den weg, in het Wassasche, vier forten te bouwen. Het werk en de plantages moesten veilig

zijn. Een belangrijke bijdrage had men daarvoor uit het moederland noodig.

Om de uitvoerbaarheid van die plannen aan te toonen en deze aan den koning voor te stellen, schreef Daendels aan het Departement van K. & K. dat hij zelf met kort verlof daarvoor wel wilde overkomen en de heer Oldenburg hem dan zou kunnen vervangen.

In den Haag ging men daar echter niet op in. Daendels werd afgescheept met het praatje dat men met belangstelling zijn verdere proefnemingen zou volgen en bij eventueel slagen, steun in overweging zou nemen. Doch in Elmina had men dien steun *nu* noodig; katoen, koffie, suiker, tabak, indigo, alles wilde daar uitnemend groeien, dat behoefde niet meer bewezen te worden, doch om aan den opkomst van de kolonie te gaan werken, moest alles worden ingericht voor den verbouw dier produkten in het groot. Eerst dan als alles voor het cultiveeren van bouwgronden was voorbereid, kon men kolonisten verwachten, en daarmee zouden ook de onderhoudskosten van de Goudkust verminderen en allicht verdwijnen.

(Slot volgt).

Het belang der psychologie voor koloniale wetenschappen

DOOR

Mr. Drs. P. A. F. BLOM.

Door de belangstelling, die er in de twintigste eeuw gekomen is voor koloniale wetenschappen, waaronder naast ethnologie, ethnografie, wel het meest gewezen dient te worden op adatrecht van Nederlandsch-Indië, staatsrecht van Nederlandsch-Indië en dat deel der economie, dat wij zelden met den naam van Indische [1]), meer gewoonlijk met koloniale, ook wel met tropisch-koloniale staathuishoudkunde [2]), allerjongst met dualistische economie [3]), aanduiden.

Bij al dit werken is echter tevens naar voren gekomen, hoe de psychologie, voor een juist verkennen en ontleden der waargenomen verschijnselen op koloniaal-wetenschappelijk gebied, van groot gewicht is. Het onderkennen bijv. van die der koloniale economie uit de veelheid van verschijnselen, die men op welvaartsgebied waarnam, moge wel geen schokkende gebeurtenis geweest zijn, immers was er al geruimen tijd, zonder dat van eenige naamsduiding sprake was, op dit gebied veel opgeteekend, maar men was nog niet zoover, dat er eenige ordening in den baaierd te bespeuren viel. Nadat de tegenwoordige Utrechtsche hoogleeraar Mr. Kielstra, daartoe in 1908 reeds een begin had gemaakt, viel uit den Leidschen hoek, in Vollenhoviaanschen durf, het proefschrift van Boeke neer, dat de kat de bel aanbond, door den uitdagenden titel: tropisch-koloniale staathuishoudkunde, het probleem.

Wat voor den econoom Prof. Dr. Greven [4]) geen economie

---

[1]) Gerritzen, de welvaart van Indië.

[2]) Opschrift van het proefschrift van Boeke, idem van de voorlezingen van Van Gelderen.

[3]) Titel van de oratie van Prof. Dr. Boeke.

[4]) Oratie van Boeke, blz. 32.

was, werd plechtig ten troon verheven in het groot-auditorium aan het Rapenburg, toen Boeke zijne reeds aangehaalde oratie uitsprak in Januari van dit jaar. Leiden had zijn gewonen leerstoel in wetsterm: tropisch-koloniale staathuishoudkunde gekregen, waarmee de Staat der Nederlanden zijn zegen officieel over het werk gaf. Het lag in de lijn van Boeke om een beeldenstorm te beginnen; dat hij zijn eigen schepping het eerst onderste boven wierp, was al dadelijk uit het begin van zijn belangwekkende intreerede te vernemen; de conclusie van zijn proefschrift, dat er plaats is voor een zelfstandige wetenschap: de koloniale economie, werd daarentegen in een anderen vorm gehoord in zijne oratie: „in elk geval heeft de tusschenliggende ervaring mij versterkt in mijn overtuiging, dat aan de dualistische staathuishoudkunde een eigen plaats toekomst, waarvan zij zelf de grenzen naar eigen behoeften zal hebben te bepalen [1])."

De gedachtengang, dat de tropen door de verhoudingen tusschen de factoren, die medewerken aan de productie, een zelfstandige wetenschap het aanzijn zouden geven, werd het eerst bestreden door den Rotterdamschen hoogleeraar in de koloniale economie G. Gonggrijp [2]), die tot de slotsom kwam, dat de op dit gebied vast te stellen verschijnselen gehoorzaamden aan bekende economische tendenzen, mits men den juisten weg van ontleding maar insloeg. En hiermede kwam men tot de erkenning van de psychologie als factor van beteekenis bij de onderkenning van de feiten op economisch gebied in de tropen. Als Gonggrijp in zijne intree-rede [3]) naging, wat wel de reden was van den hoogen rente-voet voor de Inlandsche maatschappij en door Mr. Paets tot Gansoyen, die op cultuurgebied geen onbekende was, daarvoor geen verklaring kon worden gegeven, dan is het feit, dat hij niet wist te doorschouwen, niet wist door te dringen in de psyche van den Javaan, daarvan de oorzaak. Gonggrijp stelde rustig op, dat geldschaarschte niet de oorzaak van dien hoogen rente-voet kon zijn, maar voor hem bleef het beteekenisvolle verschijnsel over, dat voor den Inlander de gulden n u oneindig meer waard is dan in de *toekomst* en dus de agiotheorie van den bekenden econoom von Böhm Bawerk hier van toepassing was. Kennis van de psyche van den Inlander moest derhalve ten deze de ware oplossing geven.

---

[1]) Blz. 203; Oratie blz. 32.

[2]) Openbare les Koloniale en theoretische economie, blz. 2 en het arbeidsvraagstuk van Nederlandsch-Indië.

[3]) Over bruikbaarheid en beteekenis van enkele rente-theorieën voor de koloniale economie; vgl. ook schets eener economische geschiedenis van N. I., blz. 20.

Dat men oppassen moet met het hanteeren van de psychologie op dit terrein, bewijzen wel uitlatingen, die zoo gauw uit een Europeeschen mond gehoord worden, van „luiheid", „indolentie"; de werkelijkheid geeft echter bij juiste visie iets gansch anders, zooals Boeke [1]) dan ook opgaf.

Opmerkelijk is het nu, dat de lector in de koloniale economie aan de Handelshoogeschool te Tilburg, Mr. Bogaardt het gewicht van de toepassing der kennis van de psychologie naar voren bracht door zijn openbare les tot opschrift te geven: „eenige beschouwingen over psychologische opvattingen in koloniale problemen".

Daarmee bracht dus Bogaardt het belang van de psychologie als factor van beteekenis bij de beoefening der koloniale wetenschappen naar voren, nu niet in verband met de tropische staathuishoudkunde alleen, maar ook op ander terrein. Klanken zijn daarin vernomen, die in waarde niet onderdoen voor die, welke Boeke in zijn intree-rede geuit heeft. Een waarschuwend woord zij echter op zijn plaats: bij de aaneenrijging en het in verband brengen van wetenschappen, zij men op zijn hoede, het gevaar ontstaat toch, dat men de economie bijv. laat onderduiken in de ethnologie. In dit opzicht heeft Gonggrijp ten deele verhelderend gewerkt door op te merken, dat de waarde van de studies op ethnologisch-economisch gebied meestal zonder groote onmiddellijke beteekenis zijn voor den economist [2]) bijv. is wel het verschijnsel „ruil" bij primitieve volken opgemerkt, doch tevens waren dan tal van andere verschijnselen op allerlei gebied op te merken, waardoor de directe aandacht van zich voordoende echt staathuishoudkundige feiten werd afgetrokken. Onmiddellijk licht werpen de meeste van die studies niet, althans niet op de kern van dat vak: de prijsvorming, omdat zij de ruil, in den ruimsten zin genomen, niet als het centrale verschijnsel van hun aandacht en hun studie beschouwden. Ook Boeke doet een waarschuwend woord hooren [3]), als hij spreekt over het „zich verliezen" der koloniale economie in ethnologie of in economische geografie; niet, dat hij ontkent, dat juist door de eerste allerlei belangrijks op staathuishoudkundig gebied in de primitieve samenlevingen naar voren komt, doch de overdrijving, die sommige economen ten dien opzichte betoonen, zoodat voor dezen de ethnologie de voornaamste hulpwetenschap vormt, aanvaardt hij niet. Ook

---

[1]) Blz. 26, vgl. Verryn Stuart, Gronden van de volkshuishouding, blz. 243, en het vermelde van Boeke in zijn proefschrift op blz. 54.

[2]) Over etnologiese ekonomie in afl. 6 van den 16en jg. v. h. Kol. Tijdschr.

[3]) Oratie, blz. 16.

met betrekking tot de economisch-geografische richting acht hij een waarschuwing noodig.

Zegt van Gelderen voorts niet [1]), dat de koloniale economie dreigde op te gaan in aangrenzende leervakken, waaronder hij vooral aan de staathuishoudkundige aardrijkskunde, de ethnografie (of is het de ethnologie?) en de koloniale politiek dacht. Duidelijk is het, dat in elk boek, dat mannen als Snouck Hurgronje, Adriani, Kruyt, Mallinckrodt over primitieve volken schreven, of dit nu Atjèhers [2]) of Gajo's waren [3]) of de Toradja's van Midden-Celebes [4]) of de primitieve Dajakstammen van Borneo [5]), om nu maar eens bij enkele werken over volken van den Indischen Archipel te blijven, stellig naast hoogst belangrijke gegevens over ethnografie, ethnologie, ook adatrecht en koloniale economie, vanzelf opgenomen werden. Niemand echter zal daaruit monografiën over economische onderwerpen met betrekking tot primitieven willen halen, die uitputtend in uitvoering zijn, maar wat wel teekenend is, is dat Snouck en Mallinckrodt bijv. psychologisch verrassende dingen tot stand konden brengen door het feit, om met van Vollenhoven te spreken, dat zij wisten te doorschouwen, zoodat leven ging, wat voor anderen niet verklaarbaar was [6]). Een typisch verschijnsel is wel, dat Dr. Alb. Kruyt [7]), toch niet de eerste de beste, moest gaan verklaren, dat het animisme voor hem eigenlijk een gesloten boek is geweest tot op het tijdstip, dat Mr. van Ossenbruggen [8]) hem de oogen deed opengaan om hem te doen leeren, dat er ook zooiets van prae-animisme, dynamisme bestond [9]), welke verschijnselen door Mallinckrodt in zijn hooger aangehaald werk nog eens extra onder de loupe werden genomen [10]). Het gaat veel op „nakaarten" lijken, als men zegt, juist het gemis aan inzicht op psychologisch gebied bracht tot overweging van een geunificeerde codificatie voor Nederlandsch-Indië, naar Westersche inzichten geïnspireerde wetboeken voor alle bevolkingsgroepen in onze Oost, alsook tot het instellen van scholen voor de Inlandsche bevolking, waarop de tjap „made in Holland" zeer duidelijk te

[1]) Voorlezingen over trop. kol. staathuishoudkunde, blz. 1.
[2]) De Atjèhers.
[3]) Het Gajõ-Land en zijne bewoners.
[4]) De Baree'e sprekende Toradja's van Midden-Celebes.
[5]) Het adatrecht van Borneo.
[6]) De ontdekking van het adatrecht, blz. 175.
[7]) Schrijver o. m. van het animisme in den Indischen Archipel (1906).
[8]) Het primitieve denken, enz. in bijdragen Kon. Instituut voor Taal en Land en Volkenkunde van den Ind. Archipel, jg. 1915, blz. 1 e. v.
[9]) Zie inleiding Measa, in dezelfde bijdragen, 1918, blz. 233.
[10]) Het adatrecht van Borneo, dl. I, blz. 51 e. v.

kennen is. Is dat, om weer van Vollenhoven's terminologie te bezigen, omdat de bureau-heeren, deze ideeën als de alleenzaligmakende voorstonden [1]), en psychologie niet thuis hoorde in de Departementen van algemeen bestuur, wanneer het er omging om algemeene verordeningen op te stellen voor een andere dan de Europeesche groep. Het was te verwachten, dat Westerlingen, voor een dergelijke taak gezet, zich lieten beïnvloeden door eigen ik, al waren er wel waarschuwende stemmen, die bedenkingen, door de practijk ingegeven, deden uitgaan. De begeestering uitgaande van Westersche fanatieke denkbeeldenbeheerschers doofde echter elken tegenstand. En de uitkomsten? De protesten komen uit al de hoeken van de Kat Angelino's boek [2]) voor den dag.

De door Boogaardt, als in grooten spoed en met groote kracht doorgevoerde, gekenschetste maatregelen op allerlei gebied, niet het minst op het terrein der staatszorg [3]), doen Boeke [4]) de woorden uitspreken, dat door alle die bijzondere bemoeienissen, als agrarische regeling, belasting-organisatie, irrigatie enz., enz., alles aan de dorpssfeer onttrokken en centraal georganiseerd is, zonder dat de economische structuur van het dorp deze centralisatie volgen kan. De dorpshuishouding verarmt van inhoud, wordt leeggezogen, zonder van aard te veranderen en al die dingen gaan, hoe goed ook bedoeld, juist doordat we de Oostersche psyche niet kenden, averechts verkeerd werken. Boeke noemt het voorbeeld niet, maar bekend is, dat de ruime inkomsten, die de rubbercultuur in Djambi afwierp, aanleiding waren, dat in de hoofdplaats Djambi auto's verschenen, welker eigenaren zich lieten voortrijden over den eenig aldaar aanwezigen weg, die zich binnen de paal (1.5 K.M.) in de rimboe verloor; het zoo gewonnen, zoo geronnen, ging ook hier op en het eind was schuldophooping, demoralisatie, een stap in de goede richting *achteruit*.

Heeft men zich iets aangetrokken van Boeke's waarschuwingen, waaraan de inzichten van zijn promotor natuurlijk niet vreemd waren, dat al dat gedoe wat wij zoo gaarne welvaartspolitiek noemen onder de breedste laag der bevolking geen succes kan en moet hebben, daar die geen noemenswaardige economische behoeften hebben [5])? Die kringen in de Inlandsche samenleving — het best gekenschetst met een eenvoudigen tani uit een Midden-

[1]) De Indonesiër en zijn grond, passim o. m. blz. 23, 28, 33.

[2]) Staatkundig beleid en bestuurszorg in N. I., eerste gedeelte van het Ie stuk, passim o. m. blz. 83 e. v.

[3]) Openbare les, blz. 2.

[4]) Oratie, blz. 22 e. v.

[5]) Tropisch koloniale staathuishoudkunde, blz. 30 e. v.

Javaanschen desa, die als je blieft met rust gelaten wenscht te worden, die die school een gruwel vindt, het onderwijs als een inventie van den een of anderen kandjeng toean ziet, die zelfs landbouw onderricht, gericht op hoogere productie e.d., uit den booze acht en wenscht niet bewelvaard te worden. Nu waarschuwt de Kat Angelino er ernstig tegen om daaraan niet te veel toe te geven [1]) en als zoodanig zou ik hem onder de aanhangers van de autoaktiviteit willen indeelen [2]). Tegenover hem staat Pay Wirodikromo uit desa Kempolkerep, die abstinentie wenscht.

Kennis van het subject, kennis van de psyche van den Inlander, ziedaar wat Bogaardt als een werkstuk van de eerste orde naar voren brengt; dat er kromme methoden toegepast worden, laat mij voorshands vrij koud, het juiste komt wel. Men is al goed op weg, als men zich gewennen kan aan het feit, dat bijv. verschijnselen als koppensnellen, hoe verfoeilijk in ons oog, volkomen redelijk en verklaarbaar zijn, als men zich weet te plaatsen op het standpunt van den primitief; niet daarmee willende erkennen, dat straffen voor dergelijke euveldaden in den vervolge moet nagelaten worden, in tegendeel, maar de straf zal anders zijn dan ten opzichte van den Westerling, gesteld deze kwam tot dergelijke bedrijven. Wat wij pathologisch noemen, is voor den primitief, of hij nu Punan uit Centraal-Borneo of een of andere Papua uit Nieuw-Guinea zij, normaal, het gevolg van absoluut hem opgelegde gemeenschapsplichten.

De meening van hen, die op grond van gedane waarnemingen komen tot een algemeene karakter-beschrijving, waarin alleen slechte eigenschappen naar voren geschoven worden, berust voor een goed deel op abstracte beschouwingen, die kunnen voortkomen, naast verkeerde visie, uit onbewust vermeende superioriteit van eigen ras en gemis aan practische aanrakingen. Wie op grond van gehoorde getuigenissen bij landraden allersnelst tot de conclusie komt, dat de Inlander liegt, draait en onbetrouwbaar is, zal zijne meening moeten herzien, als hij de hand in eigen boezem steekt en denkt aan de verklaringen, zooals die in Nederland ook afgelegd worden door getuigen en voorts er zich waarachtig van wil overtuigen, dat men al heel weinig kijk krijgt op de Inlandsche samenleving in een landraadzaal. Nog gevaarlijker lijken mij de conclusies uit medico-psychologische studiën, waaraan dezelfde fouten kleven als zooeven door beschouwers van de Inlandsche samenleving via een rechtbankszitting ten beste gegeven. Men zij ook voorzichtig met het trekken van paralellen.

---

[1]) O. C. blz. 59 o. m.

[2]) Bogaardt. Openbare les, blz. 5.

De onderscheiding tusschen sociale nationalisten en cultureele dito's geeft mij een hoogst onbehaaglijk gevoel, als ik gedenk, dat Boeke [1]) deze groep (al gebruikt hij opzettelijk den term niet) in het algemeen schildert als overnemende „Westersche behoeften „en zooveel mogelijk een Westerschen levensstandaard, treedt zij „in dienst van de Westersche kolonisten of zij treedt met hen „in concurrentie, verstedelijkt en raakt los van de landelijke „samenleving. Zij kan", zegt Boeke voorzichtig, „nationaal „voelen en zal zelfs meestal de neiging daartoe hebben" en nu komt zij tot een gevoel van vijandschap en concurrentie, tegen de Westersche elementen, met welke zij op één plan staat of wil komen, niet uit een gevoel van eenheid met de massa, die haar vreemd is (geworden), zooals de massa vreemd is aan de Westersche kolonisten. De voorzichtig gekozen termen van Boeke hebben niet kunnen verhoeden, dat hier een rake teekening gegeven wordt van nationalisten in het algemeen; het lijkt mij practisch al heel weinig waard of men nu wil nagaan in hoeverre men gevorderd is met het overnemen van de Westersche taak, daar men de groote lijn daarmee uit het oog gaat verliezen. Het verschijnsel „nationalisme", eenmaal psychologisch ontleed, dwingt ons er niet toe, om daarmee geen rekening te houden, doch wel om te letten op de fouten ten dien opzichte begaan in Britsch-Indië.

Het is niet opgekomen uit natuurlijke oorzaken, niet het zich om plausibele redenen willen bevrijden van een overheerscher door overheerschten, niet het ontwaken van een volksziel, het is makelij van eenigen, die, gelijk Boeke het zoo juist uitdrukt, na zich omhangen te hebben met het Westen, nu trachten met de opgedane kennis, zich op te werpen als leiders van de massa, waarvan zij innerlijk ver staan en die zij niet meer verstaan. Zoo vormt de toepassing van de psychologie tot juiste ontleding van de feiten op koloniaal-economisch gebied, en zoo voert zij evenzoo tot een juist inzicht van wat gedaan zal moeten worden op koloniaal-politiek terrein, werkt zij dus verhelderend op vraagstukken op staatsrechtelijk gebied. Ik noem de vraag of de Staat der Nederlanden opgebouwd is uit gecoördineerde deelen, dan wel of Nederlandsch-Indië bijv. gesubordineerd is.

Zij leert ons voorts de zaken in groot verband te bekijken, niet langer in engen samenhang met onmiddellijk opvallende verschijnselen. Zij dwingt ons om de primitieve, gesloten huishouding in een licht te bezien, dat verrassende resultaten moet afwerpen, dat ons leidt tot suggesties, gelijk van Vollenhoven [2]) het uit-

[1]) Oratie, blz. 12.

[2]) De ontdekking van het adatrecht, blz. 176.

drukte, die nadere bestudeering de moeite waard maken, niet om ze dadelijk maar als onwrikbare waarheden te aanvaarden. Het zich stellen in den magischen en mythischen gedachtengang van den primitief, een werkstuk van de grootste beteekenis voor hem, die zich daadwerkelijk wil gaan wijden aan een deel van het terrein der koloniale wetenschappen, moeilijk voor hem, die gewend is aan kritisch-wetenschappelijke denkwijze, heeft al zooveel kenbaar resultaat afgeworpen, dat wat honderd jaren arbeid op dit veld niet deden bereiken, thans in een korte spanne tijds verder zal voeren dan ooit te voren.

Doch om dat te bereiken in bevredigende mate, zal het Westen zich hebben te beheerschen, zal het zich toegang tot de Oostersche psyche dienen te verschaffen door op gelijk niveau trachten te komen; wie dat kan, heeft den sleutel en hem zal dan tevens verrassend blijken, dat wat de primitief, in een verder stadium gekomen, niet meer bevroedt, voor den vorscher een open boek zal zijn.

Het Volkenbonds-mandaat over Palestina.

De Raad van den Volkenbond bemoeit zich met de bloedige gebeurtenissen in Palestina.

De ernstige gebeurtenissen, waarvan Palestina in Augustus 1929 het tooneel is geweest, vroegen de aandacht van den Raad van den Volkenbond in zijn zitting van 6 September d.a.v.

Op voorstel van den heer Procopé, rapporteur over de mandaatvraagstukken, kwam de Raad in die zitting tot het besluit: „in overeenstemming met de procedure door het Pacte van den V.B. zelf aangegeven, zooals deze ook is toegepast in overeenkomstige omstandigheden, zou al de nuttige of noodige documentatie, die betrekking heeft op de gebeurtenissen, overgelegd worden aan de permanente Mandatencommissie, opdat zij zich, bij haar eerstvolgende zitting, of in een buitengewone zitting, in de bestudeering ervan zal kunnen verdiepen en aan den Raad haar advies t.z. zal kunnen uitbrengen."

In haar zitting van November 1929 verklaarde de M.C. zich nog niet voldoende op de hoogte en besloot zij in Maart 1930 de kwestie in behandeling te nemen. De Britsche regeering gaf te kennen, dat zij tegen dien tijd het rapport der Commissie van onderzoek, welke zij naar Palestina gezonden had (ook, naar haar leider, de Commissie Shaw genoemd), nog niet zou kunnen overleggen. Daarom werd de buitengewone zitting der M.C. nog eens uitgesteld. Zoo naderde echter reeds het tijdstip voor de opening der gewone zitting, die op 10 Juni was gesteld; de buitengewone zitting zou nu dadelijk daaraan voorafgaan. Zoo werd zij den 3en Juni te Genève geopend.

Groot-Brittannië, de mandaat-mogendheid, had als haar vertegenwoordigers geaccrediteerd: de heeren Dr. T. Drummond Shiels, H. C. Luke, T. I. K. Lloyd en G. L. M. Clauson.

De gewone taak van de permanente M.C. is aan den Raad van den V.B. haar oordeel te doen kennen over de tenuitvoer-

legging van de mandaten, voornamelijk naar aanleiding van de jaarlijksche rapporten, welke de mandaat-mogendheden aan den Raad moeten doen toekomen. Dit indachtig heeft de M.C. — zoo zegt zij in haar communiqué — er zich toe gezet zich een oordeel te vormen, zoowel over de gebeurtenissen, als over de rechtstreeksche en de verder verwijderde oorzaken ervan, daarbij in hoofdzaak steunend op de inlichtingen haar door Groot-Brittannië zelf verstrekt. Overeenkomstig deze opvatting, hield de M.C. aan de waarnemingen en conclusies, vermeld in het rapport der bovenvermelde Commissie van onderzoek, alleen vast, voor zoover deze door de mandaat-mogendheid tot de hare zijn gemaakt. Onder de inlichtingen, uit niet-officieele bron verkregen, kende de M.C. een bijzondere waarde toe aan de memories, ingediend door het Joodsche agentschap, dat een officieel erkende organisatie is. Haar traditie getrouw, gaf de M.C. gepaste aandacht aan verschillende petities, die langs den daarvoor geldenden weg, tot haar gekomen waren. De gebeurtenissen in Palestina hebben een overvloed doen stroomen van artikelen in de pers, vlugschriften en open brieven van velerlei aard. De M.C. heeft deze niet alle zonder meer terzijde gelegd. Zij heeft er gegevens uit gehaald voor het stellen van vragen aan de vertegenwoordigers der mandaatmogendheid en zij heeft er alleen datgeen van behouden, wat, na de op deze wijze verkregen toelichtingen op een voldoend ernstigen grondslag bleek te berusten.

De gebeurtenissen in Augustus 1929, *de rechtstreeksche aanleidingen, de verder en dieper liggende oorzaken, het optreden van het bestuur van Palestina.*

De M.C. spreekt in haar communiqué als haar oordeel uit, dat de troebelen niet beschouwd kunnen worden als bij verrassing opgekomen, in een politiek heldere atmosfeer. Zij zijn voorafgegaan door een reeks van inleidende voorvallen, die zich om den Klaagmuur te Jeruzalem hebben geconcentreerd. Deze historische plek werd, in zeker opzicht, het punt waar de aanspraken der beide betrokken rassen in botsing kwamen. Door den vreemden waarnemer is de twist om den Klaagmuur niet altijd in zijn volle beteekenis opgenomen. Wat als een zaak van weinig belang werd beschouwd, deed in den boezem der bevolking van Jeruzalem, en vervolgens in een groot deel van Palestina, een zenuwachtigheid en een blinden hartstocht ontstaan, die zich bij de eerst voorkomende gelegenheid in geweldaden zouden uiten.

De voormelde Enquête-commissie ter plaatse kwam tot de volgende conclusies:

1. De wanordelijkheden te Jeruzalem op 23 Augustus hebben een aanval van de Arabieren op de Joden tot inzet gehad; hiervoor is geenerlei rechtvaardiging vastgesteld kunnen worden door moorden, welke de Joden te voren zouden hebben gepleegd.

2. Voor deze wanordelijkheden was niet vooruit een plan opgemaakt. Geen wanordelijkheden hebben tegelijkertijd in andere deelen van Palestina plaats gegrepen; maar wel heeft de beweging zich, in den loop van eenige dagen, uitgaande van de hoofdstad, over het land verspreid.

3. De wanordelijkheden hebben meerendeels den vorm gehad van een aanval uit haat van de Arabieren op de Joden; het is daarbij tot een ongebreidelde verwoesting van het eigendom der Joden gekomen. Het heeft weinig gescheeld, of een algemeene slachting der Joden te Hebron ware voltrokken. In enkele gevallen hebben de Joden aanvallen gedaan op de Arabieren en hun eigendom verwoest; deze aanvallen hadden doorgaans het karakter van représailles.

4. Noch in feite, noch in bedoeling hebben de wanordelijkheden het karakter gehad van een opstand tegen de Britsche overheid in Palestina.

De mandaat-mogendheid had deze conclusies tot de hare gemaakt; de M.C. bracht er echter eenige bedenkingen tegen in. Zoo merkte zij t.a.z. van punt 4 op, dat, al werden de aanvallen der Arabieren alleen op de Joden gericht, de gevoelens, welke de Arabieren tot deze gewelddaden brachten, hun oorsprong toch hebben in opvattingen van politieken aard, waarvoor de door het mandaat aangewezen persoonlijkheden, en in de eerste plaats het Britsche bestuur, verantwoordelijk zijn. In alle uitingen van vertegenwoordigende Arabische persoonlijkheden en organisaties komt het karakter uit van weerstand willen bieden aan de politiek van de mandaatmogendheid als zoodanig.

De verantwoordelijkheid van de mandaat-mogendheid en haar vertegenwoordigers ter plaatse voor den toestand, die ontstaan is vóór het uitbreken van de ongeregeldheden.

Tegenover den V.B. is de mandaathouder de rechtstreeks verantwoordelijke. De M.C. is ten aanzien van die verantwoordelijkheid tot de volgende conclusies gekomen (kort samengevat):

a. De voorvallen bij den Klaagmuur zijn, in 't algemeen, uitgelokt door pogingen van beide partijen om verandering te verkrijgen in den status quo, hetzij t.a.v. den plaatselijken toestand, hetzij t.a.v. het gebruik. Het gebruik was omschreven in de verklaring van het Britsche gouvernement van 19 November 1928, in afwachting van een overeenstemming tusschen de Moslimsche en Joodsche autoriteiten zelf, die een regeling zou brengen voor de ceremoniën bij den muur. Die verklaring van 1928 zou meer waarde hebben gehad indien zij aangevuld ware geworden door een politieregeling, waarin aangegeven ware wat den Islamieten, wat den Joden toegestaan, wat hun verboden was. Nu dit nagelaten werd, kon ieder zijn eigen inzicht trachten door te drijven en werd de politie in haar ijver verzwakt. Eerst in September 1929 is een dergelijke regeling uitgevaardigd. Deze heeft tot geen meldenswaardig incident aanleiding gegeven; de onderstelling is dus geoorloofd, dat zij, bij vroeger inwerkingtreden veel kwaad had kunnen voorkomen.

b. De mandataris erkent, met de Commissie van onderzoek, dat de gevaarlijke geestesoverspanning verlevendigd is door de onophoudelijke ophitsing in de lokale, zoowel Arabische als Joodsche pers. Het bestuur heeft echter niet steeds tegoedertijd gebruik gemaakt van de in de *Press Law* verleende, bevoegdheid om oproerige publicaties stop te zetten.

c. 't Staat vast, dat de regeering bij verschillende gelegenheden door de gebeurtenissen verrast is geworden. Toen de opwinding zich duidelijk begon te uiten schijnt de scherpzinnigheid van het bestuur in gebreke te zijn geweest, met name bij de Joodsche manifestatie van den 15en Augustus voor den Klaagmuur en de Muzelmansche tegenmanifestatie daags daarna. Zij heeft het gewicht ervan niet beseft, en dit is zelfs ook nog het geval geweest in de dagen van 20 tot 23 Augustus, toen het dreigend gevaar waarschijnlijk nog af te wenden ware geweest door beleidvolle veiligheidsmaatregelen. In het onvoldoende van den inlichtingdienst is de verklaring te vinden voor de miskenning door het bestuur van den juisten stand van zaken.

d. De aarzeling, die het optreden van het plaatselijk bestuur in die dagen heeft gekenmerkt, vindt haar verklaring in het feit, dat het eigenlijk als ontwapend tegenover de gebeurtenissen kwam te staan. De autoriteiten waren ingedommeld door een valsch gevoel van veiligheid, nadat gedurende eenige jaren geen openlijke daden op een geest van vijandschap gewezen hadden. Dientengevolge was de gewapende macht ook tot beneden de zekerheidsgrens ingekrompen.

De permanente M.C. had, zegt het rapport, de mandaat-

mogendheid meermalen gewezen op het gevaar van een vèrgaande vermindering van de Britsche troepen in Palestina.

Het laatste Britsche regiment was in 1925 uit Palestina teruggeroepen. Van dit oogenblik af berustte de handhaving der orde op een Inlandsch politiecorps, dat meerendeels uit Arabieren, deels ook uit Joden bestond. Het had nog een Britsche afdeeling, maar haar sterkte werd van jaar op jaar geringer. Zooals te voorzien ware geweest in een land, waar een uitbarsting der hartstochten van godsdienst en ras de openbare rust steeds bedreigd heeft, werden Inlandsche elementen aan hun plicht afvallig zoodra een oproer de twee rassen tegenover elkander stelde. Enkele leden van de politiekorpsen maakten gemeene zaak met de oproerlingen. Ten slotte berustte het handhaven der orde, in dat Palestina met 90.000 inwoners, en in dat kritieke oogenblik, uitsluitend op 175 Britsche politiemannen, een vliegtuig-escadrille en een compagnie geblindeerde auto's.

't Moge waar zijn, dat in 1920 en 1921 ook bloedbaden zijn voorgekomen terwijl destijds de Britsche bezetting sterker was, toch is de M.C. van oordeel, dat het voornamelijk aan het gering aantal der Britsche troepen en aan het onvoldoende van de politiemacht is toe te schrijven dat de ongeregeldheden een dergelijken omvang hebben kunnen aannemen en zoo ernstige gevolgen hebben kunnen krijgen. De omstandigheden, die de aanvallen in Hebron en in Safed hebben gekenmerkt, wijzen er onweerlegbaar op dat het verlies van vele menschenlevens aan deze tekortkoming is te wijten.

In hoever heeft de mandaat-mogendheid er naar gestreefd de uitbarsting door een verstandige politiek te voorkomen?

Bij het overwegen der vraag, in hoever Engeland, door de sedert het inwerkingtreden van het mandaat gevolgde politiek, alles heeft gedaan wat verwacht mocht worden, om de uitbarsting der tegenstellingen te voorkomen of in haar heftigheid te temperen, heeft de M.C. het kiesche en moeilijke der in Palestina te vervullen taak op den voorgrond gesteld. Daar toch moet de vestiging van een Joodsch nationaal tehuis verzekerd worden en tevens de ontwikkeling worden bevorderd van instellingen eener vrije regeering, ten behoeve van een bevolking, die voor de overgroote meerderheid Arabisch is. Tot nu toe heeft de vervulling van het mandaat aan geen der partijen bevrediging gebracht. De Joden verwijten Engeland de Sionistische immigratie meer gehinderd dan vergemakkelijkt te hebben; ook

heeft het te weinig gedaan tot het aanmoedigen van den daadwerkelijken toevloed van Joden, om den beschikbaren grond in cultuur te brengen, waaronder de staatsdomeinen en de onbebouwde voor de openbare diensten onbenut gebleven uitgestrektheden te begrijpen zijn — art. 6 van het mandaat —. De Arabieren noemen, daarentegen, hetgeen voor de nieuwaangekomenen gedaan is reeds te vèr gaand, de toegestane immigratie overdadig, en zij verklaren de ontwikkeling der instellingen van zelfregeering — art. 2 van het mandaat — van geenerlei beteekenis.

Hiermede zijn de twee problemen aangegeven, die de elementen der bevolking tegenover elkander stellen, en waartoe het Palestina-conflict terug te brengen is: 't eerste van economische en sociale beteekenis, zooals de immigratie en de vestiging der Joden dit opwerpt; 't tweede van politieke beteekenis, zooals het voortvloeit uit de verplichting om in een zoo zeer verdeeld land instellingen van vrije regeering tot ontwikkeling te doen komen.

De M.C. wenscht, door haar beschouwingen, het hare bij te dragen ter oplossing der moeilijkheden.

Zij deelt de opvatting dat voor de Joodsche immigratie rekening moet worden gehouden met de economische mogelijkheden van het land, maar de vraag komt toch bij haar op of de verplichting om die immigratie te bevorderen, niet het aannemen voorschreef van een zoodanige politiek, dat daardoor het land er op berekend zou worden om, zonder schokken een toenemend aantal nieuw-aankomende op te nemen. Van de toepassing van een dergelijke politiek zijn wel enkele aanwijzigingen, in den vorm van aanmoediging van enkele opkomende industrieën. Maar men kan toch zeggen, dat de vestiging van den Joodschen nationalen haard, voor zoover deze verwezenlijkt is, practisch alleen het werk is van de Joodsche organisatie zelf. Het mandaat spiegelde den Joden andere vooruitzichten voor, en het verwijt tot de overheid te Palestina gericht, dat zij de verplichting, om de vestiging van een nationaal tehuis te bevorderen, niet in daden heeft omgezet, heeft bijzondere kracht gekregen sedert die overheid in gebreke is gebleven om aan de hoofdvoorwaarde voor een tehuis te voldoen: het verzekeren der veiligheid van personen en eigendommen. Het gebrek aan actie ten aanzien van dat nieuwe verschijnsel, dat de Sionistische beweging vormt, is niet alleen ten nadeele van de Joden gekomen. Bij de economische en sociale verhoudingen, die Palestina kenmerken, moest een, op zoo uitgebreide schaal opgezette kolonisatie-onderneming een

diepgaande verwarring stichten onder de oude bevolking, indien de openbare macht er zich niet krachtig regelend, daadwerkelijk mee bemoeide. De Arabieren, die zonder organisatie waren en niet over financieele middelen beschikten, moesten waar zij kwamen te staan tegenover een georganiseerde Joodsche massa, sterk door flinke leiding en door machtige kapitalen, spoedig vrees gaan voelen voor hun economische toekomst. Het Arabische element zou een waarborg hebben kunnen vinden in een agrarische politiek, die, behalve de uitvoering van publieke werken tot uitbreiding van de bebouwbare oppervlakte, zich ook had uitgestrekt tot de organisatie van het landbouwcrediet, het grondcrediet, coöperaties, te meer wanneer dit aangevuld ware door een propaganda-actie om den fellah de werking en het voordeel van dergelijke instellingen te doen begrijpen. Indien de mandaat-mogendheid er zich had op toegelegd in dit land, waar de economische problemen zoo sterk op de moreele stemming van allen inwerken, de twee elementen van de bevolking nauw aan elkander te verbinden, zou zij hebben bijgedragen tot de verzoening der belangen.

Voor zoover de voormelde instellingen er zijn, zijn zij uitsluitend op initiatief van de Joodsche organisatie tot stand gekomen en alleen ten bate van de Joden. Indien thans, op initiatief van de algemeene overheid, instellingen tot stand kwamen ten behoeve van de geheele bevolking of in 't bijzonder van het Arabische element, zou 't dan niet te vreezen zijn dat de Joden zich er onverschillig tegenover zouden stellen?

Een ander middel, dat tot hetzelfde doel zou kunnen voeren, is te zoeken in het gemeenschappelijk openbaar onderwijs der jeugd in de mate waarin dit mogelijk zal blijken.

Wanneer de vertegenwoordigers van het Arabische element er den mandataris een grief van maken niet actief genoeg de ontwikkeling te bevorderen der instellingen, die tot een vrije regeering moeten leiden, stelt de mandaathouder hier tegenover de herhaalde pogingen beproefd om een Wetgevenden raad tot stand te doen komen, pogingen die onvruchtbaar gebleven zijn door de weigering der Arabieren om hiertoe hun medewerking te verleenen. Ook zijn er reeds autonome gemeenten geschapen, wier aantal vermeerderd zal worden, en is een poging gedaan om raadgevende lichamen in werking te stellen, zooals de Agence arabe. Hierin moet 't streven erkend worden tot politieke opvoeding, zooals die vooraf moet gaan aan meer algemeene deelname van de bevolking in de instellingen eener vrije regeering.

De M.C. vermeldde dit met instemming. Zij wees er tevens op dat de eisch van zelfregeering, zooals deze doorgevoerd

wordt door de extremisten, ingaat tegen den Volkenbond zelf, die de mandaatgever is. De mandaat-mogendheid moet hiertegen dan ook zonder zwakheid optreden. Zoolang de verzetsmannen wraken hetgeen den grondslag van het mandaat uitmaakt, zou het in onderhandeling treden met hen juist hun gezag verhoogen, de verwachtingen van hun aanhangers steunen en de ongerustheid bij hun tegenstanders vermeerderen.

De M.C. kan de verzuchting begrijpen van den Br. vertegenwoordiger in haar midden, waar deze uitriep: Geen regeering kan zich aan vruchtbaren opbouwenden arbeid voor het geheele land wijden wanneer zij onafgebroken als scheidsrechter in de weer moet zijn. Maar de M.C. hoopt dat de hierin aangeduide noodzakelijkheid de regeering van Palestina niet zal beletten met meer ijver dan in het verleden tot de doorvoering te komen van een vruchtbaar programma van actie. Zij spreekt deze verwachting niet alleen uit omdat de uitvoering van het aanvaarde mandaat in zijn vollen omvang daar zonder eigenlijk onmogelijk is, maar ook omdat zij de meening is toegedaan dat er geen beter middel aan te wijzen is om de algemeene bevrediging, die tot samenwerking van de geheele bevolking leiden moet, te verzekeren.

Men kan wel niet bewijzen dat een met meer ijver doorgevoerde beleidvolle politiek de schadelijke tegenstellingen zou hebben doen verdwijnen, maar de M.C. acht 't toch waarschijnlijk dat de heftigheid er door zou zijn getemperd.

Maatregelen getroffen ter voorkoming van herhaling der ongeregeldheden.

De Britsche regeering heeft het rapport, der door haar naar Palestina gezonden Commissie van onderzoek, niet afgewacht om tot maatregelen over te gaan, die herhaling van de botsingen moesten voorkomen. Van de, na het uitbarsten der ongeregeldheden gezonden troepenversterking, werden 2 bataljons infanterie en eenige detachementen van den vliegdienst in Palestina gelaten, de afdeeling Britsche politie werd op een sterkte van 650 man gebracht. Voorschriften zijn gegeven, waardoor, zoo noodig, het zenden van versterking van elders in korten tijd verzekerd is. De inlandsche politie wordt gereorganiseerd. De voorbereiding werd ter hand genomen van verbetering van den inlichtingsdienst, de bescherming van geïsoleerd liggende Joodsche nederzettingen en een strenger toezicht op de pers. Bij deze opsomming herinnert de M.C. ook aan de instelling van een commissie die een regeling te treffen heeft voor de kwestie van den Klaagmuur

en maakt zij melding van de nieuwe zending, van Sir John Hope Simpson, naar Palestina, om, door de door hem te verstrekken gegevens tot definitieve besluiten te kunnen komen ter zake van de immigratie en alles wat de grondpolitiek betreft.

In afwachting van nader te nemen beslissingen heeft de Britsche regeering de uitbreiding der immigratie stopgezet. Dit heeft van Joodsche zijde protesten uitgelokt, die den mandataris tot de verklaring hebben gebracht, dat de maatregel slechts een tijdelijk karakter heeft.

Het standpunt der Britsche regeering.

Mag uit het hier voorafgaande de conclusie getrokken worden, dat de Britsche mandaathouder zijn taak niet overeenkomstig de bedoeling van den mandaatgever heeft volvoerd, de regeering te Londen zelf heeft, sedert haar het mandaat (sedert 1922) is toevertrouwd, herhaaldelijk de uitdrukkelijke verzekering gegeven zich stiptelijk aan de termen van de mandaatsbepalingen, in haar vollen omvang, gebonden te achten. Ook nadat de kritiek op het Engelsche beleid losgebarsten is, hebben de politici zich op dit standpunt blijven stellen. Den 3en September 1929 verzekerde Mac Donald in de Vergadering van den Volkenbond zich aan die gedragslijn te willen houden, en hij sprak dit andermaal uit in de vergadering van het Lagerhuis van 3 April 1930. In de buitengewone zitting van de M.C. van 3 Juni jl. sprak de Britsche vertegenwoordiger Drummond Shiels in denzelfden geest, en den 9en d.a.v. vatte hij de uiteenzettingen aldus samen:

„Wij zijn niet van oordeel dat de gebeurtenissen van Augustus 1929, hoe betreurenswaardig wij deze ook vinden, bewijzen dat de door ons in Palestina toegepaste politiek verkeerd is geweest, noch ook dat zij herzien moet worden.... Volgens de door ons opgedane ondervinding, zijn wij ons ten volle bewust van de moeilijkheden verbonden aan het mandaat. Ik heb de verklaring reeds uitgesproken, dat wij niet gelooven dat die moeilijkheden onoverkomelijk zouden zijn. Wij gelooven in tegendeel, dat zij moeten worden overwonnen en dat zij het zullen zijn."

Kon de M.C., de zoo herhaalde verzekeringen van goeden wil indachtig, haar rapport besluiten met een verklaring van vertrouwen in de Britsche bedoelingen, de minister van Buitenlandsche Zaken, Henderson, wilde de hieraan voorafgegane beschuldigingen toch niet zonder bescheid en weerlegging laten.

En zoo kreeg de permanente Mandatencommissie aan haar rapport aan den Raad van den Volkenbond, gedagteekend

4 Augustus, de commentaren toevoegen, die de Engelsche minister haar bij schrijven van 2 Augustus had doen toekomen.

Commentaar van de Britsche regeering op het rapport der permanente Mandaten-commissie.

't Is een lang stuk geworden. Wij zullen beproeven de hoofdmomenten van het verweer, dat grootendeels een poging is om de verantwoordelijkheid op de Mandatencommissie over te brengen, kort samen te vatten.

Bij verschillende punten zegt de Britsche nota, elk jaar is aan de M.C. verslag gedaan over den loop der zaken en de gevolgde politiek, en heeft de M.C. haar goedkeuring verleend aan maatregelen, waarover zij zich nu in afkeurenden zin uitlaat.

Hoewel de M.C. er melding van maakt, dat de Arabische hoofden de aanbiedingen tot deelnemen aan regeeringsinstellingen hebben afgewezen, heeft zij blijkbaar, waar zij den mandaathouder verwijten doet over de door hem gevoerde politiek, de beteekenis van die weigeringen niet ten volle doorgrond. Zij berusten op eischen die onvereenigbaar zijn met het mandaat zelf.

Bij den drang door de M.C. uitgeoefend om spoedig een stand van zaken te scheppen, waardoor de instelling van een Joodsch nationaal tehuis verzekerd zal zijn, heeft zij niet in voldoende mate rekening gehouden met de verplichting, die door het mandaat tevens is opgelegd, om de burgerlijke en godsdienstige rechten van alle inwoners, tot welk ras of welken godsdienst zij ook behooren, veilig te stellen.

De M.C. is willekeurig omgegaan bij het gebruik van te harer beschikking gekomen gegevens.

De M.C. heeft de beslissing van de Commissie Shaw, waar deze tot de conclusie gekomen was, dat de oproerige beweging niet tegen de Britsche overheid gericht is geweest, niet willen aanvaarden. De Britsche regeering heeft geen enkel bewijs gevonden voor deze zienswijze van de M.C. Voor zoover protesten vernomen zijn, die uiting geven aan politieke teleurstelling, waren deze gericht tegen den grondslag, zooals deze door het mandaat zelf is vastgelegd, doch niet tegen de wijze waarop de mandataris zich van zijn taak heeft gekweten.

De M.C. heeft verzuimd er in haar rapport melding van te maken, dat geen enkele aanval gericht of beraamd is tegen de plaatselijke vertegenwoordigers der Britsche overheid.

Ten aanzien van de regeling der aanspraken van de partijen op den Klaagmuur en van de vermindering van het garnizoen verwijst Henderson de M.C. ook naar vooraf overgelegde ver-

slagen, waarop haar goedkeuring verleend is. Geldt dit ook voor de instelling van een Inlandsche politie, ten opzichte hiervan kan de Britsche regeering niet toegeven, dat deze hier niet op haar plaats was, al zal zij gereorganiseerd moeten worden.

Waar de M.C. haar denkbeelden over een aan te bevelen grondpolitiek uiteenzet, schijnt zij uitgegaan te zijn van de onderstelling, dat de Palestijnsche regeering over, als 't ware, onbegrensde middelen te beschikken heeft gehad. Dit is echter geenszins 't geval geweest. Afgezien hiervan past de Britsche regeering echter bij voorkeur het beginsel toe, dat zij gebieden leert zoodra doenlijk zich zelf te redden, zonder subsidie uit de Britsche schatkist. Hieruit mag men echter niet afleiden, dat zij voor Palestina geen geldelijk offer heeft over gehad. Sedert 1921 heeft de Britsche regeering 9 millioen P. St. bijgepast, bovendien garandeerde zij een Palestijnsche leening van 4.500.000 P. St., uitgeschreven voor het totstandbrengen van openbare werken.

Het rapport laat geen recht wedervaren aan hetgeen Engeland reeds heeft gedaan tot bevordering van de ontwikkeling en tot verbetering van de toestanden in Palestina.

Vele van de weerleggingen waren de M.C. reeds bekend, daar de officieele Britsche vertegenwoordiger ze bij de mondelinge beraadslagingen te berde had gebracht, toch zijn de bezwaren en beschuldigingen in het rapport tot uiting gebracht.

De kwestie in de Raadsvergadering.

Het bovenstaande deed een kwade stemming verwachten bij de eerste samenkomst van de opstellers van het rapport der permanente Mandatencommissie en den Britschen minister van Buitenlandsche Zaken. Engeland blijft zich onder de mogendheden, die overzeesch gebied te besturen hebben, als de rijkste in ervaring beschouwen, de Britsche diplomatie laat zich ook overigens niet op de vingers tikken zonder terug te slaan, het ministerie Mac Donald heeft meermalen blijk van lichtgeraaktheid gegeven wanneer een vermaning over gevoerd staatsmansbeleid uit den vreemde kwam. Van dit alles kon men nu ook weer aanwijzingen vinden in de nota van Henderson.

Goed beschouwd, kon men in de commentaren der mandaatmogendheid echter ook al gedeelten vinden, die de kans op een vergelijk niet ongunstig stelden. De M.C. toch had haar goedkeuring uitgesproken over de maatregelen door de Britsche overheid genomen om de orde te herstellen en te verzekeren, na de voorvallen bij den Klaagmuur en de daarop gevolgde

wandaden. Zij had ook mede, wat de toekomst-politiek betreft, verklaard geen bezwaar te opperen tegen de Britsche opvatting over de in het mandaat omschreven verplichtingen ten opzichte van de twee groepen der Palestijnsche bevolking. Henderson meende dan ook reeds te kunnen aannemen, dat de opvatting welke de M.C. heeft over de verder te vervullen plichten der mandaatmogendheid overeenstemt met die, welke in de M.C. werd uitgedrukt door den geaccrediteerden Britschen vertegenwoordiger, en dat er dus, in 't algemeen genomen, eigenlijk geen verschil van inzicht bestaat omtrent de te volgen toekomstpolitiek.

Maar dan bleef toch een ernstige critiek over op de wijze waarop Engeland in den tijd, die vooraf is gegaan aan de gebeurtenissen van Augustus 1929, zijn mandaatplichten opgevat en ten opzichte van de Joden en de Arabieren in toepassing gebracht heeft. De verdediging tegen deze critiek beijverde zich minder om de verwijten te weerleggen, dan wel om de verantwoordelijkheid mede — of in hoofdzaak over te brengen op de M.C. of op den Volkenbond zelf.

Voor een handig leider der nu in den V.B.-raad te voeren besprekingen kon ook hierin een element te vinden zijn om partijen tot mildheid in oordeel ten opzichte van elkander te stemmen.

Henderson heeft het wenschelijk geacht den woordenstrijd over de Palestijnsche kwestie niet in een openbare zitting van den Volkenbondsraad zelf te voeren. Zou de 60e zitting van dien Raad Maandag, 8 September bijeenkomen, de Britsche minister van Buitenlandsche Zaken had de heeren, die het nauwst betrokken zijn bij het geschil, bereid gevonden om de kwestie in een voor-vergadering in kleinen kring te bespreken. Zoo kwamen, twee dagen voor de opening van de Raadszitting, op het Volkenbondssecretariaat te Genève, met hem samen de raadsrapporteur Procopé, de hooge commissaris van Engeland in Palestina Chancellor, de leden der Britsche delegatie naar den Volkenbond, de directeur van de mandatenafdeeling van dien bond, alsmede de heer van Rees als vertegenwoordiger van de M.C.

Voor zoover ons bekend, is aan het bij die gelegenheid gesprokene geen publiciteit gegeven; het resultaat ervan is echter een ieder duidelijk geworden in de Raadszitting van 8 September. Wij geven het verslag weer zooals 't den 9en d.a.v. in de bladen werd opgenomen.

Het eerste punt van de openbare vergadering was al dadelijk het belangrijkste punt van de besprekingen, n.l. de kwestie van Palestina. Dank zij het tactische rapport van den rapporteur, den Fin Procopé, is een nieuwe

woordenwisseling tusschen de Engelsche regeering en den heer Van Rees als vertegenwoordiger van de mandaten-commissie vermeden.

De Raad heeft eenstemmig het rapport van Procopé aanvaard, waarmee ook de heer Van Rees namens de M. C. zich ten volle kon vereenigen. In dit rapport wijst Procopé eerst op de bijzonder moeilijke taak, die de M. C. in dezen te vervullen heeft gehad. Doch ook Engeland als staatmandataris staat in Palestina tegenover bijzonder groote moeilijkheden door de twee deelen, waaruit de bevolking bestaat, hetgeen ook de M. C. in het rapport ten volle erkend heeft.

Procopé acht het niet wenschelijk in bijzonderheden te treden over de verantwooordelijkheid voor het ontstaan van de bloedige onlusten van verleden jaar, al liet hij in zijn rapport wel eenigszins doorschemeren, dat hij het wel eens is met de M. C., dat Engeland niet geheel en al van iedere verantwoordelijkheid is vrij te pleiten. De hoofdzaak is echter, dat men het eens zal worden tusschen den staat-mandataris, de M. C. en den Raad van den V. B. over de politiek, die voortaan moet gevolgd worden. Deze moet uitgaan van de beschrijving van de verplichtingen van den staat-mandataris, zooals de M. C. die in het rapport gegeven heeft en waarmee vandaag ook Henderson en de Raad in zijn geheel zich hebben vereenigd, n.l. de staat-mandataris moet zorgen voor de vestiging van een nationaal tehuis voor het Joodsche volk in Palestina, zonder dat echter daardoor de burgerlijke en godsdienstige rechten van de niet-Joden in Palestina mogen worden aangetast. Deze beide verplichtingen, de één tegenover de Joden, de andere tegenover de Arabieren, zijn van gelijke waarde en de een is niet met de andere in strijd.

Henderson verzekerde uitdrukkelijk, dat de Engelsche politiek voortaan op deze beide beginselen zal gegrond zijn, waarbij hij echter opmerkte, dat de beste politiek geen succes zal kunnen hebben als er geen goede wil van beide zijden der bevolking bestaat.

Met betrekking tot de schorsing van de Joodsche emigratie in Palestina stelt Procopé met nadruk op den voorgrond, dat de Engelsche regeering uitdrukkelijk heeft verklaard, dat deze schorsing slechts een tijdelijk karakter draagt. Procopé meende, evenals de M. C., dat deze verzekering de Sionisten moet geruststellen, en dat er geen gevaar bestaat, dat de Engelsche regeering de verplichtingen van het mandaat met voeten zal treden en niet met volle kracht de emigratie zal vergemakkelijken. Procopé vertrouwde, dat Engeland zal vasthouden aan het beginsel, dat de emigratie moet worden toegestaan voor zoover deze in overeenstemming is te brengen met de oeconomische mogelijkheid van Palestina om nog meer menschen op te nemen.

Henderson aanvaardde het rapport van Procopé en gaf daarbij ook ondubbelzinnig te kennen, dat hij volkomen erkende het recht en de verplichting der M. C. om desnoods critiek op het beleid van den staat-mandataris uit te oefenen.

De heer Van Rees dankte Henderson voor deze verklaring, die den twijfel ophief, die hieromtrent had kunnen bestaan in verband met den minder vriendelijken toon van de Britsche nota van antwoord op het rapport van de M. C.

De heer Van Rees boekte ten slotte voor zijn M. C. nog dit succes, dat hij van den rapporteur een uitdrukkelijk woord van hulde wist uit te lokken over de onpartijdigheid, waarmee de M. C. ook in dezen haar taak had volbracht, terwijl in het rapport van Procopé, bij alle complimenten aan het

adres van de M. C. juist niets over de onpartijdigheid van het onderzoek was gezegd.

In den loop van de korte discussie heeft de gedelegeerde van Perzië nog verklaard, dat zijn land ten volle vertrouwen had in het beleid van Engeland als staat-mandataris, doch dat hij als vertegenwoordiger van zijn land met een niet-Christelijke bevolking toch betreurde, dat de M. C. in haar rapport niet met meer nadruk ook gesproken had over de rechten van de niet-Joden in Palestina.

Bij de besprekingen in de pers, is de opvatting naar voren gebracht, dat niet veel bereikt is, althans geen waarborg voor werkelijke verbetering van de toestanden en verhoudingen in Palestina.

De bittere stemming tusschen den mandaat-gever en de mandaat-commissie eenerzijds en de mandaatmogendheid anderzijds is gesust, beide partijen kunnen in de onderstelling leven, dat de motie haar ter wille zoo is gesteld. Maar in hoever de Joden, in hoever de Arabieren, in hoever Palestina reden hebben zich over het bereikte resultaat te verheugen, dit is uit de Raadsbeslissing zelfs niet te gissen.

Niet onaardig schreef de correspondent van *Het Vaderland* over dit resultaat (10 September):

Met groote snelheid heeft de Volkenbondsraad zich onder leiding van den Venezolaanschen gezant in Parijs, Zumeta, door zijn agenda heengeslagen. De kwestie van Palestina heeft men per motie opgelost op de bekende wijze van den gemeenteraad, die besloten had een gracht te dempen en last kreeg van de schippers, die hun vaarweg zouden verliezen. Toen decreteerde de raad, dat de demping op zoodanige wijze zou moeten geschieden, dat de scheepvaart er geen hinder van ondervond. Als het niet waar gebeurd is, dan heeft de Volkenbondsraad de primeur van deze schoone vondst om alle partijen tevreden te stellen: de Joden, die in Palestina een nationaal tehuis zullen hebben en houden en de Arabieren, die in hun burgerlijke en godsdienstige rechten niet zullen worden benadeeld.

De Engelschen, die eerst zeer verontwaardigd waren over de critiek van de M. C. op hun Palestijnsch beleid, aanvaardden de motie van den Raad gaarne. En zoo was de heele zaak in minder dan geen tijd voor elkaar.

De beslissing der Volkenbondsvergadering.

Tenslotte bleef de beslissing aan de Volkenbondsvergadering voorbehouden. Deze, waarin vertegenwoordigers van alle bij den V.B. aangesloten staten zitting hebben, kwam medio September te Genève bijeen. Ten aanzien van het Palestina-mandaat wist zij, na korte bespreking, niet beter te doen dan de conclusie van den Raad ook tot de hare te maken.

VARIA.

VOLKSUNIVERSITEIT TE 's-GRAVENHAGE. INDISCHE LEERGANGEN.

Er zijn in den Haag vereenigingen, die in haar naam een ander karakter uitdrukken, dan zij in werkelijkheid dragen. Wie bij de uitvoeringen van „Kunst aan allen" denken mocht den eenvoudigen kleinen burger de plaatsen te zien vullen, zal verwonderd zijn er een heel ander publiek te vinden, de man met de pet is, zooal dan toch, in gering aantal onder de leden vertegenwoordigd. Zoo is 't ook voor wie in „Volksuniversiteit" mocht lezen, dat de cursussen bestemd zijn voor leergragen uit wat men „het volk" pleegt te noemen. Het onderwijs gaat wel in de richting van populaire behandeling van menig onderwerp, en 't is ook verdeeld in een afdeeling voor hen, die geen ander dan lager onderwijs hebben genoten, en in een voor hen, die middelbaar of hooger onderwijs hebben gevolgd. Maar 't blijft meerendeels: universitair.

Voor Indië bevat het leerprogramma in tweeërlei opzicht belangwekkende gegevens. Vooreerst voor hen, die tijdens een verlof in het moederland, of na hun terugkeer een of meer leergangen wenschen te volgen over een der zeer vele onderwerpen, door uitstekend bevoegden gedoceerd. Zij hebben keuze uit vele cursussen van 3 tot 12 lessen op het gebied van godsdienst, wijsbegeerte, psychologie, beeldende kunst, tooneelkunst, letterkunde, geschiedenis, staats- en rechtswetenschap, medische wetenschappen, anthropologie, techniek, natuurwetenschap, natuurlijke historie, land- en volkenkunde. Bovendien worden, met een eenigszins anderen opzet, nog algemeene leergangen (10 lessen) en in studiekringen (18 lessen) en studieklassen (± 25 lessen) leergangen in verschillende talen gehouden. Ten andere worden cursussen gegeven, die Indië tot onderwerp hebben. Deze zijn deels bestemd voor hen, die Indië alleen kennen door hetgeen zij op de lagere school hebben geleerd, deels voor hen, die Indië door ervaring of studie kennen.

Als zoodanig maken wij melding van: onder godsdienst, de Islam, door Prof. Dr. C. Snouck Hurgronje (4 l.), onder staats- en rechtswetenschappen, het mandaatstelsel en zijne toepassing,

door Prof. Dr. E. Moresco (1 l.); onder anthropologie, waar blank en bruin elkander ontmoeten; eenige rassenvraagstukken van onzen tijd, door Dr. J. van Hinte (5 l.). Naast land- en volkenkunde vormt N. O. I. een afzonderlijke groep. De groote cultures worden door K. van der Veer (5 l.), volkskunst in den Indischen archipel wordt door J. C. Lamster (5 l.), eenige andere onderwerpen worden door Dr. W. G. N. van der Sleen (10 l.) behandeld. Voorts bespreekt Prof. L. van Vuuren (4 l.) land en volk van N.I., mede in verband met de koloniale tentoonstelling te Parijs.

Het adres van het secretariaat der Volksuniversiteit te 's-Gravenhage is Laan van Meerdervoort 49.

N.V. WEST-INDISCHE MAATSCHAPPIJ TOT EXPLOITATIE VAN DE KOFFIE-INSTALLATIE: SYSTEEM FERNANDES.

Op 11 Juli j.l. werd deze maatschappij opgericht, waarin het Gouvernement van Suriname en belanghebbenden ieder voor de helft in het kapitaal van *f* 70.000.— deelnemen.

De bedoeling is om smaak, geur en kleur van de Suriname-Liberia-Koffie, welke een belemmering vormen voor de uitbreiding van het afzetgebied, hetwelk thans voornamelijk tot de Scandinavische landen is beperkt, door toepassing van het procédé van den aan den cultuurtuin te Paramaribo verbonden hoofd-ambtenaar Dr. D. S. Fernandes, te verbeteren.

Hiervoor wordt een model-installatie opgericht, welke door de firma Stork is gebouwd, en waarmede hier te lande reeds proeven met uit Suriname verzonden Liberia-koffie waren genomen.

De planters hebben gedurende 2 jaar — in elk geval — gegarandeerd 2500 balen van 100 K.G. per jaar te leveren. Deze koffie wordt dan in de proefinstallatie bereid, als „loon-drogerij" zonder risico inzake den verkoop der koffie, die aan de planters blijft, welke de koffie na bereiding terugontvangen.

In den Raad van beheer treden voor de eerste maal op de heeren Mr. A. J. A. A. Baron van Heemstra, oud-Gouverneur van Suriname, Voorzitter; J. S. C. Kasteleyn, voorzitter van het Suriname Studie-Syndicaat; J. van Ettinger, referendaris aan het Departement van Koloniën; H. J. Knottenbelt Azn., en M. C. J. Welle.

GESELLSCHAFT ZUR ERFORSCHUNG DER MUSIK DES ORIENTS.

In Berlijn is deze vereeniging tot stand gekomen. Zij wil het onderzoeken, bewaren, vastleggen bevorderen van wat er nog te redden is van het *lebendiges Melodiengut*, van *nicht fixierte Weisen*, welke verloren dreigen te gaan. Als middel wordt phonographische Registrierung genoemd. Hetgeen verkregen wordt, zal op wetenschappelijke wijze behandeld en benut worden. Door mededeelingen en lezingen zullen de leden deelen in de te bereiken resultaten.

Wie als lid wenscht toe te treden betaalt 5 Mark, als *Förderer* een minimum van 300 M., als *Stifter* minstens 1000 M. 't Algemeen adres is Unter den Linden 38. Voorzitter is: Universitätsprofessor Dr. Johannes Wolf, Secretaris: Dr. Georg Schünemann.

OVERZEESCH-HARDHOUT IMPORT-MAATSCHAPPIJ.

Deze Mij. heeft, met medewerking van een zeer kapitaalkrachtige groep, waarbij een der groote Fransche banken betrokken is, de concessie verkregen van groote boschterreinen aan de Corontyne rivier, de grensrivier tusschen Suriname en Britsch-Guyana. Deze terreinen behoorden vroeger aan de verleden jaar gefailleerde Soc. Générale de l'Industrie te Brussel.

SUIKERRESTRICTIE?

Uit naam van de Cubaansche suikerproducenten heeft senator Gutierrez aan de belangrijkste productielanden van suiker een voorstel gedaan tot beperking van de suikerproductie gedurende vijf jaar, op voorwaarde, dat ook de producenten van biet- en rietsuiker in de Ver. Staten, Portorico, Hawai en Philippijnen meedoen. Volgens dit plan zou Cuba in 1931 zijn uitvoer naar de Ver. Staten beperken tot 2.800.000 ton, welk cijfer als basis zou dienen voor de volgende vier jaren.

HET GRAF VAN COEN.

De *Java Bode* heeft eens geïnformeerd hoever men is gevorderd met de voorbereidingen tot het vinden van het graf van J. Pzn. Coen in Batavia. Daartoe heeft men verschillende oude kaarten

geraadpleegd, die echter vrij groote afwijkingen vertoonen. Slechts de zijde aan het Stadhuisplein, waar de vroegere Hollandsche kerk stond, is onveranderd gebleven. Wel dekken sommige gegevens elkander, doch het bepalen van de juiste plaats, waar het graf moet hebben gelegen of nog ligt, kan slechts geschieden. door een nieuwe kaart te ontwerpen. Hiermede is men thans bezig.

Verder is men doende om uit te vinden, wat in de oude archieven staat over de afbraak van de oude kerk, die in 1806 plaats vond. Het is mogelijk, dat toenmaals de verschillende graven werden opgeruimd. Doch een gouvernementsbesluit, dat in 1834 geslagen werd, geeft hoop, dat dit niet geschiedde. Toen werd n.l. bepaald, dat het verboden was om bij graafwerk op de plaats waar de oude kerk gestaan heeft, zerken of beenderen, die men er aantreft, te beschadigen, terwijl van de een of andere vondst direct kennis moet worden gegeven aan het Bestuur. Dit Staatsblad is heden nog van kracht. Er staat een boete van 500 zilveren Hollandsche guldens op overtreding ervan.

Er zal thans niet worden geliefhebberd. Eerst als de deskundigen tot overeenstemming zijn gekomen vangt men met het graafwerk aan.

De graven van de oud-G.G.'s Reyniersz., Speelman, Van Diemen, Brouwer en Jacques Spex moeten ook in de oude kerk gelegen hebben. Men hoopt ook deze graven nog te kunnen vinden.

MAANDELIJKSCHE REVUE VAN BROCHURES EN VAN TIJDSCHRIFT- EN DAGBLADARTIKELEN.

DEN HAAG, 15 September 1930.

INHOUD:

De bouw van het Koninkrijk der Nederlanden naar stellig recht. — Landvoogdij 1931—1936. — Gemengde huweliken tussen europese meisjes en mohammedaanse indonesiers. — Medische nood!

De bouw van het Koninkrijk der Nederlanden naar stellig recht. Art. 1 van de Grondwet is duidelijk voor wie den tekst zonder commentaar zou willen aanvaarden. Maar zoodra iemand zich in de uitlegging verdiept van hetgeen er in ligt, er uit te halen en er in te leggen is, duizelt 't hem weldra door honderd tegen elkander indraaiende kringen, suizelt 't hem door honderd door elkander gaande klanken.

Prof. Mr. Ph. Kleintjes, Mr. H. van Wageningen, Mr. Dr. D. A. P. N. Koolen, Prof. Mr. Dr. J. van der Grinten, Prof. Dr. F. C. Gerretson, Prof. Mr. J. H. Carpentier Alting, Prof. Mr. C. van Vollenhoven, Prof. Mr. Dr. F. Kranenburg, Prof. Mr. Dr. J. A. Eigeman, Mr. Dr. H. W. C. Bordewijk, Mr. H. L. M. Kramer, Mr. Dr. A. van Rijckevorsel, Mr. D. P. F. A. Blom komen aan het woord in de artikelenreeks, welke Prof. Mr. I. A. Nederburgh in *Politiek Economisch Weekblad* (30 Juli, 6, 13, 20, 27 Augustus en 3 September) heeft gewijd aan het vraagstuk: *De bouw van het Koninkrijk der Nederlanden naar stellig recht.* In de inleiding, de poging tot ontwarring van uitdrukkingen, de nieuwe vierdeeligheidsleer, de schakels van het bewijs van den vierdeeligen staat, verdere aanwijzingen voor de nieuwe „constructie", de opperstaat en de nieuwe organenleer, federatie? provincies?, in die reeks laat de geleerde schrijver een overvloed van contradictoire uitleggingen [1]) vooraf gaan aan het slot: Wat dan? Hierin geeft hij zijn eigen opvatting, zooals men die hieronder bepleit vindt.

„Tot hier toe is de nieuwe leer in deze verhandeling alleen

---

[1]) Het oordeel van den heer R. M. Noto Soeroto kan er nog aan toegevoegd worden. Zie *De Indische Gids* 1930, blz. 471.

afgebroken zonder er iets anders voor in de plaats te stellen. Aangetoond is, naar mijn meening, dat al wat men voor die leer aanvoert, wel daarin past, maar haar juistheid toch niet bewijst, aangezien het zonder haar evenveel reden van bestaan heeft; — beantwoord is echter nog niet de mogelijke vraag, welke dan de werkelijke wettelijke verhouding is tusschen de „hoofddeelen" van het Koninkrijk; en na het antwoord daarop zal allicht nog de vraag gesteld worden, of die verhouding dan goed geregeld is.

Wat de eerstgenoemde vraag betreft, een uitvoerig antwoord daarop ligt niet in de bedoeling van dit geschrift, ook om deze reden, dat de verwerping der „nieuwe" vanzelf terugwijst op de „oude" constructie, voorzoover deze niet blijkt te zijn gewijzigd. Toch kan het nuttig zijn naast de m.i. denkbeeldige nieuwe constructie de bestaande nog eens met enkele lijnen te schetsen.

Hierbij worde vooropgesteld, dat onder de hoede van een verstandig en krachtig staatsman de nieuwe constructie wellicht even bruikbaar zou blijken als de oude. Het verschil tusschen die twee levert niettemin een gevaar op door het gebruik, dat een onverstandige oppositie er van zou maken.

Gelijk Mr. Kleintjes kan ik beginnen met de stelling, dat het Koninkrijk der Nederlanden is een eenheids-Staat met ver doorgevoerde decentralisatie, welke — en hier beginnen onze opvattingen uiteen te loopen — tot gevolg heeft, dat de ééne wetgevende macht en de ééne uitvoerende macht van het Koninkrijk ten aanzien van verafgelegen, in bizondere omstandigheden verkeerende deelen des Rijks grootendeels haar bevoegdheden uitoefenen door gemachtigden, handelende krachtens opdracht, aan wie een vrij groote vrijheid van handelen naar eigen oordeel wordt gegeven, maar met behoud van toezicht, van leiding en zoo noodig verbetering door de machtgevers.

Dit volgt zóó duidelijk uit artt. 60—62 der Grondwet (ten overvloede nog bevestigd door art. 1 der Ind. Staatsregeling), dat een nadere toelichting overbodig lijkt.

De vraag blijft over: welke plaats, welken rang de „gebiedsdeelen overzee" innemen in het geheel. Mr. Kleintjes en zijn geestverwanten zien in Ned.-Indië, Suriname en Curaçao drie hoofddeelen, die staatsrechtelijk gelijkstaan met het vierde, in Europa gelegene. Deze opvatting maakt het — wanneer men aanneemt, dat zij samen één geheel vormen — noodzakelijk van die deelen, dus ook van Nederland, te onderscheiden een opper-Staat en een aan dezen toekomende hoogere macht met eigen organen, waaraan dus, met de andere hoofddeelen, ook Nederland onderworpen is, terwijl daarentegen die hoofddeelen onderling in rang gelijkstaan en (ten minste volgens Mrs. Kleintjes

en Carpentier Alting) gelijkgerechtigd zijn. Een niet te ontwijken slotsom daarvan is: dat de macht over het geheel moet worden samengesteld door de, allen stemhebbende, hoofddeelen te zamen. Dat deze opvatting onhoudbaar is, dat zij in strijd is met de werkelijkheid en niet berust op Grondwet of andere wetten, is in het voorafgaande al betoogd. Maar — zal men vragen — wat is dan wèl de positie van Indië als deel van het geheel?

Het antwoord hierop wordt bemoeilijkt, doordat elke gebruikelijke benaming, die men mocht willen kiezen, op bezwaren stuit. Wat is Indië van het Koninkrijk? Een *kolonie*? O, foei! Toch is dit de meest geschikte term, met een niet verwerpelijke internationale beteekenis, al kan men er opzettelijk een andere aan hechten; maar het woord is nu eenmaal in den ban gedaan.

Een *provincie* dan? Men geeft zich de moeite uit te leggen, dat er groot verschil is tusschen Indië en een provincie in Nederland. Dit verschil is zeker een ieder bekend en niemand denkt er over Indië geheel gelijk te stellen met zulk een provincie in Europa. Bovendien *heeft* Indië provincies, zegt men, en kan het niet tevens zelf een provincie *zijn*. Nu kan een deel van een land weer onderverdeeld zijn en wanneer de onderdeelen al provincies genoemd worden, is het zeker wenschelijk voor het grootere, omvattende deel een andere benaming te kiezen. Dan heete het *Gewest*? Deze zuiver Hollandsche benaming voor hetzelfde begrip stuit ook al weer op het bezwaar, dat de grootste onderdeelen van Indië eveneens „gewesten" worden genoemd, weer onderscheiden in provincies en „andere gewesten". Nu zou men naar andere namen kunnen zoeken; maar waartoe nog meer moeite te doen? De eigenlijke kwestie betreft niet de benaming, maar het karakter van het daardoor aan te duiden deel.

Een Staat pleegt voor administratieve of autonomie-doeleinden gesplitst te worden in deelen (hoofddeelen), binnen welke weer onderdeelen kunnen worden onderscheiden. De (hoofd-) deelen, die onmiddellijk onder het algemeen Staatsgezag staan, dus zonder tusschenliggende hoogere deeleenheden, pleegt men „provincie" of „gewest" te noemen. Zulke hoofddeelen zijn Ned.-Indië, Suriname en Curaçao. Nu echter de evengemelde bezwaren tegen die benamingen zijn aangevoerd, zou men die deelen, bij gebreke van een geschikter woord, kunnen aanduiden als *„overzeesche gewesten"*.

Indië is een overzeesch gewest, een deel van het Koninkrijk, onmiddellijk onder het algemeen gezag van dat Rijk staande zonder tusschen beiden liggende hoogere deelen. Daardoor staat Indië in rang gelijk met onze provinciën in Europa, maar niet

met het, deze provinciën omvattend, in Europa gelegen deel des Rijks, dat immers geen hooger gezag boven zich heeft, terwijl Indië dit wèl heeft.

De eerste, hoogste verdeeling van het Koninkrijk is derhalve die in gewesten, welke in het Europeesche deel Provincies, elders Overzeesche Gewesten heeten. De laatstgenoemde hebben dit vóór, dat zij een veel grootere autonomie bezitten dan de Europeesche gewesten, bij welke zij echter weer achterstaan, doordat de onderdanen in Indië veel minder invloed hebben op de samenstelling der algemeene organen van het Koninkrijk dan in Europa. Hetzelfde nadeelig verschil dus als men in Indië zelf ook weer vindt tusschen Indische Provincies met en andere Indische gewesten zonder autonomie en daardoor ook zonder invloed op den algemeenen gang van zaken, ofschoon beide soorten Indische gewesten deel uitmaken van eenzelfde geheel.

Voor deze met de feiten overeenkomende „constructie", die van ouds bestaat en door geen Grondwetsherziening is opgeheven, is een Opperstaat, onderscheiden van en staande boven een met de overzeesche deelen slechts gelijkgerechtigd afzonderlijk Rijk in Europa, niet noodig. Hij is daarin zelfs onmogelijk.

In zijn opstel over den „Nederlandschen Staatsbouw" (Themis 1917, blz. 249) zegt Mr. Dr. H. W. C. Bordewijk, ook een bekend voorstander der nieuwe leer: „Geen Staat kan leven zonder juridische grondpeilers, zonder constructie, die hecht in het *stellige recht* is gefundeerd." In overeenstemming hiermee hebben wij ons tot nu toe uitsluitend bezig gehouden met het stellige recht; maar tot slot mogen nog wel eenige regels gewijd worden aan de hiervoren bedoelde vraag, of de verhouding tusschen moederland en overzeesche gewesten in dat recht wel goed geregeld is.

Zooals de toestanden in Indië zijn, mag daar van gelijkgerechtigd zijn geen sprake wezen: alleen deskundige beheersching kan in Indië de gewenschte gelijkmatige beweging waarborgen.

Welnu, wanneer het Nederlandsch gezag voorloopig naar stellig recht de leiding heeft en moet behouden, dan kan er geen macht boven staan, dan is het daarmee in tegenspraak het bestaan aan te nemen van een macht boven die van Nederland. Aangezien dit moet „leiden", kan en mag het de leidsels niet uit handen geven. Het moge de teugels vieren, zoolang dit goed gaat, wanneer de voortrekkers der troïka elkaar in de ooren bijten, wild worden, of de veilige vaart in gevaar brengen, moeten de teugels aangetrokken, de richting en het tempo hun met kracht opgelegd worden. Aangezien Nederland verantwoordelijk is, moet het daar gevestigd oppergezag ook de daaraan evenredige teugelmacht behouden.

De Grondwet heeft nergens de vierdeelige „constructie" van het Koninkrijk onder één Staats-kap ingevoerd of erkend. Zij heeft in 1922 voor den tegenwoordigen stand van zaken de juiste uitdrukking gevonden: „*overlaten*". Wat in Indië van Nederlands zijde geschiedt, is: plaatselijk overlaten van een belangrijk deel der Staatstaak, maar onder zijn toezicht en *zonder afstand van macht*; want Nederland behoudt de onbeperkte bevoegdheid in *alle* aangelegenheden, zonder uitzondering, in te grijpen: zelf te regelen en zelf te handelen. Dit is in art. 60 en vooral in artt. 61 en 62 der Grondwet duidelijk neergelegd.

Nu dit zoo is, kan het niet gewenscht zijn, is het zelfs niet geoorloofd in beginsel een grens te trekken, tusschen wat Nederland wèl en wat het niet mag beslissen. Wel is het de bedoeling zooveel mogelijk over te laten; maar dat is een zaak van praktijk. Hoe ver en hoe veel kan worden overgelaten, zal van de omstandigheden afhangen en niet altijd gelijk zijn. Iets anders is natuurlijk het voorbehouden van bepaalde aangelegenheden aan den hoogeren wetgever. Deze kan wel tot de in Indië gevestigde machten zeggen: van deze en die onderwerpen moet gij afblijven, zoolang ik u niet speciaal daartoe opdracht geef; maar hij, als leider, mag zich niet verbinden *zelf* van sommige onderwerpen steeds de handen af te houden.

Het is, naar mijn overtuiging, zeer gewenscht zooveel over te laten, als de verantwoordelijke leiding maar vrij van bezwaar acht. Abdiceeren echter mag Nederland niet en dit zou het toch gedaan moeten hebben, eer boven dit deel van het Koninkrijk een hooger gemeenschappelijk gezag kon worden gesteld. Het zou dan de leiding aan dat hoogere gezag (van gemengde samenstelling) moeten overgeven; want ondergeschiktheid en leiding kunnen nog minder goed samengaan dan onder- en nevengeschiktheid.

„Leiding" is eigenlijk een nog te zwak woord om Nederlands recht en plicht jegens de overzeesche gewesten aan te duiden. Het is aldaar waker, zoo noodig strijder, voor de hoogste belangen zoowel van de minderheden als zelfs van de meerderheid, die door gebrek aan inzicht of door verdeeldheid wel eens niet medewerken of zelfs tegenwerken zal. Juist daarom moet het Nederlandsch gezag een, waar mogelijk wel toegevende, maar onafhankelijke, hoogste macht zijn, welke ten aanzien van *elke* in- of uitwendige aangelegenheid genoopt kan zijn, en dan bevoegd is, niet alleen toe te zien, maar ook in te grijpen."

* * *

Landvoogdij 1931—1936. „De aflossing van de wacht te Buitenzorg", „De problemen der nieuwe landvoogdij", „Landvoogdij 1931—1936" in deze artikelenreeks heeft de *N. R. Ct.* (15—18 Augustus) uiteengezet dat hij, die als landvoogd zal worden aangewezen, in deze zware tijden van overgang òf onberekenbaar goed, òf onberekenbaar kwaad kan stichten.

„De belangen van Nederland en Indië zijn door de historie saamgeklonken. Een taak, tienmaal zwaarder dan die van den Nederlandschen premier, wordt toevertrouwd aan den landvoogd, die onder de omstandigheden van het oogenblik die belangen te hoeden krijgt. Dat zulk een man zijn positie zou kunnen ontleenen aan klein politiek spel of benepen particularisme, moet wel ondenkbaar wezen. Alleen aan een nationaal brevet kan hij waarlijk gezag ontleenen."

„Ook al viel er niet, zooals wij in onze voorgaande artikelen gedaan hebben, te wijzen op bijzondere problemen, die zich aandienen bij het ingaan van de nieuwe landvoogdij, dan nog kon wel niemand er aan twijfelen, dat in het Indië van 1931 tot 1936 alleen een man van waarlijk superieure kwaliteiten de teugels mag voeren. Men zoeke hem niet onder hen, die wel gaarne een worp zouden doen naar het gouverneur-generaalschap als naar het groote lot in hun levensloterij. Altijd weer noemt men een reeks van gretige candidaten achter de schermen, die krachtens geboorte, verdienste, positie of hooge relaties aanspraak meenen te kunnen doen gelden op een post, waarvan hun kleinheid de hoogte niet meten kan. Hun waan reeds bewijst het tekort aan ernst voor een ambt, waarin juist de hooge ernst vereischt wordt, die alleen het kenmerk van waarachtige roeping is.

Wij hopen dat de ernstige man gevonden kan worden, die niet dingt naar het ambt omdat het glans en heerlijkheid belooft, maar in vol besef van de offervaardigheid en zelfverloochening, die het van den bekleeder vergt, zijn taak als een nationale opdracht van diepst vertrouwen zal aanvaarden.

Drieërlei geloof moet den man bezielen, die het aandurft in dezen tijd de leiding te aanvaarden in Nederlandsch-Indië, dat elk oogenblik weder aan de vlagen van den storm over Azië zou kunnen worden blootgesteld.

Geloof in Indië's toekomst.

Hij moge Indië zien als een land in cultureelen en oeconomischen opgang. Een door natuur en ligging zeldzaam begunstigd land, opgenomen in het oeconomisch wereldbestel door een volstrekt onmisbaar geworden deelneming aan de wereldproductie, waartoe Westersch kapitaal en Westersch organisatievermogen op nergens geëvenaarde wijze samenwerken met Oostersche

arbeidskracht. Een land, dat volop welvaart belooft aan allen die zich in willen spannen om zich oeconomisch te verheffen. Volken van goeden aanleg, die onder bezonnen leiding op den weg naar zelfbestuur kunnen worden voortgeholpen. Volken, gevoelig voor vele roepstemmen, maar toch nog altijd het meest voor een bestuur, dat sterk, breed en rechtvaardig is. Een wereld op zichzelf vol onbegrensde mogelijkheden, waar een Westersch-Oostersche synthese op velerlei gebied reeds bezig is zich te voltrekken en waar vruchtdragende samenwerking tusschen Oost en West nog groote dingen zal kunnen scheppen. Een land, dat onder Nederland's vlag een groote toekomst tegemoet schijnt te gaan.

Geloof in Nederland's taak in Indië.

Wie niet de roeping van Nederland ten opzichte van Indië als een bezielende kracht kan voelen, zal de verantwoordelijkheid van het bewind niet kunnen dragen. Nederland's taak heeft zich parallel met Nederland's nationaal geweten ontwikkeld. Tegenover elk internationaal forum kan Nederland fier zijn koloniale arbeid toonen. Het vraagt daarvoor geen cijns tot eigen baat. Het sluit Indië voor anderen dan eigen ondernemingsgeest niet af. Het schenkt Indië, in ruil voor wat het aan gerechtvaardigd profijt uit een historisch verworven relatie trekt, zijn ervaring, zijn organisatiekracht, zijn leiding, zijn wetenschap, zijn bekwame mannen. Het voedt Indië's volken doelbewust op tot het zelfbestuur dat zij verdragen kunnen. Het belooft niet meer dan wat het oog in oog met de werkelijkheid zou vermogen. Wat het belooft komt het na en de landvoogd stelt zich als Nederland's hoogste vertegenwoordiger voor zijn termijn garant. Dit geloof in Nederland's taak is voor hem een aandrijvende kracht. Het zal hem ook elk extremistisch streven, hoe ook gedoopt of getint, doen herkennen en bejegenen als een gewelddadige belemmering in de volvoering van Nederland's taak.

Geloof in zichzelf.

Om een gouverneur-generaal is het eenzaam als om een vorstetroon. Hij is vijf jaar zonder zijns gelijke. Toch moet hij aanraking weten te onderhouden met het leven van die veelgelede Indische maatschappij, welke met den dag verandert en met den dag voor nieuwe problemen stelt. En zichzelf blijven.

Die Indische maatschappij heeft de nerveuse gevoeligheid van het raspaard, dat de emotionaliteit, maar ook de kalme kracht van zijn berijder ondergaat. Vooral het nieuwe Oosten heeft behoefte aan beheerschte leiding. Westerling en Oosterling, Nederland en het Buitenland moeten weten: te Buitenzorg zijn de teugels in vaste handen.

Maar de ruiter moet een ridder zijn.

Wij gelooven niet in het gezag van bewindvoerders, die met geen hoogere reputatie dan die van „sterke mannen" worden aangediend. Het Oosten, dat door maskers heenziet, gelooft niet in dit soort gezag. Krachtdaden, die niet de consequente sanctie vormen van een moreelen wil, doch voortkomen uit enkel machtsgevoel, zullen vertien- en verhonderdvoudigd moeten worden, willen zij hun werking blijven doen. Het Oosten gelooft in de kracht van den hoogstaanden mensch, den „ksatrya", die uit een zuiveren geest, een nobel hart en een onverschrokken gemoed een kracht put, die onoverwinlijk maakt. Het is deze kracht, welke in het Oosten imponeert. En niet alleen den Oosterling."

* * *

Gemengde huweliken tussen europese meisjes en mohammedaanse indonesiers. In het afdeelingsverslag betreffende de begrooting voor 1931 van het Departement van Justitie werd aangedrongen op het treffen van een nadere wettelijke regeling ter bescherming van de rechtspositie van de Europeesche vrouw, die met een Inlander in het huwelijk treedt, en de Regeering heeft in de Memorie van antwoord overweging van een voorziening toegezegd. Hierin heeft de heer Kollewijn aanleiding gevonden in *De Stuw* van 1 Augustus dit vraagstuk te bespreken. Wij geven de door hem aanbevolen oplossing (met verkort betoog) hier weer.

Krachtens de Regeling op de gemengde huweliken van 1896 verkrijgt het europese meisje door haar huwelik de staat van haar man; zij wordt een inlanse vrouw op wie het inlanse recht toepasselik is. Dit geldt ook voor de in Nederland getrouwde vrouw, zodra zij haar indonesiese man naar Indië volgt.

Het beginsel, dat het recht van de man moet gaan vóór dat van de vrouw, is uit de wet op het Nederlanderschap van 1892 overgenomen.

Eenmaal als juist vooropstellend, dat het recht van de man, en niet dat van de vrouw, het huwelik beheerst, heeft de wetgever van 1896 er terecht voor de europese vrouw, die met een indonesiër trouwt, evenzeer de konsekwenties van aanvaard als voor de inlandse vrouw, die met een europeaan huwt. Dit standpunt dat het europese en het inlandse recht in dergelijke gemengde verhoudingen in beginsel gelijk voor toepassing in aanmerking komen, was volkomen juist.

Hiermede wordt echter allerminst ontkend, dat de tans geldende regeling in de praktijk tot stuitende gevolgen kan leiden.

Een werkelike oplossing van het probleem is verre van eenvoudig. Naar mij voorkomt zal men die oplossing niet moeten

zoeken door te trachten het gemengde gezin rechtens buiten het milieu te stellen, waarin het door de landaard en de godsdienst van de man zich in de regel zal bewegen. Beter is het aan te sluiten op de beweging tot verbetering van hun huweliksrecht, die zich onder de mohammedanen zelf vertoont, en die zich juist keert tegen die gedeelten van de rechtspraktijk waarnaar de vrouw van europese afkomst zich niet schikken kàn.

Wij zien dat de overtuiging, dat de polygamie een maatschappelik verderfelik instituut is, onder de mohammedanen zelf hoe langer hoe scherper wordt gevoeld. In de strijd tegen de polygamie zoekt men steun bij geldende opvattingen van recht en moraal. In de eerste plaats bij de regel, dat de man, die in zijn stand geen meerdere vrouwen kan onderhouden, ook geen meerdere huweliken behoort te sluiten. En dan bij de voorwaardelike verstoting, waardoor de man afstand kan doen van zijn recht een 2de vrouw te nemen, zolang 't 1ste huwelik niet ontbonden is. Hierop moet de wetgever, die verbetering zoekt van de regeling der gemengde huweliken, trachten voort te bouwen. Zou de wetgever niet, zonder met mohammedaanse rechtsbeginselen in konflikt te komen, kunnen bepalen, dat de man, die met een aan een monogaam huweliksrecht onderworpen meisje in het huwelik treedt, geacht wordt van zijn recht een tweede vrouw te nemen, afstand te hebben gedaan?

Aangenomen mag toch worden, dat hij, die tot vrouw een meisje neemt, waarvan hij weet, dat zij zich het huwelik alleen monogaam kan denken, zich daarbij stilzwijgend verbindt naast haar geen andere vrouw te zullen trouwen. De uitwerking van deze grondgedachte kan verschillend zijn, maar zal liefst door westerse en mohammedaanse juristen tezamen moeten worden vastgesteld. Het minste wat men zal kunnen bepalen, zal wezen, dat indien de man toch tot een tweede huwelik overgaat, dit voor de vrouw een grond zal opleveren voor het verzoek de ontbinding van haar huwelik te konstateren: hetzelfde effekt dus, dat tans reeds de uitdrukkelik uitgesproken voorwaardelike verstoting heeft. De wetgever zal echter, naar mij persoonlik voorkomt, nog een stap verder moeten gaan en, naast de strafbaarheid van het schenden der eenmaal aanvaarde verplichting, de nietigheid van het tweede huwelik moeten uitspreken omdat de man zich daartoe zelf het recht ontnomen had.

Moeiliker nog zal het zijn om aan het tweede bezwaar, dat zich richt tegen het verstotingsrecht van de man, tegemoet te komen. De zonder enige door de vrouw daartoe gegeven aanleiding, door de man uittespreken verstoting, hangt, theoreties gesproken, als het zwaard van Damokles de vrouw steeds boven

het hoofd. Ook hier is nu echter onder de mohammedanen zelf een verandering van rechtsopvattingen waartenemen. Als symptoom daarvan, wijs ik erop, hoe een zestal jaren geleden een aantal vooraanstaande mohammedaanse inlanders zich tot de regering wendde met het verzoek een kommissie te benoemen tot het ontwerpen van enige verbeteringen van de praktijk van hun huweliksrecht.

Het aantal verstotingen in verschillende delen van het land verwekt ontstelling. Het is slechts de vraag welke verbeteringen binnen de grenzen van het geopenbaarde en overgeleverde recht mogelik zijn.

De overtuiging wint veld, dat het verstotingsrecht niet aan de man is gegeven om het naar willekeur en zonder goede grond te hanteren. Reeds tans doet de huweliksbeambte bij de aangifte der verstoting de man de verstotingsformule herhalen en vraagt hij naar de redenen, waarom zij geschiedt. Is het wellicht te verwachten, dat in een verder stadium de godsdienstige rechter hiermede bemoeienis zal krijgen en zich niet tevreden zal stellen met te konstateren, dat er formeel verstoten is (of wordt), doch zijn onderzoek zal uitstrekken tot de vraag of materiëel wel van een gegronde verstoting gesproken kan worden? Zou dit gebeuren, dan zou het archimediese punt gevonden zijn om de hefboom te plaatsen, die een wereld van huweliksleed zou kunnen verlichten.

De wetgever kan nu deze ontwikkeling misschien steunen door voor te gaan op het gebied van de gemengde huweliken, waar, naar men mag aannemen, ook naar de overtuiging van de mohammedanen zelf, eerder inmenging van de niet-mohammedaanse wetgever op haar plaats zal worden geacht, dan in het huweliksrecht der mohammedanen onderling. Bedenkt men nu, dat door de wijziging, die art. 134 van de Indiese Staatsregeling verleden jaar heeft ondergaan, juist hier een verschuiving van kompetentie van de godsdienstige naar de wereldlike rechter heeft plaats gehad, dan lijkt mij, dat de weg voor de wetgever ligt aangewezen. Door deze wijziging wordt nl. de kompetentie van de godsdienstige rechter beperkt tot de kennisneming van bepaalde burgerlike rechtszaken „*tusschen Mohammedanen*". Bepalen wij ons nu tot het geval, dat het europese meisje, dat hier of in Holland met een mohammedaanse indonesiër getrouwd is, zelf niet tot de Islam is overgegaan. Een dergelik huwelik van een kristelike of joodse vrouw met een mohammedaan is volgens een uitdrukkelike bepaling van ons positieve recht (art. 7 lid 2 van de Regeling van 1896) geldig. Het is echter niet een huwelik *tussen mohammedanen* en rechtsgeschillen tussen

de beide echtgenoten zullen dan ook geen „burgerlijke rechtszaken tusschen Mohammedanen" (134 I. S.) zijn. Een vordering tot levensonderhoud tijdens het huwelik of na de ontbinding daarvan ingesteld, een *geding* over de geldigheid van het huwelik of van een verstoting behoort volgens het nieuwe artikel 134 I. S. niet meer tot de kompetentie van de godsdienstige rechter, maar tot die van de landraad. Ook gedingen over de geldelike gevolgen der verstoting en aangaande de verzorging en de opvoeding van de kinderen, moeten voor de landraad worden gevoerd. Aan de bevoegdheid van het penghoeloe-gerecht zijn deze gemengde-huweliken-*geschillen* onttrokken. Welnu, laat de wetgever dan nog één stap, zij het dan ook een zeer belangrijke stap, verder gaan. Bij de rechter, aan wie het oordeel inzake de gemengde-huweliken-geschillen is opgedragen, brenge hij ook het volle toezicht op de rechtshandeling, die deze huweliken beeindigt. Hij bepale, dat bij gemengde huweliken tussen mohammedaanse indonesiërs en niet-mohammedaansche vrouwen de verstotingen slechts rechtsgeldig ten overstaan van de landraad kunnen geschieden. Deze norm alleen door een strafbepaling te sanktionneren, zou onvoldoende zijn; de elders uitgesproken verstoting, behalve met burgerrechtelike nietigheid, ook nog met een straf te bedreigen, is overbodig. In dezelfde lijn ligt het dan om dwingend voor te schrijven, dat in de formules der voorwaardelike verstotingen de landraad moet worden aangewezen als de autoriteit, bij wie de niet-mohammedaanse vrouw aangifte moet doen van het intreden van het als voorwaarde gestelde feit. Op zichzelf is reeds van de verplichting om voor de landraad de verstoting uit te spreken een remmende invloed te verwachten. Uit de aard der zaak zal de landraad geregeld ook de vrouw voor zich doen verschijnen. Het kollege zal zijn invloed aanwenden om te zorgen, dat tussen man en vrouw een behoorlike onderstandsregeling, altans voor de kinderen, tot stand komt. Alleen zó is, dadelik bij de verstoting, deugdelik *preventief* toezicht mogelik op de nakoming van de regelen van adatrecht, welke de verstoten vrouw, of tenminste haar kinderen, voor gebrek trachten te behoeden.

Bij een verdere ontwikkeling van het mohammedaanse verstotingsrecht zou de landraad dan, voor zover de gemengde huweliken betreft, in staat zijn de hefboom in beweging te brengen, waarover ik boven sprak. Aldus besluit de Schr. in *De Stuw*.

***

Medische nood! Driemaandelijksch orgaan van de vereeniging S. I. M. A. V. I. No. 1 en 2. Wij weten niet goed hoe ons ten

opzichte van dit nieuwe tijdschrift te plaatsen. De vereeniging „Steun in medische aangelegenheden voor inheemschen" stelt zich tot doel geneeskundige hulpverschaffing aan en geestelijke opheffing van de Inheemsche bevolking in Nederl. Oost- en West-Indië, in den zin waarin deze tot nu toe door de Protestantsche medische zending in practijk is gebracht. Het bestuur van de vereeniging weet dat er nog talloos velen in Nederland zijn voor wie de lichamelijke en geestelijke nood dier bevolking onbekend is, het uitgeven van een kwartaalblad wil een der middelen zijn om dien nood onder de oogen van velen te brengen en hun den weg te wijzen hoe zij helpen kunnen.

Men kan den ijver van het bestuur prijzen, zonder hierom in de reden van bestaan van een eigen orgaan en in de kans op het hierdoor bereiken van het beoogde doel te gelooven.

Wanneer het blad alleen de leden der vereeniging bereikt, blijft het tot de reeds overtuigden preken. Wil het hetgeen men te zeggen heeft in ruimer kring brengen, dan moet het aan velen toegezonden worden; is dit de bedoeling?

Indien voor de origineele stukken, welke de schrijvers voor *Medische nood!* beschikbaar stellen, plaats werd gezocht in dagbladen en tijdschriften, welke ook buiten den kring van S. I. M. A. V. I. lezers vinden, dan zou, naar 't ons voorkomt, meer bereikt kunnen worden, om den nood onder de aandacht der onwetenden te brengen, dan door de stichting van een eigen periodiek.

Voorzitter van het hoofdbestuur der vereeniging is Dr. H. Bervoets. Secretariaat en administratie van S. I. M. A. V. I. berusten bij Mej. M. D. van Hoogstraten, Parklaan 6, Zeist. De druk van het blad is op uitstekende wijze verzorgd door Joh. Enschedé en zonen te Haarlem.

BUITENLAND.

INHOUD:

Frankrijk en de verplichte arbeid in de koloniën.

Frankrijk en de verplichte arbeid in de koloniën. Den 29 Augustus is het decreet gepubliceerd, regelende den verplichten arbeid der inboorlingen in de Fransche koloniën.

Het gaat uit van het beginsel, dat in menige kolonie de bevolking nog te achterlijk is om het belang te begrijpen, van de werken, die noodig zijn om tot het stelselmatig openleggen van uitgestrekte gebieden te komen. Tot deze werken worden gerekend die voor bevloeiing, tot bevordering van de gezondheid, tot aanleg van wegen, spoorwegen, havens.

De inboorling kent veelal alleen het gebruik van primitieve gereedschappen. Hij moet nog tot arbeider opgevoed worden. In de werkplaatsen van algemeen nut, leert hij arbeiden, terwijl hij, onder Europeesche leiding en dank zij het gebruik van verbeterd gereedschap, een verhoogd rendement oplevert.

Anderzijds valt hem daarbij een verzorging ten deel zooals hij deze in zijn dorp niet krijgt. Niets wordt nagelaten om de goede voeding te verzekeren. Aan zijn gezondheid wordt groote aandacht gewijd. De behandeling is er op gericht hem tot een vrijwillige verbintenis te doen besluiten, als de tijd van zijn verplichten dienst verstreken zal zijn. De bereikte resultaten bewijzen dat de werkelijkheid tot gunstige uitkomsten leidt, immers in alle dergelijke koloniale werkplaatsen is het aantal der reëngagementen zeer groot.

Enkele jaren geleden kon, 't is waar, gewezen worden op misstanden bij den aanleg van een Fransche spoorlijn in Midden Afrika. Dit heeft er aanleiding toe gegeven den vorm waarin de arbeid verricht werd in discrediet te brengen. Maar erkend werd toch dat deze arbeid zelf in menig Afrikaansch gebied nog als onmisbaar te beschouwen is.

Het was in dienzelfden tijd, dat de Arbeidsconferentie te Genève door een comité van deskundigen een vragenlijst liet opstellen, ter voorbereiding eener internationale overeenkomst,

betreffende den verplichten arbeid voor doeleinden van openbaar belang.

Frankrijk stemde gaarne in met het aldus genomen initiatief, te meer daar de arbeidswetgeving in zijn koloniën geheel in overeenstemming is met de ontwikkelingsvorderingen van de bevolking, en dat zelfs, waar mogelijk, de wetgeving van het moederland er reeds in toepassing is gebracht. Maar het ontwerp voor een overeenkomst, dat in den loop van dit jaar aangeboden werd aan het internationale bureau te Genève, behelsde, zooals het in den loop der beraadslagingen in menig opzicht gewijzigd was, zóó volslagen onuitvoerbare bepalingen en het tastte (volgens de Fransche opvatting) zóó stellig de souvereiniteitsrechten van de betrokken mogendheid aan, dat de Fransche regeeringsafgevaardigden, Diagne (neger-lid voor Sénégal in de Fransche Kamer) en Arthur Fontaine, zich van stemming hebben onthouden bij de eindbeslissing over den tekst. Hetzelfde deden de vertegenwoordigers van België en Portugal, ook groote koloniale mogendheden in Afrika, benevens Britsch-Indië.

Kon Frankrijk zijn instemming niet geven aan de Genève-sche conventie, de regeering heeft er prijs op gesteld, zonder uitstel in een goed omschreven tekst de algemeene beginselen vast te leggen, volgens welke zij in haar overzeesch gebied den verplichten arbeid voor doeleinden van algemeen belang toegepast wil zien. Deze is wel te onderscheiden van den „dwangarbeid", die in verschillende landen nog als straf wordt opgelegd.

't Is op de hiervoren aangegeven gronden, dat de minister van Koloniën, Francois Piétri, de noodzakelijkheid tot het uitvaardigen van een decreet in den raad van ministers heeft verdedigd. Het decreet, gedagteekend 21 Augustus, geeft de volgende definitie: „Tout travail ou tout service exigé d'un individu, pour l'exécution duquel ledit individu ne s'est pas offert de plein gré, en dehors des travaux ou services résultant de ses obligations fiscales ou militaires ou de l'exécution d'une peine de droit commun."

Het decreet heeft er zich op toegelegd aan de plaatselijke regelingen de uitwerking van de bijzonderheden over te laten, en alleen de hoofdbeginselen aan te geven, die overal tot richtsnoer moeten dienen. Zoo kunnen ook diensten gevorderd worden bij groote rampen, bij brand, enz.

Wij hebben een en ander weergegeven zooals wij 't vermeld vinden, maar wij stippen daarbij toch aan, dat als de arbeidsconferentie Frankrijk niet voor haar ontwerp heeft kunnen winnen, zij dan toch een regeling heeft uitgelokt, die haar invloed

ook aan de Fransche koloniën ten goede zal doen komen.

Le Journal wist een interview van minister Piétri te verkrijgen, waarin deze over den geest van het decreet nog 't een en ander gezegd heeft, dat wel verdient aan het hier voorafgaande te worden toegevoegd.

Bij de arbeidsconferentie is de steen des aanstoots eigenlijk geweest de kwestie van het z.g.n. „tweede contingent". Zoo worden in Madagascar en in zekere deelen van West-Afrika genoemd de groepen werkers, opgeroepen krachtens de militaire conscriptie, zij worden benut voor den aanleg van wegen en dergelijke werken. Frankrijk wil niet toestemmen dat men deze instelling op een lijn stelt met gedwongen arbeid, onderworpen aan een reglementeering van buiten af. Men kent, zeide de minister, ons wel het recht toe een geweer in handen van een aangeworvene te geven, maar men wil ons niet toestaan hem een houweel te laten gebruiken. 't Zijn Fransche soldaten, echte Franschen, geweest, die een groot deel der wegen hebben gemaakt van onze koloniën; is 't ooit bij iemand opgekomen daarin een vorm van slavernij te zien, en, als men de zaak uit een, zelfs orthodox, sociaal gezichtspunt beschouwt, is dan die opvatting van militaire medewerking aan vredeswerken en aan de economische ontwikkeling van een gebied niet bijzonder hoog te stellen?

Door het nu uitgevaardigde decreet brengt Frankrijk de voornaamste beschikkingen van de conventie in practijk, zonder zijn handelingen tot onderwerp van een internationaal debat te maken, dat neiging toont zich in kwesties van souvereiniteit te mengen.

Datgeen wat reeds, uit redelijke overwegingen, door de gouverneurs der overzeesche gebieden toegepaste praktijk was, is in het decreet tot een uniform en gebiedend voorschrift gemaakt: streng verbod om arbeid te eischen voor particuliere doeleinden; nauwgezette verplichting t.a.v. het juiste loon, de medische verzorging, de voeding en de legering; alle voorschriften t.z. onderworpen aan de goedkeuring van den minister; en, bovenal, de uitdrukkelijke bepaling, dat al deze maatregelen moeten gelden als tijdelijk, overal moet men er op bedacht blijven dat verplichte arbeid alleen rechtvaardiging vindt in de noodzakelijkheden der eerste vestiging.

Het decreet komt wel te goeder tijd, nu de uitvoering van vele groote werken ten bate van de ontwikkeling der koloniën op de goedkeuring van het parlement wacht.

Maar daarom behoeft men toch nog niet de meening toegedaan zijn, dat de werken, waarvoor leeningen aangevraagd

zijn, een nieuwen oproep tot verplichten arbeid noodig zullen maken. In werkelijkheid ziet men die vorm van arbeid, zelfs in Kongo, zoo afnemen, dat hij aan 't verdwijnen is. Bij den spoorweg in aanleg van Brazzaville naar den Oceaan, waar eenige jaren geleden sterke lichtingen van gerequireerde arbeiders aan 't werk werden gesteld, wordt tegenwoordig met 1700 à 1800 vrijwillige loontrekkenden gewerkt, de 600 à 700 Chineezen niet meegerekend.

De ingenieur komt in de Fransche koloniën het werk van den soldaat en van den handelsman vervolledigen. Hierbij is een nauwgezette organisatie onmisbaar. Op dit doel moet alles gericht zijn, et la France, aldus besloot de minister, ne se laissera devancer par personne dans les voies de l'humanité et du progrès social.

Moge dit inderdaad de uitwerking van het decreet zijn, dan zal, wij herhalen 't, Genève tevreden kunnen zijn ook over het in Frankrijk bereikte resultaat. Genève zal verstandig doen door de voeling met Frankrijk, voor deze aangelegenheid, niet los te laten, allen willen immers hetzelfde.

KOLONIALE LITERATUUR.

Van Stockum's travellers' handbook for the Dutch East Indies, by S. A. Reitsma. W. P. van Stockum & Son. The Hague.

Het bespreken van een reisboek is een moeilijke opdracht. De moeilijkheid neemt toe wanneer het behandelde gebied uitgestrekt en rijk in verscheidenheid is. De gids door den heer Reitsma samengesteld neemt Indië tot in de isolatie-kampen aan den Boven-Digoel.

Stelt men aan een recensent anders als minsten eisch, dat bij het besproken boek althans geheel gelezen zal hebben, aan dien eisch kan voor een Indischen Baedeker zelfs niet vastgehouden worden.

Maar ook zonder een universeele plaatselijke kennis te bezitten, zonder de gegevens over al de te bereiken punten aan de beschikbare literatuur getoetst te hebben, zonder bevoegden of deskundigen over elk onderdeel te zijn gaan raadplegen, kan men zich over een reisgids als deze wel een oordeel vormen, al moet dit geschieden onder voorbehoud van mogelijke, nader in de practijk, te ontdekken tekortkomingen.

De wijze van bewerken lijkt ons al dadelijk een zeer goede. Misschien had, wat *Introduction* heet, en in een dertigtal blzn. aangeeft: *How to reach the Dutch East-India*, tot eerste chapiter gemaakt mogen worden, maar 't is, zooals 't is, een uitstekend begin.

Dan krijgt de lezer een algemeen overzicht van het eilandenrijk, dat bereisd zal worden. Alles in goed Engelsch gesteld, in duidelijken druk uitgevoerd; dit blijft zoo 't geheele boek door. Wat ons minder bevalt, zijn de kaarten en terreinschetsen. Zij staan in leesbaarheid ver achter bij de duidelijke, onder het loopen, te paard of in een auto gemakkelijk te lezen, kaarten van vele in Europa en Amerika gebruikelijke reisboekjes. De enkele illustraties zijn goed gekozen en weergegeven.

Aan Java en Madoera worden rond 200 blzn., aan Sumatra 100, aan Bali en Lombok 44, aan de overige eilanden, Banka, Billiton, Borneo, Celebes, de Molukken, Timor en onderhoorigheden, te zamen 100 blz. gewijd. Voor zoover de plaats of streek voor een reiziger hiertoe van voldoende belang is te achten, wordt zij stelselmatig behandeld, zoodat men met de wijze van lezen

en verwerken vertrouwd geraakt; een uitstekende eigenschap van een gids. Voordat een reisobject bereikt wordt, verneemt men de algemeene gegevens over land, volk, klimaat, geschiedenis, enz. die den reiziger kunnen interesseeren. Eenmaal aangekomen, heeft men in het handboek een wegwijzer, een voorlichter, een raadgever.

De uitgevers verzoeken een ieder, die in het werk hinderlijke leemten of vergissingen mocht ontdekken, hiervan mededeeling te willen doen (den Haag, 36 Buitenhof). Uit alles blijkt, dat zij voornemens zijn dit nuttige werk in opvolgende uitgaven goed bij te houden. Mogen vele landgenooten in Indië het Engelsche boek aan den toets van hun plaatselijke kennis onderwerpen en zoodoende medewerken om deze uitgave tot een modelgids te maken.

Encyclopaedie van N.-I., hoofdredacteur D. G. Stibbe, redacteur in N.-I. Dr. J. Stroomberg. Aanvullingen en wijzigingen, afl. 23. Martinus Nijhoff, 's Gravenhage.

Een artikel behandelt de positie van de *Europeanen*, ter onderscheiding van andere groepen, maar toch ook ter vermelding in hoever die andere groepen weer niet van de Europeanen onderscheiden zijn. Geeft het stuk, als vanzelf sprekend, dat kinderen, geboren uit een Europeeschen vader en eene Inlandsche moeder, die door den vader erkend zijn, tot de Europeanen behooren, het geeft geen toelichting aan wie wenscht te weten hoe de positie is van de Europeesche vrouw gehuwd met een Inlander. Bij het artikel over de *Algemeene rekenkamer* missen wij de anders gebruikelijke literatuur-opgave. De schrijver over *Volkscredietwezen* heeft in een uitvoerige uiteenzetting vele interessante gegevens bijeengebracht. Doet hetgeen over het *Java-instituut* wordt medegedeeld de groote activiteit van deze nog jonge instelling goed tot haar recht komen, nu naast en onafhankelijk van haar een Nederlandsch Java-instituut tot stand is gekomen had hiervan wel even melding mogen worden gemaakt. In *Jaarmarkten* vinden wij wel een verklaring voor pasar-malam's, maar niet is vermeld waaraan de Weltevredensche jaarmarkt, de pasar-gambir, haar naam heeft ontleend. Aan *Dr. G. P. Rouffaer* wordt een mooi artikel gewijd, dat, hoewel in den encyclopaediestijl gesteld, uiting is van warme bewondering. Onder de vele andere onderwerpen nemen ditmaal landbouwproducten, ziekeninrichten en tropische ziekten de ruimste plaats in.

De uitgevers brengen ter kennis, dat de kosten van de „aan-

vullingen en wijzigingen" bij lange na niet door de opbrengst worden gedekt. De prijs per aflevering (van 32 pag. gr. 8°. in dubbelkolom gedrukt) zal van *f* 1,20 op *f* 1,60 moeten worden gebracht.

Bij de aankondiging der afleveringen veroorlooven wij ons nu en dan een kantteekening. Onze opmerkingen betreffen steeds puntjes van ondergeschikt belang. De aanvullingen en wijzigingen vormen, op de wijze waarop zij bezorgd worden, een werk van groote waarde en beteekenis. Het is voorwaar geen alledaagsch verschijnsel, dat een encyclopaedie op dergelijke wijze doorloopend tot heden bij gehouden wordt.

Moge Nijhoff voldoende steun en medewerking ondervinden om de uitgave op het bereikte hooge peil te houden.

De witte vlam, door Canti-Haoma. Hollandia-drukkerij. Baarn. Ing. *f* 2.90; geb. *f* 3.75.

De literatuur van onzen tijd brengt nu en dan boeken, die in goed gestyleerde zinnen een inhoud brengen welke de bedoeling van den schrijver een raadsel laten blijven. Er moeten lezers zijn, die in dergelijke lectuur behagen scheppen, anders zouden deze boeken geen uitgevers meer vinden. Misschien komt „De witte vlam — De geschiedenis van een inwijding" in handen van een recensent, die wel begrijpt wat de Schr. te vertellen heeft en die dan zelfs enthousiast kan worden voor het werk, maar Canti-Haoma heeft het bij ons niet getroffen. Het begin, de ontwikkeling, alles vinden wij even sierlijk — en is ons even helder als het slot (blz. 193), dat aldus luidt: „De chela knielt voor zijn Meester en legt zijn hart op Diens handen. Het geurt als een offerschaal.

Dan doet hij voor de vierde maal zijn vraag en vraagt Hemzelf: *Wie zijt Gij, o Mysterie?*

De meester buigt zich over het hart, dat Hij draagt op Zijn handen. Zijn woorden vallen in de witte vaas en de kostbare urn bewaart het goddelijk geheim, dat Hij er in heeft gelegd ...

De chela ziet, dat op de parelwitte vaas zeven kostbare juweelen glanzen en weet, dat Zijn antwoord het alomomvattende is...

Amen."

Wellicht merkt men op, dat in die ... verzwegen kan zijn hetgeen waarop 't in deze juist aankomt. Best mogelijk. Maar die... zijn niet van den recensent, maar van den schrijver zelf.

In het land van kannibalen en paradijsvogels, door Aage Krarup Nielsen. Uit het Deensch, door Claudine Bienfait. Em. Querido's Uitg. Mij., Amsterdam.

In dit boek is een prettig verteller aan 't woord. 't Is goed vertaald. 't Beste zijn echter toch de, meerendeels goed gekozen en goed weergegeven, (52) photo's.

Zelfs waar hij over Antwerpen, Marseille, de reis naar Tandjong Priok, het verblijf op Java, de reis via Makassar en Ambon naar den mond van de Digoelrivier maar weinig belangrijks heeft mede te deelen, weet hij (97 blzn.) dit op onderhoudende manier te boek te stellen.

In het verbanningsoord Tanah Merah en in Merauke beleeft hij zelf geen belangrijke avonturen, maar bij hetgeen hij van hooren zeggen weet mee te deelen brengt hij avonturen van anderen te pas. Bij die niet gecontroleerde verhalen, uit de zooveelste hand, geeft hij echter zelf opgenomen photo's van Kaja-Kaja, waaruit voor ieder buiten twijfel moet staan, dat hij onder de woeste kannibalen geleefd heeft.

Den titel van het boek en het kwistige van de illustratie in aanmerking nemende, is 't opvallend, dat de plaatjes geen paradijsvogels te zien geven.

Een boek dat zijn lezers wel zal vinden.

De verrassing van Willemstad (Curaçao) 8 Juni 1929, door Mr. B. de Gaay Fortman. Martinus Nijhoff, 's Gravenhage. *f* 1.—.

Het treurspel is nog niet afgeloopen. Voor de officieren, aan wie een rol werd toegedacht, is het gordijn nog niet gesloten. Mr. B. de Gaay Fortman heeft de slotscène niet behoeven af te wachten om in De West-Indische Gids (Juni, Juli, Augustus) een relaas van de gebeurtenis op 8 Juni 1929 te geven en deze is hun verder verloop gedurende een jaar te volgen. Zeer terecht heeft hij zich op 't standpunt gesteld, over het persoonlijk gedrag van de officieren niet te oordeelen, terwijl de afdoening van hun zaak hangende was. Maar met de publicatie van het verhaal *als zelfstandige brochure* ware 't, zoo wil ons voorkomen, verkieslijk geweest te wachten totdat uitspraak over de houding dezer militairen zou zijn gedaan.

Hetgeen de brochure (54 pagina's) geeft is een o.i. zeer verdienstelijke samenvatting van het inderdaad belangrijke wat over de treurige tragi-comedie van Willemstad geschreven en

gezegd is; de schrijver verhoogt de waarde hiervan door er een eigen oordeel bij te vermelden, waar de stem van een ter zake bevoegde voor den lezer beteekenis kan hebben.

Christendom en ontwapening, door Prof. Dr. B. D. Eerdmans. A. W. Sijthoff's Uitg. Mij., Leiden. Prijs *f* 0.30.

Een brochure (20 blz.) die noodig was, nadat Prof. Dr. G. J. Heering de Christelijke jongelingschap tot dienstweigering heeft aangespoord als eisch van het Christelijk geweten. In een land waar de anti-revolutionnaire partij Idenburg, Colijn, Duymaer van Twist tot haar woordvoerders heeft gekozen en waar de roomsch-katholieken Schaepman als jongste Kamerlid bevestigden, zou 't overbodig geacht moeten worden in de verdediging van het vaderland iets te kunnen zien waar tegen het Christelijk geweten in opstand behoort te komen. Maar wanneer een geleerd man, als Prof. Heering, voorbereiding tot het vervullen van den door de wet voorgeschreven plicht tot zonde wil maken, dan is 't zeker niet meer overbodig tegenover deze zienswijze het betoog te stellen van een gezaghebbend voorlichter.

Terecht schrijft Prof. Eerdmans (blz. 6): „Ieder betoog, dat gericht is tegen de militaire verplichtingen, die de wet ons oplegt, heeft kans op waardeering van velen, die het vervullen van den dienstplicht schuwen. Zoo te spreken is dus verleidelijk voor hen, wien het meer te doen is om den bijval van onnadenkenden dan om het weldoordachte van hun voorlichting van het publiek."

„Oorlog wordt gevoerd door militairen. Bepaal dus dat er geen militairen meer zullen zijn en gij hebt den oorlog uitgeroeid met wortel en tak." Aan deze naieve opvatting werden wij juist dezer dagen weer herinnerd, toen ook aan onze deur het petitionnement ter teekening werd aangeboden, door de S.D.A.P. opgesteld tegen den aanhangigen aanbouw van oorlogsschepen. Wat de colporteur vertelde om tot onderteekening aan te sporen stond op geen hooger peil dan de voormelde, ook door Prof. Eerdmans kinderlijk en onnoozel genoemde, opvatting. Zullen onder een verzoekschrift, waarvoor van deur tot deur aangebeld wordt, de namen van een groot aantal onnadenkenden te verkrijgen zijn, in elk geval zal de brochure van den bekenden Leidschen hoogleeraar mede gewerkt kunnen hebben om velen, die wel doordenken, tot de overtuiging te brengen, dat het

afschaffen van leger en vloot door een land, terwijl de wereld overigens ten oorlog bereid blijft, niet als Gode welgevallige daad mag worden beschouwd. Integendeel!

Hiermede wordt door ons geen stelling genomen vóór of tegen dat aanhangige wetsvoorstel als zoodanig, doch wel tegen de voormelde *wijze van stemming maken.*

De beteekenis van Eerdmans betoog is echter niet eene van den dag, zij zal blijvend zijn zoolang 't noodig is aan de menigte het verschil duidelijk te maken tusschen internationale ontwapening als een zegen en eenzijdige nationale ontwapening als een onheil.

Wenschen wij de brochure van den bekwamen schrijver in veler handen en hebben wij geen enkel woord van kritiek op hetgeen zij bevat, toch zij 't ons veroorloofd een kantteekening bij het betoog te maken. De recensent voor *De Indische Gids* had de koloniale noot gaarne forsch aangeslagen gehoord. Zeker, Indië is niet geheel vergeten. Het overzeesche gedeelte van ons rijk wordt even aangehaald (blz. 21). „Wat er van den vrede wordt wanneer in het verre Oosten een bestaande orde wordt vernietigd, leert ons het lot van China," zoo lezen wij ook. Maar de leering is ook elders duidelijk uitgesproken.

Waar de Schr. (blz. 20) zegt: „Zoolang er kwaad bestaat is er macht noodig om te beletten, dat het kwaad het weerlooze goede zal verdrukken en ombrengen. Wie dit uit zachtheid vergeet, moet later des te krasser optreden wil het kwaad hem niet geheel baas worden," waar de Schr. deze stelling neerschreef, had hij uit de gebeurtenissen van de jongste koloniale geschiedenis sprekende voorbeelden kunnen aanhalen.

In het Nederlandsch-Indische leger werd de Europeesche soldaat niet meer noodig geacht. De kazerne der Koloniale Reserve te Nijmegen werd gesloten. Toen deed de oproerige beweging van 1926 en 1927 Indië opschrikken. Een der eerste maatregelen, genomen om het dreigend gevaar te bezweren, was de werving van het Nederlandsche element weer open te stellen, de kazerne der Koloniale Reserve weer in gebruik te nemen.

Men kan nooit met zekerheid zeggen, dat iets niet gebeurd zou zijn, als iets, dat nu gedaan is, anders ware geschied. Maar de onderstelling is toch gewaagd, dat wellicht de verbanningskampen aan den Boven-Digoel er thans niet zouden zijn, indien het Indische leger op hooger peil ware gehouden.

't Is van beteekenis hierbij aan te stippen, dat dezelfde regeering, die meende 't in Indië wel zonder den Hollandschen fuselier te kunnen stellen, regeering, die zich dus in de richting

van kracht-vermindering meende te mogen bewegen, zich, door schade en schande wijzer geworden, tot de legerversterking verplicht heeft gezien.

In Fransch Indo-China eenzelfde ondervinding. Daar zijn dit jaar onlusten uitgebroken, die een nog bloediger verloop hebben gehad dan die in onze koloniën. 't Algemeen oordeel luidt, dat zij mogelijk zijn gemaakt door de verzwakking van het Fransche garnizoen. Dadelijk werden dan ook twee bataljons van het vreemdenlegioen er heen gezonden, in afwachting van maatregelen tot blijvende versterking van de militaire bezetting. In de Fransche Kamer heeft de regeering het verwijt moeten hooren, dat de slachtoffers, die gevallen zijn bij de relletjes zelf en door de veroordeelingen daarna, voor een aanzienlijk deel op rekening moeten worden gesteld van haar onvoorzichte zachtheid en zwakheid. Ook hier een regeering, die toegegeven had aan den drang tot inkrimping der bewapening, en die door schade en schande wijzer is moeten worden.

In Palestina. Men vindt elders in deze aflevering van *D. I. G.* melding gemaakt van het rapport door de permanente Mandaten-commissie van den Volkenbond uitgebracht, naar aanleiding van de veelbesproken gebeurtenissen bij den Klaagmuur in Jerusalem, in Augustus 1929. Aan dit rapport ontleenen wij hier nog deze verklaring:

„La Commission permanente des mandats ne peut se défendre de penser que le nombre restreint des troupes britanniques et l'insuffisance des forces de police sont *les causes principales* de l'extension qu'ont prise les troubles et de la gravité de leurs conséquences. Les circonstances qu'ont marqué les attaques d'Hébron et de Safed suffisent à démontrer *qu'a cette insuffisance est due en grande partie la perte de nombreuses vies humaines.*"

De cursiveeringen zijn van ons. Wij vragen er bovendien aandacht voor, dat deze veroordeeling van een ontijdige verzwakking van het garnizoen en deze les in het op goede sterkte houden van de gewapende macht, zoo zijn uitgesproken door een commissie van den Volkenbond, die, in de allereerste plaats, beschouwd en erkend moet worden, als de internationale vredesorganisatie bij uitnemendheid.

WETENSCHAP, KUNST EN INDUSTRIE.

RADIO-PROEVEN BIJ DE VLUCHTEN NAAR INDIË.

Het volgende is ontleend aan een correspondentie in *Het Nieuws v. d. dag* van 11 Aug. over een belangrijk experiment aan boord van de nieuwe F IX, waarvan de bedoeling is na te gaan of de veiligheid op de route Ned.-Indië er door verhoogd wordt.

Er is weer sprake van nieuwe belangrijke proefnemingen met een radio-installatie aan boord van een toestel, dat binnenkort een tocht naar Indië zal ondernemen.

Voor de voorbereiding van dezen tocht en voor de experimenten zelf is de keuze gevallen op den heer A. O. L. Strijkers, chef van het radiostation Waalhaven. De correspondent kreeg van den heer Strijkers de volgende inlichtingen:

Op 13 November a.s. zal de F IX, een groote, driemotorige Fokker, met 18 passagiersplaatsen, naar Batavia vertrekken met als eersten bestuurder, tevens commandant, den heer I. Smirnoff, tweeden bestuurder-navigator den heer I. A. Aler, twee mecaniciens en den heer Strijkers als marconist. Tot nog toe heeft men naar Indië gevlogen met machines, die geen radio-installatie aan boord hadden. Gaat de beteekenis hiervan aan het groote publiek voorbij, voor den vakman wil dit duidelijk zeggen: minder veiligheid. De kleinere F VII B-machines, het gewone type, dat tot nog toe op Indië vloog, waren evenmin met een radio-installatie uitgerust.

Het type F VII B is kleiner dan de F IX, d. w. z. het heeft minder draagvermogen. Overigens is het superieur. Dat heeft het in den loop van den tijd bewezen. Op de tochten naar Indië werd het echter anders uitgerust dan voor de vluchten in Europa. De vlieghavens liggen n.l. op de route Holland—Indië ver uit elkaar en zij zijn lang niet allemaal even goed geoutilleerd. Het was dus noodig enkele onderdeelen, andere uitrusting en soms veel benzine mede te nemen.

Daardoor werd het onmogelijk ook nog een radio-installatie aan boord te plaatsen. Bovendien zou dan een marconist mee moeten gaan en het gewicht veel te groot geworden zijn. Nu

de F IX bestaat, rezen plannen om met dit toestel radio mede te nemen en na te gaan, welk nut de radio langs de vliegroute naar Indië heeft. Op dit en op meteorologisch gebied is op dien weg n.l. nog zoo goed als niets bekend.

Op het oogenblik maakt de heer H. Martin, secretaris van de K.L.M., den tocht reeds over land. Hij reist langs de vliegvelden, praat er met de autoriteiten o.a. over de radiodiensten en stuurt de rapporten van zijn bevindingen naar Den Haag. De bedoeling is n.l. om in 1932, wanneer de wekelijksche dienst op Indië wordt geopend, marconisten mede te nemen, indien althans werkelijk blijkt dat aan de radio voor het veilig vliegen naar Indië groote voordeelen verbonden zijn.

Toen nu de heer Strijkers aangewezen was om den eersten proeftocht heen en terug mee te maken, begon hij een studie van de radiomogelijkheden en ging hij op zoek naar een complete installatie die belooft te voldoen. De bestaande toestellen voldoen n.l. niet; zij passen slechts in een radio-organisatie, die speciaal gemaakt is voor de civiele luchtvaart in West-Europa tot Boedapest.

Er moet dus een keuze gemaakt worden uit andere toestellen dan men op het oogenblik op de wereldmarkt brengt. Aanbiedingen werden ontvangen van Philips te Eindhoven, de N.S.F. te Hilversum, Marconi in Londen, Telefunken en Lorenz in Berlijn. Bij de keuze geeft de K.L.M. de voorkeur aan het Hollandsche fabrikaat, eventueel aangevuld met dat buitenlandsch materiaal, dat superieur is gebleken en de Nederlandsche fabrieken nog niet in voorraad hebben. Men denkt het volgende mede te nemen:

een lange-golfzender en -ontvanger om daarmede uit de lucht de noodige radioverbindingen te onderhouden met vliegvelden die een radio hebben, en met kuststations; een peilinstallatie, zoodat de marconist in staat zal zijn gedurende de vlucht door zelf genomen peilingen de positie van de machine te bepalen. Dit is van zeer veel belang bijv. boven wolken, boven zee of onbekende gebieden. Deze peilinstallatie is, wat de K.L.M. betreft, nieuw. Op de Europeesche lijnen immers waren zij niet noodig, daar de piloten steeds aan stations op den grond kunnen vragen hen te peilen;

een ultra-korte-golfzender en -ontvanger, waarmede getracht zal worden over groote afstanden verbindingen te onderhouden met het moederland en Indië. Deze laatste zender wordt zoodanig ingericht, dat hij bij een eventueele noodlanding ook eenigen tijd op den grond kan worden gebruikt om andere stations mede te deelen, waar de machine zich bevindt.

Het wordt dus een kwestie van verhoogde veiligheid en zeker-

heid. Trouwens de K.L.M. heeft in haar devies geschreven: Safety first, en spaart kosten noch moeite om op dit terrein het hoogste te bereiken. Doch het is ook een kwestie van regelmaat. Tot nu toe hebben wij zeer fortuinlijk op Indië gevlogen en deed enkele dagen oponthoud geen kwaad. Als de wekelijksche dienst ingaat, is regelmaat echter nog meer geboden en hierbij zal de radio te hulp komen. De taak van den marconist zal n.l. zijn het verrichten van peilingen, het vragen van weerberichten, niet alleen aan de stations in welker onmiddellijke nabijheid men vliegt, maar ook aan het vliegveld, dat als doel van de reis is gesteld, en ten slotte het onderhouden van verbindingen met ons land en Indië.

HERWONNEN RUBBER.

Rubber, die chemisch en physisch zoo is behandeld, dat ze opnieuw bruikbaar wordt voor het maken van nieuwe voorwerpen (meestal gemengd met versche rubber) heet „reclaimed" rubber in de Engelsch sprekende landen, terwijl men overigens spreekt van geregenereerde rubber. De uitdrukking herwonnen rubber geeft den aard ervan zóó duidelijk weer, dat men in het Hollandsch geen vreemd woord behoeft te gebruiken.

Men rekent, dat ongeveer de helft van de totale hoeveelheid rubber, die tegenwoordig wordt verwerkt, uit herwonnen rubber bestaat, zoodat bv. Noord Amerika, het leidende land voor rubberproducten, in 1929 meer dan 220.000 ton er van verwerkte; bovendien werden nog meer dan 12.000 ton er van uitgevoerd. Zoo lezen wij in *Het Vad.* van 10 Aug.

Het hoofdaandeel van de oude rubber, die verwerkt moet worden tot herwonnen, bestaat uit de rubber buitenbanden. Die oude buitenbanden vormen een vrij belangrijk handelsartikel, ook om andere redenen. Nl. in Griekenland en in Mexico worden oude banden uit andere landen ingevoerd, die eerst nog verder afgereden worden op auto's om dan na een paar weken hiervoor geheel onbruikbaar te worden, waarna ze in handen komen van schoenlappers en van boeren, die er een speciaal soort pantoffels van maken, die op de ruwe wegen de voeten goed beschermen en nog vrij lang mee kunnen. Op den duur komen echter ook deze stukken weer terecht bij de opkoopers, die ze weer doen belanden in de fabrieken voor herwonnen rubber.

Van de andere oude voorwerpen uit rubber, ongeschikt geworden voor het oorspronkelijke doel, kunnen in de eerste plaats genoemd worden de binnenbanden van auto's. Deze worden in

vele gevallen verwerkt tot rubberringen of plaatjes. De waarde van oude rubber hangt af van de hoeveelheid herwonnen rubber, die er in zit en van de verdere bijmengselen. Zoo zijn prima binnenbanden van auto's dikwijls ongeveer 30 maal zooveel waard als b.v. banden van kinderwagens, die uit inferieure grondstoffen worden gemaakt.

In het algemeen onderscheidt men oude rubber met inleg en zonder inleg. Tot de laatste soort behooren bv. binnenbanden zonder ventiel, massieve rubberbanden, wringrollen, etc. Met inleg zijn vooral de buitenbanden, die voorzien zijn van katoenen versterkingslagen. De soort zonder inleg wordt in stukjes fijn verdeeld. Men haalt dan met magnetische messen (die stukjes staal vast houden) de massa van de rollen. Deze laatste worden dikwijls gekoeld, daar anders alles zóó heet wordt, dat de rubber sterk in waarde achteruit gaat. Soms is het mogelijk deze soort rubber ineens onder versche waar te mengen; deze soort wordt dan in Amerika wel aangeduid als „reformed" rubber.

De wegen, waarlangs men uit oude rubber weer een bruikbare grondstof voor menging onder versche rubber kan maken, zijn veelvuldig. In de eerste plaats haalt men alle ijzerdeelen er uit, om dan het geheel in kleine stukken te snijden. Men vermijdt zooveel mogelijk hooge temperaturen, al is het soms noodig bij verhoogde temperatuur te werken, om goede resultaten te krijgen. Zoo worden de stukjes wel behandeld met heete benzine, waardoor rubber oplost en een groot deel van alle niet-rubber als onlosbaar bestanddeel achter blijft; door verdampen van de benzine is de rubber dan weer in gemakkelijken vorm terug te winnen. Ook wel behandelt men de massa met natronloog, of met zouten, zooals cyaankali, natriumsulfiet, etc. Hierdoor worden allerlei bestanddeelen vernietigd en gaat vooral zwavel in oplossing, terwijl de rubber in plastischen vorm overblijft. Voor mindere soorten laat men wel zuren inwerken waardoor de katoen wordt vernietigd. In vele gevallen worden de toegepaste methoden streng geheim gehouden. Speciaal in Frankrijk schijnen zeer bizondere geheime methoden te worden toegepast, die een mooie kwaliteit opleveren.

Men krijgt steeds een mindere kwaliteit dan waarvan men is uitgegaan, zoodat de herwonnen rubber slechts in geringe mate gebruikt mag worden voor het maken van prima autobanden; ook „solution" mag er niet uit gemaakt worden, daar juist de opgeloste rubber aan zeer hooge eischen moet voldoen, wil ze als plakmiddel behoorlijk kunnen functioneeren. Dit artikel is betrekkelijk steeds zóó duur, dat het er weinig toe doet of men er een iets duurdere soort rubber in verwerkt. Ook artikelen,

die „koud gevulkaniseerd" moeten worden, mogen vrijwel geen herwonnen rubber bevatten. Speciaal transportbanden, schoenen, rubber gasbuizen, pakking en dergelijke artikelen bevatten veel herwonnen rubber; zoo ook de rubber, die op en in zware weefsels wordt gewalst, isoleermateriaal, etc. etc. De belangrijkste producent van herwonnen rubber is Noord-Amerika, dat zeker wel 80 pCt. van de totale productie er van verwerkt. Ook in den export speelt Noord-Amerika de eerste rol, gevolgd door Engeland, Frankrijk en enkele andere Europeesche landen. Amerika heeft de productie van herwonnen rubber vooral in de laatste jaren sterk ter hand genomen, omdat het een der middelen was, om tegen de hooge prijzen van plantage rubber te strijden. Vermoedelijk is het gevolg dan ook geweest, dat de groote productie er van, terwijl de kwaliteit regelmatig stijgt op den prijs van de versche rubber sterk van nadeeligen invloed is geweest. Ook in Rusland bevordert de regeering het regenereeren van rubber zeer sterk, omdat ze daardoor veel minder afhankelijk wordt van het buitenland. Daar te lande is de herwonnen rubber van speciaal belang als grondstof voor de alom gebruikte en vrijwel onmisbare overschoenen. Bij de zeer lage prijzen van versche plantagerubber komt eenmaal het punt, dat het herwinnen van oude rubber vrijwel niet meer loonend kan zijn. Daar echter de grootste verbruikers van Amerika eigen fabrieken hebben voor het herwinnen van de rubber uit oude en daar ook de Russische regeering er groot belang bij heeft, dat zoo weinig mogelijk uit het buitenland wordt gekocht, spelen nog andere overwegingen dan de prijs een groote rol bij het voortzetten der herwinning en bij het geven van aanzienlijke sommen voor wetenschappelijk onderzoek, dat kan voeren tot verbetering der bruikbaarheid en tot vergrooting van het percentage, dat onder nieuwe rubber gemengd kan worden, zonder de kwaliteit der artikelen te benadeelen.

ONHISTORISCHE EN GEVAARLIJKE LECTUUR.

Tot nog toe is de geschiedschrijving door de Javanen nog niet wetenschappelijk beoefend. De vruchten van hun geschiedschrijving zijn de babads, die altijd in meerdere of mindere mate historisch onjuist zijn. Die onjuistheid is echter niet zoozeer opzettelijk, daar de babads meer legendarisch dan tendentieus zijn. De moderne tijd is niet geschikt voor het ontstaan van nieuwe babads, maar geeft daarentegen des te meer aanleiding tot het maken van tendentieuse historische geschriften, die door hun

tendens dan ook opzettelijk historisch onjuist zijn en geschreven met het doel den overheerscher in een hatelijk daglicht te plaatsen en eigen onvolkomenheden te verbergen of te ontkennen door den overheerschers allerlei minderwaardige motieven toe te schrijven.

Bij het Europeesche publiek en bij de Indische regeeringspersonen zijn dergelijke geschriften in den regel niet bekend. Bij de Javanen zijn ze daarentegen des te beter bekend, vooral bij de intellectueelen en de half- en kwart-intellectueelen, inzonderheid bij de studeerende jeugd.

Wij zullen daarom wat meer bekendheid geven aan een dier geschriften, dat juist dit jaar actueel is, nu het een eeuw geleden is, dat er een eind gekomen is aan den Javaoorlog, door de gevangeneming van Dipo-Negoro. Aldus de aanhef van een stuk, onder bovenstaand opschrift, van H. J. Slegtenhorst, in *Pol. Econ. Wkbl.* van 27 Augustus. Het bedoelde geschrift handelt namelijk over Dipo Negoro. De titel ervan luidt:

„Dipa Negara, de Javaansche Vrijheidsheld".

De schrijver ervan is een Europeaan en heet: E. Rijken. Het is slechts een boekje van 20 bladzijden en de overdruk van een rede door hem gehouden op het Eerste Indiërs Congres te Semarang in 1913. Het behoort tot een der publicaties van de Indische Partij, de revolutionaire partij, die in die dagen veel van zich deed hooren en die later is omgezet in de partij „Insulinde". Dat het boekje veel aftrek vond, blijkt wel uit het feit, dat in hetzelfde jaar 1913 reeds de tweede druk verscheen. Door de Javanen wordt het nog steeds veel gelezen.

De heer Slegtenhorst laat dan vele citaten uit het geschriftje volgen. Deze geven bekende gebeurtenissen, uit een vèr verleden, op zoodanige wijze weer, dat de Schr. in *Pol. Econ. Wkbl.* zeker gerechtigd is er de hier volgende beschouwing bij te geven.

Bovenstaande citaten zijn voldoende om te laten zien, welk een haatzaaiend en revolutionair karakter dat boekje heeft. Alles is er op aangelegd de gemoederen op te zweepen om in een nieuwen opstand slechts de schoonste motieven te doen schitteren. Vooral de studeerende Javanen, waarbij dit boekje zeer in trek is, en waaruit later de volksleiders komen, worden hierin stelselmatig tot haat, verachting en wraak tegen den westerschen overheerscher opgewekt.

Uit dergelijke geschriften wordt op de nationalistische scholen, zooals de Taman Siswo scholen en dergelijke, de geschiedenis geleerd en de jeugd dus opgevoed in haat tegen den overheerscher. Soewardi Soerjaningrat, de man van het Taman Siswo-instituut, en hoofd van de nationalistische school te Djokjakarta, heeft

bovengenoemd boekje in voorraad en verkoopt het aan vele Javanen, die het Hollandsch machtig zijn. Dat hij het ook op zijn school gebruikt, ligt voor de hand. Het geschiedenisonderwijs op de Europeesche scholen, zoowel de Gouvernementsscholen als de bijzondere scholen, die door de Inlandsche jeugd bezocht worden, kan daar geen tegenwicht aanbieden, omdat het opzettelijk verdacht wordt gemaakt in dergelijke boekjes. De Javaansche leerlingen nemen grif aan, dat de Europeesche onderwijzers op de scholen, die voor Inlanders bestemd zijn of die voor hen openstaan, opzettelijk de geschiedenis van Indië vervalschen.

Oorspronkelijk oefende de regeering in het geheel geen toezicht uit op de z.g.n. nationalistische scholen, zooals de Taman Siswoscholen, en dergelijke. Later is zij eenig toezicht gaan uitoefenen, maar dit was zoo onbeteekenend, dat het niet de minste uitwerking had. Er is geen toezicht op de daar gebruikte boeken, noch op de bibliotheken, die vaak aan die scholen verbonden zijn, noch op het onderwijs, dat daar gegeven wordt. Het personeel dier scholen beinvloedt niet alleen de leerlingen van de eigen scholen, maar ook de jeugd, die op de gouvernementsscholen gaan. Het stelselmatig aankweeken van haat en minachting, tegenover de overheerschers en het opwekken van revolutionaire gedachten en gevoelens, zooals o.a. door middel van lectuur als de bovenbehandelde, gaat ongestoord zijn gang, tot er eindelijk slachtoffers vallen. Het ware beter te voorkomen, dan later verplicht te zijn met geweld te bedwingen. Dat voorkomen kan bevorderd worden door scherper toezicht op het personeel dier nationalistische scholen en op de lectuur, die daar verspreid wordt.

Europeesch en Inlandsch landbouwbedrijf in Ned.-Indië

DOOR

A. J. KOENS.

Over de geheele wereld maakt de landbouw een ernstige crisis door, ook die in Nederlandsch-Indië. Bij nadere beschouwing der moeilijkheden aldaar merkt men op, dat het Europeesch groot-landbouwbedrijf over het algemeen meer van de crisis te lijden heeft dan het Inlandsch boerenbedrijf. Zeer duidelijk is dat te zien in de rubbercultuur, die meer te lijden heeft van de gevolgen van de overproductie en lage markten, als zij gedreven wordt door Europeesche ondernemers dan wanneer Inlandsche planters haar drijven.

Het verschil, dat er tusschen beide soorten van landbouw in Nederlandsch-Indië bestaat, dringt zich de laatste tijden wel aan ons op en is de moeite van nadere beschouwing daarom wel waard geworden.

Het landbouwbedrijf van den Europeeschen ondernemer wordt uitgeoefend op groote oppervlakte, behoeft veel kapitaal, geeft door verstrekken van arbeid of aankoop van materialen veelal een behoorlijk bestaan aan Europeesche en Inlandsche werknemers en leveranciers, levert aan bedrijfsoverschotten belangrijke inkomsten aan den ondernemer en de fiscus en staat technisch meestal op hooge trap. Het Inlandsch landbouwbedrijf wordt uitgeoefend op kleine stukjes grond, maakt geen of uiterst weinig kapitaal rendabel, geeft door arbeidsverstrekking aan Inlanders meestal een zeer bescheiden bestaan, levert geen of zeer geringe bedrijfsoverschotten en daardoor weinig of niets aan den ondernemer en aan de fiscus en staat technisch veelal onderaan op de trap der ontwikkeling. In wezen zoowel als in beteekenis onderkent men derhalve belangrijke verschillen.

Voor velen lijkt een verklaring van dit verschil zóó voor de hand te liggen, dat een nadere bespreking daarvan hun onnoodig lijkt. Evenwel blijkt dat zij in hun gereede verklaringen het hart van de zaak meestal niet raken en het daarom noodig blijkt naar het essentieele in dit verschil te vragen. Noodig,

omdat het opmerken van verschillen en het zoeken naar verklaringen voeren kan tot een oordeel, dat een vooroordeel blijkt te zijn òf naar den kant van het Europeesche òf naar dien van het Inlandsch landbouwbedrijf.

Men heeft hier en daar wel ontkend, dat men in zake den Inlandschen landbouw van bedrijf kon spreken. Men zag dan in het bedrijf van den Europeeschen landbouwondernemer duidelijk een doel, systematisch werk en bereik van resultaten voor de maatschappij. In den Inlandschen landbouw merkte men dat alles niet op. Men zag den Inlandschen landbouwer doelloos werken, doende wat hem zoo voor de hand kwam, fatalistisch als hij steeds is, latende slechts gods water over gods akker loopen. Zijn landbouwen zou meer een gewoonte of een eeredienst zijn. Dat zou dan het essentieele van het verschil zijn. Vergelijking tusschen de beide soorten van landbouw zou daardoor niet wel mogelijk zijn.

Eenige decenniën geleden werd vrij algemeen zoo gedacht. Als gevolg daarvan had men voor den Europeeschen landbouw genoegzaam technische en economische aandacht, voor den Inlandschen slechts ethnologische en literaire. Praktisch gedacht, had immers alleen het Europeesch landbouwbedrijf in Nederlandsch-Indië groote waarde en dat moest daarom ruime ontwikkelingsvoorwaarden geboden worden. Het Inlandsche was niet veel waard om een rol mee te spelen in de voorziening der wereld van landbouwproducten. Zijn grootste waarde bestond in de onmiddellijke voorziening der eenvoudigste levensmiddelen voor de inheemsche bevolking. De tijd heeft ons anders geleerd, de Inlandsche rubber- en koffiecultuur o.a. spelen naar bekend wel degelijk hun rol op de wereldmarkt.

Trouwens de ontkenning, dat de Inlandsche boer een bedrijf voert, zal ook uit andere hoofde niet vol te houden zijn. Bedrijfshuishoudkundig beschouwd is ook het boeren van den Inlander een organisatie van arbeid, die tot doel heeft bepaalde behoeften te bevredigen en daarvoor een zeker bezit aan middelen eischt, hoe primitief ons zijn landbouw ook lijkt. Elke poging om middels een sawah, bevloeiingswater, bodembewerking, zaaizaad e.d. een padioogst voort te brengen, wordt tot een landbouwbedrijf, zij het dan minder rationeel gedreven. Doelmatige cultuurhandelingen zal men bij nauwkeurige beschouwing ook in dat bedrijf kunnen vinden, al spelen gewoonte en zelfs ritus nu en dan een groote rol. Onder Papoea's, Alfoeren, Dajaks en Koeboe's treft men nog landbouw aan, die zonder merkbare organisatie van den arbeid oogsten levert, voor het overige kan men wel degelijk doelmatige organisatie

in den landbouw der Inlanders onderkennen. Het verschil tusschen de beide soorten van landbouw in Insulinde kan derhalve niet liggen in het feit, dat slechts de Europeesche ondernemer een bedrijf voert en het Inlandsche boertje niet.

Dikwijls heeft men de oorzaak gezocht in het uiteenloopen der raseigenschappen, der mentaliteiten. Den Europeaan zag men nuchter, ondernemend, vasthoudend en spaarzaam, terwijl de Inlander dan mystiek van aanleg, inert, slap en verkwistend zou zijn. Deze verschillen zouden zich in hun beider landbouw manifesteeren. Den Europeaan zag men door genoemde qualiteiten komen tot groote bedrijven, tot systematisch georganiseerden arbeid en tot hooge rendabiliteit. De Inlander zou door zijn tegengestelde qualiteiten de keuterboer blijven. Teleurstellende ervaringen van landbouwopheffers van allerlei aanleg, ontwikkeling en standing gaven tot deze beschouwingswijzen gereede aanleiding. Naar bekend is op ander terrein dan op dat van den landbouw meermalen gebleken, dat het moeilijk, zoo niet ondoenlijk, is overtuigend aan te toonen, dat een bepaald verschil in raseigenschappen voerde tot verschillen in economischen of socialen staat. Nog nimmer is onomstootelijk bewezen, hoe het verschil tusschen *den* Hollander en *den* Soendanees kon leiden tot het verschil, dat er bestaat tusschen een moderne Westersche theeonderneming in de Preanger en het theetuinbedrijf van een Soendaneesch boertje. Het zal niet moeilijk zijn invloeden van een bepaalde mentaliteit op inrichting en gang van een bepaald bedrijf aan te toonen, doch niet gemakkelijk te bewijzen, dat het karakter van een bepaald bedrijf uitsluitend door dergelijke invloeden gedetermineerd wordt. Het overgroote deel der kleine en keuterbedrijven in Europa's landbouw verschillen ook sterk van de groote bedrijven zonder dat verschil in ras als factor kan aangevoerd worden.

Ook is wel eens betoogd, dat de politieke afhankelijkheid der Inalnders en de bestuursinvloeden oorzaken waren, dat het Inlandsche landbouwbedrijf zich niet zoo kon ontwikkelen als het Europeesche. De diepgaande verschillen zouden dan — en dat vooral op Java — een gevolg zijn van de agrarische maatregelen ten opzichte der gronduitgifte en van het bedillen door het bestuur. O.a. zou de achter ons liggende periode der gedwongen cultures in die richting sterk gewerkt hebben. Het Inlandsch landbouwbedrijf zou langen tijd bekneld zijn geweest en alle „auto-activiteit" gesmoord zijn. Voornamelijk daardoor zou de Inlandsche boer geen ontwikkeling in zijn bedrijf gemaakt hebben en daardoor ten achter geraakt zijn bij den Europeeschen ondernemer, welke geen belemmeringen, eerder

hulp gevonden had. Deze invloeden en hun fatale gevolgen voor den Inlandschen landbouw zal wel niemand ontkennen, doch de primaire oorzaken van het verschil tusschen de beide soorten van landbouw zal men daarin toch niet kunnen zoeken. Genoemde factoren zullen de verschillen verscherpt hebben, maar niet het aanzijn gegeven hebben.

Ten slotte heeft men gemeend het te moeten zoeken in het quantitatieve verschil, dat er bestaat tusschen het Europeesche en het Inlandsche landbouwbedrijf. Het eerste is groot-bedrijf, het laatste klein- tot dwergbedrijf. Essentieel zou er geen verschil zijn, er zou slechts verschil zijn in uitgestrektheid der geoccupeerde oppervlakte, in grootte van kapitaalsaanwending, in hoeveelheid van werkkrachten enz. Dit quantitatief verschil zou dan slechts een verschil in aspect geven, geen verschil in karakter.

Hiermede komen wij op het probleem, dat niet alleen geldt voor het verschil tusschen Europeeschen en Inlandschen landbouw in Nederlandsch-Indië, maar ook voor het verschil tusschen groot- en klein-landbouwbedrijf overal elders ter wereld. Wij hebben in Nederlandsch-Indië werkelijk niet met een bijzonder geval te doen, ook elders vindt men dezelfde verschillen. Ten aanzien dezer questie loopen de meeningen in de landhuishoudkunde nog steeds uiteen, evenwel komt het meerendeel toch te samen in de overtuiging dat de kleine landbouwbedrijven niet quantitatief verschillen van de groote doch qualitatief. Daarmede is men doorgedrongen tot het essentieele verschil in karakter der groote en kleine bedrijven. De Russische landhuishoudkundige Tschajanow heeft ons de beide soorten van landbouwbedrijven elk in hun eigen karakter leeren kennen. Al zal men niet steeds met zijn verklaringen der karakteristieke verschillen meegaan, in principe zal men zijn qualitatieve onderscheiding der bedrijven moeten erkennen. Zijn voetspoor volgend zal hier het essentieele in het verschil tusschen de beide soorten van landbouw in Nederlandsch-Indië aangetoond worden.

Te voren echter moet er op gewezen worden, dat er t. o. v. de bestudeering van het Inlandsch landbouwbedrijf in Nederlandsch-Indië vele misverstanden ontstaan zijn. Dit bedrijf is nog maar zeer spaarzaam landhuishoudkundig bekeken. Voordat Lovink in Indië een landbouwvoorlichtingsdienst organiseerde, werd de landbouw er bijna uitsluitend natuurwetenschappelijk en cultuurtechnisch bekeken en het Inlandsch bedrijf meest nog in verband met agrarische en fiscale maatregelen, gezwegen van ethnologische, folkloristische, literaire e. d. belangstelling.

Beschermende maatregelen, overheidshulp bood men aan zonder landhuishoudkundig feitelijk iets van den Inlandschen landbouw te weten. Botanici, chemici, B. B. ambtenaren, veeartsen, officieren en ongestudeerde planters achtte men langen tijd de aangewezen mannen om te oordeelen over het Inlandsche landbouwbedrijf. Later kregen ook landbouwtechnici waaronder ook gestudeerde planters en landbouwindustrieelen eenig gezag in deze materie. Eigenlijk pas zeer kort komt de landhuishoudkundige beschouwing van het landbouwbedrijf in Nederlandsch-Indië tot haar recht en nog maar vrij spaarzaam.

Om zich klaar en duidelijk het verschil te realiseeren, dat tusschen de beide soorten landbouw bestaat, stelle men op voetspoor van Tschajanow twee bedrijfsrekeningen naast elkaar, die van den Europeeschen en die van den Inlandschen landbouw. Indien een Europeesche landbouwonderneming rijst zou verbouwen, zou een volgende bedrijfsrekening per baoe (7096 m.²) op te maken zijn:

Onkosten (zaad, werktuigen enz.)	ƒ	20.—
Werkloonen (260 dagtaken)	,,	105.—
Grondhuur	,,	30.—
Totaal productiekosten	ƒ	155.—

Als de oogst 36 pikol droge padi bedraagt, zullen de opbrengsten bij een marktprijs van ƒ 4.50 p. p. ƒ 162.— zijn, bij een prijs van ƒ 4.— slechts ƒ 144.—. Dat beteekent, dat de ondernemer in het eerste geval ƒ 7.— winst per baoe, in het tweede ƒ 11.— verlies boekt.

Als deze padiverbouw in handen is van een Inlandschen landbouwer, die met de werkkrachten in eigen gezin de eigen sawah bewerkt, wordt de bedrijfsrekening geheel anders.

Onkosten ƒ 20. Opbrengsten ƒ 162.— en ƒ 144.—, derhalve inkomsten voor het gezin resp. ƒ 142.— en ƒ 124.— of dooreen resp. 54½ en 47½ cent per dagtaak. Had de landbouwer den grond voor ƒ 30.— gehuurd, dan waren de inkomsten voor 260 dagtaken (man, vrouw en kinderen) resp. ƒ 112.— en ƒ 94.— geweest of dooreen 43 subs. 35 cent per dagtaak. Duidelijk karakteriseert de tegenover elkander stelling der beide bedrijfsrekeningen de verschillende bedrijven. De Europeesche landbouwondernemer heeft te geringe winst of verlies, waar de Inlandsche boer nog behoorlijk inkomen uit zijn landbouw trekt. Verkoopt de Inlandsche boer zijn padi niet, dan heeft hij weinig met marktprijs te maken, zijn grond en de arbeid zijner familie levert steeds gewin, in gesteld jaar 31 pikol padi of 15½ pikol bras d. i. ruim 4 kati voedsel per dag. Bekend is,

dat over het algemeen de Europeesche ondernemer geen padi kan verbouwen, waar de Inlandsche boer welvaart bij dien bouw geniet. Doch ook in de rubbercultuur wordt het duidelijk, hoe de Inlandsche planter in zijn minder geperfectioneerd bedrijf bruikbare rubber voor de wereldmarkt kan leveren en zekere welvaart kan genieten bij prijzen, die het den Europeeschen ondernemer zeer moeilijk maken normaal door te werken.

De Europeesche landbouwondernemer voert een kapitaalbedrijf. Zijn doel is kapitaal rendabel te maken. Zijn bedrijfsmiddel is geld, waarmee hij alles verschaft: grond, werkkrachten, zaad, mest, enz. Alles in zijn bedrijf is in geld uit te drukken. De resultaten van zijn bedrijf zijn grondrente en kapitaalrente d. i. geld. De bedrijfsvoering moet daarom zuiver commercieel zijn.

De Inlandsche boer heeft bijna zonder uitzondering, wat te noemen is een boerenbedrijf. Het doel is zich op eigen of gehuurden grond eigen arbeid en die der gezinsleden productief te maken, zoodat men leven kan. De bedrijfsmiddelen zijn zeer weinig waard en meestal in natura in het bedrijf zelf verkregen, als zaad en mest. Er wordt zoo min mogelijk geld in het bedrijf uitgegeven en de waarde der bedrijfsmiddelen noch de eigen arbeid is niet in geld uit te drukken. Grondrente noch kapitaalrente worden in dit bedrijf gemaakt. De resultaten van dit boerenbedrijf zijn een meer of minder goed bestaan van den boer en zijn gezin. De bedrijfsvoering eischt slechts technische nog maar weinig commercieele kennis en kunde.

In het landbouwbedrijf van den Europeeschen ondernemer is het noodig alle elementen van het bedrijf in geld uit te drukken, alle onkosten, verliezen alle baten en alle bezittingen. Deze noodzakelijkheid stempelt dat bedrijf tot kapitaal-bedrijf. Men kent daar grondkapitaal, gebouwen- en materialenkapitaal en bedrijfskapitaal. Het Inlandsch bedrijf kent die noodzaak niet. Als de Inlandsche boer met geld te rekenen heeft, dan is het slechts een luttel bedrag voor werktuigen, zaaizaad, kunstmest enz. Van een bepaald bedrijfskapitaal is bij hem niet te spreken, het weinige geld, dat zijn bedrijf wel eens behoeft, komt in mindering van zijn huishoudgeld, voor zooverre dat aanwezig is.

Het kenmerkende van het Inlandsch boerenbedrijf is, dat er geen afzonderlijke bedrijfshuishouding bestaat, zooals bij het Europeesch landbouwbedrijf. Evenmin kan er sprake zijn van verlies of winst. Er zijn bedrijfsoverschotten, bestaande uit producten voor eigen gebruik bestemd of een weinig geld. Verlies is er nooit, tenzij er totale misoogst voorkomt, dat gelukkig tot de uitzonderingen behoort. Maar er is ook geen

winst. Zijn de oogsten overvloedig, zijn de marktprijzen hoog, dan is het inkomen verkregen met eigen en gezinsarbeid op eigen of gehuurden grond hoog, zijn de oogsten of de marktprijzen laag, dan is het gezinsinkomen van den boer laag. De rubbercrisis heeft voor den Sumatraanschen planter slechts tot gevolg, dat hij minder vlot goede huizen kan laten bouwen, minder grif afnemer is van huisraad, gramofoons, fietsen, auto's, conserven enz. dan in de dagen van hooge rubberprijzen. Maar het beteekent voor hem geen rentederving noch verlies of deconfiture, zooals het voor Europeesche rubberondernemingen worden kan.

Hierboven is reeds gezegd, dat het boerenbedrijf van den Inlandschen landbouwer niet typisch is voor Nederlandsch-Indië. In vele deelen der wereld vindt men deze bedrijfsvorm en wel overal, waar de landbouw nog niet beroerd is door ons Westersch commercieele productiestelsel. De groote massa van landbouwers in geheel Zuid- en Oost-Azië, het overgrootste deel der boeren in Rusland en in Oost-Europa leven en werken op dezelfde wijze als de Javaansche en Sumatraansche keuterboertjes. En zelfs in Zuid- en West-Europa of in N. Amerika boert een deel der landbouwers, hier meer daar minder, op de on-commercieele basis, hier boven geschetst. Het hangt eenvoudig van de ontwikkeling der maatschappij af in hoeverre de landbouwer commercieel zijn bedrijf voert of niet. In onze Westersche maatschappij, waar feitelijk niemand buiten een commercieele bedrijfshouding kan blijven, is er weinig of geen plaats meer voor boerenbedrijven, zoo als wij die op Java kennen. In Rusland, op Java of elders, waar het commercieele leven nog niet de geheele maatschappij beheerscht, zal deze vorm van landbouwbedrijf zich nog lang kunnen handhaven.

Naar bekend kennen wij in Nederlandsch-Indië eigenlijk twee maatschappijen, die van het Westersch commercieele leven en die van de Inlandsche agrarische samenleving. Elk dezer kent haar eigen bedrijfsvormen, ook in den landbouw. Onafhankelijk van raseigenschappen of politieke staat kan een Inlandsch individu zich aan zijn agrarische samenleving ontworstelen om zich in het Westersch commercieele leven te begeven en zoo een ander, meer commercieel, landbouwbedrijf gaan voeren. Voor de groote massa der landbouwers is dat niet mogelijk. Die kunnen slechts met hun geheele samenleving langzaam overgaan van het huidige tot een ander stadium en daarmee hun landbouwbedrijf. Of de Inlandsche samenleving in Nederlandsch-Indië zich nu juist zal ontwikkelen in de richting onzer Westersche commercieele samenleving en dus

ook haar landbouwbedrijf eenmaal zal gaan gelijken op dat onzer Europeesche ondernemingen, blijve hier onbesproken. Zeker is het, dat het Inlandsch landbouwbedrijf zijn eigen karakter heeft, dat volkomen gedetermineerd is door de ontwikkelingstoestanden in de Inlandsche samenleving. De oorzaken, die bewerkten, dat laatstgenoemde maatschappij nog niet gekomen is tot het stadium, waarop de Westersche samenleving staat, hebben direct of indirect den Inlandschen landbouw den vorm gegeven, waarin wij hem nu kennen.

Men heeft wel eens de meerdere of mindere waarde van de beide landbouwvormen voor Nederlandsch-Indië zoowel als voor de geheele wereld in discussie gebracht. Vertegenwoordigers van den Europeeschen landbouw hebben wel eens gemeend misprijzend te moeten afgeven op de waarde van den Inlandschen landbouw, verdedigers van de belangen en wenschen der inheemschen hebben die van den Westerschen commercieelen landbouw wel in twijfel getrokken. Adepten van de leer der wereldhuishouding willen zelfs dat het internationalisme een uitspraak doen zal over den voorrang van den eenen landbouwbedrijfsvorm boven den anderen. De landbouwpolitiek der Regeering van Nederlandsch-Indië blijkt in de laatste jaren meer en meer het principe te huldigen, dat over meer of mindere waarde niet te twisten valt, doch dat ieder zijn eigen en bijzondere verdiensten heeft. Men moet erkennen, dat de Europeesche landbouw vruchtbaar gebruik maakt van intellect en moreele kracht, waarbij grond en kapitaal soms hooge nettoopbrengsten geven, die behalve den kapitaalverstrekkers ook land en volk van Nederlandsch-Indië ten goede komen en waarbij niet onbelangrijk wordt bijgedragen aan de wereldvoorziening van koloniale landbouwproducten. Doch eveneens zal men moeten toegeven, dat de Inlandsche landbouw op zijn wijze belangrijke bijdragen kan leveren op de wereldmarkt en daarbij de pièce de resistance levert voor het bestaan van Nederlandsch-Indië. Erkend zal moeten worden, dat juist in het on-commercieele der boerenbedrijven, die nooit verliezen leveren noch aan kapitaal noch aan rente, een groote kracht zit. Welke tegenslagen, welke rampen hem ook moge treffen, de Inlandsche landbouw blijft juist door zijn on-commercieelen vorm zoo niet ontrefbaar toch steeds in stand en de meest onwankelbare basis, waarop een agrarische maatschappij als de Inlandsche steeds kan terugvallen. Zonder de Europeesche landbouw in Nederlandsch-Indië zou het lands budget er heel anders uitzien, zonder de Inlandsche landbouw zouden geheele landstreken van dat deel van ons rijk absoluut niets opbrengen.

Bekend is, dat men in de tropen streken heeft, waar een commercieele landbouw zich tot op heden nog geen plaats heeft kunnen veroveren en zelfs in afzienbare tijden geen tropische landbouwproducten zal kunnen voortbrengen, bekend is ook, dat het inheemsche boerenbedrijf aldaar het wel kan. Tevens is gebleken, dat in den Inlandschen landbouw in tal van tropische streken perspectief zit en dat zij een hoe langer hoe grooter aandeel krijgt in de leverancies op de wereldmarkt van rubber, koffie, cacao, thee en olie.

Het essentieele verschil tusschen den Europeeschen en den Inlandschen landbouw in Nederlandsch-Indië is het verschil in bedrijfsvorm, die weer een direct gevolg is van verschil in sociale structuur der twee werelden, die wij in dat land kennen, de uitheemsche en de inheemsche samenleving. De een werkt zuiver commercieel, kent kapitaalbelegging, rente, winst of verlies, bedrijfsonkosten en behoeft een rationeele bedrijfshuishoudkunde, bij den ander is het bedrijf meer een deel van het gezinsleven, doorgaans past het kapitaalsbegrip daarop niet noch winst- of verliesrekening of andere commercieele berekeningen; het kent slechts meerdere of mindere welvaart als bedrijfsuitkomst. Het Europeesche landbouwbedrijf is in zijn commercieele opzet min of meer stug, eischt voor zijn bloei zekere stabiliteit in bedrijfsfactoren en zal daardoor steeds bepaalde eischen aan bedrijfszekerheid van staat en maatschappij verlangen. In zijn gemoedelijke bedrijfsinrichting toont het Inlandsch landbouwbedrijf veel meer elasticiteit. Trots wisseling van omstandigheden blijft het Inlandsch boerenbedrijf werken en een bestaan opleveren, zij het nu eens meer dan weer minder lucratief.

Het zal moeilijk te beslissen zijn aan welken bedrijfsvorm men den voorrang moet geven. In bepaalde omstandigheden en bezien uit bepaalde gezichtshoek heeft elk zijn eigen waarde en verdiensten en in stede van voorrang te verleenen zal een goede landbouwpolitiek moeten trachten naar een bepaald evenwicht, waarbij zoowel de Europeesche als de Inlandsche landbouw elk zijn eigen plaats kan behouden en zich naar behoeften zoo onbelemmerd en zoo krachtig mogelijk kan ontwikkelen. Juist en zuiver dat evenwicht te vinden is niet makkelijk, doch zal onmogelijk zijn zonder deugdelijke kennis van elk der bedrijfsvormen in hun wezen en werken. Daarom is het noodig in de landhuishoudkundige bestudeering dezer beide landbouwbedrijfsvormen immer paraat te zijn.

Den Haag, September 1930.

Karakterologisch Onderzoek van de Rijpere Jeugd in Ned.-Indië

DOOR

H. J. SLEGTENHORST.

Iedere Westersche mogendheid heeft in haar koloniën een bijzonder moeilijke taak te vervullen, doordat zij volken regeeren en besturen moet, die in psychisch en cultureel opzicht zoo geheel anders zijn als het volk, dat als overheerscher optreedt. Om een beter inzicht te krijgen in de psyche van het overheerschte volk, moeten wij onze toevlucht nemen tot de psychologie en karakterologie. Wat de koloniën van Nederland betreft, in casu Nederlandsch-Indië, daarvan bezitten we nog maar weinig gegevens op psychologisch en karakterologisch gebied. Meer werk op dit gebied is zeker gewenscht.

Degenen, die zich met de psychologie van de bevolking in Ned. Indië hebben bezig gehouden, zijn tot nog toe hoofdzakelijk psychiaters geweest, zooals Dr. Engelhard, Dr. Teunissen, Dr. Van Loon en Dr. Travaglino. Hoewel ik de groote waarde, die de psychiatrie heeft voor de psychologie en karakterologie geenszins ontkennen wil, moeten wij soms toch voorzichtig zijn met de uitkomsten, die psychiaters bij hun onderzoekingen hebben verkregen, omdat zij te veel geconcentreerd zijn op den abnormalen mensch en dit vooral bij de studie van de psyche der volken in Ned. Indië tot misvattingen kan leiden.

Bepaalde karakterologische onderzoekingen zijn in Indië bij mijn weten nog niet gedaan. Daarom kan het zijn nut hebben de uitkomsten mede te deelen van de karakterologische onderzoekingen door mij gedurende eenige jaren in Indië verricht. Ik heb die karakterologische gegevens verzameld omtrent de rijpere jeugd, door middel van karakterologische tests. Dikwijls noemt men de karakterologische tests, ethische tests, een naam, die mij minder goed voorkomt, omdat in het woord ethische

een moreele waardebepaling gelegd kan worden, die dikwijls niet bevorderlijk is voor een objectief onderzoek. Met het oog op Indië zou het woord „ethische" bovendien nog tot andere misvattingen kunnen leiden, die de resultaten van het onderzoek zouden benadeelen. Daarom lijkt mij karakterologische tests de geschiktste term. Voor karakterologisch onderzoek gebruikt men wel de volgende tests:

De onderzoeker vraagt aan den persoon, die onderzocht wordt, wat hij doen zou, als hij duizend gulden kreeg. Geeft hij tot antwoord, dat hij het geld op de spaarbank zou brengen, dan volgt de vraag, wat hij doen zou, als hij het geld onmiddellijk moest uitgeven.

Voor karakterologisch onderzoek kan ook dienen de volgende test:

Men vraagt den te onderzoeken persoon, wat hij doen zou, al hij in de gelegenheid was, om zonder kans van ontdekt te worden, een millionnair tien gulden te ontstelen.

Nog een andere test is de volgende: Men vertelt het verhaal van een rijken man, die eens wandelen ging. Onderweg ontmoette hij een armen, ouden, zieken man, die hem een aalmoes vroeg. De rijke man wees hem met ruwe woorden af. Eenige weken later ging dezelfde rijke man weer eens wandelen. Toen hij een groot eind van de stad verwijderd was, gleed hij plotseling uit en brak een been, zoodat hij onmogelijk meer loopen kon. Het was reeds laat in den avond en er was niemand in de buurt. Daar kwam toevallig de arme, oude man, dien hij onlangs zoo ruw had afgewezen, voorbij. De rijke man verzocht hem om naar de stad te gaan en een auto te halen. De arme man herkende hem onmiddellijk.....

Hier breekt de onderzoeker het verhaal af en vraagt allereerst: „Wat denk je, dat de arme man deed?" Nadat een antwoord gegeven is, kan de onderzoeker de volgende vragen doen: „Wat zou jij gedaan hebben, als je de arme man was geweest?" Zegt de onderzochte persoon, dat hij den auto gehaald zou hebben, dan moet hij dit antwoord motiveeren. Dan vraagt de onderzoeker: „Maar als de rijke man nu eens gezegd had, dat je niet op een belooning behoefde te rekenen voor het halen van den auto, wat zou je dan gedaan hebben?"

Heeft de persoon, die onderzocht wordt, gezegd, dat hij den rijken man niet zou helpen, dan kan de onderzoeker vragen: „Wat zou je gedaan hebben, als hij je geld beloofd had voor het halen van een auto? Of als hij in levensgevaar had verkeerd?"

Men kan bij het karakterologisch onderzoek bovenstaand verhaal nog eens in gewijzigden vorm vertellen, waarbij de

rijke man niet zijn been breekt, maar een portefeuille met geld verliest, die de arme man vindt, zonder dat iemand het merkt, terwijl de kans op ontdekking en straf buitengesloten is. Naar aanleiding daarvan kan men weer verschillende vragen stellen.

Karakterologische tests als de bovengenoemde worden door verschillende psychologen gebruikt o.a. door den bekenden Prof. Ziehen in zijn karakterologische onderzoekingen. Er zijn echter verschillende bezwaren aan verbonden om die zoo maar te gebruiken ten opzichte van de schooljeugd en speciaal ten opzichte van de rijpere schooljeugd, dus die tusschen de 12 en 20 jaar, zooals we die aan verschillende middelbare scholen kennen. Voor de lagere school zullen ze zelfs vaak in het geheel niet te gebruiken zijn. We zullen ons in dit artikel dan ook uitsluitend bezig houden met de rijpere jeugd.

Een groot bezwaar van soortgelijke tests is allereerst de mondelinge behandeling, daar de beantwoording van al dergelijke tests gebeurt in een onderhoud tusschen den onderzoeker en den te onderzoeken persoon. Daardoor krijgt men een wisselwerking tusschen beide personen, die door sommige karakterologen voor een voordeel wordt gehouden, maar die m.i. ook zeer groote nadeelen heeft. Een ieder, die zelf wel eens een vrij lang onderhoud heeft gevoerd, dat uit niet veel anders bestond dan vragen en antwoorden, zooals in bovenstaande tests, zal het wel eens opgevallen zijn, hoe moeilijk het is te ontkomen aan het suggestieve van vragen en antwoorden. De onderzoeker is soms, zonder dat hij het zelf weet, onder den invloed van de suggestie van een antwoord van den candidaat, terwijl de onderzochte maar al te vaak onder de suggestie ligt van gestelde vragen, of, wat ook gebeuren kan, onder een vermeende suggestie ligt, daar het hier gaat om een karakterologisch onderzoek.

Een ander bezwaar is de practijk van de school. Als wij van een klasse van twintig leerlingen, iederen leerling op een dergelijke wijze karakterologisch onderzoeken moesten, zou dat een zee van tijd kosten, waardoor het onderzoek of practisch onmogelijk zou zijn of slechts zeer oppervlakkig en gehaast zou geschieden, wat zeer verkeerd zou zijn. Daarom heb ik bij mijn karakterologische onderzoekingen dergelijke tests gewoonlijk schriftelijk gegeven. Dat heeft ook nog een ander voordeel. Als we die tests mondeling geven, weet de leerling, dat het gaat om zijn karaktereigenschappen, althans hij kan het vermoeden. Geven we ze daarentegen schriftelijk, dan doen we dit het beste bij wijze van opstel, zoodat de leerling in de meening verkeert een gewoon opstel te maken, waaruit zijn vaardigheid in het stellen moet blijken. Hij weet niet, vermoedt zelfs niet, dat het

gaat om kennis van zijn karaktereigenschappen te krijgen, concentreert al zijn kennen en kunnen op het opstel qua stijloefening, zoodat zijn karakteraanleg zich vrijelijk en ongedwongen kan uiten in de stof, die hij taalkundig te verwerken krijgt.

Met het oog op de schriftelijke behandeling wijzigde ik dan sommige van bovenstaande tests en gaf er ook wel nieuwe bij. Het onderzoek strekte zich uit over jongelui tusschen de vijftien en twintig jaar. Zij behoorden tot verschillende rassen. Onder hen kwamen voor: Volbloed-Europeanen, Indo-Europeanen, Javanen, Chineezen en een enkele Maleier. Het waren zoowel jongens als meisjes.

Een van de tests, die ik gegeven heb, was: Maak een opstel over wat je doen zou, als je in de loterij honderdduizend gulden won. De periodiek terugkeerende groote loterij in Indië is nml. een zaak, waarvoor bij de bevolking aldaar in al haar lagen en schakeeringen een groote belangstelling bestaat, veel grooter dan voor de staatsloterij in Nederland het geval is.

De antwoorden, die hierop gegeven werden, stemden in sommige opzichten overeen, maar liepen in andere opzichten uiteen. Een Chineesch meisje schreef, dat het allereerste wat zij doen zou was, een heeleboel lekkers te koopen, zoodat wij daaruit veilig mogen concludeeren, dat snoeplust een sterk ontwikkelde eigenschap bij haar was, te meer, daar zij de eenige was, die haar opstel daarmee begon.

Vrijwel allen wilden een mooi huis van het geld koopen, met een grooten tuin en gelegen in een mooie streek. De Javanen onder hen wilden tevens sawahs koopen en de meeste Javanen waren van plan hun ouders en verdere familie bij zich in te nemen. Enkele Javanen wilden van een deel van het geld een handel beginnen in batikwerk. Hieruit blijkt dus, dat de neiging voor landbouw bij de Javanen overheerschend was, terwijl slechts bij enkelen van hen de lust tot handeldrijven sterker was, maar die laatsten voegden er dan aan toe, dat als de zaak aan den gang was, dan kon je een lekker leventje leiden, want je behoefde alleen maar te zorgen voor een goede administratie en als zij veel winst behaalden zouden ze sawahs koopen, zoodat het landbouwinstinct eindelijk toch weer boven kwam.

Bij de Javanen speelde ook het gaan naar bioscoop, stamboel en circus een groote rol, terwijl vele Chineezen en alle Europeanen wilden gaan reizen. Die lust tot reizen en wat van de wereld willen zien kwam bij geen enkelen Javaan voor. Zou dit kunnen wijzen op een kenmerkend rasverschil?

Sommigen van de Europeanen wilden een deel van het geld geven aan nuttige en philanthropische instellingen, waaruit

blijkt, dat het gemeenschapsgevoel bij hen ontwikkeld was. Het aantal Javanen bij dit onderzoek betrokken was grooter dan het aantal Europeanen. Bij hen kwam echter deze trek van sociaal medegevoel geen enkelen keer voor.

De bekende psycholoog Prof. Ziehen gebruikt bij zijn onderzoekingen ook de volgende karakterologische test: „Wat heb je in je leven voor goeds gedaan?" Deze test is echter niet zonder meer te nemen en maant tot omzichtigheid. Er zijn toch altijd menschen, die zich mooier voor willen doen dan zij zijn en die er ook bij een dergelijke proef niet tegen opzien om een of meer goede daden te fantaseeren, of die het weinige goede dat zij gedaan hebben op overdreven wijze voorstellen. Ik heb deze test ook genomen, en de uitkomsten, die ik daarmee verkreeg, heb ik vergeleken met de uitkomsten, die ik verkregen had door andere methoden van karakterologisch onderzoek, dat ik op hen verricht had, waardoor het aantal foutieve uitkomsten tot een minimum beperkt werd. Tevens kon ik daardoor nagaan waar de fantasie hen een handje geholpen had.

Bij deze karakterologische proef werden geen Chineezen onderzocht, zoodat de uitkomsten uitsluitend betrekking hebben op Europeanen en Javanen, zoowel jongens als meisjes. In hoofdzaak bleken de goede daden onder te brengen te zijn in de drie groepen: hulpvaardigheid, medelijden en zelfopoffering, drie verschillende uitingen van het menschelijk gemoed en als zoodanig karaktereigenschappen op altruïstische basis. Ik zal eerst enkele goede daden noemen van Europeanen. Ik geef ze hier slechts zeer beknopt weer.

A. zag, dat in een drogen put het kind van een Javaan gevallen was. Hij waarschuwde zijn vader en samen hebben zij toen het kind er uit gehaald.

B. reisde altijd met een vriend naar school. Eens had deze bij de terugreis naar huis zijn biljet vergeten, zoodat hij boete kreeg. Hij had echter geen geld bij zich, waarop B. dit voor hem betaalde.

Op een anderen keer zag B. 's avonds een meisje, dat hij kende, naast haar fiets loopen, daar zij geen lantaarn had. B. was zelf ook op de fiets en had een lantaarn, die hij haar toen leende, zoodat hij toen zelf moest loopen.

In het bovengenoemde geval van A. hebben wij een uiting van hulpvaardigheid gepaard met medelijden, in de voorbeelden van B. uitingen van hulpvaardigheid gepaard met zelfopoffering.

C., een meisje, gaf haar kaart voor een uitvoering, waar zij graag naar toe wou, aan haar broer, die er geen had en er ook graag naar toe wilde. Hier dus een uiting van zelfopoffering.

D., eveneens een meisje, zou met haar vader, broers en zusters, naar een circusvoorstelling gaan, terwijl haar moeder, die het druk had, thuis moest blijven. Op het laatste oogenblik besloot zij ook thuis te blijven en haar moeder gezelschap te houden en te helpen. Hier hebben we zelfopoffering gepaard met medelijden.

E., ook een meisje, zag hoe een grobakvoerder zijn ossen mishandelde, die een te zwaar geladen grobak niet verder konden krijgen. Zij nam een stok op, gaf den voerman een slag en dreigde hem de politie te roepen als hij zijn dieren niet met rust liet.

F., een jongen, zag, dat eenige Javaansche jongens een hondje in een bandjirrende rivier hadden gegooid. Met veel moeite haalde hij het beestje er uit, maar het bleek al verdronken te zijn. De Javaansche jongens lachten hem daarop uit, waarom hij er één een duchtig pak slaag gaf.

In de voorbeelden van E. en F. is vooral dierenliefde de hoofdfactor, een karaktereigenschap, die dus bij deze kinderen sterk tot uiting komt.

Nu eenige goede daden van Javanen.

G. ziet, dat een jongen, die onwel is, op straat in elkaar zakt. Hij snelt naar hem toe, richt hem op, ondersteunt hem, en helpt hem in den auto te dragen van een dokter, die toevallig passeert. Een uiting dus van hulpvaardigheid en medelijden.

H. vraagt zijn vader een armen jongen uit de dessa als paardenjongen in dienst te nemen. We zien hier een uiting van medelijden, die overigens zeer passief is, daar de uitvoering van de goede daad aan een ander, in casu den vader wordt overgelaten.

I. trekt een jongen van een steundraad af, die onder electrischen stroom staat. Dit is een uiting van medelijden en hulpvaardigheid.

K. raapt een tasch voor een dame op en wordt daarvoor door een anderen jongen uitgelachen. Hij wil dien jongen daarom een afstraffing geven, maar beheerscht zich en laat hem gaan. K. noemde hierbij de zelfbeheersching, die hij getoond had, de goede daad, terwijl toch meer voor de hand zou liggen, dat het oprapen van de tasch de goede daad zou zijn. In ieder geval kunnen we hem hulpvaardigheid toeschrijven en los daarvan ook zelfbeheersching.

Als laatste van deze bloemlezing nemen we nu nog een bijzonder geval, L., die op zekeren dag een arme, oude vrouw ontmoette, die hem vertelde, dat zij thuis een zieken zoon had. L. ging met haar naar haar huis, gaf den zieke brood en geld, dat hij beide bij zich had en liet de vrouw aspirine koopen, dat hij den zieke liet innemen. We zien hier een reeks goede daden, die

niet gering zijn. Alles wat L. echter vertelde, was fantasie, zooals hij later ook erkende, zoodat degene, die dit verhaal voor goede munt zou opgenomen hebben, een geheel verkeerde gevolgtrekking zou gemaakt hebben omtrent het karakter van L., wiens kenmerkende karaktereigenschappen waren: groote leugenachtigheid, buitensporige fantasie, egocentrischheid, sterk egoïsme.

De conclusies, die we uit het bovenstaande kunnen trekken, zijn, dat zelfopoffering bij de Javanen vrijwel niet voorkwam, terwijl die daarentegen bij de Europeanen meermalen voorkwam. Ook gaven de Europeanen in verschillende gevallen blijk hun medelijden en hulpvaardigheid eveneens tot de dieren uit te strekken, terwijl deze karaktereigenschap bij de Javanen geen enkele maal voorkwam.

Een andere karakterologische test, die ik herhaaldelijk genomen heb, was de volgende: „Vertel eens, wat je graag zou willen worden en waarom je dat zou willen worden." De antwoorden hierop, die maar niet zoo klakkeloos aanvaard mogen worden, maar eerst critisch getoetst dienen te worden, geven vaak een bijzonderen kijk op de aanwezigheid of afwezigheid van bepaalde karaktereigenschappen. Mijn onderzoek strekte zich ook weer uit over jonge menschen van 16 tot 20 jaar, van beiderlei kunne en van Europeeschen, Chineeschen en Javaanschen landaard.

Zeer velen van hen wilden onderwijzer of onderwijzeres worden, bij de Javanen was dit aantal naar verhouding grooter dan bij Europeanen en Chineezen. Laat ik er onmiddellijk bijvoegen, dat slechts een gering aantal van hen in werkelijkheid die loopbaan gekozen hebben.

Eenigen, en dat waren uitsluitend Europeanen, die op een kustplaats gewoond hadden, wilden naar zee en zijn ook werkelijk naar zee gegaan, ofschoon zij karakterologisch niet de geschikte eigenschappen voor zeeofficier hadden. Een Europeaan en een Javaan wilden commissaris van politie worden. Eenige Europeanen wilden officier worden. Een Europeesch meisje wilde wereldreizigster worden. Een Javaan wilde ingenieur of handelaar worden. Een andere Javaan wilde landbouwleeraar worden. Eenige andere Javanen wilden ook een betrekking als landbouwkundige, zij het dan niet bepaald landbouwleeraar, als einddoel.

De motieven, die aangevoerd werden bij het voorkeur hebben voor een bepaald beroep waren vele en verlerlei. Uit een karakterologisch oogpunt zijn juist die motieven zeer waardevol. De motieven, die aangevoerd werden voor het kiezen van een loopbaan bij het onderwijs, waren bij velen de volgende: ge-

makkelijk leven, korten werktijd, veel vacantie, goed salaris en om de zooveel jaar met buitenlandsch verlof. Een Europeaan gaf bovendien als motief op, het genot, dat men de leerlingen strafwerk kon geven en standjes kon uitdeelen aan luie en domme leerlingen. Dit wijst op een sadistische neiging, die ook in ander opzicht bij dit jongmensch bleek.

Een Indo-Europeesch meisje gaf als een der motieven om onderwijzeres te willen worden, het volgende op: Toen zij nog op de lagere school was, voelde zij zich door de onderwijzeres telkens achteruitgezet en onrechtvaardig behandeld. Zij wilde toen al onderwijzeres worden en hoopte dan de kinderen van de onderwijzeres in haar klas te krijgen om ze ook telkens flink te straffen. Ook hieruit blijkt het bestaan van sadistische neigingen gepaard met wraakzucht. Dat sadistische neigingen wel eens het motief kunnen zijn tot het kiezen van een loopbaan bij het onderwijs hebben ook Dr. Franziska Baumgarten en Dr. Stekel geconstateerd, zij het dan ook dat hun onderzoekingen langs andere banen gingen dan de mijne. Het meisje van het laatstgenoemde geval is inderdaad onderwijzeres geworden, zoodat de kinderen, die aan haar hoede zijn toevertrouwd te beklagen zijn, want iemand met karaktereigenschappen als sadisme en wraakzucht is allerminst geschikt om als onderwijzeres op te treden.

Een Javaan gaf als motief op: „Een onderwijzer wordt niet door zijn meerdere gecommandeerd en krijgt nooit standjes van een hooger geplaatst persoon. Een onderwijzer heeft dus van niemand last." Hetzelfde motief gaf een ander Javaan op voor het kiezen van het beroep van handelaar. Hij zei nml., dat hij dan vrij was van de bevelen van zijn meerderen. Wat is nu de beteekenis van dit motief, dat vrij willen zijn van de bevelen van hooger geplaatsten, dien grooten afkeer van aanmerkingen van superieuren? Men zou misschien oppervlakkig denken, dat dit een uiting is van onafhankelijkheidszin en vrijheidszin. Toch is niets minder waar, daar we hier met een uiting van het minderwaardigheidsgevoel te doen hebben, gepaard aan despotieke neigingen.

Verscheidene Javanen wilden onderwijzer worden om hun volk vooruit te brengen door voor hun geestelijke ontwikkeling te zorgen en daardoor het aantal analphabeten te verminderen. Een edel motief op zuiver altruïstische basis. Helaas moeten we veel, zoo niet alle altruïsme aan dit motief ontnemen. Van de vele Javanen toch, die met zulke edele motieven bezield, onderwijzer wilden worden, hebben er maar enkelen die loopbaan gekozen. Die enkelen deden, toen zij eindelijk onderwijzer

waren, hun werk op de school, waarvoor zij betaald werden, maar verder deden zij dan ook niets aan de geestelijke ontwikkeling van hun volk. We hebben hier dus een tegenstelling tusschen woorden en daden, hetgeen wijst op een bijzondere karaktergesteldheid, die we echter volstrekt niet alleen bij Javanen aantreffen. Die karaktergesteldheid mogen we ook niet met schijnheiligheid betitelen, want dat zou onjuist zijn. Het is meer de eigenschap om het gemis of tekort aan daden te compenseeren door woorden. Die compensatie geeft hen bevrediging en neemt alle onvoldaanheid aan dat tekort aan daden weg. Het is een eigenschap, die we veel bij Javanen vinden.

Herman Willem Daendels,
Gouv.-Gen. ter Kuste van Guinea 1816—1818,

DOOR

Dr. W. J. KOPPIUS.

(Vervolg en slot van pag. 904).

Men was echter in Holland doof aan dat oor, wilde van de fantasiën van den tegenwoordigen bestuurder niet te veel aannemen. Doch kon men ze ook beoordeelen, zooals de oud-G.G. van Indië ze aan zijn kennis van daar had ontleend? De *plaats* van waar ze kwamen, moest niet in het geding komen. Doch deden ze dat niet? Daendels wist ook, door zijn heideontginning bij Heerde, van 1802—1806, dat men eerst geld *in* den bodem moest steken, voor men het er weer met voordeel *uit* kon halen.

De *Engelsche kolonie*, met Cape Coast Castle (verbastering van Cabo Corso), als hoofdplaats, werd door Daendels steeds met onderscheiding behandeld. Hij kon begrijpen dat men daar nog den vroegeren vijand in hem zag, den Generaal die in Noord-Holland hun leger weer in zee had gedreven, die koning George's rechten op Hannover, door de bezetting van Oostfriesland en Oldenburg, problematisch had gemaakt, Engeland ook in de verovering van onze O. I. bezittingen in den weg had gestaan. *Maar*, na den val van Napoleon, was alles veranderd, *en* waarom zou men *hier* niet vriendschappelijk kunnen samenwerken, waar toch het zwarte gevaar niet denkbeeldig was? Doch op Daendels voorstellen om samen loges langs geschikte rivieren aan te leggen, ging men hier niet in, en althans in Engeland niet. Officieel was alles correct, eenige toenadering, zelfs collegialiteit was er niet. Daendels hield niet van die geslotenheid als de verhouding vriendschappelijk heette te zijn. Hij althans was anders door het leven gegaan. Intusschen hij stond de Cape Coasters steeds ten dienste

om zelf geen verwijt van onvriendschappelijkheid op zich te laden.

De moeilijkheiden die Daendels hier aantrof, waren met het bovengenoemde nog lang niet uitgeput.

De handelingen van den mulat *Jan Nieser*, waren het gevolg van de instructies die de G.G. uit Holland had meegekregen.

Het meest werd Nieser getroffen door het verbod van den slaven-, iets minder, maar ook door de nieuwe bepalingen betreffende den ruilhandel. Nu was hij niet alleen vrijburger, hij noemde zich ook grootmaarschalk, en hij had bij den Elmineeschen negerkoning het geloof er in dat de Fetisch door hem sprak, m.a.w. dat de koning steeds zijn raad en bevelen had op te volgen. Daendels vernam dat hij de Veer vergif had willen toedienen, en den moord op den president Hogenboom op zijn geweten had. Louis Nieser, de zoon, had ernstige bedreigingen tegen den heer Oosthout geuit. Gelukkig was deze het gevaar ontkomen. Die zaken waren vóór Daendels tijd voorgevallen, doch Jan Nieser had De Veer steeds vrees weten aan te jagen. Daendels maakte daarom het plan althans den vader direkt in de boeien te sluiten. De vredelievende Oldenburg, kassier-boekhouder, raadde het af, omdat men dan allicht een opstand der Elimineezen te vreezen zou hebben. Dat was wel de overweging waard want de Mulat had zeker de meesten hunner op zijn hand, hij bezat zelf een legertje gewapende slaven, en verkondigde openlijk dat men hem niet aan dorst, omdat zeker de helft der Nederlandsche landsslaven ook met hem was.

Zonder een oorlogsschip op de ree, zou de gevangenneming van Jan Nieser toen beslist een gevaarlijk experiment zijn. Daendels liet zich overtuigen, maar hij bracht Nieser onder het oog dat hij als Christen, voor eigen doeleinden de Fetisch-vereering van den koning niet mocht gebruiken. Die reprimande maakte de zaak niet beter. Nieser verkoos niet langer Cano's voor het Nederlandsche, wel voor het Engelsche gouvernement te leveren. Hij zocht steeds de vuurtjes aan te stoken, en bij vriend en vijand kwam hij met zijn praatjes. Hij bewerkte Saay-Toetoe te Koemassi en in Cape Coast wist men precies door Jan Nieser uit welken hoek in Elmina de wind waaide. De vrede tusschen Ashantijnen en Fantijnen, Hollanders en Engelschen had voor korten tijd den onruststoker onaangenaam verrast, doch na het vertrek van White, kon hij met succes zijn intriges voortzetten. De Groote en Kleine Raad die Daendels ter zijde stonden, waren met den G.G. machteloos.

Eindelijk: 23 Maart 1818, liet Daendels Jan Nieser op het fort komen. Daar werd hij door den Commandant van Barneveld, ontvangen, die hem berichtte dat hij op last van den G.G. werd

gearresteerd. Daendels had het garnizoen met Tapoeyers (mulatten, onechte kinderen), van wier families bekend was dat zij Nieser vijandig waren, versterkt.

Onmiddellijk werden de koning en de Grooten binnen geroepen om te melden dat zij van hun onderdrukker waren verlost. en met het Nederlandsche gouvernement een nieuw contract van vriendschap zouden sluiten. Begin April werd dit onder *hoera*kreten en rumtractatie bezworen: negen schoten zetten bovendien het besluit kracht bij.

Daags daarna kwam een optocht inboorlingen uit Groot-Commanie, in Elmina, om een appeltje met Jan Nieser te schillen. Hun werd door den koning van Elmina, namens den Gouverneur, aangezegd, dat zij onmiddellijk hadden te vertrekken, daar anders vuur op hun krom zou worden gegeven. Zij dropen af.

't Was ook vrij wel van den beginne af dat Daendels moeilijkheden had met den heer: *A. van Neck*, controleur van financiën en magazijnen. Volgens het 7e artikel van de instructie voor den G.G. droeg de landvoogd de opperdirectie in het militaire, civiele, politieke en huishoudelijke.

Van Neck, die onder De Veer, in den Franschen tijd, rekende voor het bestuur in Holland, direct in verbinding daarmee, te hebben gewerkt, was niet genegen zijn onafhankelijke positie op te geven. Ja, hij meende straks recht te hebben op het Gouverneurschap. Hij had aan de verschillende forten de uitgaven te controleeren. Hij weigerde de wissels te registreeren en gaf de schuld daarvan aan van Barneveld, die wegens ziekte geen staten had kunnen inzenden. Toen dan, nadat Van Neck twee- en driemaal, namens Gouverneur en Grooten Raad, was bevolen de wissels in te leveren, en hij weigerachtig bleef, werd Oldenburg met de functie van controleur belast. Van dat oogenblik af beschouwde Van Neck zich als in arrest gesteld en zon hij op middelen om het den G.G. lastig te maken.

Kort daarop kreeg Z. E. bezoek van een paar Engelsche ambtenaren, die tot ergernis van Daendels, van hem naar Van Neck gingen en daar logeerden. Het Engelsche Gouvernement, ter verantwoording gevraagd over het feit dat hun ambtenaren, een Hollandsch collega, in arrest, een langdurig bezoek hadden gebracht, antwoordde daarop niet veel.

Van Neck vroeg met den assistent Brouwer naar Holland te mogen worden gezonden, om beider zaak te laten onderzoeken. Daendels gaf hierop aan Van Neck te kennen dat hij, met het oog op zijn instructie, daartoe geen verlof kon geven.

Daendels had *Assistent Brouwer*, werkzaam onder den secretaris Millet, op gezag van Oldenburg en Abeloos, wegens plichts-

verzuim, laten arresteeren. Nu meende Brouwer dat hij den Gouverneur kon verwijten dat deze een aanslag op Van Neck voor had. Daendels zou hebben gezegd: „indien het mij bekend was dat hij (controleur v. N.) klachten aan het Gouvernement (in Holland) inzond, hij het nooit zou beleven!" De woorden zelf werden betwist, maar ook zóó gezegd, waren zij niet duidelijk, bovendien gesproken onder veel getuigen, die verklaarden geen van allen ze als een aanslag van Daendels te hebben opgevat.

Toen Brouwer eenigen tijd gevangen was geweest, kreeg de Gouverneur bericht dat de arrestant een hevig zenuwtoeval had gekregen. De patiënt werd daarop naar het doktershuis overgebracht. Daar werd geconstateerd dat hij aan epilepsie leed. Hevige aanvallen kon hij eerst langzamerhand het hoofd bieden. De psychopaath kon zeker niet verantwoordelijk worden gesteld voor de beschuldiging tegen den G.G. geuit.

Van Neck begon intusschen te sukkelen, en na een voor deze streken langdurig ziekbed, stierf hij: 1 October 1817.

Dat het samenspannen van een paar malcontenten onder het kleine aantal ambtenaren, heel wat kwaads kon brouwen, zou den Gouverneur nog duidelijker blijken.

Hoewel hij het niet openlijk had geuit, koos de *Secretaris Millet* partij voor zijn assistent. Hij bleef schijnbaar met zijn chef op goeden voet. De post die hij had berustte echter geheel op vertrouwen, en moest daarop berusten.

Doch wat deed hij?

2 Maart 1817, even nadat Z. E., die nooit eenig wantrouwen jegens hem had gekoesterd, in tegendeel met hem op den meest vriendschappelijken voet had verkeerd, aan zijn ziekbed had gezeten, verliet de ingebeelde, of liever de gecamoufleerde patient het bed, begaf zich naar Cape Coast, en stelde zich onder bescherming van de Engelsche vlag. Spoedig daarop voer hij met een oorlogsbodem onder Kapt. Fisher naar Europa.

Toen den volgenden dag Daendels de ontvluchting vernam, was zijn schrik en ontsteltenis al even groot als zijn verontwaardiging. Het verraad, toen hem ook bleek dat geheime rapporten verdwenen waren, was den landvoogd machtig genoeg.

Dat een beroep op het Engelsche Gouvernement niets kon uitwerken, stond bij hem vast. Immers, waarom had men zich in Cape Coast niet van den waren toestand overtuigd, vóór men den deserteur onder bescherming van de Britsche vlag liet afreizen? Toch richtte Daendels zich natuurlijk tot den Gouverneur aldaar om te getuigen dat *wij* met een Engelsch ambtenaar zeker zoo iets in 't geheel niet zouden toelaten.

En wat wilde het toeval?

26 Febr. 1818 ontving Daendels van den Engelschen ambtenaar Hutton een brief, waarin stond dat hij graag met de brik: *de Afrikaan*, naar Europa zou vertrekken, maar dat zijn plan tot het afzeilen geheim moest blijven. Natuurlijk kreeg Hutton — Daendels kon geen kwaad met kwaad vergelden — een weigerend antwoord. Later berichtte Hutton dat zijn vertrek met den Gouverneur van Cape Coast was geregeld, waarop hem passage werd verleend. Dit veranderde aan de zaak natuurlijk niets.

Wie was echter Millet?

Dat vernam zijn chef spoedig, en daaruit bleek hem dat zijn vertrouwen in den secretaris ten eenenmale misplaatst was geweest.

In den Franschen tijd had Millet een smokkelzaakje gehad met zijn vriend Finke. De belangrijke som die daarmee was verdiend had deze echter ten volle gehouden en hij was er mee naar Engeland gegaan. Pogingen van Millet — een en ander had hij aan Starrenberg en Coorengel meegedeeld — om zijn deel in handen te krijgen waren mislukt. Toen dan ook het toeval hem in Amsterdam weer met Finke in aanraking bracht, had hij onder het huichelen van vriendschap, Finke aan de politie verraden. Deze werd gearresteerd, in Middelburg gegeeseld en gebrandmerkt, en ten slotte voor 12 jaar in een verbeterhuis geplaatst.

Aangezien Millet even schuldig was als Finke, maakte hij zich steeds ongerust dat hij ook nog wel eens zou worden gegrepen. Toen hij namens den G.G. den gezagvoerder van de Ajax moest begroeten, nog niet lang nadat hij ter Kuste in functie was, vreesde hij dat men hem zou „reclameeren", en naar Holland overbrengen. Ook dit had hij niet voor zich gehouden, en verteld dat het hem een pak van het hart was geweest toen alles zoo rustig verliep. Men dacht nu dat hij zijn plan om naar de West te gaan wel spoedig zou willen uitvoeren.

Alsof Daendels in St. George del Mina niet genoeg moeilijkheden had, werd hem ook nog uit Holland een beschuldiging toegezonden over zijn wreed optreden in Indië, tijdens zijn Gouverneur-Generaalschap aldaar. Daar had men hem den naam: *Toewan Goentoer* (Donderheer) gegeven. Wat van die verwijten bevestigd, wat bestreden kon worden, laten wij hier in 't midden. Hij was in elk geval in de noodzakelijkheid Java in staat van zelfverdediging te brengen. Na de inlijving van ons land bij Frankrijk, was Napoleon (Nov. 1810) dankbaar voor, en verbaasd over Daendels werk in Indië, en wel genegen een aantal fregatten en corvetten daarheen te zenden. Was Java, in Daendels' tijd, in handen van Engeland gekomen, dan werd voorzien dat het met ons koloniaal bezit gedaan zou zijn geweest. Alles moest in het werk worden gesteld, om dit te verhinderen. Had niet

koning Louis: Daendels „Carte blanche", gegeven op het gezegde van den keizer: „Vous perdez vos colonies, je ne fais rien pour la Hollande!"?

Dat Daendels met energie, maar ook met ijzeren wil en gestrengheid had ingegrepen, was waar, doch hij die enkel langs dien weg kans van slagen zag, werd als antwoord op de beschuldigingen van wreedheid, aan Napoleon gedaan, beloond met het Legioen van Eer. Toch moeten hem *hier* die verwijten hoogst onaangenaam zijn geweest [1]). Mevr. Daendels gaf daarop te kennen dat haar man, zoodra zijn bezigheden aan de Kust van Guinea hem dat veroorloofden, een weerlegging der lasterlijke beschuldiging zou geven. Behalve dan in O. Indië, was Daendels nergens wreed opgetreden. In Oostfriesland was men den Generaal zelfs beslist goed gezind geweest bij zijn bezetting in 1806. En hier?

De oud-militair hield zich, om de nieuwe bestuursregelingen ten opzichte van den slaven- en den ruilhandel, uit te voeren, stipt aan zijn instructie, maar hij was ook vervuld van Nelsons woorden: "I expect that *every man* will do his duty!" Hij deed het zelf, hij verlangde het ook van ieder ander. Dat gaf wel iets stroefs in den omgang, maar Daendels rekende het, evenals op Java, zijn duren plicht alles te doen om de kust van Guinea te behouden, d.w.z. te doen meetellen, en er boven op te helpen. Daarvoor was noodig: „alle hens aan dek!" Eens heeft hij een landsslaaf, die 's nachts op post stond, maar deze verliet en in een naburig huis inbrak, streng gestraft, tot kettingganger veroordeeld, en met een blok aan het been, aan den weg laten werken. In zijn tijd van geeselen en brandmerken kende men echter geen zachte straffen, en vooral niet waar het een veroordeeling voor den krijgsraad betrof. Alleen om dit geval kan men dus niet zeggen dat hij zich als wreedaard had gekenmerkt.

Daendels kon zich in zijn drift echter niet altijd beheerschen; dat hij wel eens een oorvijg uitdeelde, dat hij Van Neck eens toevoegde, op diens onmogelijke voorstellen, dat hij een plaats in het gekkenhuis verdiende, wat door den beleedigde hoog werd opgenomen, zullen wij, als een minder parlementaire handeling en uitdrukking, mee afkeuren, doch het een en ander is toch niet van groote beteekenis. Het kenmerkt echter een chef die den klemtoon legde op hetgeen hij afkeurde, en mogelijk minder spoedig iets prees wat hij goedkeurde. Als dat laatste het geval is geweest, kan hij en moet hij wel ambtenaren tegenover zich

---

[1]) *a.* Vaderlandsche Letteroefeningen 1817, 1e stuk, pag. 195; *b.* Documenten omtrent: H. W. Daendels. Dr. L. W. G. de Roo. 's Hage 1909.

hebben gehad die wrevelig en kregel werden bij de veronderstelling dat zij het hem eigenlijk nooit naar den zin konden maken. Er waren aan *de Kust* echter velen die geen hoog begrip van het belang van land en kolonie hadden, en zij werden juist het gevoeligst en het spoedigst in hun eigen persoon getroffen.

De G.G. maakte dadelijk kennis met 't *slechte klimaat* ter Kuste van Guinea, speciaal van St. George del Mina. De reeds vermelde: *Baarsche ziekte*, treedt in allerhevigste aanvallen op, aanvallen die den zieke aan den rand van het graf kunnen brengen en waarop een slechts langzame reconvalescentie volgt. Het is de *febris intermittens perniciosa*, die speciaal in moerassige tropische streken, telkens weer terugkeert. Aan de Goudkust werden deze koortsaanvallen nog al eens afgewisseld met die van *dysenterie*, die ook al door de hooge temperaturen en het bloedverlies den patiënt sloopen. Nu was Daendels reeds eenige jaren den middelbaren leeftijd gepasseerd, de eigen verweermiddelen, ook van een eertijds krachtige constitutie, begonnen op den duur minder toereikend te worden. Bovendien ontbrak in Daendels tijd het rechte inzicht betreffende oorzaak en behandeling der ziekte. Wel was het den lijder voldoende bekend, ook door zijn verblijf op Java, dat een moerassige bodem een broeiplaats van miasmen is, reden waarom hij ook het kasteel te Batavia liet afbreken en het Gouvernementsbestuur naar Buitenzorg verleggen. Vandaar ook zijn haast met het huis te Groot Commanie en zijn pogingen om den zetel van de koloniale regeering naar Axim te verplaatsen. Daartoe moest het Departement van K. & K. worden geraadpleegd, maar — wat moeielijker was, ook worden overgehaald, want het zou geld kosten. In de hoop dat hij daarin zou slagen had Daendels het fort St. Anthonie reeds belangrijk laten verbeteren.

Een eerste aanval had de lijder gehad, toen hij nog slechts eenige weken te Elmina was: 27 Maart 1816. Een 2e kreeg hij reeds een week er na: begin April, die twee etmalen duurde. Een derde volgde daarop reeds weer op 17 April, met hevige koorts, die tot 23 April, dus 6 dagen aaneen, aanhield, en hem zoo zeer verzwakte dat hij eerst ver in Juni den Engelschen Gouverneur Dawson een bezoek kon gaan brengen.

Daarop volgde weer een aanval: 24 Juli, en zoo zal het zeker door zijn gegaan, want 24 Sept. kon de verjaardag van Koning Willem, om ziekte, niet worden gevierd, en werd deze tot 30 Sept. uitgesteld. Van het jaar 1817 vonden wij slechts één aanval vermeld: 23 Febr. doch dit zal wel een uit vele zijn geweest, want 20 Jan. 1818 liet het herstel zich drie volle weken wachten. Eindelijk: de laatste helft van April, kreeg de lijder een allerhevigste, een apoplectische aanval, die zijn laatste krachten

sloopte. De Engelsche dokter Banks, reeds 20 April uit Cape Coast in consult ontboden, kon slechts den hopeloozen toestand van den patiënt constateeren, die *2 Mei stierf*, in de armen van Van Barneveld.

Het was wel een lang lijden geweest, als men aanneemt dat dit was begonnen zoo spoedig na aankomst. En hoe kort waren nog slechts zijn twee oudste zoons hier aan de Goudkust, om aan de plannen van hun vader mee te werken en de eerste katoenplantage met den heer F. Last te Simbo aan te leggen?

Na huns vaders dood, waren niet alleen zij, maar was de geheele kolonie verslagen. Een man als hij, met zijn ijzeren wil en krachtige energie, die, ondanks moeilijkheden en teleurstellingen, ondanks ziekte en uitputting, steeds werkzaam bleef, zoo iemand was er zeker ter Kuste van Guinea nooit eerder geweest.

Een plaatsvervanger had Daendels niet. Niemand gevoelde zich in staat den zwaren last, dien hij op zijn schouders had geladen, over te nemen. Hij had dadelijk gezien wat hier moest gebeuren, èn dat was veel, dat was alles, — want er was hier nog nooit iets gedaan, men was hier als 't ware op pas veroverd terrein. Men had in Holland altijd een slechte voorstelling gehad van *de Kust als onderneming*.

't Was Oldenburg die Daendels opvolgde, met den titel van *President*, doch reeds na 1½ jaar verwisselde ook hij het tijdelijke met het eeuwige.

* * *

Een drama is het bestuur van H. W. Daendels (11 Maart 1816 tot 2 Mei 1818) ter Kuste van Guinea, geweest.

Het gezag van den landvoogd was, bij zijn komst, reeds danig ondermijnd, doordat de Mulat, Jan Nieser, de lakens uitdeelde, er bij den Elmineeschen koning *het ontzag* en bij de ambtenaren *de vrees* in had, zelfs bij den Commandant-Generaal De Veer. Dat in den Franschen tijd, toen er in die 8 jaren geen schip uit Holland was overgekomen, de toestand hoe langer hoe erger was geworden ,liet zich begrijpen. Hoe zou ook anders iemand kunnen worden gehandhaafd die steeds zijn best deed om de handels- en de helaas zwakke cultuurondernemingen op alle manieren tegen te werken, waarbij zijn eigen slavenhandel de landstreek meer en meer ontvolkte? Niet alleen de personen der ambtenaren, ook die der eventueele cultuurondernemers en hun plantages waren niet veilig zoolang Jan Nieser hier regeerde.

En toch kon Daendels moeielijk beginnen met hem te arresteeren. Hij moest zelf eerst zien hoever zijn eigen macht zou gaan. Hij kon niet half Elmina tegen zich in het harnas jagen.

Spoedig bleek den G.G. dat het Departement van K. & K. hem niet genegen was. De Gedenkschriften van A. R. Falck [1]), geven daarvan voldoende getuigenis. „Dat men Daendels..... niet zoo gauw hier te lande wilde wederzien", zijn zeker geen woorden van een vriend. Waar Falck zich over Daendels uitlaat is het trouwens bijna steeds in ongunstigen zin.

Een gezegde als: „toen hij de hand aan vrijburgers had geslagen en den armen Jan Nieser had gevangen gezet tot men hem naar Europa kon opzenden", geeft duidelijk aan dat men in Holland de omstandigheden van Elmina absoluut niet kende of niet wilde kennen, vooral waar Falck vervolgt: „zoo was een gestreng onderzoek en ten gevolge daarvan de tusschenkomst van den Souverein niet langer te vermijden". Alsof de G.G. dit niet gewild zou hebben. Was dit nog maar geschied bij Daendels leven; het heeft niet mogen zijn! Toen Falck zich „aangordde", kreeg hij het bericht dat Daendels was overleden. De scherpzinnige Falck rekent dat het hem zelf niet aan het rechte inzicht ontbrak, maar daaromtrent wordt hij verschillend beoordeeld [2]). De Comte Adolphe du Chattel, zegt van Falck: „Des personnes qui croyaient l'avoir pénétré, prétendaient qu'au fond il penchait vers l'ancien parti républicain hollandais. Ce qu'il y a de certain c'est qu'il a fort mal fait les affaires de la dynastie auprès de la conférence *de Londres*". Bij dat *tractaat* was in 1824 o.a. ook bepaald, Art 16 [2]), dat wij voor de terugontvangst van Java en omliggende eilanden, voor door Engeland betaalde rekeningen aan officieren zouden betalen: ƒ 1.200.000. En dit vóór het eind van 1825! Voor de leege schatkist een groote som, die men wel door afstand van de Kust van Guinea had willen afdoen, maar daar de onderhandelingen daaromtrent zonder resultaat verliepen, op Indië graag zou gaan verhalen.

Het is vrij zeker dat het *vergeven en vergeten* bij de vroegere partijen, die slechts in naam dood waren, moeielijk viel. Ook bij Falck die den Oud-Generaal van Napoleon, behalve het succes op Java, geen nieuwe lauweren gunde. Op een voorstel van Daendels om 's jaars ƒ 100.000 voor de Goudkust, hoofdzakelijk voor ambtenaarstractementen (naar een begrooting als volgt: ambtenaren ƒ 65.960, militairen ƒ 9310, landsslaven ƒ 11.000, landsgrooten ƒ 3500, huishoudel. uitgaven ƒ 10.230, samen ƒ 100.000) te besteden, opdat de vrije handel zich beter zou kunnen ontwikkelen, liet Falck zich uit: „Volgens de hem gegunde orga-

[1]) Gedenkschriften van Anton Reinhard Falck, door Dr. H. T. Colenbrander. 's Hage 1913.

[2]) Onderzoek naar geest en strekking van het tractaat van 17 Maart 1824. (Ned. Historisch Scheepvaartmuseum).

nisatie moesten de Etablissementen in Africa ƒ 100.000 kosten. Ik maakte mij de omstandigheid van zijn aftreden (zijn dood) en van het tijdelijk optreden van den bescheiden Oldenburg, ten nutte om deze som met $^3/_5$ te verminderen. Had de koning mij geloofd, er zou zelfs tot de geheele opbrake even gemakkelijk besloten zijn als", enz. Op krachtig, en dikwijls herhaald aandringen, kreeg Daendels soms nog iets gedaan, zoo de zending van een predikant en een onderwijzer — beide tevens ambtenaren — (door zijn overlijden niet overgekomen), doch dat ging niet om het heil van de kolonie. Kon men er af, des te beter. Doch waarom dan een man als Daendels gezonden, en niet iemand als de bescheiden Oldenburg?

Terwijl de G.G. èn den weg naar Simbo, èn dien naar Groot-Commanie voor eigen rekening deed aanleggen, liet Falck zich nog verder uit: „Gelukkig had men Daendels in 1815 met de Kust van Guinea afgescheept. Bij zijn rusteloozen aard was hem de vaderlandsche bodem, met de regelmatigheid die men voor deszelfs instellingen beoogde, veel te beperkt, en dat hij, zoodra hij bespeurd had dat er voor hem geen kijk was op Azië of America; Africa en bepaaldelijk het vervallen Del Mina voor lief nam, *weet ik niet anders uit te leggen dan door zijn geldzucht.*"

Wij weten dus wat Daendels aan Falck had.

Met Falck waren er intusschen velen die in geen enkel opzicht iets van *de Kust* verwachtten. Maar waarom had men deze dan nog in bezit? Daendels antwoord luidde: er moet aangepakt, er moet gewerkt worden. Hij had daarom ook nog Starrenberg, eind 1817, naar het *Deensche fort Christiaansburg*, bij Accra, in Anamaboe, gezonden, waar de suikerplantages goed stonden, die van de koffie matig. Starrenberg vond daar verder veel bananen, cocospalmen, enz. Wat de Denen met succes hadden ondernomen, konden wij toch ook probeeren. Doch naar onze niet fortuinlijke koloniën gingen geen, als ter zeevaart, krachtige, opgewekte jonge mannen, maar dikwijls oudere personen, die in het vaderland weinig hadden gepresteerd, die lastposten waren, wien over zee nog een kansje werd gegund. Zulke elementen brachten een kolonie achteruit, zij waren allerminst in Daendels gunst.

De ambtenaren ter Kust hadden geen eigenlijk levensdoel. Politiemaatregelen nemen tegen oproerige inboorlingen, den slavenhandel tegengaan, den ruilhandel beschermen, nu ja! maar waar geen grootere belangen voor het moederland of de bewoners hier te behartigen waren, bleef er tijd genoeg over, om, als de inboorlingen zelf: te leeren luieren, *èn*, elkaar het leven lastig te maken. De handel die aan ambtenaren, om hun kleine traktementen

was vrij gegeven, werd hun na 1859 niet meer toegestaan. Zij waren op elkaar aangewezen, als de equipage op een schip, maar ter Kuste ontbrak nogal iets aan de reputatie van de bemanning. Afgezien van den moordenaar Jan Nieser, vond men volgens Coorengel, zelf ambtenaar, hier: dieven, sluikhandelaars, enz. De mannen hadden dikwijls een appeltje met elkaar te schillen, *maar* onderlinge oneenigheid maakte het zwarte gevaar des te grooter. *En*, het werkte de bedoelingen van Engeland in de hand. De Brit die altijd krachtig, ook in het particuliere leven, voor zijn vaderland opkwam, ging nogal vriendschappelijk met de slechte elementen van zijn buurman om. Had Engeland ons tijdens de Ruyter, het bezit van de Kust van Guinea betwist, het was steeds bezig ons nog van den wal in de sloot te helpen. Natuurlijk was het gebeten op Daendels, niet zoozeer omdat hij tegen Engeland had gevochten, als wel omdat hem hier de *gelegenheid* was geboden om te slagen. Tot nu toe had hij bij zijn opdrachten steeds: Veine, gehad. Wat zou er van Engeland's handel op West Africa overblijven als Daendels krachtig werd gesteund? Doch daar hieraan wel iets scheen te ontbreken, matte het den strijder af door stekeligheden, die ten slotte steeds vijandiger werden en het gezag van Daendels ook van dien kant ondermijnden. Hij, die gekomen was om hier werken des vredes te ondernemen, vond vijandelijkheden, in zijn eigen atmosfeer, maar eveneens tegenkanting in het moederland en van Engelsche zijde.

In Holland pakte zelfs, na de aankomst van Millet, een zwaar onweer boven het hoofd van Daendels samen. Zijn secretaris zal in het vaderland spoedig hebben gemerkt dat aldaar de loftrompet aan het Departement van K. & K. — voor zoover hij dit niet reeds van Elmina wist — niet over den landvoogd werd gestoken. Millet kon, uit zelfbehoud, niet beter doen dan den G.G., die hem steeds goed had behandeld, te beschuldigen van den slavenhandel te bevorderen in plaats van dien tegen te gaan, van bedreigingen met doodslag, enz. De laatste betroffen hem zelf niet, maar dan toch Van Neck. Millet, in geldelijke aangelegenheden door Daendels geholpen, Millet, met wien de justitie nog had af te rekenen, als zij achter zijn sluikerijen kwam, Millet was de beschuldiger. Het was brutaal en echt gemeen!

Jan Nieser en Van Neck waren nog eenigszins te verontschuldigen, als in den Franschen tijd aan zich zelf te zijn overgelaten. Het hek was toen van den dam. Maar Millet was met den G.G. meegekomen.

Ja Millet was het ventje wel! Intellectueel vrij ontwikkeld, de meest confidentieele post onder zijn chef bekleedend, moet hij over bijzondere eigenschappen hebben beschikt om bij ieder een

vertrouwenwekkenden indruk te maken: zoo bij zijn vriend Finke als bij Daendels en ten slotte bij het Departement van K. & K. Gaf bovendien zijn overkomst met een Engelschen oorlogsbodem niet een cachet van hoogen ernst aan die beschuldiging? En trad hij niet op, minder voor hem zelf dan voor zijn vrienden: Van Neck en zijn assistent Brouwer?

Het: „J'accuse!" moest inslaan.

Daendels rekende er op dat men in Holland de intriges tegen hem gericht, wel gemakkelijk inzien, en hem volkomen satisfactie geven zou. *Vlug en allen bevredigend* zou het met het proces zeker niet zijn gegaan, waar Falck schrijft: „maar de klachten waren allengskens heviger en dringender geworden!"

Had vroeger Van Barneveld, zijn begonnen koffieplantage in Axim, in den steek latend, in Holland met succes eenige weerleggingen kunnen geven, zoo ten opzichte van Daendels handelwijze met de slavenschepen, ook de koning was door hem overtuigd dat de schuld, die op de schouders van den Gouverneur was gelegd, door anderen moest worden gedragen. Doch *nu*, nu was er geen pleiter, maar enkel een beschuldiger aan 't woord. Een beschuldiger van de zwaarste misdrijven.

Vrijspraak heeft Daendels niet mogen beleven: „*de weldadige moeder*", het kerkhof te St. George del Mina, had zijn stoffelijk overschot opgenomen. Het schitterende voorbeeld van nauwgezette plichtsbetrachting, het heldere inzicht in de behoeften der totaal verwaarloosde kolonie, voor welker ontwikkeling voldoend uitgewerkte voorslagen waren gedaan, zij vormden a.h.w. het economisch testament dat Daendels had nagelaten, maar dat niet verder werd doorgegeven. Zijn stem was een: Vox clamantis in deserto!, die na hem geheel verstomde.

En waar het moederland onmiddellijk na zijn dood, den steun, toegezegd aan den wegbereider, terugtrok, is het begrijpelijk dat de bezitting dadelijk in den vervallen staat terugzonk.

Men had *in niets vertrouwen* wat de Kust van Guinea betrof dan in het slechte klimaat (daarvan overtuigden de vele slachtoffers), *niet* in de vruchtbaarheid van den bodem, (waarom kreeg men daar geen resultaten van te zien?), *niet* in de goedaardigheid van de negers (waarom werd er altijd gevochten?), *niet* in een zuinig beheer (waarom werd steeds meer gevraagd en had men altijd tekorten?) En men had het *niet* gehad in Daendels (waarom bereikte hij aan de kust niets, en in Java zooveel?). Daendels kon echter van niets geen vuist maken; voor *Indië* werd hij krachtig gestuwd en gesteund, *hier* op alle wijzen gehandicapt.

Met zijn dood stierf ook zijn geestelijk werk, op allerlei wijzen

bestreden. Het was de hartstochtelijke vijandschap, die geen objectieve beoordeeling toeliet, die de daden *met* de personen van inderdaad groote mannen vernietigde.

Zoo ging voor ons *de Kust van Guinea*, de Goudkust van West Africa, waarvoor *eens* Michiel Adriaansz. de Ruyter en *nu* Herman Willem Daendels zoo krachtig hadden gestreden, *verloren*.

* * *

Engeland toch, dat reeds zooveel Holllandsche koloniën in bezit had genomen, wachtte de gelegenheid af om ons ook van deze te ontdoen. De Kaap hadden wij in 1815 ten slotte moeten afstaan, een verlies voor de Oost-Indië vaart. De zeilschepen naar haar Archipel waren onder Engelsche vlag voor 't innemen van ververschingen en drinkwater niet meer vrij. Op den terugreis stond het met St. Helena evenzoo.

Nu de pogingen van Daendels om de Goudkust te verheffen, waren gefaald, bracht Engeland haar overdracht ter sprake. Hoewel het zelf (werkelijk?) zich van de West-Afrikaansche bezitting wel zou willen terugtrekken, interesseerde het zich toch voor onze verwaarloosde kolonie. Falck, toen onze gezant in Londen gaf in 1824 te kennen dat wij ons met het beschavingswerk van de negers ook wel wenschten bezig te houden. Dat was natuurlijk bittere ironie: Engeland wel, maar Holland had immers nooit iets voor hen gedaan. *Hier* stemde hij echter toe dat voor de jaarlijksche som van *f* 40.000, het Rijk niets terug kreeg en de particuliere handelsbelangen luttel waren, dat dus een voordeelige afkoop overweging verdiende. Koning Willem liet zijn Alg. Secretaris 2 Febr. 1825, aan Falck schrijven: .... ,,qu'une négotiation sur cet objet pourrait peut-être fournir l'occasion d'obtenir pour les Pays-Bas ce que leur manque, savoir un endroit de rafraichissement entre la mère-patrie et ses possessions dans les Indes Orientales. S'il importe à l'Angleterre d'étendre les possessions sur la terre ferme de l'Afrique, on pourrait, d'après l'idée sus dite, tâcher de stipuler en revanche, p.e. que l'Isle de St. Héléna serait cédée aux Pays-Bas." [1]).

Die kwestie schijnt aan het Engelsche Departement van koloniën niet ernstig overwogen te zijn. Het was toen Frans Last die het bewind als Kommandeur over de Goudkust voerde. Het bleef bij ons zooals het was. Eigenlijk niet, het ging steeds meer bergaf. Langzamerhand was de ,,penétration pacifique"(?) van Engelschen kant zoo doorgedrongen dat wij soms moesten vragen: is dit nog ons bezit, of is het Engelsch?

---

[1]) Tijdspiegel. 1910 I. St. George d'Elmina, in 1825. P. H. v. d. Kemp.

Wanneer negers uit Cape Coast zich in Elmina gingen vestigen, dan beschouwden zij zich, en ook het Gouvernement aldaar deed dat, als Engelsche onderdanen. Had oorspronkelijk de Hollander den eerenaam: *kankan*, de eerste, het was vervangen door: *Ingliss*, dat ieder inboorling op de tong had. Onze zon neigde ter kim, ons aanzien was bij de bewoners bijna tot het nulpunt gedaald. De verwaarloosde kolonie had nòch voor ons, nòch in het algemeen, *dan* voor den buurman, eenige beteekenis.

't Was een wespennest geweest in West Africa waarin Daendels zijn hand had gestoken. Nog eens bleek dit, bijna 20 jaar na zijn dood, toen in 1836 A. v. Barneveld eerst was aangezocht voor een missie om met Generaal-Majoor Verveer naar de Kust van Guinea te gaan ten einde met den Saay van Ashanti een onderhoud te hebben. Daarna werd hem te kennen gegeven dat men van zijn persoon geen gebruik wenschte te maken, omdat er *hoogst onaangename zaken aan de Kust* hadden plaats gehad toen hij onder Daendels daar werkzaam was. Hij zou, het was aan het Ministerie van Koloniën een nog onafgedane zaak, op instigatie van den G.G. een moord hebben willen begaan, maar de papieren, daarmee in betrekking staande, zou hij hebben ontvreemd. Zij waren niet terug te vinden maar liepen over de zaak die Daendels had gehad met Millet en Van Neck. De referendaris vermoedde dat Van Barneveld niet vreemd aan de verdwijning der papieren zou zijn geweest toen hij in 1817, met kort verlof naar Holland was overgekomen. 2 Maart 1817 was secretaris Millet gedeserteerd, reeds eerder had de insubordinatie van Brouwer en Van Neck plaats gehad: 9 April daarop was Van Barneveld met de Africaan afgereisd. Gelukkig vond v. B. een copie van die papieren, welke hij aan boord van het schip had genomen. Hij vroeg daarom Z. M. een „rigoureus" onderzoek, èn, in geval hij onschuldig werd bevonden, een volkomen rehabilitatie van zijn persoon. Daarop werd hem, namens Z. M. bericht dat in het Departement van Koloniën geen schrifturen voorhanden waren die de eer van den requestrant compromitteerden.

Nog eens, maar voor het laatst zou toch een stem weerklinken voor het behoud van onze bezitting, die bij werkelijk ernstige pogingen, toch te redden zou zijn geweest. Was na de afschaffing van den slavenhandel, met de stoom-, in plaats van de zeilvaart, en het graven van het Suezkanaal, *de Kust* van minder beteekenis geworden, nu Indië zooveel spoediger te bereiken was, toch was er altijd van uit het moederland nog handel met de Afrikaansche kolonie blijven bestaan, èn, de cultuurgronden wachtten nog steeds op ontginning.

Het was de medicus, Dr. Gramberg, Officier van Gezondheid

die in 1859/60 onderzocht, zelfs tot in de Archieven, hoe de Goudkust was bestuurd, en of er geen geneesmiddel voor den zwaar zieke zou zijn [1]).

Duidelijk werd het hem dat men, d.i. een handvol ambtenaren, hier was zonder eenig doel. Kolonisten waren er evenmin als in Daendels tijd.

Niets was er sedert diens overlijden veranderd. We zeggen niet: verbeterd. Een 80-jarige neger bracht Gramberg bij het graf van den zeldzamen strijder, van den man met zijn ingrijpende hervormingsplannen. „Zie baas!" heette het: „hier graf van Amiral Daendels!" (de inboorlingen noemden den Hollandschen bewindvoerder altijd Admiraal). Het was echter leeg, het lijk indertijd naar Holland vervoerd.

Dezelfde apathie, als Daendels aantrof, vond ook Gramberg bij de ambtenaren. Wat zou men zich druk maken? „Het zal mijn tijd wel uitduren!" was het refrein. Dat was Daendels een ergernis geweest. Hij zag terecht in dat de salarissen van de goede ambtenaren verhoogd, en de onbruikbare elementen op pensioen gesteld, of ontslagen moesten worden.

Ook Gramberg raadde aan de ongezonde streken te verlaten, want de febris perniciosa en de dysenterie bleven te duchten. Overigens stelde hij het klimaat boven Suriname; gele koorts, leverontstekingen en cholera kende men hier niet. Men vond geneeskrachtige kruiden en kon de ontbrekende gaan kweeken.

Zelf legde Gramberg een katoenplantage aan die door de vruchtbaarheid van den grond en de bruikbaarheid der werkende negers, slaagde. Het is overigens wel moeielijk met den neger om te gaan, omdat hij gevoelig is voor vriendschap, maar geen gezag boven zich wil. Engeland is er *toch* in geslaagd belastingen te heffen en van deze de koningen en grooten te laten genieten, terwijl er ook geweren, kruit en lood tegen de Ashantijnen voor werden (of heetten te zijn) gekocht.

Toen in 1867 Engeland nog eens in den Haag *de overname van de Kust* ging inleiden, kwamen eenige pennen in beweging:

C. A. Jeekel, Onze bezittingen op de Kust van Guinea, *zelfs 2e druk*. A'dam 1869.

Jhr. Mr. J. K. J. de Jonge, De oorsprong van Nederland's bezittingen op de Kust van Guinea, 's-Hage 1871.

Dr. C. M. Kan, Nederland en de Kust v. Guinea, Utrecht 1871.

Robidé v. d. Aa, Afrikaansche Studiën, Koloniaal bezit en Particuliere handel op Afrika's Westkust, 's-Hage 1871.

---

[1]) J. S. C. Gramberg. Schetsen van Afrika's Westkust. 1861.

Hdr. Muller Szn., De afstand der Kust v. Guinea aan Engeland. (Overdruk uit de „Nieuwe Rotterdammer Crt.") 1871. [2])

Er werd nog eens op gewezen dat *rijst*, zonder eenige zorg kon worden gekweekt (in Axim kwam ook roode rijst voor), dat *suikerriet* hoog op schiet en buitengewoon zoet en saprijk is, dat *koffie* goed groeit en smakelijk is, dat *indigo* veelvuldig in 't wild voor komt, *katoen* voortreffelijk is, *tabak* overheerlijk van geur, dat men verder: grondnoten, oliepalmen, limoensap, peper, hout en goud er vindt.

De betoogen vermochten de onderhandelingen niet te stuiten Tijdens de besprekingen echter heeft nog een strafexpeditie, van af de kust plaats gehad. Hier niet dikwijls, was zoo iets aan den Indischen Archipel niets vreemds: de Maleier is haatdragender dan de Neger. Het gezag van het Nederlandsch Gouvernement maakte de bestraffing, ook tegenover Engeland noodig. In 1838 had Generaal Majoor Verveer langs de kust klappen uitgedeeld. In 1869 heeft echter een expeditie plaats gehad, een eind landwaarts in, langs boschpaden naar *Kwassiekrom* [1]), dat met andere streken, bij de grensregeling tusschen Engelsch en Nederlandsch grondgebied in 1867, tegen den zin van de inlanders, aan ons was toegewezen. Vooral die tocht door het woud, deed het ontzag van den neger voor onzen moed, en het niet terugschrikken voor het straffen van de moordenaars van ongewapende blanken, nog eens, al was het dan voor het laatst, krachtig uitkomen.

De jaarlijksche onderhoudskosten en nu die der strafexpeditie brachten intusschen de kleinmoedige overtuiging van het doelloos bezit der steeds waardeloos genoemde kolonie.

De afstand aan Groot-Brittanië had plaats: 25 Febr. 1871; op een tractaat waarbij werd bepaald dat ons het bestuur van Sumatra's Oostkust zou worden gelaten. De overdracht had plaats 6 April 1872. In hetzelfde jaar brak onze oorlog uit tegen het sultanaat: Atjeh, dat door zeerooverijen steeds lastiger werd. Of het vroeger door het Engelsche Malakka werd gesteund? Het kostte, nu wij daar de handen vrij kregen, heel wat bloed en groote schatten vóór ons gezag daar, onder van Heutsz werd aanvaard.

* * *

De *moderne Kust van Guinea*, waarvan wij een kort handels- en scheepvaartkundig verslag danken aan den heer C. Kreuger, vroeger te *Accra*, ziet er heel anders uit als de historische.

[1]) De Expeditie naar de Kust van Guinea in het jaar 1869, door F. A. van Braam Houckgeest.

[2]) Alle aanwezig in het Ned. Hist. Scheepvaartmuseum.

De neger is nog niet veel vlijtiger geworden. Ook de branding staat er nog even erg op de kust als voorheen, èn, wat niet oppervlakkig te zien is: *de tropische malaria*, de Baarsche ziekte van vroeger, heeft hier ook nog wel wat te zeggen, alhoewel zij nog slechts een schaduw is van wat zij was in den Hollandschen tijd, dank zij alle moderne middelen van bestrijding die onze voorouders niet kenden. De eertijds zoo gevreesde *dysenterie* komt door gebruik van goed leidingwater, filters, e.d. weinig meer voor. Tevens houden zoowel het gouvernement als de handels- en scheepvaartondernemingen de gezondheid van haar personeel op peil door het toekennen van — met zeer korte tusschenpoozen weerkeerend — Europeesch verlof.

De lauwheid van het Nederlandsch Elmina is niet overgegaan op het nu Engelsche bezit. St. George del Mina is sedert echter niet vooruit gegaan, ook Cape Coast Castle niet, maar wel het nog oostelijker gelegen: *Accra*, in de residentie: *Anamaboe*, dat een havenplaats van beteekenis is geworden. Westelijk van Elmina, dat geen achterland voor den tegenwoordigen handel heeft, ligt: *Takoradi*, dat naar huidige West Afrikaansche begrippen, een moderne haven heeft die in de plaats van het oude Sekondi (Saccondee) als uit- en invoerhaven voor de, in het binnenland gelegen, hoofdstad van Ashanti: *Koemassi* is getreden. In het nieuwe Takoradi, zoowel als in het oude Accra, vindt men tegenwoordig weer Nederlandsche handelsnederzettingen, al lijken deze dan ook in niets op die van de oude forten en factorijen van ons vroeger bezit.

Sedert 1917/18 heeft ons land n.l. weer geregelde verbinding met de Goudkust; door de stoomvaart veel beter en menigvuldiger dan vroeger. Onder het Engelsch bestuur wordt onzen handel niets in den weg gelegd. Zoo vaart ruim 10 jaar de *Holland West Afrika Lijn*, een gemeenschappelijke dienst van drie scheepvaartmijen, die zich een vaste plaats in het thans zoo belangrijke verkeer naar- en van Europa verwierf. De zetel der H. W. A. L. is Amsterdam; Rotterdam wordt bij voldoende lading op de thuisreis aangedaan. Naar behoefte wordt 3 à 5 maal per maand gevaren. De route is, van Hamburg af, over Amsterdam, soms ook Bordeaux, langs verschillende plaatsen, zooals Las Palmas, Teneriffe, Freetown, Monrovia, naar 5 Goudkusthavens: Takoradi, Accra, Cape Coast Castle, Saltpond en Winneba, en verdere havens tot Rio Benito in Spaansch Guinea, toe. Terug is de route vrijwel gelijk aan die van de heenreis.

Holland exporteert naar de Goudkust: rijst, meel, jenever, bier, kramerijen, stokvisch, manufacturen, émaille en ijzerwaren en nog honderd andere artikelen. Het betrekt van hier in hoofd-

zaak *cacao*, waarvan de Goudkust $^1/_2$ der wereldproduktie levert, en verder nog een weinig hout (mahonie-) en soms wat palmpitten en palmolie. Het gebied levert nog steeds goud en diamant op, dat in hoofdzaak naar Engeland gaat. Met ivoor is het uit.

De door Engeland bestuurde Goudkustkolonie kan haar wegen- en spooraanleg, haar haven- en bruggenbouw, uit eigen inkomsten financieren, dank zij de cacao. Bij de hooge marktwaarde wordt deze op vrij primitieve wijze gekweekt. Daar de voorspoed der kolonie in hoofdzaak van één artikel afhangt (de uitvoer van mangaanerts is ook wel belangrijk, maar minder lucratief). tracht de regeering de kwaliteit er van op te voeren, en tegelijk de cultuur van andere produkten te bevorderen.

De gemakzucht van den neger en zijn weinig inzicht in commercieele zaken zijn hiervoor niet bevorderlijk. Het is zeker aangenaam te vermelden dat Nederland met al zijn vroegere koloniën de handelsrelatiën heeft hervat. De Vereenigde Ned. Scheepvaart Mij. (Holland Britsch Indië Lijn, Holland Afrika- en Holland Zuid-Afrika Lijn) de Java-China-Japan Lijn, de Kon. Ned. Stoomboot Mij. en de jongste: de Holland West Afrika Lijn, bewijzen dat de Jan Saliegeest der vorige eeuw, vooral van ongeveer 1840 tot 1880, vrijwel is overwonnen. Toch gluurt zij nog wel eens om den hoek, als men b.v. hoort verkondigen dat wij eigenlijk het verlies van vroegere koloniën niet behoeven te betreuren, omdat wij nog groote en goede bezitten.

Handel en scheepvaart leidden tot koloniseeren. Het koloniseeren zat ons, evenals de Engelschen, in het bloed. Afgezien van de, door ons totaal verwaarloosde Kust van Guinea, hebben wij, door ons goed bestuurde en tot ontwikkeling gebrachte koloniën aan Engeland moeten afstaan: Voor-Indië, Malakka, Ceylon en de Kaap, waarvan het verlies niet alleen tijdens dien afstand *was*, maar ook nu nog *is* te betreuren. Wij bedoelen dit niet materieel, maar cultureel. Hebben wij niet de bewijzen gegeven dat onze ontwikkelende invloed overeenstemde met onze roeping als zeemogendheid?

Amsterdam, Juli 1930.

LITERATUUR.

1. Alg. Rijksarchief. 's Hage.
2. Gedenkstukken, H. T. Colenbrander. 1815—1825. Ook II, IV en VI.
3. Gedenkschriften van Anton Reinhard Falck, door Dr. H. T. Colenbrander. 's Hage. 1913.
4. Vaderlandsche Letteroefeningen 1817. 1e stuk.

5. Documenten omtrent H. W. Daendels, Dr. L. W. G. de Roo. 's Hage. 1909.
6. De Tijdspiegel 1910, Dl. I. St. George d'Elmina in 1825. P. H. v. d. Kemp.
7. Onderzoek naar geest en strekking van het Tractaat van 17 Maart 1824.
8. J. S. C. Gramberg. Schetsen van Afrika's Westkust 1861.
9. De Expeditie naar de Kust van Guinea, in het jaar 1869, door: F. A. van Braam Houckgeest.
10. Nieuw Biografisch Woordenboek. H. W. Daendels.
11. Is. Mendels. Daendels vóór zijn benoeming tot G.G. v. O. I. 1890.
12. M. L. v. Deventer. Het ontslag van Daendels als G.G. v. N. O. Indië. Ned. Spectator 1890.
13. De Tijdspiegel, 1890 en '91. W. J. Knoop. Iets over Daendels.
14. „ „ , 1893. Een en ander over Daendels, G.G.
15. C. F. Gijsberti Hodenpijl. De Fransche Overheersching. Elsevier's Maandschrift. Mrt. 1911.
16. P. de Marees. Beschrijvinge ende Historische Verhael van het Gout-koninckryck van Gunea, anders de Gout-custe de Mina genaemt, enz. door: S. P. l'Honoré Naber. 's Hage. 1912.
17. Nauwkeurige beschrijving van de Guinese Goud-Tant en Slavenkust, door Willem Bosman. Utrecht. 1704.

7, 8, 9, 12, 16 en 17 uit het Ned. Histor. Scheepvaartmuseum.

Dure bezems, die niet veegden

DOOR

G. B. J. VAN HEUVEN.

Tijdens de laatste decennia van de 18de eeuw strompelde de eens zoo machtige, krachtige Oost-Indische Compagnie op haar laatste beenen. Vooral haar eigen ambtenaren — zij 't dan ook goeddeels ten gevolge van 't „à tort et à travers" door haar gehandhaafde stelsel van uitlokking tot corruptie door een schandelijk lage bezoldiging! — hadden haar den das omgedaan, en 't slot van 't even fier ingezette als droevig eindigende liedje was een smadelijke liquidatie van eens 't meest beroemde, meest ontziene handelslichaam ter wereld. 't Naderen van dat tragisch uiteinde was natuurlijk allerminst een geheim, en 't lijkt wel, of tal van *„dienaren"* redeneerden: laten we zorgen, nog gauw onzen slag te slaan, vóór 't te laat en de gelegenheid voorbij is! Tenminste gedurende de laatste levensjaren van de Compagnie werd er meer geknoeid en gestolen dan ooit. Van Deventer zegt dan ook in zijn bekend geschiedwerk over Java: *„Het geheele raderwerk der inwendige administratie was daardoor allengs een zoodanig weefsel van intrigues geworden, dat de Compagnie nauwelijks meer op bekwame of eerlijke dienaren rekenen kon, en diefstal en onrecht, aan het algemeen belang gepleegd, niet alleen straffeloos geduld, maar verontschuldigd en zelfs beloond werden."* Zoo werd er b.v. op 't laatst van 1785 in de groote geldkas te Batavia eventjes een tekort geconstateerd van ruim een millioen! De betrokken kassier, tevens schoonpapa van den toenmaligen algemeenen secretaris, was bij de ontdekking evenwel dood en begraven, en van de ontvreemde duiten kwam nooit een cent terecht. Hierop volgden nu weldra eveneens aanzienlijke tekorten bij de Bataviasche lommerd en de Bank-Courant, maar de heer Bock, wiens schandelijk beheer over die beide instellin-

gen overtuigend bewezen werd, bleef daarom toch evengoed lid in den Raad van Indië, alsof er geen vuiltje aan de lucht was! Een paar andere hoofdambtenaren, wier beheer zich door de brutaalste verduisteringen had gekenmerkt, werden, zeker bij wijze van belooning, aan nog veel voordeeliger baantjes geholpen. Een hunner, een zekere baron Van Reede tot den Parkeler, die straks in den loop van dit opstel nog in volle glorie ter sprake zal komen als gouverneur van Oost-Java met Semarang tot standplaats, maakte, 't als 's Compagnies vertegenwoordiger aan 't hof van den Soenan zòò bont, dat hij later door sultan Praboe Prang Wedono gerechtelijk vervolgd werd wegens ontvreemding van een groot deel der nalatenschap van zijn grootvader Mangkoe Negoro!

Onder de landvoogdij van Mr. Willem Arnold Alting was 't nepotisme, dat in Indië toch al stéeds zoo welig getierd had, zeker wel tot zijn hoogtepunt geklommen. *„Het is niet tegen te spreken,"* — zoo lezen we in een aan de Gecommitteerde Bewindhebbers gerichten brief van 1 Juli 1795, — *„dat sedert lange jaren de beste bedieningen aan de kinderen en verwandten van den heere Alting zijn toebedeeld. Dat werk heeft de heer Alting geheel gedirigeerd, en zekerlijk daarin de Groningers niet vergeten."* En in een schrijven aan Prins Willem V, dd. 25 Maart 1794, komt o.a. de volgende allesbehalve malsche passage voor: *„Met de onbepaalde heerschzucht, welke hier plaats heeft bij degenen, die in het hoofdbestuur gesteld zijn, gaat een niet te betoomen drift gepaard om hunne considerabel uitgestrekte familiën in alle eerste bedieningen te dringen, en immer schatten in dezelve uit te storten; hetwelk deze nadeelige uitwerking heeft, dat er een familie-regeering plaats heeft, welke op de despotiekste, en voor allen die er niet toe behooren of zig door lage en misdadige toegeefelijkheid aan weten te attacheeren, op de onverdragelijkste wijze wordt uitgeoefend."* Zoo was b.v. de heer Johannes Siberg, dezelfde dien we in een vroeger artikel als oprichter van de Semarangsche Marine-school hebben leeren kennen, en die een dochter van den familiezieken toewan-besaar getrouwd had, met 't voordeelige baantje van gouverneur over Java's noordoostkust bedacht. En 't moet gezegd worden, dat hij dat ambt behoorlijk wist auszunützen ook! Met zijn komst te Semarang *„was het laatste uur voor allen bijzonderen handel geslagen,"* zegt Van Deventer in 't door hem bewerkte 12-de deel van De Jonge's standaardwerk. *„Met het reeds* (n.l. in vroeger door hem bekleede betrekkingen) *door hem vergaderde kapitaal trad hij regtstreeks als concurrent der particuliere handelaren op, kocht hij of deed hij door de kapitein-Chineezen alle rijst en*

zout opkoopen, en verhandelde hij die, hetzij aan de Comp., of overal elders. De eenige, die de voordeelen daarvan mede genoten, waren enkele ondergeschikte residenten op Java. In officiëele adviezen, bestemd om zoowel ter Hooge Tafel als ter vergadering van Commissarissen-Generaal gebragt te worden, werd openlijk verklaard, dat de resident van Java, Van Gaaswijk, langs dien weg in weinig tijds een half millioen, en Sibergs opvolger in het gouv. van Java, Jan Greeve, gedurende de 3 jaren van zijn bestuur een vermogen van meer dan een millioen bijeengaarde." En meneer Siberg zal er natuurlijk wel voor gezorgd hebben, dat ook hijzelf behoorlijk met 't leeuwenaandeel van den buit ging strijken; tenminste, hij stond bekend als puissant rijk! Een van zijn voorgangers, die een twintigtal jaren vroeger te Semarang koninkje gespeeld had, liet bij zijn vertrek naar betere gewesten 't bagatel van *f* 3.840.000 aan zijn treurende erfgenamen na, ofschoon hij zoo arm als Job, op een slof en een schoen, in Indië aangeland was! En in een van 1780 dagteekenend geschriftje, getiteld *„Nederlandsch-Indië"*, wordt megedeeld, dat een gouverneur-generaal — ook in Du Bois' *„Vie des Gouverneurs-Généraux"* vindt men dat vermeld, — bij 't neerleggen van zijn waardigheid niet minder dan 100 tonnen gouds naar 't dierbare vaderland had mee te nemen, terwijl een ander 't landvoogdschap had weten te benutten om zijn vermogen van 180.000 tot ongeveer 4½ millioen ringgits op te voeren! Excusez du peu!

Van Deventer schroomt dan ook niet, in zijn reeds hierboven aangehaald werk pertinent te beweren: *„Het was een openlijk erkende regel geworden, dat éérst het belang der dienaren gewaargd behoorde te zijn, aleer voor dat der Compagnie gezorgd wierd. Waar er beslist zou worden tusschen het gebruikmaken van gehuurde schepen voor den handel der Maatschappij of het aanhouden eener eigene scheepvaart, zetten de Opperkooplieden des Kasteels, in een vraag van dat gewigt, onbeschroomd het eigenbelang der ambtenaren op den voorgrond. Zij genoten immers bij 's Compagnies schepen het voordeel der gepermitteerde lasten! Gouv.-Gen. en Raden van Indië beschouwden de zaak uit hetzelfde oogpunt, en drongen die met nog eenige vergezochte redenen bij het opperbewind aan. En de bewindhebbers, van hun kant, misten de kracht om daartegen iets anders aan te voeren dan „de verdenking, nu genoegzaam tot zekerheid gebragt,* (wel wel!) *dat het belang der Comps.-dienaren meerder bedoeld werd dan dat der Comp. zelve."* (Wat 'n een scherpe blik toch!)

Zelfs de alleenhandel der Mij. in koffij en speceerijen werd daardoor bedreigd. Van de gepermitteerde lasten, die de ambtenaren naar gelang van hun rang genoten, maakte men gebruik

om ook in deze „ongepermitteerde" artikelen handel te drijven. Maar dit was niet genoeg. Deensche China-vaarders wisten, bij het aandoen van Batavia, koffij der Mij. magtig te worden, en verkochten die in Europa. Groote hoeveelheden specerijen, meer bijzonder (kruid)*nagelen, werden ter sluiks door Amerikaansche schepen opgekocht. Over de Vereenigde Staten vervoerd, werden zij daarna in Europa ter markt gebracht. En wat antwoordde nu de Hooge Regeering, door Bewindhebbers in het moederland verantwoordelijk gesteld voor een zoo verregaand misbruik van vertrouwen? Dat de Sabandaar* (= havenmeester)*, zijnde de voor de uitklaring der schepen verantwoordelijke persoon, inmiddels overleden was, dat verscheiden opvolgende officieren van justitie en de waterfiscaal eveneens overleden waren, en dat eindelijk ook degeen, die het laatste ambt had waargenomen, nog kort tevoren was overleden: vandaar een volstrekte onmogelijkheid om het Bewind omtrent de door hem gesignaleerde feiten de verlangde opheldering te geven."* Tja, op zoo'n vol kerkhof is 't lastig iemand bij de kladden te krijgen, en ook informaties vallen er niet veel op te doen!

Alom maakten de Compagnies-dienaren zich aan ontzaglijke ongerechtigheden schuldig: min of meer clandestine handel in verboden artikelen, smokkelarij, vooral in opium, onwettige monopolies, dat alles was schering en inslag. Te Semarang en in de daaraan onderhoorige kustplaatsen b.v. werden door heele reeksen van gouverneurs en residenten schatten verdiend als uitsluitende op- en verkoopers, voor eigen rekening, van zout en rijst. In de memorie, die de heer Harting, gouverneur van Java's Noord-Oostkust, in 1761 te Semarang bij zijn aftreden schreef ten behoeve van zijn opvolger Van Ossenbergh, vermeldt hij, blijkbaar als een zeer in zijn voordeel sprekende bijzonderheid: *„Negotie heb ik niet gedaan, want waarlijk, het sleept dog voor een hoofdgebieder niets goeds na, en de ingezetenen zien het niet gaarne, alzoo min als uijtgestrekte plantagiën, omdat eijgenliefde toch doorgaans boven komt."* (Tusschen twee haakjes: in een ander van 1773 dateerend geschrift vinden we meegedeeld, hoe diezelfde heer Nicolaas Harting, hoewel zonder een sou in de Oost gekomen, erin slaagde om bij zijn dood een vermogen van bijna vier millioen na te laten. Ongeveer de helft daarvan had hij als gouverneur te Semarang weten over te garen; maar toch: géén negotie gedaan! hm hm!!)

In diezelfde memorie legt de schrijver aangaande zijn onderhoorige gezaghebbers op Tegal, Pekalongan, Demak, Joana, Rembang, Grissee enz. 't volgende niet zeer loffelijke getuigenis af: *„....hebben mij al wat ergernis gegeven door hun trots en baat-*

suchtig gedrag tegens den Inlander, spelende bijwijlen soodanig den gebraden haan, dat het onverdraaglijk is; ja, zij geven zich meer air als een gouverneur zelfs en rijden met vier paarden voor hun wagen. Daar komt dan nog bij eene belagchelijke imaginaire verbeelding en trotse verwaandheid, met den Inlander veragtelijk te behandelen en door alle listen en lagen te bedriegen, en hen van het hunne af te helpen met woeker van negotie. Zij kunnen als heertjes leven, ja beter als een gouverneur, zelfs hebben eenigen vrij meerder inkomsten, en mij is onbewust, dat er beter bedieningen in India zijn, hebbende buijtendien omtrent alles een ruijm veld, maar zijn ook in de verbeelding, daar eenlijk geplaatst te zijn om geld te winnen, steunende op hunne vrienden."

Uit al 't voorgaande blijkt genoegzaam, wat een janboel 't was geworden en hoe de Batavia'sche regeering alle gezag en autoriteit miste om onder haar ambtenaren de noodige tucht te handhaven. Ook van de bewindhebbers in Nederland ging niet de geringste kracht meer uit om de algemeene ontaarding en verwording te stuiten. Wel werd er zoo nu en dan een commissie uit patria uitgezonden om den stand van zaken in loco op te nemen, maar daar bleef 't dan ook hoofdzakelijk bij. Die commissie's werden op hun tournée overal met ontzettend veel geur en eerbiedsbetoon ontvangen, joegen de toch al noodlijdende Compagnie op aanzienlijke kosten, werden aan alle kanten bedot en door mooien schijn verblind, brachten fraaie en doorwrochte rapporten uit..... maar met dat al zonk 't wrakke Compagnie's-gebouw nog dieper 't moeras in! Zoo wou men ook in 't allerlaatst van de 18-de eeuw, voor de zooveelste maal, nog weer eens pogingen in 't werk stellen om in den Indischen Augias-stal wat opruiming te houden, ten einde 't onafwendbare uiteinde der ten doode opgeschreven Compagnie althans zoo mogelijk nog een beetje te verschuiven. Men begreep intusschen wel, dat één enkele Hercules daartoe niet voldoende zou zijn; en aldus geschiedde 't, dat op den 31-sten van Bloeimaand 1791, op verzoek en voordracht van 't college der Bewindhebbers, door „*Z. H. den Heere Prince van Oranje en Nassau*" Willem V, als opper-gouverneur over de koloniën, tot commissarissen-generaal benoemd werden de heeren Mr. Sebastiaan Cornelis Nederburgh, Simon Hendrik Frijkenius, Mr. Willem Arnold Alting en Hendrik van Stokkum. De beide laatstgenoemden bevonden zich al in Indië: Altingh, zooals we hierboven reeds zagen, als neefjes-en-vriendjes-begunstigend gouverneur-generaal, en Van Stokkum als eerste Raad van Indië oftewel directeur-generaal der commercie. De keuze van deze twee heeren tot controleur over hun eigen doen en laten mag,

om maar geen harder woord te gebruiken, ongetwijfeld eenigszins bedenkelijk genoemd worden. En dat werd er allesbehalve beter op, toen Altingh bij den dood van Van Stokkum gedaan wist te krijgen, dat de commissie de in haar midden ontstane vacature vervulde door de benoeming van den straks eveneens al vermelden Johannes Siberg, zijn eigen schoonzoon! Goochem was die toewan-besar dus ongetwijfeld meer dan voldoende! De eerste gecommitteerde, Mr. Nederburgh, was bestemd om als voorzitter van de commissie op te treden, en als zoodanig werd hem ook de meeste bevoegdheid verleend; trouwens, ook 't grootste tractement. Als eerste advocaat der Generale O. I. Comp. was hij al lange jaren aan den dienst der Maatschappij verbonden geweest, zonder Indië echter ooit anders dan op de kaart te hebben leeren kennen. Zijn collega Frijkenius, die kapitein-ter-zee van zijn ambacht was, kon hem al heel gauw niet meer luchten of zien, en schreef een paar jaar later uit Batavia over hem aan zijn vriend, den bewindhebber Severijn: *„Deese mensch, die maar weltevreden is, als hij zijn logge ligchaam aisances bezorgen kan en zijn hoogmoed gestreeld kan zien, heeft niets meer noodig gehad om zig zelf te koesteren in uiterlijkheden, die geen waarde hebben en vooral bij onze commissie niet te pas komen."* Nu, dat deze karaktertrek inderdaad naar 't leven geteekend was, zal men in de volgende bladzijden nog in andere verklaringen bevestigd vinden.

Ziedaar dus 't viertal Herculessen, die als *„Commissarissen-Generaal over Oost-India en Cabo de Goede Hoop"* aangewezen werden *„om te worden gedespiciëert en bekleed met eene uitgestrekte magt en authoriteit, en op de meest convenabele wijze van hier* (Holland) *te worden uitgezonden om efficacieuselijk de hand te leenen aan de executie der middelen, welke Bewindhebberen voornoemd tot herstel der zaaken in Indiën reeds beraamd en vastgesteld hadden, of nog verder beraamen en vaststellen zouden, en om wijders na te gaan de geheele Indische Administratie, te ontdekken de ongeregeldheden, abuisen en malversatiën, welke daarin plaats hebben, de schuldigen te straffen, en ijverige en getrouwe subjecten in derzelver plaats aan te stellen, en om in het algemeen te overleggen en te introduceeren de meest gepaste middelen, om het goed bestuur en de orde te doen herleeven, den Omslag en Uitgaven merkelijk te besnoeijen, de Winsten en Inkomsten te vermeerderen, en daardoor, voor zoo verre zulks immer practicabel zoude zijn, de Indische lasten te verminderen tot eene voor de Mij. draaglijke hoogte."*

Heeren commissarissen-generaal behoefden die langademige algemeene instructie natuurlijk niet pro deo na te leven: vòòr wat

hòòrt wat! Vooral voor Mr. Nederburgh werden alleraannemelijkste condities gecreëerd. Niet, dat zijn collega op een hongerloon uitgestuurd werd, maar *„deese mensch met zijn logge ligchaam"* zag zich toch 't leeuwendeel van den commissorialen buit toebedeeld. In een oud boek vonden we de *„nota der pecuniëele voorwaarden"*, die hem, *„als door Zijne Doorlugtige Hoogheid op authorisatie van Hun Hoog Mogenden benoemd tot de commissie naar Indiën, werden geoffereerd,"* en waarop hij zich wel wou verwaardigen om zich gedurende eenige jaren, daarginds onder de palmen, vrijwel vorstelijke eer en hulde te laten welgevallen. Op wat voor „innemende" wijze deze gunsteling der patriasche hooge oomes wist te zuigen en te trekken aan de toch al zoo armzalige uiers der zieltogende Compagnies-koe, *„hebbende hij bovendien op Cabo de Goede Hoop en te Batavia gejouisseerd van, in drie woorden, alles alles, ALLES!"* blijkt uit deze *„nota"* met meer dan voldoende duidelijkheid. Men leze slechts de volgende condities, en bewere dan, dat Mr. Nederburgh niet de kunst verstond zijn waar op prijs te houden! In art. 1 vinden we gestipuleerd, *„dàt aan Zijn Ed., geduurende die commissie, en wel voor den tijd van 3 jaren zal betaald worden jaarlijks een somma van f 90.000 Holl. Courant, in te gaan met den dag, dat Zijn Ed. zig aan boord zal hebben begeeven, waarvan f 50.000 in 4 egaale termijnen jaarlijks zullen worden betaalt hier te lande aan zijne gemagtigdens en de resteerende f 40.000 aan Hem in Indiën."* Art. 2 voorzag in de dubbel en dwars tot werkelijkheid geworden mogelijkheid, dat 't verblijf in de koloniën langer dan 3 jaar zou kunnen duren. In dat geval n.l. zou 't jaarlijksch tractement van den Edelen Heer geen 90, maar nog slechts 65 mille bedragen, *„ophoudende met den dag van Zijn Ed. behouden terugkomst in de Havenen deser Landen."* Net omgekeerd dus als bij gewòne stervelingen; die immers krijgen bij verlenging van hun dienstverband gewoonlijk juist verméérdering van salaris. In dit exceptioneele geval redeneerde men echter wellicht: in die eerste drie jaren heeft meneer al zòòveel in de wacht gesleept, dat hij zijn baantje verder wel voor wat minder kan waarnemen! Voorts was er ook voorzien in 't geval, dat magere Hein zich in de Oost met den hoogen commissaris mocht willen bemoeien: art. 3 n.l. bepaalde: *„Wanneer Zijn Ed. kwam te overlijden in het 1e jaar van die Commissie, zal alsdan de volle som van zijn geheel inkomen van dat jaar aan zijne Weduwe of Erfgenamen worden goedgedaan, met een jaarlijksch Pensioen van f 3000 haar leven lang geduurende; zoo Zijn Ed. in het 2de jaar der Commissie komt te sterven, wordt dit Pensioen op f 2000, en zoo in het derde jaar, op f 1000 bepaald, en in die beide gevallen zal de betaaling der*

somma van f 40.000 worden goedgedaan tot het einde der maand, waarin Zijn Ed. zoude zijn gestorven, en de betaaling in Nederland ophouden met het laatste quartaal, dat verscheenen zoude zijn vòòr de aankomst hier te Lande der tijding van zijn overlijden. Voorts zouden bij ontijdig overlijden van Zijne Edle Huisvrouw, zijne kinderen blijven jouisseeren van dat Pensioen, tot de jongste zoude hebben berijkt den ouderdom van 25 jaaren."

't Volgende artikel waarborgde den heer commissaris-generaal 't recht om vòòr zijn vertrek drie maanden tractement als voorschot op te nemen, terwijl hem bovendien nog 15 mille zou worden uitbetaald *„voor zijne uitrusting en die van eenige Europeesche bediendens, die Zijn Ed. zou moeten meede neemen.*" Ook voor de toekomst van den hoogwaardigheidsbekleeder zelf, voor 't geval dat hij weer heelhuids van de verre reis zou terugkeeren, was op bescheiden wijs gezorgd door de bepaling, dat de comp. aan Z.E. na afloop van de commissie een jaarlijksch inkomen van *f* 5000 zou blijven garandeeren, tot tijd en wijle *„Z.E. in een convenabele post zou zijn gesteld, en dat, wanneer het zuiver inkoomen van zodanige Post minder mogt bedraagen, het daaraan ontbreekende tot gemelde somme jaarlijks door de Comp. zou worden gesuppleert.*" De familie Nederburgh hoefde dus — er mocht gebeuren wat wou! — wel allerminst in angst te zitten voor broodzorgen! Gelukkig voor hemzelf en de zijnen, keerde de commissaris-generaal weer gezond en wel, zij 't ook welgedaner en ijdeler dan ooit, in 't lieve vaderland terug, doch pas na een absentie van ongeveer negen jaar! Al dien tijd had hij inspecteerende en studeerende zoekgebracht in dienst van zijn royale lastgevers, en, zooals door een niet ingewikkelde berekenig uit 't bovenstaande valt af te leiden, natuurlijk niet bepaald ten nadeele van zijn particulier vermogen. Ruim 6½ ton gouds sleepte meneer gedurende die commissie-jaren alleen aan salaris, waarbij evenwel niet uit 't oog verloren dient te worden, dat er tevens ook een *„ronde som*" was uitgetrokken *„tot defroyement van alle onkosten voor Logies, Tafel en Rijtuig"*; in werkelijkheid evenwel was daar slechts heel weinig aan uit te geven, daar in Indië ieder zich overal beijverde, om den illustren reiziger, naar we al gehoord hebben, te doen *„jouisseeren van in drie woorden: alles, alles, ALLES!*" En na zijn terugkomst in patria werd de beloofde *„convenabele post*" gevonden in 't lidmaatschap van den Raad der Aziatische Bezittingen, 't college, dat intusschen was opgetreden als opvolger van de vroegere vergadering der 17 Bewindhebbers. Aan dit ambt zat 't gecontracteerde salaris van 5 mille vast, maar wegens zijn meer dan gewone ver-

diensten werd hem daarenboven nog een jaarlijksch douceurtje van *f* 2500 extra toegekend!

Voor collega Frijkenius waren de condities een ietsje minder schitterend, maar toch kon ook hij 't er nog best voor doen: zijn tractement was n.l. gedurende de eerste drie jaren slechts op 70, en daarna op 55 mille bepaald. Verder was hemzelf of zijn weduwe een jaarlijksch pensioen van *f* 1500 gewaarborgd, doch overigens genoot hij dezelfde voordeelen als Nederburgh. Genoeg dus om te doen zien, op wat voor aanzienlijke sommen de bemoeiingen van die heeren commissarissen-generaal voor de bloedarme Compagnie kwamen te staan. Als er nu nog maar eenigszins degelijke resultaten door verkregen waren geworden, dan was 't tenminste niet allemààl weggegooid geld geweest; maar waar één der commissie-leden zèlf tijdens den commissorialen tocht in een particulieren brief naar Holland schreef: „.....*aan fraeije papieren zal het mogelijk niet haperen; hiermede zal men alles tragten goed te maken; maar verdoemd zij de Logica, als men ze tot een kwaad einde* (= doel) *emploijeert!*" daar zou 't wel een wonder geweest zijn, als er van dergelijk werk nog iets goeds en nuttigs terecht was gekomen. Bovendien liet de samenwerking tusschen de commissieleden onderling nagenoeg alles te wenschen over, hetgeen voldoende blijkt uit deze uitlating van Frijkenius: „*Nederburgh zie ik niet meer als in de Besognes, omdat zijn gezelschap mij vervelend is geworden.*"

De heeren waren uitgestuurd om in Indië als bezems dienst te doen, en geducht òòk! want er hàdden zich inderdaad allerwege hoopen ongerechtigheden verzameld, en er vièl dus zeer zeker wèl een en ander op te ruimen, maar van 't vegen kwam niemendal terecht. De zaken bleven even miserabel als ze al zoo lang geweest waren. Maar, de erfgenamen van heeren commissarissen-generaal konden tevreden zijn! De zending van Nederburghs commissie was weinig méér dan een aaneenschakeling van geldverslindende, nuttelooze en belachelijke praalvertooningen.

De Altings-groep te Batavia, die alle belang had bij een bestendiging van den bestaanden toestand, had al heel gauw in de gaten, wat de zwakke zijde was van den eersten commissaris, en zij wist deze op handige en op meesterlijke wijze te exploiteeren. Tijdens de commissie-reizen in Indië was allerwege 't parool: huldiging, eerbetoon en fuiven! en dat deze printah naar behooren opgevolgd werd, is niet beter te illustreeren dan door 't geven van een verkort relaas betreffende een

blaaskakerigen, operette-achtigen *„studie"*-tocht langs Java's noordkust.

We behoeven daartoe toch slechts kennis te nemen van een op last van Nederburgh zelf door de onderkooplieden Wardenaar en Du Puy opgesteld nauwkeurig dagverhaal van genoemde reis. Bij lezing van dit *„Journaal van al hetgeen eenigzins aanmerkenswaardig voorgevallen is, gedurende de Reize van Zijne Hoog Edelheid, den Hoog Edel Gestrengen Heer mr. Seb. Corn. Nederburgh, commissaris-generaal over geheel Nederlandsch-India, langs Java's Noord-Oostkust,"* weet men waarlijk niet wat grooter is: de èrgerlijkheid, of de belàchelijkheid van deze *„bachante Hofreis"*, die van 12 April tot 20 September 1798, eerst in west-oostelijke en daarna in omgekeerde richting, achtereenvolgens alle kust-autoriteiten „in draf" bracht. De heele zending was een echt Gerolstein-achtige tocht, vol „kouwe drukte" en zonder eenig degelijk resultaat.

De saluutschoten waren, om zoo te zeggen, niet van de lucht af; er werden, ongelogen, duizenden en duizenden ponden kruit tot dit doel verpaft. Overal en altijd kon men uit alles proeven, dat Zijne Hoog Edelheid in de eerste plaats wou laten zien en voelen: „c'est moi!" en dat zijn gastheeren nergens een gelegenheid lieten passeeren, om aan zijn grenzeloozen hoogheidswaan voedsel te geven. De diverse *„projecten-ceremoniëel"* tot *„plegtig uitgeleide"* of tot *„plegtige receptie"* geven eerder den indruk, als gold al dat fraais minstens den Grooten Mogol of den toen nog in hoogheid tronenden Tsaar aller Russen, dan dat er een commissaris op tournée was om een onderzoek in te stellen en goed uit zijn oogen te kijken. 't Was één doorloopend operette-vertoon, één onafgebroken zand-in-de-oogen-strooierij! Dat begon al dadelijk bij 't vertrek uit Batavia, waar ter gelegenheid van die wereldschokkende gebeurtenis, liefst 's morgens te klokke zes, de *„Hooge Indiasche Regeering"* moest vergaderen *„in het generaal gouvernement, en laten zich daar tevens vinden alle Gequalificeerden om bij welgemelde Zijne Hoog Edelheid de afscheids-complimenten af te leggen en aan Hoogstdenzelven eene gelukkige en voorspoedige reize toe te wenschen."* Dan volgden plechtig uitgeleide door de heele santekraam, hijschen van vlaggen, loopplank met dubbele leuning en rood laken, saluutschoten (5 keer 21 en 1 maal 17!) enz. enz. Vòòr Tegal en Pekalongan hernieuwe losbrandingen van 't strandgeschut, opwachtingsvisities van residenten en regenten aan boord van de „Hertog van Brunswijk", complimenten en strijkages. Te Semarang echter zou 't evenement met nog ànderen luister gevierd worden! daar brak den 20sten April een periode van feesten en fuiven

aan, die precies een maand duurde en vooral aan den hierboven al terloops genoemden baron Van Reede tot den Parkeler, te dien tijde gouverneur van Java's Noord-Oostkust, een lieven duit gekost moet hebben. 't Was dag-in, dag-uit mooi-weer-spelen, recepiëeren, dineeren, soupeeren, toespraken, toasten..... und kein Ende!

Bij Kaliwoengoe al kwam een gezelschap *„Samarangsche Gecommitteerden aan boord tot het afleggen der complimenten van den Politieken Raad en den Gouverneur van Samarang"*, terwijl één hunner, een *„capitain-militair"*, zich ter beschikking van Z. H. E. stelde *„om den dienst van Adjudant-generaal waar te neemen."* 's Namiddags van den volgenden dag arriveerde de hooge bezoeker, die zich al een paar dagen tevoren door een dragonder-kapitein, als zijn eersten adjudant-generaal, had laten voorafgaan, op de ree van Semarang, om daar, nog aan boord, gecomplimenteerd te worden door allen van blanke, bruine of gele huidskleur, die in die dagen in de stad in een of ander opzicht de lakens uitdeelden. Pas den daaropvolgenden morgen had de plechtige ontvangst aan wal plaats volgens een met minutieuze zorg opgesteld programma van niet minder dan 49 artikelen, alle getuigende van de meest mogelijke reverentie en onderdanigheid jegens den doorluchtigen gast. Tot verblijfplaats van den heer Nederburgh was 't landhuis „Bodjong", ook wel „Zichtrijk" genaamd, (wellicht òf 't tegenwoordige gouverneurshuis, òf de vroegere, een kleine kwarteeuw geleden afgebroken residentswoning op 't terrein der huidige Juliana-ziekeninrichting,) uitverkoren, maar 't had heel wat voeten in de aarde, eer Z. H. E. zich daar in de eenzaamheid van hoogstdeszelfs slaapvertrek „lekker" kon maken in slaapbroek en kabaai, — tenminste als zulk een vulgair habijt zich in zijn doorluchtige gunst en genegenheid mag hebben verheugd. Behalve tal van salvo's uit musketten en *„handgeweeren"* werden er tijdens die *„glorieuze incomste"* niet minder dan omstreeks 600 kanonschoten gelost, om de luidjes toch vooral maar goed te doordringen van 't besef der hooge eer, die de stad en haar bewoners te beurt viel! Alles wat maar eenigszins een of ander wapen heette te hanteeren, stond hier of daar langs den weg geschaard om bij 't voorbijtrekken van den illustren stoet *„differentie te doen"* en aan 't vreugd- en huldebetoon meer kracht en luister bij te zetten. Van boord gehaald door een commissie van hoofdambtenaren, die, voor de derde maal sinds Kaliwoengoe, Z. H. E. eerst kwam *„vergelukken met Z. H. E.'s behouden aankomst tot dus verre"* en daarna *„Hoogstgemelde Z. H. E. uit naam van den heer Gouverneur en Raad 's Lands schuit aanbood, om, nadat Hoogst-*

dezelve die offerte had gelieven te accepteeren, Hoogstgemelde Z. H. Ed. Gestr. naar wal te conduiseeren," werd meneer de commissaris-generaal bij 't opvaren van de groote rivier in de eerste plaats gehuldigd door de in 't want paradeerende bemanningen der aan den kant gemeerde prauwen, door duizenden aan weerskanten opgestelde Javanen, *„met Pieken, Vaendels en Kritzen voorzien"*, en Chineezen *„met hunne Vaendels, Blaas- en verdere Muzijk-Instrumenten, de Paranakan-Chineezen, Boegineezen, Maleijers en overige Overwalsche Natiën, een ieder uitgedost naar 's Lands wijze, en in volle staatsi."* Aan den steiger vóór 't gouvernementshuis had 't debarkement plaats, en daar liep dan ook de plechtige ontvangst van den verheven bezoeker van stapel door *„den heer gouverneur nevens de Leden van den Politieken Raad met twee oppassers en twee postillons, gevolgd door de Collegiën met derzelver Bodens, en verdere dienaaren en Burgers,* (een lange, lange ceêl!) *die in het gouvernementshuis present moesten zijn."* Daarna militaire honneurs door grenadiers, infanteristen en *„gecombineerde Pennisten, Burgers en Mooren"*, — muziek, fanfares, complimenten en strijkages, — tusschen soldatengelederen en onder eerepoorten door naar de *„behoorlijk geäpproprieërde en met tapijten belegde"* achterzaal van 't gouvernementsgebouw, — onderwijl hernieuwd en onafgebroken musketgeknal en kanongebulder, — welkomstdronk met bijbehoorende *„rafraichissementen"* in genoemde achterzaal, — verhuizen naar de eveneens *„op eene convenable wijze geäpproprieërde"* vergaderzaal, en plaatsnemen door *„Hoogstgemelde Z. H. Ed. Gestr. op een gedistingueerde stoel,"* met alle daarvoor in aanmerking gebrachte Compagnies-autoriteiten aan *„Hoogstdeszelfs regter- en linkerhand,"* — nogmaals herhaalde *„vergelukking"* met de behouden aankomst, — aanbieding van stadssleutels en zegel, — binnenroepen van tal van colleges, officieren, regenten, hoofden der vreemde oosterlingen en *„alle andere gequalificeerde personen"*, tot 't afsteken van hun respectieve welkomsgroeten en huldebetuigingen..... En toch, ten langen laatste, met een eindeloozen stoet van rijtuigen en militaire detachementen, tusschen dichte drommen van allerlei paradeerende soldaten en piekeniers door, over de gouvernementsbrug naar Bodjong, de H. Ed. Gestr. Heer Commissaris-Generaal met den gouverneur in een koets, bespannen met zes paarden en aan weerskanten geflankeerd door een stuk of vijf adjudanten. De heele lange, destijds nog onbebouwde Bodjongweg was aan beide zijden met kleurig versierde bogen beplant en voor 't hek van de buitenplaats, waaraan tot den 20-sten Mei de eer van 't hooge logies te beurt zou vallen, stond een prachtige eerepoort opge-

richt. Onderweg steeds knallen en paffen van geweren en geschut, en terstond na 't uitstappen een nieuwe serie van 21 saluutschoten..... Oef! daar was de man eindelijk goed en wel in huis, en nu brak er voor Semarang een tijdperk van feesten en partijen aan, zooals de geschiedenis van die goede stad waarschijnlijk geen tweede heeft aan te wijzen.

Vrijwel 't eerste werk van den heer commissaris-generaal was 't beramen en uitgeven van de noodige *„ordres omtrent het ceremoniëel, door de Militairen te observeeren"* gedurende Hoogstdeszelfs verblijf te Semarang. Hierbij reserveerde hij, — om toch vooral goed te doen uitkomen, dat zijn commissoriale hoogheid nog een heel eind boven die van den gouverneur uitstak, al was deze dan ook extra-ordinair Raad van Indië, — *„privatelijk voor zich de distinctie om met Trompetters te reiden."* Tevens promoveerde hij de heele Semarangsche dragonder-compagnie tot zijn permanente lijfwacht, die nu voor géén ander sterveling dan voor hemzelf eenig eerbewijs meer behoefde te doen, met uitzondering slechts van 3 onnoozele roffels voor den gouverneur en 2 dito's voor een paar ter plaatse aanwezige gouverneurs-titulair. En verder werd er bescheidenlijk door Z. H. E. bepaald, dat hij bij ieder binnenkomen in of verlaten van de stad — Bodjong lag buiten! — met 21 kanonschoten en 3 musketsalvo's gesalueerd zou worden. Dan verscheen er ook nog een ander staatsstuk, tot regeling van den dienst van Hoogstdeszelfs generale adjudanten, die, als ze 't voorrecht hadden den dag te hebben, o.a. gehouden waren om 's morgens te klokke 7 *„present te zijn in volle uniform, gelaarsd en gespoord, mitsgaders present te blijven, totdat zij (zouden) worden bedankt."*

Den eersten avond den beste al vereenigde Z. H. E. den gouverneur en de voornaamste dames en heeren aan een souper, en daarna volgden de feestmalen, afwisselend in 't landhuis „Bodjong", in 't gouvernementsgebouw in de stad en op 't buitenverblijf „Vrijheid", (de gouverneurswoning aan den Bodjongschen weg), elkaar op met een snelheid, die zoowel op de beurzen als op de magen een weinig voordeeligen invloed uitgeoefend moet hebben. 't Kan natuurlijk niet in onze bedoeling liggen om door een opsomming en beschrijving van al die smulpartijen de lezers van dit tijdschrift aan 't watertanden te brengen, maar enkele bijzonderheden omtrent al dat gefuif meenen we ons wel te mogen permitteeren. Evenals dit kleine, voor den diepen ernst van den commissorialen arbeid hoogst leerrijk statistiekje, dat we door een geduldige telling en schifting uit 't door ons geraadpleegde journaal der kustreis hebben kunnen samenstellen:

	Gastmalen bij den gouverneur:	Gastmalen bij Z.H.Ed. Gestr.:
1-ste verblijf, 30 dagen,	7.....	7
2-de verblijf, 35 dagen,	17.....	11
	24	18

65 dagen, ... totaal 42,

zoodat er dus op gastronomisch gebied inderdaad meer dan gewone Ausdauer van de *„gequalificeerde"* Semarangsche ingezetenen geëischt werd!!! En daar kwamen dan nog 5 schouwburgavonden en 13 jachtpartijen bij, plus de noodige plechtige audiënties. Vrage dus, hoeveel tijd er nog overgeschoten mag zijn voor vruchtbaren arbeid en ernstige studie!

De 29-ste April werd, als verjaardag van *„Hoogstdeszelfs"* echtgenoote, (die echter zelf deze kustreis blijkbaar niet meemaakte, tenminste we vinden nergens haar aanwezigheid vermeld,) natuurlijk als een allergedenkwaardigste datum beschouwd, en in 't officiëele dagboek staat dan ook aangeteekend: *„Zijnde de verjaardag van Mevrouw Nederburgh, wierdt dezelve 's avonds op het plegtigste gevierd, en bij die gelegenheid overal door den geheelen Bodjongschen thuin geïllumineerd, en een zeer fraai vuurwerk afgestoken, alsook een luchtbol opgelaten; terwijl men tot omtrent half drie uuren in den morgenstond braaf vrolijk was."*

En opdat ook de mindere militairen, voorzoover ze dien avond en nacht 't genoegen mochten smaken een wachtdienstje te kloppen, althans eenige notie zouden hebben van 't gewichtige en heuglijke van dezen dag, had Z. H. Ed. Gestr., die tijdens zijn verblijf te Semarang 't bedenken en uitgeven van 't wachtwoord tot een dagelijks terugkeerende bezigheid en oefening voor zijn eigen vernuft had bestemd, ditmaal voor de schildwachten binnen en buiten de stad achtereenvolgens de even toepasselijke als poëtische woorden *„Liefde"* en *„Trouw"* tot parool geproclameerd!

Een groot en schitterend evenement was de audiëntie, die op 3 Mei verleend werd aan den Rijksbestierder en eenige andere Solo'sche grooten, die den commissaris-generaal brieven van verwelkoming kwamen aanbieden uit naam van den keizer en den kroonprins van Soerakarta. Ook deze gelegenheid werd door den niet bepaald aan overmaat van bescheidenheid laboreerenden heer Nederburgh met handen en voeten aangegrepen om weer eens terdege den gebraden haan uit te hangen. Opnieuw werd met de meest mogelijke pietluttigheid een lijvig, tien pagina's druk beslaand *„Programma van ceremoniëel"* in elkaar gezet; wéér was op den bepaalden dag heel Semarang in 't touw, en nogmaals was

alles erop berekend om toch vooral de onvergelijkelijke grootheid en hoogheid van Z. H. Ed. Gestr. te doen uitkomen. Hoog en laag had in staatsie op te trekken naar 't Bodjongsche lustverblijf, en daar troonde de toewan-besar-besar *„zeer pragtig gekleed in een vergulden stoel aan het oppereinde van de voorzaal"*, met een stoet adjudanten, oppassers, hellebardiers etc. achter zich, terwijl alle anderen, tot ook de gouverneur incluis, als gewone nietelingen zich met *„ordinaire"* zetels moesten vergenoegen en hadden te buigen, op te staan en weer te gaan zitten, alnaargelang Z. H. Edelh. volgens zijn kostelijk *„programma ceremoniëel"*, zus of zòò aan 't touwtje geliefde te trekken. En toen na 't binnenkomen van 't vorstelijke gezantschap 't oogenblik was gekomen voor 't *„instellen der condities"*, werd natuurlijk de eerste toast gewijd aan..... Z. H. E. Gestr. den gastheer zelf, terwijl pas daarna de gouverneur-generaal en verdere leden van de Hooge Regeering te Batavia, de Soenan, de gouverneur, de kroonprins, de gezanten, 's Compagnies welvaren en Java's welvaren aan de beurt kwamen. Een kleine veertien dagen later, toen 't gezantschap weer naar de Vorstenlanden zou terugkeeren, werd deze zelfde vertooning nogmaals precies eender herhaald bij de plechtige afscheids-audiëntie, met uitzondering echter van een kleine, doch scherpzinnig bedachte wijziging in de volgorde der zitplaatsen!

Omtrent de schouwburg-voorstellingen vinden we niets anders vermeld dan alleen de titels der opgevoerde tooneelstukken; over de acteurs, (natuurlijk dilettanten, want de eerste troep beroepstooneelisten, en dan nog wel een Fransche, zou pas in 1835 op Java verschijnen!) en over hun spel zwijgen de samenstellers van 't journaal in alle talen. Op den avond van den 9-den Mei werden, na een *„pragtig festijn"* op Bodjong, in den schouwburg voor 't voetlicht gebracht *„De Kluizenaar van Formentera"* en *„Het zestienjarige Meisjen"*, nadat Z. H. E. reeds in 't laatst van April vergast was geworden op 't treurspel *„Elfride"*, gevolgd door een schitterend ballet. Gedurende 't tweede verblijf van den heer Nederburgh te Semarang, na Hoogstdeszelfs terugkomst uit den Oosthoek, verscheen Z. H. Ed. Gestr. nog drie maal in den schouwburg, o.a. eens om *„zich te diverteeren met eenige sprongen en kunsten van den voltigeur Baptist"*. Dat laatste soort van artisticiteit scheen zich trouwens in de bijzondere gunst van den heer commissaris-generaal te mogen verheugen; tenminste we lezen op een andere plaats, dat *„alle Gequalificeerde heeren met hunne vrouwen, alsmede alle de aanwezig zijnde Strand-regenten met derzelver Raden-Aajoos onthaald wierden op een pragtig festijn, hetwelk vervrolijkt wierdt* (o.a.) *door het doen van*

eenige sprongen, zo op de koord als anderzins, door een van Batavia medegebragten Voltigeur." Z. H. E. hield er dus blijkbaar ook een lijf-koorddanser op na, die hem op zijn tochten vergezelde!

Na te Semarang zijn gevolg met nog een 14-tal „*gequalificeerde*" personen te hebben uitgebreid, — waaronder ook de stadsgeneesheer, (de Semarangsche zieken konden wel zoolang wachten!) en na ook de dragonder-compagnie te hebben aangewezen om de verdere reis naar Oost-Java mee te maken, liet Z. H. Edelh. zich eerst een groot „*afscheidsfestijn*" en daarna nog een afscheids-souper welgevallen, om vervolgens in den zeer laten avond van den 20-sten Mei, onder 't gebulder van al 't geschut op de stadswallen en van alle batterijen langs 't strand, plus nog 't geknetter van een groot aantal musketsalvo's, — al dat lawaai midden in den nacht! — aan boord van een (natuurlijk „*gedistingueerde*") orembaai naar Japara te vertrekken. Daar den volgenden middag wéér saluutschoten, salvo's, vlaggen, plechtige ontvangst, gedistingueerde stoel, sleutel en zegels, audiëntie, diner, illuminatie... et tutti quanti. Helaas evenwel werd den 23-sten Hoostdeszelfs triomftocht onverwachts gestuit door de aankomst van een „*Compganies-brief met viermaal cito*", die tijding bracht omtrent de nadering bij Anjer van verscheiden Engelsche, dus vijandelijke oorlogsschepen, en waarin Z. H. Ed. Gestr. aanleiding vond om nu ook maar „*cito*" naar Semarang terug te keeren, alwaar hij „*wederom op dezelfde plegtige wijze gerecipiëerd wierd als bij Hoogstdeszelfs aankomst uit Batavia.*" 't Is heusch geen mop, waarde lezer, 't staat er waaràchtig: wéér dezelfde plechtige ontvangst! Is 't niet om te gieren? En toen er den volgenden dag op Semarang bericht kwam, dat er toch eigenlijk geen reden tot ongerustheid bestond, aangezien John Bull slechts op weg was naar China, besloot de commissaris-generaal om nu met zijn heele rompslomp maar nògmaals rechtsomkeert te maken, zoodat er weer een hernieuwd plechtig uitgeleide plaats had, „*gelijk mede te Japara alle ceremoniën op dezelfde wijze herhaald*" moesten worden! Is de paskwil volkomen of niet? Wéér illuminatie en eerebogen, en zelfs werd er bij deze gelegenheid een Japarasche dichtader van prima gehalte aangeboord; men leze en geniete slechts deze beide poëtische opschriften van de eerepoorten:

„Uw vergenoegen streelt vereerend onze poogen, (sic)
Japara rigt met vreugd U groene Eereboogen."

en:

„Wij zien U andermaal met vreugd op dit Comptoir,
En zijn, voor dubbel eer, er dubbel dankbaar voor."

Roerend, nietwaar, die ongekunstelde, vàn 't hart tòt 't hart sprekende Japara'sche dichtregelen?

We kunnen den illustren reiziger op zijn verderen tocht natuurlijk niet op den voet blijven volgen; 't zou heusch àl te eentonig worden, want overal, te Koedoes, Pati, Joana etc., tot op Madoera toe, herhaalden zich de plechtige recepties en eerbiedige huldebetuigingen in vrijwel denzelfden vorm. Daar de heer Nederburgh echter niet zonder grond vreesde, dat er in die kleinere plaatsen wel geen Europeanen genoeg zouden zijn voor een hem waardige ontvangst, stuurde hij listiglijk altijd de eene helft van zijn gevolg en van zijn lijfwacht een dag vooruit, ten einde aan Hoogstdeszelfs intocht in de eerstvolgende plaats meer luister bij te zetten! En steeds overal fuif op fuif: smulpartijen, tournooien, gevechten tusschen tijgers en buffels, id. tusschen tijgerkatten en *„hartebeesten"*, id. tusschen wilde varkens, honden en bokken, jachtpartijen, enz. We moeten dat alles echter maar overslaan; toch, de verleiding is te groot, om uit den rijken voorraad niet nog een enkel trekje van ridicule blaaskakerij te releveeren: Z. H. E. was op Bangkalan, *„diverteerde"* zich daar met beestengevechten en tandak-studies, en *„bezigtigde voords 's Compagnies Fort, alwaar in de voor-galerei van 's Residents woning een gedistingueerde stoel op eene sopha onder een geel Armozijn Verhemelte geplaatst stondt, waarop Hoogstdezelve een moment ging zitten."* Men stelle zich 't geval goed voor: een rustbank — daar een stoel bovenop — en daar weer een soort troonhemel overheen! en vooral verbeelde men zich, den doorluchtigen, van deftigheid doortrokken gast die verheven stellage met levensgevaar te zien op- en afklauteren! Wat een heerlijke vertooning moet dàt opgeleverd hebben!

Den 24-sten Juli liet de „hertog van Brunswijk", nu op den terugweg, nogmaals 't anker vallen op de reede van Semarang, zooals wel van zelf spreekt, wéér onder een langdurig, oorverdoovend gebulder van al 't aanwezige geschut, en daarna volgde opnieuw, even natuurlijk, 't oude liedje van commissie aan boord ter verwelkoming *„tot dus verre"*, — begeleiding naar den wal door gouverneur en raad, — eerewachten, — plechtige ontvangst ten gouvernementshuize, — nogmaals herhaalde saluutschoten, — algemeene *„vergelukking"*, — audiëntie, — souper, — vertrek, midden in den nacht, naar Bodjong onder hernieuwd gepaf, — eeregeleide..... alles compleet, tida koerang apa-apa! En den volgenden dag gaf Hoogstdezelve lucht aan Hoogstdeszelfs tevredenheid met den gang van zaken *„tot dus verre"*, in de beide toepasselijke militaire wachtwoorden: *„voorspoedige"* en *„terugkomst"*.

Nu volgden de diners en soupers, de *„pragtige festijnen"* en *„gequalificeerde gastmalen"* elkaar weer in afwisselende eentonigheid op: afwisselend van wege den naam; eentonig, omdat 't toch steeds op 't zelfde neerkwam, n.l. eten en drinken. Alleen werd deze fuivenreeks een poosje onderbroken, toen 't Z. H. E. behaagde, een „kouwe neus" te gaan halen en een trip van een kleine 14 dagen te ondernemen naar Salatiga. Een plechtig uitgeleide mocht ook thans niet ontbreken, net zoomin als even plechtige recepties op Oenarang en Salatiga. De dragonders trokken weer vooruit, en Z. H. E. permitteerde zich de luxe, om zijn reeds talrijk gewòòn gevolg voor deze gelegenheid nog uit te breiden met den gouverneur, wiens huis te Salatiga hij wel met zijn doorluchtig logies wou vereeren, en verscheiden andere *„gequalificeerde"* Semarangsche heeren. Ook hier weer — men wordt er heusch bosèn van! — tweemaal plechtige audiëntie in volle statie aan de weinige ingezetenen en een paar complimenteerende en *„vergelukkende"* zendelingen van Soenan en Rijksbestierder; maar overigens *„diverteerde"* Hoogstdezelve zich vrijwel dag aan dag met 't edele jachtvermaak. Drie dagen werden er nog besteed aan een tochtje naar Kopèng, op de helling van den Merbaboe, waar wellicht ook toen al een soort van pasanggrahan stond bij de tuinen, die de keuken van den Semarangschen gouverneur geregeld van versche groenten voorzagen. En toen, toen gebeurde warempel 't haast ongeloofelijke, 't wonderbaarlijke: de dragonders hoefden niet mee!! tenminste op 6 man, 1 korporaal en 2 trompetters na; de rest mocht achterblijven! En op Kopèng waarachtig ook géén audiëntie!! Zeker de invloed van 't klimaat! Bij terugkomst te Salatiga, bij 't passeeren van Oenarang, bij aankomst te Semarang evenwel natuurlijk weer alles model in 't geweer, saluutschoten bij de vleet en alle mogelijke *„receptie-honneurs."* Vooral bij Srondol begon 't weer een echte zegetocht te worden: de geheele Semarangsche *„Raad van Politie"* stond daar al buigend voor de ontvangst gereed, evenals op Djati-Aleng *„eene menigte gequalificeerde Dienaren, Chineezen, enz., zo in wagens als te paard."* De smulpartijen met *„meest alle voornaame Perzoonen en hunne Huijsvrouwen"* werden nu ijverig hervat, terwijl de morgenuren voornamelijk werden besteed aan 't bijwonen, — *„in statie en verzeld van een dragonderescorte,"* benevens van alles wat als Compagnies-dienaar ook maar eenigszins in tel was, — van militaire schietoefeningen, waarbij Z. H. E., *„de manoeuvre ten genoegen uitgevallen zijnde"*, aan den besten schutter een *„vereering"* geliefde te schenken. Enfin, aan tijdpasseeringen was geen gebrek; maar, al werd er ook niet de minste haast gemaakt, tenslotte werd 't toch tijd om

aan opbreken te gaan denken. Vòòr 't daar echter betoel toe kwam, moest de doorluchtige gast natuurlijk eerst nog behoorlijk „uitgegeten" worden: niet minder dan drie *„afscheidsfestijnen, waarbij alle fatzoenlijke heeren en dames verzogt wierden en die tot in den morgenstond duurden"*, werden er ter eere van den commissaris-generaal gegeven. En toen pas, den 10-den Sept., ging Hoogstdezelve na een uitgeleide, even schitterend als de ontvangst geweest was, onder zeil naar Batavia, waarschijnlijk om daar de bewerking van een allerbelangrijkst rapport voor te bereiden, als vrucht van zijn onderzoek in loco, zijn ernstige studies en zijn persoonlijke aanschouwing!

Maar voor Semarang zal Z. H. Ed. Gestr.'s vertrek stellig een opluchting, een verademing geweest zijn; de menschen zullen een gevoel over zich gehad hebben, als waren ze plotseling bevrijd geworden van een saluutschoten- en strijkages-nachtmerrie, van een benauwende obsessie van pakeans-deftig en gelegenheidsgezichten! En de hooge oomes op de kust, die zich totnogtoe niet zonder succes bijverd hadden om hun zakken te spekken op kosten van de bevolking en de Compagnie, konden in hun vuistje lachen: 't gevaar van door een forschen bezem weggeveegd te worden, was handig afgewend, en ze konden dus hun zaakjes ongestoord op den ouden voet blijven voortzetten. De commissaris-generaal, wiens grenzelooze ijdelheid op deze *„bachante hofreis"* meer voedsel had gekregen dan nuttig was, keerde ingebeelder en meer dan ooit bewust van zijn hooge voortreffelijkheid naar de hoofdstad terug, om daar opnieuw in handen te vallen van de even uitgebreide als machtige en uitgeslapen Altinghclan. Ook bij hen was hij aan de heidenen overgeleverd; op alle mogelijke manieren hielpen ze hem, den gebraden haan uit te hangen en slechts oog te hebben voor eigen hoogheid. Uitgezonden, en dik betaald ook, om als bezem in den Indischen Augiasstal te fungeeren, deed deze generale commissie ternauwernood dienst als boeloe-ajam!

Somatical investigation of the Javanese. 1929, by Dr. D. J. H. Nyessen [1])

DOOR

Dr. H. G. HEIJTING.

De schrijver, een Nederlander, van meening, dat geheel Nederlandsch-Indië en vooral Java anthropologisch te weinig onderzocht werd, is met geestdrift, doch z.i. met te weinig steun, dergelijken wetenschappelijken arbeid in 1928 begonnen en deelt zijne bevindingen ter zake nu in bovengenoemd werk mede. Uit de Inleiding al blijkt de ontstemming van den auteur over de achterstelling van de anthropologie bij andere takken van wetenschap en laat hij zich vervoeren tot o.i. ongegronde klachten.

B.v. hoe in Ned.-Indië het wanbegrip zou heerschen dat ontdekkingen op grooten afstand meer waarde hebben dan dicht bij huis; dat zeer kostbare onderzoekingen zijn ingesteld in de buitengewesten, doch weinig aandacht is geschonken aan Java. Hier zouden de hooge en veraf gelegen bergen meer belangstelling hebben gewekt dan de dichterbij gelegen vlakten en heuvelterreinen. Er zijn groote uitgestrektheden waar geen Europeaan ooit een voet gezet heeft, zelfs komt op de zuidkust van Oost-Java tusschen de baaien van Poeger en Gradjagan een geheel onbewoonde ruimte voor ter grootte van een Nederlandsche provincie. Een afzonderlijke kaart geeft aan een zeker aantal woeste terreinen. Die zijn er natuurlijk wel en zij zijn ook noodzakelijk, n.l. in stand te houden wildhoutbosschen en de overige bosschen tegen en op de bergen, voor den regelmatigen regenval en het irrigatie-belang, voorts de djatibosschen en de reservegronden voor de uitbreiding van den inlandschen landbouw. Maar in welk verband tot het onderwerp kan dat constateeren van onbewoonde

---

[1]) With 4 tables, 130 pictures and 2 maps. Anthropological laboratory of Java. Printed by Vorkink Comp. Ltd. Bandoeng.

streken toch staan? Want waar geen sterveling woont is ieder anthropologisch onderzoek overbodig. Verder worden de onbekende verblijfplaatsen der Badoewi's in Bantam aangehaald. Wellicht weet Dr. Nyessen nu wèl dat (na het verschijnen van zijn boek?) onlangs een vergeefsche officieele poging is gedaan om de van vroeger bekende bezwaren tegen een wetenschappelijk onderzoek van die bevolkingsgroep te overwinnen.

Als een gevolg van onvoldaanheid kan o.i. mede beschouwd worden de uiting, dat de benaming *Nousantara* de voorkeur verdient boven „Nederlandsch Oost-Indië" (evenals boven Indonesië en Insulinde), wat niet goed begrijpelijk is omdat de schrijver zelf vermeldt dat onder Nousantara mede verstaan moeten worden de Philippijnen, Noord-Borneo, Noord Timor en het Maleische Schiereiland.

Nog andere misvattingen omtrent het aan Nederlanders toegeschreven gebrek aan lust tot wetenschappelijk onderzoek verdienen onze aandacht.

N.l. stelt de geleerde schrijver de vraag: is de reden wellicht het algemeen aangenomen gemis van idealisme bij hen, of ondervindt de Nederlandsche onderzoeker tegenstand wegens de onderlinge (politieke) verdeeldheid in het moederland? Een profeet is in zijn eigen land niet geëerd, geldt blijkbaar voor de Nederlanders terwijl een vreemdeling gewoonlijk de ruggesteun geniet van zijne regeering. De Hollander in de tropen richt zich misschien meer naar de stoffelijke zijde van het leven — aldus vervolgt de schrijver —, het warme vochtige klimaat en een menigte andere invloeden verminderen zijn geestkracht. In het bizonder als officieel onderzoeker wordt het Hollanders op Java moeilijk gemaakt. Nousantara heeft steeds geleden onder gekuip en lasterpraat uit naijver voortgekomen, vooral de ongezellig levende en onpractische geleerde is daarvan het slachtoffer.

Eenige bladzijden verder wordt geklaagd over het bureaucratisch régime waaronder belangrijke zaken mislukken door te veel louter formalisme. In Nousantara wordt zakelijkheid gewoonlijk door gevoelsfactoren overheerscht, zoodat menigeen de zaak niet kan afscheiden van de persoon. Om iets voor de wetenschap te bereiken is daarom diplomatisch handelen dikwerf meer noodig dan geleerdheid en bekwaamheid. De Geneeskundige dienst had wel toegezegd: laat ons zien wat ge kunt presteeren, misschien nemen wij uw taak dan wel over, maar in een bureaucratisch land met zijn velerlei tegenstand en centralisatie wil men geen versnippering, daarbij komt de vrees voor concurrentie, het antagonisme tusschen Batavia en Bandoeng.

Intusschen is het toch mogelijk geweest om — zooals Dr. Nyes-

sen dankbaar erkent — te Bandoeng een anthropologisch laboratorium te vestigen.

Voor de mislukte Amerikaansch-Nederlandsche expeditie op Nieuw-Guinea in 1926 was besteed ƒ 425.000 en meent de schrijver dat die mislukking een schaduw wierp op de kansen van zijn onderzoek op Java, waarvoor het Nederlandsch-Indisch Comité voor wetenschappelijke onderzoekingen in 1928 slechts ƒ 500 toezegde. Overigens werd van veel zijden, ook belangeloos door particulieren, alle mogelijke hulp geboden, alleen geld was moeilijk verkrijgbaar.

De auteur vermeldt in dit verband dat hij evenals Prof. C. Kapteyn in het belang van zijn uitgebreid sterrekundig werk wegens gebrek aan fondsen zijn toevlucht heeft moeten zoeken bij de gevangenen, voor de uitwerking der statistische berekeningen.

Het bovengenoemd bedrag van ƒ 500 is aangegroeid tot ƒ 3750 op eind December 1929, terwijl de kosten ten slotte totaal zullen bedragen méér dan ƒ 25.000, zoodat 15 % door het Comité is betaald en de rest op andere wijze moest worden verkregen. Het salaris van den anthropoloog kwam ten laste van de Indische schatkist. In December 1929 stelde die onderzoeker voor om tegen geringe kosten binnen een beperkt aantal jaren een standaardwerk samen te stellen over den lichaamsbouw der bevolking van geheel Java, doch het Indisch Comité wees dat af en eischte in stede daarvan om binnen een half jaar 5000 volwassenen in Midden-Java te onderzoeken.

Bovenstaande klachten, misvattingen en uiteenzettingen van Dr. Nyessen komen voor in de in het Engelsch gestelde Inleiding van het boek (33 blz.). Is 'n 't „Big noises and small sounds"? Het overig Engelsch deel (15 blz.) is zakelijk gehouden. De in het Hollandsch gestelde verslagen (70 blz.) geven hier en daar ook wel blijk van teleurstelling en ontevredenheid, doch dat is geen zondigen tegen de wenschelijkheid in het algemeen „om de vuile wasch *thuis* te behandelen".

En nu wat de anthropologie zelve in het boek aangaat, dus de hoofdzaak, meenen wij te mogen constateeren, dat de schrijver in korten tijd veel arbeid heeft verzet.

Het Java-onderzoek dat op geografische basis berust had reeds tot resultaat gehad zijn werk „The Races of Java" [1]) dat den somatischen mensch van Java in verband brengt met zijn geografisch milieu, en in 1929 uitgegeven werd door het Nederlandsch-

---

[1]) Van dezelfde hand is ook „The passing of the Frisians Anthropography of Terpia". Martinus Nijhoff. The Hague 1927.

Indisch Comité voor wetenschappelijke onderzoekingen. De hypothese, dat de Javanen in hoofdzaak een menging zijn van het Mongoolsche en Dravidisch Australische ras, is vrij wel bevestigd al is ook, behalve andere Westersche inslag, het Zuidelijk element niet te miskennen, terwijl er aanwijzingen zijn dat het Australisch element naar het Oosten toeneemt.

De bewoners van het uiterste Oost-Java, de Blambangan's (Oeesingers) wijken van de overige Oost-Javanen af en een opmerkelijk verschil bestaat tusschen de bevolking van Oost- en West-Madoera, zoowel lichamelijk als psychisch. De Tenggerees heeft een langer hoofd, een breeder neus, een grootere lichaamslengte, lichtere oogen, meer gelokt haar en is op denzelfden leeftijd physiek jonger dan de omringende groepen. De bewoners van Tènggèr komen eenerzijds raciaal meer overeen met de bevolking van Zuid-China, anderzijds vallen er elementen op die een Westerschen indruk maken.

De bergbevolking over geheel Java vertoont lichamelijk samenhang, zelfs bestaat groote overeenstemming tusschen de bergbevolking van West-Java en Midden Sumatra. Soenda is waarschijnlijk bevolkt van uit Sumatra. De vlaktebevolking van Java heeft korte, breede, hooge hoofden, donkerder oogen en geringer lichaamslengte dan de groepen in het gebergte.

Een en ander blijkt wel uit de talrijke goed geslaagde foto's, vooral het verschil tusschen bewoners van dezelfde streek die deels het Mongoolsche, anderdeels het Australisch-Dravidisch type vertoonen.

VARIA.

BERIJMDE BESCHRIJVING VAN EEN BEZOEK IN DE THEE.

Gij allen weet wel wat of „Thee" is,
doch vraag ik U: Waar komt 't vandaan?
dan blijven velen 't antwoord schuldig,
dies zal ik 't U vertellen gaan.

„Thee" noemt men toebereide blad'ren
van heester oftewel van struik,
die op heet water afgetrokken
als drank gereed zijn voor 't gebruik.

Thee-struiken groeien in de Tropen
en ook in China en Japan,
in Ceylon en nog overal elders
alwaar de thee gedijen kan.

Naar vaste normen, vaste wetten
heeft men bereikt dat op den duur
de theegroei werd: speciale studie;
en zoo ontstond de thee-cultuur!

Van zaadbed af tot aan het planten
wordt al de grootste zorg besteed,
en met een vóór- en nabemesting
maakt men de plantjes forsch en breed.

Voorloopig eerst met rust gelaten,
wordt na twee jaar de struik gesnoeid,
en dit herhaalt zich regelmatig,
opdat de boomkruin niet vergroeit.

Voor ons gaat het thans in 't bijzonder
om 't resultaat: dat is de oogst;
geplukt wordt van de boven-loten
en steeds drie blaadjes op zijn hoogst.

Dit is speciaal een werk voor vrouwen
en schilderachtig is 't gezicht,
wanneer de pluk in vollen gang is
en alles baadt in 't zonnelicht.

Wanneer de pluksters heind' en verre
te midden van het frissche groen
stil-aan de beste blaadjes oogsten
en rustig in hun manden doen.

De mandjes vol met kost'bre blaadjes,
bij karrevrachten afgehaald
en ter fabriek gebracht, gewogen
worden naar het gewicht betaald.

Dan grijpen jonge rappe handen
en nemen fluks de mandjes op;
de draagsters wachten op elkander
en dan.... dan gaat het in galop!

Zij schommelwiegend met de heupen,
in blijde-stap-dre-stap-cadenz
het groene blad in mandjes torsen
hoog de fabriek in, voor de „flens".

Daar wordt het dan gespreid op rekken
van Hessian-cloth en naar gewenscht,
hetzij gewoon, of met verwarmde,
door fans getrokken lucht verflenst.

Het stort beneden in de „rollers",
waarin een vast' hoeveelheid thans
gerold, gewreven, licht geperst wordt
in stage, dart'le rondedans.

Is 't blad voldoende rondgewenteld,
dan vangt de fermentatie aan
en zult Ge voor deze geheimnis
in 't donker mede moeten gaan.

Het lijkt er wel een „donk're kamer",
intiem, met een diffuus rood licht;
de wanden druipen van het water:
de vochtigheid is van gewicht.

Ten tenslotte komen dan de „drogers",
waarin het blad bepaalden tijd
aan hooge temp'raturen bloot staat:
nu wordt het „Thee" van kwaliteit.

We zien nu voor het eerst gelijk'nis
met het artikel van de markt;
was het tot dusver groen en soepel,
Nu zijn de blaadjes bros en hard.

Zoo komt het dan tot de sortatie:
een werk vol moeite en vol zorg,
maar dank superbe zeefinrichting
staat men voor goede uitkomst borg.

Zoo machinaal als met de handen
wordt er verdeeld, geschud, gezeefd;
ook wordt de thee nog eerst gesneden;
tot zij de juiste grootte heeft.

Verdeeld in drie voorname groepen
als blad-thee, broken-, inférieur,
zijn er nog tal van and're soorten,
elk naar zijn eigen aard en kleur.

De zoo verkregen thee-sorteering
wordt op speciale wijs gekist,
opdat men als men af gaat pakken
zich in de soorten niet vergist.

Vaak wordt dan nog gemengd, gewogen,
en nogmaals grondig nagezien,
en afgepakt in triplex-kisten,
hetzij met schud- of vulmachien.

Zoo is 't dan eind'lijk voor elkander
en staat 't product als „Thee" gereed.
Denkt echter niet door dit verhaaltje,
dat Gij er thans al veel van weet.

P. W. MODDERMAN.

(Verkort uit *De Deli Ct.* van 25 Aug.).

ONZE VLAG.

't Was in het jaar 19.. dat een onzer oorlogsbodems te Gibraltar binnenliep in den namiddag pl.m. 6 uur.

Zooals gebruikelijk, doet dan het binnenloopende oorlogschip het saluut met de batterij voor het bezochte land, met de natievlag van dat land in groote top (mast). Deze vlag wordt opgerold geheschen en bij het vallen van het eerste schot losgetrokken. Dit saluut wordt van de andere zijde dan direct beantwoord met hetzelfde aantal schoten en dan onze vlag in top, z.g. contrasaluut, of, zoo er geen oorlogschip ligt, van een batterij aan den wal.

Daarna wordt dan gesalueerd voor den oudstaanwezend zeeofficier met een bepaald aantal schoten, waarop weer contrasaluut volgt.

Nu lag daar te Gibraltar een groot Engelsch eskader onder bevel van een Vice-admiraal. Toen ons schip het gebruikelijk saluut aan de vlag gedaan had en het contrasaluut daarop volgde, telden wij één schot te weinig.

De officier van Piket, die daarna in groot tenue gaat complimenteeren, kreeg van onzen Commandant (kolonel) order te zeggen, „dat géén genoegen werd genomen met dit saluut". Wij, bemanning, erg nieuwsgierig welk antwoord daarop zou komen. Officier van Piket kwam terug: „Vice-Admiraal zal bij parade straks saluut over doen". Parade is bij zonsondergang vlag neerhalen en 's morgens 8 of 9 uur vlag hijschen, waarbij dan de aan dek zijnde bemanning eerbiedig het saluut aan de vlag brengt.

Bij zonsondergang dus ieder van ons in spanning, en werd er gesalueerd met voldoende aantal schoten, maar wat zagen wij nu? Het was bladstil en bij het neerhalen der Hollandsche vlag, bij het laatste schot van het Admiraalschip, bleek, dat deze onderste boven geheschen was. Ieder van ons zeide 't zijne hierover nog al hardop, wij voelden ons in onze wiek geschoten.

Commandant gaf weer order: „Off. van Piket geen genoegen met saluut". Weer ging deze heen en kwam terug met de mededeeling, dat de andere morgen met parade het saluut zou worden overgedaan.

Volgende morgen 8 uur, ieder in spanning en, met binocle present, kijken en tellen. Daar ging het saluut weer en nu in orde.

Wij glunderden allen, omdat toch dit groote eskader verplicht was geworden aan onze vlag de verschuldigde honneurs te geven en ons geheele voldoening te schenken. Wij voelden iets in ons binnenste dat ons goed deed, keken naar onze vlag, die daar

weer trotsch uitwaaide, of ze zeggen wilde, „mij de eer die mij toekomt".

Of die vlaggenhijscher gestraft werd en hoe de Vice-Admiraal dit in het scheepsjournaal verantwoordde?

Slot, wij waren trotsch op onzen Commandant en op het recht, gedaan aan „onze vlag".

NAUTILUS.

(Uit *Haagsche Burgerwacht*, nummer bij gelegenheid van den 50en verjaardag van H. M. de Koningin).

DE ROOD-WITTE VLAG UITGEHANGEN.

Volgens de *Darmo Kondo*, zou men in Solo zoowel als in Djokja tijdens de Koninginnefeesten de rood-witte vlag (welke daar den bijnaam goelo klopo draagt) hebben uitgehangen náást de Nederlandsche driekleur. Dit wordt aangenomen als een bewijs, dat de vlag als de nationale vlag wordt erkend.

In de kraton van Solo zou zelfs naast de geel-witte kratonvlag de rood-witte hebben gewapperd.

De „banderah merah poetih" is, zooals men weet, de door de Partai Nationalis Indonesia het eerst gebruikte vlag. Men voegde voor de P. N. I. zèlf nog den bantengkop aan de kleuren toe.

DE HAAIENVISSCHERIJ.

In den vorigen jaargang werd een breede beurt gegeven aan verschillende beschouwingen, die toen in de pers gewijd waren aan de zeevisscherij in Indië (*De Ind. Gids* 1929 II blz. 1249, 1255 en 1256). Wij hebben nu mededeelingen weer te geven, die gewag maken van ondervonden teleurstellingen.

De haaien-visscherij, die, volgens de plannen van den heer Hanou in den vorm van een proefbedrijf, gefinancierd door de K. P. M., de Factorij en de Escompto, reeds bijna vijf maanden in de wateren van den Lingga-Archipel beoefend wordt, dreigt teleurstellende resultaten op te leveren, meldt het *Nieuws*.

De vangst schijnt den laatsten tijd niet meer aan de verwachtingen te beantwoorden. De haaien, die tot voor kort zeer talrijk waren in de zeeën in dat gedeelte van onzen Archipel, schijnen zich in groote scholen naar elders te verplaatsen, en de moeilijkheid voor de visschers is nu, dat zij niet weten waarheen de haaien de wijk hebben genomen.

Het blad had een onderhoud met prof. dr. H. C. Delsman, hoogleeraar aan de Medische Hoogeschool in Dierkunde en algemeene Parasitologie, tevens directeur van het aquarium op Passar Ikan, bij wien het eens informeerde, wat de oorzaak kon zijn van het verdwijnen der haaien, en op welke wijze men die visschen weer op het spoor zou kunnen komen. Prof. Delsman deelde mede, dat er wetenschappelijk te weinig vaststaat om hier een positieve uitspraak te wettigen, doch hij meende wel de waarschijnlijke oorzaak van den trek der haaien in de moessonwisseling te mogen zoeken. Gedurende den West-moesson is het zeewater namelijk iets troebeler en de visschers kunnen dan hun netten uitwerpen, zonder dat deze gemakkelijk door de haaien werden opgemerkt. In het vrij heldere water gedurende den Oost-moesson is dat echter niet mogelijk, zoodat de haaien dan vrij eenvoudig de uitgezette netten kunnen ontloopen.

Van de gewoonten der haaien is wetenschappelijk echter vrijwel niets bekend. Men weet derhalve niet, of zij geregeld trekken, en in welke wateren zij zich het liefst ophouden. Het eenige wat men doen kan is .... zoeken, en dan bij voorkeur op die plaatsen, waar het zeewater troebel is, dus in de naaste omgeving van riviermonden.

Op de vraag, of naar zijn meening het proefbedrijf voor de haaienvisscherij levensvatbaarheid bezit, deelde prof. Delsman mede, dat dit zeer wel mogelijk is. Elders ter wereld blijken dergelijke visscherij-bedrijven met succes te kunnen werken, dus waarom zou dat in Indische wateren, welke ontegenzeglijk rijk zijn aan haaien, niet het geval zijn?

In verband met dit deskundig oordeel lijken ons de kansen van het proefbedrijf, niettegenstaande den tegenslag, welke thans ondervonden wordt, nog niet zoo slecht, zoo besluit het blad. Het proefbedrijf mag een jaar functionneeren, dus er liggen nog ruim zeven maanden voor den boeg. In dat tijdsverloop zullen de visschers hun prooi wel weer op het spoor komen. Hun bedrijf is bovendien zoo semi-permanent ingericht, dat het op gemakkelijke en snelle verplaatsingen berekend is. Lukt het derhalve niet in den Lingga-Archipel, dan kan men met nieuwen moed elders probeeren.

MAANDELIJKSCHE REVUE VAN BROCHURES EN VAN TIJDSCHRIFT- EN DAGBLADARTIKELEN.

DEN HAAG, 15 October 1930.

INHOUD:

Mededeelingen der Regeering omtrent enkele onderwerpen van algemeen belang (Juni 1930). — Kolonisatie op Nieuw-Guinea. — Europeesche werkkrachten voor Ned.-Indië. — De komende Armenwet. — De Rijkseenheid.

Mededeelingen der Regeering omtrent enkele onderwerpen van algemeen belang (*Juni* 1930). Landsdrukkerij Weltevreden 1930. Van de negen behandelde onderwerpen is in dit tijdschrift reeds een tweetal besproken n.l. de aanstaande volkstelling in 1930 en verzorging van geestelijke behoeften en Sociale welvaartszorg uit Inlandschen Kring. [1])

Van de overigen volgt nu een zeer kort overzicht.

De arbeidsinspectie.

In 1904 voor de buitengewesten tot stand gekomen en gesteld onder het departement van justitie, werd aangevangen met 1 inspecteur en 2 adjuncten, thans is de formatie 1 dienstchef, 29 inspecteurs, 6 Inlandsche controleurs en een niet genoemd aantal Inlandsche en Chineesche tolken, alles gebracht onder het kantoor van arbeid van het genoemd departement.

Naar aanleiding van herhaalde klachten van werkgeverszijde is onlangs een systematische opleiding van den arbeidsinspecteur gedurende 3 jaren ingesteld tot verkrijging van voldoende kennis van Javaansch en Maleisch, van ondernemingsbeheer op Java en in de buitengewesten, van administratie en arbeidsrecht.

Naast het toezicht op de naleving der koelie- en wervingsordonnanties is den inspecteurs opgedragen contrôle op de uitvoering der assistentenregeling, op den kinderarbeid en nachtarbeid van vrouwen.

Nadat in 1927 was bepaald dat inspecties niet vooraf mogen worden aangekondigd, werd in 1929 weder overgegaan tot de

---

[1]) Zie afl. November 1928 blz. 1042 en afl. October 1930 blz. 865.

waarschuwing één dag te voren behoudens (sedert 1930) in een zeker aantal genoemde gevallen waarin aankondiging achterwege moet blijven.

De belangrijkste wijzigingen in de koelieordonnanties (sedert 1880 in werking) nà 1924 zijn b.v. de vermindering van den duur der reëngagementscontracten van 18 tot 13 maanden, de verleening aan den Landvoogd van de bevoegdheid om het werven van contract-arbeiders stop te zetten en alle loopende contracten te doen vervallen wanneer wantoestanden op de onderneming dat noodzakelijk maken; de instelling van de permanente arbeidscommissie te Médan, die voor het eerst in 1930 advies zou uitbrengen voornl. omtrent beperking der poenale sanctie; de bepaling dat een administrateur of assistent een vergunning van het bestuurshoofd behoeft; de mogelijkheid tot ontbinding van het contract wegens gewichtige redenen; de vrijheid van den arbeider om na volbrachte dagtaak de onderneming te verlaten tot het begin der volgende dagtaak; toekenning aan de gehuwde werklieden van een vrijstaande gezinswoning na 5 jaren werkzaamheid enz.

Van de mogelijkheid sedert 1911 bestaande om vrije werkovereenkomsten (zonder poenale sanctie) te sluiten is door de ondernemers slechts een spaarzaam gebruik gemaakt, omdat zij meenden dat de arbeids-zekerheid daarbij niet voldoende gewaarborgd is.

Vóór 1927 kon een contract met of zonder poenale sanctie zoowel gesloten worden op Java als in de buitengewesten, wat deze laatste gebieden betreft, mits met arbeiders afkomstig van buiten het gewest, doch in 1928 is de laatste voorwaarde vervallen.

De misstanden blijkens een rapport van 1927 voorkomende op de z.g.n. „panglongs" nl. houtkapperijen en houtskoolbranderijen met Chineezen als eigenaars en arbeiders in het gewest Riouw en de afdeeling Bengkalis op Sumatra zijn sedert aanmerkelijk verminderd door het toezicht van 2 arbeidsinspecteurs (zie ook *De Ind. Gids* 1930 II, blz. 747).

Bij de werving van arbeiders op Java in 1909 als een door de Overheid gelicensieerde en gecontroleerde beroepswerving geregeld, werden vooral aanvankelijk velerlei misbruiken geconstateerd, b.v. het wegvoeren van voor den arbeid ongeschikte lieden, ook van minderjarigen of vrouwen met de bedriegelijke belofte van een goed betaalde betrekking zoodat herhaald een verbeterd toezicht daarop moest worden beproefd, ook den plantersvereenigingen werd toegestaan een eigen wervingsbureau op Java in te richten en voorts met opheffing van het

inschepingsverbod aan emigranten is toegestaan om zonder geldig contract naar de buitengewesten te vertrekken. In dit jaar is tenslotte na afschaffing van de beroepswerving aan twee ondernemingscorporaties (A. D. E. K. en Zusuma) een gedeeld monopolie toegezegd voor de werving van Inlanders op Java en Madoera.

De arbeidsinspectie op Java en Madoera, mede staande onder het kantoor van arbeid geldt niet uitsluitend de grootbedrijven, doch daarnaast en niet in de laatste plaats de zeer talrijke kleinbedrijven, waarbij vooral de voorschriften omtrent kinder- en vrouwen-nachtarbeid (1926) een krachtig toezicht behoeven. Sedert de afkondiging van de begrooting van 1930 zijn hierbij werkzaam 4 inspecteurs, 2 Inlandsche arbeidscontroleurs, 2 Inlandsche aspirant-arbeidscontroleurs, 1 Chineesche en 1 Javaansche tolk en 2 schrijvers.

Ontwikkeling van de decentralisatie en de bestuurshervorming.

Onder decentralisatie wordt hier verstaan de 25 jaar geleden *naar Nederlandsch model* aangevangen nieuwe publiekrechtelijke organisatie, t.w. de instelling van gemeenteraden, gewestelijke raden, de raad van het cultuurgebied der Oostkust van Sumatra en eenige onderafdeelingsraden in de buitengewesten. Op den voorgrond stond toen de afzondering van geldmiddelen ter voorziening in bepaalde behoeften van eenig gebied, waarvan het beheer dan zou komen aan locale besturen omdat deze geacht konden worden het best bekend te zijn met de plaatselijke belangen. Deze beginselen sedert 1855 reeds aanhangig gemaakt, nu eens door een Landvoogd dan weder door een Minister van Koloniën, stuitten aanvankelijk telkens op tegenstand van de Indische autoriteiten die de moeilijkheid beseften om daarbij de belangen der Europeanen te behartigen zonder die der inboorlingen te schaden. Doch ten slotte is het Europeesch particulier element krachtig genoeg gebleken om den stoot te geven tot bedoelde verandering welke in 1903 haar beslag kreeg.

Toen later de bestuurshervorming aan de beurt kwam, waarbij *wederom het voorbeeld van Nederland gevolgd werd*, moesten de gewesten sedert 1819 en 1830 bestaande en uiteraard ook de gewestelijke raden in 1907/08 ingesteld, plaats maken voor de provincies en de provinciale raden omdat het niet mogelijk werd geacht aan 37 gewesten de toerusting te geven noodig voor het afwentelen op ruime schaal van bevoegdheden der centrale regeering. De bedoeling was nu „een wijziging in „het wezen van het Koloniaal bestuursbeleid waarbij niet langer „— als tot dusver — afzondering van geldmiddelen voor eenig

„gebied de leidende gedachte bleef, doch vorming van zelf-
„standige gemeenschappen bestemd om in het staatkundig
„leven der Kolonie een plaats in te nemen aanvankelijk in
„beginsel gelijk aan en in een verdere toekomst uit een staat-
„kundig oogpunt wellicht belangrijk te boven gaande de plaats
„welke in de Nederlandsche wetgeving aan de provincies en
„gemeenten is voorbehouden".

Aldus luidde de onderwerpelijke memorie van toelichting, in 1922. Dat zijn de beginselen [1]) in de Mededeelingen aangehaald, die voorts hoofdzakelijk een historisch overzicht bevatten van de opeenvolgende maatregelen genomen voor de decentralisatie en bestuurshervorming. Het meest vermeldenswaardige daaruit stippen wij nog als volgt even aan.

Was in 1907 bepaald dat een gemeenteraad niet bevoegd is zich het belang van in de gemeente begrepen Inlandsche desa of kampong aan te trekken tenzij het tevens is een belang voor de buiten die Inlandsche gemeenschap wonende ingezetenen, in 1918 kwam de regeling af dat bij ordonnantie een stadsdesa kan worden opgeheven of haar autonomie beperkt. Doch de desa-opheffing bleek moeielijker te wezen dan het zich eerst liet aanzien en hoewel zelfs Inlandsche gemeenteraadsfracties herhaald aandrongen op maatregelen ter verbetering van kampongtoestanden constateerde men bij invoering van nieuwe maatregelen in die richting genomen dat overleg en tact noodig waren om te voorkomen dat bij het kampongvolk de indruk van onnoodige inmenging en overlast werd gewekt.

Voor de kampongverbetering in de gemeente is een bedrag van 10 millioen gulden begroot te besteden in 10 jaren en waarvan de helft jaarlijks uit een Regeeringssubsidie zou worden verkregen, de andere helft door de gemeente op te brengen. In 1929 is een subsidie van ƒ 500.000 toegestaan.

De werkzaamheden der zelfstandige gemeenschappen zijn ongeveer dezelfde als in Nederland en volgens het verslag heeft de decentralisatie die aan locale autoriteiten vrijheid van beweging gaf, geleid tot een zeer nuttige ontwikkeling der moderne gemeenschapszorg zonder een te zware belasting der algemeene schatkist.

De oudheidkundige dienst.

In 1900 is in Ned.-Indië ingesteld de Commissie voor het oudheidkundig onderzoek op Java en Madoera, met als werk-

[1]) Deze beginselen zijn in dit tijdschrift bestreden. Zie o.m. afl. September 1925 blz. 799/800, September 1927 blz. 824/25, October 1927 blz. 878/88, Februari 1928 blz. 175/76 (Prof. Logemann), Januari 1929 blz. 148/52, Februari 1929 blz. 348/56 en Maart 1930 blz. 241.

programma het samenstellen van archeologische beschrijvingen van de oudheden, het in teekening brengen of fotografeeren der oudheden, het vervaardigen van gipsafgietsels en het aangeven van maatregelen om de monumenten voor verval te behoeden. In aansluiting aan dit laatste is ook restauratie en reconstructie ter hand genomen b.v. van de bekende Boroboedoer tusschen 1907 en 1911, naast die van onderscheiden andere minder belangrijke oudheden.

Jaarlijks wordt een Oudheidkundig Verslag gepubliceerd.

De beveiliging der Ned.-Indische cultuurgewassen tegen den invoer van ziekten en plagen uit het buitenland.

In Ned.-Indië waarheen zeer vele cultuurgewassen zijn ingevoerd kwamen daarmede tal van ziekten en plagen binnen evenals overal elders het geval pleegt te zijn. B.v. de koffiebessenboeboek, de groene koffieluis, de agavesnuitkever, de rietschorskever en de mythen der theeplant. Enkel in 1922 werd voor de toenmalige residentie Kedirie het verlies door den koffiebessenboeboek geraamd op 30.000 picol koffie ter marktwaarde van ƒ 1.200.000.

De invoer van voor uitplanting bestemd materiaal van zaden en van versche vruchten is afhankelijk gesteld van een z.g. gezondheidscertificaat uit het land van herkomst en van een keuring bij aankomst in Indië in daartoe aangewezen havens. Sedert 1920 is ook verboden de invoer van levende dieren behoudens eenige uitzonderingen of ontheffing daarvan door den departementschef.

Het irrigatiewezen.

Irrigatie bestond vermoedelijk reeds vóór de komst der Hindoes en uit den Hindoetijd zijn b.v. in de nabijheid van de vroegere hoofdstad Modjopahit overblijfselen gevonden van aanzienlijke aarden dalafsluitingen en in Zuid-Banjoewangie van zeer oude bevloeiingswerken uit het vroegere rijk Blambangan. De Javaan en de Balinees hebben nog de vaardigheid in het aanleggen van allerhande irrigatiemiddelen zoodat de Regeering eerst na 1830 (invoering cultuurstelsel) aandacht begon te wijden aan de irrigatie ten behoeve der bevolking. Tot 1844 waren er slechts 5 waterstaatsingenieurs, daarna een 10 tal en in 1854 kwam het departement der burgerlijke openbare werken en de uitbreiding van het corps tot 21 ingenieurs en 14 aspirant-ingenieurs, terwijl de formatie thans telt 220 hoofdingenieurs en ingenieurs van den waterstaat.

Veel tegenspoed is ondervonden met de Solovalleiwerken ter

bevloeiing van 140.000 hectaren grond bewesten Soerabaja, waarvoor in 1903 uitgetrokken was 19 millioen gulden, welke som echter later bleek verdubbeld te moeten worden zoodat in 1905 tot de staking der werkzaamheden werd besloten en in 1929 voor goed van die werken is afgezien.

Sedert 1910 komen op Java 6 irrigatieafdeelingen voor onder afzonderlijk personeel en in de Vorstenlanden sedert 1918 waterschapsorganisaties van publiekrechtelijken aard. In den raad van bestuur dezer autonome corporaties hebben zitting de beheerders der ondernemingen en een gelijk aantal benoemde ambtelijke leden en niet-ambtelijke leden, hoofden van Inlandsche gemeenten.

Bij de instelling der 3 provincies op Java is het beheer over rivieren en kanalen aan den provincialen raad gekomen.

De regenval is belangrijk, minder dan 1000 m.m. 's jaars komt weinig voor, méér dan 2000 m.m. over groote uitgestrektheden en 3000 m.m of méér is normaal in bergstreken tot een maximum van 10112 m.m.

Rijst het hoofdgewas neemt als zoodanig in belangrijkheid af ten gunste van cassave en maïs (tusschen 1916 en 1927 met 10 %). Daarom is in de laatste jaren meer aandacht gewijd aan den aanleg van groote natuurlijke vergaarkommen (wadoek) van regenwater voor de bevloeiing van de tweede gewassen op droge gronden in den drogen (oost) moesson.

De irrigatie in den drogen moesson is ook noodzakelijk voor de met suikerriet beplante velden der suikerfabrieken, waarvan de aanplant, in agrarisch opzicht zoowel voor- als nadeelen voor de bevolking heeft. De voordeelen zijn de diepe grondbewerking, de mogelijkheid om dadelijk na het riet een tweede gewas te planten en de omstandigheid dat de riet-aanplant een nuttige wisselbouw uitmaakt op gronden overigens voortdurend met rijst beplant. Als nadeel wordt in hoofdzaak aangemerkt de concurrentie in het watergebruik dat tot de regeling geleid heeft om de rietvelden alleen over dag en de bevolkingsgronden alleen des nachts te bevloeien, welke verdeeling echter niet algemeen de instemming der bevolking heeft.

Om bij benadering een denkbeeld te geven van hetgeen voor de irrigatie is verricht vermelden wij dat op Java van het sawahoppervlak bedragende 3.240.000 H.A. technisch 43 % is bevloeid, terwijl een groot deel overigens door vele kleine bergbevloeiingen van water voorzien wordt. In totaal is aan irrigatiewerken besteed tot eind 1929 een bedrag van 170 millioen gulden (de Solovalleiwerken er buiten gehouden) terwijl sedert 10 millioen is toegestaan voor nog niet voltooide werken zoodat

totaal 180 millioen gulden zal zijn besteed aan 1.400.000 H.A. technisch bevloeiden sawahgrond, die dan ƒ 130.— per H.A. heeft gekost. Vergeleken met de nabijliggende Pacific-landen is dat bedrag gering, in hoofdzaak als gevolg van het feit dat reeds vroeger toen loon en materiaal goedkooper waren dan thans, een goed deel der werken is tot stand gekomen.

De Pemali-werken tusschen 1891 en 1903 uitgevoerd kostten ƒ 75.— per H.A.; daarentegen de Krawang-werken in de laatste 10 jaren gebouwd ƒ 300.— per H.A.

Welke voordeelen aan de technische irrigatie verbonden zijn, is aangetoond voor het Pamali-gebied in Tegal. Tusschen de jaren 1895 en 1925 is toegenomen de opbrengst van den rijstoogst van 49.400 tot 92.600 ton, de uitgestrektheid der overige Inlandsche gewassen van 2870 tot 14130 H.A. en van de (Europeesche) suikercultuur van 640 tot 3520 H.A.

Een 15 tal fraaie foto's van waterwerken zijn bij het verslag gevoegd.

Waterkracht en electriciteit.

Gebleken is dat de rivieren en meren kunnen leveren een minimumvermogen van 500.000 p.k. op Java en het vijfvoud daarvan in de buitengewesten. Dat is op Java maar 10 watt per inwoner, dus zeer weinig want het generatorvermogen in de bestaande centrales bedraagt reeds 40 watt per inwoner in het verzorgingsgebied.

In 1890 zijn bepalingen afgekondigd omtrent de vergunning voor electrische sterkstroomleidingen, in 1892 en 1893 werden de eerste concessies verleend te Soerabaja, Samarang en Batavia doch het duurde tot 1897 alvorens Batavia het eerst met de energielevering kon beginnen. Doch reeds in 1896 wist de Sultan van Koetei voor zijn hoofdplaats een electrische installatie uit Singapore in werking te stellen, welk voorbeeld in 1903 gevolgd werd door den Sultan van Langkat.

Overigens kwam achtereenvolgens te Medan, Soerakarta, Bandoeng, Malang, Pasoeroean, Soerabaja en Samarang electrificatie tot stand. In 1910 was in de openbare electriciteitsbedrijven ongeveer 2500 K.W. aan machinevermogen opgesteld waarvan 800 K.W. door ontgonnen waterkracht en het overige met stoom als drijfkracht. In 1917 bedroeg het totale vermogen (openbaar en particulier) 13000 K.W. waarvan 2800 K.W. door benutting van waterkracht en thans is het totaal generatorvermogen 124.000 K.W. waarvan 16.000 K.W. in de buitengewesten. Het in 1910 opgerichte waterkrachtbureau der Staatsspoorwegen is in 1917 gereorganiseerd tot den Dienst voor

waterkracht en electriciteit onder het departement van Gouvernementsbedrijven.

Op 1 Januari 1920 golden 32 vergunningen op Java en Madoera en 7 in de buitengewesten, in 1930 achtereenvolgens 60 en 41.

Ook voor zuiver Gouvernementsdoeleinden zijn krachtwerken gebouwd n.l. voor spoorwegen, de voorziening in een gelegenheid tot waterberging van het surplus in den westmoesson op de Bandoenghoogvlakte, de Gouvernements-grond en zilvermijnen in Benkoelen en de Bangkatinwinning terwijl het Gouvernement bovendien de electrische energie in het groot verkoopt aan distributielichamen n.l. particulier, gewest of gemeente.

Modern verkeer.

Werd in 1867 de eerste spoorweg opengesteld door een particuliere maatschappij gebouwd, thans is Java in zijn volle lengte overdekt met 5500 K.M. ijzeren weg n.l. 2500 K.M. spoor en 3000 K.M. tram waarvan 2300 en 650 K.M. Staatslijnen. In de buitengewesten is de lengte 1834 K.M. waarvan 1334 Staatslijnen. In 1894 duurde de spoorreis van Batavia naar Soerabaja, met overnachten, 2 volle dagen, in 1910 werd zij verkort tot $1^1/_2$ dag (met overnachten) en vanaf 1928 tot $13^1/_2$ uur waarin dan 821 K.M. worden afgelegd. Ter vergelijking diene dat voor den afstand Parijs—Marseille van 862 K.M. de expresstrein $16^3/_4$ uur en de rapide $13^1/_4$ uur behoeven.

Het motorverkeer begon in 1900, nam vooral toe sedert 1912. In 1925 bedroeg in geheel Ned.-Indië het aantal personenauto's 40.000, autobussen 800, vrachtauto's 4880 en motorrijwielen 7100, in 1929 achtereenvolgens 67900 — 5600 — 16100 en 14.800. Waarvan op Java in 1925 achtereenvolgens 29.000 — 300 — 2600 en 5600 en in 1929: 45.000 — 3000 — 4600 en 12.200. In de groote steden is het gebruik van rijwielen in de laatste 5 jaren verdubbeld. Het autobusbedrijf bedient voornl. het interlocaal verkeer in zoodanige mate dat ieder plaatsje van eenige beteekenis een busverbinding heeft. Voor familie- en marktbezoek wordt ook de taxi veel gebruikt door een deel der inheemsche bevolking. Eigenaardig is het dat wel de vroegere karretjes op de buitenwegen door het motorverkeer verdrongen zijn doch niet de oude vrachtkarren (grobak). Vermoedelijk zal spoor- en tramweg allengs minder gebruikt worden voor het personen- en kleingoederen vervoer over korte afstanden.

De ontwikkeling van de scheepvaart, met vervanging van het zeilschip door het stoomschip, begon na de opening van het

Suezkanaal in 1869 met den maandelijkschen dienst van Amsterdam naar Indië van de Stoomvaart Maatschappij „Nederland" in 1871, gevolgd door de Rotterdamsche Lloyd van uit Rotterdam in 1883 en in 1891 door de Koninklijke Paketvaart Maatschappij met geregelde stoomvaartverbindingen in Ned.-Indië zelf. Deze laatste breidt zich gestadig uit. In 1891 deed zij 13 verplichte lijnen bevaren nu 30 benevens evenveel onverplichte, b.v. wordt het verkeer bezorgd tusschen Deli—Penang—Singapore—Java—Makassar en Australië met de meest moderne stoomers die evenals alle grootere booten op de andere lijnen voor de Europeesche passagiers bijna dezelfde comfort aanbieden als de mailbooten op Nederland varend.

Het getal dezer mailbooten van de Maatschappij „Nederland" en de Rotterdamsche Lloyd in 1910 bedragende 20 en 13 is sedert vermeerderd tot 48 en 39. De maandelijksche dienst is in 1892 overgegaan in een 14 daagsche, de 10 mijlsvaart allengs geworden een 18 mijls, bij welke snelheid de reis van Batavia naar Nederland weldra slechts 22 dagen zal duren. In 1890 bevatte de mailboot plaats voor 100 passagiers, nu bieden de nieuwste schepen plaats aan voor 700 passagiers. Naast de accomodatie is ook de veiligheid allengs verhoogd.

Voorts verdient vermelding de in 1903 opgerichte Nederlandsche onderneming de Java-China-Japan Lijn met 18 stoomschepen. Daarnaast komen nog verscheiden buitenlandsche stoomvaartverbindingen voor die Ned.-Indië aandoen.

Tenslotte moet de Gouvernements-marine, bestaande uit 159 stoom- en motorvaartuigen en 17 schepen, genoemd worden, wier vaartuigen, oorspronkelijk bestemd om zeeroof te bestrijden, thans voornl. dienen voor het vervoer van landsdienaren, goederen en gelden voorzoover de Paketvaart daarin niet voorziet, voor het toezicht in de territoriale wateren en voor hydrografische opnemingen.

Het luchtverkeer in 1928 geopend door de Kon. Ned. Ind. Luchtvaart Maatschappij, met Staatshulp, voor de dagdiensten Batavia—Bandoeng en Batavia—Samarang, werd in 1929 uitgebreid met den wekelijkschen dienst Batavia—Palembang en doortrekking van den dienst Batavia—Samarang tot Soerabaja. Aangevangen met 2 vliegtuigen zijn er nu 7 in het bedrijf. Het postvervoer is toenemend, het goederenvervoer nog niet. Zooals voorts bekend is kwam van de 8 vliegtuigen der Koninklijke Luchtvaart Maatschappij tusschen 12 September en 12 December 1929 uit Nederland vertrokken, een 6 tal binnen den gestelden maximum tijd van 2 weken te Bandoeng aan en de 7 retourvluchten werden in gemiddeld 11 dagen volbracht.

Aangaande het radioverkeer is vermeld dat het aantal van 15 korte golfzenders in 1928 sedert is gestegen tot 31. Aan de 36 lange golfzenders is sedert niets toegevoegd.

Tot verbetering van het radiotelegraafverkeer met Nederland werd nabij Bandoeng een proefzendstation gebouwd en de radiotelefonieverbinding met Nederland is — zooals bekend — in 1929 geopend evenzoo die tusschen Duitschland en Indië.

Uit bovenstaande korte samentrekking van de Regeeringsmededeelingen, omtrent inderdaad goed gekozen belangwekkende onderwerpen, kan de daarin belangstellende lezer gemakkelijk ontwaren dat Nederlandsch-Indië in menig opzicht in bevredigende mate zich ontwikkelt. Ht.

* * *

Kolonisatie op Nieuw-Guinea. Het hoofdbestuur der Vereeniging Kolonisatie Nieuw-Guinea heeft een uitvoerige circulaire verspreid betreffende de nieuwe plannen, die het ontworpen heeft voor de stichting van een landbouwkolonie op Nieuw-Guinea. De hoofdpunten vinden hieronder vermelding.

Op de jaarvergadering van 27 April was een (nieuw) kolonisatieplan ontworpen, dat slechts gelegenheid tot koloniseeren gaf aan hen, die in het bezit zijn van een geldswaardig bedrag van 1500 à 2000 gulden. Aan het H. B. der vereeniging is echter gebleken, dat zeer velen aan die noodzakelijke voorwaarde niet kunnen voldoen. Zonder aan het beginsel afbreuk te doen, heeft het thans naar een middel gezocht, dat ook aan zoo goed als onbemiddelden gelegenheid tot koloniseeren biedt. Hierin meent het te zijn geslaagd en het ontvouwt thans het volgende plan.

Het stelt zich voor een eigen kolonie te vormen, welke wordt aangeduid met den naam van: „Kolonie Onze Toekomst". Ze zal door het H. B. worden geëxploiteerd, in dien zin, dat door elken kolonist, hetzij vrouwelijk of mannelijk, slechts een bedrag van *f* 125.— bij de Vereeniging behoeft te worden gestort, met dien verstande, dat voor kinderen, reeds geschikt voor lichten veldarbeid, de te storten som slechts *f* 50,— bedraagt. Man, vrouw en een kind hebben dus slechts *f* 300,— te betalen.

De reis tot Semarang, alwaar alle kolonisten minstens vier dagen vóór het vertrek der K.P.M.-boot aanwezig moeten zijn, komt voor eigen rekening, alsmede de mede te nemen eerste kleeding-uitrusting. Voorop dient gesteld te worden, dat de kolonisten, in verband met eventueele transportmoeilijkheden

op Nieuw-Guinea, alleen het hoogst noodige medenemen. Voor de verdere benoodigdheden, zooals landbouwgereedschap, plantmateriaal, eetwaren, medicijnen, eetgerei, pannen, enz., wordt door het H. B. zorggedragen.

Het H. B. hoopt met een zestigtal personen dezen trek aan te vangen, waarvoor beschikbaar wordt gesteld 8 × 40 H.A., of tezamen 320 H.A., zulks in verband met de later te groepeeren kolonisten-gezinnen, elk uit 6 tot 9 personen (inclusief vrouwen en kinderen) bestaande.

Het doel der K.N.G. wordt stipt nagekomen, zoodat slechts met Nederlandsche werkkrachten mag worden gewerkt; zelfs geen inheemsche bedienden mogen worden medegenomen. Absolute zelf-werkzaamheid is dus het Parool.

Teneinde al dadelijk het op de Jaarvergadering ingenomen standpunt in toepassing te brengen, worden bij aankomst op het kolonisatie-terrein twee leiders of commissieleden benoemd, die, zoo zij daartoe geschikt blijken te zijn, de leiding blijven behouden tot het oogenblik, dat tot verkaveling der 320 H.A. wordt overgegaan. Gedurende zes maanden zorgt het H.B. voor voeding, voor zoover deze niet uit den grond kan worden betrokken, of in den omtrek verkrijgbaar is. Daarna hebben de kolonisten voor een zeker gedeelte in eigen onderhoud te voorzien, hetgeen tegen dien tijd zeer wel mogelijk is. Het H.B. stelt zich voor, de op deze wijze apart gevormde nederzetting na bedoeld tijdstip nog zoo lang met een zeker bedrag per maand bij te springen, dat gevoegelijk kan worden aangenomen, dat bij voortgezetten harden arbeid, een behoorlijk bestaan is verkregen. Het bedrag hiervoor benoodigd kan voorloopig niet met eenige zekerheid worden vastgesteld, daar hierop veel bijkomende factoren van invloed zijn, welke eerst na de terugkomst der explorateur-kwartiermakers te beoordeelen zijn.

De aan deze kolonisatie verbonden kosten bedragen van af het oogenblik van vertrek tot het tijdstip, waarop het H.B. de kolonie aan zichzelf overlaat, naar globale schatting *f* 10.000.—.

De K.N.G. hield, naar het *Semarangsche Algemeen Handelsblad* berichtte, medio September een goed bezochte vergadering, gepresideerd door den Bondsvoorzitter, den heer A. Wevers.

Om een groot misverstand, dat bij velen ingeworteld blijkt te zijn, uit den weg te ruimen, wees de voorzitter nog eens speciaal op het feit, dat de K.N.G. een geheel ander oogmerk heeft dan de Giesting en het Malangsche dep. v. K.N.G. De K.N.G. wil een zuiver Nederlandsche kolonie stichten, die

zonder inlandsche werkkrachten bestaat. Zelf aanpakken en zelf doen is de leuze van de K.N.G.

De eerste stappen voor het koloniseeren zijn reeds gedaan, de kwartiermakers zijn uitgezonden, en het eerste rapport is reeds binnengekomen.

Dit veelbelovend rapport werd ter vergadering voorgelezen. Daaraan werd toegevoegd dat ultimo October de eerste groep kolonisten kon vertrekken, onder hen zijn tien jongens van Pa van der Steur.

* * *

Europeesche werkkrachten voor N. I. Het Informatiebureau van „Oost en West" heeft bij zijn werkzaamheid natuurlijk ook den invloed gevoeld van de economische crisis, die kenmerkend het heden drukt. Het verslag over 1929, opgemaakt door den directeur van dat bureau, den oud-resident H. J. A. Raedt van Oldenbarnevelt, heeft hierdoor echter niets aan belangrijkheid ingeboet. Het bevat, zooals 't gepubliceerd is in *Het Koloniaal Weekblad* (ns. v. 31 Juli t/m 11 September), tal van lezenswaardige mededeelingen, aanhalingen en beschouwingen, zoowel t.a.z. van de Oost als van de West.

Wij ontleenen 't een en ander aan de laatste opmerkingen van den samensteller.

Als van zelf, naar wij hopen, hebben wij door onze vluchtige schets van den economischen toestand van Ned. Oost- en West-Indië den lezer een indruk kunnen geven van de ernstige crisis, welke thans in het bijzonder Ned.-Indië doormaakt, een economische crisis zoowel op cultuur- als op handels- en technisch-bedrijfsgebied, over de geheele linie, om hier niet te spreken van Suriname, de reeds sedert jaren kwijnende kolonie. Slechts de Benedenwindsche eilanden van Curaçao hebben door hun ideale ligging en hun prachtige baaien niet noemenswaard den invloed van de algemeene wereldmalaise ondervonden.

Wat den economischen toestand van Ned. Oost-Indië betreft is hij van dien aard, dat in de gegeven omstandigheden werkzoekenden in Nederland, die, ook door de heerschende malaise in het eigen land, er toe gebracht worden een betrekking in Indië te zoeken al heel weinig kans van slagen hebben. In Indië loopen thans vele Europeesche werkloozen rond, die uit hun betrekking werden ontslagen wegens inkrimping en beperking van de meesten der Cultuur- en Handelsondernemingen.

Volgens de *Nieuwe Soerb. Ct.* teekent de heerschende depressie in de cultures en vooral in de bergcultures op Java zich reeds af in de lijst van Europeesche werkzoekenden aan de Gemeente-

lijke Arbeidsbeurs te Malang. Per ultimo Januari bedroeg het aantal werkzoekende bergcultuur-, suiker- en handelsemployé's, voor zoover opgegeven bij de Gemeentelijke Arbeidsbeurs: 46, d.i. 50 pct. van het totaal bij dit bureau bekende Europeesche werkloozen. Hieronder nemen de Cultuuremployé's de ongunstigste plaats in. Zooals bekend is de toeneming van werkloosheid in de cultures reeds begonnen in Oct. en Nov. 1929 en sedert vermeerderd, zoowel op Java als in de Buitengewesten. Sedert bereiken ons berichten, dat de malaise ook in de technische bedrijven duidelijk is waar te nemen. De N.V. Droogdok Maatschappij Soerabaja heeft 300 werklieden ontslagen, terwijl de N.V. Vereenigde Machinefabrieken du Croo en Brauns haar bedrijf heeft ingekrompen (ook in Nederland) en zij tevens zullen overgaan tot het ontslaan van werkkrachten. Blijkens het laatste jaarverslag van de Arbeidsbeurs te Bandoeng is de verhouding tusschen vraag en aanbod voor werkzoekenden ongunstiger geworden. Zeer groot is het aantal aanmeldingen van onvoldoend-bekwame arbeidskrachten.

Ook in West-Java laat de toestand van zaken op cultuur- en handelsgebied voor de naaste toekomst zich somber aanzien. Ook daar heeft men op groote schaal moeten bezuinigen als noodzakelijk gevolg van de belangrijke daling der prijzen van nagenoeg alle cultuurproducten, hoofdzakelijk wel van suiker, koffie, thee en rubber. Volgens het maandverslag van April j.l. van het Bureau voor Arbeidsbemiddeling te Batavia zijn onder het hoofd „Europeanen" ingeschreven 87 mannen en 21 vrouwen, totaal 108 personen, terwijl van dit aantal er 25 aan een betrekking zijn geholpen. Volgens informaties aan de *Java-Bode*, behoorde 45 pct. der werkloozen tot de geïmporteerde krachten, waarvan een zeer groot gedeelte onder de maatschappelijk minderwaardige krachten gerangschikt kan worden. De bruikbare arbeidskrachten vonden ondanks alle malaise binnen drie weken weer emplooi. Niettemin waarschuwt de Arbeidsbeurs te Bandoeng reeds sedert eenige jaren tegen de opvatting, dat elke Nederlander het gerust in Indië kan gaan probeeren, wanneer hij in het moederland geen middel van bestaan kan vinden. (Zie „Arbeidskansen" in de *Ind. Gids* van Juni 1930).

Dat niet onderlegde personen vooral in deze tijden niet in Indië zullen slagen kan zeker geen verwondering baren, maar ontegenzeggelijk zullen flinke jongelieden met behoorlijke schoolopleiding, liefst die de H. B. Scholen en andere Middelbare scholen hebben afgeloopen, het eerst aan de beurt komen voor een betrekking in de cultures, in den handel of in de technische bedrijven, wanneer de malaise zal zijn opgeklaard, want men

kan als vast aannemen, dat, zonder soliede Hollandsche werkkrachten, de particuliere industrie, trouwens de geheele samenleving in Indië, het nu eenmaal niet stellen kan. Buitenlandsche werkkrachten komen slechts in de tweede plaats in aanmerking. Hoe somber de tijden in de gegeven omstandigheden ook mogen zijn, de economische crisis kan o.i. niet van langen duur zijn en betere dagen zullen dan weer aanbreken en met blijdschap worden begroet.

Maar wat nu te denken van de vele buitenlanders, die in Indië in den Staatsdienst als *houtvesters* zijn opgenomen? omdat het Ned.-Indische Gouvernement genoodzaakt was buitenlanders aan te stellen om het tekort aan personeel bij het Boschwezen aan te vullen, zij het ook dat zij slechts contractueel voor den tijd van drie jaren werden verbonden, in afwachting van hen, die thans voor den Indischen dienst, d.i. met landssteun, als houtvester aan de Landbouw Hoogeschool te Wageningen worden opgeleid.

Het tijdschrift *M. O.*, orgaan der Vereeniging van Leeraren bij het Middelbaar Onderwijs in Ned.-Indië heeft het in het bijzonder over het tekort aan *mijningenieurs* en het noemt 't een bedroevend verschijnsel, dat er zulk een enorm te kort is aan mijningenieurs en geologen, speciaal voor den Dienst van het Mijnwezen in Ned.-Indië. „Zoo is 't corps ingenieurs en geologen van het Mijnwezen", zegt het tijdschrift „op 't oogenblik 76 man sterk, terwijl de begrooting voor 1930 in een sterkte van 89 voorziet. De 38 plaatsen in de formatie van den geologischen dienst (c.q. de Sumatra- en Javakarteeringen) zijn thans door slechts 30 academici bezet, een tekort dus van eventjes 8 (voor 1929), voorwaar geen kleinigheid! Dat tekort wordt maar niet aangevuld en wel omdat niemand zich voor den Indischen dienst beschikbaar stelt (en er bovendien niemand is), zoodat het Gouvt. van Ned.-Indië dus genoodzaakt zal zijn buitenlanders in dienst te nemen, wat uit een nationaal oogpunt bezien, beschamend is....."

Ten slotte wijst het *M. O.* op de wenschelijkheid om zich in Indië aan de Technische Hoogeschool te Bandoeng voor mijningenieur en geoloog, ook voor den Indischen Staatsdienst te kunnen bekwamen door naast de faculteit voor weg- en waterbouwkunde een nieuwe faculteit, die der Mijnbouwkunde, in het leven te roepen.

Geen wonder dat het Bestuur der Vereeniging van hoogere ambtenaren bij het boschwezen in Ned. Oost-Indië, eveneens de aandacht vestigt, maar nu van ouders en jongelui, op den mooien hier in Holland vrijwel onbekenden werkkring van hout-

vester bij het Nederlandsch-Indische Boschwezen, vooral nu, zooals wij boven reeds mededeelden, bij dien tak van dienst een tekort aan houtvesters bestaat, hetwelk door buitenlanders moet worden aangevuld. De Vereeniging noemt dit ten rechte beschamend voor ons nationaliteitsgevoel en voor onze Koloniale roeping.

Wat betreft de belangstelling voor onze Overzeesche Gewesten, zij wordt gaandeweg wel ietwat grooter, maar niettemin is toch de onbekendheid van het meerendeel der Hollanders nog vrij algemeen. Nog altijd legt men in ons klein landje een zekere onverschilligheid aan den dag voor hetgeen in Indië voorvalt en bekommert men zich al heel weinig omtrent de wederwaardigheden, welke het groote overzeesche gebied, vooral in deze tijden van malaise met de naweeën daarvan doormaakt. Ook blijft het een eigenaardigen indruk maken, wanneer overigens flinke en krachtige jongelieden, die op het Informatiebureau komen, al dadelijk hun angst toonen over het zoo vreeselijk afmattende klimaat in de tropen en velen, zoo waar, ook daarbij reppen over de vele gevaren, waarmede, naar zij vernemen, men in Indië in deze tegenwoordige woelige tijden van alle kanten bedreigd wordt.

De heer Raedt van Oldenbarnevelt verwijst hierbij o.m. naar het oordeel van Dr. F. H. G. van Loon (Wie is geschikt voor de tropen?), dat aldus is samen te vatten: „Ga toch uw geluk in N.-I. beproeven! Als gij ook maar iets van den pionier in u voelt, zal het u nooit berouwen!" En hij haalt de verklaring aan van den Duitschen geleerde Dr. E. Vatter, die in 1928 en 1929 in het oostelijk deel van onzen archipel reisde, „dat men zich ook in de meest afgelegen bergstreken alleen en ongewapend veiliger kan voelen dan in donkere groote stadswijken op Europeesch grondgebied."

Gedurende 1929 kwam weder een belangrijk aantal buitenlanders zich bij het Informatie-bureau aanmelden, meerendeels schriftelijk (123), slechts weinigen mondeling (25) — totaal 148 v. j. 91 —, ter erlanging van de een of andere betrekking in Ned. Oost-Indië. Evenals in de vorige jaren waren de betrekkingzoekenden hoofdzakelijk van Tjecho-Slowakijsche nationaliteit, maar ook Duitschers, Belgen en Zwitsers kwamen onder de buitenlandsche sollicitanten voor. Gelet op hunne aanbevelingen en daarbij overgelegde getuigschriften, kunnen zij tot de categorie der intellectueel ontwikkelden gerekend worden. Velen onder hen waren in hun land werkzaam als ingenieurs, technici, doctoren, bedrijfsleiders, leeraren bij het onderwijs, handelaren, enz. Zij waren door den ongunstigen economischen toestand in hun

eigen land wel genoodzaakt een heenkomen te zoeken naar onze koloniën, waar naar luid van berichten de toestand van zaken zooveel gunstiger zou zijn en zij een zooveel betere toekomst meenden te kunnen tegemoet zien.

* * *

De komende Armenwet. Binnen korten tijd vermoedelijk in de aanstaande najaarszitting zal, — aldus meldt het *N. v. d. D. v. N. I.* — de Volksraad zijn oordeel moeten uitspreken over een ontwerp-ordonnantie, welke een geheel nieuwe regeling geeft ten aanzien van de armenbedeeling in Indië. De desbetreffende voorstellen werden reeds twee jaar geleden door de Afdeeling Tucht-, Opvoedings- en Armwezen van het Departement van Justitie ontworpen, en hebben in September 1921 het Departement verlaten. Daarna werden achtereenvolgens adviezen uitgebracht door het Departement van Onderwijs en den Dienst der Volksgezondheid. Thans liggen de stukken al sinds een paar maanden voor advies op het Departement van Financiën.

Wanneer de genoemde ontwerp-ordonnantie straks het Staatsblad bereikt, vervalt de thans geldende regeling der armenbedeeling, die bij Gouvernements-besluit van 1886 werd vastgesteld, en in 1923 bij Bijblad 10502 nader werd uitgewerkt. Deze laatste regeling schrijft voor, dat voor bedeeling alleen „behoeftige Christenen" in aanmerking kunnen komen, zulks ter beoordeeling van de „Commissies tot ondersteuning van behoeftige Christenen". Dergelijke Commissies bestaan te Batavia, Semarang, Soerabaja en Padang, terwijl voorts op vele plaatsen in de Buitenbezittingen de kerkelijke armbesturen dezelfde bevoegdheden als de vier genoemde Commissies bezitten. De fondsen, waaruit de kosten der bedeeling bestreden worden, bestaan uit de gelden, die door een heffing van 1 pro mille verkregen worden uit de opbrengst van venduties, loterijen en openbare verhuringen. Verder strekt de bestaande regeling zich niet uit. Van bedeeling van behoeftige niet-Christenen is van Gouvernementswege dus geen sprake. Practisch alle Inlanders en Chineezen vallen er buiten en komen ten laste van het particulier initiatief, althans voorzoover het de zoogenaamde „bedeeling" betreft. De gestichtenzorg heeft hiermede niets te maken, en deze komt dan ook al sinds lang aan alle bevolkingsgroepen ten goede.

De nieuw ontworpen regeling van de armenbedeeling kent geen onderscheid meer tusschen Christenen en niet-Christenen.

Ook zij geldt, evenals de gestichtenzorg, voor alle bevolkingsgroepen, terwijl zij bovendien het beginsel van centralisatie, dat de bestaande regeling kenmerkt, geheel laat varen. In de ontwerp-ordonnantie wordt de armen-bedeeling namelijk volledig gedecentraliseerd. Voor Java en Madoera wordt zij opgedragen aan de Stadsgemeenten en Regentschappen, en voor de Buitenbezittingen aan de Locale Raden. Wat in deze door het particulier initiatief tot stand is gebracht, wordt natuurlijk niet aangetast, maar wel zullen uiteraard de „Commissies tot ondersteuning van behoeftige Christenen" moeten verdwijnen.

De bron van inkomsten voor de armenbedeeling zal evenals vroeger te vinden zijn in de belasting van 1 pro mille op de opbrengst van venduties, loterijen en openbare verhuringen, ofschoon voor de wijze van verdeeling andere maatregelen getroffen moeten worden. Thans blijven die gelden in het ressort, waar zij geïnd worden, en zoo gebeurt het vaak dat de opbrengst groot is in ressorten, waar weinig armen zijn, en klein in ressorten, waarin zich vele armen bevinden. Uiteraard wil de nieuwe regeling ook aan deze onbillijkheid een einde maken.

* * *

De Rijkseenheid. Het Politiek Economisch Weekblad, orgaan ter versterking van de Rijkseenheid: Nederland—Indië is zijn tweeden jaargang ingegaan met een naamomzetting. Sedert 1 October heet het *De Rijkseenheid*, met de nadere omschrijving: staatkundig, economisch weekblad ter versterking van de banden tusschen Nederland en de Indiën. In de redactie zijn gebleven: Mr. A. J. A. A. baron van Heemstra, Prof. Mr. F. J. H. Cowan en Mr. Dr. H. A. A. van Gybland Oosterhoff en is opgenomen Prof. Mr. I. A. Nederburgh.

In de lange lijst van vaste medewerkers zijn, met behoud van alle oude namen, nu ook opgenomen die van de heeren: Dr. D. S. Fernandes, C. Frans, Raden Mas Noto Soeroto en Dr. J. Th. de Visser, onder hen dus de vooraanstaande figuren van het Nederlandsch-Indonesisch verbond.

Moge zij, die de leiding van het orgaan *De Rijkseenheid* hebben, er in slagen eenheid te brengen over het begrip „Rijk" in den kring der vaste medewerkers, opdat deze in eensgezindheid de Rijkseenheid-gedachte kunnen propageeren, volgens eenzelfde bedoeling en volgens eenzelfde begeerte.

Een moeilijke taak; een groote inspanning zeker ten volle waard.

KOLONIALE LITERATUUR.

Angst voor het boek, door N. U.

De weinige aandacht, die er voor het goede boek bestaat, dat wil zeggen: voor het boek, dat te denken geeft, komt niet alleen uit hartsdorheid en geestestraagheid voort, doch ook uit angst. Op het eerste gehoor klinkt dit vreemd. Angst voor het boek? Toch behoeft men geen medicus te zijn om deze diagnose te kunnen stellen; reeds de duidelijke voorkeur, welke de meeste menschen voor een bepaald soort lectuur hebben, duidt op de aanwezigheid van een tegenzin in andere soorten, en er zijn gevallen, waarin die tegenzin zoo diep geworteld, maar vooral zoo onoverwinlijk blijkt, dat het niet overdreven is er een ziekelijke oorzaak voor aan te nemen.

Dr. Wilhelm Stekel, de groote Weensche zielsarts, zegt in een van zijn werken: „de geheele menschheid is beladen met angst". De uitwerking van dit thema voert hem tot de conclusie, dat haar nerveuse angsttoestanden altijd op angst voor zichzelf berusten. De cultuurmensch, overspannen in den strijd om het bestaan, in zijn natuurlijke uitingen geremd, en gefnuikt door een kunstmatige moraal, hoort vaak zelfs de stem van zijn geweten niet zuiver meer, verwart zich in het onderscheiden van goed en kwaad, ziet zich ten slotte voor zwarter aan dan hij is, en hoopt aldus een hoeveelheid angst in zich op, welke niet anders is dan angst voor het eigen ik en voor de buitensporigheden, die dit zou kunnen begaan, wanneer niet de veiligheidskleppen voortdurend (en dit verhoogt wederom den angstdruk) overmatig belast worden.

Deze geplaagde en gejaagde moderne mensch is begrijpelijkerwijze geneigd tot pogingen om zichzelf te ontvluchten. Het voortdurend gezelschap van iemand, wien de angst verteert, is niet plezierig. Natuurlijk gelukken deze pogingen niet; niemand is er ooit in geslaagd zichzelf kwijt te raken. Nochtans is hij voortdurend op de vlucht; hij zoekt zichzelf te ontkomen in de filantropie, de politiek, de kunst, de sport, het verzamelen, het reizen, de baantjes en wat niet al. En daarbij went hij zich allerlei gewoonten van zelfbedrog aan, speelt hij vele soorten van rollen, — als hij maar niet zichzelf behoeft te zijn; niet zichzelf te zien zooals hij inderdaad is; niet zichzelf tegen te komen, wat curieus genoeg in het volksgeloof van oudsher een voorbode van onheil is: wie zichzelf ontmoet, sterft op hetzelfde oogenblik. En waarlijk, menigeen, die zich kon ontdoen van zijn opschik en zichzelf aanschouwen, zooals anderen hem waarnemen, zou zonder verwijl in den grond zinken!

In het boek nu komt zoo menig mensch van dezen tijd, die leeft van en door camouflage, zichzelf tegen. Daarom klapt hij het dicht. Hij wil zoo iets akeligs niet ontmoeten. Hij vreest van schaamte en zelfverachting om te komen, als hij in dien spiegel zijn eigen ware figuur zal zien, ontdaan van de pruik, den mantel en het masker zijner grootspraak, waarmede hij zichzelf en vele anderen krampachtig heeft wijsgemaakt, dat hij een held en niet een armzalig klein mannetje is. Hij heeft angst voor het boek.

En ziedaar, waarom zoovele menschen geheel niet lezen, of alleen die lectuur, waarin ze zeker zijn de bevestiging van hun vermeende grootheid te vinden. Ze willen in hun zelfbedrog bevestigd worden. En ze helpen ijverig mee om daartoe ook van hun kant het noodige bij te dragen. Van alles maken ze zich wijs. Ze hebben geen tijd om te lezen. Of het is slecht voor hun oogen. Ze krijgen er hoofdpijn van. Het is alles zoo minderwaardig wat er gedrukt wordt, zeggen ze. Het lijkt hun niet, van zooveel tragische dingen te lezen, luidt hun bewering; er is in de werkelijkheid al genoeg misère. Of wel: ze hebben overdag inspannend werk te doen, en des avonds zijn ze dus te moe om te lezen. Zijn ze geen geheelonthouders

van lectuur, dan verdedigen ze bij voorbeeld detective-verhalen als het eenig genietbare, en stilletjes vereenzelvigen zij zich met den gentlemandief of den vernuftigen speurder: zoo zouden zij het óók aanpakken, als ze in dezelfde omstandigheden kwamen.

Het is alles angst en vlucht voor den angst. Wat moeten we doen om die deserteurs tot het vaandel van het goede boek terug te brengen? De vraag is moeilijker te beantwoorden dan voor het geval van hen, die wel lezen zouden, als ze maar niet telkens door futiele vermaken hun aandacht lieten afleiden. We hebben hier met patiënten te doen. Misschien zouden er leesklinieken moeten worden opgericht, waarin men hun voorzichtig en geleidelijk steeds grootere doses heilzame lectuur zou toedienen. Maar dat is een theoretische aanbeveling, die zich niet zoo gemakkelijk in praktijk laat brengen. Intusschen onttrekt de hier beschreven kwaal een zeer groot aantal menschen aan den eeredienst van het boek. Het zou wellicht al helpen, wanneer elkeen, die de zegeningen van het lezen kent, in eigen omgeving poogde, zulke weerbarstigen met beleid en vernuft aan den zoeten smaak van het leesgenot te wennen. Wij laten de propaganda wat veel over aan hen, die het boek maken en verspreiden. Wij moeten daaraan allen op onze wijze meedoen. De prikkel moet uit den lezerskring komen. Als wij eens het oogenblik afwachten, waarop de vluchtelingen ons niet ontsnappen kunnen, omdat zij een beetje ziek liggen, en hen dan, in plaats van met vruchten of bloemen te bedenken, met een boek overrompelden? Het is een idee. Zoolang niemand een beter weet, zouden wij het eens kunnen beproeven. Maar dan moeten wij hun het boek niet leenen, doch ten geschenke geven.

En hierbij zij men in 't bijzonder het Indische boek indachtig.

Verborgen Angels. West-Indische roman, door Ivans. D. A. Daamen's Uitgevers-Maatschappij. *f* 1.50 (geb. *f* 2.25).

In afwisseling van zijn gewone detectiveverhalen heeft Ivans bovengenoemde roman in West-Indië laten spelen en wel in Suriname, waar in 1936 een aanval op het gouvernement wordt verijdeld. Het handig verzonnen verhaal is vermoedelijk ingegeven door den treurigen overval op Curaçao op 8 Juni 1929 door den Venezolaanschen opstandeling Urbino, welke niet zoo goed afliep als de aanval op Suriname. Of had Ivans herinnering aan het op 23 Mei 1910 ontdekte complot van den inspecteur van Politie in Suriname F. P. V. Killinger, met het doel om den bestaanden regeeringsvorm door geweld te veranderen?

Een journalist, jhr. mr. A. F. Faessen, gaat in opdracht van het departement van koloniën naar Suriname om te ontdekken of er revolutionaire woelingen in Paramaribo zijn en daarheen vertrekkende komt hij aan boord in kennis met een Amerikaanschen professor William Coxon, een insectenkundige. De journalist ontdekt dat deze in zijn bagage koffieboeboek heeft verborgen, welke hij in Suriname wil invoeren en als een ramp over de koffiecultuur in de kolonie wil uitstorten. Voor den niet ingewijden lezer kan worden medegedeeld dat de koffiebessenboeboek een schorskevertje is, dat in Java en Brazilië heel veel schade heeft verricht. Doch dit is maar een inleiding tot het

verhaal, want de Haagsche journalist komt in Paramaribo, nadat hij zijn opwachting bij gouverneur jhr. Van Elswoudt heeft gemaakt, achter een ander complot, waarin de Amerikaansche directeur van de Surinaamsche Bauxiet Maatschappij betrokken is, met het doel de tusschenkomst van de Vereenigde Staten uit te lokken. Venezolaansche bandieten onder een „generaal" De Castello willen een aanslag op Paramaribo plegen. Bij een bezoek op Moengo, het dorp van de Bauxietonderneming, speelt zich het verraad af, want de gouverneur en zijn dochter worden gevangen genomen bij hun bezoek aldaar.

De journalist weet te ontkomen en, in allerijl en onder de grootste moeilijkheden naar Paramaribo vertrekkende, het complot te voorkomen, zoodat de eer van de Nederlandsche vlag ongerept blijft (in tegenstelling met den overval op Curaçao). Het is een boeiend en vlot geschreven verhaal, dat met genoegen wordt gelezen al is het wat overdreven en het geeft den indruk dat de heer Van Schevichaven, die toch nimmer in Suriname is geweest, voor zoover mij bekend, niet zonder hulp heeft kunnen schrijven van iemand, die Suriname en negerengelsch kent en daar gewoond heeft. Faessen, die gedurende zijn bezoek aan Suriname smoorlijk verliefd is geworden op de bekoorlijke dochter van den gouverneur, Machteld van Elswoudt, krijgt op zijn huwelijksdag een gelukwensch van „koloniën" om hem voor de bewezen diensten te bedanken.

Hier en daar laten stijl en taal wel wat te wenschen over. Zelfs is op blz. 199 een waarschijnlijk ontoelaatbaar woord met een zware inktstreep doorgehaald, maar de lezing heeft ons enkele aangename uren verpozing bezorgd en voor hen, die in Suriname zijn geweest, is het dubbel belangwekkend dit verhaal te lezen.

FRED. OUDSCHANS DENTZ.

De zorg voor de volkshuisvesting in de stadsgemeenten in Nederlandsch Oost Indië, in het bijzonder in Semarang, door Dr. Ir. G. Flieringa. Martinus Nijhoff — 's Gravenhage, 1930, XVI en 334 blz., 131 afb., 4 plattegronden, tabellen enz., kl. 4°. Prijs *f* 10.—.

Onder den harden en stagen arbeid door Westerlingen gedaan in het belang van de ontwikkeling der bevolking in Nederlandsch-Indië behoort het werk in dienst der volkshuisvesting. Namen als die van Tillema, de Vogel, de Jongh, Karsten, de Mooij en anderen zijn daaraan onafscheidelijk verbonden. Ook de naam van den schrijver van dit boekwerk zal voortaan daarbij genoemd moeten worden. Dit kloeke werk

geeft in een omvangrijk systematisch overzicht een exposé van hetgeen reeds voor de volkshuisvesting in N. Indië gedaan is, doch ook wat er nog te doen overblijft. Allereerst houdt schr. zich met het grondvraagstuk bezig. Na een — m.i. in dit werk niet strikt noodig — overzicht van de vestiging van het Nederlandsch gezag vindt men eerst een uiteenzetting der grondrechten. Voorts treft men een overzicht aan der wettelijke bepalingen betreffende decentralisatie en stadsgemeenten benevens een uiteenzetting der eigendomsverhoudingen in de N. Indische steden. Een kaart van Semarang met opsomming van de 137 desa's, waaruit de gemeente bestaat, is daar bijgevoegd. Het kampongvraagstuk wordt door schr. vrij omstandig gereleveerd. Zeer veel aandacht wijdt het werk verder aan de overige bijzondere omstandigheden, die zich bij het vraagstuk van den stedenbouw voordoen in een tropisch en koloniaal land, waarbij behalve het tropisch klimaat en de eischen der tropenhygiène, ook het koloniaal karakter der Indische steden, de inheemsche bouwwijzen, de pasars en de Chineesche graven ter sprake komen.

Hierna volgt een overzicht van hetgeen behandeld is op de beide congressen der Sociaal Technische Vereeniging in 1922 en 1925 t.o.v. de verbetering der volkshuisvesting en dat der beschikbare rechtsmiddelen, welke aan de stadsgemeenten ter bevordering eener behoorlijke volkshuisvesting ten dienste staan. Het deel over „Naamlooze vennootschappen voor de volkshuisvesting" is uit dit hoofdstuk wel het belangrijkste.

Een groote plaats is ingeruimd voor een overzicht van hetgeen reeds tot stand gebracht is in de vijf voornaamste steden van N. Indië, t.w. Semarang, Bandoeng, Batavia, Soerabaja en Medan. Schr. heeft zich vooral tot de eerstgenoemde stadsgemeente meenen te moeten beperken, hetgeen wel jammer is, daar m.i. het boek door grootere volledigheid t.d.o. meer aan zijn doel zou beantwoord hebben. Jammer, omdat de schr. in andere gedeelten zoo loffelijk naar volledigheid streeft, hetgeen o.a. ook uitkomt in de verzorging der zeven bijlagen van dit werk, die te samen ruim honderd bladzijden innemen en waarin hij zelfs de volledige derde titel van het Burgelijk Wetboek van Ned. Indië en het Agrarisch Besluit opneemt. Wellicht ware het beter geweest als schr. dergelijke overal elders te verkrijgen wetten en besluiten had weggelaten en meer bijzonderheden gegeven had omtrent Batavia, dat er nu zeer poover afgekomen is.

Schr. heeft zijn mededeelingen rijk geïllustreerd, alleen is het te betreuren, dat zijn cliché's wat erg klein geworden zijn; het meerendeel is 8 bij 5. Daardoor is o.a. het verschil tusschen ouden

en verbeterden toestand niet altijd duidelijk uit de foto's te zien.

Bij een systematisch onderzoek van het probleem der volkshuisvesting in N. Indische stadsgemeenten zal de arbeid van Dr. Ir. Flieringa nochtans blijken te zijn een rijke bron van inlichtingen en daardoor een nuttig werk in het belang van Indië's land en volk. [1]) A. J. K.

[1]) Een opmerking bezijden de waarde van het boek: waarom in de titel „Nederlandsch Oost Indië" en niet de officieele naam van dit deel van ons rijk.

Decentralisatieverslag 1929.

In voorafgaande verslagen werd ook een aantal gegevens verwerkt over onderwerpen buiten de decentralisatie staande n.l. betreffende de provincies en voornl. de regentschappen. Nu echter een afzonderlijk jaarverslag zoowel over de bestuurshervorming als van de provincie West-Java wordt gepubliceerd zijn nu hier voornl. opgenomen niet-staatkundige mededeelingen en gegevens aangaande de regentschappen in de provincies West- en Oost-Java.

In de Locale raden-, provincie-, regentschaps-, stadsgemeente- en instellingsordonnanties werden in 1929 verschillende wijzigingen aangebracht doch het meest belangrijke was wel de afkondiging der ordonnanties tot instelling van de provincie Midden-Java en als gevolg daarvan de opheffing van een 11 tal plaatselijke (voormalige gewestelijke) raden en de aanwijzing van 26 regentschappen benevens 5 gemeenten als zelfstandige gemeenschappen op den voet van art. 121 der Indische staatsregeling.

Omtrent de werking der kiesregeling voor de gemeenteraden wordt vermeld dat ook in 1929 wederom is gebleken dat vaak een zeer belangrijk percentage van de aan eventueel kiesgerechtigden toegezonden blanco aanvragen onbestelbaar was evenzoo dat het aantal terugontvangen ingevulde formulieren dikwijls slechts voor een klein gedeelte behoorlijk ingevuld werd. B.v. in de stadsgemeente Batavia zijn in 1929 voor de groepen inheemsche en uitheemsche onderdanen niet-Inlanders verzonden achtereenvolgens 9534 en 14889 blanco formulieren waarvan 6825 en 13011 onbestelbaar bleken terwijl ingevuld terugkwamen 1912 en 564 formulieren waarvan 785 en 357 niet behoorlijk ingevuld.

Voor de kleinere stadsgemeenten Kediri en Blitar waren de

[1]) Dit verslag (291 blz.), ingezonden door het Decentralisatiekantoor vermeldt niet waar en wanneer het gedrukt is.

cijfers in dezelfde volgorde 742 en 743 — 227 en 119 — 320 en 416 — 13 en 101. — Men weet dat de verkiezing van leden der regentschapsraden een getrapte verkiezing is, n.l. de kiesgerechtigde mannen *en vrouwen* wijzen een bepaald getal kiesmannen aan en deze kiezen de leden der genoemde raden.

Nu wordt hieromtrent door verslaggever opgemerkt *dat de weinige bedrevenheid van vele kiesmannen in lezen en schrijven* de invulling der stembilletten vertraagde *zoodat somwijlen de stemming niet tijdig kon worden beëindigd* terwijl voorts het feit *dat de kiesmannen geen vergoeding bekomen voor de uitoefening van hun stemrecht vermoedelijk veelal van ongunstigen invloed was op de animo om als kiesman op te treden. Het kostte nog steeds veel moeite om den kiezers de beteekenis der verkiezingen duidelijk te maken. Het aantal door de verkiezingen aangewezen Inlandsche bestuursambtenaren bleef groot. Een met zorg samengestelde kiescommissie zal ter geleidelijke verbetering van de werking van het kiesstelsel waarschijnlijk van veel nut kunnen zijn, het is echter de vraag of hierdoor alle bezwaren zullen kunnen worden ondervangen.*

In het cursief gedrukte, dat woordelijk is overgenomen, wijst dus de verslaggever op dezelfde bezwaren die reeds herhaald vooraf in dit tijdschrift zijn teberde gebracht tegen de invoering van het door de inboorlingen niet gevraagd en niet begrepen Westersch Kiesrecht. [1])

In 1929 werd een nieuwe kiesregeling voor den Minahassaraad afgekondigd.

Een taakverdeeling is in het verslagjaar vastgesteld tusschen het kantoor voor de bestuurshervorming staande onder een Regeeringscommissaris en dat voor de decentralisatie behoorend tot het departement van binnenlandsch bestuur. Het eerste zal o.m. behandelen de taakafbakening tusschen het Europeesch en Inlandsch bestuur. Zooals bekend — merken wij op — is door de bestuursreorganisatie en de z.g.n. ontvoogding der regenten de vroeger bestaande uiteraard noodzakelijk duidelijke afscheiding tusschen de bevoegdheden van Europeesche en Inlandsche bestuursambtenaren in menig opzicht verloren gegaan zoodat dikwijls blijkt dat b.v. de werkkring van den resident nieuwe stijl en van de onder hem dienende nieuwe bestuursambtenaren niet voldoende vaststaat en de ontvoogde regent wel eens vermeent dat de Europeesche bestuurs-ambtenaar ten onrechte zich met hem bemoeit. Dat nu getracht wordt aan die ongewenschte verwarring een einde te maken zal door de betrokken ambtenaren zeker op prijs gesteld worden.

---

[1]) Zie o.m. afl. October 1927 blz. 887 en afl. Februari 1929 blz. 348.

Van de uitvoering der opdracht in 1928 verleend aan den adviseur voor de decentralisatie, tot onderzoek naar de werking der decentralisatie en het vertegenwoordigende stelsel in Britsch-Indië, is in 1929 een verslag in druk verschenen.

Het grootste deel van het in hoofde aangeduid decentralisatie-verslag wordt ingenomen door de tot in bizonderheden vermelde bemoeienissen der autonome gemeenschappen (gemeenten, regentschappen, onderafdeelingen, cultuurgebied der Oostkust Sumatra, ressorten Ambon, Minahassa en Karangasem) met volkshuisvesting, bouw- en woningtoezicht, armen- en ziekenzorg, onderwijs, volksontwikkeling, drinkwatervoorziening, slacht, marktwezen, brandweer en inheemsche dorpsgemeenten.

Wat b.v. de volksontwikkeling aangaat is vermeld dat vele gemeenschappen steun verleenen of zelf inrichten leeszalen, bibliotheken, volksconcerten, sportvelden, bioscopen, zwem-inrichtingen enz.

Tot het verslag behoort een 23 tal tabellen w.o. van het personeel, de personeels-uitgaven, de geconsolideerde leeningschulden, de ontvangsten en uitgaven. Ht.

Mail-editie. Bataviaasch Nieuwsblad.

„Vele malen heeft het *Nieuwsblad* de vraag bereikt, waarom Indische dagbladen niet overgaan tot de publicatie van een mail-editie in Nederland?

Wie, uit Indië komend, zich in Nederland vestigt, hetzij tijdelijk, hetzij voor goed, stelt het meestal op prijs, nog in contact te blijven met de overzeesche gewesten: de Indische kranten echter zijn naar Nederlandschen maatstaf vrij duur en bevatten uit den aard der zaak heel veel, dat de lezer in Nederland slechts als ballast beschouwt.

Wij hebben besloten, eens een proef te nemen met een beperkte editie, die slechts Indisch nieuws zal bevatten.

Het zal een tweedaagsche editie zijn, en wij hebben den prijs zoodanig gesteld, dat ieder oud-Indischman, ook de gepensionneerden met een klein inkomen, er haar „bij" zullen kunnen nemen.

Wij hopen, dat deze proef zal slagen en houden ons aanbevolen voor de mededeeling van wenken en verlangens van hen, die er in Nederland kennis mee maken".

Met deze aankondiging heeft het *Bat. Nbl.* zijn No. 1 Mail-editie, dd. 28 Augustus 1930, laten verschijnen. De abonnementsprijs is *f* 2.50 fr. p. p. per kwartaal.

Het eerste nummer gaf in 3 bladen inderdaad tekst die den verlofganger en den oud-Indisch gast kan interesseeren.

Nadien hebben ons meer nummers bereikt, ook deze bevatten een goed gekozen inhoud.

Toch durven wij van een voortgezette proef geen succes verwachten. Nieuw is het denkbeeld niet. *De Locomotief* geeft een overzee-editie uit, die bestemd is voor Europa en voor de Buitengewesten, 't is te betwijfelen of deze als „mail-editie" alleen bestaansreden zou behouden. De Deli-bladen brengen 't algemeen Indisch nieuws eerder in Holland dan de Java-bladen. De groote dagbladen geven tegenwoordig een ruime plaats aan de Indische mail. Voor zoover zij deze aan de bladen van S. O. K. ontleenen, lichten zij de lezers hierover dus in vóórdat de maileditie van het *Bat. Nbl.* dit kan doen. Wanneer de Javabladen aankomen geeft de Nederlandsche pers een revue van artikelen uit vele Indische organen, hetgeen voor het meerendeel der lezers interessanter is dan de lectuur van één dagblad, hoe goed dit ook geredigeerd moge zijn.

Wij kunnen ons den kring niet denken van een voldoend aantal belangstellenden, dat een kwartaal-abonnement van *f* 2.50 over heeft voor een uitgave, die niet vlugger bedient en niet meer biedt dan hetgeen ieder abonné op een groot orgaan in het moederland van zelf in zijn blad vindt.

Fondscatalogus van Martinus Nijhoff, 1853—1926. Eerste vervolg 1 Januari 1927—1 Juni 1930. Afd. XII Nederl. Oost-Indië. Afd. XIII N. West-Indië.

In dit eerste vervolg zijn niet alleen de tijdschriften en boeken opgenomen die sedert 1 Jan. 1927 verschenen zijn, doch ook nog een aantal uitgaven van vroegeren datum, die eerst na het verschijnen van de aanvankelijke uitgave van den catalogus binnen de bemoeienis van Martinus Nijhoff, den Haag, betrokken zijn.

Dit vervolg, 35 blzn., kleine druk, is verdeeld over: bibliographie, verzamelwerken, geographie, ethnographie, reizen, oudheden, kunst, muntkunde, geschiedenis, rechts- en staatswetenschap, exploitatie, handel, nijverheid, openbare werken, cultures, natuurwetenschappen, meteorologie, anthropologie, geneeskunde, taal en letteren. Het is op aanvraag *gratis* verkrijgbaar.

Maandelijks verschijnen mededeelingen, die een vervolg vormen op den algemeenen fondscatalogus, deze worden eveneens gaarne *gratis* toegezonden.

De *volledige* geïllustreerde fondscatalogus (196 blzn.) kan men aanvragen, onder toezending van *f* 1.—.

WETENSCHAP, KUNST EN INDUSTRIE.

OPLEIDING VOOR MAATSCHAPPELIJK WERK.

De stichting Jeugdzorg te Buitenzorg heeft in een prospectus gegevens verstrekt over een instituut voor opleiding van jonge meisjes voor maatschappelijk werk (Buitenzorg, Museumweg 24).

Er worden twee cursussen gehouden.

A, een 2-jarige opleiding tot gediplomeerd helpster in de huishouding en kinderverzorgster, en, bij gebleken geschiktheid, ook tot assistente bij gouvernements- en particuliere instellingen. Voor toelating wordt geëischt het met goed gevolg doorloopen hebben van de lagere school.

B, een 3-jarige opleiding tot sociale werkster, b.v. als assistente in de lands-opvoedingsgestichten, als onder-directrice, als directrice, als ambtenaresse bij Pro-Juventute, als leidster van vacantiekolonies, als assistente in jeugdorganisaties, enz. Voor toelating wordt vereischt einddiploma Mulo, 3-j. H.B.S., of dusdanige ontwikkeling dat verwacht mag worden dat het onderwijs met vrucht kan worden gevolgd.

Wij lezen, dat voor de leerlingen, die dezen cursus met succes doorloopen een mooie toekomst kan zijn weggelegd. De Regeering zelf moedigde de oprichting van de school bijzonder aan, er is in een dringende behoefte aan sociale werkers te voorzien. Er zijn betrekkingen waarin zij met een salaris van *f* 130.— p. maand kunnen beginnen en tot *f* 400.— kunnen opklimmen.

't Lijkt wel interessant in verband met deze mededeeling een en ander te vermelden over scholen in Nederland, die zich ongeveer in gelijke richting bewegen, — ongeveer, 't belangwekkende ligt zoowel waar eenige overeenstemming bestaat, als daar waar op kenmerkend verschil is te wijzen.

De Rotterdamsche instelling ('s Gravendijkwal 26b) geeft door haar naam al aan, dat zij zich in haar bestemming zeer beperkt, zij heet: School voor opleiding van leerkrachten in kinderverzorging en opvoeding.

Zij wil meisjes voldoende theoretische kennis en practische ervaring bezorgen omtrent de geheele lichamelijke en geestelijke

ontwikkeling van gezonde kinderen, omtrent invloeden die hierbij van belang zijn, ook door den normalen ontwikkelingsgang en de normale functies te storen, voorts aan de leerlingen gelegenheid geven zich te verdiepen in belangrijke opvoedkundige problemen met hun geschiedenis en haar den weg wijzen tot verdere studie.

Waar dit doel gericht is op de vorming van „leerkrachten", heeft men dus feitelijk niet te doen met een school voor maatschappelijk „werk", dat toch iets heel anders is, dat veel meer omvat dan de opleiding van leerkrachten, zooals straks duidelijk zal blijken als wij gegevens over de Amsterdamsche inrichting vermelden. Die beperkte strekking ligt ook hierin opgesloten, dat de school een instelling is van de Vereeniging tot bevordering van het onderwijs in kinderverzorging en -opvoeding.

Drie leerjaren, het vierde facultatief.

Eischen van toelating tot deze Rotterdamsche school zijn: eindexamen H.B.S. 5, gymnasium, lyceum, middelbare sch. v. meisjes 5 jr., acte L.O. met kennis van moderne talen, of voorwaardelijk, met proeftijd van 3 maanden, zoodanige ontwikkeling dat verwacht mag worden dat het onderwijs met vrucht kan worden gevolgd.

Na 2 jaren wordt examen afgelegd, dat bij goed resultaat recht geeft het 3de practische leerjaar te volgen. Daarna bij gebleken geschiktheid diploma *a* of certificaat *b*. *a* leerares in kinderverzorging en opvoeding, b.v. aan nijverheids- en vrouwenarbeidersscholen, functie in desbetreffende practijk. *b* leidster in jeugdtehuizen, zonder bevoegdheid tot lesgeven. In het facultatieve 4de jaar wordt practisch werk verricht aan een inrichting in overeenstemming met de persoonlijke keuze.

Directrice is Mej. G. G. M. de Vos, arts.

Van geheel anderen aard is de instelling Pieter de Hoochstraat 78, Amsterdam, de School voor maatschappelijk werk. Behalve de eigenlijke opleiding van 3 jaren en 4 maanden, worden ook afzonderlijke dag- en avondcursussen gegeven voor nietleerlingen der school. Deze cursussen laten wij hier verder onbesproken.

Het doel is gericht op hulp en verzorging, leiding en bescherming als sociaal werk. Gedacht wordt b.v. aan leidsters en helpster in kindertehuizen, ambtenaressen in opvoedingsgestichten, bij voogdijraden, in dienst van kinderrechters en kinderpolitie, bij armenraden, diensten voor maatschappelijk hulpbetoon, alsook aan chefs en ambtenaressen op afdeelingen voor arbeidszaken van groote ondernemingen en arbeidsbeurzen, woningopzichteressen, e.d.m.

De leerlingen kunnen kiezen tusschen: groep A: Opleiding

voor kinderverzorging, volksontwikkeling en jeugdwerk; groep B: maatschappelijk hulpbetoon en armenzorg, arbeidszaken, sociaal-hygiënische arbeid, t.b.c.-huisbezoek en woningopzicht; groep C: kinderbescherming.

Voor toelating gelden vrijwel dezelfde eischen als voor de Rotterdamsche school.

Na 2 jaren examen, volgt, bij slagen, een jaar van practisch werk, buiten de school, in de zelf gekozen richting. Daarna nog een slot-cursus tot Kerstmis, waarna, bij gebleken geschiktheid, het diploma wordt uitgereikt. Facultatief kan in dit vierde jaar nog doorgewerkt worden tot aan de groote vacantie.

Directeur is Mr. M. J. A. Moltzer.

De ondervinding heeft nu reeds aangetoond, dat de leerlingen op dit diploma goede verwachtingen mogen bouwen. Bezitsters ervan hebben spoedig gelegenheid gevonden mooi werk te verrichten, dat ook goed betaald wordt. Daar het veld voor nuttig maatschappelijk werk zich gestadig uitbreidt laat de toekomst zich ook gunstig aanzien.

Er zijn meer instituten in Nederland, die op deze wijze ervan getuigen dat wij leven in de eeuw van het kind. Zij hebben elk, in 't een of ander opzicht, iets dat hun kenmerkelijk van de anderen onderscheidt. Zoo zijn er die op uitgesproken godsdienstigen grondslag staan.

STEUNCURSUS TEN BEHOEVE VAN KINDEREN VAN INDISCHE VERLOFGANGERS IN DEN HAAG.

Naar aanleiding van de resultaten eener gehouden enquête, over het vraagstuk: „onderwijs aan Indische kinderen, tijdens het verlof der ouders in Nederland", had het bestuur der Vereeniging van Indische Verlofgangers zich tot B. en W. van 's-Gravenhage gericht, met het verzoek de oprichting van z.g. steuncursussen te willen overwegen. Dit heeft het gewenschte resultaat gehad.

Aan de voordracht, zooals zij door B. en W. is aangeboden aan den Gemeenteraad, ontleenen wij hier enkele alinea's.

De Vereeniging van Indische Verlofgangers te 's-Gravenhage heeft er de aandacht van B. en W. op gevestigd, dat de overgang van leerlingen der koloniale onderwijsinrichtingen naar de Hoogere Burgerscholen, als gevolg van een geheel andere omgeving, andere leermethoden, ander leerprogram en gedeeltelijk ook andere leerstof steeds moeilijkheden oplevert. In

verband daarmede heeft zij verzocht de oprichting te bevorderen van een zg. steuncursus, welke ten doel moet hebben de tekorten, welke de leerlingen in hun kennis vertoonen, op te sporen en aan te vullen, o.m. door deskundig toezicht op en het geven van hulp en voorlichting bij het maken van huiswerk en het leeren der lessen, waardoor het zich inwerken in de Haagsche school voor hen, die den cursus zullen volgen, wordt vergemakkelijkt en bespoedigd. Bovendien zou de cursus de voorbereiding moeten vormen voor den terugkeer der leerlingen naar de Indische school.

De kinderen moeten thans met privaatlessen worden geholpen, hetgeen groote bezwaren met zich brengt. De geregelde contrôle door deskundige leeraren is een belangrijk voordeel, terwijl die leeraren, beter dan dit door privaatlessen geschieden kan, voor de noodige aansluiting en voor contact met de school zorgen kunnen.

B. en W. zouden daarom bij voldoende deelneming, voorloopig bij wijze van proef, voor één jaar, tot de inrichting van een dergelijken steuncursus willen overgaan, waarin de vereischte hulp aan een aantal leerlingen tegelijkertijd zou kunnen worden verleend. Zij zouden het maximum per groep op 10 wenschen te stellen. Bij groote deelneming zouden meer dergelijke groepen naast elkaar kunnen worden geplaatst.

Zij achten drie avonden per week voldoende. Gedurende elken avond zou het onderwijs moeten worden gesteld op 2½ uur voor de leerlingen der hoogere en op 2 uur voor de leerlingen der lagere klassen.

Naast de kosten voor gebruik van lokaliteit, verlichtingen en verwarming — de cursus kan worden ondergebracht in een der Hoogere Burgerscholen — zal de salarieering van den leider en van de leeraren uitgaven medebrengen.

Ieder leerling zou ter dekking van deze kosten per jaar moeten bijdragen ƒ 205.—. Deze kosten mogen, gezien wat er voor wordt ontvangen, niet te hoog worden genoemd.

Op die wijze zou het geldelijk aandeel der Gemeente hierin bestaan, dat de noodige localiteit kosteloos zou moeten worden verstrekt, terwijl de kosten van een groep, welke minder dan 10 leerlingen zou tellen, zouden moeten worden bijgepast.

B. en W. meenen evenwel, dat een stap verder moet worden gegaan en wel voor de ouders, van wie het volle cursusgeld, met het oog op de grootte van hun verlofstractement, niet kan worden gevergd. Bovendien zouden zij bij de bepaling van het cursusgeld ook met de grootere gezinnen rekening willen houden door de toepassing van een z.g. gezinsreductie.

Op grond van het vorenstaande, hebben B. en W. voorgesteld en is door den Raad besloten:

a. over tegaan, bij wijze van proef, voor den tijd van één jaar, tot de oprichting van een steuncursus, uitsluitend voor leerlingen, die afkomstig zijn van koloniale onderwijsinrichtingen;

b. den cursus te doen bestaan uit twee groepen van ten hoogste 10 leerlingen, dien cursus te verbinden aan de Hoogere Burgerschool met 5-jarigen cursus aan de Stadhouderslaan, op welke school de meeste Indische leerlingen zijn geplaatst en den Directeur dier school met de leiding te belasten;

c. van de ouders der leerlingen of van hunne verzorgers een cursusgeld te heffen van *f* 205.— per jaar en per leerling;

d. de noodige localiteit met verlichting en verwarming kosteloos ter beschikking te stellen;

e. aan de leeraren een bezoldiging toe te kennen, berekend naar *f* 500.— per avond van 2½ uur per jaarcursus en aan den leider een bezoldiging, berekend naar *f* 1000.— per jaar;

f. B. en W. te machtigen vermindering van cursusgeld toe te staan aan degenen, wier verlofstractement niet voldoende wordt geacht om het volle bedrag te betalen en in het algemeen bij de bepaling van het cursusgeld een door hen vast te stellen gezinsreductie toe te passen.

De overzeesche gebieden der voornaamste koloniale mogendheden

DOOR

H. CH. G. J. VAN DER MANDERE.

De hoofdredactie heeft gaarne gehoor gegeven aan het voorstel van den heer H. Ch. G. J. van der Mandere, om, met de groote Internationale Koloniale Tentoonstelling van 1931 te Parijs in zicht, in „De Indische Gids" een reeks artikelen van zijn hand op te nemen over de overzeesche gebieden der vreemde mogendheden, die te Parijs vertegenwoordigd zullen zijn. Met „België en de Congostaat" verschijnt heden n°. 1 van de reeks.

I. *België en de Congo-Staat.*

Bijkans alle Rijken in Europa, die overzeesche gebieden tot de hunne rekenen, danken deze aan stoutmoedige tochten, in den loop der 16e, 17e of 18e eeuw ondernomen. Spanje schiep zich in de verschillende Staten, die thans Zuid-Amerika vormen, een afzonderlijk wereldrijk, dank zij den veroveringszucht van een Cortez, een Pizarro e.a.; Portugal dankte het aan de koenheid zijner zeevaarders, dat gebieden in Afrika en Amerika werden veroverd; Nederland zag ervaren zeevaarders uitzeilen naar Oost-Indië en naar Amerika, om in beide werelddeelen den grondslag te leggen voor groote koloniale gebieden, waarvan enkele in den loop der eeuwen zijn verloren gegaan; Frankrijk schiep zich in Achter-Indië en Engeland in Voor-Indië en Afrika een Rijk van ontzaglijken omvang, dat door volksplantingen in andere deelen werd vergroot. Het negentiendeeeuwsche beeld van kolonisatie is een ander, een meer wetenschappelijk, al is het niet minder egoistisch. De vermenging van beide kan men vinden in de wijze, waarop België in nauwelijks tien jaren tijds het uitgebreide gebied van den

Congo-Staat als overzeesche bezitting heeft verkregen. Die wijze is niet slechts merkwaardig, omdat ondanks allen daarbij tentoongespreiden wetenschappelijken zin, daarin iets van de oude stoutmoedigheid der zeventiende-eeuwsche zeevaarders is terug te vinden. Laten wij trouwens niet vergeten, dat in de 16e en 17e eeuw Vlamingen evenals hun Noordelijke stamverwanten zeilden naar vele, onbekende landen; dat de Walen hebben behoord tot degenen, die de eerste bewoners van het later zoo groote New-York waren; dat reeds in het eerste deel der negentiende eeuw zoowel in Zuid-Amerika als in Guinea, zoowel in China als op de Phillippijnen Belgische ondernemingsgeest werd getoond. Maar dat is nog geheel iets anders dan een gebied van den omvang als de Congo-Staat vormt, tot het zijne te maken. Want reeds dadelijk dient vooropgezet, dat het een oppervlakte heeft van 2.385.000 K.M.^{2}, wat zeggen wil, tachtig maal de oppervlakte van België, viermaal die van Frankrijk en bijkans het dertiende deel van geheel Afrika. De grenzen van het Congoland zijn ruim 9000 K.M., hetgeen neerkomt op bijna $\frac{1}{4}$ van den omtrek van de aarde. De Congorivier, verdeeld in drie wel te onderscheiden deelen, heeft een lengte van 4000 K.M. en een breedte van soms 14 K.M., die in het regenseizoen hier en daar tot 40 K.M. uitwast. Wanneer men daartegenover de groote Europeesche rivieren stelt, is het de Donau, die, althans wat de lengte aangaat, het meest den Congo nabijkomt, maar toch nog rijkelijk ver daarvan verwijderd blijft.

Dat België in den Congo een overzeesch gebied bezit van groote waarde, dankt het uitsluitend aan den vooruitzienden blik van wijlen Koning Leopold II. Er is eenige overeenkomst tusschen dezen Vorst en Willem I van Nederland. Beiden hadden den blik op een verder verwijderde toekomst gericht; beiden waren economische talenten van meer dan gewone beteekenis; beiden zijn tijdens hun leven en nog langen tijd na hun dood, niet, althans niet voldoende, gewaardeerd door het volk, voor welks welvaart zij werkten en niet nalieten hun persoonlijk fortuin in de waagschaal te stellen. Dankt Nederland aan Willem I de stichting van de Nederlandsche Handel-Maatschappij, de ontwikkeling en wederopbloei van scheepvaart en handel — België is het Leopold II verplicht, dat het op de internationale handelsmarkt een positie inneemt als die, welke het zich, mede door harden arbeid, heeft veroverd. Voor het grootste gedeelte was het ook Leopold II's doorzicht, dat aan België zulk arbeidsveld verschafte in het uiterste Oosten, waardoor het aantal Belgische concessies in China heel wat

belangrijker was dan dat b.v. der Nederlandsche. Zijn persoonlijke invloed bracht betrekkingen aan met Perzië en met Siam, waar toch de groote Mogendheden tot zijn mededingers behoorden. Hij toonde bij de Luiksche tentoonstelling van 1905 zijn belangstelling voor alles wat met handel en nijverheid verband hield. Hij was het, die de vertegenwoordigers der zn. koloniale Staten tot zich trok en van het belang der vriendschap met Japan en China overtuigd was; die een Chineesch-Belgische Kamer van Koophandel oprichtte en lessen in de Chineesche taal op de handelsscholen invoerde; die een schoolschip stichtte en de koloniale school met Museum te Tervueren het aanzijn gaf. Leopold II heeft voor de verwezenlijking van deze denkbeelden moeten vechten, en als hij werkte tot laat in den nacht, werkte met slechts weinige vertrouwde medewerkers, dan geschiedde dit ten bate van deze economische belangen. Maar geen dezer heeft hem zoo na aan het hart gelegen als de Congo; geen dezer heeft hem zooveel opofferingen gekost; geen dezer is ook eerst zoo laat begrepen als deze!

Met groote belangstelling had Leopold II gevolgd de vele en onverschrokken onderzoekingsreizen, die naar het Afrikaansche binnenland waren ondernomen. Maar alle deze waren van persoonlijken aard en brachten niets blijvends. Livingstone scheen jaren achtereen door de Afrikaansche wildernis opgeslokt; Kameroen vertrok, maar vergeefs, tot zijn hulp, en Stanley, door de „New-York Herald" en de „Daily Telegraph" gezonden, vond hem te midden der Afrikaansche stammen. Leopold II slaagde erin in 1876 een internationale Aardrijkskundige Conferentie te Brussel bijeen te roepen, beoogende in het bijzonder het vraagstuk van Midden-Afrika te bestudeeren. Het presidium van die Conferentie, die op 12 September 1876 werd geopend, berustte bij den Koning, die de humanitaire en wetenschappelijke doeleinden, welke bij hem voorzaten, in zijn openingsrede tot uiting bracht. De Conferentie leidde tot de oprichting der Internationale Afrikaansche Vereeniging, welke zich ten doel stelde om de bestudeering van het Afrikaansche werelddeel te bevorderen. Een internationale Commissie, een Uitvoerend Comité en Nationale Comité's in verschillende landen werden daartoe in het leven geroepen. In 1877 kwam de internationale Commissie, opnieuw onder leiding van den Koning, samen; zij besloot langs den Indischen Oceaan een expeditie naar equatoriaal Afrika te zenden, terzelfder tijd, dat het uit de organisatie voortgekomen Belgische Nationale Comité ondernemende explorators uitzond

om vaste posten te vestigen in het Congobassin. Toen Stanley in 1878 van zijn reis terugkeerde, begroetten hem te Marseille twee gedelegeerden van Leopold II, aan wier voorstellen Stanley te eerder gehoor schonk, wijl Engeland zoowel als Amerika met zeker hautain gebaar de voorstellen van den koenen ontdekkingsreiziger als te vroegtijdig van de hand hadden gewezen.

Stanley werd door Leopold II uitgenoodigd om zoo spoedig mogelijk naar Afrika terug te keeren teneinde tractaten te sluiten met Inlandsche hoofden, waardoor de Koning, realist vóór alles, zich prioriteitsrechten verwierf op de ontdekte gebieden. In overeenstemming met het advies van Stanley werd overgegaan tot de instelling van een studiecommissie voor het gebied van den Boven-Congo, en reeds begin 1879 vertrok Stanley, zij het ook in diep geheim, aan het hoofd van een nieuwe expeditie, welke Banana en Boma als uitgangspunt nam. Tezelfder tijd bereikten Belgische onderzoekingsreizigers het uitgestrekte gebied van Tanganiyka, dat geheel werd doorzocht. Geen wonder, dat op die wijze in nauwelijks vijf jaren tijds eenige honderden tractaten werden gesloten met Inlandsche hoofden; dat Stanley Vivi en Leopoldville stichtte en den loop van den Congo stroomopwaarts volgde. Wie echter zou meenen, dat er in België zelf belangstelling was voor het streven van den Koning, vergist zich. Hij mocht uit eigen middelen putten om de kosten van die expeditie, althans het grootste deel ervan, te bestrijden, niet te minder waarschuwden zn. wetenschappelijke organen tegen de door hem nagejaagde „utopiën", en haalde men zijn schouders op voor wat men noemde een sprong in het duister of edelmoedige droomen. Leopold II echter ging door, zulks temeer toen het Duitsche Nationale Comité der Afrikaansche Vereeniging zich in een afzonderlijke Duitsch-Afrikaansche Vereeniging omzette, die eigen, voor Duitschland van belang zijnde doeleinden in het Congogebied nastreefde. Zelfs heeft men in die dagen in de Internationale Afrikaansche Vereeniging het denkbeeld geopperd om een republikeinsche Confederatie van vrije negers te stichten, een navolging dus van de zoo welgeslaagde vorming van Liberia. De Belgische Koning zou dan het recht verkrijgen om den President dier Confederatie te benoemen, die in Europa zou resideeren. Het valt niet te verwonderen, dat Leopold II, die op dat oogenblik reeds elf millioen francs van zijn fortuin voor zijn Congoplannen had geofferd, niet bereid was aan dergelijke vaag omlijnde plannen gehoor te schenken, zeker niet omdat de Afrikaansche Vereeniging langzamerhand was verdwenen. Haar overschot vermengde zich met de studie-

commissie van den Boven-Congo en herleefde als Internationale Congo-Vereeniging. Op 22 April 1884 nam deze de azurenvlag met gouden ster aan, die nog de vlag van den Congo is; Amerika was het eerste land, dat deze vlag officieel erkende.

Het spreekt intusschen vanzelf, dat de andere koloniale Mogendheden niet zonder eenige zorg die zn. utopistische denkbeelden van den Belgischen Koning aanzagen. Portugal maakte aanspraken op de monding van den Congo, en Engeland, ongerust door de vorderingen, die de agenten van Leopold II in het uitgestrekte Congogebied maakten, schaarde zich aan Portugal's zijde. Weliswaar bleken ook bij Frankrijk enkele bezwaren aanwezig te zijn, doch Leopold II kon met dit land een transactie aangaan, die hem den Franschen steun verzekerde. Bovendien verkreeg België de medewerking van Bismarck, die in den Rijksdag openlijk zijn sympathie uitsprak voor het denkbeeld van den onafhankelijken Congo-Staat. Bismarck verlangde niets liever dan Engeland een nederlaag te bezorgen, en Leopold II bleek in zooverre zeker even groot diplomaat als hij, wijl hij de groote Mogendheden behendig tegen elkander uitspeelde. Dat was vooral het geval op de internationale Conferentie, de zgn. Congo-conferentie, die van 15 Nov. 1884 tot 26 Febr. van het volgende jaar te Berlijn samenkwam. Frankrijk, Engeland, België, Oostenrijk, Denemarken, Spanje, Amerika, Duitschland, Italië, Nederland, Portugal, Rusland, Zweden, Noorwegen en Turkije namen er aan deel, en gingen krachtens de algemeene Congo-acte met elkander de verplichting van vrijheid van handel en scheepvaart aan voor het grootste deel van het Congo-gebied. Dit werd niet alleen neutraal verklaard, maar ook de slavenhandel werd er verboden, gelijk nader door de Brusselsche overeenkomst van 1890 is uitgewerkt. De Conferentie erkende den Congo-Staat als onafhankelijke Staat, aan het hoofd waarvan Leopold II als absoluut souverein trad. Zoo absoluut was deze souvereiniteit, dat tot 1908, jaar, waarin België ertoe overging om den Congo als koloniaal gebied over te nemen, geen enkele contrôle van Belgische zijde op den Congo kon worden uitgeoefend. Leopold II verkreeg, nadat op 1 Juli 1885 de stichting van den Congo-Staat te Brussel en Boma plechtig was bekend gemaakt, de toestemming der Kamers om den kroon van het gebied te aanvaarden. Wel heeft men een telkens terugkeerende critiek uitgeoefend op het feit, dat hij daardoor tegelijk constitutioneel Koning van België en absoluut souverein van den Congo was, maar wel niemand, die zal ontkennen, dat de Koning erin geslaagd is om beide, inderdaad wat uiteenloopende functies,

uitnemend te vereenigen. Trouwens, zijn niet achtereenvolgende Czaren van Rusland evengoed constitutioneel Grootvorst van Finland als absoluut Keizer van Rusland geweest!

Intusschen, deze absolute souvereiniteit over den Congo bracht moeilijkheden van anderen aard met zich. Eigenlijk werd Leopold II heerscher over dit gebied door zuiveren koop, een vorm van verkrijgen van rechten in het volkenrecht, die niet algemeen kan worden genoemd! Zeldzaam, ja niet bestaand zijn voorbeelden van koloniale gebieden, die geen Moederland achter zich hebben, gelijk in formeelen zin het geval was met den Congo. In de practijk was dat echter anders, want niet alleen begon het duidelijker in België door te dringen, dat te eeniger tijd de Congo als Belgisch overzeesch gebied zou zijn te beschouwen, maar ook werd de Congo een gebied voor de ontplooiing van Belgischen ondernemingsgeest en werkkracht. Ver reikten Leopold de II's gedachten; er is een tijd geweest, dat zijn blikken gingen naar Soedan met de bedoeling den Nijl te bereiken en uitgestrekte gebieden van Boven-Egypte aan zijn Congorijk toe te voegen. Zelfs heeft Gordon met Leopold II van gedachten gewisseld over een expeditie, die den Witten Nijl zou opvaren tot Chartoum. Maar hij ontmoette op zijn weg het Arabische hoofd Tippo Tip en diens neef Rachid, die steun wisten te verkrijgen door geheel de Islamitische wereld. Weliswaar werden diens aanhangers verslagen; werkten de Congosoldaten samen met Kitchener en deden Chaltin en Dhanis wonderen, maar zoowel Frankrijk als Engeland legden Leopold II moeilijkheden in den weg, verstoorden zijn droom van een groot rijk. Het is achteraf de vraag of hij zelf het nog betreurd zal hebben, dat die, wellicht wat al te omvangrijke onderneming, niet tot het einde toe kon worden doorgevoerd. Er zijn in den Congo genoegzaam expedities ondernomen alvorens het nieuw gevestigd gezag er verzekerd was!

Want het Congogebied bezorgde den ondernemenden monarch financieele en economische moeilijkheden te over. Zeker, de ontwikkeling en blootlegging ervan werd met kracht ondernomen; sedert 1891 leidde de exploratie van het koperrijke Katanga en Boven-Lualaba gebied tot bevredigende resultaten, maar men bedenke eens welke sommen noodig zijn om in dergelijke uitgestrekte gebieden althans een schijn van macht te vertoonen. In 1887 probeerde de Congo-Staat een premieleening van 150 millioen francs uit te geven, die echter mislukte. Wel ging de Belgische Kamer in 1889 ertoe over om voor 15 millioen francs aandeelen te nemen in het kapitaal van de Vennootschap, die een spoorweg in het Beneden-Congogebied bouwde, maar

de financieele zorgen bleven groot. Ongetwijfeld moet Koning Leopold moeilijke dagen hebben doorleefd. Hij ging ertoe over om in zijn testament van 1889 den Congo, waarover hij als absoluut souverein de volledige beschikking had, te vermaken aan België. Daartegenover nam in 1890 België op voorstel van Minister Beernaert de verplichting op zich voor een leening van 25 millioen francs, waarvan vijf millioen direct werd gestort en de overige 20 in de tien volgende jaren werden verkregen. Een dergelijke steun was noodig, want tot 1890 voorzag Leopold II alleen in de uitgaven van het Congo-budget, die hem totaal 25 millioen had gekost. Tengevolge van de met den Belgischen Staat verkregen overeenstemming, teekende zich echter de toekomst van den Congo duidelijker af. Bij de wijziging van de Grondwet in 1893 werd reeds bepaald, dat de overzeesche bezittingen of protectoraten, die België zou verkrijgen, door bijzondere wetgeving zouden worden beheerscht, terwijl tegelijkertijd werd vastgesteld, dat slechts vrijwilligers naar den Congo zouden kunnen worden uitgezonden. Zoozeer bleef echter de financieele toestand nijpend, dat in 1895 Leopold II ertoe overging om de directe annexatie van den Congo door België te vragen en daartoe een wetsontwerp deed indienen, dat reeds het volgend jaar werd ingetrokken. Daartegenover hernam Beernaert als Kamerlid het voorstel tot onmiddellijke annexatie, hetwelk door den Koning in een nota van de Congoleesche Regeering werd verworpen, uit hoofde van het feit, dat noch het Moederland noch de Congo voldoende rijp waren om te worden samengevoegd, en dat de Congo nog niet voldoende opleverde om voor België 'n productief gebied te vormen.

Ongestoord ging daarna de economische ontwikkeling van den Congo voort. Engeland had zich neergelegd bij het Verdrag van Berlijn; het treurde, naar het uiterlijk te oordeelen, niet meer om den Congo, wijl het aan zijn toekomst niet geloofde en zich zijn spoorweg Kaapstad—Caïro op andere wijze verzekerde. Maar vanaf het oogenblik, dat de vooruitgang van Leopold's souvereinen Staat zich uitsprak in de cijfers; dat de uitvoer van 10 millioen in 1895 steeg tot 50 millioen in 1902, vanaf datzelfde oogenblik richtte Engeland weer zijn blikken naar het aanstaande Belgische territoir in Afrika. Het is een typische eigenschap van de Engelsche politiek, dat, uiteraard toevalligerwijze, altijd weldenkende en edelmoedige Vereenigingen worden gevonden, die bereid zijn indirect de Engelsche politieke gezichtspunten te dienen. Vanaf het oogenblik, dat Engeland zich ongerust maakte over den voorspoed, dien

Leopold II voor België in den Congo verkreeg, waren edelmoedige mannen en vrouwen in Engeland bereid om tegen gruwelijke fouten, die in het koloniale Congo-systeem waren ontdekt, te ageeren en te protesteeren. Beschuldiging na beschuldiging kwam aan den dag tegen de handelwijze der Congoleesche ambtenaren en mannen als Morel, Casement, ja zelfs William Stead kwamen in actie. De internationale pers was vol van verhalen over misdaden en tyrannie, waardoor de Congo heette te worden beheerscht. Het dreigde een oogenblik te komen tot een heftig diplomatiek conflict, toen de Engelsche Minister van Buitenlandsche Zaken Lord Lansdowne deze, in Engeland opgezette grieven aan de Belgische Regeering overbracht. Dit was het gevolg van de debatten, die in het Engelsche Lagerhuis plaats vonden, en waarin het bewind van Leopold II bijkans formeel in staat van beschuldiging werd gesteld. Op alle deze beschuldigingen antwoordden Leopold II en zijn raadgevers met een justificatieve memorie van 17 December 1903, die de kalmte deed terugkeeren. Toen echter de Congo-Reform-Association haar bezwaren niet opgaf, zond Koning Leopold II bij besluit van 23 Juli 1904 een commissie van onderzoek naar Afrika. Deze bestond uit Belgische en Congoleesche juristen, terwijl daarin ook onpartijdige buitenlanders zitting hadden. De instelling echter van deze commissie kon niet verhinderen, dat de Belgische Kamer zich met wat men noemde de Congo-schandalen bemoeide. Toen de commissie van onderzoek terugkwam, werd haar rapport gepubliceerd, en daaruit volgde, dat, al waren in het Congobewind toestanden ingeslopen, die niet verdedigd konden worden en die verbetering behoefden, de anti-Congoleesche campagne, die vanuit Engeland was gevoerd, als zeer overdreven viel te qualificeeren. Zelfs deze conclusie, door bewijzen gestaafd, van voorstellen tot verbetering vergezeld, deed den opgekomen storm niet bedaren. Tegen het rapport werden de gebruikelijke bezwaren ingebracht, en ook dit alles maakte duidelijk, dat onze tijd een dergelijk absoluut, zij het ook koloniaal gezag van een monarch niet meer kan billijken, en dat het aanbeveling verdiende zoo voor den Congo als voor België beide, dit uitgestrekte gebied onder de hoede van België te stellen. Dit is dan ook in 1908 geschied.

Moeilijkheden van beteekenis heeft het niet meer opgeleverd; de tegenstand, die zich vroeger had uitgesproken, was verdwenen. Indien al in de jaren, onmiddellijk aan de definitieve annexatie voorafgegaan, bezwaren zijn geuit, dan golden zij niet de annexatie zelve, doch wel de stichting van het kroondomein, die Leopold II op het laatste oogenblik voornam. Dit

kroondomein zou terzijde van het Staatsdomein staan; als absoluut heerscher had Leopold II het onaantastbaar formeel recht dit te scheppen. Het kroondomein omvatte ongeveer 1/9 van het grondgebied van den Congo, en de millioenen, die in de kas daarvan zouden vloeien, stonden uitsluitend ter beschikking van den Koning persoonlijk. Deze hoopte, dank zij deze millioenen, werken van algemeen nut te volbrengen in België en den Congo, en er was wel niemand, die den souverein, die een zoo groot deel van zijn persoonlijk vermogen aan den Congo had gewaagd, eenig verwijt van egoïsme kon maken. Maar men had bezwaren tegen deze schepping, omdat zij een Staat in den Staat zou stichten; omdat te allen tijde, terzijde van het verantwoordelijke Congo-Gouvernement, de Koning in staat zou zijn, door de macht van de millioenen van dit kroondomein, werken te ondernemen, ook al had men daartegen bezwaren; omdat op die wijze nevens de regeering en den constitutioneelen souverein, een factor van persoonlijke macht zou aanwezig zijn. Onder den drang der oppositie heeft Leopold II van de schepping van zijn kroondomein afgezien; de verantwoordelijke Minister, de heer Trooz, op wien Leopold II zijn vertrouwen gesteld had, heeft den slag, daardoor aan zijn prestige toegebracht, niet overleefd. Waar eenerzijds Leopold II van Engelsche zijde voortdurend, zelfs in de troonrede van Koning Eduard VII, moest vernemen, dat men werkelijke en geen fictieve veranderingen verlangde, wilde het Congobewind met rust worden gelaten, diende te worden beslist. Op 20 Augustus 1908 werd de overname van den Congo door België met 83 tegen 54 stemmen en 9 onthoudingen aanvaard. Teneinde duidelijk te doen uitkomen, dat dit niet slechts een verandering in vorm betrof, werd in bijna geheel het hooge personeel van den Congostaat wijziging gebracht. Intusschen heeft de Congo ook onder den nieuwen vorm zijn onafhankelijk karakter grootendeels behouden. Immers, het gebied heeft een juridische persoonlijkheid, duidelijk onderscheiden van die van het Moederland; actief en passief van België en den Congo zijn van den aanvang af gescheiden. Te Brussel zetelt de centrale regeering van den Congo, in de kolonie zelve de lokale regeering. De Koning oefent het uitvoerend gezag over den Congo uit; hij wordt in de kolonie vertegenwoordigd door een Gouverneur-Generaal, wien het uitvoerend gezag is gedelegeerd. Voorzoover de wet daarin niet anders voorziet, oefent de Koning ook de wetgevende macht uit; zulks geschiedt door middel van decreten, die door den Koning op voorstel van den Minister van Koloniën worden uitgevaardigd. Voorzooverre internationale verdragen, die den

Congo betreffen, worden aangegaan, en in het algemeen voor handelingen, die van internationalen aard zijn, is het contrasign van den Minister van Buitenlandsche Zaken noodig. De Minister van Koloniën is voorzitter van den Kolonialen Raad van 14 leden, waarvan er 8 door den Koning en 6 door de Kamers worden benoemd; de rol van dezen Raad is consultatief, maar hij wordt verplichtend gehoord over alle ontwerpen van decreten. De begrooting wordt telken jare bij de wet vastgesteld, terwijl eveneens telken jare door den Koning een rapport over het beheer van den Congo aan de Belgische Kamers wordt aangeboden.

Zoo is dus sedert 1909 de Congo het overzeesch gebied van België. Dit is, dank zij harden, in de binnenlanden gevoerden strijd, gedurende den wereldoorlog behouden gebleven, ja het is zelfs uitgebreid met het mandaat van België over de aangrenzende gebieden van Ruanda en Urundi. Dank zij den vooruitzienden blik van Leopold II heeft België een rijk verkregen, waarvan de waarde in de toekomst economisch die van het heden en verleden nog vele malen zal overtreffen. Zoowel de tegenwoordige Koning als de Kroonprins hebben persoonlijk het uitgestrekte Congogebied bezocht; zij hebben ook daardoor een blijk van belangstelling gegeven, dat in het gebied zoowel als in het buitenland indruk heeft achtergelaten.

Wie de tentoonstelling, die België zich ter eere van zijn honderdjarige onafhankelijkheid te Antwerpen naast die te Luik inrichtte, heeft bezocht, zal getroffen zijn geworden niet slechts door het smaakvol uiterlijk van het paleis van den Congo, maar ook door den waardevollen, belangwekkenden inhoud, dien het vertoonde. Daar was, in betrekkelijk beperkten omvang, alles bijeen wat op den Congo, zijn bestaan, zijn ontwikkeling betrekking had, maar daar werd ook, zij het slechts in vogelvlucht, getoond de bewogen geschiedenis van dit nauwelijks vijftigjarig Congorijk en de geleidelijke, maar eveneens snelle openlegging van de gebieden, die daarvan deel uitmaken. Op een aantrekkelijke manier werd de bezoeker in dit paviljoen rondgeleid door geheel het uitgestrekte Congogebied, en leerde er tegelijk de karakteristiek van de ververschillende deelen kennen. Hij zag er van 17 November 1874 tot 9 Augustus 1877 Stanley trekken door het geheimzinnige vasteland, en vanaf den Indischen Oceaan reizen tot aan de monding van den Congostroom, waartegenover voorstellingen stonden van de reis, die het tegenwoordig Koningspaar in den zomer van 1928 naar ditzelfde, thans niet meer geheimzinnige

gebied ondernam. Richtten de eerste verkenningsreizigers, die door Leopold II werden uitgezonden, zich naar Zanzibar, en hadden zij het Tanganiykameer op het oog, de opzienbarende ontdekkingsreis van Stanley verplaatste de voornaamste nederzetting naar de monding van den Congostroom. Te Boma geschiedde dan ook op 19 Juli 1885 de officieele uitroeping van den nieuwen Staat. Niet ver daarvan verwijderd, op den rechteroever van den Beneden-Congo ligt het deel, dat overblijfsel is van de Kwilu-Niadi-gewesten, die Leopold II bezette om zijn politiek betreffende de Congo-uitmonding te handhaven, en hier begint de streek Mayumbe, een woudstreek, uiterst geschikt voor tropische beplanting. In Boma werd in 1880 de eerste Belgische Factory gesticht, en vanuit Boma vertrekt de Mayumbe spoorweg. Aanvankelijk kwamen de zeeschepen niet verder dan tot Banana, en daar begon de scheepvaart op den stroom tot Vivi, waar het vertrekpunt der karavanenbaan was tot aan den voet der watervallen. Deze vervaarlijke weg, bestaande uit twee deelen, ten Noorden en ten Zuiden, liep tot Leopoldville. Hoewel de karavanenweg sedert verbeterd werd, bleef de noodzakelijkheid van een spoorweg zich opdringen, en in 1890 zijn de werken daarvoor aangevangen. Van Matadi uit, dat stroomafwaarts van Vivi gelegen is, werd 400 K.M. rail in de Afrikaansche tropenstreek aangelegd, en in 1898 was Matadi met Leopoldstad verbonden.

Hier, op de oevers van de z.g. Stanley-Pool, deze meerachtige uitbreiding van den Congo, is de lotsbestemming van Belgisch en Fransch Congo beslecht, en symboliek wordt dit weergegeven, doordat Leopoldville en Brazzaville als tegenover elkander liggen. Want De Brazza en Stanley voerden er een vriendschappelijke, doch strenge mededinging, waarbij Frankrijk den rechter- en Leopold II den linkeroever won. Van de Stanley-Pool gaat de bezoeker dan tot de Ubangirivier, langs den Ubangi Noorderloop, door de Equator en Lulongadistricten, en door het gebied van de eens woeste Bangala's, waar Coquilhat groote dingen totstandbracht. Dan langs de waterlijn Itimbiri-Uele, en vervolgens van Basoka naar Stanleyville, in 1883 door den grooten onderzoeker gesticht. Van Stanleyville gaat de reis naar Nianggra en naar de Noordelijke grens, in welke richting eens de veldtochten tegen de Arabieren en de Batetelas hebben plaats gevonden; naar de Oostergrens, waarheen de karavanenwegen gingen en nog gaan vanaf de Lualaba, en tenslotte naar Katanga, in de richting der Congobronnen. Reeds uit de beelden, die hier worden voorgebracht, bemerkt men iets van den grooten rijkdom van koper van Katanga; men

ziet er Elisabethville, dat in korten tijd van nederzetting tot stad is geworden, en men gaat er langs den Kasai-Sankuruwaterweg, die de nationale weg van Katanga is. En tenslotte worden bezocht de gebieden, waardoor de verkenningstochten der Internationale Afrikaansche Vereeniging liepen, toen men voornamelijk vanuit het Oosten den Congo wilde binnendringen, en de velden, waarop in den grooten oorlog de koloniale strijd is gestreden.

Het lag aanvankelijk in de bedoeling van de Congoleesche regeering om te trachten het koloniaal gebied buiten den in Europa ontbranden strijd te houden. Maar reeds in Augustus 1914 werd de haven van Lukuga aangevallen, en teneinde te voorkomen, dat de strijd op het Congogebied zou worden overgebracht, nam de regeering maatregelen eerst tot concentratie van troepen aan de Oostelijke grens, tegen Duitsch Oost-Afrika aan; daarna tot het uitvoeren van verschillende offensieve bewegingen. In den loop van 1915 werd Uganda door de Duitschers tot middenpunt van strijd gekozen, waartegenover de Engelschen en Belgen een lange verdedigingslijn van 150 K.M. stelden. Tevoren reeds was de medewerking der Belgische troepen gevraagd voor de Fransche detachementen, die in het gebied van Duitsch-Kameroen zouden optreden: belangrijke operaties werden hier in het najaar van 1915 ondernomen met het gevolg, dat op 28 Januari 1916 Yaunde, de zetel van den Duitschen Gouverneur, werd bezet. Reeds in het najaar van 1914, toen de Duitschers de stad Abercorn in Rhodesia aanvielen, werd steun van Belgische zijde verleend: de Duitschers herhaalden in den zomer van 1915 hun aanvallen met geheel nieuwe en versterkte krachten, doch werden zoowel daar als te Saisi afgeslagen. Maar de voornaamste krijgsverrichtingen speelden zich af in het tegenwoordig gebied van Tanganyika, het toenmalig Duitsch Oost-Afrika. Vanuit het meer van dien naam, grenslijn destijds tusschen de Belgische en Duitsche bezittingen, werden met marinevliegtuigen de operaties ingeleid. Men denke over expedities als deze niet luchtig, want het ging om het veroveren van een gebied, dat tweemaal zoo groot is als Duitschland, terwijl de oprukkende Engelsche, Belgische en Portugeesche troepen door afstanden van honderden kilometers waren gescheiden. Het bevel over de Belgische troepen werd gevoerd door Generaal Tombeur, die over een 15.000 Inlandsche soldaten onder de bevelen van Europeesche officieren en onderofficieren beschikte. Deze legermacht moest op een afstand van 2500 K.M. van den Oceaan worden samengetrokken, terwijl niet minder dan 1400 K.M.

dit punt scheidde van de basis der Geallieerden: Mombasa. In de eerste vijf maanden van 1916 werden 66.000 lasten door Inlanders over een afstand van 500 K.M. gedragen, welk cijfer een voldoende denkbeeld geeft van de moeilijkheden, die in terreinen als deze zijn te overwinnen. Maar vanaf het oogenblik, dat op 18 April 1916 door het Zuidelijk gedeelte der Belgische troepen de krijgsverrichtingen werden ingezet, ging het geleidelijk, maar zeker voorwaarts. Als gevolg daarvan deden in September 1916 deze troepen hun intocht in Tabora, het centrum van den Duitschen tegenstand, waar de Duitsche troepen zich hadden vereenigd. Als gevolg van het feit, dat Engeland de beschikking over het Tanganyika-gebied verkreeg, en slechts Ruanda en Urundi door de Belgen werden behouden, werden de vluchtende Duitschers niet op die wijze nagezet als oorspronkelijk in de bedoeling had gelegen. Vandaar, dat reeds in 1917 een Duitsche colonne onder leiding van Wintgens Tabora kwam bedreigen. De Belgische troepen hadden medewerking te verleenen om tegenstand aan deze operaties te bieden en voorts offensief op te treden tegen het gros der Duitsche troepen, die zich in het Zuiden van de kolonie opnieuw hadden geconcentreerd. De colonne-Wintgens werd ten Zuiden van het Victoriameer verslagen; in het Zuiden dwongen de Belgen hun Duitsche tegenstanders om naar Mozambique uit te wijken. Maar de Duitsche troepen onder leiding van den Gouverneur von Lettow Vorbeck trokken opnieuw naar het Noord-Oosten, bedreigden de grenzen zoowel van den Congo als van Rhodesia. Hier bleef de strijd woeden totdat op 11 November 1918 von Lettow, die bericht van de onderteekening van den wapenstilstand had ontvangen, zich aan de autoriteiten te Abercorn in Rhodesia overgaf. Wij in Europa hebben van dezen kolonialen oorlog weinig bemerkt; wij hebben er slechts later van gehoord, toen de berichten uit de Afrikaansche binnenlanden tot ons konden doordringen. Wie echter de kaart voor zich neemt en ziet naar de geweldige afstanden, die de verschillende punten scheiden, zal tot de overtuiging geraken, dat hier inderdaad strijd van groote beteekenis is gestreden!

Welk een verschil, nietwaar? wanneer men 't Congogebied van 1885, om niet verder terug te gaan, vergelijkt met dat van 1930. In 1885 was geen enkele georganiseerde dienst op de Congorivier aanwezig; er waren geen spoorwegen, er waren geen havens. Ook thans nog is de Congo een ver van Europa verwijderd gebied; een reis daarheen is niet een uitstapje voor een paar vacantieweken, maar van alle zijden kan men het

gebied thans gemakkelijk en binnen betrekkelijk korten tijd benaderen. Komt men langs den meest gebruikelijken weg via het Westen, dan vaart men van Antwerpen naar Matadi, een afstand van 9500 K.M., in 18 dagen; deze dienst wordt door de Compagnie Maritime Belge (Lloyd Royal) onderhouden met schepen, waarvan de „Leopoldville" van ruim 11.000 ton de grootste is. Men kan ook via het Westen komen over het Portugeesche gebied van Angola; men neemt dan de boot van Southampton naar Lobito, en heeft vandaar een 1350 K.M. af te leggen, voordat men de grenzen van den Congo heeft bereikt. Insgelijks, wanneer men via het Zuiden komt; met de boot gaat men van Southampton naar Kaapstad en dan in zes dagen tijds den 3500 K.M. langen spoorweg naar de Congoleesche grens bij Sakania. Of wel via Beira, dat men vanuit Suez kan bereiken, terwijl de spoorweg van Mozambique naar de Congoleesche grens, eveneens bij Sakania, een 2350 K.M. lang is, die in vijf dagen tijds wordt afgelegd. Komt men via het Oosten, dan gaat de weg over Dar-es-Salam, de havenplaats van het Tanganyika gebied, dat men vanuit Marseille per boot in 20 dagen bereikt, of over Mombasa, dat men per boot vanuit Marseille in 18 dagen bereikt. Van Dar-es-Salam bereikt men in twee dagen Kigoma; heeft daarna een dag noodig om per stoomboot naar Albertville en twee dagen om naar Kivu over te steken. Van Mombasa gaat men per trein naar Port Florence en vervolgens gedeeltelijk per boot, gedeeltelijk per spoorweg het verder Congogebied in, wat een achttal dagen neemt. Komt men tenslotte via het Noorden, dan gaat men per boot naar Caïro of naar Port Soedan; in het eerste geval gaat men eerst per spoor, daarna per boot verder; in het tweede geval eveneens vanaf Chhartoum per stoomboot, en vanaf Redjaf per automobiel, hetgeen bij elkander een 18 dagen kost. Men kan dus moeilijk den noordelijken weg den kortsten rekenen!

Het Congogebied, dat tot België behoort, heeft een oppervlakte van 2.385.000 K.M.^{2}; het hoogste punt wordt bereikt in de Mont Ruwenzori in het Zuidelijk gebied, genaamd Katanga; deze heeft een hoogte van 5120 M. De Belgische Congo grenst over 1540 K.M. in het Westen en 1185 K.M. in het Noorden tegen Fransch Equatoriaal Afrika; over 500 K.M. tegen Egyptisch Soedan; over 685 K.M. tegen het Protectoraat Uganda; over resp. 455 en 610 K.M. tegen de mandaatgebieden Tanganyika en Ruanda-Urundi; over 1065 K.M. in het Oosten en 1000 K.M. in het Zuiden tegen Engelsch Rhodesia; over 2135 K.M. tegen Portugeesch Angola; over 160 K.M. tegen de enclave van Cabinda en tenslotte over

40 K.M. tegen de zee, den Atlantischen Oceaan. In totaal dus een grens van 9375 K.M., een afstand vormende, waarvan wij ons in Europa nauwelijks een denkbeeld kunnen vormen. Dat groote Congogebied is in vier provinciën, aan het hoofd waarvan een vice-Gouverneur staat, 22 districten en 179 zgn. grondgebieden verdeeld. Hoofdstad is sedert korten tijd Leopoldville, tevens hoofdstad van de Provincie Congo-Kasai. In het Noorden ligt de provincie van den Evenaar, waarvan Coquilhatville hoofdplaats is. Van de Oostelijke provincie is Stanleyville de hoofdplaats, terwijl in het Zuiden Katanga is gelegen met als hoofdstad Elisabethville. De totale Inlandsche bevolking van het Congogebied bedraagt ongeveer 10 millioen, waarvan meer dan 3½ millioen in Katanga en ruim 2½ millioen in Congo-Kasai wonen, waaruit vanzelf op te maken valt, dat de beide andere provinciën aanmerkelijk minder dicht bevolkt zijn. Daartegenover staat een blanke bevolking van nog geen 25.000 zielen, waarvan de Belgen er bijna 16.000 tellen. Van de grootere plaatsen in den Congo telt Elisabethville een 3600 blanke inwoners; Likasi-Panda 2800; Leopoldville 2600; Boma, tot korten tijd tevoren de hoofdstad, 730; Matadi 670; Coquilhatville 610; Albertville 548; Lubumbashi 500 en Stanleyville 455, waaruit wel volgt, dat het Inlandsch karakter dezer bevolking in het Congogebied nog aanmerkelijk meer spreekt dan b.v. in de hoofdplaatsen van ons Nederlandsch Oost-Indië het geval is. De begrooting over 1929 bedroeg aan gewone inkomsten 575 millioen Belgische francs, waarvan bijna 400 millioen uit belastingen voortkwamen. Daartegenover stonden ongeveer 575 millioen frs. gewone uitgaven en 385 millioen buitengewone uitgaven. De dienst van de openbare schuld met bijna 120 millioen frs. per jaar vormt naast de algemeene kosten voor de administratie van het gebied met bijna 100 millioen frs. de grootste post, terwijl voor Hygiëne 76 millioen, voor den Inlandschen dienst ruim 50 millioen, voor Onderwijs 18 millioen, en voor openbare werken 32 millioen frs. werd geraamd. De cijfers van ontvangsten en uitgaven tegenover elkander gesteld, doen wel zien, dat de financieele toestand van het Congogebied een in het algemeen bevredigende mag worden geoordeeld.

Men kan zeggen, dat ten aanzien van koloniaal beleid, om bij deze oude, door allen begrepen benaming te blijven, beginselen vaststaan, door alle landen, die over grooter of kleiner overzeesch gebied beschikken, gevolgd. Zoo heeft ook in het beheer van den Belgischen Congo decentralisatie plaats gegrepen met gebruikmaking van de oude, Inlandsche machten.

De zn. grondgebieden — territoires —, waarin de districten zijn verdeeld — geheel deze indeeling is van vrij jongen datum — zijn weer verdeeld in hoofdschappen, waarover de erkende Inlandsche hoofden het gezag uitoefenen. Pierre Daye erkent in zijn vlot en prettig geschreven, aan den Congo gewijd boek, dat in het begin, toen de Belgische heerschappij een ietwat instabiel karakter vertoonde, systematisch in deze hoofdschappen veel is vernield zonder dat iets daarvoor in de plaats werd gesteld. Voorzoover mogelijk is men intusschen op deze fout teruggekomen, hetgeen te gemakkelijker kon geschieden naarmate men inzicht verkreeg in de verschillende groepen der bevolking, in die groote gebieden aanwezig, en naarmate ook verschillende groepen aan de Belgische heerschappij werden onderworpen. Evenals dat elders geschiedt, is ook de rechtspraak verschillend naarmate zij over Europeanen of Inlanders geschiedt; zij is bijkans overal in handen van uit Europa uitgezonden en gevormde juristen, maar in de lagere instanties met medewerking van de Inlanders, die daartoe in staat gerekend worden. De Inlandsche politiek, zoo leert het kleurrijk prospectus, dat in het Congopaviljoen ter tentoonstelling te Antwerpen voor een ieder aanwezig was, is de kunst om de bevolking der kolonie te besturen met het doel haar zedelijke en materieele voorwaarden van bestaan te verbeteren en met bestendige zorg wrijvingen te vermijden, welke de betrekkingen tusschen beschaafden en niet-beschaafden kunnen doen ontstaan. België heeft in zijn Congogebied te doen met tenminste vier bevolkingsgroepen, en wel de Pygmeeën, de Soedaneezen, de Hamieten en de Bantoes, elk op zichzelf weer onderverdeeld in tallooze groepen.

Wij kunnen met ons eigenaardig Europeesch gevoel van superioriteit wel zonder meer gewagen van negers, waartoe de bevolking van den Congo vrijwel geheel behoort sedert de Belgische bezetting de Arabieren, die er grootendeels schuld droegen aan het kwaad van den slavenhandel, hebben teruggedreven, maar daarmede is op lange na niet alles gezegd. De Pygmeeën behooren zeker tot 't meest exotisch getinte gedeelte der bevolking; zij zijn klein van stuk; zij wonen bij voorkeur in de bosschen, en het is nog niet zoo heel lang geleden, dat zij gevreesde vijanden van de blanken waren, dien zij op grooten afstand met hun kleine bogen neerschoten met een zekerheid, die verbaasde. Zij nemen weinig deel aan den landbouwarbeid; zij leven van wild en van champignons, en al toonen zij zich geen tegenstanders meer van de blanken, zij zijn toch degenen, die zich schuw voor hen verbergen. De Soedaneezen zijn veel

minder talrijk; zij hebben een groote, goedgebouwde gestalte, en tot hen behooren de Azanda's en de Mangabetoes, die beiden gerekend kunnen worden tot die deelen der bevolking, welke een onmiskenbare intellectueele superioriteit boven de andere bevolkingsgroepen van den Congo toonen. Tot de Soedaneezen kan men ook rekenen de Hamieten, een groep, die van semitische afkomst erkend wordt en die van de hooge plateaux van Abessynië naar hier zou zijn gekomen, waarom men haar dan ook talrijker aantreft in het mandaatland Ruanda-Urundi. De Bantoes tenslotte zijn het talrijkst in den Congo en uit linguistisch oogpunt ook het meest belangrijk. Zij zijn in tal van op zichzelf staande groepen onder te verdeelen, en wanneer men de beschrijvers van den Congo volgt, komt men bij hen in elk der Congo-provinciën tot een vrij groot aantal, elk op zichzelf belangrijke stammen. Er moge intusschen verschil zijn tusschen de vier groote bevolkingsgroepen, gelijk wij ze hebben genoemd, er is tegelijk overeenstemming in zeden en gewoonten. Het intellectueele vermogen van alle de Inlandsche bewoners van den Congo is beperkt; traditie en gewoonten hebben, gelijk dit ook elders voorkomt, een overwegende beteekenis; technische en artistieke uitingen zijn zeldzaam en van meest rudimentairen aard. In het godsdienstig leven der Inlandsche bevolking spelen de toovenaars, wonderdokters, regenmakers e.d. een belangrijke rol; zoozeer waren de toovenaars gevreesd, dat het Belgisch gezag menigmaal een Inlander, die als zoodanig werd beschouwd, aan den dood heeft moeten ontrukken; de Congoleesche Inlander gelooft ook in het algemeen aan den totem en aan het voorwerp, dat taboe is. Geheime groepen en genootschappen, meestal van godsdienstigen aard, komen onder de Inlanders veel voor.

Sociaal zijn zij in een vijftal groepen verdeeld; de eerste dezer omvat het hoofd en zijn onmiddellijke verwanten; de tweede de hoofden der ondergeschikte groepen; de derde de vrije mannen; de vierde de bij contract aan het familiehoofd verbonden personen, en de vijfde de slaven. Het familieleven in deze Inlandsche gemeenschappen is sterk ontwikkeld; er bestaan verplichtingen over en weer, waarvan niet wordt afgeweken; er is een groote mate van gehoorzaamheid verschuldigd aan het hoofd der familie; er zijn bepaalde ceremoniën, die op den dood en de begrafenis betrekking hebben, welke in vollen omvang nog steeds worden gehandhaafd. Ook in het materieele leven der Inlandsche bevolking zijn nog niet vele veranderingen gekomen, want nog altijd is de kleeding gering gelijk zij vijftig jaren gelden was; nog immer woont het

grootste deel der bevolking in de typisch Congoleesche hutten, en nog altijd is het voedsel, dat zij nuttigen, weinig gevarieerd. Daartegenover staat, dat, tengevolge van de inspanning, die het Belgisch Bestuur zich heeft getroost, Inlanders den arbeid van landbouw en veeteelt in sommige gedeelten met kracht hebben terhandgenomen; dat anderzijds de kleine nijverheid onder de Inlanders is uitgebreid, en dat men onder hen kunstenaars, die mooi weefwerk, mooie potterie en mooi smeedwerk maken, kan aanwijzen. Het moge zijn, dat, in den Congo zooals elders, de komst van de Belgen verandering heeft gebracht in de Inlandsche samenleving; verandering ten slechte is dit in het algemeen niet geweest. Verandering ten slechte kan men het slechts noemen voor diegenen, die de oude Inlandsche samenleving zien als een soort genoegelijk familietafereel, waarin slechte eigenschappen, wreedheden, sociale en materieele ellenden geheel afwezig waren! Maar de geschiedenis van wat in den Congo plaats had, voordat vijftig jaren geleden Europeesche onderzoekers dit gebied betraden, leert wel anders!

Het kan trouwens op den duur niet uitblijven, dat, wanneer een Europeesch explorateur zich aan het werk zet om een rijk en ontzaglijk gebied als de Congo vormt, te ontginnen, de Inlandsche bevolking daarvan niet slechts de veranderingen moet gevoelen, maar ook in die veranderingen materieel en moreel gaat deelen. De Congo is een rijk gebied. De natuurlijke oogst van producten van plantaardigen of dierlijken oorsprong geschiedt, in den Congo gelijk elders, voornamelijk door de Inlandsche bevolking; het winnen van rubber, van copal, van oliehoudende vruchten geeft aan velen onder de Inlanders een bestaan. De cultures, die door de Inlanders worden uitgeoefend, kunnen uiteraard de vergelijking met de Europeesche niet doorstaan. Toch treft men ze in groote verscheidenheid aan, en dienen die van cassave, bananen, maïs, rijst, tabak, katoen, ja zelfs van een weinig rietsuiker te worden genoemd. Belangrijk is langzamerhand geworden de Inlandsche veeteelt. Daartegenover staan van Europeesche zijde vooral de cultures, belangrijk wat betreft rubber, koffie, cacao, katoen, kapok, agave, verschillende vruchten en ook van rietsuiker, al is deze laatste nog slechts in het begin harer ontwikkeling. Van 1909 dagteekent de instelling van den Landbouwdienst; reeds in 1890 werden door den onafhankelijken Congostaat proeftuinen en de botanische tuin van Eala gesticht, terwijl onder den naam van „Regie des Plantations de la Colonie" alle wetenschappelijke en experimenteele inrichtingen van den Landbouwdienst zijn samengevoegd. Tot de belangrijke ondernemingen van Belgischen

oorsprong behooren de Huileries du Congo Belge, die over concessies tot een uitgestrektheid van 750.000 H.A. beschikken. Naast de cultures staat het winnen van dierlijke producten, vooral ivoor van de olifanten, dat door de Inlanders aan Europeesche maatschappijen verkocht wordt. Deze wint het verre in belangrijkheid van alle andere.

Er bestaan twee speciale comité's, dat van Katanga en dat van Kivu; het eerste heeft de beschikking over het gezamenlijk oppervlak van de gronden en de mijnen van het bekende Katangagebied ter grootte van 45 millioen H.A., die voor uiteenloopende doeleinden worden uitgegeven, terwijl het Kivu-comité tot taak heeft om dit uitgebreid gedeelte van de kolonie, verdeeld over een drietal zônes, in exploitatie te brengen. Want het zijn niet alleen de cultures, het is niet alleen de invoer, neen het zijn in veel grooter mate de mijnbouwondernemingen, die den Congo voor België van groot materieel belang maken. In den Congo is koper, voornamelijk in het hooge gedeelte van Katanga; de opbrengst ervan neemt den Congo na de Vereenigde Staten van Amerika, Chili, Peru en de verschillende landen van Europa onder de voornaamste voortbrengers van koper op. De „Société Belge Industrielle et Minière du Katanga" kortweg „Simkat" genaamd, beschikt over een jaarlijksche productie van ongeveer 75.000 ton, welke opbrengst echter in hooge mate zal toenemen, wanneer de nieuwe lagen zijn aangeboord. En er is in den Congo goud, en er zijn diamanten, al heeft men van beide zich voorstellingen gevormd, die door de practijk niet zijn verwezenlijkt. Er is goud in het Noord-Oosten van de kolonie, in het bijzonder in Kilo en Moto, waar men in ruim 25 jaren tijds een kleine 50.000 K.G. goud heeft gewonnen op een oppervlakte, die 2½ maal de grootte van België beslaat. In dezelfde provincie, maar speciaal in Kasai, beoefent men sedert 1906 de diamantindustrie, welke in handen is van de zn. Forminière. Van nog meer belang is het radium, dat sedert 1921 regelmatig naar het Moederland wordt gezonden; de jaarlijksche productie bedraagt tusschen de 25 en 50 gram, niet onbelangrijk, wanneer men bedenkt, dat de prijs van één gram radium ongeveer twee ton goudguldens bedraagt. Tin is er in den Congo in overvloed; ijzer vindt men er, steenkolen, petroleum, zout en andere grondstoffen. Dat alles is langzaam en geleidelijk tot ontwikkeling gebracht, en voor wie oog heeft voor de enorme uitgestrektheid van dit groote gebied, ligt ongetwijfeld nog veel op ontwikkeling te wachten. Vanzelf heeft dit geleid tot het vestigen in den Congo van verschillende belangrijke commercieele ondernemingen, die voor een deel van Belgischen,

voor een deel van buitenlandschen oorsprong zijn. In 1909 werd de Bank van den Belgischen Congo opgericht, die zoowel over een zetel in Brussel en Antwerpen als over een te Londen beschikt, en natuurlijk in bijkans alle plaatsen van belang in den Congo is vertegenwoordigd. Dat als gevolg van de aanwezigheid der Europeanen in de verschillende deelen van den Congo een niet onbelangrijke klein-nijverheid is ontstaan, die voor het meerendeel door Inlanders wordt beoefend, behoeft geen betoog.

Wil men zich met enkele cijfers een denkbeeld vormen van den materieelen rijkdom, die op het oogenblik de Congo voor België en voor de wereld vertegenwoordigt, dan kunnen de volgende cijfers wellicht dienen. In 1920, dus direct na de beëindiging van den oorlog, bedroeg de invoer 195 millioen K.G., vertegenwoordigende een waarde van 237 millioen Belgische francs; in 1928 waren deze cijfers 736 millioen K.G. en 1.624 millioen Belgische francs. De uitvoer, die in 1920 slechts 85 millioen K.G., vertegenwoordigende 315 millioen francs, bedroeg, was in 1928 gestegen tot 257 millioen K.G. met een waarde van 1.227 millioen francs. Naar het gewicht gerekend had België 28½ % aandeel in den invoer; naar de waarde ruim 50 %. Voor den uitvoer bedroegen deze cijfers resp. 44½ en 48 %. Naar het gewicht gerekend, staat koper met 106 millioen K.G. bovenaan de lijst van de uitvoerartikelen, maar men kan aannemen, dat, waar goud en diamanten op deze lijst der hoeveelheden onderaan voorkomen, deze laatste aanmerkelijk zouden stijgen, had men de lijst, naar de waarde gerekend, voor zich!

De Belgische Congo behoort bijkans geheel tot het stroomgebied van den Congo, een rivier van geweldige beteekenis, waarbij het meerendeel onzer groote Europeesche rivieren in het niet verzinkt. Als bronnen van den Congo kan men rekenen de Lualaba met verschillende zijrivieren en de Luapula met eveneens verschillende zijrivieren. De Lualaba, die aan den voet van den Mont Musofi ontspringt, wordt gedurende de eerste 400 K.M. door talrijke zijrivieren versterkt. Vanaf Bukama is de rivier bevaarbaar; zij blijft dit tot Kongolo en herschept dit gedeelte telken jare in een uitgebreide watervlakte, waarin groote meren zijn gelegen. Ook hier vloeien aan de rivier verschillende zijrivieren toe, die haar voor een gedeelte het water van andere meren toevoeren. Na Kabalo te zijn voorbijgegaan, ontvangt de rivier van rechts de zijrivier Lukuga, die haar het water van het Tanganyika- en het Kivumeer brengt. Maar spoedig daarna perkt zich haar breedte tot

500 Meter in, en bij de Portes d'Enfer, boven het eiland van Kongolo, is het eerste bevaarbare gedeelte reeds ten einde. De rivier zet, nog steeds als Lualaba, haren weg voort tot boven Nyangwe; somtijds is haar breedte 2500 Meter, en zij is voor een klein deel bevaarbaar tot aan de kleine watervallen van Kibombo. Zij kiest haar weg tusschen het equatoriale woud; zij gaat voorbij Kindu en de watervallen, die den naam van deze stad dragen. Daar wordt zij opnieuw bevaarbaar, en zij blijft het, terwijl zij tegelijkertijd verschillende zijrivieren ontvangt, tot Ponthierville. Vandaar tot Stanleyville vormt zij op rotsachtigen bodem de zeven Stanleywatervallen. Maar vanaf Stanleyville wordt zij opnieuw bevaarbaar, en nu onder den naam van Congo. Zij gaat door vlak land, dicht met bosschen bedekt; zij verbreedt zich verschillende malen, en vormt eilanden en zandbanken. Zij gaat langs Isangi, Basoko, Bumba, Lisala, Nieuw-Antwerpen en Coquilhatville.

Zij ontvangt verschillende grootere en kleinere zijrivieren zooals bij de laatstgenoemde plaats de Irebu, die uit het Tumbameer komt, en aan den rechterkant de groote Ubangi-Uele, die evenals andere zijrivieren van den Franschen Congo komt. Zij boort zich een weg door de Monts de Cristal, ontvangt als laatste zijrivier de Kasai en vormt de uitgestrekte Stanley-Pool ter hoogte van 280 Meter, een rivierachtig meer van 1500 K.M.^{2} oppervlakte, waaraan zoowel Leopoldville als Brazzaville gelegen zijn. De lengte van dit bevaarbaar gedeelte bedraagt 1685 K.M. Van Leopoldville naar Boma is de rivier niet langer dan 350 K.M., maar daarin zijn 32 watervallen en versnellingen gelegen, zoodat de rivier ongeveer 260 M. valt; daaronder zijn de bekende watervallen van Livingstone. Slechts een gedeelte van 140 K.M. is voor Inlandsche vaartuigen bevaarbaar; voor de groote scheepvaart wordt zij dit eerst bij Matadi, waar zij een breedte van 1800 M. bereikt. Bij Boma is deze breedte, als de rivier buiten de Monts de Cristal treedt, tot 5 K.M. toegenomen, en wanneer zij zich bij Banana in den Atlantischen Oceaan stort, scheiden 17 K.M. breedte deze plaats van den linkeroever, die aan Portugeesch Angola toebehoort. Zooveel watertoevoer geeft zij aan den Oceaan, dat nog 20 K.M. van de kust de rivier, die een bruinachtig aanzien heeft, zichtbaar is!

Bijkans alle plaatsen van belang, die in den Congo in de ruim vijftig jaren van zijn bestaan, dank zij den arbeid der Europeanen zijn verrezen, zijn aan de Congorivier gelegen. Wij denken daarbij allereerst aan Leopoldville, de hoofdstad, zetel van de Congoleesche regeering, waar niet alleen scholen en kerken in groot aantal zijn gevestigd; vanwaar niet alleen treinen en

booten vertrekken, maar waar ook een luchthaven is met verbindingen naar Boma, Coquilhatville en Elisabethville. Leopoldville heeft het aanzien van een koloniale stad van Europeesche structuur; zij is niet alleen het middenpunt van den Europeeschen handel in den Congo zelf, maar ook het centrum van den doorvoer naar den Franschen Congo. De haven is geoutilleerd voor een handel van 500.000 ton per jaar. Leopoldville heeft Boma als hoofdplaats vervangen, dit nog niet zoo heel lang, en Boma is hoofdstad van het district van den Beneden-Congo gebleven. Haar haven bedient de belangrijke streek van Mayumbe; verschillende scholen en ziekeninrichtingen zijn er gevormd, uitgaand van de missiën, die over geheel het gebied van den Congo zoo belangrijk werk hebben verricht. Naar het Noorden is Coquilhatville gelegen, de hoofdstad van de provincie van den Evenaar. Zij is het middenpunt van deze streek; haar havens zijn voldoende geoutilleerd om haar voortbrengselen te ontvangen en te verschepen; er zijn scholen zoowel van de missiën als van den Staat, en niet slechts gaan van hieruit luchtlijnen, doch ook de automobielroute naar Eala. Nog Noordelijker ligt Lisala, hoofdstad van het Bangaladistrict dier provincie. Stanleyville is de hoofdstad van de Oostelijke provincie; zij is een der meest schilderachtige var den Congo; het bevaarbaar gedeelte van de Congorivier eindigt hier en de spoorweglijnen naar de groote meren vangen hier aan. Inrichtingen van lager en middelbaar onderwijs, verschillende wetenschappelijke instituten zijn hier gevestigd. Aan de rivier liggen noch Albertville, noch Elisabethville. De laatste dezer twee is de hoofdplaats van de zoo belangrijke Katanga-provincie, tevens hoofdplaats van het district van de Boven Luapula, een der zijrivieren, die zich in de Lualaba storten. Ook Elisabethville is, ondanks den jongen datum harer vestiging, ontwikkeld; spoorweg en luchtschip staan den reiziger ter beschikking. Albertville, hoofdplaats van het district van Tanganyika-Moero, mooi aan de oevers van het eerstgenoemde meer gelegen, eindstation van den spoorweg der groote meren, is kleiner; de omvang der Europeesche bevolking toont dit voldoende aan. De haven geeft gelegenheid tot verwerking van 100.000 ton per jaar, zoodat het niet verbazen kan, dat hier een zich snel ontwikkelend commercieel en industrieel centrum is gevestigd, en dat er naast reparatie-inrichtingen ook een scheepswerf is.

Zoo ziet men, dat de Congo, ondanks den jongen datum zijner geboorte, beschikt over meer steden dan men op het eerste oog zou denken. Als reeds tevoren gezegd, is niet alleen

de Belgische handel en de Belgische nijverheid en het Belgisch kapitaal in den Congo en in de ondernemingen, in deze verschillende plaatsen gevestigd, geïnteresseerd. En werd de waarde van het Congobezit van Belgische zijde nog slechts half begrepen in 1914, er zijn thans niet minder dan 325 Belgische vennootschappen en handelshuizen, die er werkzaamheid uitoefenen. Niet minder dan zes milliard francs aan kapitaal is erin geïnvesteerd. Zoodoende beschikt het koloniaal gebied over ruim 6600 inrichtingen van handel en nijverheid en landbouw, waardoor de aanwezigheid van Kamers van Koophandel in niet minder dan dertien centra voldoende wordt verklaard.

Niet slechts de openbare orde, waarvoor een leger van 16.000, uitsluitend Inlandsche soldaten ter beschikking staat; niet slechts de hygiëne, die niet alleen door de zorgen van den Staat, maar door hospitalen en andere ziekeninrichtingen, welke de groote industrieele en cultuurondernemingen hebben opgericht, wordt behartigd op een wijze, die bij het oude Inlandsche systeem hier gelijk in andere overzeesche gebieden scherp afsteekt, is een zorg van het Moederland. Bovenal is dit het verkeer over uitgestrektheden, als wij in Europa niet slechts niet kennen, maar nauwelijks kunnen bevatten. Kunnen Livingstone en Stanley ervan medepraten hoe moeilijk de Congoleesche wildernis nauwelijks een halve eeuw geleden viel te doorkruisen, thans zijn er 8400 K.M. gebaande wegen en 5800 K.M. voor het uiteraard niet overmatig drukke autoverkeer, zoodoende een totaal van 14.000 K.M. Het totaal spoorwegnet beloopt tusschen de 3200 en 3500 K.M., voor een land van deze afmetingen schijnbaar een geringe lengte, ook dan, wanneer de spoorwegen, die tot een totaal van ruim 3000 K.M. in aanleg zijn, daaraan worden toegevoegd. Maar men bedenke welk werk met zoodanigen aanleg gemoeid is en men stelle er de lengte van spoorwegen in andere overzeesche gebieden tegenover om een juisten indruk te krijgen van het bereikte resultaat. De Mayumbe-spoorweg is 140 K.M. lang; de Congospoorweg, die Matadi met Leopoldville verbindt, 390 K.M.; de spoorwegen van Stanleyville, van het eindpunt van den Midden-Congo, naar de groote meren totaal 750 K.M.; de spoorwegen in het Katangagebied, die Elisabethville met Sakania en Bukama verbinden, eveneens 750 K.M.; de spoorweg, die van den Beneden-Congo naar Katanga gaat 1123 K.M., en de secundaire spoorweg, die Aketi met Bondo verbindt 158 K.M. Er zijn nog spoorwegen, die aan de Forminière in Congo-Kasaï en aan eenige andere onderneming toebehooren,

die samen ruim 150 K.M. meten. De groote werken, die in aanleg zijn, hebben betrekking op den spoorweg van Benguela, die van de grens uit reeds 200 K.M. meet; den spoorweg van Kivu over een lengte van 120 K.M. en de drie groote lijnen, van welke de eerste Stanleyville met de goudmijnen van Kilo-Moto en den Nijl zal verbinden; de tweede van Leopoldville naar Port Francqui zal voeren en de derde door Ruanda-Urundi over een lengte van 300 K.M. zal gaan. Tegenover dit spoorwegnet staat een totaal lengte van 15.000 K.M. bevaarbare waterwegen, op 12.000 waarvan een vloot van 250 stoomschepen en 475 barken met een totaal capaciteit van 78.000 ton den dienst onderhouden. Dit geschiedt door de „Union nationale des Transports Fluviaux", genaamd Unatra, die diensten heeft zoowel op de Congo- als op de voornaamste zijrivieren. Groot is het aantal havens, dat de Congo telt; slechts Banana, Boma, Ango Ango en Matadi zijn rechtstreeks met zee verbonden, maar de andere havens zijn door rivieren en meren waterrijk genoeg. Telegraaflijnen zijn er in het Congogebied ter lengte van 5400 K.M.; er zijn 52 stations over het geheele gebied. Hetzelfde net dient voor den telefoondienst, die 1027 stations telt. Het postverkeer wordt door 73 postbureaux verzorgd, daaronder begrepen die voor den luchtpostdienst. De groote luchtlijnen in den Congo loopen van Boma naar Elisabethville via Leopoldville over een lengte van 2275 K.M., en van Leopoldville naar Coquilhatville over 735 K.M. Totaal rekent men voor den eersten afstand 18 vlieguren in drie étappes; voor den laatsten 6½ vlieguur in ééne etappe.

Sedert 1920 is aan de koloniale zorgen van België toevertrouwd het mandaatgebied van Ruanda en Urundi, beheerscht als tevoren door de onafhankelijke Inlandsche souvereinen van de stammen, die dit gebied bewonen. Het mandaatstelsel van den Volkenbond kent drie typen, genaamd A. B. en C. Behooren tot het eerste Palestina en Syrië, landen, vroeger onder Turksch beheer, die geacht worden slechts eenigen steun en hulp te behoeven om geheel op eigen beenen te kunnen staan, — de vroegere bezittingen van Duitschland in Afrika zijn, met uitzondering van Duitsch Zuid-West Afrika, als B.-type aan te merken. Dat zijn die gebieden, die geacht worden zoodanigen steun van een Europeesche mogendheid noodig te hebben, dat deze het eigenlijk beheer over het gebied voert, zonder daarbij zichzelf te mogen bevoordeelen en iets anders dan het belang van het beheerde land als uitgangspunt voor zijn daden te nemen. De C.-mandaten worden uitgeoefend over die landen die, hetzij door hunne ontwikkeling, hetzij door hunne aard-

rijkskundige ligging, geacht worden het best één deel uit te maken met het land van den mandataris, gelijk door Australië, Engeland en Japan met Nieuw-Guinea en de vroegere Duitsche bezittingen in de Stille Zuidzee geschiedt. Het gebied van Ruanda-Urundi wordt dus wel onderscheiden van het Congogebied, dat België vrij is te beheeren gelijk met den wil van België's regeering en België's volk overeenkomt. De gebieden van Ruanda en Urundi staan dan ook onder een afzonderlijken Gouverneur, maar het behoeft wel geen betoog, dat de onmiddellijke geografische aansluiting bij den Congo, het mogelijk maakt tal van realiteiten te verwezenlijken, die anders niet te verwezenlijken zouden zijn. Het spreekt ook wel vanzelf, dat de industrieele en cultuur-ondernemingen, dank zij de inspanning, welke het Belgisch beheer in den Congo zich getroost, aan Ruanda en Urundi dienstbaar worden gemaakt. In welke richting de ontwikkeling van het mandaatstelsel zal gaan, is nog ten eenenmale onzeker, al zou men geneigd zijn aan te nemen, dat de waarschijnlijkheid niet groot is, dat eenmaal de gebieden onder mandaat bij de overige overzeesche gebieden van een land kunnen worden gevoegd of daarmede geassimileerd, tenzij dat deze laatste een onafhankelijkheid verkrijgen, die thans daaraan nog niet te geven is.

Wie kennis neemt van wat door België in den Congo is verricht, kan daarvoor eerbied koesteren. Ongetwijfeld, er zijn onder het aanvankelijk rudimentair en persoonlijk bewind van Koning Leopold II fouten gemaakt, waaraan geen enkele beginnende koloniale mogendheid is ontkomen. Maar die fouten zijn lang hersteld, en wie kennis neemt van de resultaten, die in het Congogebied worden bereikt, kan zich volkomen indenken, dat België trotsch daarop is en dat een deel van de in België aanwezige energie zich op de ontwikkeling dier resultaten toelegt. Te Antwerpen hebben wij het werk van België in het Congogebied op zichzelf gezien, te Parijs, ter groote internationale koloniale tentoonstelling, zal men het ter zijde van anderen kolonialen arbeid kunnen gadeslaan. En men mag aannemen, dat België, al behoort het tot de jongere koloniale mogendheden, daar een eervolle plaats zal innemen.

Eenige officieele Uitgaven

DOOR

Dr. H. G. HEIJTING.

I.

Vereenvoudiging van het strafprocesrecht voor Europeanen. Toelichting en ontwerp-ordonnantie houdende wijziging van het Nederlandsch-Indisch strafprocesrecht in verband met de voorgenomen onderwerping van de Chineezen aan de strafrechtspleging voor Europeanen. Batavia Drukkerij Visser & Co. 1930. Prijs f 1.50.

Het werk (96 blz.) is der Regeering aangeboden door de commissie voor de herziening van het strafprocesrecht in 1928 ingesteld en met Regeeringsmachtiging uitgegeven vanwege het departement van justitie terwijl in het voorwoord belangstellenden worden uitgenoodigd om desgewenscht hunne meening omtrent het ontwerp aan genoemd departement mede te deelen.

Alvorens de inhoud van het boek te behandelen brengen wij onzerzijds in herinnering wat aanleiding heeft gegeven tot bovenbedoelde herziening.

In artikel 109 van het Regeeringsreglement nl. waarvan de nieuwe lezing in 1907 is afgekondigd, was reeds voorgeschreven dat aan de bepalingen voor Europeanen onderworpen zijn (behalve Nederlanders en andere Europeanen) alle Japanners en voorts alle van elders afkomstige personen die in hun land onderworpen zouden zijn aan een familierecht in hoofdzaak berustende op dezelfde beginselen als het Nederlandsche. Ditzelfde vindt men woordelijk terug in art. 163 van de sedert 1925 geldende Wet op de staatsinrichting van Nederl.-Indië.

Nu had de veranderde lezing van 1907 het oog op Amerikanen, Zuid-Afrikanen, Australiërs enz. die in hun land een monogamisch familierecht hebben, en niet op Chineezen doch desniettemin kan dat artikel ook voor dezen van toepassing geacht worden zoodra in China een dergelijk familierecht wordt ingevoerd. Derhalve wanneer in China een familierecht wordt aangenomen in hoofdzaak dezelfde als in Nederland geldend verkrijgen de Chineezen in Nederl.-Indië ook het recht om

ten slotte onder dezelfde strafrechtspleging te vallen als de Europeanen aldaar, terwijl zij nu nog onderworpen zijn aan die voor Inlanders. Daarmede zal dan den Chinees het eenige hem nog ontbrekende Europeanen-recht geschonken zijn. Want — al maakt hij niet steeds ten volle daarvan gebruik — de in Nederl.-Indië geboren Chinees heeft overigens ongeveer reeds alle rechten van den Nederlander b.v. sedert 1912 betaalt hij dezelfde belastingen behalve het successierecht waarvan hij is vrijgesteld; sedert 1917 heeft hij het kiesrecht voor de gemeenteraden, sedert 1919 het familie- en erfrecht der Europeanen.

En blijkens de memorie van antwoord bij de Indische begrootingsontwerpen voor 1930 zou de Indische regeering ook wanneer in 1930 de in China voorgenomen invoering van het nieuwe familierecht geen werkelijkheid mocht worden toch de gelijkstelling der Chineezen met Europeanen in Nederl.-Indië tot stand laten komen, voorzoover betreft de Nederlandsche onderdanen.

In verband met dit laatste voornemen nu is in April 1930 bovengenoemde ontwerp-ordonnantie met toelichtende nota ingediend, waarvan wij hieronder een zeer beknopt overzicht geven.

De bedoeling is geweest een *noodregeling* te ontwerpen welke het voor Europeanen geldend strafprocesrecht zoo goed mogelijk bruikbaar zal maken bij de berechting van Chineesche strafzaken zonder een te groote uitbreiding van de daarmede belaste organen.

Het vóóronderzoek van de ruim 1200 zaken die jaarlijks berecht worden tegen Chineesche verdachten en de nog talrijker zaken die niet tot berechting leiden zullen in hoofdzaak *opgedragen moeten blijven* aan de plaatselijke bestuurs- en politieambtenaren waaronder ook de Inlandsche, doch voortaan in de hun te verleenen hoedanigheid van hulpofficier van justitie onder uitbreiding van de tot dusver aan dezen verleende bevoegdheid b.v. met het onder eede hooren van getuigen, het aanhouden en gevangen houden van verdachten, het doen van huiszoeking enz. Dit vóóronderzoek zal ingesteld worden na machtiging van den officier van justitie wat betreft de afdeeling waarbinnen de Raad van Justitie is gevestigd en daarbuiten van het afdeelingsbestuurshoofd.

Het onderzoek zelf zal gehouden worden door politierechters n.l. een enkel lid van den Raad van Justitie uitmakende de enkelvoudige strafkamer en voor buiten de hoofdplaatsen de residentierechters, beide voorzoover aangaat eenvoudige zaken waarbij een straf van niet meer dan één jaar gevangenis kan worden opgelegd.

Bij de residentie rechters-politierechters wordt het openbaar

ministerie waargenomen door plaatselijk beschikbare rechtsgeleerde- rechtskundige- ook bestuursambtenaren, waarbij de voorkeur wordt gegeven aan juristen b.v. een ambtenaar ter beschikking, een buitengewoon voorzitter of een ondervoorzitter van den landraad. Deze verkrijgen dan ook de bevoegdheid om lichte plaatselijk onderzochte zaken bij den politierechter aanhangig te maken. Alleen in de voornaamste Chineezen-centra buiten de standplaatsen der Raden van Justitie zal het noodig wezen eigenlijke substituut-officieren van justitie te plaatsen die ook de berechting van grootere zaken kunnen voorbereiden.

Tot beperking der verstek- en verzetprocedures waarvan de uitbreiding te verwachten is kan de betrokken rechterlijk ambtenaar bepalen dat de in vrijheid gelaten beklaagde verplicht is te verschijnen en zoo noodig door de openbare macht op de terechtzitting zal worden gebracht.

Om het Hooggerechtshof niet onmatig te bezwaren met het hooger beroep in strafzaken is aangenomen dat alle vonnissen van den Raad van Justitie in zaken van misdrijf voor revisie vatbaar zijn, dus geen hooger beroep toelaatbaar is.

Voorts zijn spoedshalve enkele bevoegdheden van den Raad van Justitie overgedragen aan den president van dat college en is bepaald dat ambtshalve toevoeging van een verdediger alleen geschiedt bij onvermogende beklaagden, en dat bij beteekening van vonnissen een uittreksel daarvan in de taal van den gedaagde wordt verleend.

Tegen de hierboven aangeduide oplossing van het vraagstuk hebben wij een paar bedenkingen al heet zij te zijn een noodmaatregel want de ervaring leert dat niets zoo bestendig is als een tijdelijke maatregel. Ook hier zal dit vermoedelijk het geval zijn omdat -- zooals in de inleiding wordt medegedeeld — over een definitieve regeling nl. verbetering van het verouderd stelsel der Europeesche strafrechtspleging of hervorming daarvan in de richting van het eenheidsrecht een te groot en te diepgaand verschil van inzicht mogelijk is om die binnen bekwamen tijd te kunnen verwachten.

Onze eerste opmerking geldt het vóór-onderzoek dat blijft in handen van Inlandsche bestuurs- en politieambtenaren, waartegen de Chinees al bezwaar heeft nu hij nog wettelijk heet Oostersche vreemdeling gelijkgesteld aan den Inlander, wat te meer als hij wettelijk gelijkgesteld zal heeten aan den Europeaan, welke laatste immers aan dergelijk vóór-onderzoek door een Inlandsch ambtenaar niet onderworpen is.

Bovendien zal de Inlandsche bestuurs- of politieambtenaar die tot dusver een Chinees alleen bij ontdekking op heeterdaad

kan aanhouden diezelfde bevoegdheid verkrijgen buiten genoemd dringend geval, zelfs zal hij hem kunnen gevangen houden en bij hem huiszoeking doen. Wat dit vóóronderzoek althans betreft wordt derhalve de bestaande grief van den Chinees niet weggenomen, integendeel daaraan meer voedsel gegeven.

Wel staat de onmogelijkheid vast om dat vóóronderzoek overal uitsluitend door Europeesche ambtenaren te doen geschieden *doch wij missen in de toelichting de vaststelling van het beginsel* om gedachtig aan het bekende „soort over soort dàt is genade" *waar dat mogelijk zal blijken* de hoofden en wijkmeesters der Chineezen daarmede te belasten, tot wier taak immers nu reeds de opsporing van misdrijven en overtredingen gerekend wordt.

Nu weten wij wel dat de opsporing minder eischen van bekwaamheid stelt dan het vóóronderzoek doch wij zijn niet overtuigd dat *nergens* in het binnenland van Java een officier of wijkmeester daartoe voldoende bekwaam zou zijn, c.q. na eenige verplichte voorbereiding, gegeven het peil van beschaving waarop de Chineesche bevolkingsgroep thans staat dank zij het door haar genoten onderwijs in de laatste kwarteeuw.

O.i. zou de vaststelling van bedoeld beginsel er toe kunnen bijdragen den Chinees tot de erkenning te brengen dat de Regeering hem niet het onmogelijke kan schenken doch wel het bereikbare, maar Zij dan ook een beroep moet kunnen doen op de behoorlijke medewerking van de Chineesche intellectueelen die eene benoeming tot officier of wijkmeester der Chineesche gemeenschap tot dusver niet steeds op prijs hebben gesteld.

Nog een anderen weg zou o.i. daarbij ingeslagen kunnen worden. Men zou n.l. dat vóóronderzoek in het binnenland kunnen toevertrouwen aan Chineesche juristen die tot hulpofficieren van justitie waren aan te stellen, ieder voor een bepaald ressort in welks centrum zij wonen om vandáár uit zich naar de plaats te begeven waar het vóóronderzoek noodig is.

In Nederland opgeleide juristen van Chineeschen landaard komen in Indië reeds voor en hun aantal zal toenemen zoodra zij kunnen rekenen op plaatsing in zoo juist bedoelde functie.

Verder zou het overweging verdienen om in de toelichting als beginsel aan te nemen dat in de voornaamste Chineesche centra in die toelichting genoemd als plaatsen waar afzonderlijke substituut-officieren van justitie aangesteld zullen worden v.z.m. Chineesche juristen daartoe bestemd zijn.

Uiteraard behoeft een en ander niet te worden vastgelegd in de ordonnantie doch in de toelichting daarvan zou de ver-

melding van dergelijk voornemen in beginsel tactische waarde kunnen verkrijgen.

Ten slotte wil het ons niet raadzaam voorkomen om soms ook door Europeesche bestuursambtenaren b.v. de ambtenaren ter beschikking het openbaar ministerie bij den residentie-rechter-politierechter te doen waarnemen. Hun aantal toch is allengs verminderd door de bestuursreorganisatie, terwijl zoolang het Nederlandsch gezag gehandhaafd moet worden met zijn geijkte opvattingen omtrent een goed bestuur een onmisbare eisch daarvoor is de volkomen bekendheid juist van de jongere Europeesche bestuursambtenaren met de taal, zeden en gebruiken van het volk in de desa, wat alleen bereikbaar is door een geregeld bezoek aan de dorpen zonder gebondenheid aan het bureau ten behoeve van justitie en politie.

Dat wil niet zeggen dat de Inlandsche ambtenaren het toezicht behoeven der jongere Europeesche ambtenaren, een onderwerp trouwens hier niet aan de orde maar alleen dat die jonge Europeesche bestuursambtenaren al hun werktijd moeten besteden om land en volk grondig te leeren kennen ten einde later goede bestuurders te kunnen worden.

II.

Publicaties Hollandsch-Inlandsche-onderwijscommissie.

No. 4. De kosten van het Westersch onderwijs in verhouding tot de draagkracht der bevolking (37 blz. en 10 grafieken).

No. 5. De sociale en geografische herkomst van de Westersch opgeleide Inlanders (33 blz. en 4 grafieken).

No. 7. De geografische verspreiding van het onderwijs in Nederlandsch-Indië en de nog wachtende taak op onderwijsgebied (81 blz. en 14 grafieken).

No. 7. Het bijzonder onderwijs in vergelijking met het openbaar onderwijs (45 blz. en 4 grafieken).

No. 9. Historisch overzicht van het regeeringsbeleid ten aanzien van het onderwijs voor de Inlandsche bevolking. 1e stuk (72 blz.).

No. 10. Nadere gegevens omtrent het leerlingenverloop. (55 blz. en 7 grafieken).

No. 11. Eindrapport 1e stuk (91 blz.).

Landsdrukkerij 1930 Weltevreden. [1])

Bij de bespreking der publicaties Nos. *1* en *2* is tevens iets gezegd van de samenstelling der commissie en van hare taak. [2])

[1]) De nos. 3 en 6 ontbreken nog en van de nos. 9 en 11 is alleen het 1e stuk ontvangen.

[2]) Zie afl. December 1929 blz. 1374/76.

Thans volgt een zeer beknopte samentrekking van de hierboven aangeduide, nu eerst ontvangen publicaties.

No. 4. Hoewel de Inlanders en vreemde Oosterlingen die de instellingen van het Westersch lager onderwijs bezoeken behooren tot kringen ver boven de gemiddelde bevolkingsgroepen staande, vallen zij toch bijna allen in het laagste schoolgeldtarief. Desniettegenstaande is die druk zwaarder dan op de Europeesche leerlingen. Voor deze laatsten bedraagt het schoolgeld ten hoogste 1.95 % van het inkomen der ouders terwijl het voor de Inlanders op de H. I. S. stijgt tot 26.67 %. Van de Inlandsche leerlingen betaalt ruim 62 % méér dan 3 % van het inkomen en ruim 79 % betaalt méér dan 2 %. Alleen bij de schakelscholen is die verhouding iets gunstiger.

Van de jongelieden te Weltevreden aan de scholen voor voortgezet Westersch onderwijs betalen kostgeld (bij anderen in huis zijnde), de Europeesche, Chineesche en Inlandsche leerlingen achtereenvolgens ruim 19 %, 35 % en 45 %.

Het kostgeld der meeste Inl. leerlingen bedraagt *f* 25—*f* 50 per maand, dat der Chineezen en Europeanen meerendeels *f* 50 of meer. Men zal naarmate het H. I. V. uitgebreid wordt het schoolgeldtarief moeten verlagen, wat een inkomstenderving voor het Gouvernement beteekent.

No. 5. De Inl. leerlingen, behalve aan de schakelscholen, zijn meerendeels kinderen van ouders, loontrekkenden van het Gouvernement. Daarentegen van de groep der Oost. vreemdelingen zijn de ouders meestal voor eigen rekening in een bedrijf werkzaam.

Van de Inl. ouders met een inkomen van minder dan *f* 100 bezoeken de kinderen voor 10 %—62 % en 92 % achtereenvolgens de E. L. S. de H. I. S. en de schakelschool. De laatste is dus de meest democratische. De H. I. S. is nooit een standenschool geweest, van vroeger af hebben de Inl. ambtenaren vanaf den rang van assistent-wedana naar boven steeds de E. L. S. voor hunne kinderen verkozen.

Gebleken is voorts dat de kinderen van den kleinen man die het W. O. gevolgd hebben zelden in het Inl. bedrijfsleven terugkeeren.

Het Nederlandsch leert de Inlander vooral om in dienst te komen bij het Gouvernement of bij Eur. werkgevers en het gevolg daarvan is een intellectueele drainage van het platte land ten behoeve van de steden. Zoo blijkt b.v. uit een opgave van Madioen waar sedert 1914 door de 1e kl. scholen en H. I. S. totaal 1048 abiturienten zijn afgeleverd dat daarvan slechts 273 in Madioen zelf werkzaam zijn teruggevonden, zoodat het meerendeel het gewest moet verlaten hebben.

No. 7. Het getal schoolgaande kinderen maakt van de totale landsbevolking uit 3.2 %. In Egypte, Br.-Indië, de Philippijnen, Japan en Nederland 3.4 %, 4.5 %, 9.7 %, 13.8 % en 19.5 %. In Ned.Indië is het procentage schoolbezoekende jongens en meisjes voor Europeanen ongeveer 51 % en 49 %; voor Inlanders 81 % en 19 %, en voor vreemde oosterlingen 63 % en 37 %. Vergeleken daarentegen met het totaal aantal mannen en vrouwen zijn de procentages voor Europeanen 17 % en 14 %, voor Inlanders 5 % en 1 %, voor vreemde oosterlingen 3 % en 3 %.

Het grootste schoolbezoek door meisjes vindt men in de buitengewesten vooral Menado, en de Molukken wat wijst op den invloed van zending en missie. De laagste Java-cijfers gelden Oost-Java, de hoogste West-Java voornl. de Preanger, en de Vorstenlanden houden het midden, op Bali en Lombok is het percentage laag.

Het verschil in den aard van het verkozen onderwijs is gewestelijk vrij beduidend. In Batavia en Buitenzorg veel bezoek van standaard- of W. L. onderwijs evenals in de Vorstenlanden, elders meer van de desascholen. De kinderen van V. O. maken veelal gebruik van het W. L. O.

De totale omvang van het onderwijs in Ned.-Indië verschilt weinig van dien van Br.-Indië, vergeleken echter met het peil in West-Europa blijkt dat in Ned.-Indië 80 % van de onderwijs-*behoevende* jeugd geen of niet meer of nog niet onderwijs ontvangt.

Bij invoering van algemeenen leerplicht zou het desa-onderwijs kosten ongeveer 4 ton, het standaardonderwijs 4 millioen en het W. L. O. ruim 25 millioen jaarlijks.

In verband met die belangrijke bedragen vermeent de commissie dat de wachtende taak op onderwijsgebied zal moeten bestaan in een zeer voorzichtig en oordeelkundig uitbreidingsplan.

No. 8. De subsidie van het Gouvernement voor het bijzonder onderwijs is tusschen 1911 en 1925 toegenomen van 1 tot 7 millioen, wat in meerdere mate aan het Westersch dan aan het Inlandsch onderwijs is besteed.

In 1928 was het aantal volksscholen bij het openbaar onderwijs 5 maal bij het bijzonder onderwijs 10 maal zoo groot als het getal standaardscholen.

Beziet men de godsdienstige richting dan valt op te merken dat de Roomsch Katholieke kerk zich op het E. L. O. heeft toegelegd terwijl bij de Protestanten de H. I. S. en H. Ch. S. de voorkeur hebben gehad, terwijl van de neutrale scholen het aantal H. I. S. het grootst is.

Is op Java en Madoera het Inl. onderwijs in hoofdzaak door

het Gouvernement ingericht, in de buitengewesten hebben van oudsher de zending en missie die taak voornl. op zich genomen. Daarom werd b.v. in 1918 op de helft der Inl. scholen in de buitengewesten bijzonder onderwijs gegeven, terwijl op Java toen van de Inl. scholen 93 % openbare waren, in 1928 zelfs 96 %. Na 1918 echter zijn zending en missie meer aandacht gaan wijden aan het H.L.O., zoodat in 1928 in de buitengewesten van de Inl. scholen nog slechts 38 % bijzondere waren. Procentsgewijs genieten de Eur. en Inl. meisjes meer bijzonder onderwijs dan de jongens vooral als het gevolg van het groote aantal R. K. meisjesscholen.

No. 9. De O. I. Compagnie beperkte zich tot het onderwijsbelang van de Europeanen en Christen-Inlanders. Daendels vond het in 1808 noodig ook te doen letten op het onderwijs van de overige Inlanders en in het Regeeringsreglement van 1818 werd bepaald het noodige te doen verrichten voor de oprichting van scholen voor Inlanders die bovendien toelating zouden verkrijgen tot de Nederlandsche scholen. In het R. R. van 1827 werd alleen gewag gemaakt van instandhouding der Inl. scholen, in het R. R. van 1830 is de zorg voor het lageronderwijs aan Inlanders als Regeeringsplicht aangeduid, doch in het R. R. van 1836 ontbrak elk voorschrift ter zake. Terwijl de Regeering zich afzijdig hield hielpen de regenten zich door zelf hunne kinderen huisonderwijs te geven totdat in 1848 een som van *f* 25.000 werd uitgetrokken voornl. ten behoeve van scholen bestemd tot opleiding van Inl. ambtenaren. Het toen van zekere zijde in overweging gegeven denkbeeld om de sedert 1818 bestaande doch spaarzaam gebruikte gelegenheid om Inlanders tot de Eur. school toe te laten, op te heffen had tot resultaat dat in 1849 besloten werd in afwachting van de Inl. ambtenarenscholen nog voorloopig de bedoelde toelating te bestendigen. In de jaren 1849 t/m 1851 kwamen deze scholen tot stand op 5 hoofdplaatsen en sedert werd de toelating van Inlanders op de Eur. school een uitzondering. In het R. R. van 1854 voorts is aan den Landvoogd de zorg opgedragen voor de oprichting van scholen voor de Inl. bevolking en in 1863 erkende men dat aan haar algemeen gelegenheid moest worden gegeven om onderwijs te ontvangen, zoodat het bedrag van *f* 25.000 toegestaan in 1848 snel toenam tot 1¼ millioen in 1882. En de Eur. school die intusschen ontoegankelijk bleef voor Inlanders is in 1849 opengesteld eerst voor Christen-Inlanders op plaatsen zonder andere onderwijsgelegenheid, daarna ook incidenteel voor kinderen van regenten totdat in 1864 de toelating van Inlanders op de Gouvernements lagere scholen van Europeanen algemeen

werd. Daarop volgde in 1868 de vaststelling van het Reglement op het L. O. van Europeanen waarbij die toelating is bevestigd geworden echter op voorwaarden nader door den Gouv.-Generaal te bepalen, welke voorts in 1872 aldus definitief werden vastgesteld: nl. de Inl. kinderen moeten voor toelating tot de 1e kl. school reeds een weinig Hollandsch kennen en overigens mogen zij den leeftijd van 8 jaar niet overschreden hebben tenzij in het bezit van evenredig meerdere kennis.

In verband ten slotte met de gebleken wenschelijkheid om voortgezet Inl. onderwijs te doen geven met Nederlandsch als voertaal is na langdurig overwegen in 1878 overgegaan tot de oprichting van de Hoofdenscholen ten behoeve van de kinderen der Inl. aristocratie.

No. 10. Dit bevat nadere gegevens over het leerlingenverloop reeds behandeld in publicatie No. 2.

Het tusschentijds verlaten der school bij het standaardonderwijs geschiedt in grooter mate dan bij het W. L. O. Van de generaties 1916—1921 behaalde gemiddeld 37.7 % het einddiploma, bij de H. I. S. was het 43.4 %. Bij een onderzoek in 1929 in de afdeeling Bantam bleek dat van de in 1924 tot de standaardscholen toegelaten leerlingen in 1929 slechts 36 % nog die inrichtingen bezocht en 27 % wegens luiheid was verwijderd. Bij de volksscholen is de toestand nog ongunstiger. B.v. in hetzelfde tijdvak 1916—1921 werd de 3e kl. bereikt door 92 %, 71.5 % en 45.67 % achtereenvolgens van de leerlingen der H. I. S., der standaardschool en der volksschool.

Het ongeregeld schoolbezoek, de voornaamste oorzaak van het verloop bij de volksschool is een gevolg van de verminderde belangstelling der ouders — veelal analphabeten — voor het onderwijs zoodra hun kinderen als werkkracht bruikbaar worden.

Een individueel onderzoek op de H. B. S. te Batavia voor de generaties 1910—1912—1918—1920 en 1922 omvattende 519 leerlingen wier studiegang tot het einde kon gevolgd worden leerde dat 137 het eindexamen aflegden dus 26.4 %, een uitkomst die iets ongunstiger is dan in Nederland. Het verlaten der H.B.S. wegens redenen buiten het onderwijs gelegen komt in Indië veel meer voor dan in Nederland. De oorzaken daarvan zijn b.v. onvoldoende finantieele draagkracht, het gemis thuis van behoorlijke gelegenheid voor het maken van huiswerk, ondoelmatige voeding en slaapgelegenheid, het verrichten van huiselijke diensten enz. Vandaar dat het verloop-euvel zich minder voordoet op de internaatscholen.

In het algemeen is dus gebleken dat het leerlingenverloop niet hoofdzakelijk te wijten valt aan het moeielijk aanleeren

van de Hollandsche taal doch aan de geaardheid der Inlandsche samenleving, aan factoren van socialen aard.

No. 11. Na een samentrekking te hebben gegeven van de volledige reeks publicaties eindigt de commissie met een samenvatting der voorstellen waarvan de meest belangrijke deze zijn:

W. L. Onderwijs.

Op de H. I. S. worde met het Nederlandsch als voertaal eerst in de hoogere klassen aangevangen.

Het meerendeel der H. I. S. worde omgezet in schakelscholen.

De overblijvende H. I. S. worden bestemd voor de meer vooraanstaande leden der inheemsche samenleving.

Aan de H. I. S. (schakelschool) worde een 8e kl. toegevoegd voor hen die niet verder studeeren en gericht op de praktijk.

Het schoolgeld bij het H. L. O. worde meer in overeenstemming gebracht met de draagkracht der Inl. bevolking.

De Eur. lagere school worde toegankelijk voor alle inheemsche kinderen die van huis uit Nederlandsch kennen.

Niemand zal zonder toestemming van het Gouvernement onderwijs mogen geven met Nederlandsch als voertaal.

Inl. onderwijs.

Invoering van het Nederlandsch als leervak op de standaardschool. Oriënteering van de standaardschool op de practische behoefte van de inheemsche samenleving en hare economische verheffing. Krachtige bevordering van het onderwijs aan meisjes.

III.

Publicaties van het Bureau van den Onderwijsraad IX. Mededeelingen IV. Landsdrukkerij 1930. Weltevreden.

In dit werkje (100 blz.) is een 7 tal onderwerpen behandeld waarvan wij telkens slechts eenige punten zullen vermelden.

1. Het onderwijs in Britsch-Indië door Dr. W. M. F. Mansvelt.

De schrijver, secretaris van de Hollandsch-Inlandsch-onderwijs commissie, van wier publicaties hier boven reeds gewag is gemaakt, bespreekt het onderwijsrapport van de bekende commissie Simon of liever van de afzonderlijke sub-commissie die uitsluitend de ontwikkeling van het onderwijs te onderzoeken kreeg, in het bizonder de waarde daarvan voor de politieke ontwikkeling der maatschappij en tevens te beantwoorden had de vraag in hoever de volledige overdracht van het onderwijs op de provincies en locale ressorten sedert 1919 een succes is geweest. De laatste vraag vooral is van belang omdat in Ned.-

Indië dezelfde overdracht een punt van overweging uitmaakt.

Het was reeds bekend dat in Br.-Indië de productie van het middelbaar en hooger onderwijs veel grooter is dan de behoefte aan politieke leiders en administratief personeel zoodat de lagere scholen vooral het object van onderzoek zijn geweest. Daarbij is men tot de conclusie gekomen dat de geweldige krachtinspanning voor het volksonderwijs de cultureele en politieke ontwikkeling slechts op minimale wijze beïnvloedt en dat 60 % der jaarlijksche uitgave vrijwel weggegooid geld is. Een en ander doordat de leerkrachten, hare salarissen en hare opleiding niet op een voldoende hoog punt staan en ook omdat de geografische verspreiding der scholen ongelijk is.

De commissie vermeent dat de volledige overdracht van het onderwijs op de provincie en locale ressorten een misstap is geweest, zij wil daarop niet doen terugkomen doch acht een herziening noodzakelijk van de verhouding ter zake tusschen het centrale Gouvernement en meer genoemde autonome lichamen.

De schrijver knoopt hieraan de wenschelijkheid vast van een nadere overweging der plannen in Ned.-Indië bestaande omtrent dergelijk overdracht van onderwijszorg.

2. De nieuwe richting in de lichamelijke opvoeding door Dr. J. H. Dobbinga, Leeraar H.B.S. te Bandoeng.

In de oude school hadden de gymnastische oefeningen een gedwongen karakter, terwijl de leerling na eenige uren gedwongen houding op de schoolbanken juist behoefte voelt om zich te laten gaan. De nieuwe richting gunt een zekere bewegingsvrijheid vergezeld van zoo weinig mogelijk tucht van boven af. Geen gekunstelde toesteloefeningen meer doch behendigheidsgymnastiek waarbij de toestellen worden beschouwd als hindernissen waar de leerlingen op de meest natuurlijke wijze op, over, tusschen en onder door gaan. De tekst is toegelicht door foto's waarop afgebeeld het vangbalspel, springoefeningen met behulp van en over de medeleerlingen heen, rompoefeningen, het balspel voorover op den grond liggend gespeeld, evenwichtsoefeningen, het base-ball spel enz.

3. De geschiedenis der Ned. letterkunde op de Algemeen middelbare school door J. Schouten.

Men mag zich bij het onderwijs in dit vak niet beperken tot een beschrijving van het leven en werken der schrijvers en dichters naast een opsomming van jaartallen en het lezen van enkele hunner stukken doch men moet het geestelijk leven onderwijzen de godsdienst, de wijsgeerige, wetenschappelijke en maatschappelijke opvattingen in hun ontstaan en ontwikkeling

en de invloed daarvan op de letterkunde, gevolgd door het lezen van de voornaamste schrijvers.

Is het onderwijs aldus opgevat wel mogelijk op de A. M. S.? is het niet te moeielijk volgbaar voor de leerlingen?

De schrijver beantwoordt de eerste vraag bevestigend, de tweede ontkennend. Wel geeft hij toe dat de inhoud der boeken uit de 16e en 17e eeuw waarin het godsdienstig en kerkelijk leven op den voorgrond treedt onverstaanbaar is voor de Mohamedaansche leerlingen, die intusschen de grootste helft uitmaken op de openbare scholen, indien deze begrippen hun niet vooraf worden bijgebracht, b.v. in aansluiting aan de Mohamedaansche.

Ten slotte meent de heer Schouten dat men niet verder moet gaan dan tot de mannen van 1880 omdat over de 20e eeuw nog geen historie kan worden geschreven.

4. Onderwijs aan inheemsche meisjes in Ned.-Indië met een Inlandsche taal als voertaal door H. Ch. Croes.

Een enquête in 1921 ingesteld had tot resultaat de conclusie dat de co-educatie tot een leeftijd van 10 jaar toelaatbaar is en dus voor meisjes alleen geen volks- en 2e klassescholen noodig zijn doch wel meisjesvervolgscholen aanbeveling verdienen. Sedert is dat inzicht juist gebleken m. d. v. echter dat in enkele streken als Bantam, Pekalongan, Samarang, Madoera, Atjeh, Palembang, de Z. en O. afdeeling van Borneo waar gebleken is bezwaar te bestaan tegen co-educatie overgegaan moest worden tot de oprichting van afzonderlijke meisjes-volksscholen en meisjesstandaardscholen.

5. Rondom een binnenplaats-H. I. S. door Jaap de Hon.

In het binnenland (blijkbaar van de Soendalanden) zit men in volmaakte rust tegen een berg aan en dáár denkt alles communaal, ook de Westersche onderwijzer die dan de kans krijgt de school te maken tot het opvoedingshuis der gemeenschap. De ouders zijn de medearbeiders geworden, de leus de school aan de ouders en de ouders aan de school heeft hier de diepere beteekenis. Waar zij ontwend waren zich met de school te bemoeien nam de heer Hon het initiatief en de ouders reageerden dan dadelijk daarop door samenwerking. Het begon met het oer-oude wajangspel, later kwam ook de dans en beide zijn gebleven.

Beide gaven ontroering aan den onderwijzer, verheffing en verrijking aan den leerling. Intusschen mag de Westersche onderwijzer niet een blinde navolger van het Oosten zijn, de hoffelijke bescheidenheid van den Oosterling behoeft omzetting in doortastendheid, daarom is het samenwerken van Oostersche

en Westersche leerkrachten zoo nuttig en is de heer Hon ook begonnen met Westersche stukjes te doen opvoeren in filmvorm, het leven b.v. van cowboy's.

De school is allengs geworden een gemeenschapshuis dat tot de avond invalt openstaat; 's middags b.v. voor het onderwijs in Nederlandsch in handenarbeid of teekenen. De school heeft ook hulplokalen en terreinen t.w. de pendopo van de Regentswoning is voor groote samenkomsten, de achtergalerij van een ander huis is voor het dansen, een gedeelte van het Assistent-residentieerf is voor schooltuintjes, de aloon[2] voor openluchtschool en speelplaats.

Hij eindigt zijn idealistisch bijna dichterlijk gestemd en van veel begrip getuigend artikel aldus: Wij op de binnenplaatsjes nauwelijks aangesloten bij de wereld hebben twee mogelijkheden.

Vegeteeren, wegdrijven op de eentonigheid òf werken, beginnen, opwekken, opvoeden in den ruimsten zin.

Daarbij behooren eenige duidelijke foto's van een openluchtklasse en van wajangfiguren door de dansende leerlingen zelf uitgebeeld.

6. Maatregelen ter verbetering van de uitvoering der zgn. kinderwetten.

De kinderwetten in 1927 in werking getreden geven den voogdijraad de bevoegdheid om in gevallen van wangedrag der ouders of voogden van hun onmacht of onwil tot verzorging der kinderen, den rechter te verzoeken het ouderlijk gezag op te heffen en den dwang tot nakoming van hun onderhoudsplicht op te leggen.

Aangezien vermoed wordt dat een belangrijk aantal gevallen niet ter kennisse komt van de voogdijraden is het denkbeeld gerezen om de schoolhoofden te verzoeken, mochten bedoelde misstanden door hen opgemerkt worden, daarvan mededeeling te doen aan den voogdijraad of weeskameragent. Een toelichting van die wetten is daartoe gezonden aan de schoolhoofden.

7. Ten slotte bevat het boek een beschrijving van de voorziening van leermiddelen en afzonderlijk een lijst van scholen in de provincie Transvaal (Z.-Afrika), waarvan de leerlingen briefwisseling wenschen met scholieren in Nederl.-Indië.

De Jezuïetische „Helper" besproken

DOOR

B. TH. BRONDGEEST.

Eenigen tijd geleden is van modernistische zijde in het Egyptische blad *Al-Siyasat al'Oesboe'iah* een artikel gepubliceerd, dat in orthodox-Mohammedaansche kringen groote beroering heeft gewekt. In dat artikel toch, werden verscheidene Qorânische leerstellingen getoetst aan de resultaten der moderne, Westersche wetenschappelijke onderzoekingen. Zoo vergeleek men het Qorânische scheppingsverhaal en de daarop gebouwde orthodoxe theorieën met het Darwinisme en de descendentie-leer der nieuwere, Westersche biologie. De schrijver deed echter geen poging, beiden met elkander in harmonie te brengen en ging zelfs zoover, te kennen te geven, dat de orthodoxe theorieën verouderd waren en dat men beter deed ze prijs te geven voor die der hedendaagsche exacte wetenschappen!

Nu is dit op zichzelf in geenen deele een nieuw geluid in de tegenwoordige Mohammedaansche samenleving. Het ernstige pogen der modernen, de al-oude, welhaast verstarde leerstellingen van den Islâm nieuw leven in te blazen, ze in overeenstemming te brengen met de nieuwe, de Westersche cultuur, behoeft niemand meer vreemd te zijn. Sommigen doen dit terwijl zij, vaak op halsbrekende wijze, trachten, het typisch Islamische, het Oostersche karakter dier leerstellingen te behouden, soms zelfs zoover gaande, dat zij een bepaald vijandige houding aannemen tegen al wat Westersch is. Anderen weer gaan over stag, beginnen met te verwesteren en eindigen met de oude Islamische leerstellingen te verwerpen. De vóór-oorlogsche Egyptische „Effendi's", die, niettegenstaande hun rooden tarboesj en het feit, dat zij natuurlijk de landstaal spraken, in wezen al bijna even vreemd stonden tegenover hun land, hun volk en hun godsdienst, als de meeste Europeesche toeristen, waren de vertegenwoordigers dezer categorie. De na-oorlogsche jaren,

waarin in het Mohammedaansche Oosten steeds sterker wordende nationalistische stroomingen ontketend geraakten, bracht hierin verandering. De woorden „liefde voor het vaderland behoort tot, is een onderdeel van het geloof" had men reeds veel vroeger den Profeet in den mond gelegd. En deze uitspraak werd aan de vergetelheid, waarin zij dreigde te verzinken, ontrukt. Men ging het werken voor het vaderland beschouwen als een heilige, een godsdienstige plicht.

Blind voor het Westen, voor de Westersche cultuur, kon men echter niet zijn, mocht men ook niet zijn, wilde men ervoor werken, dat niet langer het Oosten ten achter zou staan bij het Westen. Maar dan gebood toch het nationalistische ideaal altijd, dat de Oostersche cultuur streng behouden bleef, dat van geen overloopen naar het Westen sprake zou zijn. Eischte nu de liefde tot het vaderland, dit vooruit te brengen, in overeenstemming te brengen met de eischen van den tegenwoordigen tijd, het geloof, waarvan die liefde deel uitmaakt, moest wel in dit streven betrokken worden. Ook hier echter gold de voorwaarde, dat de grondstellingen van den Islâm niet zouden worden aangetast. De categorie der verwesterde Mohammedanen geraakte door dit nationalistisch-godsdienstige streven op den achtergrond, zelfs een weinig uit de mode.

Dat echter deze pogingen tot moderniseering van den Islâm critiek uitlokten en uitlokken van star-orthodoxe zijde, die zich van nature tegen iedere vernieuwing stelt, spreekt vanzelf. Dat de nu en dan nog gedane uitingen dier ietwat uit de mode geraakte verwesterde Mohammedanen, als daaruit een verwerpen van de godsdienstige leerstellingen blijkt, van alle kanten critiek moeten doorstaan en van de streng-orthodoxen, de „ouderwetschen", afschuw ondervinden, is ook begrijpelijk.

Het in den aanvang genoemde artikel in de *Siyasat al'Oesboe'iah* heeft dan ook den „ouderwetschen" afschuw ingeboezemd. Hunne streng-orthodoxe gemoederen zijn er in beroering door gekomen, hun pennen in beweging, ja zelfs in eenparig versnelde beweging! Er werd gesproken van een „djam'iat al-ilhâd", een vereeniging voor ketterij, die in Egypte zou bestaan, in verbinding met het Zionisme, dus ook met het Bolsjewisme, en die de duivelsche theorieën, in dat artikel verkondigd, ingang zou doen vinden onder het mom, natuurlijk, van modernisme. Kon het anders; men gooide dadelijk ook de schuld op de Westersche scholen, die in Egypte zoo veelvuldig zijn! Was niet de beweerde afvalligheid der tegenwoordige Turksche Republiek te wijten aan die Westersche scholen en begonnen, toen deze haar intrede in het land hadden gedaan? Een stapje

verder en men weet dit alles ook weer aan het Christendom, het Westen als altijd weer vereenzelvigende met het Christelijke geloof, en dus in de allereerste plaats aan zending en missie!

Uitspraken van bevoegde godgeleerden over deze nieuwe, duivelsche, door zending, missie en door die geheimzinnige ketterij-vereeniging gepropageerde theorieën werden uitgelokt, ja, men wilde zelfs alle nieuwe publicaties van Egypte onder censuur stellen. De inheemsche bladen uit de Straits en de Maleische landen en een enkel op Java verschijnend Arabisch blad (het Soerabajasche Arabische weekblad *Hadramaut*) spraken zich herhaaldelijk in dien zin uit! Maar de woeste zee der orthodoxie slechtte vrij spoedig af, er bleef een stroom uit naar meer of minder druk bevaren wateren, n.l. die der verdediging van den Islâm en der critiek op het Christendom.

De vereeniging van net Hadramietische Sajjid-geslacht „al-'Aloewi", welke eenige jaren geleden werd opgericht onder den naam „al-Rabitah al-'Aloewiyah" en die thans als verdedigster van den Islâm, en bevorderaarster van de geestelijke belangen der Mohammedanen (zonder natuurlijk die, ook de stoffelijke, der Aloewieden zelf te veronachtzamen) welhaast in het geheele Mohammedaansche Oosten ageert, en voornamelijk in Nederlandsch-Indië en in de Straits, deze vereeniging dan, geeft als haar officieel orgaan te Weltevreden een maandblad uit, dat den naam draag van *al-Rabitah* (het Verbond). Nummer 3 van den derden jaargang van dit maandblad geeft de gelegenheid den stroom, waarvan daareven sprake was, te constateeren. Het bevat n.l. een ongeteekende, maar zeer felle critiek op het Arabische woordenboek, door de Paters Jezuïeten te Beyrouth uitgegeven, en „al-Moendjid" (de Helper) getiteld.

Al dadelijk zegt de schrijver van dit artikel dat dit woordenboek, dat tot nu toe door de leerlingen, zoowel als de onderwijzers der op moderne leest geschoeide Arabische scholen in Ned.-Indië (ook die van de Aloewieden-vereeniging) vrij veel gebruikt werd, de oorzaak is, dat de onderwijzers aan de Arabische scholen „de grootste bedriegers van Allah, zijn Gezant en zijn Boek en van de geloovigen zijn geworden." Alle zuiver Islamische begrippen van bepaalde Arabische woorden zouden door de Paters Jezuïeten in dezen hun Helper weggelaten zijn en vervangen door Christelijke. Zoo b.v. bij de verklaring van het woord „Roeh" (geest, levensprincipe, anima), waar verzwegen wordt, dat dit woord een der namen is van den Qorân, maar wel wordt gezegd, dat dit „Allah" (= God) beteekent. Een beteekenis, die de Arabieren, noch vóór, noch na den Islâm ooit aan dit woord gegeven hebben. Het doel, dat de

vervaardiger van den „Moendjid" hiermede gehad heeft, zou geen ander zijn dan de kerstening der Moeslims, daar immers het bederf in den godsdienst zoo zeer in de hand wordt gewerkt door het veranderen van de beteekenis der woorden, of het te onpas bezigen ervan. „Men gebruike toch dit woordenboek niet langer meer, men geve leeraren en leerlingen Islamische woordenboeken in de hand, waarin genoeg, ja meer dan genoeg te vinden is."

Altegaar krasse bewoordingen, niet in het minst die, neergeschreven aan het adres der Arabische (lees Moeslimsche) onderwijzers. Een protest tegen deze laatste uitlatingen is dan ook verschenen van de hand van „een in Allah en zijn Gezant geloovenden onderwijzer" in het te Soerabaja verschijnende en eveneens onder leiding van een Aloewieden-Sajjid staande Arabische weekblad *Hadramaut* (No. 254, 11 September '30). Den critiekschrijver wordt hierin verweten, door zoo grof een beschuldiging te uiten, zelf allerminst als een goed Moeslim gehandeld te hebben, immers, „wie een Moeslim van ketterij beschuldigt, die is als iemand, die het verbodene voor geoorloofd verklaart". Het is den Arabischen onderwijzers waarlijk niet onbekend, dat dit woordenboek vele zuiver Christelijke beteekenissen opgeeft van bepaalde woorden. Maar het komt meestentijds slechts in handen van deze onderwijzers en de oudere leerlingen, die waarlijk vast genoeg staan in hun geloof om het Christelijke in de opgegeven beteekenissen te onderkennen. De „Moendjid" heeft vele goede en practische hoedanigheden en het is daarom, dat men het woordenboek gaarne gebruikt, niet om die hoedanigheden, welke slechts van Islamietisch standpunt uit bekeken, nadeelen genoemd kunnen worden. Overigens kan men den criticus niet anders dan dankbaar zijn voor den ijver, waarmede hij, den Jezuïetischen Helper besprekende, den Islâm trachtte te bevorderen. Een waardig en bezadigd protest, dat tegenover de felheid der critiek aangenaam aandoet. In Nummer 4 van de *Rabitah* komt de Hoofdredacteur terug op dit schrijven van den geloovigen onderwijzer. Deze zegt nu wel, dat de Arabische onderwijzers sterk genoeg staan in het geloof, om van dit woordenboek een oordeelkundig gebruik te maken, maar hoevelen van hen kunnen dat ten eenen male niet! „Hebben wij dan niet gezien, dat sommige onderwijzers hun leerlingen de leerboeken, door de Paters Jezuïeten bezorgd en uitgegeven, laten gebruiken? En daarin staat nog veel meer (Christelijks) dan in den Moendjid! Wij hopen dan ook dat zij, die de belangen der Arabische scholen voorstaan, met ijver de onachtzamen opmerk-

zaam zullen maken op wat er in deze boeken, vol ongeloof en ketterij en geestelijk vergif, te vinden is".

Eenige pagina's verder in ditzelfde *Rabitah*-nummer wordt de grootste dank uitgesproken aan den criticus van den Moendjid. „Allah loone dezen opwekker, den bekwamen raadsman, voor ons en voor alle oprechte Islamieten!"

De stemming blijft dus over het geheel genomen sterk tegen den Jezuïetischen Helper.

Wij zullen de critiek zelf niet verder bespreken. Wij moeten hier echter in het voorbijgaan constateeren, en daar komt het op aan, dat zij niet geheel gegrond en rechtvaardig te noemen is. Zoo haalt de anonieme criticus de woorden van den vervaardiger van den Moendjid onvolledig aan. Immers zegt deze niet, dat met het woord „roeh", Allah, God wordt bedoeld, doch wel geeft hij de uitdrukking „al-roeh al-a'dzam" (lett. de meest verheven geest) weer met het woord „Allah" (God), en dat wel, na allereerst de algemeene beteekenis van het woord te hebben opgegeven. Dit nu is allerminst een correcte methode van critiseeren. Juist is echter de constatatie, dat van die woorden, welke als godsdienstige termini technici kunnen worden gebezigd, in den Moendjid uitsluitend die beteekenissen voorkomen, welke zij hebben in de speciaal Christelijke, in dit geval Katholieke, terminologie. Voor de weergave van de algemeene beteekenis van zulke woorden blijkt echter duidelijk een goed gebruik te zijn gemaakt van de oudere, gezaghebbende Arabische lexicographen. Nu is de samensteller van den Moendjid de Pater Jezuiet Louis Ma'loef. Het is dus zeer wel te begrijpen, dat deze, als hij de beteekenis van een Arabisch woord als godsdienstigen terminus technicus wil weergeven, den zuiver Christelijken, in dit geval Katholieken zin opgeeft. Nu moge dit niet juist van dezen pater gezien zijn, nu moge men oordeelen, dat zulke beteekenissen in een algemeen „schoolwoordenboek", als de Moendjid wil zijn, niet thuis hooren. Maar hetzelfde oordeel zou kunnen worden uitgesproken over een beknopt Arabisch „schoolwoordenboek", dat na de algemeene beteekenis van woorden, de speciale zou opgeven, welke zij hebben in den Qorân en in de Overleveringen van den Profeet (de z.g. Hadîth). Aan de algemeene bruikbaarheid, die deze Jezuïetsche Helper getoond heeft te bezitten, doet dit weinig af. En het lijkt ons schromelijk overdreven toe, den Moendjid op grond van deze Christelijke woordbegrippen een corrupt boek te noemen en den gebruikers ervan, omdat zij zich van dezen Helper bedienen, allerlei onvriendelijks naar het hoofd te werpen. Er zal dus wel meer achter deze felle critiek schuilen.

Het is een feit, dat in de Mohammedaansche bladen veel meer artikelen, over godsdienstige aangelegenheden handelende, worden geschreven, dan in de Westersche, of zoo men wil, in de Christelijke. Het verband, dat tusschen dit godsdienstig tendentieuze en het nationalistische geschrijf bestaat, hebben wij boven getracht kortelijk aan te toonen. Niet te loochenen is het in ieder geval, dat de in de laatste tijden voortdurend toenemende nationalistische schrifturen en artikelen in Mohammedaansche bladen hand in hand gaan met een sterker wordende opleving van het Islamietisch-godsdienstig leven en een opwekking in geschrift tot het hooghouden en bevorderen van den Islam. Bescheiden is de trant waarin deze godsdienstige artikelen gewoonlijk geschreven worden, allerminst; de typische zelfgenoemzaamheid van den Islâm komt daarin al te vaak uit den hoek. Doch ook al gaat men niet zoover als de starre, ouderwetsche orthodoxie en maakt men niet alle moderniseering uit voor ongodsdienstig, toch is in de meeste gevallen de neiging duidelijk merkbaar, den Islâm aan alles superieur te stellen, zelfs tot in het belachelijke toe alle elementen der moderne Westersche, Europeesche cultuur tot die van den Islâm terug te brengen, van de moderne vliegtechniek tot de drooglegging van Amerika toe om maar eens een voorbeeld te noemen. En deze pedanterie is een lang niet te versmaden steun voor de moderne nationalistische aspiraties in het Mohammedaansche Oosten, Ned.-Indië daaronder begrepen. Vaak spreekt diezelfde verwaandheid, datzelfde gebrek aan bescheidenheid en zelfcritiek ook uit geschriften, die de politieke verhouding tusschen het Mohammedaansche Oosten en het Christelijke Westen behandelen. Een gelukkig verschijnsel is het te noemen, dat goed ontwikkelde Mohammedanen een heel wat bezadigder zienswijze verkondigen, maar het is nog een open vraag of en in hoeverre hun zienswijze zal kunnen doordringen tot de veel diepere laag der half- en niet- ontwikkelden, die uiterst gemakkelijk partij kiezen en het dan uiteraard met den Islâm contra het Christendom eens zijn. Gaat het erom, den Islâm te verdedigen tegen de Westersche cultuur en haar invloeden, dan worden, wij zeiden het al, zending en missie steeds aangezien als de middelen van die cultuur om haar invloed uit te oefenen. Parallel aan deze opvatting gaat die, welke in politiek opzicht in zending en missie de gevaarlijke werktuigen ziet van de koloniseerende Westersche mogendheden.

In zeer vele gevallen moeten dus beide instellingen het ontgelden, doordat in sommige opzichten de Islamietische Oosterling het met de volgende variatie op een bekende stelling „de gods-

dienst is gansch een volk" eens is, en doordat over het algemeen het zendings- of missie-werk nog weinig geapprecieerd en vaak onjuist beoordeeld wordt. Het boven besproken moeslimsche oordeel over den „Helper" der Paters Jezuïeten toont dit laatste duidelijk aan. Dat de godsdienstige belangen worden betrokken in de nationale is, naar wij terloops boven opmerkten, in het Islamietische Oosten, juist doordat voor den Islâm kerk en staat niet wel te scheiden zijn, onvermijdelijk. Dit is een feit, waarmede steeds ter dege rekening dient gehouden te worden. Daar nu het boven belichte anti-Moendjid geschrijf uitgaat van een vereeniging van Hadramietische Sajjids, zou de vraag in hoeverre daarmede tevens nationale belangen gediend worden, niet aanstonds gemotiveerd, in ieder geval van zeer ondergeschikt belang zijn. De „Rabitah al-'Aloewiyah" werkt echter vooral op Java zeer krachtig en daardoor zou het verkeerd zijn, haar invloed op de inheemsche bevolking, die zij immers geestelijke leiding en degelijk Islamietisch onderwijs wil verschaffen, te onderschatten.

Nu gaat het hier om de critiek op een werkje, dat algemeen in handen is van Arabisch leerenden, zoowel als onderwijzenden, Arabieren zelf, zoowel als Inlanders, die hierin onder Arabische leiding staan, of zooals de schrijver van de „woorden van dank" in de *Rabitah*, No. 4 (derde jaargang) zich heftig uitspreekt: om een boek „dat ons sedert langen tijd al heeft getroffen en beproefd met zijn verleiding tot opstandigheid (tegen den Islâm)". Op de streng-religieuze elementen onder de inheemsche bevolking, die toch al den Arabischen Sajjid en zijn zienswijze in hun godsdienstig leven gretig tot voorbeeld nemen, kan dus deze critiek van uitwerking zijn.

Dit geschrijf tegen al wat van zending en missie uitgaat, is natuurlijk niet bevorderlijk voor een beter wederzijdsch begrijpen van Oost en West in het algemeen en voor de goede verstandhouding tusschen Islamieten en niet-Islamieten in het bijzonder. Spreekt dan uit zulke uitlatingen, zooals uit deze, nog een heftige toon, is de uitgebrachte critiek, zooals deze, niet geheel gemotiveerd en correct, dan is dit rechtuit zeer te betreuren, omdat de uitwerking daarvan dan onmogelijk een goede kan zijn. Zulk schrijven toont echter tevens aan, hoe heel veel er nog ontbreekt aan die goede onderlinge verstandhouding van Westersche en Oostersche cultuur, zoo men wil tusschen Christendom en Islâm. En dit ligt waarschijnlijk niet geheel aan de Islamieten.

Er gaan gelukkig van Mohammedaansche zijde stemmen genoeg op, die aandringen op een wederzijdsch begrijpen en

op een goede verstandhouding tusschen Moeslims en niet-Moeslims. Nu is het ongetwijfeld het goed recht der Christenen de mate van vertrouwen, die aan zulke uitlatingen kan worden toegekend, nauwkeurig te bepalen. Mits echter van Christelijke zijde ook niets nagelaten worde, om die goede verstandhouding te bevorderen en zoo noodig aan te kweeken. Voor den Moeslim liggen op den weg naar appreciatie van de Westersche cultuur waarlijk struikelblokken genoeg. Het Christendom en de daarop gebaseerde moreele standaard van het Westen zijn een van de grocte. Het wegruimen van de onnoodige struikelblokken zou dezen weg aanmerkelijk effenen. Werken als de Moendjid, welk schoolwoordenboek toch zeer zeker ook bestemd is voor de Arabisch sprekende Moeslims, doen dit echter niet. De Christelijke opvattingen, die eruit spreken, vormen, het bleek hierboven, een leelijken steen des aanstoots, vooral wanneer, zooals in dit geval, eenige zendings- of missie-corporaties, wier arbeid toch al zoo zwaar heeft te kampen tegen weerzin en misappreciatie, hem plaatste. Men bedenke steeds, dat de neigirg bestaat, hierom het geheele Westen en zijn cultureele invloeden wantrouwend aan te zien.

Weltevreden.

De Engelsche Palestina-politiek.

Engeland weet nog steeds niet hoe het Palestina sturen moet om behouden tusschen de twee klippen, Arabieren en Joden, door te kunnen zeilen. Zonder schuren langs de rotsen, zonder raken aan den grond, zonder averij is 't tot nu toe al niet gegaan, en de stuurman heeft geen blijk gegeven het vaarwater en de stroomingen zoo te kennen dat verwacht mag worden, dat 't verder wel goed zal gaan.

De grondslag van de moeilijkheden lag al in het document, dat de kwestie van het Joodsche nationaal verblijf in Palestina in een officieele toezegging formuleerde, in den berucht geworden brief van 2 Nov. 1917 van Lord Balfour aan Lord Rothschild.

Tijdens den grooten oorlog drong zich voor de ententemogendheden als alles overheerschende eisch op: de overwinning verzekeren. Tot de politieke zetten, waartoe de Britsche politici toen gekomen zijn, behoort ook de poging om de machtige Joden gunstig te stemmen; zoo werd de brief geschreven, die, vertaald, aldus luidde:

Waarde Lord Rothschild,

Tot mijn genoegen kan ik U van de zijde van Z. M.'s regeering de volgende verklaring van sympathie met de Joodsche Sionistische aspiraties, die onderworpen aan het oordeel van en goedgekeurd zijn door het kabinet, doen toekomen. Z. M.'s regeering is een vestiging van een nationaal verblijf voor het Joodsche volk in Palestina gunstig gezind en is bereid haar beste krachten aan te wenden om dit doel te bereiken. Het spreekt vanzelf, dat er niets zal gebeuren, dat de burgerlijke en godsdienstige rechten van de bestaande niet-Joodsche gemeenschappen in Palestina of de rechten der Joden als Staatsburgers in eenig ander land zal aantasten. Het zou mij een genoegen doen, wanneer gij deze verklaring ter kennis zoudt willen brengen van de Sionistische Federatie.

ARTHUR JAMES BALFOUR.

Een nationaal verblijf voor het Joodsche volk in Palestina, doch niets zou gebeuren dat de rechten van de niet-Joodsche gemeenschappen zou aantasten. Dit onderstelde het in Palestina beschikbaar zijn van mogelijkheden, die aan de inheemsche Arabische bevolking en aan de aankomende Joodsche bevolking materieele bevrediging zouden kunnen geven, en het onderstelde tevens een zeer groote mate van verdraagzaamheid bij de Mohamedanen, bij de Israelieten, alsmede bij de Christenen, die niet alleen naast en door elkander voor hun godsdiensten zouden gaan ijveren, maar die dit zouden gaan doen op het terrein dat voor hen allen „heilig land" is.

De Joden vatten de toezegging eerst op alsof zij niet een nationaal tehuis, maar een nationaal land betraden. En onder hen, oordeelden de orthodoxen, dat dit niet anders dan een staat naar strenge-Joodsche wet mocht worden. Twist over de beteekenis van het verblijf, twist over den aard van wezen en karakter in eigen huis. Dank zij de uit verschillende werelddeelende toestroomende landverhuizers, de van vele zijden beschikbaar gestelde geldsommen, een goede organisatie en den ijver der nieuw aangekomenen, ontwikkelde het Joodsche gebied zich, niettegenstaande de onderlinge twisten, spoedig tot een veelbelovende nederzetting. Dit wekte den naijver op der oorspronkelijke Arabische bevolking, die de opbloei der streek toeschreef aan de bescherming en den steun, welke de vreemdelingen genieten, zoodat zij zich als achtergesteld en benadeeld ging beschouwen. Tusschen de orthodoxe Joden en de fanatieke Arabieren kan geen goede verstandhouding bestaan. De nationalisten onder de Arabieren willen van de Britsche overheersching niets weten. Zoo zijn er tal van wrijfpunten. Voor de gematigden zou, met veel beleid, wel een toestand van voldoende verdraagzaamheid te vinden zijn geweest, zooals deze bestaat in andere landen, waar verschillende rassen en godsdiensten in vrede samen leven; maar de extremisten blijven op den uitkijk om, waar de gelegenheid zich voordoet, de ontevredenheid op te wekken, op te hitsen. Instede van vrede en verdraagzaamheid overal wantrouwen, naijver, krakeel, twist.

Wij hebben in het artikel: „Het Volkenbondsmandaat over Palestine" (*De Ind. Gids* 1930 II blz. 913) vermeld hoe deze factoren de illusie zijn komen verstoren van hen, die gemeend mochten hebben, dat voor de opgejaagde Joden uit alle landen een klein aardsch paradijs geschapen was. De moeilijkheid, door Balfour in zijn voorbehoud uitgedrukt, werd er niet minder op, toen het Volkenbondsmandaat zoo werd uitgelegd, dat de verplichtingen tegenover de Joden en tegenover de Arabieren

als van gelijke waarde moeten worden beschouwd. Voorrang of voorkeur mag de mandaathoudende mogendheid niet geven, en toch komen in de mandaatopdracht weer artikelen voor die dit betwistbaar maken. Bij den onvasten vaart van het Britsche schip is telkens en afwisselend neiging getoond om nu in de eene, dan in de andere richting af te wijken, niet zelden met een plots over stag gaan.

't Is zeker opvallend, dat allen, die bemoeienis hebben gehad met de Palestijnsche kwestie zijn blijven verklaren, dat het tweezijdige ervan toch volstrekt geen tegenstrijdige eischen stelt, maar dat tevens zoo vaak als de Britsche regeering een maatregel van eenige beteekenis genomen heeft, of zoo vaak als een voorsteller met iets nieuws gekomen is, toch telkens en telkens weer òf de belofte, òf het voorbehoud van Balfour als geschonden is verklaard.

In het rapport uitgebracht door den Fin Procopé, in de zitting van den Raad van den Volkenbond van 8 September 1930, dat de afdoening van de Britsche mandaatskwestie over Palestina in de Volkenbondsvergadering verder heeft beheerscht, bracht hij den tekst van den Balfour-brief vrijwel woordelijk te pas, met de bijvoeging der gelijkwaardigheidsverklaring, maar concludeerde dan toch „en de eene verplichting is niet met de andere in strijd" (*De Ind. Gids* 1930 II blz. 925). Dr. T. Drummond Shiels, de voorzitter der Britsche vertegenwoordiging in die Raadszitting, sprak de overtuiging uit, dat Engeland niet meent dat de moeilijkheden in Palestina onoverkomelijk zouden zijn. „Wij gelooven", zoo zeide hij, „dat zij moeten worden overwonnen en dat zij het zullen zijn" (a.v. blz. 921).

Ook de minister van Buitenlandsche Zaken, Henderson, verzekerde uitdrukkelijk, dat de Engelsche politiek voortaan op de beide beginselen zal gegrond zijn, waarbij hij echter opmerkte, dat de beste politiek geen succes zal kunnen hebben als er geen goede wil van beide zijden der bevolking bestaat.

't Leek zoo alsof men een goede oplossing kende. Wel was niet duidelijk aangegeven hoe men dacht tusschen de twee klippen door te kunnen varen, maar de heeren, die samen hadden beraadslaagd, spraken 't allen uit, een redelijke oplossing was mogelijk, met een beetje goeden wil van de bevolking.

Om tot bepaalde uitspraken te komen was 't wachten op twee rapporten. Wij maakten daar reeds melding van (a.v. blz. 920—921). Van Britsche zijde is, met instemming van den Raad van den V. B. den 15ên Mei 1930 een Internationale commissie benoemd ter regeling van het vraagstuk van den Klaagmuur. Voorzitter is de Zweedsche oud-minister van Buiten-

landsche Zaken Eliel Lövgren, leden zijn onze landgenoot de oud-gouverneur van Sumatra's Oostkust C. J. van Kempen, de president van het Hof van appèl te Genève Ch. Barde, met Stig Sahlen als secretaris.

De mandaat-commissie en de Raad van den V. B. beschikten bij hun zomerzittingen niet over gegevens van de commissie-Lövgren, wier leden wel in Augustus uit Palestina in Europa waren teruggekeerd, maar wier rapport nog moest worden opgesteld. Toch wist men in Genève en in Londen al wel iets over den indruk, die de heeren in Palestina hadden gekregen. Immers den 5en September gaf de heer Lövgren de pers te Stockholm gelegenheid een verklaring te publiceeren. Volgens hem zou uit het verhoor van vertegenwoordigers van beide partijen in Palestina gebleken zijn, dat goede vooruitzichten voor een verzoening waren, ofschoon de agitatie van de extremisten nog niet heeft opgehouden. Het was voor de Joden dan ook mogelijk geweest te Jeruzalem een godsdienstig feest te houden zonder dat het daarbij tot incidenten was gekomen. De hoop kon dus ook worden uitgesproken, dat overeenstemming zou worden bereikt voordat de hiertoe gestelde termijn zou zijn verloopen.

De heer Lövgren deed bij die gelegenheid ook uitkomen, dat achter de godsdienstige geschillen over den Klaagmuur vraagstukken staan van economischen en politieken aard.

De commissie is den 28en October te Stockholm bijeengekomen om haar rapport op te stellen. Hiermede kwam zij den 2en November gereed. Het rapport heeft de Engelsche regeering kort nadien bereikt. Maar deze was voordien al overgegaan tot een daad, die veel opzien gebaard, veel rumoer veroorzaakt heeft, deze daad staat in verband met het andere rapport, waarop gewacht werd, dat van de zending van Sir Hope Simpson naar Palestina om, door de door hem te verstrekken gegevens, tot definitieve besluiten te kunnen komen t.z. van de immigratie en alles wat de grondpolitiek betreft.

Dit rapport is ingekomen, het is aan het departement van Koloniën met een ongewone voortvarendheid tot een programma voor de Palestina-politiek verwerkt en 't is den 20en October, in een Witboek, dat rapport en programma bevat, gepubliceerd.

Heeft de minister van Koloniën, Lord Passfield, in de meening verkeerd, in die toekomstplannen iets aan te bieden, dat alle partijen als logisch zouden erkennen en aanvaarden, en hebben de leiders der Britsche politiek, die zich tot nu toe ook met het Palestina-vraagstuk hadden ingelaten, de premier Mac Donald en de minister van Buitenlandsche Zaken Henderson,

zich ook voor deze opvatting laten winnen, dan zijn zij bedrogen uitgekomen. De geheele Joodsche wereld, en die niet alleen, is tegen het Witboek in opstand gekomen.

En toch is voor de overhaaste handelwijze moeilijk een andere verklaring te vinden, dan deze dat de uiteenzetting van Simpson logisch leek en in overeenstemming was met de politieke inzichten, welke de regeering in het tegenwoordige gaarne huldigt, en dat deze, volgens de oude waarheid dat men gemakkelijk gelooft wat men hoopt, ook maar aangenomen heeft dat men niet in verzet zou komen tegen die logica. Voegt men hieraan toe, dat het der Labour-regeering welkom kan zijn geweest, met het oog op de Britsch-Indische rondetafel-conferentie, die den 12en November te Londen moest worden geopend, een bewijs te kunnen geven van goede gezindheid voor de inheemsche Moham. bevolking, dan kan hierdoor wellicht worden opgehelderd, waarom niet is gewacht op de uiteenzetting van de Lövgren-commissie. Ja er was nog een mededeeling van gezaghebbende zijde, die ook van een goede oplossing sprak. De boven reeds door ons aangehaalde Drummond Shiels bracht als Parlementair onderstaatssecretaris van Koloniën, na afloop van de Genèvesche beraadslagingen, weer een bezoek aan Palestina. Daar vonden te Haïfa in het begin van October eenige godsdienstige relletjes plaats — dit keer tusschen Christen Arabieren en Mohamedanen —. Toch was zijn oordeel (d.d. 12 Oct.) geruststellend. Hij had vriendschappelijke gesprekken gevoerd met de Arabische en de Joodsche leiders en verklaarde zich voldaan over het aantal optimisten dat hij allerwegen had gevonden. Hij durfde de hoop uitspreken, dat de menschen in Palestina, die verstandig inzicht hebben en voor vrede ijveren, de gelegenheid zullen krijgen om zich te laten gelden. Als er vrede heerscht, zoo voegde hij hieraan toe, zal het mogelijk zijn in de nooden van Palestina te voorzien. Shiels zeide niet beducht te zijn ten aanzien van den uitslag, indien alle belanghebbenden samenwerken in een geest van welwillendheid en verdraagzaamheid. Dit was dus dezelfde voorwaarde, die in Genève ook als mogelijkheid van succes was gesteld, maar in het betoog van Shiels mocht men lezen, dat op voldoende overeenstemming werd vertrouwd.

Het was bijna niet aan te nemen, dat de onderminister Drummond Shiels onkundig zou zijn geweest van het rapport Simpson, en evenmin dat hij, die voorzitter is van de Britsche vertegenwoordiging bij de V. B.-mandaatcommissie, onkundig zou zijn geweest van de plannen, welke ter publicatie in het Witboek gereed gemaakt werden. Men vindt in een verder gedeelte van dit

artikel (blz. 1117) een aanwijzing, dat voor hem overeenstemming heeft bestaan tusschen de inzichten van Genève en van Londen.

Maar als men leest wat het Witboek, zooals wij den inhoud hier weergeven, bevat kan men toch weer niet begrijpen hoe de Engelsche politici er toe gekomen zijn daarop groote verwachtingen te bouwen, er is geen enkele nieuwe gedachte in, en oude gedachten worden op een voor niemand aanlokkelijke wijze opgedischt. Bij deze armoede van originaliteit zou 't der regeering welkom hebben moeten zijn, na het herhaalde uitstel, nu nog even te kunnen wachten op het rapport der door haar zelf speciaal ingestelde Lövgren-commissie.

Intusschen is het geschied. Den 20en October is het rapport van Sir Simpson uitgegeven en de regeering heeft aan de hand van dit rapport tegelijkertijd schikkingen aangekondigd voor de in de naaste toekomst te volgen algemeene politiek en een speciaal hoofdstuk is gewijd aan de behandeling der verschillende rassen van inwoners als gevolg van de incidenten bij den Klaagmuur te Jeruzalem.

Het regeeringsrapport legt er herhaaldelijk den nadruk op, dat geen politiek, hoe verlicht ook, of met hoeveel kracht nagestreefd, slagen kan, tenzij zij ondersteund wordt, niet slechts door aanvaarding, maar door de bereidwillige samenwerking van de gemeenschappen, voor welker heil zij bedoeld is. De regeering zal door geen directe bedreiging van het pad afgebracht worden, dat in het mandaat is neergelegd en van het volgen van een politiek, die streeft naar de bevordering van de belangen van de inwoners van Palestina, zoowel Arabieren als Joden, op een manier die overeenstemt met de verplichtingen, welke het mandaat oplegt. Daar het eerste bestuursplicht is, den vrede te handhaven zal opruiing, van welk kwartier zij ook uitga, streng gestraft worden en de bestuursmacht zal zoo ver worden uitgebreid als noodig is, om in staat te stellen met meer effect af te rekenen met al zulke gevaarlijke en onverantwoordelijke pogingen.

De regeering zal voorloopig twee bataljons infanterie in Palestina houden en bovendien zullen twee vliegeskaders en vier secties pantserwagens in Palestina en Transjordanië bij de hand zijn.

De regeering heeft besloten, dat de tijd gekomen is voor verdere stappen in de richting van toekenning van een zekere mate van zelfbestuur aan het volk van Palestina, zooals te rijmen is met de bepalingen van 't mandaat. Zij is dienovereenkomstig van plan den wetgevenden raad in te stellen, dien Churchill in Juni 1922 in uitzicht gesteld heeft en vertrouwt, dat zij hierop de medewerking van alle deelen van de bevolking zal verkrijgen.

Terwijl de regeering het ten zeerste zou betreuren als van den kant van eenig deel van de bevolking getracht zou worden haar te beletten haar beslissing in daden om te zetten, zal al het mogelijke gedaan worden, om een dergelijke poging, indien zijn gedaan wordt, af te snijden, daar zij het in het belang van de bevolking als een geheel acht, dat de nu voorgestelde verdere stappen niet langer worden uitgesteld.

De nieuwe wetgevende raad zal bestaan uit den hoogen commissaris en 22 leden, van wie tien ambtelijk en twaalf niet-ambtelijk zullen worden aangewezen. De laatste zullen normaal bij getrapte verkiezingen worden gekozen.

Om een herhaling te voorkomen van het doode punt, waarop men in 1923 gekomen is, zullen in geval een of meer niet-ambtelijke leden bij gebrek aan samenwerking van een bepaalde bevolkingsgroep of anderszins niet gekozen worden, de noodige stappen gedaan worden om het vereischte aantal niet-ambtelijke leden vol te krijgen.

De hooge commissaris zal de noodige macht blijven houden om te verzekeren, dat het mandaat zijn verplichtingen tegenover den Volkenbond kan nakomen, met inbegrip van urgent vereischte wetgeving en handhaving van de orde.

Wat de economische en sociale ontwikkeling betreft, wordt uitdrukkelijk gezegd, dat op het oogenblik en met de huidige methoden van den Arabischen landbouw er geen marge van beschikbaar land is voor nederzetting in den landbouw van nieuwe landverhuizers, met uitzondering van zulke onontgonnen gronden als verschillende Joodsche organisaties in reserve hebben. Het is een dwaling te veronderstellen, dat de Palestijnsche regeering over groote gebieden onbebouwd land beschikt, welke ter beschikking gesteld zouden kunnen worden van de Joodsche landverhuizing. Het oppervlak van onbebouwd land ter harer beschikking is onbeteekenend. Een marge voor landverhuizing beschikbaar land zal eerst kunnen ontstaan door vooruitgang van de productiviteit van het reeds bebouwde land.

Als de immigratie van Joden, aldus het rapport, tot gevolg heeft, dat de Arabische bevolking belet wordt, het werk te verkrijgen, dat noodig is voor zijn onderhoud, of indien de werkloosheid onder de Joden ongunstig inwerkt op de algemeene arbeidsvoorwaarden, is het de duidelijke plicht van den mandataris een dergelijke immigratie te beperken of zoo noodig te schorsen tot het werklooze gedeelte van andere bevolkingsgroepen in staat is werk te vinden. De regeering beschouwt de schorsing van de immigratie in Mei j.l. dienovereenkomstig volkomen gerechtvaardigd. Een haastige beslissing ten aanzien van meer onbelemmerde Joodsche immigratie moet sterk worden afgekeurd, niet slechts van het standpunt van de belangen van Palestina als geheel, maar zelfs van het bijzondere standpunt van de Joodsche gemeenschap. Zoo lang de wijdverspreide verdenking, die inderdaad onder de Arabische bevolking bestaat, blijft, dat de economische depressie voor een groot deel te wijten is aan de uitgebreide Joodsche immigratie en zoolang er eenige gronden bestaan, waarop deze verdenking als goed gefundeerd kan worden voorgesteld, bestaat er weinig hoop op eenige verbetering in de wederzijdsche betrekkingen van de rassen. Maar het is van een dergelijke verbetering, dat de toekomstige vrede en welvaart van Palestina in groote mate moeten afhangen.

De regeering constateert, dat Palestina op een kritiek oogenblik beland is en dat alleen zeer nauwe samenwerking tusschen de regeering en de Joodsche en Arabische leiders kan voorkomen, dat beide partijen in gevaar komen. Zij roept de Arabieren op de feiten te erkennen en de Joden de noodzaak te erkennen concessies te doen ten aanzien van de separatistische onafhankelijkheidsideeën, die in bepaalde kringen ten aanzien van het Joodsche Tehuis werkzaam zijn.

Zooals gezegd, nieuwe gedachten spreken niet uit het stuk. Het geeft ook niet den indruk van in vriendelijke stemming opgesteld te zijn. Kwaadschiks of goedschiks doordrijven is de hoofdtoon. Nieuw is niet de militaire bezetting (a.v. blz. 920). De instelling van een Wetgevenden raad volgt het model

van de op 1 September 1922 afgekondigde constitutie, die door gemis aan medewerking van Arabische zijde een mislukking geworden is (a.v. blz. 919 en 922), de verhoudingscijfers der aan te wijzen en te kiezen vertegenwoordigers der bevolkingsgroepen zijn eenigszins gewijzigd en voorzien is in 't geval van gemis aan medewerking van de zijde der kiesgerechtigden. Het stopzetten van de Joodsche immigratie was, om dezelfde motieven, reeds afgekondigd. 't Is een der punten geweest waarover Engeland in de Mandaten-commissie ernstige vermaningen heeft gekregen. In denzelfden tijd dat in Genève uitdrukkelijk werd verklaard, dat deze schorsing slechts een tijdelijk karakter droeg (a.v. blz. 925), stelde Simpson zijn rapport op — of was dit reeds opgesteld —, waarin voorgesteld werd het tijdelijke karakter te verlogenen. En de regeering haastte zich om hiermede haar instemming, door daden, te bewijzen.

Een storm zette op. Koers houden! beval de kapitein. De storm verdubbelde in kracht. Bakzeil kiezen; aanhouden op den noodhaven! werd 't nu.

Denzelfden dag, waarop Lord Passfield de publicatie aan de pers deed toekomen, stelde Dr. Ch. Weizmann, voorzitter van de Jewish Agency te Palestina en de Sionistische organisatie een brief aan den minister op, om zijn verontwaardiging uit te spreken over de nieuwe verklaring, welke een diepgaande verandering beteekent in de sinds 1927 gevoerde politiek en de hoop der Joden ten aanzien van hun nationaal tehuis in Palestina verijdelt. Hij nam tevens zijn ontslag uit de bovenvermelde functies, en trad daarmede af als leider van de Sionisten.

Weizmann publiceerde verder een lange verklaring waarin hij zegt, dat de nieuwe politiek der Engelsche regeering in strijd is met alle vorige verklaringen en mandaten, hoewel zij beweert daarmee in overeenstemming te zijn. Hij stelt in het licht, dat de regeeringspolitiek alleen de belangen van die Joden wil behartigen, die zich reeds in Palestina bevinden, wat een volkomen misverstaan beteekent van de politiek van het Joodsch nationaal tehuis. De Joodsche immigratie zou beperkt moeten worden wegens de werkloosheid onder de Arabieren.

Gedurende de laatste 12 jaren, zegt Weizmann, heeft hij aan het hoofd van de Sionistische organisatie gestaan en in volkomen harmonie met de Engelsche regeering gehandeld, daarbij steeds naar nauwe samenwerking strevend. Niemand zou liever wenschen dit voort te zetten dan hij, maar hij ziet de mogelijkheid daartoe niet, na de kritiek van de Engelsche regeering op het gedane werk. Daarom besloot hij af te treden

en een vergadering bijeen te roepen, ten einde de te nemen maatregelen te bespreken.

't Is hier de plaats om in herinnering te brengen, dat professor Dr. Chajim Weizmann steeds de man is geweest die door zijn bezadigd en diplomatiek optreden de goede verstandhouding tusschen de regeering en de Sionistische organisaties wist te bewaren. Als leider had hij tot kort geleden, omdat hij steeds op verzoening en toenadering aanstuurde, veel kritiek van zijn partij moeten verdragen, en pas toen de Palestijnsche regeering dezen zomer zijn goedkeuring vroeg op een nieuwe regeling tot beperking van den landaankoop heeft hij duidelijk front tegen haar gemaakt door die te weigeren. Nu wendde hij zich voorgoed af van een regeering die, naar de algemeene opvatting der Sionisten, tegen de letter en den geest van het mandaat gaat handelen. Dat een regeering uit de Engelsche arbeiderspartij zulk een politiek inluidt, stemde het Joodsche volk diep mistroostig.

In Palestina zelf vond de aangekondigde politiek bij niemand bewondering. De Joden waren verontwaardigd. De Arabieren lazen er een bestendiging in van den toestand en zij wezen er op dat dit geschieden zal niettegenstaande de regeering zelf erkent dat aan de Arabische bevolking onrecht is aangedaan.

De Joodsche Nationale Raad te Jeruzalem nam den 22en October het besluit aan de Palestijnsche regeering mede te deelen dat de vertegenwoordigers der Joden geen zitting in den nieuw ingestelden Wetgevenden Raad zullen nemen en geen deel zullen uitmaken van parlementaire instellingen die bestemd zijn het scheppen van de nationale Joodsche woonplaats te belemmeren.

De Raad gaf tevens deze openbare verklaring uit, om zijn standpunt ter kennis van iedereen te brengen:

„De Eng. regeering heeft in haar verklaring de plechtige belofte verbroken, welke door het Engelsche volk aan het Joodsche volk is gegeven. In de verklaring ontbreekt elke constructieve politiek en het begrip Joodsch Nationaal Tehuis wordt er door vernietigd. Zonder immigratie en de mogelijkheid verder land aan te koopen, wordt het Joodsch Nationaal Tehuis een bittere spot en een volkomen hypocrisie. Wij aanvaarden die onrechtvaardige uitspraak niet.

Wij hopen, dat de regeering niet den wil van het Engelsche volk uitspreekt. Ons historische recht in Palestina een Joodsch Nationaal Tehuis te vestigen wordt gedekt door den Volkenbond. Ons recht is krachtiger dan het machtsmisbruik van eenige regeering. Wij hebben geen vertrouwen in een regeering, welke geleid wordt door deze verklaring. Wij zullen geen deel nemen aan parlementaire instellingen, die zijn ingesteld te verhinderen ons

land op te bouwen. Wij zullen een dergelijk parlement ook niet erkennen. Wij doen een beroep op het Engelsche volk en de geheele beschaafde wereld er op toe te zien, dat ons recht niet geschonden wordt. Wij doen een beroep op het Jodendom van heel de wereld ons werk met groote intensiviteit voort te zetten. De geheel Joodsche gemeenschap zal vereend staan voor de handhaving van de orde, waardigheid en tucht."

Dit is geenszins de eenige uiting van protest in 't land zelf geweest. Vergaderingen, openbare demonstraties, relletjes hebben ook elders teekenen van onrust gegeven.

Reeds den 21en October begonnen de protesten van den Engelschen Sionistenbond te Londen en van het Amerikaansche Joodsche congres te Washington. Daags daarna had te Warschau een betooging plaats voor het Engelsche consulaat-generaal. Ook sprak een bericht uit New-York toen al van het voornemen der Joden om in Amerika onder de ruim 4 millioen rasgenooten een agitatie in gang te brengen, die, zoo werd erbij vermeld, voor Groot-Brittanje veel belangrijker zou worden dan die, welke een negental jaren geleden in de Vereenigde Staten voor de Iersche nationalisten (Sinn Fein) werd verwekt.

Een 250-tal van de rijkste Israëlieten in New-York kwam tot de stichting van een fonds, tot verdediging van de rechten der Joden onder het Britsche V. B.-mandaat in Palestina.

De agitatie luwde niet nadat de Engelsche ministers, zooals wij straks nader zullen vermelden, eenige neiging getoond hadden om wat in te binden. Den 2en November werd te New-York, ter gelegenheid van den verjaardag der Balfourverklaring van 1917, op Madion Square een protestbijeenkomst gehouden, waaraan wel 18.000 Joden deelnamen. Op dien zelfden datum werden dergelijke vergaderingen belegd in andere Amerikaansche steden.

Op dien dag hield de Nederlandsche Sionistenbond, in de Beurs voor den diamanthandel te Amsterdam, ook een demonstratieve vergadering. De bijeenkomst had Mr. K. Edersheim tot voorzitter. Prof. Dr. D. Cohen, de heer F. Bernstein, rabbijn S. Ph. de Vries, Mr. A. J. Herzberg traden als sprekers op. De vergadering nam met algemeene stemmen een tegen de Engelsche politiek gerichte scherpe resolutie aan.

Een bijzondere plaats heeft een bespreking ingenomen in de, op 8 November te Hoorn gehouden, jaarvergadering van de vereeniging „Voor Volkenbond en Vrede". Daar stond o.m. een inleiding, door Mr. Ch. P. van Wijngaarden, over het V. B.-mandaat over Palestina op de agenda. Deze spreker nam de door Engeland aangekondigde politiek in bescherming. Dr. E. van Raalte stelde zich vierkant tegenover hem. De onbevoor-

oordeelde toehoorder moet er tot de conclusie gebracht zijn, dat ook in deze critiek gemakkelijk, en kunst moeilijk blijft.

Wij hebben hiermede een sprong gedaan tot 8 November, daarmede over eenige feiten heen, die toch nog vermelding vragen.

Onder de persoonlijkheden van naam, die zich met de zaak inlieten, was Lord Melchett een der eersten. In een brief aan Dr. Weizmann deelde hij, den 21en October reeds, mede, dat hij ontslag nam als voorzitter van het bestuur en van de politieke commissie der Jewish Agency te Londen. Zijn schrijven werd aldus in de bladen weergegeven.

„De eerste minister had ons uitgenoodigd tot de eene conferentie na de andere, waarbij wij ons bereid toonden op alle mogelijke wijzen de samenwerking met de Arabieren te vergemakkelijken, indien de Engelsche regeering slechts haar plicht wilde doen. Onze raad werd gevraagd, doch onze aanbevelingen werden opzettelijk genegeerd. Het paskwil dat de regeeringsverklaring geeft van de bedoelingen van het mandaat kan slechts gekenschetst worden als een beleediging van het verstand van het Jodendom en van de mandatencommissie.

De verklaring der regeering ademt in elk opzicht een geest van vijandigheid en afkeuring en het is onmogelijk te ontdekken, welke rechten voortaan nog aan de Joden in of buiten Palestina toegekend zullen worden. Men kan zich slechts verbazen over de brutaliteit van de regeering om de goedkeuring van de mandatencommissie aan te halen, na de krachtige berisping, die Genève heeft uitgesproken over het Britsche bestuur in Palestina en na de verontschuldiging van den minister van buitenlandsche zaken. De verklaring is een daad van ondankbaarheid en verraad zonder wedergade, en verraad begaan jegens een goedgeloovig en geplaagd volk, dat een toevlucht meende te hebben gevonden onder den grooten schuts van de Britsche vlag en onder de waarborgen van de Engelsche staatslieden.

Ik kan in deze omstandigheden niet langer mijn positie, die ik sedert 1921 in het Jewish Agency innam, op nuttige wijze bekleeden en ben daarom gedwongen af te treden."

Maar de afkeuring kwam niet alleen van Joodsche zijde. De conservatieve oud-ministers Baldwin, Chamberlain en Amery kwamen, in een ingezonden stuk in *the Times* van 22 October, stelling nemen, tegen de regeeringspolitiek. Zij veroordeelden, dat noch de Joden noch de Arabieren gelegenheid hebben gekregen hun opvattingen kenbaar te maken, alsmede dat het Engelsche parlement niet is gehoord bij de vaststelling van een negatieve politiek die geacht moet worden eensdeels in strijd te zijn met het door den Raad van den Volkenbond uitgesproken verlangen om de Joodsche nationale woonplaats in de tegenwoordige faze van haar ontwikkeling niet te laten kristalliseeren, anderdeels met de verklaring van Balfour en de daarop aansluitende verklaringen, welke vroegere Engelsche regeeringen daarna hebben afgelegd. Ten slotte toonden zij zich ongerust bij het

vooruitzicht dat de nieuwe politiek onder de Joden in de Vereenigde Staten en elders in de wereld een reactie teweeg zal brengen die twijfel aan Engeland's goede trouw zal wekken, terwijl het geloof daaraan een der voornaamste steunpilaren voor de politiek van het Britsche rijk is.

Met dergelijke aanvallen, versterkt door de Amerikaansche bedreiging, zette de kentering in. De *N. R. Ct.* van 23 October (Av.bl. C) schreef dan ook al:

„Hierin schuilt tevens een element van hoop voor het vertrapte Jodendom in Palestina, dat de koers later weer gewijzigd zal worden. De nieuwe politiek is feitelijk gegrond op de veronderstelling, dat de Arabieren zich tot even nijvere zelfstandige landbouwers zullen kunnen ontwikkelen als de daar gevestigde Sionisten. Goede kenners van Palestina steken hiermede den draak. Reeds eenige jaren geleden is met dat doel het grootste gedeelte van het land, dat de regeering tot haar beschikking had en voor bebouwing geschikt was, voor niets aan de Arabieren afgestaan, maar dezen wisten er geen raad mee en hebben het meerendeels voor grof geld aan de Joden verkocht. Deze ervaring moest voldoende geweest zijn, om de regeering te overtuigen, dat het ondoenlijk is het gros der Arabieren tot een nijveren landbouwersstand op te voeden. Terwijl de Arabieren voor zelfstandig landbouwer vrijwel geen geschiktheid toonen, omdat zij reeds de ontwikkeling missen, die de Joden bijvoorbeeld in staat gesteld heeft, in Palestina de cultuur van citrusvruchten tot grooten bloei te brengen (men denke aan de prachtige Palestijnsche sinaasappelen, welke bij ons aan de markt komen), is het nog zeer de vraag, of de armste Arabische klasse tot veldarbeiders in Joodschen dienst zou op te kweeken zijn. Het had echter meer voor de hand gelegen, als de regeering een poging in die richting had gedaan dan de Joden het in bezit krijgen van nieuwen grond te verhinderen. De groote Arabische landeigenaars zullen van hun kant allerminst gesticht zijn, als zij gewaar worden, dat zij nu met hun grond moeten blijven zitten."

Ook generaal Smuts, de vroegere eerste minister van Zuid-Afrika, die een voornaam aandeel heeft gehad in de totstandkoming van den Volkenbondsmandaten-instelling, richtte zich tot den Britschen premier. Mac Donald achtte deze vermaning van zoodanige beteekenis, dat hij Smuts spoedig antwoordde. Hij verklaarde, dat het door Smuts ingenomen standpunt op een onvolledige weergave van de regeeringsverklaring berustte. Hij gaf echter geen verhelderenden kijk op de zaak, doch legde nadruk op het gedeelte waarin staat, dat de aangekondigde politiek geen stopzetting of schorsing van kolonisatie beteekent op een aantal gronden, welke reeds het eigendom van Joden zijn, doch die nog op ontginning wachten. Die politiek is een nadere bevestiging van het beginsel, dat de Joodsche immigratie de economische mogelijkheid om de nieuwaangekomenen, onder behoorlijke levensvoorwaarden, op te nemen niet mag te boven gaan.

Mac Donald's pleidooi is blijkbaar niet erg overtuigend ge-

weest. In een te Cambridge gehouden rede verklaarde ook Lloyd George zich aan te sluiten bij het protest der drie conservatieve leiders en hij sprak de hoop uit, dat de regeering van haar houding zou terugkomen, want hij kenschetste de zwenking als een schending van de nationale eer.

Van zeer bijzondere beteekenis was, dat tezelfder tijd Winston Churchill zijn stem deed hooren. Voor de Palestijnsche politiek heeft hij groot gezag, want in 1920 heeft hij haar als minister van koloniën, op den grondslag van Balfour's verklaring van 1917, nauwkeurig geformuleerd. In die formuleering werd ontkend, dat het het voornemen van Engeland zou zijn, een geheel Joodsch Palestina te scheppen of de Arabische bevolking, haar taal en beschaving te doen verdwijnen of onderdrukken. „De nationaliteit, die alle burgers van Palestina, Joden of niet-Joden, zullen krijgen, zal Palestijnsch en niets anders zijn. Maar opdat de Joodsche gemeenschap er het beste vooruitzicht op vrije ontwikkeling zal hebben, is het van overwegend belang dat zij weet dat zij rechtens in Palestina is en daar niet enkel gedoogd wordt. Dit is de reden waarom het noodzakelijk is, het bestaan van een Joodsche nationale woonplaats in Palestina internationaal te waarborgen".

Nu kwam Churchill zelf verklaren, dat de aangekondigde regeeringspolitiek ingaat tegen den door hem bedoelden ontwikkelingsgang.

Had Mac Donald ook in het Lagerhuis getracht, zij 't zonder succes, de bewering ingang te doen vinden, dat eigenlijk van verandering van richting geen sprake was, Lord Passfield deed een gelijk geluid vernemen op een bijeenkomst van de Arbeidspartij te Londen (29 October), daaraan toevoegend, dat de agitatie tegen de regeeringspolitiek uitsluitend aan misverstand te wijten was. Dit werd algemeen opgevat als de aankondiging van een nieuwe zwenking, om zoo weer meer in de verlaten richting terug te komen.

Den 3en November las men het verbijsterende bericht, dat Lord Passfield's politieke aankondiging niet vooruit ter goedkeuring aan het kabinet zou zijn voorgelegd en dat een nadere verklaring van de regeering te wachten was. Verbijsterend, na alles wat aan de publicatie van het Witboek op 20 October is voorafgegaan, en na alles wat nadien is geschied, zooals de verdediging van de Witboekpolitiek door Mac Donald zelf.

Lord Passfield vond 't noodig zelfs en zelf een ingezonden stuk in *the Times* te plaatsen (6 November), om toch nog eens te betoogen, dat zijn Witboek niet in strijd is met het V. B.-mandaat.

Maar ongeveer tegelijkertijd begon een gerucht te loopen over den maatregel, die als tegemoetkoming zou moeten gelden. Voor het eerste halfjaar zouden weer 1500 vergunningen voor Joodsche immigratie in Palestina uitgegeven worden. Een officieele bevestiging volgde inderdaad.

Zwenking? Wel neen. Mac Donald had hierover reeds gesproken in zijn antwoord aan Smuts en zijn verklaring in het Lagerhuis, Lord Passfield doelde daarop toen hij op een misverstand gewezen had. Er zijn verschillende openbare werken uit te voeren. In het rapport van Sir Hope Simpson, dat tot grondslag heeft gediend aan het Witboek, is op de noodzakelijkheid hiervan gewezen en zijn deze reeds als arbeid voor de Joden bestemd. Dus geen zwenking!?

In verband met de verhouding tot den Volkenbond, dient er melding van gemaakt, dat de Engelsche regeering haar Witboekverklaring ter kennis heeft gebracht van Sir Eric Drummond, de hiervoor aangewezen autoriteit in den V. B., ter verdere doorzending aan de leden van den V. B., alsmede dat de Permanente Mandaatcommissie in haar zitting van 5 November zich even met het Palestina-mandaat heeft bezig gehouden, echter om de verdere besprekingen uit te stellen tot een volgende zitting in Juni 1931.

Terugkeerend tot het besluit der weder openzetting van de inkomst van Joodsche emigranten, zal de vraag wel niet beantwoord behoeven te worden of dit de gemoederen heeft weten te bedaren.

De door het Labour-ministerie gevolgde politiek heeft een nadere bevestiging gebracht van de moeilijkheid, die opgesloten ligt in de oorspronkelijke Balfour-verklaring, moeilijkheid welke nog vergroot is door de termen waarin daarna het V. B.-mandaat over Palestina is opgesteld, moeilijkheid welke geenszins is verminderd door de wijze waarop het door Engeland gevoerde Palestina-beleid in de V. B.-Mandaatcommissie en de V. B.-Raadszittingen bekritiseerd is (men herinnere zich het lastige geval, zooals 't gesteld werd in de anecdote in *De Ind. Gids* 1930 II blz. 926). Wie zich aan het voorstel van een oplossing waagt, legt er nadruk op, dat deze niet mogelijk zal zijn, wanneer niet gerekend mag worden op inschikkelijkheid en welwillende samenwerking van alle betrokken partijen, maar met elke poging, die beproefd is, is tot nu toe de stemming nog meer bedorven, is de tegenstelling nog scherper en hatelijker geworden.

Il est difficile de contenter tout le monde et son père. Zij die

zich tot nu tot aan de oplossing van het Palestina-conflict hebben gewaagd, zijn er echter wel in geslaagd de mécontenter tout le monde et son père.

Met de afgedwongen concessie was ook nu nog niemand tevreden. Blaam bleef van alle zijden komen. Een debat in het Lagerhuis gaf den 17den November gelegenheid om de grieven tot uiting te brengen en nu deed de regeering al de door haar zelf te berde gebrachten argumenten en beschouwingen te niet. Zij ging ten volle over stag. Wellicht heeft het rapport van de commissie-Lövgren mede een stoot in die richting gegeven. Dat zij zoodoende het vertrouwen herwonnen heeft, dat zij nu geloof en erkentelijkheid gevonden heeft, niemand durft het aannemen. En Sir Herbert Samuel, de Joodsche oud-hoogecommissaris, die de inrichting van het Joodsche tehuis in Palestina voor een voornaam deel als zijn werk kan beschouwen, vertolkte dan ook in het Lagerhuis de onvoldaanheid van ieder en van allen.

Lloyd George opende het debat. Hij bracht het verloop der zaken in herinnering, waarbij de gevoerde politiek ten slotte allerwegen een slechten indruk gemaakt heeft.

Voor de regeering voerde eerst Dr. Shiels, onderstaatssecretaris van Koloniën, het woord, die bij 't nemen van den grooten zwaai toch nog bleef volhouden dat er van zwenken eigenlijk geen sprake mag zijn. Wij geven de gevoerde gedachtenwisseling weer, zooals zij in 't kort in de bladen is samengevat.

„Dr. Shiels zeide, dat de regeering er nooit over gedacht had de opdracht van het mandaat niet uit te voeren, maar voor de regeering waren beide strijdende partijen in Palestina van gelijke waarde en gelijk belang en er mocht geen bevoordeeling van den een boven den ander plaats vinden. De regeering was nu bezig een plan van ontwikkeling voor Palestina uit te werken, dat ongeveer 2½ millioen pond zou kosten en door een rijksleening zou gedekt worden. Het plan voorzag in de irrigatie van onvruchtbare gebieden en vestiging van Joodsche kolonisten. De tegenstellingen tusschen Joden en Arabieren, die voornamelijk door de landkwestie en de eigendommen over het land ontstaan waren, zouden dan meteen vanzelf verdwijnen.

De oud-minister van Koloniën Amery, de conservatieve spreker, nam nota van de verklaring der regeering, dat zij er niet aan dacht de oude politiek van verzoening en recht te laten varen, maar als er dan slechts misverstanden ontstaan waren, lag dit aan de domme manier, waarop de regeering de zaak had aangepakt en de weinige tact, die zij in haar Witboek bewezen had te bezitten. Na de verklaring van den onderminister zou de conservatieve partij eerst de daden der regeering afwachten.

De premier MacDonald onderstreepte Shiels' verklaring nog met nadruk en zeide, dat de eenige politiek der regeering daarin bestond om tot hechte harmonie en samenwerking tusschen Joden en Arabieren te komen tot welzijn van beide partijen.

Sir Herbert Samuel, die vier jaren hooge-commissaris te Jerusalem geweest is, zeide dat Joden noch Arabieren erg veel wijzer zouden worden uit

dit debat, dat eigenlijk uit een negatieve verklaring der regeering heeft bestaan ten aanzien van het gerezen misverstand, plus de aankondiging van eenige maatregelen, die voor het oogenblik weinig konden uitwerken. De regeering had inderdaad in haar Witboek den indruk gewekt, alsof zij de Sionistische beweging, zooals niet den kop wilde indrukken, dan toch in elk geval weinig goed gezind was. Sir Samuel meende, dat de regeering moest trachten de Arabieren te doen inzien, dat iedere winst voor de Joden niet een verlies voor de Arabieren met zich meebrengt. Er is plaats genoeg voor beide volken naast elkaar, mits op een basis van onderlinge waardeering en liefde voor het gemeenschappelijke land."

Met dit al heeft ook de raad van Sir Samuel geen oplossing aangewezen, doch de lang erkende moeilijkheden nog maar eens herhaald. In Engeland klaagt de belastingbetaler over het hem op te leggen aandeel in de lasten en rente, verbonden aan een sinking fund voor een leening van $2\frac{1}{2}$ millioen P. St. Wij mochten dus wel in den aanvang van dit overzicht schrijven: Engeland weet nog steeds niet hoe het Palestina sturen moet om behouden tusschen de twee klippen, Arabieren en Joden, door te kunnen zeilen.

Indië en de Nederlandsche Volksvertegenwoordiging

DOOR

Mr. J. J. VAN BOLHUIS.

Vlootwet of Vlootplan? — Interpellatie-Cramer over de geïnterneerden aan den Boven-Digoel. — Overeenkomst met de Kon. Paketvaart Maatschappij. — De poenale sanctie.

De suppletoire defensiebegrooting, die de uitgaven voor aanbouw van schepen met *f* 770.000 verhoogt, is op 24 October door de Tweede Kamer met 62 tegen 33 stemmen aangenomen. Zóó verteld, in droge kroniekschrijverstaal, lijkt deze mededeeling heelemaal niet zoo iets geweldigs of hemelschokkends. Maar in de oogen van honderdduizenden — van tallooze landgenooten, die een der beide petitionnementen gesteund hebben — is het een onvergeeflijke parlementaire openbaring van tekort aan pacifistische gezindheid. De socialistische leiders weten natuurlijk wel beter

Toen de afgevaardigden Van Dijk en Tilanus en Minister Deckers meer verlangden te weten omtrent strekking en beteekenis van 's Heeren Albarda's uitroep op het demonstratief congres van 13 September, „dat, wanneer de regeeringen de misdaad van den oorlog zouden ontketenen, daartegen elk doelmatig middel geoorloofd is, ook al valt het ver buiten het wettelijk geoorloofde", heeft deze laatste zich er op 24 October uit trachten te redden, door de volgende nadere verklaring: „Ik zou aan den Minister willen vragen, of hij de woorden, die hem zoo deden schrikken, wel aandachtig heeft gelezen. „Wanneer de Regeeringen de misdaad van den oorlog ontketenen", zoo beginnen die woorden. Is de Minister van plan een oorlog te ontketenen? Er is niemand — ik hecht er aan, dit dadelijk te zeggen —, die dat van hem gelooft. Er is niemand, die de Nederlandsche Regeering daarvan ook verdenkt of beschuldigt,

of het moesten de communisten zijn, die in alles bespeuren de voorbereiding van een oorlog tegen Rusland", Woorden, die in wezen geheel overeenkomen met die van de sociaal-democratischen predikant Van der Heide, die op 22 October verklaard heeft: „Onze houding is natuurlijk een zuivere defensieve. Wij hadden het interview van dezen Minister in *Het Vaderland*, met den heer Hans, niet noodig om te weten, dat wij niet anders dan een zuiver defensieve houding zullen aannemen. Als wij in oorlog komen, dan komen wij in oorlog buiten onze schuld."

Het was dus allerminst bloeddorst, die onze regeering het voorstel ingaf, *f* 250.000 uit te trekken als eersten termijn voor een kruiser, bestemd voor de scheepsmacht in Nederlandsch-Oost-Indië, mitsgaders *f* 520.000 als eersten termijn voor een flottieljevaartuig ter blijvende stationneering in West-Indië. Eerstbedoeld bedrag kwam trouwens overeen met den post voor een eersten termijn voor twee onderzeeboot-mijnenleggers, dien Minister Deckers bij zijn optreden op de ontwerp-begrooting gevonden en daarna teruggenomen heeft; laatstbedoeld voorstel dankt zijn ontstaan aan den compromitteerenden overval op Curaçao, waarover zelfs vrijzinnig-democraten en sociaal-democraten schande hebben gesproken. Beide schepen maken deel uit van een (niet-bindend) vlootplan, waarvan Minister Deckers de Kamer met lofwaardige openhartigheid op de hoogte heeft gebracht, en waaromtrent deze bewindsman in zijn memorie van antwoord o.a. het volgende heeft medegedeeld: „Bij het ontwerpen van de thans der Kamer voorgelegde plannen is ten volle rekening gehouden met onze geldelijke draagkracht, en het is mede op dien grond, dat voor nieuwen aanbouw geen hoogere bedragen zijn voorgesteld dan gemiddeld in de laatste 8 jaren voor dat doel door de Volksvertegenwoordiging werden toegestaan en dat zelfs getracht is nog beneden dat bedrag te blijven. In de laatste 8 jaren (1923—1930) toch werd een bedrag toegestaan van 89,43 millioen, zijnde gemiddeld 11,18 millioen per jaar, terwijl in de komende 10 jaren (1931—1940) gemiddeld 10,95 millioen noodig zal zijn."

* * *

Wat te zeggen van bedoeld bedrag, waarvan eenige millioenen door Ned.-Indië gerestitueerd worden? Gelijk men weet, komt het overige deel voor rekening van het rijk in Europa, dat immers, in afwachting van een nadere wet inzake de kostenverdeeling en een nieuwe regeling inzake Curaçao, de helft der bouwkosten van het Indisch eskader mitsgaders alle

bouwkosten der overige schepen (Nederland en de West), heeft te dekken. Is een uitgave van een kleine elf millioen per jaar te hoog, is zij te laag, is het precies de bouwsom, die in deze tijden toegestaan kan worden!

Te hoog, meende de heer Marchant op 21 October 1930: „de vraag is juist, of het voortzetten van die uitgave van 11 millioen gerechtvaardigd is." De vrijzinnig-democratische afgevaardigde, die wèl de *economische* Volkenbondsverplichtingen aanvaardt, die (Handelingen pag. 151) *militaire* Volkenbondsverplichtingen zou aanvaarden, als ze opgelegd waren, die neutraliteit in de toekomst in meerdere mate onwaarschijnlijk acht dan de meeste deskundige auteurs en die niet wil inzien, dat èn de door hemzelf voorgestane Volkenbondspolitiek èn de solidariteitsgedachte, welke aan den Volkenbond ten grondslag ligt, ook bij algeheele ontstentenis van het aloude neutraliteitsbegrip voorshands het behoud van een weermacht noodzakelijk zouden maken, speelt wel hoog spel. Ned.-Indië stelt hij voor den eersten den besten indringer open, hij lokt door zijn weerloosheidscynisme als het ware tot aantasting van de integriteit van ons grondgebied uit. Door hem is Struycken niet begrepen, toen hij in 1923 in zijn „Hoofdtrekken van Nederlandsch buitenlandsch beleid" het volgende neerschreef: „Abandonneeren wij de verdediging onzer Koloniën, zelfs tegen een eersten aanval, dan zullen anderen zich verplicht rekenen het noodige daartoe te doen en voor te bereiden, hetwelk eenerzijds de kans, dat een conflict in het verre Oosten, waar nog politieke brandstof in overvloed aanwezig is, uitbreekt, vergroot, anderzijds vrijwel de zekerheid met zich brengt, dat wij er in worden betrokken." Tot hem zegt het zelfs niet, dat een sociaaldemocraat als Branting zich op 12 September 1924 in Genève aldus uitliet „On peut même se figurer le cas où le désarmement isolé d'un pays pourrait augmenter le danger pour la paix du monde au lieu de le diminuer."

Mr. Marchant was ook ditmaal louter negatief. Hij en de zijnen verkondigen nu en dan, dat zij tegen een „politievloot" geen bezwaar zouden hebben, maar in tegenstelling met den sociaal-democraat Brautigam hebben zij geen kostenbecijfering gegeven. „Het zal zeer wel mogelijk zijn — aldus deze laatste — met een uitgave van 75 millioen" (bijkans achtmaal de tegenwoordige jaarlijksche aanbouwkosten!!) „ten volle een vloot te hebben, die als politievloot buitengemeen goede diensten zou kunnen bewijzen". Dat ware eerst recht veel geld uitgeven zonder resultaat; dat ware eerst recht een offer aan den schijn. Overigens is uit de redevoeringen van de heeren Schaepman

en Van Poll en van Minister Deckers ten duidelijkste gebleken, dat bij vergelijking van de kustlijnen der bewoonde gebiedsgedeelten in en buiten Europa, van de bevolkingscijfers in èn buiten Europa en andere essentialia de door de Deensche sociaal-democraten gewenschte politievloot van 13000 ton (toegerust met mijnen, kanonnen en torpedo's) ontzettend groot is, naar verhouding oneindig veel grooter dan de maritieme weermacht, die wij bij verwezenlijking van het vlootplan—Deckers zouden bezitten. Toch heet dat het ideaal der heeren Brautigam en Albarda. Ook naar Engeland, het Engeland van Mac Donald, verwees eerstgenoemde op 17 October zijn auditorium, in de naïeven waan, dat na een blik in die richting de voorstanders van Deckers' Kruiservoorstel beschaamd van standpunt zouden veranderen. Wel wreed was het van den heer Duymaer van Twist, dezen zoeten waan enkele dagen later te verstoren door de volgende mededeeling: „Wat Engeland onder een arbeidersregeering op het gebied van den vlootbouw te zien geeft, is niet van geringe beteekenis; de socialistische minister van Marine, de heer Alexander, deelde 3 Juli 1930 in het Lagerhuis mede, dat in de Vereenigde Staten 140000 ton in aanbouw waren en in het Britsche Rijk 115000 ton; de totaalkosten van dezen aanbouw in Engeland, met kanonnen en munitie, waren geraamd op 10.540.000 pond; de socialist Alexander geeft dus in één jaar voor den vlootbouw uit *f* 126.000.000 en dit nog wel in een tijd van zoo groote werkloosheid als thans in Engeland zich voordoet" (Met een beroep op werkloosheid malaise enz. werd namelijk mede het kruiservoorstel bestreden). „Wat spreken dan hier de sociaal-democraten over eenzijdige ontwapening? Het is een merkwaardige uiting van het socialistisch beginsel, dat de sociaal-democraten in het buitenland zich mogen bewapenen, doch dat dit hier in Nederland verboden is."

Heeft trouwens twee dagen later (23 October) Minister Deckers niet herinnerd aan een woord van Mac Donald, dat hij heeft gesproken bij gelegenheid van de opening van de Londensche Vlootconferentie van dit jaar: „Our navy is no mere superfluity to us. It *is* us."

Hetgeen de Minister van Defensie aldus vertaalde: „Onze zeemacht, dat zijn wij, zegt Mac Donald." En met een fijne stekeligheid aan het adres *onzer* eenzijdige ontwapenaars, die zich wel op Mac Donald beroepen, doch zich allerminst aan hem spiegelen, ging hij aldus voort. „Ik herhaal dat woord niet. Ik wil het alleen maar even ter kennis brengen van de Volksvertegenwoordiging".

* * *

Tegenover hen, die den Minister onbegrijpelijkerwijze van militarisme (of marinisme) beschuldigden, stonden anderen, die eer de meening toegedaan waren, dat hij de vloot wel wat stiefmoederlijk behandelde, al legden deze laatsten het er lang niet zoo dik op als de defensienihilisten. De anti-revolutionaire oud-minister Van Dijk scheen Minister Deckers wel een beetje schriel te vinden, al achtte hij diens voorganger Lambooy veel grooter zondaar. Des laatsten „struisvogelpolitiek" gispende, waarvan de naweeën zich thans nog voelbaar maakten, ontkende de heer Van Dijk ten sterkste, dat de voorgedragen plannen onze maritieme weermiddelen op breeden grondslag zouden vestigen. Wat echter die naweeën betreft: „de regeering van 1926 heeft.... voor den aanbouw van nieuwe schepen jaarlijks belangrijk te weinig aangevraagd." „In enkele jaren tijds" (aldus de heer Van Dijk, die zelf vóór den heer Lambooy Minister van Oorlog is geweest) „is de regeering er toe gekomen per jaar 4 à 4½ millioen minder aan te vragen voor nieuwen aanbouw dan te voren. Daardoor is er een achterstand ontstaan." Volgens den anti-revolutionairen afgevaardigde had Minister Deckers den vinger niet op de wondeplek gelegd en ten onrechte de onjuiste financieele vlootpolitiek van de laatste jaren buiten het geding gebracht, toen hij in zijn memorie van antwoord had beweerd, dat die achterstand voornamelijk ontstaan is doordat de aanbouw van nieuwe schepen gedurende de oorlogsjaren noodgedwongen vrijwel stilstond en ook in de eerste jaren na den oorlog nog maar geringen voortgang kon maken. Neen, de schuld lag wel degelijk ook bij Minister Lambooy (Augustus 1925—Maart 1926 en April 1926—Augustus 1929). „Door thans als basis voor het aanvragen van gelden voor aanbouw van schepen het gemiddelde te nemen van de laatste acht jaren, hebben de ongunstige jaren daarin te groote beteekenis. Indien de Minister het gemiddelde van de laatste tien jaren had genomen — en daar zou toch zeker niets tegen geweest zijn —, dan zou de zaak er beter voorstaan, en dan zou een bedrag zijn verkregen, dat niet zoo heel veel hooger is dan hetgeen nu wordt aangevraagd als gemiddelde, maar toch zou toelaten enkele bezwaren, die tegen het vlootplan zijn aan te voeren, te ondervangen."

* * *

Welke waren die bezwaren? In het bijzonder golden zij den nieuwen kruiser, het grootste der twee schepen dus, waarop de suppletoire begrooting zelf betrekking had. In de memorie van toelichting stond daarover het volgende te lezen: „Als

type voor den nieuw te bouwen kruiser wenscht de Regeering te volstaan met een kleiner type dan de *Java* en *Sumatra*. De nieuwe kruiser zal een hoofdbewapening krijgen van 6 kanons van 15 c.M. en een snelheid van 32 mijl. De pantserbescherming en de actieradius zullen ongeveer gelijk zijn aan die van de beide thans in Oost-Indië aanwezige kruisers. Vertrouwd wordt dat het schip in 1934 gereed zal zijn."

Nadat in het voorloopig verslag ontrent dezen kleineren kruiser van 5250 ton, die circa 12½ millioen zou kosten, nadere vragen gesteld waren en aan de vrij scherpe critiek in het maandblad „Onze Vloot" was herinnerd, heeft de Minister in zijn memorie van antwoord nog de volgende mededeelingen gedaan: „Het heeft bij ondergeteekende een punt van beraad uitgemaakt, den kruiser een bewapening van 8 kanonnen van 15 c.M. te doen geven. Financieele overwegingen hebben ten slotte tot het thans voorgestelde type kruiser geleid, dat aan het strategische en tactische gebruik, dat van dit soort schepen gemaakt zal worden, ten volle beantwoorden kan. In geen geval kan ondergeteekende de meening deelen, dat uitbreiding van het aantal kanonnen van 15 c.M. van 6 op 8 de gevechtswaarde van het schip met 50 pCt. zou verhoogen. De pantserbescherming wijkt min of meer af van die van Hr. Ms. *Java* en *Sumatra*, aangezien volgens de tegenwoordige inzichten en latere ervaringen een rationeeler gebruik van het voor pantser beschikbare gewicht gemaakt kan worden dan op Hr. Ms. *Java* en *Sumatra* het geval is."

De heer Van Dijk vond dit, in tegenstelling met den Minister van Defensie (in wiens adviseurs de liberaal Van Rappard wèl vertrouwen stelde), niet geheel voldoende. Washington-kruisers van 10.000 ton verlangde hij niet, die zouden te zware lasten leggen op ons budget. Acht kanonnen van 15 c.M. achtte hij echter ook voor een goeden tweede-klasse-kruiser het minimum. „Een schip, dat slechts 2 kanonnen op draaischijf vooruit heeft," aldus de heer Van Dijk, „is in deze richting buitengewoon zwak, zelfs nog daargelaten de bezwaren, aan de vuurleiding verbonden." Is het niet mogelijk, aldus dit Kamerlid, alsnog een schip met 8 kanonnen van 15 c.M. te doen ontwerpen, dat dan natuurlijk grooter zal moeten zijn dan het thans geprojecteerde?

In dienzelfden geest heeft op 22 October de christelijk-historische afgevaardigde Tilanus gesproken. Drie elementen bepaalden de waarde van een oorlogsschip: vuurkracht, snelheid en pantsering. En nu mocht het waar zijn, dat bij een vloot van klein materiaal gelijk wij gekozen hebben, „de onder-

zeeboot feitelijk ons slagschip is," het was toch ook een feit, dat de commandant van de zeemacht in den Volksraad „het versterken van het artilleristisch vermogen der vloot" als de specifieke kracht van den kruiser had vermeld. Was dat artilleristisch vermogen in voldoende mate aanwezig?

Is een kruiser met bijv. 4 kanonnen achter en 2 voor, aldus de heer Tilanus, niet zeer kwetsbaar, bijv. bij een nachtelijken aanval door torpedobootjagers? Zal in zoo'n geval een gemis van 2 kanonnen niet verderfelijk kunnen zijn? En is het dan niet beter een betrekkelijk gering bedrag van een paar ton per jaar meer uit te geven gedurende enkele jaren om een meer volwaardigen kruiser te krijgen? Aangezien de voorgestelde kruiser slechts als *materieel*reserve zou dienen (punt, waarop ik nog terugkom), kon *iets* zwaardere bewapening, volgens de heer Tilanus, thans geen *personeels*kosten medebrengen. Na sterken aandrang te hebben geoefend besloot de heer Tilanus aldus: „De Minister zou met zijn adviseurs de zaak nog eens kunnen bespreken; deze suppletoire begrooting kan m.i. worden aanvaard; bij de volgende begrooting zou de Minister kunnen mededeelen tot welk resultaat de nadere overdenking van de in de Staten-Generaal gemaakte opmerkingen heeft geleid. Misschien zou het reservepercentage van de andere schepen iets kunnen worden verminderd, bijv. dat van de jagers kunnen worden gebracht op 37½ pCt., ten einde op die manier aan de hoogere kosten van den kruiser tegemoet te komen."

Van de drie katholieke afgevaardigden, die over den kruiser het woord gevoerd hebben, verlangde alleen de heer Schaepman niet meer dan de Minister geboden had. Wellicht zat bij hem, oud-beroepsofficier der landmacht, ook de vrees voor, dat het leger in Ned.-Indië het kind van de rekening zou worden, als voor de marine hooger bedragen werden uitgetrokken dan aanvankelijk was voorgesteld, al komt van de bouwkosten dan ook de helft voor rekening van het moederland. Wat de heer Schaepman vooral verlangde (mede met het oog op de ervaring met de *Java* en *Sumatra*) was *bedrijfszekerheid*. Minister Deckers heeft hem later verzekerd, dat daaraan niets zou mankeeren: Moge deze bewindsman geen broodetend profeet zijn!

De katholieke leden Van de Bilt en Van Poll echter droomden zich een sterkeren kruiser. Eerstgenoemde vroeg, waarom de 6 nieuwe Italiaansche kruisers van 1927 twee kanonnen van 15 c.M. meer kunnen dragen en vijf mijl sneller kunnen varen dan de ongeveer even groote kruiser, waarmede Minister Deckers ons Indisch eskader wil verrijken. Weliswaar schijnt de pant-

sering dier kruisers minder solied, maar in het bijzonder de 8 kanonnen van 15 c.M. zou de heer Van de Bilt toch niet gaarne missen.

Hooger nog stelde de heer Van Poll zijn eischen, wat in zooverre vermelding verdient als hij tot de allerradicaalste leden der katholieke Kamerfractie gerekend wordt en het in ons land (in tegenstelling met het buitenland) allengs mode geworden is, radicalisme met defensienihilisme te vereenzelvigen.

De heer Van Poll dan herinnerde eraan, dat in den laatsten tijd door de verschillende mogendheden ongeveer 55 kruisers van 10.000 ton zijn aangebouwd (Japan 12, Engeland 10 enz.). „Is de Minister" — zoo vroeg hij — „nu niet van oordeel, dat onze kruiser sterk in de minderheid zal zijn, wanneer hij schepen ontmoet met 20-centimeter kanonnen? De Minister weet beter dan ik, dat de ballistische eigenschappen en vooral de trefkans en uitwerking op grooten afstand van een 20-centimeter kanon die van een 15-centimeter kanon zeer overtreffen. Onze schepen zullen dus in de minderheid zijn, terwijl zij ook tot den strijd kunnen worden gedwongen, want die andere schepen loopen over het algemeen iets sneller dan de ontworpen kruiser, n.l. 33 tot 33½ mijl. Is het niet mogelijk, binnen het financieel raam, dat de Minister zich stelt, de kruisers te bewapenen met 20-centimeter kanonnen?"

Heeft Minister Deckers het gewicht dezer bezwaren erkend? Ja en neen. Neen, voorzoover hij zich op dit standpunt stelde, dat men uitging „van de verkeerde basis, dat de kruiser het eenige krachtige vechtschip is" en voorbijzag, dat bij een actie, ter handhaving van onze neutraliteit, *de kern van verzet kan en moet liggen in de onderzeebooten.*" De Minister, aannemende, dat wij bovenal rekening hadden te houden met neutraliteitsschending tijdens een gewapend conflict tusschen mogendheden, waarbij Nederlandsch-Indië door zijn ligging en door de daar aanwezige hulpmiddelen van belang wordt voor de oorlogvoering dier mogendheden, stelde op den voorgrond, dat de neutraliteitsschender zijn doel, de bezetting van eenig gebied in den Archipel, niet met oorlogsschepen alleen kan bereiken, dat daarvoor troepen, artillerie, luchtverdediging, kortom transportschepen noodig zijn. Nu is — aldus zijn redeneering — de kruiser natuurlijk wel een type schip, dat in geval van doelbewuste neutraliteitsschending snel en krachtig ter plaatse zal kunnen ingrijpen, maar zijn taak, gelijk in het algemeen de taak der schepen, die meer bovenwatersnelheid bezitten dan de duikbooten, is toch bovenal van *verkennenden* aard, ten einde aan de onderzeebooten de noodige aanwijzingen

te geven. En dan zal onze hoofdactie niet moeten leiden tot een strijd met 's vijands oorlogsschepen, neen, de hoofdstoot moet gericht zijn tegen 's vijands zwakste punt, n.l. de zeer kwetsbare transportschepen. Een daartegen zijn onderzeebooten het wapen bij uitnemendheid. De taak van de kruisers, van de jagers en van de vliegtuigen wordt secundair, zoodra de gevechtsactie van de onderzeebooten begint. „*Naar mijn overtuiging*", aldus Minister Deckers, „*berust een gedeelte van de bezwaren, welke gemaakt worden tegen de gevechtswaarde van den ontworpen kruiser, hierop, dat de bestrijder zich op het standpunt plaatst, dat de kruiser tegen den kruiser moet strijden.*" Dat is niet de taak van onze kruisers in Indië. De taak van de kruisers in Indië is: het aan het onderzeebootwapen mogelijk te maken in de gevechtslinie te komen.

Erkennende, dat er op den ontworpen kruiser critiek was geoefend, gaf de Minister overigens niet toe, dat deze critiek (in „Onze Vloot" enz.) een vernietigend karakter had gedragen, gelijk de defensie-nihilisten Marchant, Albarda en Van Zadelhoff hadden beweerd. Tegenover zijn critici beriep de Minister zich op kapitein ter zee Osten, die zelf geruimen tijd het Nederlandsch eskader heeft gecommandeerd, en in „Het Vaderland" van 24 September 1930 o.a. geschreven heeft: „Het schip kan, gesteund door een linie onderzeebooten, de strijd tegen sterkere vijandelijke kruisers gerust opnemen", het kan zoodanig manoeuvreeren, dat de sterkere tegenstanders over de onderzeebootlinie worden gevoerd, het is ook ondanks het geringer aantal kanonnen volstrekt niet de mindere van onzen kruiser *Java*, die niet op zoo groote snelheid en zoo goede bescherming van geschut en munitieaanvoer kan bogen. Ook den kapitein-luitenant ter zee Van Reede, den pas afgetreden directeur van de Hoogere Marine-Krijgsschool, noemde de Minister. In „Het Vaderland" van 4 October heeft deze betoogd, dat „elke kruiser, die sterker is dan 's vijands licht materiaal, dus dan torpedojagers en liefst ook flottielje-leiders, de preventieve werking onzer weermacht verhoogt, daar hij een tegenstander dwingt tot inzet van waardevolle schepen." „De ontworpen kruiser — aldus de heer Van Reede — voldoet geheel aan dezen eisch."

De Minister, men ziet het, had niet veel lust, bij te draaien. „Primair is", zoo betoogde hij op 23 October, „dat onze kruisers den belligerent dwingen er andere kruisers tegenover te stellen. Faalt de kruiser in die preventieve werking, dan moet hij als verkenner voor de onderzeebooten een gevecht met vijandelijke kruisers zoo lang mogelijk vermijden. Zijn snelheid is daartoe voldoende..... Tegen 10000 tons kruisers is de ontworpen

kruiser niet opgewassen. Daarvoor moet hij zich terugtrekken op de onderzeebooten, die voor die 10000 tons-schepen een ernstig gevaar zijn..... Tegen 15 c.M.-kruisers kan de ontworpen kruiser, als het voor verkenning of steun van kleiner materieel noodig is, stand houden. Geschut en pantsering zijn daarvoor voldoende, terwijl de snelheid van 32 mijl groot genoeg is, om een gevecht, dat men niet begeert, te ontgaan". De pantsering was intusschen zwaarder en beter dan van eenigen kruiser van hetzelfde type, van welke buitenlandsche mogendheid ook.

Aangezien het nu onmogelijk was, binnen het financieele raam een kruiser te bouwen met 6 kanonnen van 20 c.M. of 8 van 15 c.M., voelde de Minister daarvoor bitter weinig. Wanneer op het schip 8 kanonnen geplaatst zouden worden, zou zulks alleen te aanvaarden zijn, indien de kruiser daardoor niet zwaarder of grooter zou worden en niet duurder, terwijl ook de exploitatiekosten van den kruiser daardoor niet verhoogd zouden mogen worden. „Ik wil aan de Kamer eerlijk zeggen", aldus de Minister, „dat ik niet zie hoe dit alles mogelijk zal zijn, maar blijkt bij het ontwerpen, dat het mogelijk is, dan zal ik het natuurlijk gaarne overeenkomstig den wensch van de geachte afgevaardigden in overweging nemen".

Van een toezegging had dat minder dan niets. Toen in tweeden termijn de aandrang herhaald was, heeft de Minister op 24 October, kort vóór de beslissing over het kruiservoorstel, het volgende bescheid gegeven: „Ik heb met genoegen vastgesteld, dat op den geachten afgevaardigde, den heer Tilanus, indruk is gemaakt door de mededeelingen van bekende deskundigen ten aanzien van den door de Regeering ontworpen reserve-kruiser. Ik had het ook niet anders verwacht. „Ik wil den geachten afgevaardigde, den heer Tilanus" (Minister Deckers is beleefd, nietwaar?) „gaarne toezeggen, dat ik de voortdurende aandacht, die hij gevraagd heeft voor een bepaald onderdeel van het vlootplan, gaarne zal schenken. Wel wil ik verzekeren, als ik bij de uitwerking van het plan niet de overtuiging mocht blijven behouden, dat ik ten aanzien van eenig onderdeel van den kruiser de volle verantwoordelijkheid kan dragen, dan zal ten aanzien van dit onderdeel wijziging in het plan worden aangebracht".

Ook hierin schuilt bitter weinig van een positieve belofte.

* * *

Tot dusver behandelde ik grootendeels den kruiser; trouwens op de suppletoire defensie-begrooting, die op 24 October met 62 tegen 33 stemmen is aangenomen, zijn alleen gelden uitge-

trokken voor dien kruiser (eerste termijn van *f* 250.000, waarvan Ned.-Indië de helft zal restitueeren) en voor een flottieljeleider voor de West (eerste termijn van *f* 520.000 voor een schip dat 2½ millioen zal kosten, een snelheid van 15 mijl zal hebben en o.a. drie kanonnen van 15 c.M. zal voeren). Maar in de memorie van toelichting bij die suppletoire begrooting maakt de Minister tegelijk melding van zijn verdere vlootplannen; daarover zal dus ook nog een en ander gezegd moeten worden, gelijk er in de Tweede Kamer menig woord aan gewijd is.

In 1927, toen de heer Lambooy nog Minister van Defensie was, zijn de grondslagen voor de verdediging van Nederlandsch-Indië vastgesteld. De door den Minister betwiste meening van Mr. Joekes, dat die vaststelling bij algemeenen maatregel van bestuur of bij de wet had moeten geschieden, slechts terloops vermeldende, moge ik voor die „grondslagen" verwijzen naar de bijlage I van de memorie van antwoord betreffende meergenoemde suppletoire defensie-begrooting. Sub 5 leest men daarin het volgende: „De Zeemacht in Nederlandsch-Indië bestaat uit:

a. de zeegaande vloot,

b. het drijvend materieel voor locale verdediging en versperring,

c. de maritieme luchtmacht en

d. de maritieme inrichtingen aan den wal.

Het deel sub *a* heeft een sterkte van *ten minste*:

2 kruisers, 8 jagers en 12 onderzeebooten, onverminderd de mogelijkheid om aan een of meer van deze schepen krachtens Koninklijke machtiging tijdelijk eene andere bestemming te geven.

Voor de zeegaande vloot wordt Soerabaja als basis voltooid. De toegangen naar die havens zullen door batterijen met middelbaar geschut aan den wal worden beschermd" [1]).

---

[1]) De punten 1, 2 en 3 der „grondslagen" behandelen het doel van de weermacht, punt 4 constateert, dat de mate, waarin de taak van leger en vloot vervuld wordt, bepaald wordt door onze financieele en personeele krachten, punt 5, dat in zijn geheel is geciteerd, behandelt de zeemacht, punt 6 het leger, de verdediging van Soerabaja en de bescherming van de haven van Tandjong-Priok, punt 7 rept van „bijzonder kwestbare punten", waar ook buiten Java het leger de vloot zal moeten steunen (Tarakan en Balikpapan), punt 8 eindelijk luidt aldus: „Indien Nederlandsch-Indië", ondanks het ernstig pogen om buiten den oorlog te blijven, daarin toch betrokken wordt, zal de aanwezige weermacht met de voorhanden middelen zich zoo goed mogelijk tegen elke bezetting van ons gebied verzetten, in afwachting van den steun, die ons mocht worden verleend."

Aan die getallen van 2 kruisers, 8 jagers en 12 duikbooten klampen de sociaal-democraten en vrijzinnig-democraten zich vast, al zouden ze zelfs zoo'n vloot reeds veel te groot achten. Gelijk bekend heeft Minister Lambooy, die niet steeds zekere vrees voor de Kamer kon overwinnen, niet willen zeggen hoe hij zich den vlootbouw na den zomer van 1929 voorstelde; echter is onlangs in „de Avondpost" medegedeeld, dat kort vóór de verkiezingen van 1929 in een besloten vergadering van het Comité tegen Eenzijdige Ontwapening door een alleszins betrouwbaar deskundige op maritiem gebied verzekerd is, dat het departement in de toekomst in Indië een vloot van 2 kruisers, 12 jagers en 18 onderzeebooten noodzakelijk achtte. Dat nu is precies hetzelfde wat Minister Deckers in de memorie van toelichting bij zijn suppletoire begrooting als *zijn* vlootplan kenbaar gemaakt heeft, met dit onderscheid alleen, dat de nieuwe Minister óók van een derden kruiser rept. (De twee Oost-Indische flottielje-vaartuigen en het Indische luchtwapen, die door Indië alleen bekostigd worden, kunnen hier buiten beschouwing blijven).

In die memorie van toelichting toch leest men, na enkele woorden over het minimum, waarvan de „grondslagen" van 1927 melding maken, en na de constateering van het feit, dat de minimum-sterkte aanwezig zal zijn, als de jagers *Banckert* en *Van Nes* in Indië zullen zijn aangekomen, het volgende: „Ten einde over die minimum-sterkte als regel te kunnen beschikken, zal een zekere materieel-reserve aanwezig moeten zijn, gereed om in dienst te worden gesteld wanneer gelijksoortig materieel voor geruimen tijd in herstelling gaat. Voor de minimum-sterkte wordt noodig geacht een materieel-reserve van 1 kruiser, 4 jagers en 6 onderzeebooten. De verdere aanbouw van materieel voor de zeemacht in Indië zal derhalve er op gericht moeten zijn deze materieel-reserve te verkrijgen."

Kort geleden is het voorloopig verslag verschenen over twee wetsontwerpen tot goedkeuring der besluiten van den Gouverneur-Generaal tot wijziging van de Afdeelingen IX en X der begrooting voor 1930. Het tweede wetsontwerp, waartegen in de afdeelingen der Tweede Kamer na de reeds gevallen beslissing uiteraard geen nieuwe bezwaren zijn geopperd, heeft betrekking op het Indisch aandeel van *f* 125.000 in den eersten termijn voor de kosten van aanbouw en uitrusting van een derden kruiser; het eerste wetsontwerp, waartegen de defensie-nihilisten in de secties wel geprotesteerd hebben, wijl het hier den eersten termijn van een nieuwe uitgave van 8 millioen zou gelden, heeft betrekking op een post van *f* 75000 als eersten termijn voor de inrichting der verdediging van Balikpapan en Tarakan. Ook deze uitgave, die geheel ten laste van de Indische begrooting blijft, heeft de instemming der meerderheid van den Volksraad.

Die mededeelingen van Minister Deckers golden een *vlootplan*, niet een *vlootwet* gelijk in 1923 verworpen werd. Dat is zoowel bij de suppletoire begrooting door Minister Deckers als later (14 November) bij Hoofdstuk I der rijksbegrooting door Minister De Geer in het licht gesteld. Deze laatste heeft zelf in 1923 wegens overwegende bezwaren tegen een, alles voor een lange reeks van jaren vastleggende en tot spoedleeningen nopende, vlootwet zijn portefeuille neergelegd; het feit, dat hij wel aan dit vlootplan zijn zegen geeft, bewijst reeds, dat er in principieel en staatsrechterlijk opzicht fundamenteele verschillen zijn.

Die verschillen zijn o.a. op 17 October door het liberale Kamerlid Van Rappard aangetoond. Om maar enkele dingen te noemen: de Vlootwet van 1923 wenschte een steunpunt te Tandjoeng-Priok (kostbare vlootbasis, die 6 millioen zou kosten en tot legeruitbreiding zou dwingen), een hulpsteunpunt in Riouw onder den rook van de nieuwe Engelsche vlootbasis; die Vlootwet legde de Kamer vast aan het plan voor een reeks van jaren, maakte het departement almachtig, riep een vlootfonds in het leven. Van dergelijke gebondenheid is thans geen sprake; het thans overgelegde schema van aanbouw is geen aanbouwplan, waarop wettelijke sanctie wordt gevraagd.

Een andere grief der oppositie luidt aldus: gij stuurt aldus op vlootuitbreiding aan; niemand kan ontkennen, dat het althans in het voornemen ligt, er allengs een kruiser, vier jagers en zes duikbooten bij te krijgen. Minister Deckers antwoordt hierop: deze schepen zullen als materieel-reserve dienst doen, opdat te allen tijde het minimum, waarvan de „grondslagen" gewaagden, beschikbaar zij. Bemand zullen die reserveschepen niet worden; op zijn hoogst zal er voor de bewaking enz. een „Kernbemanning" van circa 100 man moeten bijkomen. De sterkte van het Europeesch marinepersoneel in Oost-Indië zal daardoor niet uitgebreid worden; immers die 100 man zouden anders kustbatterijen hebben moeten bezetten, waarvan de bediening nu door de landmacht zal geschieden. Weliswaar vraagt de Commandant der Zeemacht voor 1930 niet 2009 Europeesche beroepsmilitairen, gelijk in December 1926 door de Indische regeering voor de vloot voldoende werden geacht, doch acht hij een sterkte van 2453 man Europeesch beroepspersoneel der marine wenschelijk (personeel, dat pas in 1934 geheel ter beschikking zal zijn), maar die uitbreiding houdt absoluut geen verband met het nieuwe vlootplan, maar betreft zuiver en alleen de bemanning van het minimum der „grondslagen".

Afgevaardigden gelijk de heer Albarda nemen dit niet zoo grif aan. Een materieel-uitbreiding, die niet te gelijk personeel-

uitbreiding zou medebrengen, lijkt hun een ietwat verdacht geval. Als de reserve-schepen eenmaal alle gereed zijn, aldus de socialistische afgevaardigde, zal men er ook wel de Europeesche bemanning voor weten te vinden en anders zal men het wellicht zoeken in uitbreiding van het Inlandsche element op de vloot.

Een andere vraag is deze, of men van een materieel-uitbreiding kan spreken, als Nederland en Oost-Indië bijeengerekend worden. Deze vraag heeft de katholieke afgevaardigde Van Poll met nadruk in ontkennenden zin beantwoord en Minister Deckers heeft zich bij diens opvatting aangesloten.

In „De Morgen" van 17 November, het dagblad waarvan dit kamerlid hoofdredacteur is, wordt diens betoog nog eens kortelijk geresumeerd in de volgende bewoordingen:

> „De heer Van Poll stelde de vraag: als nu alle voorstellen van den Minister na 10 jaren uitgewerkt zijn, zal dan onze Nederlandsche vloot uitgebreider zijn dan ze nu is?
>
> En hier gaf hij cijfers: cijfers waaraan niemand getornd heeft en waaraan dan ook niet te tornen viel.
>
> Na 10 jaren, zoo zeide hij, zullen de pantserschepen „De Zeven Provinciën", „Tromp", „Heemskerk", „Hertog Hendrik" en de kruiser (lees: het pantserdekschip) „Gelderland" uit de sterkte zijn afgevoerd; dat is volgens de oude meting 26000 ton ongeveer; waar tegenover 24000 ton zullen zijn aangebouwd, dus een vermindering van 2000 ton. Volgens de nieuwe standaardmeting valt 22.535 ton weg en komt er 21.176 ton bij, dus 1359 ton minder.
>
> Geen uitbreiding dus van de vloot doch vermindering.

Dit nu is volkomen juist. Als de regeering het reserve-materieel met spoed laat bouwen en bovendien voor vernieuwing van opgevaren schepen zorgt, kan men nog niet van een vergrooting van het totaal aantal tonnen spreken. Wel natuurlijk van vergrooting van de gevechtskracht der vloot. Niet daarentegen van vermeerdering van het aantal groote schepen. De oorlogschepen in „De Morgen" genoemd, schepen, die reeds tientallen jaren oud zijn, maar nog steeds niet afgeschaft konden worden, al zou men ze niet alle behoorlijk kunnen bemannen, hebben in den oertijd, toen alles veel goedkooper was, resp. ruim 5,6 millioen, ruim 4,3 millioen, ruim 4,1 millioen, ruim 4,4 millioen en ruim 3 millioen gekost, bedragen, die nu op zijn minst verdubbeld moesten worden, als men thans nog dergelijke schepen begeerde. Welnu, afgezien van den kruiser, die 12½ millioen zal kosten, zal voor geen der nieuwe schepen ook maar in de verste verte het dubbele van genoemde bedragen uitgegeven behoeven te worden; ja, grootendeels zullen zij zelfs minder kosten dan in het grijze verleden voor bedoelde schepen is uitgegeven. De aanbouwkosten van jagers zijn door den Minister

(die *hooger* raamde dan in het plan-Coster is geschied) op 4,2 millioen geschat, die der twee onderzeebooten-mijnenleggers op 4 millioen, die der overige onderzeebooten op 3,3 millioen. Ik constateerde reeds eerder, dat het flottieljevaartuig voor de West (waarmede niet alle leden ingenomen zijn. in het bijzonder zoolang Curaçao er niets voor medebetaalt, maar waarvoor toch reeds de eerste termijn is toegestaan) 2½ millioen zal kosten. De twee flottieljeleiders, die de regeering eerlang voor Nederland hoopt aan te bouwen (dat overigens slechts klein materieel zal behouden) zullen elk 7½ millioen kosten; slechts dit zijn dus wat grootere schepen, waarvan de regeering zich voorstelt, dat ze zoo noodig ook in Indië dienst kunnen doen, al zou een afgevaardigde als de heer Van Dijk aan nog één snelleren kruiser (ditmaal voor Nederland) boven die twee flottieljeleiders de voorkeur geven. Dit is overigens toekomstmuziek; ook valt het grootendeels buiten het kader van mijn overzicht, dat bovenal op de zeemacht in Ned.-Indië betrekking heeft.

Dat deze laatste versterking zal ondergaan, juicht schrijver dezes toe. En hij hoopt, dat in de toekomst zoomin ten opzichte van het Indische leger als van de Indische vloot pietluttige schrilheid zal betoond worden, al dient anderzijds uiteraard zuinigheid betracht te worden en al verdienen de Indische Rekenkamer-Varia, welke „De Locomotief" onlangs ten beste gaf, alle aandacht. Er is zooveel ongemotiveerd verzet tegen de uitgaven voor leger en vloot, die wij helaas op dit oogenblik nog met geen mogelijkheid kunnen missen, dat alles vermeden moet worden wat tot welgemotiveerde critiek aanleiding zou kunnen geven.

* * *

Dat bij dit kruiserdebat zich twee onaangename incidenten hebben voorgedaan zij ten slotte slechts volledigheidshalve vermeld; het incident-L. De Visser, welke afgevaardigde uit de vergaderzaal moest worden verwijderd (unicum!) en het incident-Albarda, welk kamerlid zoozeer de revolutionaire leden zijner partij naar de oogen heeft te zien, dat hij nog niet heeft kunnen komen tot de loyale verklaring, dat bij een mobilisatie tot afwending van oorlogsgevaar of bij een verdediging van ons land tegen vreemd geweld geen vrees voor socialistische sabotage behoeft te bestaan. Het incident-Albarda, dat met veel minder geschreeuw en misbaar gepaard ging, maar welks beteekenis veel grooter is dan het onbehoorlijke relletje, door de communist De Visser verwekt, vindt, gelijk men weet, zijn oorsprong in zekere revolutionaire woorden, welke op een „demonstratief

congres" gesproken werden. Ook bij het politiek debat over Hoofdstuk I is aan deze zaak opnieuw aandacht gewijd.

* * *

De interpellatie-Cramer naar aanleiding van het Boven-Digoel-rapport van den heer Hillen is beëindigd met de verwerping van een motie van den interpellant. Méér de aandacht echter trok het, dat Minister De Graaff en verschillende Kamerleden heel wat afdongen op bedoeld rapport. Weliswaar bracht men Edeleer Hillen hulde voor zijn toewijding en werkkracht, maar daarop liet men toch menig woord van critiek volgen. Wellicht is dit ten deele hieraan toe te schrijven, dat de socialistische interpellant meer dan redelijk was den indruk trachtte te vestigen, dat blijkens bedoeld rapport de interneeringen aan den Boven-Digoel op lichtvaardigen grondslag hadden plaats gevonden; dit lokte misschien anti-critiek uit. Terecht kon overigens de Minister van Koloniën verklaren, dat hij *zoo'n* bewering niet in het rapport had kunnen vinden, al kwamen daarin wel „opmerkingen" voor „betreffende beoordeelingen naar verschillenden maatstaf", wel ook uitingen, blijkens welke volgens den rapporteur „bij de interneering in verschillende gewesten te ver zou zijn gegaan". Juist in dit opzicht kwam den Minister het Digoel-rapport in „hooge mate zwak" voor. In het bijzonder voorzoover daarin de toenmalige resident van Semarang, later gouverneur van Midden-Java, de heer Van Gulik, in het geding was gebracht, had de heer Hillen volgens Minister De Graaff misgetast. In andere opzichten kon deze zich met het rapport vereenigen. „Inderdaad" — zoo verklaarde hij in de avond-vergadering van 21 October — „heeft de heer Hillen duidelijk doen uitkomen, dat men zich vergist heeft wat aangaat de geschiktheid van de interneeringsplaats Tanah Merah voor den landbouw; ook, dat de Regeering zich vergist heeft waar zij, op grond van de aanvankelijke rapporten van deskundige zijde, van meening was, dat de gezondheidstoestand daar inderdaad niet minder zou zijn dan in zoovele andere streken van Indië, waar ziekten als malaria enz. eveneens in meerdere of mindere mate voorkomen, zij het dan over het algemeen niet in zoodanige mate, als zich dit in sommige stadia van de vestiging te Tanah Merah heeft geopenbaard".

Wat nu de opheffing van de interneering voor de minstgevaarlijke elementen betreft, liet Minister De Graaff zich in dezen geest uit: „Zonder dat men ook in deze stellig zou mogen zeggen, dat elke vergissing uitgesloten is, dus niet menschen, die inderdaad nog niet in aanmerking zouden moeten komen

voor vrijlating, mogelijk door hem daarvoor zijn voorgedragen, neem ik het standpunt in, dat zij, die door de heer Hillen zijn verhoord en in verband daarmede de overtuiging hebben gevestigd, dat zij geen gevaar meer opleveren, in het algemeen niet langer dan strikt noodig is nog moeten worden aangehouden".

Natuurlijk had de overvragende heer Cramer veel meer verlangd, meer in dit speciale geval en meer in het algemeen, b.v. afschaffing van de exorbitante rechten. Van dit laatste kan uiteraard nog heelemaal geen sprake zijn; zelfs Mr. Joekes verlangt dit nog niet, al juicht hij het toe, dat de regeering er toe wil medewerken, dat de toepassing van de exorbitante rechten met meer waarborgen zal worden omgeven. Wat nu dit bijzondere geval betreft: „Van den Gouverneur-Generaal is reeds de opdracht aan den directeur van Justitie uitgegaan tot indiening van geformuleerde voorstellen omtrent opheffing van de interneering aan den Boven-Digoel van de door den heer Hillen aanbevolen groep van 219 personen, die, naar diens oordeel, in het algemeen de gunstigste prognose aanbiedt wat aangaat een terugkeer in de normale maatschappij of uit anderen hoofde in de eerste plaats voor vrijlating in aanmerking komen".

Met deze opvatting bleken verschillende afgevaardigden accoord te gaan; meer dan één (o.a. de heer Van Kempen) ried den Minister, den terugkeerenden eerlang niet zóózeer ter wille te zijn als de heer Cramer wenschte, die b.v. bijkans alle exambtenaren in hun oude rijksbetrekkingen wilde hersteld zien. Wat waarlijk een buitenkansje zou wezen voor den communist De Visser, aangezien de voor ontslag in aanmerking gebrachte opvolgers der terugkeerende Digoel-mannen aldus ook op kunstmatige wijze tot revolutionairen zouden worden gemaakt! Wèl zal het echter zaak zijn, ook met de factor van het levensonderhoud van hen, die straks zullen terugkeeren, rekening te houden.

* * *

Over de vernieuwing van het contract met de Kon. Paketvaart Maatschappij kan ik kort zijn na hetgeen de heer M. A. J. Kelling daarover in „De Indische Gids" van Augustus 1930 geschreven heeft. Natuurlijk rees er verzet van socialistische zijde, hoewel de staat er stellig op vooruitgaat en de contrôle op de tarieven buiten kijf effectiever wordt.

Een amendement-Cramer tot schrapping van de uitkeering van twee ton 's jaars is verworpen; het verzet der sociaaldemocraten met enkele bijloopers vermocht daarna niets meer tegen het regeeringsvoorstel. Wat niet wegneemt, dat toch

ook wel hier en daar op de „burgerlijke" banken critiek op de K.P.M. geoefend is. Doch men zag zeer wel in, dat er toch ook veel is, dat tot tevredenheid stemt.

Over de vraag of dit contract bij de toekomstige vernieuwing (waarschijnlijk in 1946, bij tusschentijdsche opzegging wellicht eerder) als een „inwendige aangelegenheid" moet worden beschouwd, die de Tweede Kamer niet meer aangaat, bestond eenig meeningsverschil. De heer Van Kempen zou de volksvertegenwoordiging ook dan niet willen uitschakelen; de meeste anderen, met inbegrip van Minister De Graaff, schijnen tot de tegenovergestelde meening over te hellen.

* * *

Bij het groote politieke debat (Hoofdstuk I der rijksbegrooting) is ditmaal weinig over Indië gesproken. Vermelding verdient echter de volgende passage uit de rede, welke de liberale afgevaardigde Mr. Knottenbelt op 11 November gehouden heeft:

„Alvorens mijn aan de crisis gewijde beschouwingen te beëindigen, wil ik tot slot nog enkele woorden wijden aan de gevolgen daarvan voor onze Indische gewesten. Daar doen zich die gevolgen zeker niet in mindere mate gevoelen dan hier te lande. Voor de Indische ondernemingen geldt dus hetzelfde wat ik te voren heb gezegd omtrent de houding, die de Regeering ten opzichte van het bedrijfsleven hiertelande heeft aan te nemen. Aan de Kamer is ter kennisneming aangeboden een ontwerp-ordonnantie, die de strekking heeft tot beperking te geraken in het stelsel der arbeidsovereenkomsten onder strafbepaling, de z.g. *poenale sanctie*. Het streven der Regeering in Indië om den arbeid onder zuiver civielrechtelijk verband te bevorderen en den arbeid onder poenale sanctie geleidelijk terug te dringen, ten einde dit instituut, zoodra dat mogelijk blijkt, te doen verdwijnen, is ons liberalen — hoe zou het anders kunnen? — sympathiek. Doch, zooals overal in de Staatkunde, zal met de werkelijkheid rekening moeten worden gehouden. Die werkelijkheid is, naar velen meenen, dat de overgang van arbeid onder poenale sanctie tot arbeid zonder zulke sanctie niet zonder schokken in het bedrijfsleven zal kunnen plaats hebben. De Regeering zal daarom bij het tempo en de maat, waarin die overgang door haar zal worden bevorderd, de grootste voorzichtigheid moeten in acht nemen. Dat zou onder normale omstandigheden reeds zoo zijn; zooveel te meer wordt voorzichtigheid geëischt met het oog op den tegenwoordigen zorgvollen toestand der Indische landbouwbedrijven. De reeds moeilijke gang dier bedrijven mag thans niet worden verzwaard; dat zou niet minder fataal kunnen worden voor het groote aantal arbeiders, Europeesche en Inheemsche, die in die bedrijven werkzaam zijn, als voor die bedrijven zelf. Er is thans geen gelegenheid om dieper op dit voor Nederland en Indië zoo gewichtige vraagstuk in te gaan, maar ik meen deze tot voorzichtigheid manende woorden niet te mogen

achterwege laten. Aan den anderen kant schijnt mij de blijkens de ontwerp-ordonnantie voorgenomen instelling van een „Kamer van Immigratie" te Medan een practische maatregel, die voor een juiste oplossing van het arbeidsvraagstuk ter Oostkust van Sumatra nuttig werk zal kunnen doen.

Voor het overige zou ik de Indische paragraaf der gewisselde memoriën willen laten rusten tot dat de Indische begrooting hier aan de orde is."

VARIA.

INDOCHINA PROFITEERT MEE VAN DEN NEDERLANDSCHEN VLIEGDIENST.

18 October heeft de eerste verzending per vliegpost Tan—Son—Nhut, de vlieghaven van Saigon, verlaten, tot inzet van den geregelden dienst, die voortaan gemiddeld twee keer per maand Indochina en Frankrijk met elkander zal verbinden. Dank zij de bemoeienis van de Fransche maatschappij, la Cie. Air-Orient, filiaal in Indochina van la Cie Air Union, en van onze Koninklijke Luchtvaart Mij., zullen de uit Indochina verzonden brieven voortaan slechts 10 à 11 dagen noodig hebben om in het moederland hun bestemming te bereiken, [1]) instede van 28 à 30 dagen.

Sedert een tweetal jaren is het inwerkingstellen van een eigen luchtlijn Saigon—Parijs in Frankrijk in studie. Succesvol volbrachte vluchten kunnen als voorloopers van de organisatie worden beschouwd, maar 't kan wel 1932 worden alvorens een geregelde dienst in werking zal zijn.

In afwachting hiervan is de Fransch-Nederlandsche samenwerking op uitstekende wijze georganiseerd. De post wordt te Saigon toevertrouwd aan een vliegmachine van de Cie. Air-Orient, die naar Bangkok vliegt, waar men denzelfden dag nog aankomt. Daar neemt een vliegtuig van den dienst N. I.—Nederland de postzakken over en kiest daarmede dadelijk de lucht. In Amsterdam neemt een vliegmachine de Fransche post over, om dadelijk naar Parijs te vertrekken. Afstand Saigon—Amsterdam is 11.355 K.M., berekend over Stamboel; zoolang Turkije weigerachtig blijft om de vluchten over zijn gebied toe te laten is het totaal wat meer.

Voor een brief van 10 gram wordt voor de vluchten Saigon—Amsterdam—Parijs een extra port van 7½ fr. gerekend. De Fransche dienst kent blijkbaar nog niet den vorm van brief en couvert, die beneden de 5 gram blijft, en dan minder port vergt, zooals deze voor den dienst tusschen Nederland en N. I. in gebruik is gesteld.

---

[1]) Een vlucht heeft dit reeds in 9 dagen weten te volbrengen.

Nog was het voorafgaande niet gepubliceerd of een paar Fransche vliegers hebben het daarin vermelde alweer weten te overtroeven.

De kapitein Goulette en de luitenant Lalouette hebben den afstand Parijs—Saigon, 11,320 K.M., afgeegd in 5 dagen en 10 uren, met een dagelijksch gemiddelde van 2200 K.M. Zij vlogen met een Farman-eendekker. Zij verlieten Parijs den 8en November. Zij waren slechts met tweeën, een mecanicien was niet aan boord. Zij hadden den afstand aldus verdeeld:

Parijs—Brindisi: 1560 K.M.; Brindisi—Alleppo—Bassorah: 3110 K.M.; Bassorah—Karasji: 2030 K.M.; Karasji—Calcutta: 2300 K.M.; Calcutta—Bangkok; 1570 K.M.; Bangkok—Saigon: 540 KM.:

Zij hebben met slecht weer te kampen gehad, waardoor zij nog een omweg hebben moeten maken.

Een dergelijke tocht is iets anders dan een postvlucht, maar toch ligt er een aanwijzing in, dat het niet zoo heel lang behoeft te duren of de postverbinding door de lucht van Nederland naar Indië zal tot op de helft van het tegenwoordige tijdsbestek kunnen worden terug gebracht.

De Fransche officieren waren voornemens den 20en November de terugreis uit Saigon per vliegtuig te aanvaarden. Als dit nummer van *De Ind. Gids* verschijnt kan men dus reeds weten hoe 't hun op de vlucht Oost—West gegaan is.

EEN GEZANT VAN HEDZJAS IN DEN HAAG.

De Koning van Hedzjas heeft sjeik Waba, die de eerste gezant van den Koning te Londen zijn zal, tevens tot gezant in Den Haag benoemd. Sjeik Waba zal zijn geloofsbrieven eerst te Londen aanbieden en vervolgens naar Den Haag gaan.

In Hedzjas zijn, zooals men weet, de heilige plaatsen Mekka en Medina gelegen, waarheen jaarlijks duizenden pelgrims uit Nederlandsch-Indië trekken.

MAANDELIJKSCHE REVUE VAN BROCHURES EN VAN TIJDSCHRIFT- EN DAGBLADARTIKELEN.

DEN HAAG, 15 November 1930.

INHOUD:

De Knilm. — Het levensverzekeringsbedrijf in Ned-Indië. — Landvoogdij 1931—1936. — Toekomstpolitiek. — Het Volkscredietwezen in N.-I.

De Knilm. Bij gelegenheid van de opening van de luchtlijn Batavia—Medan bracht *De Loc.* dd. 27 September de werkzaamheid van de Koninklijke N. I. Luchtvaart Mij. in herinnering, waardoor zij in nog geen twee jaren haar vijfde lijn heeft geopend. Wij nemen 't een en ander hier over.

De opening door den Gouverneur-generaal op 1 November 1928 van de beide eerste lijnen Batavia—Bandoeng (110 K.M.) en Batavia—Semarang (400 K.M.), ligt nog versch in het geheugen. Reeds aanstonds mocht het luchtverkeer zich in een groote populariteit verheugen, zoodat na enkele maanden het verkeer reeds zulk een omvang had aangenomen, dat op 15 Februari 1929 tot verdubbeling van de Bandoeng-lijn moest worden overgegaan.

Op 15 Augustus werd een wekelijksche dienst Batavia—Palembang ingesteld (585 K.M.), die, boven verwachting, van den aanvang af een groot aantal passagiers trok. Op 1 November 1929, precies een jaar na de opening van de eerste luchtlijn, was het vliegveld Darmo te Soerabaia eindelijk gereed en werd de Semarang-lijn doorgetrokken, waardoor een dagelijksche luchtverbinding Batavia—Semarang—Soerabaia (680 K.M.) kon worden ingesteld.

Op Maart 1930 kwam de wekelijksche dienst Batavia—Palembang—Singapore (1161 K.M.) in exploitatie. De „locale" lijn Batavia—Palembang verheugde zich echter toen reeds in een zoo grooten toeloop van passagiers, dat van het aanvankelijk voornemen, om die lijn door te trekken naar Singapore, werd afgezien, en beide lijnen naast elkaar geëxploiteerd werden.

Thans staan wij dan voor de opening van de vijfde lijn Batavia—Palembang—Pakan Baroe—Medan, die niet minder

dan 1727 K.M. lang is, een afstand overeenkomende met de etappes van de Holland—Indië-vluchten.

Het succes, dat de Knilm van den aanvang af heeft weten te boeken, zal ongetwijfeld de stoutste verwachtingen der promotors hebben overtroffen. Alhoewel niet uit het oog mag worden verloren, dat de weersomstandigheden hier te lande voor het vliegen veel gunstiger zijn dan in Europa en bovendien de nog jonge Indische Maatschappij kon profiteeren van alle ervaringen door haar oudere zuster in Nederland, de K.L.M., opgedaan in den loop der jaren van haar bestaan, blijft het toch een in hooge mate verrassend feit dat zoowel het passagiers- als het post- en goederenvervoer zich op alle lijnen in zoo korten tijd in een zoo snel tempo hebben kunnen ontwikkelen.

De buitengewoon strenge veiligheidsmaatregelen en de perfecte grondorganisatie van de Knilm hebben niet nagelaten op het publiek een uiterst gunstigen indruk te maken. Het beginsel „safety first" wordt bij deze maatschappij tot in de pijnlijkste consequenties doorgevoerd. Vergelijkt men deze veiligheids-maatregelen met die welke in het buitenland wel eens worden aangetroffen, of liever gezegd nagelaten, dan slaat onze luchtvaartmaatschappij daarbij een zeer goed figuur.

Het Indische publiek is in een korte spanne tijds volkomen „airminded" geworden. Het geregelde zien der groote blauwe vogels, gepaard aan de wetenschap, dat de Knilm-toestellen thans reeds ruim een millioen K.M. met 100 pCt. regelmaat hebben afgelegd, is in staat om zelfs de ergste twijfelaars tot enthousiaste luchtreizigers te bevorderen, als zij eerst maar eenmaal gevlogen hebben! En daarin zit juist de moeilijkheid. Maar al te veel menschen blijven alleen uit onkunde verstokte „Landrotten". Ieder die eenmaal heeft gevlogen, heeft spijt van de gelegenheden die hij tevoren heeft verzuimd.

* * *

Het levensverzekeringsbedrijf in N. I. Het *Verslag der Verzekeringskamer over 1929* (gevestigd te Amsterdam) bevat weer statistische gegevens over het bedrijf in N. I., het betreft de Indische portefeuilles der hieronder te vermelden maatschappijen in Nederland, benevens de N. I. Levens- en Lijfr. Mij. (Nillmij) en de Officiers Ver. t. ond. v. nag. betr., zijnde de twee eenige in Indië gevestigde verzekeringsinstellingen, die binnen de contrôle der Verzekeringskamer vallen.

VERZEKERINGSSTAND IN NED.-INDIË PER 31 DECEMBER 1928 EN 1929.

ONDERNEMING		31 DECEMBER 1928		31 DECEMBER 1929			
		incl. Herverzekering		incl. Herverzekering		waarv. herverzekerd	
Te	Naam	Kapitaal	Rente	Kapitaal	Rente	Kapitaal	Rente
Amsterdam	Amsterd. Mij. v. Lev.	ƒ 48,196,211	ƒ 1,551,731	ƒ 50,994,997	ƒ 1,654,978	ƒ 1,219,157	ƒ 129,682
,,	Holl. Societeit v. Lev.	,, 7,806,314	,, 597,015	,, 7,014,421	,, 786,807	,, 155,000	,, 6,500
,,	Lev. Mij. opger. door het N.O.G.	,, 6,125,429	,, 152,037	,, 6,675,800	,, 158,393	,, 47,500	,, 1,000
Arnhem	Lev. Mij. ,,Arnhem"	,, 32,259,574	,, 597,984	,, 35,408,214	,, 678,597	,, 669,788	,, 24,394
's-Gravenhage	EersteNed.Verz.Mij.o/h.L.e/t.Inv.	,, 11,763,967	,, 274,075	,, 12,528,276	,, 281,820	,, 100,443	,, 1,000
,,	Onderl. Lev. van Eigen Hulp ...	,, 19,006,916	,, 157,817	,, 20,841,971	,, 196,210	,, 215,689	,, 3,991
,,	Onderl. Lev. Mij. 's-Gravenhage"..	,, 1,520,555	,, 7,921	,, 1,472,600	,, 7,421	,, 59,200	,, 1,450
,,	Lev. Mij. v. ,,De Nederl." v. 1845	,, 4,044,469	,, 123,062	,, 4,214,900	,, 128,170	,, 44,800	,, 5,680
Rotterdam	Nationale Lev. Bank	,, 16,815,131	,, 643,437	,, 18,441,400	,, 726,207	,, 117,150	,, 1,275
Schiedam	Holl. Alg. Verz. Bank	,, 71,000	—	,, 259,500	—	—	—
	Totaal	ƒ 147,609,566	ƒ 4,105,079	ƒ 157,852,079	ƒ 4,168,603	ƒ 2,628,727	ƒ 174,972
Batavia	Ned.-Ind. Lev. en Lijfr. Mij. .*) .	,, 83,862,440	,, 4,554,565	,, 85,279,003	,, 4,772,189	,, 4,175,708	,, 407,783
Bandoeng	Off. Ver. t/Ond. Ond. v/n. Betr..	,, 1,00,2500	—	,, 955,250	—	—	—
	Algemeen totaal	ƒ 232,472,256	ƒ 8,659,644	ƒ 244,086,332	ƒ 9,390,792	ƒ 6,804,435	ƒ 582,755

*) Als Verzekeringsstand in N. I. is genomen de totale stand verminderd met het gedeelte, waarvoor de reserve in Nederland is gedeponeerd.

Ter toelichting van de cijfers der Offic. Ver. t. ond. ond. v. nag. betr. worden nog deze cijfers gegeven: nieuwe verzekeringen vermeerderden het kapitaal met *f* 2.000, maar daar stond een vermindering tegenover met *f* 26.900 door overlijden en afkoop, en met *f* 20.100 door andere oorzaken.

Over het bedrijf der Nillmij. in Nederland wordt vermeld:

Stand 1 Januari 1929		Stand 31 December 1929			
		Incl. herverzekering		waarvan herverz.	
Kapitaal	Rente	Kapitaal	Rente	Kapitaal	Rente
f 12,286,781	*f* 372,103	*f* 13,768,578	*f* 428,314	*f* 1,432,028	*f* 55,723

In het tegenwoordige is geen verslag compleet als het den invloed der algemeene malaise niet onder de oogen neemt. Wij nemen hier nog over, wat het Verslag der Verzekeringskamer hierover in de algemeene beschouwingen ten beste geeft. *Economische crisis.* Waar het levensverzekering- en het spaarkasbedrijf midden in het leven staan, ligt het voor de hand, dat de economische crisis, die nu reeds maanden in de nieuwe en oude wereld heerscht, die bedrijven niet onberoerd kan laten. Echter is het in verzekeringskringen bekend, dat tijden van grooten voorspoed veel minder dan tijden van teruggang in zaken de gedachte aan voorzorg, aan verzekering, bevorderen. Het valt niet te zeggen, hoe als resultante van verschillende factoren de uitwerking ditmaal op de productie van nieuwe verzekeringen en spaarbrieven zal zijn, al zal men verstandig doen door op eenigen teruggang te rekenen. Voor de Indische productie zal dit allicht eveneens het geval zijn. Ook in andere opzichten zullen financieele ondernemingen gelijk levens- en spaarkasondernemingen den invloed ondervinden. Dit zal o.a. het geval zijn in verband met haar beleggingen, zoo voor de loopende, als voor die nog gesloten moeten worden. Dit kan voor sommige loopende beleggingen tot verlies leiden; voor andere, zooals voor prima obligaties, echter soms tot winst door koersstijging. Voor nieuwe beleggingen kan zij leiden tot een lagere rente dan men tevoren genoot.

* * *

Landvoogdij 1931—1936. De artikelenreeks door de *N. R. Ct.* (15—18 Augustus) gewijd aan de aflossing van de wacht te Buitenzorg heeft beschouwingen uitgelokt van het *Bat. Nbl.* (20 en 23 September), die weer besproken zijn in het Rotterdamsche blad (25 October). Uit de gevoerde polemiek releveeren wij wat betrekking heeft op hetgeen wij uit de eerste artikelen overnamen (Oct. afl. blz. 936).

Het *Bat. Nbl.* schrijft: „De noodlotsgedachte, als zou van de betrekkelijke toevalligheid eener persoonskeuze het lot van

Indië afhangen, beheerscht de geheele artikelenreeks van de *N. R. Ct.* Zij geeft den landvoogd een allesbeheerschende positie in het vraagstuk van de bestuurshervorming, zij stelt hem aansprakelijk voor „de rustige en natuurlijke verandering" van het arbeidsstelsel der poenale sanctie en wat niet al. De positie van den gouverneur-generaal wordt in deze artikelenreeks feitelijk die van een dictator, en de keuze van dien dictator ziet de *N. R. Ct.* als ware het een spel van kruis of munt: zij leidt tot „onberekenbaar goed òf onberekenbaar kwaad".

Zoowel formeel als materiëel is het onjuist, de positie van den landvoogd te zien als die van een verlicht despoot, wiens woord en daad den loop der wereldgeschiedenis beslissend zou kunnen beïnvloeden. In staatsrechterlijken zin is dit zeker minder dan ooit het geval. Wij laten voor het oogenblik daar, of dit wenschelijk is of niet, doch zoowel de versnelling van het verkeer als de ontwikkeling van het Indisch staatsbestel hebben de afhankelijkheid van den gouverneur-generaal ten opzichte van het Opperbestuur versterkt, terwijl tegelijkertijd in Indië de feitelijke verantwoordelijkheid voor belangrijke deelen van het beleid over meer hoofden werd verdeeld dan te voren.

Zoowel een stijgende beteekenis van Indië in internationaal opzicht als de toename der medezeggenschap in Indië hebben geleid tot een toestand, waarin de betrekkingen tusschen den raadsman der Kroon en haar vertegenwoordiger in Indië nauwer luisteren dan tevoren.

Anderzijds heeft zoowel de decentralisatie als de groei van de staatstaak geleid tot zekere „autonomie in eigen kring" en aldus tevens medegewerkt tot duidelijk zichtbare verschuivingen.

De ontwikkeling van de staatkundige verhoudingen nu verder terzijde latende, moet toch tegenover de *N. R. Ct.* nog op iets anders worden gewezen. Het Nederlandsch gezag heeft zich in Indië een positie geschapen, zoo hecht en sterk, dat daaraan noch onberekenbaar goed noch onberekenbaar kwaad valt te bedrijven. Een onbeteekenend deel der Inlandsche samenleving moge de rechtsfiguur, waaronder wij leven, verwerpen, in het bewustzijn van de groote massa des volks staat „het gezag" — gepersonifiëerd in „het bestuur", zooals zij dit kent — als een rots des rechts. Geen landvoogd zou, al ware de keus de denkbaar-slechtste, de latente krachten van deze verzekerdheid *kunnen* vernietigen, of ook zelfs maar ernstig kunnen schaden.

Dit is onze voornaamste grief tegen de beschouwing van de *N. R. Ct.*, dat zij ons gezag over Indië ziet als een zaak, die door één man bedorven zou kunnen worden, hoe hooggeplaatst hij dan ook zijn moge.

Zijn wij het dan niet met de *N. R. Ct.* eens, dat de komende

vertegenwoordiger der Kroon een man moet zijn van het eerste plan, de *beste*, in een woord, die te vinden is? Maar natuurlijk! Ook voor de hoogste post gelde, dat het beste voor Indië nog niet goed genoeg is. Maar dat, meenden wij, is een vraag, waarover geen verschil van meening kàn bestaan .... en die dus niet zulk een nadrukkelijk pleidooi vergde!"

De N. R. Ct. betoogt, naar aanleiding hiervan, „dat het *Bat. Nbl.* zijn kracht heeft gebruikt, tot het bestrijden van een meening, die in de *N. R. Ct.* niet verkondigd is. Wanneer men wijst op het groote gewicht van het landvoogdelijk ambt op een oogenblik dat er aan gedacht moet worden wie dit ambt straks zal bekleeden, schakelt men andere staatsrechtelijke instanties niet uit, indien men tegelijk het volle licht laat vallen op de verantwoordelijkheid, welke er rust op den drager van dat ambt. In het jubileumnummer van *De Indische Gids* 1929 heeft oud-gouverneur-generaal Fock in het begin van dat jaar eenige bladzijden over den groei in beteekenis van het gouverneur-generaalschap geschreven, welke het *Bat. Nbl.* ter lezing kunnen worden aanbevolen. Ook deze ex-landvoogd heeft, vaststellende hoezeer de bemoeienissen van den gouverneur-generaal van het moderne Indië zich hebben uitgebreid en hoezeer zijn taak is verzwaard, er allerminst aan gedacht te betoogen, dat de landvoogd een dictator of een despoot zou zijn geworden, die het lot der wereld in handen houdt.

Het lijkt ons echter anderzijds de beteekenis van het ambt schromelijk onderschatten, wanneer men hier van de betrekkelijke toevalligheid eener persoonskeuze gewaagt. Het *Bat. Nbl.* moge aan het slot van zijn beschouwing nu wel zeggen dat het natuurlijk óók meent dat „de beste die te vinden is" moet worden benoemd — na het bezigen van de aangehaalde uitdrukking doet dit verlangen niet krachtig meer aan. De *N. R. Ct.* heeft gemeend, zich niet te moeten bepalen tot de algemeenheid, dat men den besten man moet zoeken, maar nagegaan aan welke eischen de bekleeder van dit belangrijkste ambt in het bestel van het Koninkrijk der Nederlanden in de tegenwoordige tijdsomstandigheden heeft te voldoen. Dit is geschied juist om te helpen verhoeden, dat „betrekkelijke toevalligheid" deze keuze te zeer zou beheerschen.

In het Oosten noch in het Westen kan één man den loop der ontwikkeling richten of keeren. Maar in het Oosten meer nog dan in het Westen speelt de persoon van den bewindvoerder een rol. Hij kan daar nog altijd een leider zijn, zonder een despoot te wezen. Wie daaraan twijfelt, geeft zich slecht rekenschap van de Indische geschiedenis der laatste vijftien jaren".

Naar het ons voorkomt kunnen de heeren de gebalde vuisten ontspannen tot een handdruk.

* * *

Toekomstpolitiek. Tijdens de reis, welke de Gouverneur-generaal van N.I., vergezeld van zijne dochter, jonkvrouwe de Graeff, naar Indochina en Siam bracht, als tegenbezoek aan de bezoeken ten vorige jare aan N.I. gebracht, door Gouverneur-generaal P. Pasquier en door Z.M. den Koning van Siam, hield Z. Exc. den 10en November te Hanoi een tafelrede, die zeer de aandacht heeft getrokken, wijl daarin èn voor N.I., èn voor Indochina de toekomst is aangestipt waarop de koloniale politiek moet aansturen. Aneta gaf, in een telegram van 10 November, de officieele rede over de Westersche ontwikkelingspolitiek in het Oosten, (natuurlijk kort samengevat en vertaald) aldus weer:

„Z. Exc. gaf uiting aan zijn bewondering voor de wijze waarop Frankrijk de koloniale taak opvat. Hij legt den nadruk op het groote belang, dat beide regeeringen jegens de ons door de geschiedenis toevertrouwde volken een principieel identieke politiek volgen. Ten aanzien van den aard dezer politiek heeft spreker uit de met den heer Pasquier gevoerde gesprekken het vorig jaar reeds geconstateerd, tot zijn groote voldoening, dat zij het er over eens waren, dat „aan ons en onze opvolgers de zware taak is opgelegd om langzaam en met groote voorzichtigheid de nog ver verwijderde toekomst voor te bereiden, waarin onze koloniën economisch, sociaal, politiek en vooral moreel voldoende ontwikkeld zullen zijn om hun eigen lotsbestemming zelf in handen te nemen, onder handhaving tegelijkertijd van de nauwe banden van gevoelens en belangen. Zooals een uwer publicisten in zijn kortgeleden verschenen werk verklaarde, moeten wij weten te ontwikkelen zonder nuttelooze gevoelens van spijt, zonder onaangename vertragingen, mogen wij nooit ons laten dwingen, maar spontaan de hervormingen toestaan, welke gerechtvaardigd zijn zelfs vóór men ze eischt, wijl de wijze waarop men geeft vaak nog beter is dan hetgeen men geeft. Om een dergelijke vooruitziende politiek te voeren moeten wij allereerst al onze kracht toeleggen op het in haar eigen belang beschermen van de ons toevertrouwde bevolkingen tegen de destructieve krachten, welke haar bedreigen van de zijde van Moskou. Tengevolge van de geografische positie is het gevaar voor u misschien nog grooter dan voor ons, maar dat gevaar zelf bestaat voor onze koloniën in dezelfde mate en noopt ons tot een waakzaamheid, welke nooit mag inslapen. Als wij er niet in slagen de communistische vloedgolf op beslissende wijze te bestrijden, zal geheel onze koloniale arbeid,

die in wezen een beschavingsarbeid is, tevergeefsch zijn geweest. Maar wij zullen slagen. Ik twijfel er niet aan, aangezien de communistische beweging, in strijd als zij is met de menschelijke natuur en ontkennende de verheven beginselen van naastenliefde, nooit duurzaam zal zijn".

* * *

Het Volkscredietwezen in N. I. Het verslag over 1929 is afgesloten ultimo Juni 1930. Deze uitgave van De Centrale Kas grijpt dus ver heen over het kalenderjaar, toch mag zij zich hiernaar noemen, want de 16 bijlagen, die er den hoofdschotel van vormen, geven meerendeels slechts cijfers tot en met 1929.

Alle verslagen over het vorige jaar zijn in de malaisestemming gesteld. Dat van het Volkscredietwezen maakt hierop geen uitzondering. De mededeelingen van algemeenen aard, waarmede het begint, zetten voorop: „Na jaren van voorspoed, waarin het uitgeleende bedrag steeds toenam, de achterstand voortdurend daalde, toont 1929 een verandering in de conjunctuur, die trouwens in de buitengewesten reeds in 1928 merkbaar was".

Maar dan vindt de verslaggever, die blijkbaar de opmerking verwacht heeft van het algemeen verschijnsel, aanleiding om erbij te zeggen, dat de verandering ten ongunste hier nu juist eens niet als een onderdeel van de wereldmalaise mag gelden. Uit door hem aangewezen verschijnselen blijkt, zegt hij, „dat op Java de toename van den achterstand voorloopig voornamelijk een gevolg van de droogte is, en niet of nauwelijks van een daarvan onafhankelijke algemeene malaise". Vóórdat de lezer hieruit hoop heeft kunnen putten, dat de algemeene depressie dan wellicht op den toestand, die het Volkscredietwezen beïnvloeden kan, niet behoeft in te werken, komt het verslag echter aan een dergelijke verwachting den bodem inslaan. „Een bepaald ongunstigen toestand zal op Java (behalve door mis-oogsten) eerst ontstaan, indien op belangrijke schaal in het grootbedrijf werkzame arbeiders en geëmployeerden worden ontslagen, of de koelieloonen en grondhuren worden verlaagd, hetgeen tot nu toe nog niet in belangrijke mate plaats vond". Dit laatste had over het ontslaan van personeel zoo al niet meer geschreven kunnen worden toen het verslag (in Augustus) van de pers kwam.

De goede gevolgen van de eind 1928 door de Regeering voorgeschreven reorganisatie van de volkscredietbanken zijn, lezen wij, reeds merkbaar. De houding van de administrateurs tegenover de Centrale Kas is veranderd, men begint te beseffen, dat de samenwerking met de dienstleiding wenschelijk en nuttig is.

Vele moeilijkheden kunnen worden voorkomen, indien de administrateurs zich meer toeleggen op kennis van den leidraad voor inrichting en interne contrôle en den inhoud der Blaadjes voor het Volkscredietwezen geregeld bestudeeren. De dienstleiding geeft zich veel moeite om de banken in het Blaadje voor te lichten omtrent allerlei voor haar van belang zijnde zaken. Het is dikwijls teleurstellend te bemerken, hoe slecht daarvan door de administrateurs gebruik wordt gemaakt.

Onder het hoofd: *De Centrale Kas*, vindt men een bericht, dat in effecten-speculeerenden tot waarschuwing moge zijn. „Door een koersverlies op effecten ad ƒ 83.760,—, tengevolge van het terugloopen der koersen na de beurscrisis te New-York in het laatst van 1929, maakte D. C. K. over 1929 nog geen ƒ 32.000,— winst" (waaronder nog ƒ 16.000,— terugboeking begrepen). Het verslag wil er wel geruststellend aan toevoegen: „Daar echter de beleggingen der instelling bijna uitsluitend uit obligaties Indische leening bestaan, die op de balans nooit hooger gewaardeerd zijn dan de beurswaarde met een maximum van de nominale waarde, worden koersverliezen t.z.t. bij uitloting weder gecompenseerd".

Betreffende de *Volksbanken op Java en Madoera*, nemen wij de volgende cijfers over:

UITLEENING.

Jaar	Aantal banken	Uitstaand ulto. boekjaar		Uitgeleend gedurende boekjaar	
		Totaal (in duizendt. guldens)	Gemiddeld per bank (duizendt.)	Totaal (in duizendt. guldens).	Per bank (duizendt.)
1915	73	16833	230	19355	265
1917	70	21252	303	26499	378
1927	71	39923	562	49600	698
1928	71	43502	613	53400	752
1929	71	48562	684	59300	835

Voor de *Volksbanken in de Buitengewesten* gelden deze cijfers:

UITLEENING.

Jaar	Aantal banken	Uitstaand		Uitgeleend	
		Totaal (in duizendt. guldens).	Gemiddeld per bank (duizendt.)	Totaal (in duizendt. guldens).	Per bank (duizendt.)
1915	9	1927	214	2329	259
1917	13	3216	247	4120	317
1927	18	12963	720	13717	762
1928	18	14096	783	14906	783
1929	18	14724	818	15550	867

DOELEINDEN WAARVOOR WERD GELEEND

(anders dan in rekening-courant).

In duizendtallen guldens.

GEWEST	Land- en tuinbouw bewerking, mest en gereedschappen, aankoop en inhuur gronden)		Veeteelt en Veehouderij		Handel	
	a	*b*	*a*	*b*	*a*	*b*
West-Java	77813	ƒ 5.812,8	16954	ƒ 2.021,6	83728	ƒ 6.409,8
Midden-Java ...	101944	„ 5.856,4	26962	„ 1.670,6	69355	„ 4.396,4
Oost-Java	144603	„ 7.514,1	58337	„ 3.370,5	42767	„ 3.005,2
Soerakarta	5311	„ 188,6	530	„ 18,9	13000	„ 398,5
Jogjakarta	638	„ 47,6	577	„ 33,3	1297	„ 106,1
	330309	ƒ 19.419,5	103360	ƒ 7.114,9	210147	ƒ 14.316,—
Buitengewesten .	11541	„ 2.457,4	1256	„ 203,8	34402	„ 7.763,7
Totaal	341850	ƒ 21.876,9	104616	ƒ 7.318,7	244549	ƒ 22.079,7

GEWEST	Visscherij Vischteelt		Nijverheid en transportwezen		Delging van schulden	
	a	*b*	*a*	*b*	*a*	*b*
West-Java	613	ƒ 54,4	5315	ƒ 627,—	7368	ƒ 1.146,3
Midden-Java ...	2936	„ 246,3	10880	„ 1.060,1	21240	„ 2.060,9
Oost-Java	1905	„ 179,8	9499	„ 805,4	1385	„ 235,2
Soerakarta	—	„ —,—	136	„ 6,3	72	„ 3,9
Jogjakarta	—	„ —,—	40	„ 4,6	614	„ 46,1
	5454	ƒ 480,5	25870	ƒ 2.503,4	30679	ƒ 3.492,4
Buitengewesten .	1116	„ 257,6	2668	„ 489,3	3951	„ 1.199,—
Totaal	6570	ƒ 738,1	28538	ƒ 2.992,7	34630	ƒ 4.691,4

GEWEST	Huizen, materialen, huisraad, kleeren		Andere Consumptieve doeleinden		Totaal		Aantal leeners aan wie het bedrag van „totaal" is verstrekt
	a	*b*	*a*	*b*	*a*	*b*	
West-Java..	38595	ƒ 3.893,8	3085	ƒ 380,3	233471	ƒ 20.346,—	255079
Midden-Java	54337	„ 4.107,5	5259	„ 458,9	292913	„ 19.857,1	302586
Oost-Java ..	32260	„ 2.607,7	4228	„ 259,4	294984	„ 17.977,3	310149
Soerakarta .	2986	„ 112,4	123	„ 9,5	22158	„ 738,1	22158
Jogjakarta .	1925	„ 151,3	123	„ 14,6	5214	„ 403,6	5214
	130103	ƒ 10.872,7	12818	ƒ 1.122,7	848740	ƒ 59.322,1	895186
Buitengew...	10496	„ 2.580,9	2457	„ 598,8	67887	„ 15.550,5	68048
Totaal ...	140599	ƒ 13.453,6	15275	ƒ 1.721,5	916627	ƒ 74.872,6	963234

a = aantal schuldbewijzen. b = bedrag.

Over de *Desaloemboengs op Java* teekent het verslag aan, dat het jaar 1928/29 (dus hier niet tot ultimo Juni 1930) weer tot de normale kan worden gerekend; vele cijfers zijn als 't ware copieën van die van het goede voorafgaande jaar.

93 instellingen werden opgeheven, eenige kwamen er door splitsing bij; meestal lag de reden der opheffing in de omstandigheid, dat het kapitaal te klein was, waardoor de kosten van het bedrijf niet gedekt konden worden. Het totaal aantal kwam zoo van 5959 op 5874, met een zuiver vermogen in padi van 2.121.800 pikols, tegen 2.124.000 ten vorige jare, of in geld respectievelijk *f* 9.386.000 en *f* 8.951.000.

Hetgeen in de *Desabanken* is omgegaan kan blijken uit dit staatje.

DE DESABANKEN OP JAVA EN MADOERA.

Jaar	Aantal desa-banken	Inleg van de bevolking (duizendt.)	Zuiver vermogen (duizendt.)	Uitstaand (in duizendt.)	Uitgeleend (in duizendt.)	Aantal leeners (in duizendt.)	Achterstand	Percentage achterstand van uitstaand bedrag
1917	2.107	597	1.179	1.250	7.713	623	63	5
1927	5.032	903	10.426	6.587	37.222	952	56	0.9
1928	5.317	1.263	11.656	7.448	41.634	1.004	33	0.4
1929	6.273	1.390	13.080	8.049	44.964	1.087	39	0.5

De *Dorpsbanken in de Buitengewesten* bezorgen de algemeene leiding nog veel hoofdbrekens. Het gunstigst is de toestand ter Sumatra's Westkust. In Palembang, Benkoelen, Bali was de toestand ver van ideaal. Fraudes, gebrek aan medewerking of aan samenwerking verhinderden het bereiken van het gewenschte succes.

Hieruit mag men niet tot de gevolgtrekking komen, dat het Volkscredietwezen in dit opzicht voor een wanhopige taak staat, en zijn hier en daar reeds aanmoedigende uitkomsten bereikt, maar de mentaliteit van hen die in de desa den toon aangeven moet in menig opzicht nog opgevoed worden tot begrip van het nut dezer banken.

KOLONIALE LITERATUUR.

Raden S. Nimpoeno en H. J. Nauta. Tjara Djawa (Javaansch). Spraakkunst — Oefeningen — Woordenlijst. J. B. Wolters' U.M. Groningen — den Haag — Weltevreden. 246 blz. kl. 8. Prijs *f* 3.50.

De auteurs zijn leeraren in het Javaansch aan de Middelbare Technische scholen te Amsterdam en te Dordrecht, voor de aan deze inrichtingen verbonden lessen, die speciaal voor a.s. employé's in de suikerindustrie van Java zijn bestemd. Zij zeggen dan ook dat zij met dit boekje slechts beoogen een leiddraad te bezitten bij het onderwijs op de inrichtingen, waar Javaansch wordt gegeven. Ik geloof dat zij hierin heel goed zijn geslaagd. Het boekje is voor de studeerenden, die zij op het oog hebben, *practisch* te noemen. De stof is ingedeeld in 30 lessen. Elke les bevat een rijtje woorden om te „leeren", dan eenige Regels — die alle tezamen omvatten wat zij van de spraakkunst wenschen te geven (m.i. zijn deze regels voor dit doel oordeelkundig over de lessen verdeeld), en dan gemiddeld een drietal Oefeningen ter toetsing en toepassing van het voorgaande. Voor de keuze van de leerstof zijn de auteurs te rade gegaan met de B.E.N.I.S.O. voor de suiker, met de Deli Planters Vereeniging voor de tabakscultuur en met de aanwijzingen van nog enkele practici. Achterin volgen nog: eenige vaktermen in de suikerrietcultuur; gesprekken in de tabakscultuur en in 't suikerlaboratorium, en een 76 blz. sterk woordenlijstje Hollandsch-Javaansch, Krama en Ngoko. Alles alleen in Latijnsch karakter. Gelukkig hebben de auteurs de eenvoudige, klare transscriptie gevolgd, die bij Circ. van den Directeur van O. en E. van 5 Dec. 1921 no. 47212/III is voorgeschreven voor schoolboeken en die ook door Volkslectuur onder de Javanen wordt gebracht.

Wij hebben dit boekje beoordeeld *naar zijn doel* en dit oordeel moet gunstig luiden. Wij willen eindigen met het verzoek of het voorstel dit boekje bij een eventueelen herdruk nog wat geschikter te maken voor hen, die alléén door zelfstudie het „Javaansch voor den planter" moeten leeren. Daarvoor is

slechts noodig in het boekje te vertellen wat de leeraar in de les zegt, n.l. 1ste, dat bij de gebruikte transscriptie de *e* zonder eenig teeken de toonlooze *e* voorstelt; daarbij voege men dan een rijtje Javaansche woorden waarin allebei de lettergrepen een toonlooze *e* hebben, en die de Hollander zoo hulpeloos kan aankijken (Tengger, Djember, Kendeng, leres, bener, kerep); 2de de uiterst eenvoudige regels op te geven, wanneer men een *a* moet uitspreken als zoo'n tusschending tusschen een Hollandsche *a* en een *o*; 3de te waarschuwen voor de goede uitspraak van de *g* en er op te wijzen dat men de Jav. letters, geschreven met onze ng, nj, dj, tj bij het afbreken maar niet in tweeën mag kappen; 4de te verklaren waarom onder de *d* en de *t* soms een punt staat, dan wel de onderscheiding tusschen deze tong- en tandletters te laten vervallen; 5de iets over het gebruik van Krama en Ngoko te zeggen (van 't begin af aan worden de woorden al in beide vormen opgenomen, m.i. terecht); 6de óók nog een lijstje woorden Javaansch-Hollandsch te geven.

Wij komen graag op, om verschillende redenen, voor de lui die maar in hun eentje moeten „pezen" om hun werk goed te leeren doen, en ook voor dit werkje over: *Javaansch voor de suikerlui en de tabakkers.* L.

REGISTER op den LIIsten Jaargang (1930).

	Deel	Bladz.
A.		
Aardas. Controle o. d. ver. van de ligging der —	I	287
Adatrechtbundels, door de commissie v. h. adatrecht ...	I	382
Afghanistan	I	84
Algiers. Frankrijks Eeuwfeest in —, door G. B. J. van Heuven	I	481
Amerikaansche bedreiging. Een — van onze Ind. wetvaart. (Uit *Haagsch Mdbl.*)	I	362
Amerikaansche expeditie in Borneo. De —.....	I	574
Angst voor het boek	II	1044
Antwerpen. Tentoonstelling-causerie	II	796
Arbeidskansen	I	556
Armenwet. De komende —. (Uit *N. v. d. D. v. N.-I.*) ...	II	1042
Australisch financieel beleid. (Uit *Haagsche Post*)	II	846
B.		
Bali. Drie nieuwe publicaties over de oudheidkunde, ethnographie en geschiedenis van —, door Dr. H. H. Juynboll	I	309
Bartstra. H. —. Uit de practijk der gewestelijke keuren en der locale strafverordeningen in N.-I.	I	313
Bataviaasch Nbl. Mail-editie	II	1050
Batavia's ontzet, 1629—3 Oct.—1929, door C. Lekkerkerker ..... I 1,	I	97
Belangrijke koloniale uitgave. Een — (de overbrenging in druk van de onleesbaar wordende handschriften uit de dagen der O. I. C.)	II	855
Belastingvragen, door B. Wolf. (Recensie)	I	573
Beteekenis van de vrouw in den inheemschen landbouw der koloniën. De —.....	II	647
Biblioth. col. intern. Institut col. intern. Sess. d. Bruxelles de 1929, door Dr. H. G. Heijting	II	624
Blaadje voor het Volkscredietwezen	II	833
Blom. Mr. Drs. P. A. F. — Het belang der psychologie voor koloniale wetenschappen	II	905
Boeke. Bij het vertrek van Dr. J. H. —. (Uit *Bl. v. h. Volkscredietwezen*).....	I	284
Boeke. Prof. Dr. J. —. De geneeskunde in den dienst der O. I. C. in N.-I.	I	142

REGISTER 1930	DEEL	BLADZ.
BOLHUIS. MR. J. J. VAN —. Indië en de Ned. Volksvertegenwoordiging ..... I 149, 255, 325, 439, 550. II 634,	II	1119
BRIEF VAN BRAMMETJE	I	558
BRITSCH-INDIËRS IN SURINAME. De —, van R. Karsten. (Recensie door F. Oudschans Dentz)	II	756
BRONDGEEST. B. TH. —. De Jezuïetische „Helper" besproken.	II	1095
BRUGGENHOOFD-MENSCHENHOOFD	II	646
BIJLERT. C. J. VAN —. Veranderingen bij den Inlandschen Landbouw	II	873
BIJ NADER INZIEN. (Uit *Java-Bode, De Loc., A. I. D., N. v. d. D. v. N.-I., Deli Ct., Bat. Nbl., Soer. Hbl., Het Ind. Volk, Timboel, Bintang Timoer, P. E. Wkbl., Standaard*) I 70,	I	267

C.

CHRISTENDOM EN ONTWAPENING, door Prof. Dr. B. D. Eerdmans. (Recensie)	II	951
COLONIAL SERVICE. The —, by Sir A. Bertram. (Recensie)..	II	664
COÖPERATIE EN NON-COÖPERATIE, door Dr. J. H. Boeke. (Uit *Timboel*)	I	285

D.

DAALEN. GENERAAL G. C. E. VAN —.....	I	305
DAENDELS. HERMAN WILLEM —, G. G. t. Kuste van Guinea 1816—1818, door Dr. W. J. Koppius ..... II 892,	II	979
DAENDELS' WIJZIGINGEN IN DE STRAFRECHTSPRAAK EN HET GEVANGENISWEZEN, door A. Hallema	II	713
DECENTRALISATIEVERSLAG 1929	II	1048
DESABANK-PRACTIJK. (Uit *Bl. v. h. Volkscredietwezen*)	I	65
DESA EN DESA-AUTONOMIE OP JAVA, door C. Lekkerkerker..	I	504
DIPA NEGARA. Pangéran —. Portret tegenover I 193; — ..	I	263
DOOD IN DE DESSA. De —. (Uit *N. R. Ct.*)	II	840
DRAMA VAN DE RUBBER. Het —. (Uit *Het Vad.*).....	II	652
DUALISTISCHE ECONOMIE, door Prof. Dr. J. H. Boeke. (Recensie)	I	281
DURE BEZEMS, DIE NIET VEEGDEN, door G. B. J. van Heuven	II	998
DIJK. L. J. VAN —. Regeeringscommissies in N.-I.....	II	825

E.

ECONOMISCH MUSEUM. Gids in het — van de Kon. Ver. Koloniaal Instituut. (Bespreking).....	I	186
EENHEID VAN EUROPEANENRECHT. Nog iets over — in Indië, door Dr. (mr.) I. A. Nedenburgh	II	609
EERSTE N.-I. TENTOONST. IN AMERIKA. (Uit *N. R. Ct.*).....	I	556
EGYPTE'S ONAFHANKELIJKHEID, door George Nypels. I 368,	II	734
ENCYCLOPAEDIE VAN N.-I., Prof. D. G. Stibbe en Dr. J. Stroomberg. (Recensie) ..... I 91, 285. II 663,	II	948
ENGELSCHE PALESTINA-POLITIEK. De —	II	1103

REGISTER 1930

	Deel	Bladz.
Erfelijkheid in het regentengeslacht. De —, door Dr. D. J. Hulshoff Pol Sr.	I	47
Ethnographisch museum. Catal. v. 's Rijks —. Molukken I	II	672
Europ. werkkrachten voor N.-I. (Uit *Het Kol. Wkbl.*)	II	1038
Extrême-Orient. Histoire de l'—, René Grousset, (Recensie door Prof. Dr. N. J. Krom)	I	568

F.

Fabel. (Uit *Indologen blad*)	I	341
Faculteit der letteren. Een — in N.-I. (Uit *Djawa*)	II	667
Fauna. Bescherming van de Ind. —. (Uit *Het Vad.*)	I	360
Fiscale winstsplitsingsvraagstuk. Het Ind. — in de practijk, door A. E. C. van Saarloos. (Recensie)	II	659
Fondscatalogus van Martinus Nijhoff	II	1051
Fransche overzeesche gebied. Het — zesmaal het Nederlandsche. (Uit *Het Kol. Wkbl.*) I 239,	I	555

G.

Geforceerde eenheid. (Uit *De Banier*)	I	161
Gelijkstelling der Chineezen. De —. (Uit *A. I. D.*)	II	862
Gelijkstelling met Europeanen, De aanstaande —, door Dr. (mr.) I. A. Nederburgh	I	218
Gemengde huweliken tussen europese meisjes en mohamedaanse indonesiers. (Uit *De Stuw*)	II	938
Gemengde huwelijken in en buiten N.-I. (Uit *P. E. Wkbl.*)	I	166
Geneeskunde in den dienst der O. I. C. in N.-I. De —, door Dr. D. Schoute, door Prof. Dr. J. Boeke	I	142
Geschiedenis van N.-I. door Dr. F. W. Stapel. (Recensie)	II	851
Gewestelijke keuren. Uit de practijk der — en der locale strafverordeningen in N.-I., door H. Bartstra, e.a.	I	313
Gezant van Hedzjas. Een — in den Haag	II	1139
Goa. Teruggave van oorlogsbuit aan het rijkje —	I	96
Graaff. A. de —. Het internationaal suikervraagstuk I 385; — Wat bij de beschouwing v. h. denkbeeld v. e. tolunie Nederland—Indië vergeten wordt	II	611
Graf van Coen. Het —. (Uit *Java-Bode*)	II	929
Grenzen van ons koloniaal gebied. De —, door A. Tissot van Patot	II	673
Groote Oost. De —. Reisbrieven van C. K. Elout. (Recensie)	II	850

H.

Haaienvisscherij. De —. (Uit *Het Nieuws*)	II	1025
Haai-visscherijbedrijf in Indië. (Uit *Haagsche Post*)	II	645
Hallema. A —. Daendels wijzigingen i. d. strafrechtspraak en het gevangeniswezen	II	713
Handboek voor verlofgangers, 1930	II	755
Handel in vrouwen. De —. (Uit *N. v. d. D. in N.-I.*)	I	561

REGISTER 1930	DEEL	BLADZ.
HARDHOUT IMPORT MIJ. Overzeesch —.	II	929
HENSBERGEN. C. CH. VAN —. Uit de practijk der gewestelijke keuren en der locale strafverordeningen in N.-I.	I	313
HEUTSZ. MONUMENT VOOR VAN —	I	341
HEUVEN. G. B. J. VAN —. Een Indisch „Willemsoord" I 23, 128, 242; — In memoriam Raden Saleh I 322; — Frankrijks eeuwfeest in Algiers I 481; — Dure bezems, die niet veegden	II	998
HEIJTING. Dr. H. G. —. Indië en de Ministerraad I 55; — De instructie voor de regenten op Java en Madoera I 234; — Landbouw, Nijverheid ,Handel. Statistisch jaaroverzicht v. N.-I. 1928 I 378; — Het noodzakelijke verband tusschen de bestaande Staatsinrichting en het einddoel der Ind. politiek I 493; — Bibl. col. intern. Inst. col. intern. Sess. Bruxelles de 1929 II 624; — Meer economie en minder politiek II 865; — Somatical investigation of the Javanese, 1929 by Dr. D. J. H. Nyessen II 1017; — Eenige officieele uitgaven	II	1082
HOE VOOR DE NEDERLANDSCHE COUPONKNIPPERS DE KASTANJES UIT HET VUUR WERDEN GEHAALD, door H. M. Luchsinger	I	434
HOOFDREDACTIE VAN D.I.G. J. van Roon. In memoriam I 261; — Generaal G. C. E. van Daalen I 305; — Het Korps-Marechaussee te Atjeh, 1890—2 April—1930; — De woelingen in Indochina II 584; — Antwerpen. Tentoonstellingcauserie II 796; — Het Volkenbonds-mandaat over Palestina II 913; — Frankrijk en de verplichte arbeid in de koloniën II 943; — De Engelsche Palestina-politiek	II	1103
HORMAT. (Uit *Soer. Hbl.*)	I	83
HULSHOFF POL SR. DR. D. J. —. De erfelijkheid in het regentengeslacht	I	47

I.

IBN FADL ALLAH AL-'OMARI, par Gaudefroy-Demombynes. (Recensie door Mr. J. H. Kramers)	I	478
IMMIGRATIE IN N.-I., in het bijzonder van Japanners, door C. Lekkerker	I	429
INDIË EN DE MINISTERRAAD, door Dr. H. G. Heijting	I	55
INDIË EN DE NED. VOLKSVERTEGENWOORDIGING, door Mr. J. J. van Bolhuis, I 149, 255, 325, 439, 550, II 634,	II	1119
INDOCHINA. De woelingen in —.	II	584
INDOCHINA PROFITEERT MEE V. D. NED. VLIEGDIENST	II	1138
INDO-EUROPEAAN EN INLANDER. (Uit *Soer. Hbl.*)	I	559
INDOLOGEN BLAD. (Recensie)	I	95

J.

JAPANESE. An Historical Grammar of —, Sansom, (Recensie door Dr. J. L. Pierson Jr.)	I	89
JAPANSCHE COMMERCIEELE BELANGSTELLING. SUMATRA. (Uit *Straits Times* en *Deli Ct.*)	I	340

REGISTER 1930	DEEL	BLADZ.
JAPANSCH-N.-I. VEREENIGING. Heroprichting v. d. —	II	856
JAVA-CHINA-JAPAN-LIJN KALENDER	I	93
JAVA-OORLOG HERDACHT. De — 1825—1830, door E. S. de Klerck ..... I 193,	I	289
JEZUÏETISCHE „HELPER". De — besproken door B. Th. Brondgeest	II	1095
JUYNBOLL. DR. H. H. —. Drie nieuwe publicaties over de oudheidkunde, ethnographie en geschiedenis van Bali...	I	309

K.

KANNIBALEN EN PARADIJSVOGELS. In het land van —, door Aage Krarup Nielsen. (Recensie)	II	950
KAPOKBESLUIT. Het — toegelicht door Ir. W. L. Utermark. (Recensie)	II	762
KARAKTEROLOGISCH ONDERZOEK V. D. RIJPERE JEUGD IN N.-I., door H. J. Slegtenhorst	II	970
KATHOLIEKE MISSIE IN HET SULTANAAT BATJAN, door C. Wessels S. J. (Recensie)	I	94
KELLING. M. A. J. —. De Koninkl. Paketv. Mij. en haar nieuwe overeenkomst met de regeering	II	690
KLERCK. E. S. DE —. De Java-oorlog herdacht, 1825—1830 I 193,	I	289
KOCK. H. M. BARON DE —. Portret tegenover.....	I	289
KOENS. A. J. —. Eur. en Inl. landbouwbedrijf in N.-I. ...	II	961
KOFFIE-INSTALLATIES. West-Ind. Mij. t. exp. v. d. —: systeem Fernandes	II	928
KOLON. INSTITUUT. Koninkl. Ver. —, Afd. Handelsmuseum in 1929.....	II	761
KOLON. INSTITUUT. Koninkl. Ver. —. Jaarverslag 1929.....	II	765
KOLONIALE LANDBOUW. Onze —. Dr. J. Dekker, e.a. (Recensie)	I	187
KOLONISATIE OP N. GUINEA	II	1036
KON. N. I. LUCHTVAART MIJ. De —. (Uit *De Loc.*)	II	1140
KONINKRIJK DER NEDERLANDEN. De bouw van het — naar stellig recht. (Uit *P. E. Wkbl.*)	II	931
KOPPIUS. DR. W. J. —. Herman Willem Daendels, G. G. t. Kuste van Guinea 1816—1818 ..... II 892,	II	979
KRAMERS. MR. J. H. —. Ibn Fadl Allah al-'Omari, par Gaudefroy-Demonbynes. (Recensie)	I	478
KROM. PROF. DR. N. J. —. Histoire de l'Extrême-Orient, par R. Grousset (Recensie).....	I	568
KROOK. VERZAMELING J. C. M. —.....	I	384
KRUISHEER. A. —. De Sultan van Ternate	II	577
KRUISTOCHT DOOR INDIË. Mijn —, door W. J. Heydeman. (Recensie)	II	853

L.

LANDBOUW. Veranderingen bij den Inlandschen —, door C. J. van Bijlert	II	873

REGISTER 1930	DEEL	BLADZ.
LANDBOUWBEDRIJF IN N.-I. Eur. en Inl. —, door A. J. Koens	II	961
LANDBOUW-HOOGESCHOOL. De Indische jongen en de — te Wageningen. (Uit *Onze Stem*)	I	191
LANDBOUW IN N.-I. Over den —, door M. B. Smits. (Recensie)	II	656
LANDBOUWMUSEUM. Kol. — 1929	II	669
LANDBOUW, NIJVERHEID, HANDEL. STATISTISCH JAAROVERZICHT VAN N.-I. 1928, door Dr. G. H. Heijting	I	378
LANDVOOGDIJ 1931—1936. (Uit *N. R. Ct.* en *Bat. Nbl.*)	II	936, 1143
LEKKERKERKER. C. —. Batavia's ontzet 1629—3 Oct.—1929 I 1, 97; — Immigratie in N.-I., in het bijzonder van Japanners I 429; — Desa en desa-autonomie op Java I 504; — De Salemboe-eil.	I	540
LEVENSGIDS. Practische —, door Boeka. (Recensie)	I	572
LEVENSVERZEKERINGSBEDRIJF. Het — in N.-I. (Uit *Verslag der Verzekeringskamer over* 1929)	II	1141
LUCHSINGER. H. M. —. Hoe voor de Nederlandsche couponknippers de kastanjes uit het vuur werden gehaald ...	I	434

M.

MAATSCHAPPELIJK WERK. Opleiding voor —	II	1052
MACHTSMIDDELEN IN CURAÇAO. De reorganisatie der —. (Ged. uit *N. R. Ct.*)	I	158
MALAISE-VRAAGSTUK. Het — en de credietverleening door de volkscredietinstellingen. (Uit *Bl. v. h. Volkscredietwezen*)	II	833
MANDERE. H. CH. G. J. VAN DER —. De overzeesche gebieden der voornaamste koloniale mogendheden	II	1057
MARECHAUSSEE. Het korps — te Atjeh 1890—2 April—1930	I	420
MEDEDEELINGEN DER REGEERING OMTRENT ENKELE ONDERWERPEN VAN ALGEMEEN BELANG	II	1027
MEDISCHE NOOD! Orgaan van S. I. M. A. V. I.	II	941
MÉÉR ECONOMIE EN MINDER POLITIEK, door Dr. H. G. Heijting	II	865
MELAATSCHHEID. Is — te genezen? (Uit *Bat. Nbl.*)	I	188
MENKE. H. —. Uit de practijk der gewestelijke keuren en der locale strafverordeningen in N.-I.	I	313
MEIJER D. H. —. Politioneele systematiek, enz	II	769
MINAHASSA IN NEDERLAND. (Uit *Oedaya*)	II	857
MOHAMMADIJAH'S OPWEKKER. (Uit *Het Ind. Volk*)	II	644
MOSKOU IN HET OOSTEN. Hoe — werkt. (Uit *Het Vad.*)	I	176
MUSIK DES ORIENTS. Gesellschaft zur Erforschung der —.	II	929
MUSSOLINI EN DE WERELDORDE. (Uit *Het Kol. Wkbl.*)	II	650

N.

NAGTEGAAL. C. —. Uit de practijk der gewestelijke keuren en der locale strafverordeningen in N.-I.	I	313
NEDERBURGH. DR. (MR.) I. A. —. De aanstaande gelijkstelling met Europeanen I 218; — Nog iets over Eenheid van Europeanenrecht in Indië II 609; — Staatkundig beleid en bestuurszorg in N.-I. door A. D. A. de Kat Angelino	II	788

REGISTER 1930	DEEL	BLADZ.
NED. HANDEL MIJ. Verslag over 1929	II	758
NEDERLANDSCHE WOORDEN IN HET MALEISCH, door George Nypels	II	817
NEDERLANDSCH-INDIË, ORGAAN DER VADERLANDSCHE CLUB. (Recensie)	I	92
NED.-IND. SPOORWEG MIJ. IN 1929	II	764
NEDERLANDSCH-INDONESISCH VERBOND	I	163
NEDERLAND-SIAM. Genootschap —.	II	763
NJI POHATJI SANJANG SRI, door K. A. Hidding. (Recensie).	I	180
NOODZAKELIJK VERBAND TUSSCHEN DE BESTAANDE STAATSINRICHTING EN HET EINDDOEL DER INDISCHE POLITIEK. Het —, door Dr. H. G. Heijting	I	493
NYPELS. GEORGE — (G. N.) Egypte's onafhankelijkheid I 368, II 734; — Nederlandsche woorden in het Maleisch	II	817

O.

OFFICIEELE UITGAVEN. EENIGE —, door Dr. H. G. Heijting	II	1082
ONBILLIJK VERWIJT. Een —	I	466
ONHISTORISCHE EN GEVAARLIJKE LECTUUR. (Uit *P. E. Wkbl.*)	II	958
ONTSPANNINGSFONDS KOOTWIJK	I	288
OOSTERSCHE GELOOFJES. Misplaatste —. (Uit *Haagsche Post*)	I	174
OOSTKUST VAN SUMATRA-INSTITUUT. Kroniek 1929	II	767
OPEN BRIEF A. D. LEDEN V. D. SUIKERBOND, van A. W. F. Bakker. (Recensie)	I	384
OUDSCHANS DENTZ. FRED. —. Verborgen angels, door Ivans. (Recensie)	II	1045
OVERZEESCHE GEBIEDEN DER VOORNAAMSTE KOLONIALE MOGENDHEDEN. De —, door H. Ch. G. J. van der Mandere	II	1057

P.

PAKETVAART MIJ. De Koninkl. — en haar nieuwe overeenkomst met de regeering, door M. A. J. Kelling	II	690
PALESTINA. Het Volkenbondsmandaat over —.	II	913
PANAMAKANAAL. Het — niet meer voldoende? (Uit *Haagsche Post*)	II	844
PANGLONGS. De toestanden in de —	II	747
PARTICULIERE LANDERIJEN. De Partij Nasional Indonesia over de —	I	69
PARTICULIERE LANDERIJEN. Terugkoop der —. (Uit *Java-Bode*)	I	560
PASSAGIERS-CHEQUES	I	464
PATHOLOGISCH LABORATORIUM. Mededeel. v. h. — te Medan, 1929	II	670
PEMIMPIN PERTANIAN. Moehd Noeh. (Recensie)	I	571
PERSONEELSVOORZIENING DOOR UITZENDING UIT NEDERLAND	I	63
PHILOLOGIE VÉDIQUE. Maîtres de la —, Louis Renou. (Recensie)	I	570
P. H. O. H. I. De sluiting v. d. —.	II	748
PIERSON. DR. J. L. — JR. An Historical Grammar of Japanese. (Recensie)	I	89
PLAN-BRIAND. Het — en de Overzeesche gebiedsdeelen. (Uit *Het Vad.*)	II	837

REGISTER 1930	DEEL	BLADZ.
POGGEMEIER. A. V. —. Uit de practijk der gewestelijke keuren en der locale strafverordeningen in N.-I.	I	313
POLITIONEELE SYSTEMATIEK, enz. door D. H. Meijer	II	769
PORTUGEESCHE KOLONIËN. 't Lot der inheemschen in de —. (Uit *Java-Bode*)	I	177
POSTSPAARBANK IN N.-I. Belangrijke cijfers betr. de —	I	189
PSYCHOLOGIE VOOR KOLONIALE WETENSCHAPPEN. Het belang der —, door Mr. Drs. P. A. F. Blom	II	905

R.

RADEN SALEH. In memoriam —, door G. B. J. van Heuven	I	322
RADIO-PROEVEN BIJ DE VLUCHTEN NAAR INDIË. (Uit het *N. v. d. Dag*)	II	954
REGEERINGSCOMMISSIES IN N.-I. door L. J. van Dijk	II	825
REGENTEN OP JAVA EN MADOERA. De instructie voor de —, door Dr. H. G. Heijting	I	234
REISVEREENIGING NAAR INDIË. De Ned. —. (Uit *Reizen en Trekken*)	I	464
ROON. J. VAN —. In memoriam	I	261
RUBBER. Herwonnen —. (Uit *Het Vad.*)	II	956
RUBBERKULTUUR. De weg, die de — gaat. (Uit *De Avondpost*)	I	170
RIJKSEENHEID. De —	II	1043

S.

SALEMBOE-EILANDEN, door C. Lekkerkerker	I	540
SCHENKING. Belangrijke —	I	175
SEMARANGHAVEN. De —. (Deels uit *Soer. Hbl., Ind. Ct.* en *De Loc.*)	II	859
SLEGTENHORST. H. J. —. Uit het voorspel v. d. Java-oorlog enz. II 809; — Karakterologisch onderzoek v. d. rijpere jeugd in N.-I.	II	970
SLOBBE. Z.Exc. B. W. T. VAN —, Portret tegenover	I	1
SOMATICAL INVESTIGATION OF THE JAVANESE, 1929, by Dr. D. J. H. Nyessen, door Dr. H. G. Heijting	II	1017
STAATKUNDIG BELEID EN BESTUURSZORG IN N.-I. DOOR PROF. DE KAT ANGELINO, door Prof. Dr. I. A. Nederburgh	II	788
STAATSALMANAK VOOR IEDEREEN. Nederlandsche —, samengest. door L. J. van Dijk. (Recensie)	I	185
STAATSINRICHTING VAN NED. EN N.-I. Bekn. leesboek der —, door C. J. Franssen en J. van Zwijndrecht. (Recensie).	II	849
STEUNCURSUS T. B. V. KINDEREN V. IND. VERLOFGANGERS IN DEN HAAG	II	1054
STOPZETTEN VAN DEN RUBBERTAP. Het —. (Uit *Deli Ct., La Dép. Col.*)	I	562
STOPZETTEN VAN DEN RUBBERTAP IN MEI. (Uit *Java-Bode, Alg. Hbl., De Banier, Deli Ct.*)	I	471
SUIKERCULTUUR. De beteekenis der — in 1928. (Uit *Jaarverslag v. h. Alg. Synd. v. Suikerfabr.*)	I	361
SUIKERRESTRICTIE?	II	929

REGISTER 1930	DEEL	BLADZ.
SUIKERVRAAGSTUK. Het internationaal —, door A. de Graaff	I	385
SWART. H. N. A. —. Het korps Marechaussee te Atjeh	I	422
SUEZKANAAL. Wedijver in het —.....	II	645
SULTANSHUWELIJK IN TERNATE. Een —. (Uit *De Loc.*)	II	744
SULTAN VAN TERNATE. De —, door A. Kruisheer.....	II	577
SURINAME. WIE VOLGT? (Uit *Humfelds financier*)	II	645

T.

THEE. Berijmde beschrijving van een bezoek in de —. (Uit *Deli Ct.*)	II	1021
TISSOT VAN PATOT. A. —. De grenzen van ons koloniaal gebied	II	673
TJARA DJAWA, door S. Nimpoeno en H. J. Nauta. (Recensie)	II	1151
TOEKOMST ONZER KINDEREN. De —. (Uit *Onze Stem*)	II	753
TOEKOMST-POLITIEK. (Uit *P. E. Wkbl., Staatkundig beleid en bestuurszorg, Java-Bode, De Amsterdammer, De Banier, Timboel, Het Ind. Volk, Het Volk, Kol. Tijdschr., Deli Ct., Oedaya, Aneta*) ..... I 342, 467,	II	1146
TOLUNIE NEDERLAND—INDIË. Wat bij de beschouwing van het denkbeeld van een — vergeten wordt, door A. de Graaff	II	611
TRANSCRIPTIE VAN INHEEMSCHE TALEN. Eenheid in —. (Uit *Bat. Nbl.*)	I	96
TRAVELLER'S HANDBOOK. Van Stockum's — for the Dutch East Indies, by S. A. Reitsma. (Recensie)	II	947

V.

VERBORGEN ANGELS, door Ivans, door Fred. Oudschans Dentz. (Recensie)	II	1045
VERPLICHTE ARBEID. Frankrijk en de — in de koloniën ...	II	942
VERRASSING VAN WILLEMSTAD (CURAÇAO). De —, 8 Juni 1929, door Mr. B. de Gaay Fortman. (Recensie).....	II	950
VERSCHE IND. VRUCHTEN IN NEDERLAND. (Uit *De Tel.*) ...	I	575
VERTELLINGEN UIT ONZE OOST, door S. D. le Fèbre. (Recensie)	I	383
VLAG. De rood-witte — uitgehangen. (Uit *Darmo Kondo*)..	II	1025
VLAG. Onze —. (Uit *Haagsche Burgerwacht*)	II	1024
VLIEGTOCHTEN NED.-INDIË. Waarom de Engelschen de — remden. (Uit *The New Statesman*).....	II	752
VLOOT. Oost en West en de —. (Uit *De Nederlander* en *De Vrijheid*)	II	829
VOLKSCREDIETWEZEN. Het — in N.-I. over 1929	II	1147
VOLKSHUISVESTING. De zorg v. d. — in de stadsgemeenten in N.-I., door Dr. Ir. G. Flieringa. (Recensie).....	II	1046
VOLKSRAADSLEDEN. Onze dure —. (Uit *Java-Bode*)	I	171
VOLKSUNIVERSITEIT TE 'S-GRAVENHAGE. INDISCHE LEERGANGEN	II	926
VOORSPEL VAN DEN JAVA-OORLOG. Uit het — enz., door H. J. Slegtenhorst.....	II	809

W.

WATERLAND, door H. van Malsen. (Recensie)	I	182
WELVAARTSPOLITIEK EN KOLONIAAL BEZIT. (Uit *De Nw. Ct.*)	I	356
WEST. Onze — in beeld en woord, door F. Oudschans Dentz en H. J. Jacobs. (Recensie)	I	93
WILLEMSOORD. Een Indisch —, door G. B. J. van Heuven I 23, 128,	I	242
WITTE VLAM. De —, door Canti-Haoma. (Recensie).....	II	949

Z.

ZEPPELIN-DIENST. Een — Duitschland—Amerika	I	464
ZUIDGRENS VAN SURINAME. De afbakening v. d. —. (Uit *De West*)	II	654